ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1
JEUDI
1er NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում) 1·600 Ֆ· (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·287 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 77e ANNEE — N° 20·287

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 30 / 31)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ԺՈՂՈՎ ԼԻԶՊՈՆԻ ՄԷՋ

Մինսկի խումբին նախագահ երեք երկիրները, Ֆրանսա, Ռուսաստան և ԱՄՆ, ժողով մը պիտի գումարեն յառաջիկայ օրերուն Լիզպոնի մէջ, ինչպէս յայտնած է Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը Վ· Օսկանեան: Ժողովը նպատակը պիտի հետապնդէ վերակենդանացնելու խաղաղութեան գործընթացը: Նախարարը ըսած է թէ մտահոգ են Հ· Ադրեի Հոկտ· 17–ի յայտարարութիւնները, նկատի առնելով որոնք վճռակամութիւն կը յայտնէին բանակին օդնութեամբ վերատիրանալու Ղարաբաղին, եթէ խաղաղ լուծում մը կարելի չըլլար:

*
**

ՀԱՅԿ· ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Արտաքին գործերու նախարար Վ· Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը որ աշխատանքի այցելութիւն մը կատար Լիւքսանպուրկ եւ Պրիւսէլ, Հոկտ· 30.ին մասնակցած է Եւրոպական Միութիւն – Հայաստան համագործակցութեան խորհուրդի Գ· հանդիպումին: Քննարկուած են Հայաստանի քաղաքական բարեփոխումները, ժողովրդավարութեան զարգացման գործընթացը, քաղաքական բանտարկեալներու խնդիրը (թէեւ չեչոտած է որ երեւոյթը դոյութիւն չունի Հայաստան), զինուորական ծառայութեան այլընտրանքի եւ մահապատիժի վերացման հարցերը: Արձարձուած են նաեւ տնտեսական, ուժանիւթի եւ հիւլէական յանի ապահովութեան նիւթերն ալ: Նախորդ օրն ալ, Կովկասեան երեք պետութիւններու Արտաքին գործերու նախարարները հանդիպում մը ունեցած են Համագործակցութեան Խորհուրդի նախագահութեան տիկին Նէյթսի, Եւրոպական Միութեան ներկայացուցիչ Պ· Սոլանայի եւ Արտաքին յարաբերութիւններու յանձնախումբի Պ· Փեթըրսընի հետ: Հոս ալ վերյիշած են մինչազգային ահաբեկչութեան դէմ պայքարի, կովկասեան տարածաշրջանի հակամարտութիւններուն կարգաւորման ու Եւրոպական Միութեան դերին առընչուող հարցեր: Վ· Օսկանեան առանձին տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Պ· Սոլանայի հետ:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Վարչապետ Ա· Մարգարեան Հոկտ· 29–ին Երեւան վերադարձած է, Փարիզի մէջ սրտի չարք մը քննութիւններու ենթարկուելէ եւ խնամուելէ ետք: Ան չափ մը հանգիստէ ետք իր պաշտօնին դլուխը կը վերադառնայ:

ԱՄԵՆԱՑՆ ՍՐԲՈՑ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 1–ին (Ուրբաթ, Նոյեմբեր 2–ի թիւ)։ Մեր յաջորդ թիւը Շաբաթ Նոյեմբեր 3։

ՅԻՇԻՐԻԽ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

Զուիցերիոյ մեր թղթակիցը՝ Արման Գասպար կը հաղորդէ· –

Յիւրիխի նահանգի հանրային ուսուցման բաժանմունքը 2001–ի վերամուտին համար հրատարակած է դասագիրք մը ցեղասպանութեան ոճիրներու մասին, խորագրուած «Մոռացութիւնը կամ յիշողութիւնը»: Ամբողջ դլուխ մը յատկացուած է Հայոց ցեղասպանութեան: Անիկա խընթայ է Զուիցերիոյ մէջ եւ հաւանաբար, Եւրոպայի:

Հարիւր էջնոց հատորը, բազմաթիւ նըկարներով եւ աշխարհագրական քարտէսներով, մանաւանդ սահմանուած է վերջին դասարաններու աշակերտներուն: Նախ, կ'ոդեկոչէ ընդհանրական պատմութիւնը դրուագած կարգ մը սարսափներ: Երուսաղէմի նուաճումը եւ թալանը խաչակիրներու կողմէ 1099–ին, 1572 Օգոստոս 23–ին, Ֆրանսայի մէջ Սէն Պարթելէմիի ջարդը, Սպանացիներու կողմէ Ազթէքներու կայսրութեան քանդումը 1522–ին:

Ապրպայնամոլութեան, ճնշող գաղթականութեան եւ ցեղապաշտութեան հետ, կացութիւնը աւելի կը վատթարանայ: Օրինակներ՝ հարաւային Աֆրիկէի Հերերոսներու ջարդը, Թիպէթի ենթակայութիւնը, Բ· աշխարհամարտի վերջաւորութեան զանգուածային տեղահանութիւնները եւ ցեղային մաքրագործումները:

Ինչ կը վերաբերի Ի· դարու ցեղասպանութիւններուն, գիրքը կը վերլուծէ առնուազն եօթը, Հայերունը, Ստալինի կազմակերպած սովը Ուկրանիա 1930–ին, Հրեաներու բնաջնջումը Հիթլէրի օրով, կարմիր Քմերներու գործած ինքնացեղասպանութիւնը, աւելի վերջերը, նըմանօրինակ դէպքեր նախկին Եուկոսլաւիա, Ռուանտա, Պրազիլ ի վնաս Եանոմանիներու (Ամազոնիայի կարմրա – մորթեր): Վերջին դլուխը յատկացուած է կանխարգելութեան եւ զսպումին 1948–ի ՄԱԿ–ի պայմանագրով եւ Միջազգային Պատժական Դատարանի մը պատրաստութեան:

*
**

20–ՐԴ ԴԱՐՈՒ
ԱՌԱՋԻՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հայերու վերաբերող դլուխը կը սկսի Փայլածու Գափթանեանի սարսափազդու նկարագրութիւնով Սամսունէն Հալէպ 1915–ի տեղահանութեան (լոյս տեսած Լայփցիկ, 1993–ին): Կը յաջորդեն նկարագիր մը Հայաստանի պատմութեան մասին, վերլուծում մը թուրքեւհայկական հակամարտութեան որ յանգեցաւ ցեղասպանութեան, ապա, երիտթուրքերու դատավարութեան 1919–ին: Անգարայի ուրացման տեսակէտը կարճ կերպով ամփոփուած է եւ մերժուած:

Ամէն մէկ էջ, լուսանցքի վրայ կը վերարտադրէ վկայութիւն մը կամ իմաստալից մէջբերում մը եւ դլուխը կը փակուի նամակով մը ուղղուած դասագիրքին աշակերտներուն, Պալի համալսարանական Հ· Լ· Քիցկէրի կողմէ: Կը հրաւիրէ զանոնք դատելու դէպքերը, տեղի չտալու «պետութեան չահուն» այլ նախապատուութիւն տալու ճչմարտութեան փնտրտուքին:

Peter Gautschi, Helmut Meyer
Vergessen oder Erinnern? Völkermord in Geschiehte und Gegenwart.
Ed. Lehrmittelverlag des Kantons Zürich — 2001 - 27 Frs CH.

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա· Ֆ· ՂԱՆԻՍՏԱՆ

ԱՄՆ-ՈՒ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՊԱՀՈՎ ՎԱՅՐ ՄԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

ՑՈՒԼԻՍԻՆ ՊԷՆ ԼԱՏԷՆ ԽՆԱՄՈՒԻՐ Է ՏՈՒՊԱՑԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

Կ'ըսուէր արդէն, թէ Պէն Լատէն երկամունքի ծանր հիւանդութենէ մը կը տառապի եւ այսօր կը հաստատուի («Ֆիկարօ», Հոկտեմբեր 31), որ Ցուլիսին, իր անձնական բժիշկին ընկերակցութեամբ, Տուպայ (արաբական իշխանապետութիւն – Թիւն) գացած էր եւ խնամուած տեղւոյն ամերիկեան հիւանդանոցը: Ցուլիս 4–էն 14 է, որ Պէն Լատէն այդ հիւանդանոցը դտնուած է, ուր հանդիպում ալ ունեցած է ՍԻԱ–ի տեղւոյն պատկառելի մը հետ: Այս վերջինը Ուաշինկթըն կը կանչուի Ցուլիս 15–ին, այսինքն Պէն Լատէնի մեկնումին վաղորդայնին: Հետաքրքրական է նկատել որ այն ատեն, 2001 Ցուլիսին, Պէն Լատէն արդէն կը վխտուէր, որպէս հրահանդիչը 1998–ի հակամերիկեան ոճրագործութիւններուն (Քենիա եւ Թանզանիա): Պէն Լատէն Տուպայ գացած է Քուէթայէն (Քաթիստանի օդակայանը) նաեւ աւելի առաջ, միշտ առողջական պատճառներով: 2000–ին արդէն, Աթիա Ուիք Հոնք Քոնկ լոյս տեսնող չաբաթաթերթը կը դրէր թէ Պէն Լատէն կը տառապի երիկամունքի ծանր վարակումէ մը, որ տարածուած է լեարդին եւ յատուկ խնամքներ կը պահանջէ: Ցուլիսէ վերջ, Տուպայի օդակայանը, մաքսային պաշտօնեաները կը ձերբակալեն Ֆրանքեաշտիերացի իսլամապաշտ մը՝ Ճամէլ Պէկալ (վերջերս Փարիզ փոխադրուած): Անոր պաշտօնը պիտի ըլլար օդը հանել Փարիզի ամերիկեան դեսպանատունը: Արաբական եւ ֆրանսական տեղեկատուութեանց ըստ պատասխանատուները չատ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդած են, այդ չըրջանին իսկ, ՍԻԱ–ին, ահաբեկչական յետագայ ոճրափորձերու ծրագրերու մասին ամերիկեան չահերու դէմ աշխարհի մէջ, ներառեալ Միացեալ–Նահանգներու: ՍԻԱ–ի եւ Պէն Լատէնի չփումները հինէն են, 1979–էն, երբ որպէս ներկայացուցիչը իր ընկերութեան Պոլսոյ մէջ, սկսած էր կամաւորներ արձանագրել Աֆղանիստանի հակախորհրդային պատերազմին համար: Քննութիւն կատարելով 1998 Օգոստոսի հակամերիկեան ոճրափորձերուն չուրջ, յայտնաբերած են որ օգտագործուած պայթուցիկները ամերիկեան բանակէն կուդային եւ թէ անոնք երեք տարի առաջ յանձնուած էին Ուսամա Պէն Լատէնի կողքին կռուող Աֆղաններուն:

«Ֆիկարօ», նոյն օրուան Թիւրին մէջ, կը նկարագրէ Պէն Լատէնը, որպէս ամերիկեան սպասարկութեանց ստեղծած «հրէշը»:

Հոկտեմբեր 31–ին, այսինքն «Ֆիկարօ»ի հաղորդած լուրին օրն իսկ, Տուպայի հիւանդանոցը բացարձակապէս կը հերքէր որ Պէն Լատէն, Ցուլիսին, հոն դտնուած ըլլայ:

*
**

Միացեալ – Նահանգները անձկութեան մէջ են, նոր ոճրափորձերու հեռանկարին պատճառաւ եւ Հոկտեմբեր 30–ին, փոխ Նախագահ՝ Տիք Չէյնէ ապահով եւ գաղտնի վայր մը փոխադրուած է, որպէսզի ողջադիր իշխանութիւնը դադար չունենայ եթէ բան մը պատահի Սպիտակ Տունը: Պուշ, ընդհակառակն, խուճապ չըստեղծելու համար, պէզպոլի մրցումի մը ներկայ եղած է:

*
**

Աֆղանիստանի վրայ, ռումբերը կը չարունակեն տեղալ, անօթի – ծարաւ բնակչութիւնները, ճարահատ, կը չանան ապաստան մը դտնել Փաքիստան: Հիւանդանոցները լեցուն են եւ վիրաբոյժներու աչխատելու պայմանները ողբերգական:

500 ամերիկացի պինուորներ հասած են Աֆղանիստան, օժանդակութիւն բերելու համար Հիւսիսի Զինակցութեան մարտիկներուն:

*
**

Եւրոպական երկիրները սկսած են յոռետես դառնալ ի տես կացութեան մը որ, այս գնացքով, ելք չունի եւ չատեր կ'ուզեն որ դադրին ռմբակոծութիւնները: Թոնի Պլէր Մերձաւոր – Արեւելք կ'այցելէ չանալով արաբ – մահմետական աչխարհին զօրակցութիւնը ապահովել:

Լիւքսանպուրկ հաւաքուած, Եւրոպական Միութեան Արտաքին 15 նախարարները բաւական մտահոգ են, չեն կրնար բացէ ի բաց դատապարտել Միացեալ – Նահանգներու ռազմավարութիւնը, քանի սկիզբէն զօրակցութիւն յայտնեցին, բայց եւ այնպէս, բաւական հարցականներու առջեւ են: Ամերիկեան «սխալները» սկսած են անախորժ մթնոլորտ մը ստեղծել եւ սպաննուած կամ վիրաւորուած աֆղան մանուկներու նկարները օրէ օր աւելի բուռն բողոքներու առիթ կը ստեղծեն, ինչպէս բազմաբեկոր ռումբերու գործածութիւնը:

Ամերիկացիք ալ մտահոգ են եւ իրենց երկրին ուժին հանդէպ իրենց վստահութիւնը սկսած է խախտիլ: Քննադատու – թիւններն ալ բազմացած են կառավարութեան ռազմավարութեան դէմ: Մամուլն ալ դիտել կու տայ որ ռմբակոծութիւններու արդիւնաւէտ արդիւնքին հաւատալը կը նչանակէ վափաքը չփոթել իրականութեան հետ:

*
**

Ամերիկեան օդային բանակը սկսած է պէտք եղածին չափ դինամթերք չունենալ: Արդարեւ, օդային բանակին սպայակոյտի պետը յայտարարած է Ավիէշըն Ուիք Էնտ Սփէյս Թեքնոլոճի մասնագիտական պարբերականին որ չափազանցուած զօրածածուութեան պատճառաւ, հրթիռները եւ ռումբերը սկսած են պակսիլ: Այս է պարագան, օրինակ ԺՏՍԱՐ հրթիռներուն, որ 900 քիլոնոց ռումբ մըն է եւ մէկն է այն 3000 ռումբերէն եւ հրթիռներէն որոնք նետուած են Աֆղանիստանի վրայ Հոկտեմբեր 7–էն ի վեր:

*
**

Հալոուինի առթիւ (Հոկտեմբեր 31), Ամերիկացիք, այս տարի, Պէն Լատէնի դիմակները կը տարածեն, թէեւ վաճառող մը կը մերժէ ծախել ունեցած եօթը հատը եւ կը բացատրէ· – «Երեւակայեցէք

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԿԻՐ ԴՐԱԽՏԱՎԱՅՐ

«ԴՈՒ ՄԱՐԴԿԱՅՆՈՑ ՅԵՂԻՍ ՕՐՐԱՆ, ԴՈՒ ԵՒ ԲՆԻԿ ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

«Տաճար հրաշագործ, վսեմ ճուլարան, ուր կապարն ոսկի, նիւթն ոգի դառնան»: Այսպէս բնութագրած է բանաստեղծը հայ ղպրոցը: Ի՛նչ պեղեցիկ եւ իմաստալից բառեր, որոնց չօշափելի իրականութիւնն է Երեւանի թիւ 151 երկրորդական վարժարանը: Սեւանէն վերադարձին կ'այցելենք Նոր Զէյթուն թաղամասը գտնուող այդ ղպրոցը որ այժմ կը կրէ 1915–ի զոհերէն բժիշկ, բանաստեղծ Ռուբէն Սեւակի անունը: Ան ունի 750 երկաեռ աշակերտ եւ 76 հոգինոց ուսուցչական կազմ: Տնօրէնուհին է Տիկին Ճուլիէթթա Ղազարեան:

Մեր խումբը մուտքին կ'ընդունուի անոնց կողմէ ծափերով ու ծաղիկներով: Վարժարանը կը վայելէ վաղամեռիկ բանաստեղծին եղբօրորդիներուն, նաեւ Տարօն Եպիսկոպոս ձէրէճեանի գլխաւորած մարմնի մը հոգատարութիւնը: Շնորհիւ անոնց, դպրոցը վերջին տարիներուն նորոգուած ու բարեզարդուած է: Բարի գալուստի խօսքերէն վերջ, կը մտնենք նախ գետնայարկը գտնուող բանաստեղծին թանգարան–սենեակը. յետոյ կ'այցելենք դասարանները. եթէ կարասիները «արդիական» չեն, ինչպէս Ֆրանսական դպրոցներունը, մաքրութիւնն ու կարգ–կանոնը կատարեալ է, ներառեալ արտաքնոցները. ընդգծելի երեւոյթ: Ամէն կողմ կը ծփայ մաքրութեամբ: Կը բարձրանանք վեր, երրորդ յարկը. հոն կայ 1700-ամեակի թեմայով աշակերտական նկարչական ցուցադրութիւն: Մատիտով թէ ջրաներկ, իւրաքանչիւրը հոն երբեմն պարզունակ դիծերու մէջ, դրած է իր սրտին ընկալածը «ազդիս, վրօնքիս չղպնաք» վերտառութեամբ: Բարձրագոյն դասարանի աշակերտներ բաւական յաջողութեամբ, փայտով թէ խաւաքարտով ստեղծած են մեր հինաւուրց կոթողներու մանրակերտները. «Ահա Անիի Մայր Եկեղեցին, կամ Հովիւի Եկեղեցին, Հռիփսիմէն թէ Զբուարթնոցը: Մեզի ի պատիւ հանդիսասրահին մէջ կը գործադրուի գեղարուեստական «կոկիկ» յայտագիր մը: Կոկիկ հայաստանեան չափանիշով, ոչ սփիւռքեան: Մեծ աշակերտները իրենց իսկ յօրինած՝ մէկ արարնոց թատերախաղը կը ներկայացնեն, Հայոց դարձը պատկերացնող: Կ'ըլլան արտասանութիւններ խորունկ ապրումով: Վերջաւորութեան, դպրոցին երգչախումբը համազգեստով, մեծ յաղողութեամբ կ'երգէ չարք մը երգեր: Միասին երգուած Տէրունական աղօթքով եւ Տարօն Եպիսկոպոսի «Պահպանիչ»ով կը փակուի այս չատ տպաւորիչ հանդէսը: Քրիստոնէական ոգի կը տիրէ այդ վարժարանին մէջ, ուր դեռ չարք մը լրացուցիչ նորոգութիւններու կը կարօտի: Ներկաներու կողմէ կ'ըլլան սրտաբուխ նուէրներ այդ կապակցութեամբ: Մեկնելէ առաջ կը հիւրասիրուինք ճոխ պաղասեղանով: Կը մեկնինք ակամայ, այդ երախաներուն համար աղեւուտ կեանքի մաղթանքով:

Հայաստանցի ժողովուրդին բուն բազկերակը պէտք է առնել գիւղացիին մօտ, անոր որու համար հող բառը կը պահէ իր ամբողջական իմաստը: Եւ այդ առիթը մենք կ'ունենանք Ապարանի մէջ, Հինգշաբթի, Սեպտեմբեր 27ին, կէսօրէ վերջ: Առաւօտուն արագօրէն այցելած ենք «աղէտի գօտին». եթէ յուսադրիչ է վերաշինուած Սպիտակի պատկերը, տխրօրէն ճնշող է Կումայրիինը: Ան երկրաշարժէն 13 տարի ետք տակաւին կը մնայ աւերակներու դաշտ մը: Համանուն հրապարակին վրայ մի քանի օր առաջ կատուցուած Շարլ Ազնաւուրի պրոնզաձոյլ արձանը պիտի կարենա՞յ սփոփել չիրակցիին տակաւին արիւնող սիրտը:

Ժամը 14–ը անց է երբ կը հասնինք Ապարան: «Ապարանը արօտ ա, քարին տակը նարօտ ա» կ'ըսէ ժողովրդական երգը: Իսկապէս ալ, վարթամ արօտավայրերու մէջ փռուած, Արագածի լանջերուն, սիրուն գիւղաքաղաք է Ապարան, Քասախ գետի ափին: Ապարանցիին համար հողը ունի խորունկ իմաստ. ինք, դարեր ու հազարամեակներ գայն իր քրտինքով է մշակեր, կեանքի գինով ու արիւնով ոռոգուած: 1918–ի Մայիսին Ապարանի մէջ տեղի է ունեցեր հայ ժողովուրդին մնացորդացին փրկութիւնը ապահովող երեք ճակատամարտներէն մին, Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսայինները ուն հետ: Եւ այդ յաղթանակի յուշակոթողին մօտ է որ ապարանցին հոծ բազմութեամբ մեզի դիմաւորելու եկած է: Աղ ու հացով, գինով – զուռնայով: Հոն են չորքանի երեսփոխան Միհանիկ Մալխասեան, «Հայաստան» երեսփոխանական խմբակի նախագահ, Ռազմիկ Պետրոսեան քաղաքապետ, Արցախի մարտերու նախկին վաշտապետ,, «Գիւղի մեծերը», նախկին հոգեւոր հովիւ, այժմ Շուէտ ծառայող Տէր Մկրտիչ Քահանայ Գրիգորեան որ օրերս ուխտաւորաբար Մայր Հայրենիք կը գտնուի, եւ նոր, երիտասարդ հովիւը նորընծայ Տէր Վիրապ Քահանայ Ղազարեանը: Բարի գալուստի ջերմ խօսքերով հին ծանօթներու պէս ձեռք – սեղմումներ: – Բարի տեսանք ըսելով մէկ – մէկ պատառ թարմ լաւաշ հաց կը թաթխենք աղը, որ ափսէներով կը հրամցնեն մեզի ազգային տարազով երկու պարմանուհիներ եւ կ'ուղղուինք դէպի յուշարձան: Ճարտարապետ Ռաֆֆի Իսրայէլեանի մտքի մէկ գեղեցիկ յղացումն է մոխրագոյն տուֆէ, բլուրի գագաթին կառուցուած այս եռախորան յուշարձանը: Մէկտեղը 1918–ի ճակատամարտի աշխարհազօրայիններուն, ճախինը՝ 1915–ի Մեծ Եղեռնի զոհերուն, եւ աջինը՝ «հայրենական» պատերազմի ապարանցի անհամար զինուորներուն նուիրուած: Հոն ալ մէկ վայրկեան լռութիւն ու հոգում: Քիչ անդին, հողին յանձնուած է ճակատամարտի ղեկավար Դրոյի ճաիւնը: Յուշարձանէն քիչ ցած ուխ նոր տապանաքարեր, որոնց տակ թաղուած են Արցախի ազատագրութեան զոհուած ուխ ապարանցի երիտասարդներ: Բայց այդքանով ապարանցին իր պարտքը կատարած, լրացուցած չի նկատեր: 700 կամաւորներ թողած տուն – տեղ, ընտանիք, գործ ու հանգիստ, երկու ամսուան հերթափոխութեամբ, տաքին թէ ձիւնին կը հսկեն հոն՝ Քարվաճառի անցքին վրայ, Արցախի ապահովութեան... մինչեւ վերջնական յաղթանակ: Հոս եւս սուրբ է Սպարապետին Վազգէն Սարգսեանի անունն ու յիշատակը: Երբ կը տարուիմ Հոկտեմբեր 27–ի ոճիրին մասին հարց տալու, «մեծ»երէն մին կը պատասխանէ.«Եթէ տակաւին ծածկեն իսկական պատասխանատուները, ապա չուտով մի քանի մարդկանց վերջը չատ վատ է լինելու»: Ցաւակ է ազդարարութիւնը: Հոնկէ կ'ուղղուինք դէպի Մշակոյթի Տուն, որուն մեծ սրահին մէջ մեզի ի պատիւ ապարանցին հացկերոյթ պատրաստած է, սեղաններուն դրած իր ողջ բերք ու բարիքը, անոյշ գինին, համեղ «կանաչին». հայկական անմահական հարիսան ու մեղրահամ խաղողն ու միրգը: Ճաշի ամբողջ տեւողութեան չեն դադրիր անհամաք բաժակաճառերը, դհոլ – զուռնան, երգն ու պարը: Կ'տացած ենք ֆիզիքապէս, սեղաննին այսպէս միշտ չէն մնայ: Կը մնայ լիանալ հոգեպէս: Բոլորս կ'ուղղուինք դէպի Ե. զարէն մնացած Սուրբ Խաչ Եկեղեցի: Գորշ գոյն տուֆէ, պազիլիկի ձեւով միանաւ կառոյց է այս գեղեցիկ եկեղեցին, որ իր գոյութեան 1500 տարիներու ընթացքին ինչ փորձութիւններ ու արհաւիրքներ չէ տեսած: Վերջին տարիներուն մաքրուած ու «կարգի բերուած» կրկին յանձնուած է պաշտամունքի. կը մնայ տանիքին ցինկապատումը: Երկու քահանայով, տեղացի թէ հիւր սարկաւագներով կը կատարուի երեկոյեան հոգեմտյալ ժամերգութիւն: Ունկին հետ կը բարձրանան աղօթք ու չարական «Հասեալքս ի ժամ երեկոյիս ամենեքեան համբառնալով, զձեռս մեր փառաւորեմք զքեզ Տէր Աստուած մեր...» հոն են տեղացի թէ ուխտաւոր, «ասեղ ձգելու» տեղ չկայ: Կը քարոզէ Տէր Մկրտիչ: Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ կարեւոր նուիրատուութեան կը յաջորդեն ուխտաւորներու լումաները, ապահովելով տանիքի նորոգութեան ծախքին մէկ մասը: Օրը երեկոյացած է, հրաժեշտի դժուար, չատ դժուար պահերն են բոլորին համար: Այդ օրը «մեր երակներում դպցինք ուժը մայր հողի»: Մեր կեցութեան ամենատպաւորիչ օրը:

Մեր օրերը համեմուեցան նաեւ սպասած թէ անակնկալ հանդիպումներով, որոնցմէ ստորեւ մի քանին: Դուին պանդոկի վերելակին մէջն ենք. Պոլսահայերու երիտասարդ, չնորհալի ղեկավարին հետ, կը խօսի գեղանի կին մը, պոլսական անույշ չեշտով մը մաքուր արեւմտահայերէն մը: Կը չնորհաւորեմ զինք, քանի թրքահայերը իրենք իրենց մէջ չատախօս թրքերէն կը խօսին (ինչպէս ֆրանսահայերը ֆրանսերէն): – «Բայց ես Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթի փոխ–խմբագիրն եմ, պարտ եմ հայերէն խօսիլ» – կ'ըսէ: Վրայ կը բերեմ – «Դուք Օր. Մաքրուհի Ցակոբեա՞նն էք», եւ դրական պատասխանին վրայ, յորդանօք ձեռքը կը համբուրեմ: Այնքան ծանրաբեռնուած են իրենց եւ մեր յայտագրերը, որ յաջորդող 3 – 4 օրերուն հազիւ նախաճաշի ատեն մէկ – «քարի լոյս» փոխանակելու ատեն կ'ունենանք:

Էջմիածնի բակին, պարտէզներուն մէջ չատ են ճեմող վարդապետ – եպիսկոպոսները: Կ'ուզեմ անոնցմէ անպայման գտնել եւ անձամբ ճանչնալ Թերթիս աչխատակից Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աչճեանը: Սրբազանը որ մի քանի տարիէ ի վեր Հայաստան «ներգաղթած» է եւ այժմ Մուղնիի Սուրբ Գէորգ վանքին վանահայրն է, զիս կ'ընդունի սիրով, ժըպտադէմ: Կ'ըսեմ իրեն թէ մեծ հաճոյքով կը կարդամ իր չահեկան գրութիւնները. կ'աւելցնեմ որ տակաւ գրիչովս ես ալ «Ցառաջ»ի սիւնակներուն մէջ երբեմն մի քանի տող կը մրոտեմ: Կը խօսինք մամուլի, սփիւռքահայ մամուլի վարեւոր դերին մասին բնականաբար: Ժամանակը կարճ է, պէտք է հրաժեշտ առնել: Սրբազանը ինձի կը յորդորէ գրիչը երբեք ձեռքէ չձգել: Շնորհակալութիւն իր քաջալերանքին:

Սեւանի կղզին ենք, աւելի ճիշդ թերակղզին: Մինչ այր ու կին կը խօսակցինք ու տեսարակիս մէկ նօթեր կ'արձանագրեմ, մեզի կը մօտենայ հազիւ երեսը ծածկող մօրուքով չնորհալի երիտասարդ մը: Զաւախքի Գանձա գիւղէն է ան (Վահան Տէրեանի ծննդավայրը): Հայկ հոն ուսուցիչ է, Հայաստան է եկած «ղպրոցի կարիքների վարեւոր գործով»: Երբ իր հետաքրքրութիւնը գոհացնելու համար կ'ըսեմ իրեն թէ առած նօթերս Փարիզի «Ցառաջ» թերթի մէջ գրելիք յօդուածիս իրրեւատաղձ կը հատագեմ, հարց կուտայ թէ - «Էնտեղ պիտե՞ն մեր մասին, մեր հազար ու մի նեղութիւնների մասին...» կ'ըսեմ, թերթերը հայաստանեան մամուլէն արտատպելով, կը գրեն չատ: Ու կը թուէ այդ հազար ու մի նեղութիւնը, վարչարարական, տնտեսական, կրթական եւ խորական: կ'եզրակացնէ ըսելով. «Ասացէք նրանց, գրեցէք որ մեզ հանդէպ վրացին Թուրքից էլ վատ է»: Ո՛ր մէկ ցաւդ տանեմ, հայ ժողովուրդ:

Նոյն Սեւանի թերակղզին են խումբ մը Գերմանացիներ, չուրջ 30 հոգի: Անոնք Հայաստան եկած են առաջին անգամ ըլլալով, Պաւարիոյ Ռեկընզպուրկ քաղաքէն, եւ կը չրջագային կաթողիկէ քահանայ մը ատաս ժամերուն ժողով կ'ընեն, ես կը գրեմ: Ապա, ներկայացուց չատագիրը, նաեւ Տիկին Անահիտ Ցակոբեան պիտի կարդար հատորէն հատուածները, Հ. Ցրութիւն Պտրիկեան պիտի անդրադառնար հատորին, հուսկ խօսք պիտի առնէր հեղինակը՝ Մովսէս Պէլաքճեան:

Նախքան ընթերցումը, Տիկին Անահիտ Ցակոբեան ուզեց չեշտել այն բաւարարութիւնը զոր ստացած էր հատորին ընթերցումով, Մովսէս Պէլաքճեանը, բաւ, նոյն արժէքն ունի որպէս բանաստեղծ թէ արձակագիրը, ոճը չատ ինքնատիպ է, հիմնուրով համեմուած, գրութիւնները խնդուք չեն չատաչացներ, այլ՝ ժպիտ: Ապա, Տիկին Ցակոբեան չատնեց թէ պիտի կարդայ հատորին գրութիւններէն՝

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ Մ. ՊԷԼԱՔՃԵԱՆԻ ՆՈՐ ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԹԻԻ

Համազգայինի Փարիզի մասնաճիւղը գրական երեկոյթ մը կազմակերպած էր, Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 26-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, Մովսէս Պէլաքճեանի վերջին հատորին՝ «Մինչեւ վերջինը արեւներուն» առթիւ:

Երեկոյթը բացաւ նախագահը՝ Տիգրան Շիրվանեան, որ չայտնելէ ետք թէ կազմակերպութեան աչնան առաջին ձեռնարկն էր նուիրուած Մովսէս Պէլաքճեանի 8-րդ հատորին, յիշեց որ տարիներ առաջ, կրկին Համազգայինն էր որ նախաձեռնած էր անոր առաջին գործին՝ Անկարելի կարելին թատերգութեան ներկայացման:

Մ. Պէլաքճեան, ըսաւ, կը դրէ ազատ ժամերուն, ան կ'ըսէ. - Մինչ ուրիշներ, նայի մը առաջնորդութեամբ: Ականջ կուտամ. Տէր Հայրը աչխարհագրական բացատրութիւնները կը համեմէ պատմականներով: Կէս - կատար գերմաներէնս օգտագործելով կը բարեւեմ, խօսքի կը բռնուիմ: Երէկ չգացեր են Մինդեռնակա, բերդ եւ այցելեր են ցեղասպանութեան թանգարանն ալ, վազը ուրախութեամբ Պապին պիտի հանդիպին: Առիթը սքանչելի է խօսելու 1915–ի մասին, գերմանական ներկայ կառավարութեան ցեղասպանութեան պաչտօնական ճանաչումը մերժելուն մասին, 2 միլիոն Մեհմէտճիքներու խաթրը չկոտրելու համար... կին մը անդիէն կ'ըսէ. «մենք չատ լաւ գիտենք ցեղասպանութեան իրականութեան մասին, նաեւ անոր մէջ գերման կայսերական կառավարութեան պատասխանատուութեան»: Ի զուր տեղ չեն եկած Հայաստան:

Երեւանեան մեր վերջին երեկոյթը մեզի կը տանի Օփերա: Նախապատերազմեան տարիներուն ճարտարապետ Ա. Լեքսանդր Թամանեանի վաւերացած չէնքը երկրորդն էր Մոսկուայի Միութեան մէջ իր մեծութեամբ, Մոսկուայի Պալչոյին յետոյ: Արտաքինին չափ ներքինն ալ գեղեցիկ է, «հոյակապ». այդ իրիկուն կը ներկայացուի Ֆրանսացի Ժորժ Պիզէի «Գարմէն» օփերան: Սրահը լեփ - լեցուն է, մարդիկ նոյնիսկ աստիճաններուն վրայ նստած են: Երիտասարդութիւնը կը կազմէ չատ կարեւոր տոկոսը: Իգական սեռը որոշ վայելչազարդութեան չանք ըրած է, բայց ոչ տպամարդիկ: Շատ քիչերն են որ նման վայրի վայել բաճկոն. փողկապով են: Ժամադրութիւնը - չատ, հայկական չէ, հազիւ քառորդ ժամ ուչացում: Կը բացուի վարագոյրը, նուագախումբին առաջին չափերէն իսկ սրահին մէջ կը տիրէ քար լռութիւն: Հիանալի դասլելի եւ ճոխ բեմադրութիւն, նոյնքան հրաչալի ձայներ եւ կատարողութիւն: Իսկապէս արժանի ծափահարութիւններու, օվացիայի:

Վաղ առաւօտ չատ կանուխ, Հայկական օդային դիծերու օդանաւը մեզ պիտի Փարիզ հասցնէ: Շատ չուտ, բայց նոյնքան բովանդակալից անցան հայաստանեան այս երկրորդ այցելութեանս 10 օրերը: Ինծի տուի Արարատին որ յաջորդ այցելութիւնս աւելի չուտ տեղի կ'ունենայ: Շուտ անցնող այդ օրերուն, մեր խումբին համար չատ յուզեցան Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան աւենապետ, տոքթոր Ռոպէր Ածիլյան, եւ իր երիտասարդ վարչական ընկերները: Բոլորին ալ վարձքը կատար:

Ինչո՞վ եզրափակել այս քիչ մը չատ երկար յօդուածը եթէ ոչ Եղիչէ Զարենցի տողերով:

«Ի՛նչէան էլ սուր սիրտս խոցեն
Արեւելա՛եան վէրքերը մեր
Էլի ես որք ու արնավառ
Իմ Հայաստան եարս եմ սիրում»:

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Շար. 5 եւ վերջ)

Մարսէյլ, Հոկտեմբեր 14, 2001

«Հաշուեկշիռը», բայց, ասելցուց չէ ուշած վերջացնել այդ կտորին յոռետես եզրակացութեամբ, ու հեղինակին հատանութեամբ, վերջաւորութեան կցած էր ուրիշ մէկ գրութեան լաւատես հատուածը: Թող թոյլ տրուի մեզի ըսել թէ, նոյնիսկ հեղինակին հատանութեամբ, առնուազն տարօրինակ պտանք այս ինքնատիպ կարգադրութիւնը:

Հ. Ցարութիւն Պզտիկեան, խոստովանելէ ետք թէ հանդամանօրէն չի կրնար արտայայտուիլ, որովհետեւ չէ կարդացած հեղինակին նախորդ եօթը հատորները, Մ. Պէյաճեանի այս վերջին գործը նմանցուց Նիակարայի Ջրվէժին, ամէն նիւթ կը չօշափէ, ըսաւ, յորձանք մըն է, ոչ նորավէպ է, ոչ բանաստեղծութիւն է, ոչ փիլիսոփայութիւն է, ապրումներ են: Հեղինակը կը գործածէ ուժեղ պատկերներ, ինք մաքուր անձ մըն է եւ կ'ուզէ որ չուրջը ամէն բան մաքուր ըլլայ: Անոպառ երեւակայութեան տէր է, իր աչքէն ոչինչ կը վրիպի: Ինք չատ սիրած էր Կտոր մը որ կը վերաբերէր ծուռ պատկերի մը: Հ. Ցարութիւնի համաձայն հեղինակին մէջ աշուղ մը կար, ան մեր ժամանակներու աշուղն էր: Եւ որովհետեւ, Մ. Պէյաճեան իսկ իրեն լսած էր, որ ամէն մարդ դիրքը կը դովէ, ինք պէտք է խօսի պատուիրեններուն մասին, վարդապետար ըսաւ թէ դիրքը տկարացած է որովհետեւ չատ լեցուն է, չատ ծանր, չատ ճոխ եւ չատ հարուստ, հինգ հատորներու բովանդակութիւն ունի:

Անդրադարձաւ նաեւ Հայուն, Մ. Պէյաճեան Սփիւռքի Հայն է, հեղինակը չի կրնար ըլլալ ուրիշ բան, Սփիւռքը կ'ապրի որպէս իր հայրենիքը: Վերջաւորութեան եւ կրկին անդրադառնալով դրութիւններու թանձրութեան, թելադրեց հեղինակին որ ամէն մէկ գլուխը վերածէ քառեակի եւ Պարոյր Սեւակեան չունէ՛ն ալ տեսնելով, կ'ունենանք, ըսաւ Սփիւռքի Անլռելի Զանգակատունը: Մ. Պէյաճեան կ'ուզէ նաեւ փաստը տալ որ հայերէնը կարելի է, կը յաջողի սիրցնել հայերէնը եւ հայ գրականութիւնը. ինք համեատ է, աւելի համեատ է կեանքի մէջ քան դիրքին, ուր կիրք կայ: Ունի սքանչելի պատկերներ, հոգեվիճակներու նկարագրութիւն, պէտք է կարդալ այս գիրքը:

Տիգրան Շիրվանեան վերջին խօսքը տուաւ հեղինակին: Մ. Պէյաճեան յայտնեց թէ պիտի չկարդայ այն գրութիւնը զոր պատրաստած էր (ինչո՞ւ...), այլ երկու էջեր, մէկը ծուռ պատկերին մասին («Գիտեմ վերջնականապէս») որու անդրադարձած էր Հ. Ցարութիւն եւ վերջին կտորը: Այս ընթերցումներէն ետք, Մ. Պէյաճեան չնորհակալութիւն յայտնեց Համազգայինի, այն անձերուն որոնք օժանդակած էին հատորին հրատարակութեան եւ ներկաներուն:

Հաւաքոյթը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ մը:

Ա. Մ.

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻԻՆ ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ

Հոկտեմբեր 21, կիրակի, տօնուեցաւ Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 70-րդ տարեդարձը:

Հարաւային Ֆրանսահայոց Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Տարօն Եպիսկ. Ճէլէճեան, Մայր Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ եւ վարչութիւնը, այս առթիւ հրաւիրած էին երեք բարձրաստիճան հոգեւորականներ՝ կեդրոնական Եւրոպայի եւ Շուէյտի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան, Գերմանիոյ Հայոց Թեմի առաջնորդ Գաբրիէլ Արք. Պէքճեան, Լիոնի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան: Իսկ օրուան հանդիսաւոր պատարագը մատոյց եւ քարոզեց Մեսրոպ Արք. Գրիգորեան. քառաճաշն երեցոդութիւնը կատարեց՝ Սահակ. Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խ. Երզմազեանի: Երգչախումբը անդամ մը եւս եկաւ մեզ դիմել հոգեզմայլ երգեցողութեամբ եւ ի մասնաւորի, տամկացուց բոլորիս աչքերը՝ քառաճաշն երգըւած Ալէքսանտր Ցարութիւնեանի «Գիա՛ Տէր»ով:

Մեսրոպ Արք. օրուան քարոզին բնաբանը առած էր «Էջմիածին յ Հօրէ» չարականէն: Ան ժամանակագրական կարգով ամփոփեց Քրիստոնէութեան մուտքը Հայաստանէն ներս, Ս. Էջմիածնի կառուցումը, Թարգմանչաց վարդապետներու դործունէութիւնը, հասնելով նոյն չարականի վերջին տողերուն՝ «Եկայք չինեսցուք...» ուր յարկանքով յիշատակեց 70 տարիներ առաջ այս սքանչելի եկեղեցին չինող ժողովուրդը եւ յատկապէս Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեան եւ Աղաէտ. Վահան Խորասանճեանը:

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կատարուեցաւ ի կեանս եղող բարերարներու, իսկ վերջաւորութեան հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ Մայր Եկեղեցւոյ հիմնադիր՝ երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանի, զրկաւոր բարերար Աղաէտ. Վահան Խորասանճեանի, նաեւ եկեղեցւոյ ծառայողներու, սարկաւագներու, վտակարար եւ բարերարներու:

Լեցուն էր եկեղեցին ոչ միայն հաւատացեալներով, այլ նաեւ մեծ թիւով քաղաքական անձնաւորութիւններով, որոնց կարգին նշմարեցինք, Մարսէյլի քաղաքապետ՝ Ժ. Գ. Կոտէն, Շրջանային Խորհուրդի եւ Ընդհանուր Խորհուրդի ատենապետներ, թաղապետներ եւ ներկայացուցիչներ:

Եկեղեցական արարողութիւններու ատարին ներկաները առաջնորդուեցան Սահակ. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը, ուր բաժակի պահէն առաջ բարի գալուստ խօսքը արտասանեց Տարօն Եպիսկոպոս Ճէլէճեան, որուն յաջորդեց Մայր Եկեղեցւոյ առենապետ՝ Պր. Ռ. Ազիլազեանի բացման խօսքը: Առենապետը իր խօսքին մէջ ի մասնաւորի չեշտեց թէ քաղաքին լաւագոյն վայրին մէջ գըտնուող, 70 տարուան անցեալի տէր իր չինարարութեամբ, ճարտարապետութեամբ, մշակոյթով քաղաքին փայլ մը բերող այս հոյակապ եկեղեցին, այսօր կը կարօտի նորոգութեան: Ապա կարդաւ խօսք առին՝ քաղաքապետ Ժ. Գ. Կոտէն, Շրջանային Խորհուրդի ատենապետ Պ. Վօղելի ներկայացուցիչ՝ Մենուէլի եւ Ընդհանուր Խորհուրդի ատենապետ Ժ. Ն. Կերինի: Այս վերջին երեքն ալ խոստացան իրենց կարելիութիւններու սահմանին մէջ, օժանդակութիւն բերել ի նպաստ եկեղեցւոյ նորոգութեան:

Աւելի վերջ Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հացկերոյթ մը: Տէրունական աղօթքին յաջորդեց՝ եկեղեցւոյ վարչութեան անունով Տիկին Ա. Գաբրիէլեանի բարի գալուստի խօսքը եւ ծանօթացուց ճաշին նախագահուհի Տիկին Ռ. Տօնիկեանը: Այս վերջինը եւս բերաւ իր համեստ օժանդակութիւնը եկեղեցւոյ նորոգութեան: Ջերմ մթնոլորտի մէջ չարունակուած հացկերոյթի ընթացքին Տարօն Եպիսկոպոս խօսքի հրաւիրեց՝ Գարեգին Եպիսկոպոսը, Նորվան Եպիսկոպոսը, Պ. Երզմազեանը եւ Զաւիկ Վարդապետը: Մերթ ընդ մերթ կատարուած գեղարուեստական բաժնի մէջ ներկաները հաճոյքով ունկնդիրեցին մեներգչուհի Արմենուհի Սէյրանեանը, դաշնակի ընկերակցութեամբ Տիկին Ժիւլիէթ Երզմազեանի, նաեւ Տիկին Երզմազեանի երկու աշակերտներ՝ Միքայէլ Էքմէքճեան եւ Գէորգ Ա. Նանեան դաշնակի վրայ չորս ձեռքով նուագեցին՝ Ա. Խաչատուրեանի «Սուսերու Պար»ը եւ Գ. Անանեան առանձին՝ Ա. Բալասանեանի կողմէ մշակուած Սայաթ Նովայի «Քանի վուր ճան իմ»ը, ստեղծելով մեծ խանդավառութիւն:

Վարչականներէն Պ. Միհրանեան յայտարարեց՝ թէ ճաշին ընթացքին հաւաքուած բաւականին յուսադրիչ հանգանակութեան ընդհանուր գումարը, որ պիտի յատկացուի եկեղեցւոյ նորոգութեան:

«Հուսկ Բանք»ը արտասանեց օրուան հիւր Մեսրոպ Արք.ը եւ միասնական աղօթքով վերջ գտաւ Մայր Եկեղեցւոյ 70-ամեակի տօնակատարութիւնները:

ԱՆԻ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

Իրաւարար, եղեկտրագործ բայց նաեւ արուեստագէտ

ՄԱՐՍԷՑԼ («Ցառաջ»). – Էօրտէքեան ընտանիքը Մարսէյլի հայ գաղութի յայտնի եւ յարգուած ընտանիքներէն վաղուց հաստատուած է 13րդ թաղամասի Նոթր Տամ տը Գոնսոլասիոն հայամփոփ փոքրիկ թաղը, ոչ չատ հեռու Սէն Ժերոմէն:

Ընտանիք մը որ սերունդներու յաջորդականութեամբ կը մասնակցի հայ կեանքի իրագործութիւններուն որպէս դերակատար, ծերունափայլ եւ վաստակաշատ Մարգրիտ Էօրտէքեանէն՝ Ֆրանսահայ կապոյտ Աչքի չարքերուն մէջ մինչեւ երիտասարդ եւ գործօն Սարգիս Էօրտէքեանը՝ ղեկավար Գեղամ Պաղտասարեան Հայ Մշակոյթի տարածման կեդրոնի գործիական նուագախումբին, անցնելով Ֆրանսուա Էօրտէքեանէն որ քառորդ դար եղաւ Ֆութպոլի միջազգային իրաւարար եւ ծանօթ անձնաւորութիւն սփորի աշխարհին մէջ, նոյն ատեն արհեստով եւ լեկտրագործ իր սեփական խանութ-աշխատանոցին մէջ:

Այսօր, Ֆրանսուա Էօրտէքեան դադրեցուցած է ամէն արհեստագիտական գործունէութիւն: Մեծ-Հայրիկի իր ժամերը կը նուիրէ իր թոռներուն... եւ արուեստի գործերու: Կը բաւէ այցելել իր բնակարանը համոզուելու համար:

Վերջերս, Ֆրանսուա Էօրտէքեանի արուեստի հակումը, չբաւելու համար կիրքը, կեդրոնացած է քանդակագործութեան վրայ:

Իր ձեռքերով, իր ճաշակով, իր ընտրած քարերով քանդակած է երկու խաչքար միջնադարեան նախատիպերու վրայ: Առաջինը նուիրեց իր չրջանի Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցիին, զայն զետեղելով, ամբացնելով բակի ճախ պատին մուտքին, ամբողջացուած՝ աղբիւրով մը, եւ երկրորդը Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ:

Այս վերջինը զետեղուեցաւ եկեղեցւոյ մայր պատին վրայ յատուկ արարողութեամբ մը: Պատարագի ատարին, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, հոգեւոր հովիւը, սրբագործեց խաչքարը զոր քօղազերծեց օրուան կնքահայրը՝ Ալպէր Մխրաքեան: Շահան Քհնյ. գնահատեց քանդակագործին ազնիւ մտածումը, աշխատանքը, արուեստի սէրը, ճաշակը՝ ապրեցնելու համար հայ մշակոյթի տեւական արուեստագիտական արժէքներէն ամէնէն վաւերականը: Շահան Ա. Քհնյ. վեր առաւ նաեւ կնքահօր ազգային պարտականութեան գիտակցութիւնն ու սրտի վեհանձնութիւնը: Հանդիսութիւնը չարունակուեցաւ ընդունելութեամբ մը՝ պատրաստուած եկեղեցւոյ օժանդակ տիկնանց յանձնախումբին կողմին:

Ֆրանսուա Էօրտէքեան այս ձեւով կ'իրագործէ ուխտ մը՝ բերել Հայու իր բաժինը Հայաստանի մէջ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակի բազմաբիւր եւ բազմատեսակ ձեռնարկներուն, ծաւալած՝ հայրենի հողէն մինչեւ Սփիւռքի հեռաւոր վայրերը:

Արուեստէն անդին, ազգային արժանապատուութեան եւ պատուախնդրութեան գեղեցիկ օրինակ մըն է զոր կու տայ Ֆրանսուա Էօրտէքեան:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԹԻՒ 17 ԹԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

– Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ... բուն գինուորական տարիքի մէջն էք:

– Այո՛, սակայն օտար հպատակ եմ:

– Ի՞նչ հպատակութիւն:

– Ամերիկեան քաղաքացի եմ:

– Բայց ատիկա բաւական չէ. կառավարութիւնը ձեզի պաշտօնապէս ամերիկացի չի ճանչնար, քանի որ կայսերական իրաւէով ձեր հպատակութիւնը չէք փոխած:

– Բայց ամերիկեան քաղաքացիի անցագիր ունիմ, զոր դեսպանատունն ալ վաւերացուցած է:

– Թերեւս ես այնպէս գիտեմ, որ այդ անցագիրները մեծ արժէք մը չունին, այսուհանդերձ դուք հոգ մի՛ ընէք, եթէ պէտք ըլլայ, ես կրնամ ձեզ ազատել:

– Շնորհակալ եմ, – պատասխանեց Տըրդատ:

– Ես իմ ձեռքէս եկած ծառայութիւնը երբեք չեմ պահեր, մանաւանդ Հայերուն:

– Արդէն լսած էի այդպէս ըլլալը:

– Իրա՞ւ կ'ըսէք, – գոչեց Աստիկ ուրախութեամբ, – իմ մասին գովեստո՞վ խօսած են:

– Այո՛, միշտ ձեր մասին գովեստով լըսած եմ:

– Որոնցմէ՞...

Երիտասարդը պահ մը վարանեցաւ, ո՞ւն անունը կրնար տալ, մանաւանդ որ Աստիկի մասին միայն քանի մը խօսք լըսած էր Արշակէն, ուստի տարտամօրէն պատասխանեց.

– Ձեզ ճանչցողները միշտ գովեստով կը խօսին:

– Որովհետեւ ամէնուն օգտակար ըլլալ ջանացած եմ:

Բոլոր այս խօսակցութիւնը որեւէ կերպով օգտակար չէր ըլլար Տրդատին:

Ուզեց ուղղակի իր փնտռած նիւթը չօշափել:

– Ձեզնէ ծառայութիւն մը պիտի խընդրեմ ո՛չ թէ ինծի համար, այլ ուրիշներու համար, – ըսաւ:

– Խօսեցէ՛ք: Ձեզի մտիկ կ'ընեմ:

– Դուք որ խմբապետ էք, անշուշտ մօտէն տեղեակ էք քաղաքական կացութեան:

–Բնականաբար, մանաւանդ որ ես լըրագրութեան մէջ ուղղակի քաղաքականութեամբ կը զբաղիմ, թէ՛ Թուրք Թերթերու մէջ եւ թէ՛ Ֆրանսական Թերթերու մէջ...

– Գիտէք, որ վերջերս կառավարութիւնը իր ընթացքը փոխեց Հայոց նկատմամբ եւ չատ թշնամական աչքով սկսաւ մեզ նայիլ:

– Ափսոս, որ չատ ճշմարիտ է ձեր ըսածը... ցաւալի բան է այս, բայց իրողութիւն է:

– Եւ ասոր հետեւանքը այն եղաւ, որ չատ մը անմեղ Հայեր հալածանքի ենթարկուեցան:

– Եւ ուրիշ չատեր ալ պիտի ենթարկըւին, - դիտել տուաւ Աստիկ, որ խօսակցութեան առած այս նոր ձեւէն չափազանց կը շահագրգռուէր:

– Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ եզան, - չարունակեց երիտասարդը:

– Մանաւանդ հինչակեան կուսակցութիւնէն:

– Այո՛, – հաստատեց Տրդատ, - այդ մարդոցմէ մաս մը թէեւ ազատ արձակուեցան, բայց ուրիշներ դեռ բանտը կը մընան:

– Եւ կարծեմ դիւրաւ ալ իրենց օձիքը պիտի չկրնան ազատել:

– Կարելի չէ՞ արդեօք, որ այդ բանտարկեալներէն մէկ քանիին համար դիմում կատարուի:

– Կարելի է, բայց խնդիրը չատ փափուկ է, - պատասխանեց Աստիկ:

– Դուք, որ ազդեցիկ մարդիկ կը ճանչնաք, թերեւս կարենաք բան մը ընել:

– Անշուշտ կը ճանչնամ, ամէնքն ալ ծանօթ են ինծի, բայց նորէն կը կրկնեմ, չատ դժուար առաջարկ մը կ'ընէք:

– Նոյնիսկ, եթէ կարելի է, դրամական գոհացութիւն մըն ալ կ'ընենք:

Դրամի խօսքը լսելուն Աստիկ կրկնապատկեց իր ուշադրութիւնը:

– Արդէն դրամը անհրաժեշտ է, – վրճռեց՝ սիկառէթ մը վառելով ու հատ մըն ալ երիտասարդին հրամցնելով:

(Շար. 93)

ԳԱՂՓԻԹՔ ԳԱՂՓԻԹ

ԼԻՄԱՍՈԼԻ ԵՒ ԼԱՌՆԱԳԱՅԻ (Նիկոսիա) հայութիւնը առիթ ունեցած է ողջունելու Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Արամ Ա.ը Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 24-ին: Լիմասոլի Ս. Գէորգ և Լառնաքայի Ս. Ստեփանոս եկեղեցիներու մուտքին Նարեկ Ազգ. Վարժարաններու աշակերտները, ուսուցչական կազմերն ու տնօրէնութիւնը դիմաւորած գինքը: Իր խօսքը ուղղելով ներկայ ժողովուրդին, Արամ Ա. կարեւորութեամբ չեշտած է միասնականութեան ոգին մեր ազգի գերագոյն չահը նկատել եւ համագործակցութեամբ յառաջ տանիլ մեր ազգային կեանքը, հաստատակաց կեդրոն ունենալով եկեղեցին: Նոյն գիշերը Արամ Ա. իր չքախումբով վերադարձած է Մայրավանք՝ Անթիլիաս:

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 3

Տօն ամենայն սրբոց՝ հնոց, նորոց, յայտից, անյայտից:

Ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

***

ԿԻՐԱԿԻ, Նոյեմբեր 4

Ը. Կիրակի, Զկնի Սրբոյ Խաչի

Սկսօր երկրորդ տարեդարձն է օծման՝ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. Ծայրագոյն Պատրիարք. Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Ի ժամու Սրբոյ պատարագին՝ «ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ» կը կատարուի:

(Շար. Ա. էջէն)

որ ոմանք գործածեն մարդ վախցնելու համար փողոցները եւ ես դասի կը քաշուիմ»:

Աւելի կը ծախուին «հայրենասիրական» բնոյթ ունեցող դիմակներ:

Ցիշենք որ Հալոուինը անգլեսաքսոն ծէս մըն է, որու ընթացքին ծպտուած մանուկներ (առաւելաբար վախցդու, վհուկներու դիմակներով) դուռնէ դուռ կ պտըտին: Վերջին քանի մը տարիներուն Ֆրանսան ալ վարակուեցաւ...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, 5-րդ ամիսն ըլլալով, գործազրկութիւնը յաւելում կրած է Սեպտեմբերին, 0,6% համեմատութեամբ: Գլխաւոր տուժողները երիտասարդներն են:

ԺՈՍՓԷՆ եւ Ներքին իր նախարարը՝ Տ. Վայան խորապէս տարակարծիք են եւ նախարարապետը չէ ծածկած իր քարկոծիւնը, երբ Տ. Վայան յայտարարած է որ դորսիքացի քաղաքական բանտարկեալները պիտի համախմբուին Պորկոյի (Գորսիքա) բանտին մէկ յատուկ բաժանմունքը: Սեղծուած բանավէճը պատճառ եղաւ որ Ժոսփէն ճշդէ որ որեւէ փոփոխութիւն չկայ: «Անցեալին ո՛չ ըսած էի նման առաջարկի մը, կը հաստատեմ որ՝ ո՛չ է»:

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՑ կոթարի փապուղիին արկածին պատասխանատուն ատուգուած է որ թուրք չարժավար մը եղած է: Ան առանց արտօնութեան կ'աչխատէր Պելժիոյ մէջ ուր կ'ըսուի թէ չարժավարի նեղութիւն կայ: Թուրքը որ երկու ամիս առաջ որպէս զբօսաշրջիկ գացած է Պելժիա, մեռած է արկածին ընթացքին:

ԱԼԺԷՆ 300 քիլոմեթր արեւմուտք, Ռելիզանի շրջանին մէջ 13 հոգի սպանուած է, որոնց 12-ը պահակներ: Միայն Հոկտեմբերին, մեռեալներու թիւը 100-է աւելի է:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ չուկայի մը մէջ, ուր կ'աչխատին Կովկասցիներ, երկու հոգի սպանուած է եւ երեք հոգի ալ վիրաւորուած են, երբ ծայրայեղ աջի պատկանող 300 երիտասարդներ յարձակում գործած են չուկային վրայ:

ՀԱՐՈՒՆ ԱՑՏՂԷՆ, թուրք ուսանող մը, իսլամական արմատական Հիլաֆէթ կազմակերպութեան անդամ, որ երկու չաբաթ առաջ ձերբակալուած էր Ֆրանքֆորթի օդակայանը պայթուցիկներու կազմածներով, ազատ արձակուած է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Պետութեան Խորհուրդը ջնջեց այն համաձայնագիրը զոր ստորագրած էր կրթական նախարար՝ Ճէք Լանկ, Մայիս 28-ին, հանրային ապաստարկութեան մէջ ներմուծելու համար պրըթոնական Տիվան դպրոցները: Այս 35 դպրոցներուն 2000 աշակերտները ոչ միայն պրըթոններէնի դասեր կ'առնեն, այլեւ այլ նիւթեր ալ (թուաբանութիւն եւ այլն) պրըթոներէն կը դասաւանդուին: Լաիք դպրոցին լեզուն ֆրանսերէնն է, ոչ՝ պրըթոներէնը կը ճղդէ Պետութեան Խորհուրդը:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՈՒԲԻՆ — Տիկին Պերճուհի Սիւրմէնեան հազար ֆրանք կը նուիրէ «Ցառաջ»ին կարապետ Ալետիսեանի մահուան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	800	(956,80)
Հոգեհանգիստ	700	(837,20)
Շնորհակալիք	700	(837,20)
Հարսնիք-Նշանտուք	700	(837,20)
Ծնունդ	700	(837,20)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Մէն Ժերոմի Ջաւօ Շանթ մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգիներուն խաղաղութեան Նոյեմբեր 4, կիրակի, ժամը 10-ին Թաղիս Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION D. MISSAKIAN de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour
du 28 décembre 2001
au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante
pour le réveillon.

Date limite d'inscription : 30 Novembre

Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :
— **01. 42. 36. 33. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

Le Représentant de la République du Haut-Karabagh en France
M. A. HARUTYUNYAN

Le Président de l'Association de Soutien au Karabagh
M. R. YEZEGUELIAN

vous prient de participer au

DINER
organisé
par l'ASSOCIATION

le mercredi 14 novembre
à 20h30 précises

dans les locaux du YAN'S CLUB
(5, avenue Reille, 75014 Paris,
RER Cité Universitaire)

Un résumé de la situation actuelle politico-économique d'Artsakh sera présenté par le Bureau de représentation lors du dîner.

Frais de participation: 200F
30,49 euros

Prière de s'inscrire
avant le 8 novembre :
34, avenue des Champs-Elysées,
75008 PARIS
Tél. : 01 53 75 17 40
Télécopie: 01 53 75 17 41

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ
TARKMANTCHATZ
de Marseille

La Commission
Foi et Traditions Arméniennes

dans le cadre des activités
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St-Grégoire l'Illuminateur»)

propose

un nouveau cycle de rencontres
d'initiation :

Pour Lire et Commenter les Ecritures Saintes
(en français)

avec
le **Rév. Père Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale

Mercredi 7 novembre à 19 heures

dans la salle «A. Tcherpachian»
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

SUR LE DIVAN
avec NORA ARMANI

Pièce écrite et interprétée par
NORA ARMANI

Samedi 8 décembre à 20 heures précises

au **Yan's Club** — 5, avenue Reille, 75014 PARIS

Nombre de places limité.

• **Réservation Ecole Tebrotzassère: ☎ 01 43 81 01 72**

— DINER ET SPECTACLE : 350F —

FRANCOPHONIE
ARMENIE 2000

Noël arménien
2002

à bord du **«Napoléon Bonaparte»**
Du 2 au 4 janvier 2002

2 janvier : — Appareillage à 20h de Marseille;
— Dîner avec l'orchestre **«Massis»;**
— Nuitée dansante avec 2 orchestres;
— Nuit en mer.

3 janvier : — Arrivée à Bastia. Petit-déjeuner à bord;
— Excursion en Balagne. Déjeuner typique;
— Visite de cave à vin à Patrimonio;
— Dîner à bord;
— Nuitée avec 2 orchestres;
— Nuit en mer.

4 janvier : — Petit-déjeuner à bord;
— Arrivée à Marseille à 7h30

Tarif: tout compris, 1600 F par personne

Renseignements/réservations :

Maurice Harounian: 04 91 44 47 77;
Jacques Avdoyan: 04 91 76 45 75.

—— Places limitées ——

ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3
SAMEDI
3 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱԻԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·288 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·288

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԵՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 31/Նոյեմբեր 2)

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երկօրեայ պաշտօնական այցով Հոկտեմբեր 31–ին Երեւան հասած է Ռումանիոյ նախագահը Ի. Իլիեսքու։ Նոյն օրը ան տեսակցութիւն ունեցած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ ու երկու նախագահները առարկրած են միասնական յայտարարութիւն մը։ Հոն կ'ըսուի թէ Հայաստան եւ Ռումանիա կը չարունակեն դրացակցութիւնը Սեւծովեան տնտեսական կազմակերպութեան եւ միջազգային այլ ծրագիրներու շրջանակին մէջ։

Երկու նախագահներուն ներկայութեան առարկրուած է երկու երկիրներու միջեւ մաքսային եւ չարագործութեան դէմ պայքարի կարգաւորութիւններուն մէջ գործակցութեան համաձայնագիրը։

Նոյն օրը տակաւին հիւր նախագահը այցելած է ազգային պատկերասրահը, Հաղորդակցութեան նախարար Ա. Մանուկեանի ընկերակցութեամբ։ Ան պատկերասրահին նուիրած է ռումանահայ հաւաքածոյի տէր Գ. Զամպաքճեանի հաւաքածոյէն նկար մը։ Ի. Իլիեսքու ըսած է թէ առաջին անգամ 1953–ին ուսանողական շրջանին այցելած է Հայաստանի պատկերասրահը զոր երկրին մեծագոյն հարստութիւնը կը նկատէ։

Ցաջորդ օրը Ի. Իլիեսքու այց մը տուած է Եղեռնի յուշարձանին, հոն եղեւին մը տնկած, ապա հանդիպում ունեցած է Գարեգին Բ. կաթողիկոսին ու Երեւանի պետական համալսարանի ուսանողութեան հետ։

*
**

ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Նոյ· 1 թուականի հրամանագրով մը Եդուարդ Ղազարեանը հեռացուցած է կրթութեան եւ գիտութեան նախարարի պաշտօնէն։ Տեղը նշանակած է Լեւոն Մկրտչեանը որ մինչեւ այդ Սրտաբին գործերու նախարարի տեղակալն էր։

*
**

ՀԱՅ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻԱՑԵԱԼ ՍԵՄԻՆԱՐ

Բաքուի մօտերը՝ «Գեանջլիկ» հանգստեան տան մէջ տեղի կ'ունենայ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի լրատուականներէն դարաշրջան հակամարտութեան լուսաբանման նուիրուած սեմինար։ Կազմակերպուած է Երեւանի, Բաքուի եւ Մոսկուայի մամուլի ակումբներուն կողմէ։ Սեմինարին կը մասնակցին Հայաստանէն եւ Լ.Հ.Հ–էն լրագրողներ ալ։ Նախապէս նման նախաձեռնութիւն տեղի ունեցած էր Երեւան եւ Մոսկուա–կեր։

ԱՐՑԱԽԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻՆ ՃՇԴՈՒՄԸ

Լ.Հ.Հ փարիզի ներկայացուցչութեան գրասենեակէն ստացուած ճշդում մը կը պրպտրէր «Արմէնփրէս»ի Հոկտեմբեր 29–ի տեղեկատուութիւնը՝ Արցախ տեղափոխուած ընտանիքներու թիւին մասին։ Հոկտեմբեր 31–ի մեր թիւով արձագանգած էինք լուրին, ըսելով թէ վերջին տարուան ընթացքին 52 ընտանիք մշտական բնակութեան գացած էր հոն։ Գրասենեակը ճշդումը կ'ընէ թէ այդ թիւը 135 է։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆՈՐ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐ ԱՄՆ–ՈՒ ԴԷՄ

ՊԷՆ ԼԱՏԷՆ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԷ ՓԱՔԻՍՏԱՆԸ

Միացեալ – Նահանգները միշտ անձկութեան մէջ կ'ապրին, քանի ոճրափորձերու սպառնալիքը կայ եւ Նոյեմբեր 2–ին, կ'ըսուէր նոյնիսկ թէ աւելի ճշգրիտ սպառնալիքներ եղած են, մասնաւորաբար Սան – Ֆրանսիսքոյի երկու կամուրջներուն վերաբերեալ։ Հակառակ ատոր, Հոկտեմբեր 31–ին, Նիւ – Եորք տօնեց Հալոուինը, խորհրդանիշ առնելով փիւնիկը, այսինքն այն թռչունը որ իր մոխիրներէն կը վերածնի, խորհրդանշելով անմահութիւնը։

*
**

Ամերիկացիք կը չարունակեն ամբակոծել անխնայ եւ որոշած են դադար ալ չտալ Ռամազանի շրջանին, որ կը սկսի երկու չաբաթէն եւ կը տեւէ ամիս մը։ Նոյեմբեր 1–էն, Պէ – 52 ռմբաձիգ օդանաւերը սաստկացուցած էին գործողութիւնները եւ ռումբեր կը տեղային Աֆղանիստանի հիւսիս – արեւելեան շրջանը։ Նախագահին խորհրդականը՝ Տիկին Քոնտոլիցցա Ռայսը յայտարարած է որ ԱՄՆ իրենք իրենց չեն կրնար թոյլ տալ առկախելու ռմբակոծութիւնները Ռամազանի շրջանին։ Անկէ նոյն դիրքը կը բռնէ։ Քանտահարի վրայ ինկած ռումբերուն հետեւանքով էլեկտրական հոսանքը կըտրուած է ամբողջ քաղաքին մէջ։

*
**

Նամակի մը միջոցաւ, զոր Քաթարի ալ – Ճեզիրա հեռատեսիլի կայանը սփռած է, Պէն Լատէն Փաքիստանի մահմետականներուն կոչ կ'ընէ որ ընդդիմանան «Իսլամի դէմ խաչակրութեան»։ Ան կ'ըսէ· – «Աֆղանիստանի մահմետականները կը սպաննուին եւ Փաքիստանի կառավարութիւնը քրիստոնեաներու կը միանայ։ Աչխարհ երկուքի բաժնուած է· կէսը՝ անհաւատ Պուշի դեկավարութեան տակ, միւս կէսը կը կռուի Իսլամի դրօշին տակ»։

*
**

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ընդառաջ երթալով Միացեալ – Նահանգներու դիմումին, Թուրքիա, ՕԹԱՆի մահմետական միակ անդամը, 90 պինուարականներու ընտրանի միաւոր մը պիտի ղրկէ Աֆղանիստան։ Պ· Էճեվիթի մամուլի սպասարկութիւնը չէ ճշդած թուականը։ Հաղորդագրութեամբ մը կը բացատրէ որ թրք· որոշումը նպատակ ունի Հիւսիսային Զինակցութեան մարտիկներուն մարզումը, մարդասիրական կարիքներու օժանդակութիւնը»։ Անդարա, չաբաթ մը վերջ միայն պատասխանած է ամերիկեան դիմումին, ճշդելով թէ· – «Անոնք որոնք այս գործողութիւնը կ'ուզեն ներկայացնել որպէս գործողութիւն մը ուղղուած Իսլամի, դէմ կ'երթան խաղաղութեան այդ կրօնքին բարձրագոյն արժէքներուն»։

*
**

Եւրոպական Միութեան անդամ երկիրներու մէջ, հանրային կարծիքը օրէ օր թերահաւատ կը դառնայ եւ վախ կայ որ միասնական նոյն ոգին չմնայ։

*
**

Ամերիկացիներուն լուրերը կը չարունակեն մտահոգել Միացեալ – Նահանգները, ուր չորրորդ անձ մը մեռած է Հոկտեմբեր 31–ին։ Մանրէներ ալ յայտնաբերուած են Վիլլիուսի ամերիկեան դեսպանատունը Ուաշինկթընէն հասած ծրարներու մէջ։

*
**

Միացեալ – Նահանգներու մէջ ալ մըթնոլորտը խառնակ է, որովհետեւ կառավարութեան ամէն մէկ անդամ տարբեր եւ հակասական բաներ կ'ըսէ, ինչ որ պատճառ եղած է որ Լոս–Անճըլըս Թայմզ խիստ խմբագրականի մը մէջ, չեչտէ· – «անջատ դէպքեր չեն, կը յատկանշեն այն իրողութիւնը որ դեկավարները լ՛վիճակի չեն դեկավարելու»։

*
**

Սք – էն – էն հեռատեսիլի ամերիկեան կայանին տնօրէնութիւնը հրահանգներ տուած է իր լրագրողներուն, ուր կը չեշտուի որ պէտք չէ չատ անդրադառնան ամբաստածութիւններու դոհերուն։ Հրահանգը կ'ըսէ· – «Պէտք է ուշադիր ըլլալ չկեղտոնանալու քաղաքացիական դոհերու վրայ, որոնք անխուսափելի կերպով մաս պիտի կազմեն այս պատերազմին եւ չմոռնալ որ թալիպաններու կառավարութիւնն է այսօրուան կացութեան պատասխանատուն»։

*
**

240 միլիոն տոլարի արժողութեամբ ձոյլ ոսկին գտնուած է Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի աւերակներուն մէջ։ Ոսկին ոչ մէկ վնաս կրած էր, ոճրափորձերէն առաջ պահպանուած էր գանատական դրամատան ներքնայարկի արկղներուն մէջ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ԶԳ· ԺՈՂՈՎԸ, Հոկտ· 31–ին, վերջնականապէս քուէարկեց ապահովութեան օրինագիծը, որ մինչեւ 2003 Դեկտ· 31, կ'ամրապնդէ ոստիկանութեան լիազօրութիւնները ահաբեկչութեան դէմ պայքարին մէջ։ Այս անգամ ալ, սակայն, պարզուեցաւ որ մեծամասնութիւնը միաբերան չէ, կանաչները դէմ քուէարկեցին, մինչ Համայնավարները ձեռնպահ մնացին։ Այլը միացաւ ձախին, հակառակ անոր որ օրէնքը անբաւարար նկատեց։ Այլեւս, ոստիկանութիւնը լայն իրաւունքներ կը վայելէ, ինչպէս կառքերու, անձերու խուզարկութիւնները, կ'արգիլուին համախմբումները չէնքերու մէջ եւ այլն, եւ այլն։ Նոյն օրը, Էլիզէն Ֆիլիփ Մատնին նչանակեց իր կազմին մէջ, պայքարելու համար ահաբեկչութեան դէմ։ Այս նչանակումը, ինչպէս Ազգային Ժողովի քուէարկած օրէնքը ցոյց կու տան որ աջի թէ ձախի պլիտւոր մտահոգութիւնը կը մնայ ապահովութիւնը, քանի յանցագործութիւնը աւելի քան մտահոգիչ կերպով յաւելում կրած է Ֆրանսայի մէջ։ Նոր օրէնքին դէմ առարկողներ կան։ Ոմանց համար մարդկային իրաւունքներու դէմ, ուրիշներ աւելորդ կը գտնեն որեւէ նոր օրէնք, կը նախընտրեն որ գոյութիւն ունեցող օրէնքները գործադրուին։

ՎՐԱՍՏԱՆի նախագահը պաշտօնազրկեց ամբողջ կառավարութիւնը, Նոմ· 1ին, արտայայտութեան ազատութեան վերաբերող հարցի մը առթիւ։ Հաղարաւոր ցուցարարներ քննադատած էին Պետութեան Ապահովութեան նախագահը՝ Վախթանգ Կուտատեթածէ, ոստիկանական խուժումի մը պատճառաւ, որ տեղի ունեցած էր չաբաթու սկիզբը Ռուստավի 2 հեռատեսիլի կայանին չէնքը։ Ան, անկախ միակ կայանն է եւ նկարագիրը ապահովուած է ամերիկեան ընկերութիւններու կողմէ։ Հոկտ· 30–ին, Երմտական նախարարութեան 30 պաշտօնատարներ փորձած էին խուզարկել պրահենեակները տուրքերու անկանոնութիւններու պատրուակով։ Լրագրողները մերժած ըլլալով, կանչուած էին յատուկ ապասարկութիւնները, որոնք բռնի ուժով մտած էին։ Հոկտ· 31–ին, ուսանողներ բողոքը մինչեւ Նորհրդարան տարած էին եւ պահանջած կառավարութեան եւ Շվարնաձէի մեկնումը, որպէս ընդդիմացողներ արտայայտութեան ազատութեան։ Մեհրայի դէմ այս բիրտ արարքը կը պատահի Ռուստավի 2–ի ծանօթ լրագրող՝ Գ. Սանայիայի սպանութենէն 3 ամիս ետք։ Այս տագնապը կուգայ, երբ Վրաստան կրկին նեղ կացութեան մատնուած է Աբխազիոյ հարցին պատճառաւ։ Պուտին յայտարարած է որ մօտէն կը հետեւի Վրաստանի կացութեան եւ թէ վրացական Սահմանադրական Ատեանին գործը դիւրին չէ քաղաքական ներքին դժուար պայմաններու մէջ։ Ի· Շեվարնաձէ չեչտած է թէ չի հրաժարիր։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ Ուաշինկթըն կ'երթայ Նոյեմբեր 6–ին, ուր պիտի տեսնուի Ճորճ Պուշի հետ։ Պիտի անդրադառնան Մերձաւոր – Արեւելքի կացութեան եւ խաղաղութեան անհրաժեշտութեան շրջանին մէջ։

ՄԱՐՈՔԻ թագաւորը՝ Մոհամետ Զ·, Նոյեմբեր 1–ին, այցելութեան մը ճեռնարկեց արեւմտեան Սահարա, ինչ որ «դրգռութիւն» կը նկատուի Փոլիսարիո ճակատին կողմէ, որ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ շրջանին Մարոքի պատկանիլը։ Մարոքի եւ Սպանիոյ միջեւ մթնոլորտը լարուած է, այս առթիւ Սպանիա կողմնակից նկատուելով Փոլիսարիոյի անկախապաշտ ճգտումներուն։

ԱԼՔԱԹԻԼ, որու նախագահ տնօրէնն է Սերժ Զիւրիւք, 23 հազարէն ետք, 10·000 պաշտօնազրկում եւս պիտի ընէ, Եւրոպայի մէջ, ծախքերը նուազեցնելու համար։ Այս նոր պաշտօնազրկումները կը վերաբերին երեք ճիւղերու· – ցանցերը, տեսողութիւնը, եւ անկրպեաը, որոնք 50 հազար հոգիին անձնակազմ մը ունին Եւրոպայի մէջ։ Բոլոր երկիրները խնդրոյ առարկայ են, Ֆրանսայի մէջ՝ 28 հազար հոգի։ Հինգ տարիներու չահերէն ետք, Ալքաթէլ 5 միլիառ եւրոյի բաց մը կը նախատեսէ այս տարուան համար։

ՓԱՐԻԶ – ՀԱՆՏԱՑ ճեպընթացը (Թէ – ժէ – Վէ) գիծէն ելաւ Հոկտեմբեր 31–ին եւ բոլոր կառախումբերը գիծին վրայ պառկեցան։ Հրաչքով միայն վեց թեթեւ վիրաւորներ կային։ Արկածը նախընթաց չունի եւ քննութիւն բացուած է ճչդելու համար պատճառները։ Երթեւեկը միայն գալ չաբթու կէսերուն կրնայ վերսկսիլ։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ 20 միլիոն թրքական ոսկիի թղթադրամ մը հրապարակ պիտի հանէ, որ երկրին ամէնէն ուժով թղթադրամը պիտի ըլլայ։ Ցարդ, ամէնէն աւելի գործածութեան մէջ էին 5 եւ 10 միլիոնանոց թղթադրամները։ Թուրքիա տնտեսական ծանր տագնապ մը կ'ապրի Փետրուարէն ի վեր, դրամահոսքը 61,8% էր Սեպտեմբերին։

ՏԱՂՍՏԱՆ ՄԷՋ, Աբսէն Կամայեւ, տեղւոյն ժողովի մէկ անդամը եւ դրամատան տնօրէնն՝ Աբդուլխալիք Մուսայեւ սպանուած են Հոկտեմբեր 30–ին։ Կը կարծուի որ ծայրայեղ մահմետականներու մէկ վրէժն է։

ՍԹՐԱՋՈՒՐԿԻ Քէօնիկսհոֆէն թաղամասին մէջ, առջի իրիկուն խումբ մը ոստիկաններ ծուղակը ինկած են եւ ամանք բաւական ծանր կերպով վիրաւորուած։ Ինչպէս չաբաթ մը առաջ Ամիէն, այս անգամ ալ ոստիկանները կանչուած են օգնութեան եւ դիմաւորուած 20–էն աւելի պատանիներու կողմէ, որոնք սկսած են քարկոծել եւ փամփուչտներ արձակել։ Կասկածելի մը ձերբակալուած է։

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (275) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ· –

«Մեր ճանապարհը անփայլ»
Վ· ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

Մէկ արար
ԳՐ· ՊԱԼՏԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 300-ԱՄԵԱԿԻ ՅՈՐԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՓԱԿՈՒՄԸ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԷՋ

– 2001 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20—21 –

Անցնող տարուան Սեպտեմբեր 8–10-ին Վենետիկի Ս. Մարկոս տոճական, աշխարհահռչակ տաճարին մէջ, հայածէս, քառաճաղ ձայնաւոր պատարագով սկիզբ դրուած էր Մխիթարեան միաբանութեան յոբելենական հանդիսութիւններուն, որուն յաջորդեց եռօրեայ գիտաժողով մը (տե՛ս «Յառաջ», Դեկտեմբեր 13) Երեւանի մէջ, կազմակերպուած Հայաստանի Գիտական Ակադեմիային կողմէ, 2000 Հոկտեմբեր 22 - 24-ին, ապա եկեղեցական բարձր մակարդակի տօնակատարութիւն մը՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի վեհարանին մէջ, նախագահութեամբ Հայրապետին (Ապրիլ 2001), զեղարուեստական հանդէս մը նաեւ Լիբանանի մէջ (Պէյրութ) եւ հուսկ, մասնաւոր կերպով ցայտեցնելու համար Վիեննայի եւ Վենետիկի մայրավանքերու միաւորումը, 227 տարի բաժնուած ապրելէ վերջ, ծրագրուած էր հանդիսաւոր փակումը կատարել, Աբբատրիոյ մայրաքաղաքին մէջ հասակ նետած, պատմական եւ մշակութային դանձերով հարուստ Մխիթարեան վանքին մէջ, վեր հանելու համար նաեւ Մխիթարեաններու եւ աւստրիական կայսրութեան պատմական փոխ – յարաբերութիւնները:

***

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 20, երեկոյեան ժամը 5-ին, սկիզբ կ'առնէր փառահեղ ճայնաւոր պատարագ մը, սկովոխացի բենեդիկեան վանականներու «Շօթկինքիրխ» տաճարին մէջ, մայրաքաղաքին կեդրոնը գտնուող՝ Ֆրէյունկ Թաղամասին մէջ, նախագահութեամբ Վատիկանէն ժամանած, Արեւելեան Եկեղեցիներու Նորընտիր Ծիրանաւոր – պատրիարքին Իգնատիոս Մուսա Տաուսի, որ նախ կարդաց Սրբազան Քահանայապետ՝ Յովհաննէս - Պօղոս Բ-ի ուղերձը Մխիթարեան Միաբանութեան 300-ամեակին առիթով, ապա մի քանի անձնական դրուատիք հիւսեց հայութեան ուղղուած, որուն ծանօթ էր Աբրեւելքէն՝ որպէս Ասորի կաթողիկէ համայնքի պատրիարք:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Վատիկանի ներկայացուցիչը Աւստրիոյ քահանայապետական նուիրակ Գեր. Տօնաթօ Զկուիչէլարինի՝ նախ իտալերէն, ապա պերմաներէն վերածելով իր խօսքը մաղթելով պայծառութիւն Մխիթարեան Միաբանութեան:

***

Ակադեմական այս բաժինէն վերջ՝ հիւրերը հրաւիրուեցան բարձրանալու վանքին երրորդ յարկը՝ որուն ամբողջ տարածութիւնը վերածուած էր մշակութային ու պատմական հսկայական ցուցահանդէսի մը, որ լրացուցիչ կերպով կ'ընդգրկէր, անցեալին զուգահեռ, վիմագարի, հոգեւոր – մշակութային աշխատանք տարած, Մեծն Մխիթարի՝ Վիեննայի եւ Վենետիկի որդիներուն, անոնց պատմական անցքերը լուսաբանող վենետիկի եւ Աւստրիոյ իշխանութիւններուն հետ, եւ մանաւանդ արտադրած գրնդարձակ գրականութեան՝ Հայոց լեզուի, պատմութեան, հնախօսութեան, աստուածարանութեան, ծիսաբանութեան, ազգագրութեան եւ այլ մարզերէն ներս, յատուկ ապակեպեղկերու մէջ զետեղուած, եւ առանձին սենեակ մը, (մուտքին) նուիրուած ամբողջութեամբ, Մխիթար Աբբահօր գրական - հրատարակչական գործունէութեան (54 հատոր) եւ անձնական իրերուն:

Հիւրերը յատկապէս ծիրանաւոր-պատրիարքը – յատնի կերպով յափշտակուած կը թուէին հայկական փոքր միաբանութեան մը այս ընդարձակ վաստակին առջեւ:

Հայկական խոհանոցային դանդաղ արտադրութիւններով ճոխ հիւրասիրութիւն, երկու տարբեր սրահներու մէջ եւ կրկին ժամադրութիւն քաղաքին կեդրոնը՝ Շօթկինքիրխ Եկեղեցին, ուր կէսօրէ վերջ ժամը 15·30-ին բացառիկ համերգ մը պատրաստուած էր հանդիսութեանց մասնակցող բոլոր հիւրերուն եւ հաւատացեալներուն համար:

Համերգը նուիրուած էր Մխիթարեան Միաբանութեան 300–ամեակին եւ թէ 1700–ամեակին: Անոր դիմաւոր դերակատարը պիտի հանդիսանար Պր. Պերճ Ժամկոչեան երգէոնի վրայ, ընկերակցութեամբ «Փրօ Մուզիքա Ինթերնասիոնալ» նուագախումբին, դեկավարութեամբ վրոֆ կեոհարտ Թրաքի:

Ընդարձակ տաճարին դասին մէջ տեղ գտած էին եկեղեցական եւ բարձրաստիճան աչխարհականներ, իսկ եկեղեցին անբաւարար ըլլալով բոլոր ներկաները բաւարարել աթոռներով, չատեր պարտադրուեցան, չուրջ երկու ժամ ոտքի մնալ եւ կրօնական երկիւղածութեամբ ունկնդրել Կէորկ Ֆրիտրիխ Հենտէլի երգէոնի եւ նուագախումբի համար յօրինած հոյակապ կտորը, ապա Թոմազօ Ալպինոնիի հոչակաւոր առաձիոն, որուն յաջորդեց գուտ հայկական երկրորդ բաժին մը նուիրուած Կոմիտասի, Մխիթար Աբբահօր եւ Մակար Եկմալեանի պատարագի երգերուն, որոնք այդ հրաշալի եկեղեցիին մէջ, վերածնունդէն ժառանգ մնացած պատմական երգէոնի մը վրայ, բոլորովին նոր համայք մը կը գտնուին, մեր համեստ եկեղեցիներուն եւ երգէոններուն չափանիշներէն դուրս:

***

Նոյն օրը, երեկոյեան ժամը 8-ին, Միաբանութեան Ընդհանուր Աբբայ՝ Հ. Եղիա Վրդ. Փիլազպեան, պատուոյ ընթրիքի հրաւիրած էր վանքին ճաշարանին մէջ, չուրջ 100 հոգի, հանդիսութեանց մասնակցող բոլոր իշխանաւորները Վիեննայի պետական ներկայացուցիչներ, պատգամիններ եւ մտերիմ բարեկամներ:

Այս ընթրիքի ընթացքին զանազան անձեր խօսք առին, Աբբային բարի գալուստի արտայայտութիւններէն վերջ, յիշատակութեան արժանի էին, ծիրանաւոր-պատրիարքին միջամտութիւնը, Գերպ. Վարդան Եպիսկոպոս Աչդարեանի ելոյթը՝ յատկապէս ուղղուած Հայոց եւ Լիթը՝ յատկապէս ուղղուած Հայոց եւ Լիբանանի դեսպաններուն եւ հուսկ Հայաստանի դեսպան՝ Պր. Ճիվան Թապիպեանի տնկ. դեսպան՝ Պր. Ճիվան Թապիպեանի ջերմ եւ անկեղծ խօսքերը թէ որպէս Հայաստանի ներկայացուցիչ եւ թէ մանաւանդ որպէս Մխիթարեան նախկին սան (Պէյրութէն) «որոնց կը պարտիմ» ըսաւ «իմ հայկական ընտիր ղպացումներս»:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՒՐԻՇ ՁԱՐ ՉԿԱՑ...

Ընկերներէս մէկուն հետ կը խօսէինք կեանքի դժուարութիւններուն մասին: Կեանքը դժուար է բոլորին համար, բայց մանաւանդ համար քիչ մը աւելի դժուար է: Ընկերս անո՛նցմէ էր որոնց համար կեանքը միշտ քիչ մը աւելի դժուար եղած է: Բնական մօտէն կը ճանչնայի իր կեանքի պատմութիւնը, ուստի գիտէի որ դժբախտութիւնները դրեթէ բնաւ չեն ձգած իր օձիքը: Այդ դժբախտութիւնները բնական մաչեցուցած էին գինքը եւ ասիկա արդէն պզալի էր իր դէմքէն: Ես ալ ա-նո՛նցմէ եմ որոնք կը հաւատան որ մարդոց դժբախտութիւնները միայն անոնց սրտին մէկ չէ որ հետք մը կը թողուն, այլ կը թողուն նաեւ անոնց դէմքին վրայ: Ես այդ հետքերուն կը նայէի, երբ ընկերս ինծի կը պատմէր այն վերջին դժբախտութիւնը, որ այս անգամ իր կորնթին մէջ հարուած իջեցուցած էր իրեն:

– Գիտե՞ս, ըսաւ, վայրկեաններ կան, ուր յուսահատութեան ամենաբարձր կէտին կը հասնիս: Այլեւս կեանքը տաժանելի կը դառնայ, որովհետեւ կը զգաս որ պայքարելու ուժ չէ մնացած: Ես կեանքիս մէկ քանի քանի անգամ զգացի այդ յուսահատութիւնը: Այս անգամ սակայն ամէնէն ծանրն էր: Եւ գիտե՞ս թէ ինչ մտածեցի այս անգամ: Մտածեցի որ մեռնելէ ուրիշ ճար չկար:

Բարեկամիս աչքերուն մէջ նայեցայ: Սա վերջին նախադասութիւնը ցնցիչ էր:

Մեռնելէ ուրիշ ճար չկայ:

Կ'երեւի թէ այս նախադասութիւնն է որ կը հնչէ այն անբախտ մարդոց մտքին մէջ, որոնք կը մտածեն անձնասպանութեան մասին կամ անձնասպան կ'ըլլան: Ասիկա լուծումի դերադոյն բայց ամէնէն ողբերգական ձեւն է: Կարուկ ձեւը: Կը նայիս որ ելք չէ մնացած, կը նայիս որ յաջողելու որեւէ հաւանականութիւն չկայ, կը նայիս որ տառապանքն ալ այլեւս անտանելի դարձած է, չատ կը ցաւցնէ, կը մեռնիս, եւ վե՛րջ: Բոլոր հարցերը կը լուծուին:

Բայց անգամ մը եւս միտքէս կրկնեցի ընկերոջս տխուր նախադասութիւնը: Մեռնելէ ուրիշ ճար չկայ: Այս նախադասութեան մէջ անձնասպանութիւն բառը չէր գործածուած: Ընկերս «անձնասպան ըլլալէ ուրիշ ճար չկայ» չէր ըսած: Ան պարզապէս ըսած էր որ մեռնելէ ուրիշ ճար չկար: Թերեւս մաղթանք մըն էր ասիկա: Մեռնի՛ր եւ ազատէ՛ր: Այսպէս կամ այնպէս, մեռնի՛ր եւ ազատէ՛ր:

Պահ մը ես զիս իր տեղը դրի: Եւ չատ լաւ հասկցայ գինքը: Որովհետեւ ես ալ, երկրագունտի բոլոր մահկանացուներուն նման, երբեմն կը պատահի որ մտածեմ թէ մահը բոլոր գժբախտութիւններուն ու անձկութիւններուն վերջնակէտն է: Իսկական վերջակէտ մըն է: Ո՛չ մէկը կրնայ հակառակը պնդել: Անչուչա որ անիկա վերջակէտն է նաեւ լաւ բաներու, ուրախութիւններու, երջանկութիւններու ,բնական վայելքներու: Բայց վերջապար վերջակէտ մըն է գժբախտներուն համար: Մ՛յս է որ ծանր կը կշռէ: Ես թէեւ երբեք ընկերոջս նման չեմ ըսած. «մեռնելէ ուրիշ ճար չկայ», բայց չատ ու չատ անգամներ ըսած եմ. «Օր մը եթէ մեռնիմ, պիտի վերկուիմ այս բոլորէն»: Բայց ասիկա մաղթանք մը չէ, մեռնելու անհամբերութիւն մը չէ: Ապնուհանդերձ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱԲԽԱԶԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Աբխազական հարցը Վրաստանը եւ նաեւ ամբողջ երջանը լրջօրէն ապակայունացնելու կարող ազդակ մը կը թուի ըլլալ: Երկրին հիւսիս – արեւմտեան ծայրամասի լինքնավար այդ հանրապետութիւնը ամէն օր թիւրթա է չէչէն զինեալներու եւ հոնկէ վտարուած վրացի ապստամբներու յարձակումներուն, խափանարարական գործերուն որոնք կ'ուղղուին հաղորդակցութեան ճամբաներու եւ ղօրաժիններու դէմ:

Աբխազ պահեստայինները զէնքի տակ կ'առնուին եւ լսած վրացական գաղտնի ապստամբ խաղաղութեան մը խոստումն է: Խաղաղութիւն մը որուն պիտի տիրանայ ուրիշ – չուրիշ:

Այն առեն յիշեցի ուրիշ կէտ մը: Ցիշեցի որ ես ալ ունէի նախադասութիւնմը, զոր յաճախ կը գործածէի եթէ անտանելի դժուարութեան մը կամ մտահոգութեան մը հետ դէմ յանդիման մնայի: Եթէ զգայի որ ներսէս տառապանք մը կը կրծէր հոգիս, եթէ անդրադառնայի եւ ես մտածումներս չէի կրնար փրցնել զիս կրծող ցաւատանջ մտահոգութիւններէն, կ'ըսէի. «Քնանալէ ուրիշ ճար չկայ»: Կեանքիս մէկ քանի քանի անգամներ սովորականէն երկու ժամ առաջ անկողին մտած եմ եւ վերմակը գլխուս քաշած եմ մտածելով որ քնանալէ ուրիշ ճար չկայ:

Քնանալը մտահոգութեան ամէնէն թեթեւ ու սրբագրելի ձեւն է: Ես անձնապէս չտիպզանցուած քունի ոխերիմ թշնամի մըն եմ: Կրնամ վստահօրէն պնդել թէ կեանքիս վերջին չիսուն տարիներու ընթացքին մտի վրայ կը համրուին այն դիշերները երբ վեց կամ եօթը ժամէն աւելի երկար քնացած եմ: Վեց ժամէ աւելի երկար քունը կորուստ կը նկատեմ: Կեանքի մը լխում, ապրումի մը խում կը նկատեմ: Եթէ ամանք աւելի երկար քնանալու պահանջը կը զգան, կ'երեւի թէ պատճառն այն է որ անոնք իրենց մարմինը վարժեցուցած են երկար քնանալու: Եւ երբ կը քննանան արեւը կը ծագի, բնութիւնը իր ամէնէն գեղեցիկ հագուստները կը հագնի, թռչունները կեանքի ուրախութիւնը երգել կը սկսին, ծաղիկները կ'արթննան իրենց թարմացած գոյներուն մէջ, եւ գեղ ինչեր, որոնցմէ կը զրկուին անոնք: Այսպէս մտածեցի միշտ եւ այսպէս կը մտածեմ այսօր ալ: Բայց կէտ մը կայ: Քունը մեզ պահ մը կրնայ անջատել մեր սրտնեղութիւններէն: Կարծես գործողութեան սեղանի մը վրայ պառկած, ըլլայինք, դժբախտութիւններու դէմ տոկալու: Այն առեն ես ալ դժխարհս կը հանեմ քունին դէմաց: Այն առեն ես ալ կ'ըսեմ. «Քնանալէ ուրիշ ճար չկայ»: Եւ կը քնանամ: Եթէ ուրիշ անդամներ մէկ երկու վայրկեանի մէջ պիտի քնանայի, այդ դիչեր թերեւս կէս ժամէն կը քնանամ, բայց կը քնանամ: Գիտեմ որ առաւօտուն եթէ արթննամ, պիտի տեսնեմ որ սրտնեղութիւնս դարձեալ գլխուս վրայ կանգնած պիտի ըլլայ դահիճի մը նման, բայց կը քնանամ: Ամէն կերպով դադար մը կուտամ տառապանքիս: Ընդմիջում մը:

Օրհնեալ ընդմիջում մը:

Ռ. Հ.

ապատարկութիւններուն, անկարելի էէ որ 20 հազարնոց բանակ մը գործի լծեն: Ասուհանդերձ, թիւը մեծ բան չի նշանակեր երբ կռիւները լեռներու վրայ տեղի կ'ունենան ուր ծանր զէնքերու գործածութիւնը դրեթէ անկարելի է: Եւ հակառակ արիագ իշխանութիւններու գօտեպնդիչ լուրերուն, բնակիչները սկսած է խոյս տալ, դիմելով դէպի ռուսական սահմանը: Անոնց վախ պատճառողը ամէնէն ահելի վայրագութեան ատիճանն է, երբ երեսփոխանները անդամ կը սպաննուին: Զէչէն հրամանատարին կողմէ բանակցութեան զրկուած վրացի մը Աբխազներու կողմէ սպաննուած է, հակառակ պարզած սպիտակ դրօշին:

Թիֆլիսի ու վրացական այլ մեծ քաղաքներու մէջ ցոյցերը իրարու կը յաջորդեն: Անոնց ընթացքին կոչ կ'ըլլայ որ իշխանութիւնները օժանդակեն վրացի կռուողներուն եւ զինեալ լայն գործողութեան մը ձեռնարկելով տապալեն արիւնոտ անյաւողական վարչակարգը: Է. Շեվարնատէ հաւաստած է արիագ զեկավարներու եւ յատկապէս ժողովուրդին հետ բանակցելու իր փափաքը: Նախորդ օրն ալ ան խորհրդարանականներու հետ հանդիպում ունեցած եւ խօսած է հակամարտութեան գօտիէն խաղաղապահ ռուսական զօրքերը դուրս բերելու նպատակին մասին: Կը սպասուի որ Վրաստանի յաջորդ քայլը դուրս դալ ըլլայ ՀԱՊ-էն (հասարակապետութիւն անկախ պետութիւններու որոնք նախկին խորհրդային հանրապետութիւններն են, բացառութեամբ պալթեան երկիրներուն):

Ամէնէն սուր կռիւները կը մղուին Գոտորիի ձորին մէջ ուր ռուսական օդանաւեր կանոնաւոր ռմբակոծութիւն կը կատարեն: Վերջերս նախագահ Պուտին ապահովութիւն տուաւ Թիֆլիսի որ ետ կը քաշէ խաղաղապահ իր զօրքերը եւ ոչ մէկ ձեւով միջամուխ կ'ըլլայ խնդրին: Այս կեցուածքը Թիֆլիսի կողմէ դրական արձեւորում դտնելով հանդերձ, քաղաքական դէտերու կարծիքով՝ հակամարտութիւնը աւարտին մօտիկ նկատել կարելի չէ: Միամտութիւն է ձմրան նախօրեակին յուսալ որ կողմերը կռիւներու չրջանէն կը մեկնին. արդէն Գոտորիի ձորը չատ մեղմ կլիմայ մը ունի որ չի կրնար վախցնել մարտիկները:

Իսկական լուծումին համար անհրաժեշտ կը նկատուի քաղաքական լուծումի ատենդ չինիչ երկխօսութիւն մը: Այս փուլին ո՛չ Վրացիները, ոչ ալ Աբխազները որամադիր կը թուին այդ քայլին: Կարելի չէ միջազգային հանրութեան ալ յոյս կապել, քանի որ աւելի լուրջ հարցերով զբաղած է ան ներկայիս:

ՔԱՂՀԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտ. 14–ին, Մշակութային Շաբթուան առիթով, կատարուած են կրօնական եւ աչխարհական հանդիսութիւններ, նախագահութեամբ Մեսրոպ Պատրիարքի: Օրուան քարոզը արտասանած է Պատրիարքը, որ բացատրած է թէ 1700 տարիէ ի վեր մեր Եկեղեցւոյ պատարագը անփոփոխ մնացած է, բայց, այս տարի էջմիածնի մէջ, կարգ մը հոգեւորականներ հարց տուած են թէ ի՞նչ կարելի է ընել քիչ մը կրճատելու համար պատարագը, որպէսզի հաւատացեալները աւելի չատ եկեղեցի փութան: Հոգեւորականներու մեծամասնութիւնը, սակայն, կողմնակից եղած է որ նիւթը քիչ մըն ալ մշակուի նախքան նման չախուռն որոչում մը տրուիլը: Պատարագի աւարտին հոգեհանդիստ կատարուած է անանի եւ անանուն բոլոր հերոսներուն համար, որոնք ծառայած են մեր մշակոյթին եւ Մայրենիին համար: Եկեղեցական արարողութեան չքնորդած է դաչտահանդէս մը դարաւանդին վրայ: Ներկաները խումբ – խումբ պատչաններ կատարած են, 40 երիտասարդներ Պատրիարքին հետ ժամ մը չրջած են երթալով մինչեւ կղզիին հին քարահանքը: Ժամ մը 15–էն յետոյ, Քնար նուագախումբը չերմ մթնոլորտ մը ստեղծած է թմբուկով եւ զուռնայով ու ներկաները պարած են: Արտասանած է Հայաստանցի Արամ Կոստանեան, իր կարգին ելոյթ ունեցած է բժ. Գագիկ Կարապետեան որ պատմած է Գիւմրիի յատուկ մանրավէպեր:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Հոկտ. 15–ին, Մշակութային Շաբաթի չրջագիծին մէջ, տեղի ունեցած է երեկոյթ մը, որու նախագահած է Արամ Եպիսկ. Աթէչեան: Օրուան խօսնակը՝ տիկին Մարիամ Տրամէրեան, նախքան յայտագրի գործադրութիւնը, պանծացուցած է Հայոց մշակոյթը եւ հակիրճ յիչեցումներ ըրած է անցեալի ու ներկայի մեր մշակոյթէն: Այս բանախօսութենէն ետք, արտասանած է Նաթալի Պօղ, ապա երգած են Ժպիտ Պետիկ, Գրիգոր Թէրզեան եւ Հայաստանցի Յակոբ Ադապազեան: Երգի այս բաժինէն ետք, արտասանած է Սիլվա Կոմիկեան, որ իր ռեսիթալը սկսած է Ռ. Հատտէճեանի «Մեսրոպ Մաչտոց» կտորով եւ չարունակած է Վահան Թէքէեանի, Վարդ Շիկահերի, Մկրտիչ Մարկոսեանի, Սիլվա Կապուտիկեանի, Զահրատի եւ Խրախունիի գործերով: «Մարալ» պարախումբի ներկայացուցած «Պիթլիսի ժողովրդական պար»երէն ետք, յայտագիրը վերջ գտած է տիկին Մարիամ Տրամէրեանի ելոյթով:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Սահակեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Հոկտ. 17–ին, Մշակոյթի Շաբթուան առիթիւ, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է երեք վարժարաններու՝ Սահակեանի, Տատեանի եւ Եչիլդիւղի մասնակցութեամբ: Հանդիսավարութեան պաչտօնը կատարած է Սահակեանի չըրջանաւարտներէն՝ Գարին Սուսմաք, որ ողջունած է Թարգմանչաց տօնը զայն ներկայացնելով որպէս մեր մշակոյթի տօնը: Առաջին առիթիւ, Սահակեան վարժարանի առաջին դասարանի աչակերտները ներկայացուցած են մեր ամբողջ այբուբենը ինքնատիպ ձեւով: Ապա, փոքրիկ աչակերտները արտասանութիւններու եւ երգերու բաժին մը կատարած են: Առաջին դասարանի աչակերտները դարձեալ Մարթէն Երկանցի երգին քայլ յարմարեցուած պարած են Եղանակներու պարը: Բ. բաժնին մէջ ալ եղած են արտասանութիւններ պոլսահայ երեք գրողներէ (Զահրատ, Վարդ Շիկահեր, Ռոպէր Հատտէճեան): Կազմակերպիչներու խընդրանքով, իր տպաւորութիւնները հաղորդելու հրաւիրուած է Ռ. Հատտէճեան: Հանդիսութեան աւարտին Սահակեան Սանուց Միութիւնը ընդունելութիւն մը կազմակերպած է:

*
**

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ (Պոլիս) Պէզճեան Ամիրա սրահին մէջ, Հոկտ. 17–ին, կազմակերպութեամբ Էսաեան, Գարակէօզեան, Եչիլդիւղի վարժարաններու անօրէնութիւններուն, տեղի ունեցած է միջվարժարանային չարադրութեան մրցում մը: Միջնակարգի եւ լիսէի աչակերտներուն տրուած էին երեքական տարբեր նիւթեր, որոնցմէ մէկը պէտք է ընտրէր մրցումին մասնակից աչակերտը: Մրցումին մասնակցած են միջնակարգի բաժինէն 28 եւ լիսէի բաժիններէն 14 աչակերտներ: Դատակազմի անդամները եղած են Զ. Խրախունի, Ժապլին Էրմէն, Մաքրուհի Պ. Յակոբեան, Նատիա Գոչունեան եւ Նատիա Թէքէեան:

*
**

ՖԼՈՐԻԴԻԼի Շերլինօղլու սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 18–ին, Մշակոյթի չարթուան առթիւ, տեղի ունեցած է աչակերտներու միջեւ կազմակերպուած մրցումներուն վերջինը՝ արտասանութեան մրցումը: Օրուան խօսնակի պաչտօնը կատարած է Նաթալի Պօղ: Վարժարաններու միջնակարգի եւ լիսէի բաժիններէն մրցումին մասնակցած են 36 աչակերտներ: Աւարտին, Մեսրոպ պատրիարք իր գոհունակութիւնը յայտնած է:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան երգչախումբին տակ, Հոկտեմբեր 20–ին, Մշակոյթի Շաբթուան որպէս վերջընթեր ձեռնարկ, սարքուած է վիրքի տօնական մը: Բազմաթիւ գրողներու գիրքերը ներկայացուած են, նաեւ բազմաթիւ գրողներ, ինչպէս Զահրատ, Խրախունի, Ռ. Հատտէճեան, Իրմա Սարըասլան, Մկրտիչ Մարկոսեան, Երուանդ Կոպէլեան, «Արաս»ի հրատարակիչներ՝ Արտաչէս Մարկոսեան, Թագուհի Զաման, Փայլինէ Թովմասեան:

*
**

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Պէզճեան Ամիրա սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 22–ին, տեղի ունեցած է Մշակոյթի չարթուան փակման եւ մրցանակաբաչխութեան հանդիսութիւնը, խումբերամ բազմութեան մը ներկայութեան: Բացումը կատարած է Պէզճեան մայր վարժարանի ուսուցչուհիներէն Ժանէթ Ներկիզ որ հակիրճ կերպով փառաբանած է մեր մշակոյթը: Ցաջորդաբար բեմ բարձրացած են Մխիթարեան Սանուց Միութեան «Դալար», Սահակեան, Վարդանանց, Լուսաւորիչ երգչախումբերը, ապա, բոլորը միասին Ցակոբ Մամիկոնեանի զեկավարութեան ներքեւ երգած են «Հայրապետական մաղթեր»ը: Տեղի ունեցած է մրցանակաբաչխութիւնը, հուսկ Մեսրոպ Պատրիարք արտասանած է փակման խօսքը:

*
**

ԱՑՆՃԱՐի (Լիբանան) պատմական բերդին վրայ, Սեպտեմբերին ներկայացուած է Լեւոն Շանթի «Ճամբուն վրայ» թատերգութիւնը, բեմադրութեամբ Ռոպէր Առաքելեանի եւ կազմակերպութեամբ Համազգայինի տեղւոյն Պարոյր Սեւակ մասնաճիւղին «Լուսարձակ 40» թատերախումբին:

ԹԻ ԻՆ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

– Միայն թէ մեծ դումար մը պէտք չէ, որ պահանջուի:

– Դրամը իմ գրպանս պիտի չմտնէ, ասոր կրնաք ապահով ըլլալ, ես այդ տեսակ գործերէ քնաւ դրամ չեմ առներ, ասոր կրնաք հաւատալ:

– Արդէն կը հաւատամ այդպէս ըլլալուն, – պատասխանեց Տրդատ:

– Իմ սկզբունքս է ազգակիցներուս ձեռքէս եկած ծառայութիւնը մատուցանել առանց փոխարինութեան:

– Շատ գեղեցիկ սկզբունք:

– Փա՛ռք Աստուծոյ, դրամ չահելու չատ միջոցները կան:

– Այնպէս է, մանաւանդ ձեզի նման անձնաւորութեան մը համար:

– Հիմա դուք ըսէք, թէ խնդիրը որո՞նց վրայ է, – հարցուց Ասիկ:

– Մէկ քանի հնչակեաններ, – պատասխանեց Տրդատ:

– Հնչակե՞ան, - զոչեց Ասիկ, – հիմա խնդիրը չատ կնճռոտեցաւ:

– Դրամով ամէն բան կը դիւրանայ, – պիտել տուաւ երիտասարդը:

– Բայց նոյնիսկ դրամի մասին վերապահութեամբ կը խօսիք կոր, այդ հնչակեաններն ձեր ընկերնե՞րն են:

– Ո՛չ թէ ընկեր, այլ բարեկամ, կամ աւելի ճիշդը՝ ծանօթ:

– Միեւնոյն բանը չէ՞:

– Ո՛չ, բաւական տարբերութիւն կայ, եթէ իմ ընկերներս ըլլային, այն ատեն ես ալ հնչակեան կ'ըլլայի, – պատասխանեց Տրդատ ժպտելով:

– Հնչակեան ըլլաք կամ չըլլաք՝ կարեւորութիւն չունի:

– Ընդհակառակը, այս միջոցիս չատ կարեւորութիւն ունի, բայց ինչ որ է, չիտակը խօսելու համար, այդ մարդիկը, որոնց համար ձեզի կը դիմեմ, իմ բարեկամներս չեն, թէեւ անունով կը ճանչնամ դիրեն, այլ ինծի յանձնարարուած են ուրիչներու կողմէ, եւ դրամն ալ անոնք պիտի վճարեն:

– Լա՛ւ, լա՛ւ, այդ կէտը կարեւորութիւն չունի, միայն թէ ինչ ամբաստանութեամբ բանտարկուած են ձեր ազատել ուզած անձերը:

– Ամբաստանութիւնը անորոչ է, իբր թէ պետութեան դէմ կը դաւեն եղեր:

– Հասկցայ խնդիրը, – պատասխանեց Ասիկ լուրջ կերպարանք մը առնելով, – բայց ձեզի որոչ բան մը չեմ կրնար ըսել. նախ այդ մարդոց անունները պէտք է տաք ինծի:

Տրդատ, ըստ բախտի, քանի մը անուն տուաւ:

Ասիկ փութաց գանոնք արձանագրել թուղթի մը վրայ:

– Պէտք է տեղեկանամ, թէ այդ անձերը ցանկին մէջ անցա՞ծ են, – ըսաւ:

«Ցանկ» բառը լսելով՝ երիտասարդը թեթեւ ցնցում մը ունեցաւ:

Իսկոյն յիչեց, թէ այդ բառը քանի մը անդամ գրուած էր լրտեսին վրայէն գըտնուած նօթադրութեան մէջ:

– Ի՞նչ ցանկ է այդ, – հարցուց անտարբեր ձեւով մը:

– Զէ՞ք պիտեր, – հարցուց Ասիկ ձայնը ցածցնելով:

– Չէ՛, – պատասխանեց երիտասարդը, - այդպիսի ցանկի մը խօսքը չեմ լսած:

–... Ցաւոնի կ'երեւայ, որ անցած - դարձածին մօտէն ծանօթութիւն չունիք:

– Այնպէս է, ես չատ քաչուած կեանք մը կ'անցընեմ:

– Այդ ցանկը, - չարունակեց Ասիկ, – օրուան մեծագոյն դէպքն է եւ չատերու համար ալ ճչմարիտ սարսափ մը:

– Ինչո՞ւ համար:

– Բացատրեմ քեզի, կառավարութիւնը կամ աւելի ճիշդը հանրային ապահովութիւնը ծածկաբար չատ մը Հայերու ցանկերը պատրաստած է. այդ ցանկերուն մէջ կան ամէն տեսակ անձեր, յեղափոխական, մտաւորական, առեւտրական եւայլն, եւ այլն, վերջապէս բոլոր ծանօթ դէմքերը:

– Բայց ի՞նչ բանի պիտի ծառայեն այդ ցանկերը:

– Ահաւասիկ խնդիրը, այս մասին որոչ բան մը գիտցող չի կայ, որովհետեւ խընդիրը չատ ծածուկ կը պահուի: Բայց կրնա՞ք է ենթադրել, որ փորձանք մը կը պատրաստուի մեզի համար, եւ այս մասին ասդին – անդին քննութիւն մը կատարեցի, եւ արդիւնքը չատ լաւ չէ:

– Այսինքն ի՞նչ է սպառնացող վտանգը:

– Պարզապէս աքսոր... ցանկին մէջ նշանակուած անձերը հեռաւոր տեղեր պիտի աքսորուին, ահաւասիկ ինչ որ կրցայ իմանալ: Հիմա եթէ քու ըսած անձերդ ցանկին մէջ կը գտնուին ,այն ատեն զանոնք ազատելը չատ դժուար, գրեթէ անկարելի կ'ըլլայ, հակառակ պարագային թերեւս յաջողիմ բան մը ընել դրամի ուժով:

– Սակայն դուք ինչպէ՞ս կրնաք հասկընալ ցանկին մէջ գտնուած անունները:

– Ասիկա իմ գիտնալիք բանս է, – պատասխանեց Ասիկ խորհրդաւոր կերպով ժպտելով:

Երիտասարդը առաջին անգամուան համար ալ բաւ համարեց այս տեսակցութիւնը եւ մեկնելու չարժում մը ըրաւ:

– Ինչո՞ւ կ'աճապարէք, – ըսաւ Ասիկ, – դեռ գործերնիս չատարեցինք:

– Կը վախնամ, որ ձեր զբաղումներուն արդելք կ'ըլլայ, – պատասխանեց երիտասարդը, – ասկէ զատ կարծեմ, որ այժմ ուրիչ խօսելիք մը չունինք, այժմ դուք ձեր հասկնալիքը կը՞ հասկնաք, եւ յետոյ կ'որոչենք, թէ ինչ պիտի ընենք:

– Այո՛, բայց կենսական խնդիր մը կը մոռնաք:

– Ի՞նչ խնդիր:

– Այնպէս կարզադրեցինք, որ նախ պիտի քննէի, թէ ձեր ըսած անձերուն անունը կա՞յ գաղտնի ցանկերուն մէջ:

– Այո, ճիշդ է, այդպէս ըսիք դուք, ե՞րբ պիտի կրնաք ձեր պատասխանը տալ:

– Պատասխանը կրնամ հաղորդել վաղը կամ միւս օր, միայն թէ բան մը անհրաժեշտ է. այսինքն դրամը, առանց դրամի ինչպէ՞ս կ'ուզէք, որ այդ գաղտնիքը իմանաք:

- Ի՞նչ ատոր համա՞ր ալ դրամ պիտի տրուի, – զոչեց երիտասարդը:

– Բնականաբար, առանց դրամի ի՞նչ կարելի է ընել:

– Սակայն, Ասի՛կ էֆէնտի, ես արդէն յայտնեցի, որ այս գործին մէջ պարզ միջնորդ եմ, ես դրամ տալու իրաւասութիւն չունիմ եւ ոչ ալ դրամ ունիմ, - աւելցուց երիտասարդը ժպտելով:

Ասիկ, որ կը պատրաստուէր դրամ ստանալու, երիտասարդին այս խօսքերուն վրայ յուսախաբութեան դժգոհ չարժում մը ըրաւ:

– Ուրեմն, – ըսաւ, - պարապ տեղը ժամանակ կորնցուցինք:

Այս խօսքերը երիտասարդը իրեն ուղղուած կշտամբանք մը նկատեց:

(Շար. 94)

Ա ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿի, Նոյեմբեր 4

Ը. կէրակէ, Զկնի Սրբոյ Պատարագի

Այսօր երկրորդ տարեդարձն է օծման՝ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. Ծայրագոյն Պատրիարք - Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Ի ժամու Սրբոյ պատարագին՝ «ՀԱՅ-ՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ» կը կատարուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պառաւեանէ 50 Ֆր., Զախալեան ընտանիքէ 500 Ֆր. Աստղիկ Մանուկեանի (ծնեալ՝ Շահանեան) մահուան առիթով:

*
**

Կապոյտ Պաչի Շրջ. Վարութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Մինասեանէ իր բարեխիղճ գործերուն ի նպաստ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

CHENE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

10e Grande Braderie de Noël

Շաբաթ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 1 եւ 2

ԸԼՔՆ ՓՐԱՆՍԱ

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ
TARKMANTCHATZ
de Marseille

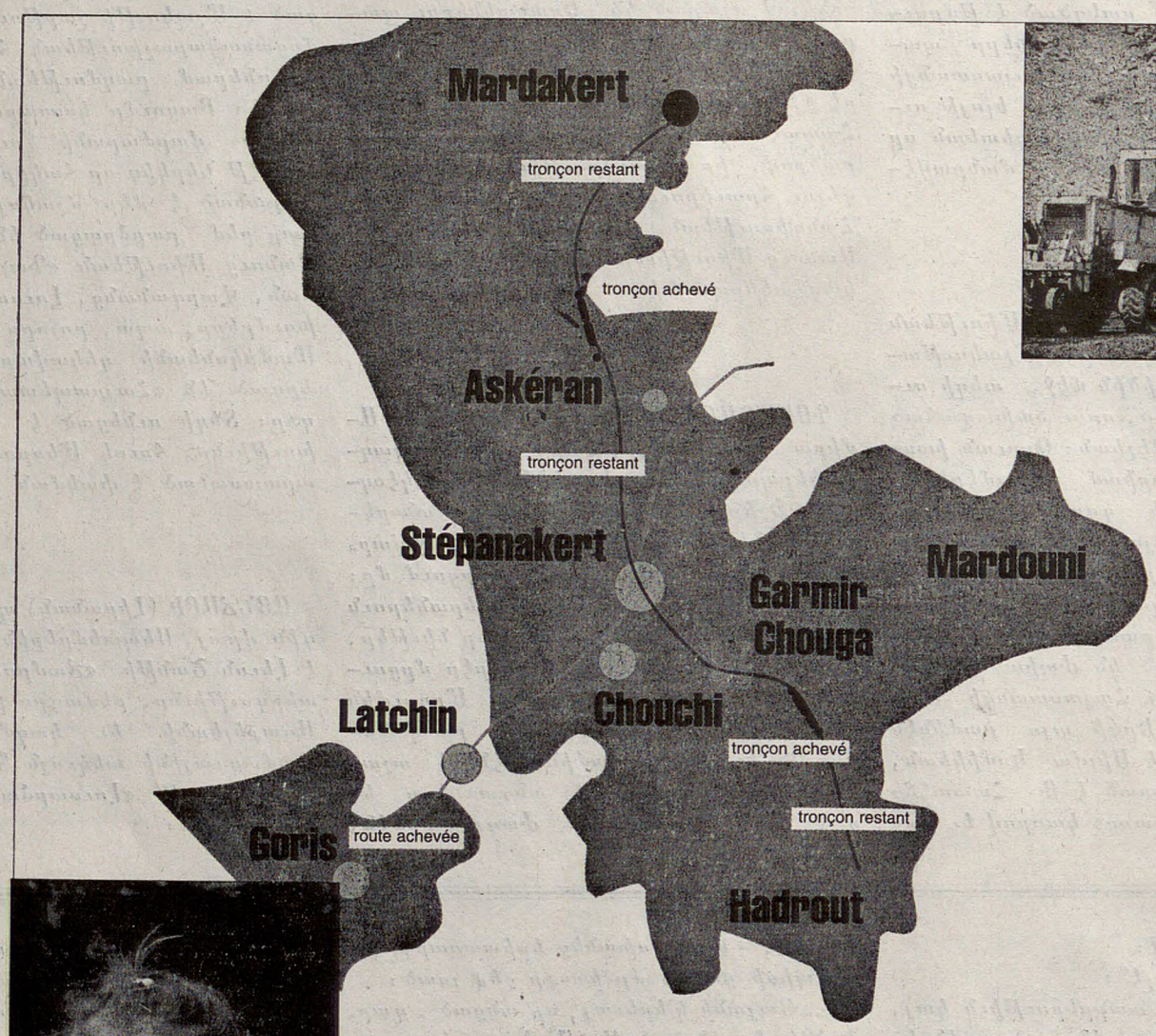
La Commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre des activités
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St-Grégoire l'Illuminateur»)
propose
un nouveau cycle de rencontres
d'initiation :

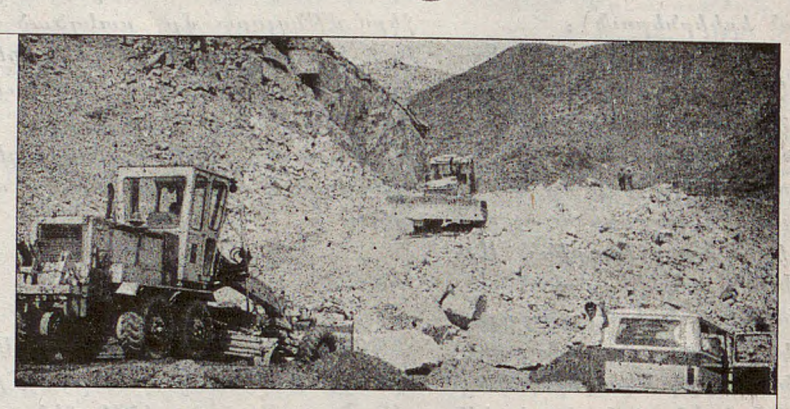
Pour Lire et Commenter les Ecritures Saintes
(en français)
avec
le **Rév. Père Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale
Mercredi 7 novembre à 19 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

PHONETHON 2001

du Jeudi 8 au Dimanche 11 Novembre

Pour la construction de la
Route Dorsale du Karabagh

Une infrastructure vitale pour le développement socio-économique du Karabagh

Deuxième tranche des travaux

Un total de 165 km dont 30 km achevés

1 m = 1 000 FF

Pour adresser vos dons :

N° Vert 0800 095 095

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

BP 12 - 75660 PARIS CEDEX 14 - TÉL. 01 43 68 29 29 - FAX : 01 43 68 15 91 - E-MAIL : info@fondsarmenien.com

APPEL AUX BÉNÉVOLES!

PHONÉTHON 2001

du Fonds Arménien de France

Participez à la construction de la Route Dorsale du Karabagh en offrant un peu de votre temps

Dates et horaires du PHONETHON 2001

du Jeudi 8 Novembre à 18h au Dimanche 11 Novembre à 18h

Pour participer, s'adresser à :

LYON: Séta Sukiasyan au 04 78 60 47 18 (9h à 12h et 14h à 17h)

MARSEILLE: Philippe Krikorian au 04 91 55 67 77 (11h à 12h et après 17h30)

MONTPELLIER: Georges Mouchighian au 04 67 94 24 48

NICE: Gaspard Kayadjanian au 04 93 45 37 03

PARIS: Souren Kévorkian au 01 43 68 29 29 — E-mail: info@fondsarmenien.net

N.B. Sur demande, un certificat de participation au Phonéthon sera remis à chaque bénévole.

ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4
DIMANCHE
4 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 275

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·289 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·289

«ՄԵՐ ՁԱՆԱՊԱՐՀԸ ԱՆՓԱՅԼ»

(ԶԱՐԵՆՑԻ «ԳԻՐՔ ՁԱՆԱՊԱՐՀԻ»Ի ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋ)

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏՔԷՈՍԵԱՆ

Եղիշէ Չարենցի առեղծուածային ու բարդ կենսապատումին խնդրայարոյց կէտերէն մէկը «Գիրք Ճանապարհի»ն է։ Անոր չուրջ հիւսուած մեկնաբանութիւնները չարքին, ծանօթ է Չարենցի համայնավարութենէ հիասթափութեան եւ Հ· Ց· Դաշնակցութեան գաղափարները-ուն յարելու վարկածը։ Կամ՝ կարկինը աւելի լայն բանալով, ընդհանրապէս ազգայնական դիրքերու որդեգրումը։

Այս կարծիքը երկար առենէ ի վեր սփիւռքահայ մամուլին մէջ չրջած է առանց հանգամանալից քննութեան ենթարկուելու, որքան որ գիտենք։ Եթէ ո՛չ առաջին –առաւելու միջոցը չունինք–, գոնէ ամէնէն տարածուած տարբերակը Վահան Նաւասարդեանի (1886–1956) դրիչին կը պատկանի։ «Ծուսաբեր»ի երկարամեայ խմբագրին յետմահու գործ մըն է «Չարենց»ը, որուն առաջին պատրաստուած էր 1945ին, գրուած՝ Նիկոլ Աղբալեանի յուշագրութեան որպէս արձագանգ[2]։

Վերջերս հատորիկը մեր ձեռքը անցաւ, թոյլ տալով այս վարկածը նոյարի գարնել՝ զուտ գրապատմական մտահոգութեամբ։ Արդեօք «Գիրք Ճանապարհի»ի գաղափարական աշխարհը համ՞չտ է Դաշնակցութեան (ու ազգայնականութեան) հանդէպ Չարենցի կարծեցեալ համակրանքին հետ։

Ըստ կարելւոյն, փորձած ենք հարցին չուրջ գոյացած գրականութիւնն ալ նկատի ունենալ։ Մեր մատենագիտական պրպտումները սպառիչ չեն եղած, բայց մեր նշումները, թերեւս, նման այլ կարծիքներու ալ կրնան վերաբերիլ։ Բնականաբար, վերջնական կարծիք տալու յաւակնութիւնն ալ չունինք։

Ինչպէս յայտնի է, Չարենց եւ Նաւասարդեան Հոսմի մէջ հանդիպած էին փետրուար 1925–ին։ Երկու ամիս ետք, բանաստեղծը հանդիպումին գրական հանդիսանք տուած է «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ՝ «Հանդուցեալ պարոնը կամ պարոն հանդուցեալը (Սբ-տաւահմանեան պատմուածք)» արձակով։ Նաւասարդեան քանի տարի ետք այդ պատմուածքին եւ հանդիպումին անդրադարձած է (Ն·, էջ 7–26)[3]։

1933–ին, «Գիրք Ճանապարհի»ն արդիլուած էր եւ տպաքանակը՝ հաւաքուած։ Ոմանք ջնջումներով ու յաւելումներով, լոյս տեսած է 1934–ին, պահելով հանդերձ 1933 թուագրումը։ Գրագէտին պարտադրուած փոփոխութիւններու դառնափեշտամէ եւ դառապարտութենէ չեն փրկած գիրքը։ Օրինակ, Օգոստոս 1934–ին, Համայնավար Կուսակցութեան Ա· քարտուղար Աղասի Յանջեանը Հայաստանի Գրողներու Միութեան Ա· Համագումարին կը յայտնէր· –

«Մեր ժողովրդի ամբողջ անցեալի մէջ՝ ոչ մի ղեկավար ոյժ չի գտնուում ո՛չ մի լուսաւոր կէտ· ոչ մի պոէման վերածուած է մի ոգոր ողբի, եւ որ ամէնից զարմանալին է ու պախարակելին, ոչ մի ոգոր չափով ոչ մեր ներկայի՛ վրայ։ Այստեղ արդէն այնքան լուրջ է Չարենցի կատարած սխալը, –ըստ էութեան ոչացիոնալիստական շեղում–, որ ոչ պէտք է շատ լուրջ մտածի եւ ոչ յապաղ ուղղի այն»[4]։

Կուսակցական – քաղաքական հակադիր դիրքերէ, Նաւասարդեան Յանջեանը կ'երկրորդէ, մէկ նրբերանգով· Չարենցը «չեղում» գործած չէ, այլ պարզապէս ազգային ակունքներուն վերադարձած է։ Որո՞նք են իր հիմնաւորումները։

«ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՌՈՒՂԻՆԵՐՈՎ»

Նաւասարդեանի վերլուծումին էական բաղադրիչները «Պատմութեան քառուղիներով» եւ «Մահուան տեսիլ» երկարաշունչ քերթուածներն են։ Առաջինը «պատկերազարդ պատմութիւն Հայոց» մըն է՝ սկիզբէն մինչեւ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը։ Ժողովուրդն ու ղեկավարները կը քալեն քով–քովի, սեւ ու ճերմակի սկզբունքով (ժողովուրդը՝ «հանճարեղ», ղեկավարները՝ «անհանճար», եւայլն) և եղրափակումը հետեւեալն է·–

Եւ այսպէս–պատմութեան քառուղիներով
Անցել ենք մենք անդեկ ու անգաղափար,
Շառագունուած անվերջ ուրիշների հրով,–
Եւ մեր ճանապարհը անփայլ
Եղել է ճանապարհ ունայնութեան, մահի–
Եւ չենք կարող այսօր ձեզ մեծարել
Օ՛, նախնինե՛ր մեր խեղճ,
առաջնորդնե՛ր մեր հին „–
Մեր պատմութեան անդէմ ու
անհանճարեղ···
Ահաւասիկ ելած ձեր աներազ ճնից
Նզովում ենք մենք ձեր եղկութիւնը մթար–
Օ՛, կերտողներ չնչին մեր անհանճար հնի
Եւ հերոսնե՛ր անճանիար
մեր պատմութեան···
Մոլորակի վրայ այս խայտաբղետ,
Աշխարհի սկզբից մինչեւ վախճանը
Երեւի առաջին ժողովուրդն ենք մենք,
Որ կամենանք անգամ – դաւաճանել
Անկարող ենք փառքին մեր
ու պատմութեան անցած „–
Ու կանգնած ենք ահա ապագայի հանդէպ
Զարմանալի՛ թեթեւ, զարմանալի՛ անդէմ՝
Մերկութեան պէս տկլոր ու անանցեալ···
Այդ մենք ենք երեւի այն ուղտը
հաստակող,
Որ Յիսուսի առակին հակառակ –
Պիտի մտնենք՝ անգամ ասեղի
նուրբ ծակով՝
Ապագայի դրախտը անարատ···
Այդ մենք ենք երեւի այն հարուստը,
Որ անցեալի մեր այդ տկլորութեամբ
հարուստ,–
Պիտի ժառանգենք մեր դարերի կորուստը,
Որ բոլոր տկլորներին սահմանուած է
վերուստ···[5]

Նաւասարդեան հոս կը մատնանշէ երկու թուացեալ հակասութիւններ·–

ա) «Մեր ո՞ր "փառքին" եւ ո՞ր "պատմութեանն" է արդեօք, որ կամենանք անգամ՝ դաւաճանել անկարող ենք, մենք – "անդէմ", "տկլոր" եւ "անանցե՛ալ" մի ժողովուրդ»։

բ) «Թէեւ դժուարութեամբ, թէեւ տառապանքով, սակայն հաստակող ուղտի յամառութեամբ, հակառակ առակին, պիտի անցնենք ասեղի նուրբ ծակով ու ժառանգենք դարերի մեր կորուստը···» (Ն·, էջ 60)։

Այսինքն, Չարենց իրր թէ կ'ուզէ ըսել՝ տէր կանգնինք մեր անցեալին։

Արդեօք այդպէ՞ս է։

Ահաւասիկ վիճակ մը, երբ նախ եղրակացութիւնը հանուած է եւ ապա փաստերը անոր յարմարցուած են։ Առարկայական գնահատումի հետ անյարիր այս կեցուածքը թիւրընթերցումի մղած է Նաւասարդեանը, որ իր կանխադրոյթը չէ կրցած յաղթահարել։

Հեղինակին յայտնի էր, որ գիրքը ազգայնականութեամբ մեղադրուած ու արգիլուած էր։ Այս ամբաստանութեան հիմնաւորումը ստուգելու փոխարէն, Նաւասարդեան զայն ընդունած է որպէս անվիճելի ճշմարտութիւն եւ լծուած է անոր բանալիներուն գիւտին։ Իր տենդագին որոնումին մէջ, Չարենցի ըսածը բոլորովին չրշուած կերպով հասկցած է։ Բանաստեղծին գծած ողբերգական պատկերին ու անցեալի համամատած մերժումին էութիւնը չէ ըմբռնած կամ չտեսնելու տուած է։ Անոնցմէ ծորող հեղնանքը, քմծիծաղը չէ կրցած նշմարել։ Հետեւեալ հատուածներուն մեկնութիւնը այս առումով պերճախօս է·–

ա) «(···) Երեւի առաջին ժողովուրդն ենք մենք,
Որ կամենանք անգամ – դաւաճանել
Անկարող ենք փառքին մեր
ու պատմութեան անցած „–։
Ու կանգնած ենք ահա ապագայի հանդէպ
Զարմանալի՛ թեթեւ, զարմանալի՛ անդէմ՝
Մերկութեան պէս տկլոր ու անանցեալ···»։

Հեղնանքը թափանցիկ է· առաջին ժողովուրդն ենք, որ ցանկութեան պարագային իսկ մեր անցեալին չենք կրնար դաւաճանել, որովհետեւ անցեալ չունինք։ Այսինքն, վաղուան առջեւ պարապ ձեռքերով կանգնած ենք, առանց զիմազիծի ու անցեալի։

բ) Այդ մենք ենք երեւի այն ուղտը
հաստակող,
Որ Յիսուսի առակին հակառակ –
Պիտի մտնենք՝ անգամ ասեղի
նուրբ ծակով՝
Ապագայի դրախտը անարատ···

Անշուշտ, քանի որ անցեալ չունինք, կրնանք հերքել աստուածաշնչեան առակը։ Մեր պարագային, ուղտը ասեղի ծակէն պիտի անցնի որովհետեւ իր կշիռքը այնքան թեթեւ է, որ իր նիհար մարմինը առիկա ընելու կը զօրէ։ Ինչո՞ւ այնքան թեթեւ կը կշռենք մենք՝ «այն ուղտը հաստակող»։ Որովհետեւ, ներքայոցիչն կը յիշեցնէ Չարենց, անցեալ չունինք։

գ) Այդ մենք ենք երեւի այն հարուստը,
Որ անցեալի մեր այդ տկլորութեամբ
հարուստ, –
Պիտի ժառանգենք մեր դարերի կորուստը,
Որ բոլոր տկլորներին սահմանուած է
վերուստ···

Այսինքն, անցեալէն եկած աղքատութեամբ հարուստ ենք ու «մեր դարերի կորուստը» պիտի ժառանգենք, իմա՝ անցեալի ոչի՛նչը։ Քանի որ «հոգիով աղքատ ենք» (անցեալ չունինք), ըստ Տէրունական պատուէրին, մեզի բաժին կ'իյնայ «ապագայի դրախտը անարատ»։

Այստեղ ո՛չ «տառապանք»ի եւ ոչ ալ «դժուարութեան» խօսքը կայ, ի դէպ։

Հետեւութիւնը պարզ ու մեկին է· – «մեր ճանապարհը անփայլ» եւ «մեր պատմութիւնը անհանճարեղ» կը հռչակէ։ Մէկ խօսքով՝ ժառանգ չընդունիր, քանի որ ան գոյութիւն չունի, ըստ իրեն։

Այս մեկնաբանութեան ընդունումը կամ մերժումը զուտ գաղափարախօսական հարց մըն է, որ վերի հիմնական եղրակացութիւնը չի փոխեր։

«ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԵՍԻԼ»

Մօտ չորս էջնոց «Մահուան տեսիլ»ը, որ Չարենցի երկրորդ նոյնանուն կտորն է (առաջինը 1920–ին գրուած է, երրորդը՝ 1935–էն), պոեմ մըն է բանաստեղծը նախորդող Հայոց պատմութեան հարիւրամեակին մէջ, ամբողջովին այլաբանական խորքով։ Ան դժուար կ'իջնէ, ուր այլափոխուած կերպարանքներու տակ, հայ գրականութեան և Հայոց պատմութեան բազմաթիւ դէմքեր (Ալիշան, Րաֆֆի, Հ· Ց· Դաշնակցութեան հիմնադիրները, Մրիմեան Հայրիկ, Սիամանթօ, Վարուժան եւլն·) կը տողանցեն։

Բանաստեղծը իր ճանապարհորդութիւնը դժոխքին մէջ կը կատարէ, «Մահուան Վարպետ»ին՝ Տանթէի ուղեկցութեամբ[6]։ Ամէնէն մռայլ ու սարսափազդու գոյներով նկարագրուած յառաջխաղացքը իր բնոյթով իսկ արդէն մէկ բան ցոյց կու տայ· Չարենցի համար, ազատագրական շարժումը դժոխք ու մահ խորհրդանշած է, համահունչ՝ «Պատմութեան քառուղիներով» բաժնի միւս էերթուածներուն ոգիին։ Այսինքն, «անցեալի պարապ» կամ «դժոխք» նոյն դրամի տարբեր երեսակներն են. մեր եւին միայն աղէտալի երէկ մը կայ, ըստ բանաստեղծին։

Ասիկա, ի հարկէ, անցեալը մերժել չի նշանակեր, այլ՝ զայն իր արդիւնքով մեկնել։

Բ. մասին մէջ, Ալիշանին հանդիպելէ ետք ու Րաֆֆին տեսնելէ անմիջապէս առաջ, երկու քերթողները՝ Չարենցն ու Տանթէն, բլուրի մը ղէմ յանդիման կ'ելլեն·–

«Մենք ենայում էինք բլուրին՝
աչէերս սարսափից չոած,
Այնտեղից ոազմի մի շեփոր կանչում էր
խրոխտ ու առոյգ,
վառւում էր բլուրի գլխին բարձրաբերձ
բոցով մի կրակ,
Թուում էր, թէ վառել են այնտեղ
մի հսկայ տօնական խարոյկ։–»
(Ե·Ժ·, էջ 235)

Ք· Միքայէլեանը, Ռոստոմն ու Չարեանը տեսնելէ անմիջապէս ետք, երբ կ'ուզեն հեռանալ, հետեւեալը կը պատահի·–

«Մենք նայում էինք բարացած պատկերին
այդ մութ ու յոռի,
Եւ ուզում էինք հեռանալ, ընթանալ
բացատով կրկին,
Երբ հնչեց բլուրի գլխից հռինդը
ռազմի շեփորի,
Եւ լսուեց աղմուկ, ոտնաձայն –
ներբեւից, անտառի խորքից»։
(Ե·Ժ·, էջ 240)

Շեփորի կանչին հետեւելով, դէպի այս բլուրը հսկայ թափօր մը կը չարժի, ուրուն չարքին քերթողներու խումբը (Վարուժան, Սիամանթօ եւ ուրիշներ) կայ։ Իրենց ուղղելով իր խօսքը, Տանթէն առաջին ու վերջին անգամ իր լռութիւնը կը խզէ (Ե·Ժ·, էջ 258–259)·–

«–Ո՛վ տխուր ու խեղճ գուսաններ՛ր,
ճոխազնե՛ր կեանքի բարբարոս,–
Բարբառեց Վարպետը յանկարծ՝
դառնալով նոցա ստուերին·
– Դուք կոչուած էիք լինելու Լոյսի
ու խնդութե՛ան փարոս։
Բայց սրտերը ձեր բոցավառ –
այն Ստի՛ն ողջակէզ բերիք»։

Ի՞նչ «Սուտ»ի մասին կը խօսուի։ Նաւասարդեանի համաձայն, «ըստ երեւոյթին, վերաբերում է "քաղաքակիրթ" Եւրոպայի մեզ տուած խոստումին՝ ազատ եւ անկախ հայրենիք ունենալու մասին» (Ն·, էջ 69)։ Այս վարկածին ճշդրտութիւնը պէտք է ստուգել։

Սուտին ինքնութիւնը բացատրելու համար, Վարպետը կը նշէ·–

«Եւ նա ցոյց տուեց հեռում,
բլուրի գագաթին վառուող
Այն կրակը դժնի ու դեղին, որ
վառւում էր անհուն տագնապով,–»։

Յետոյ կ'ըսէ·–

«Եւ ապա, դառնալով կրկին
բարբարոս յորձանքով տարուող
Այրերին այն՝ ասաց իր սրտի բովանդա՛կ
տխրութեամբ ու թափով·–
Դուք կարո՞ղ էիք քերթութեան եւ Մտքի
լուսէ պարտէզում
Ճաշակել Ոգո՛ւ խնդութիւն՝ սնուելով
խոհով ու բանիւ,–
Եւ երբում այս մութ ու դաժան
կա՞յ արդեօք աւելի՛ մեծ գոհ,
Քան հանճարը ձեր բոցավառ՝
մատուցած այս պի՛ղծ սեղանին···»։

«Պիղծ սեղան»ը Սուտին ողջակէզի մատուցման վայրն է։ Ըստ Նաւասարդեանի, «վերաբերում է Ապրիլեան Եղեռնին եւ հասցէագրուած է "քաղաքակիրթ Եւրոպա"ին» (Ն·, էջ 69)։ Այդպէ՞ս է արդեօք։

Թափօրը բլուր կը բարձրանայ։ Չարենցն ու Վարպետը անոր կը հետեւին։ Հոն կը տեսնեն «զառանցանք»ի նմանող պատկեր մը· բլուրին կեդրոնը «մի հսկայ, երկնահուպ խարոյկ» կայ՝ «Արքայի չուրջը քաշած»։ Արքան «կերպարանք որոշ» չունի, այլ երեք տարբեր կերպարանափոխումներ կը կրէ (Ե·Ժ·, էջ 263)·–

ա) Մերք թուում էր, թէ դա – կրակէ
մի մարդ է՝ բռունցքը սեղմած,
Որ բռնել է սեղմած բռունցքում –
մի փոքրիկ եռագոյն դրօշ։

բ) Եւ ահա – գահի վրայ նոյն –
մի գայլի գլխով վարդապետ,
Սեւասեւ վեղարը գլխին եւ
դեղին ճակատի վրայ –
Մի հսկայ, շողշողուն ադամանդ, որ
թէ՛ խաչ է, թէ՛ գունդ է, թէ՛ նետ է։

գ) Երեւում էր դեղին մի կատու՝
աչէերում կրակներ ահի,–
Եւ թուում էր, թէ դէմքը նա իր –
ոսկեկար բօղով է պատել,
Եւ նետը դարձել է նժար, եւ խաչը
դարձել է մահիկ։

Այս բազմակերպարան Արքայի չեփորն է, որ «Հըղահի՛ւն, Հըղահի՛ւն, Հըղահի՛ւն» ոռնացող «ամբոխը մոլի» կը կանչէ «ղէպի նոր մի մեռեալ Երիքով» եւ իր առջեւն է, որ «ճիւաղը յանկարծ այն ծանօթ, որ նման էր մարդակերպ հոլի» «կտրած գլուխն իր նետեց··· իբրեւ տուրք, կամ զոհ սրբազան» (Ե·Ժ·, էջ 262–265)։

Արքան բլուրին կեդրոնն է, իսկ բլու–

րը՝ Հէնրիկ Էդոյեանի հիմնաւոր բացատրութեամբ, «պոէմում տրուած է իրեւ ազգի կործանման այլաբանական պատկեր»[7]: Արդ, ո՞վ է այդ Արքան, որ դէպի մահ կը կանչէ «Հրդեհիւն» պոեմը տողս բազմութիւնը: Ո՞վ է այդ Արքան, որուն «մարդակերպ հոլը» (Ֆր. Միքայէլեան) իր գլուխը որպէս «զոհ սրբազան» կը մատուցէ: Արդեօք Եւրոպա՞ն, որ ազատ ու անկախ երկիր խոստացած էր (Նաւասարդեան), թէ նոյնինքն 1918–20-ի անկախութիւնը:

Այլապէս, ինչո՞ւ Արքան առաջին անգամ իր բռունցքին մէջ «մի փոքրիկ եռագոյն դրօշ» կրելով կ'երեւի: Զարենցի քերթողութեան մէջ «եռագոյն դրօշ»ի երկրորդ ու վերջին գործածութիւնն է. առաջինը՝ չնչին տարբերութեամբ, «Զարենց–Նամէ»ի մէջ է.–

Նորից Հայաստան գնացի
Տասնըհինը թուի վերջերին:

Այնտեղ Նայիրի երկրում,
Հնաւանդ ցանկութեամբ ուրիշ՝
Արդէն խմբապետ Դրօն
Պարզել էր երեքգոյն դրօշ:

Պարզել էր – երեւան բաղաքում,
Հնամեայ Մասիսին մօտիկ:

Ու լցրել էին հողագոյն
Ուրուներ բաղաքն անօթի[8]:

Թէեւ Արքային առաջին կերպարանափոխումը, արդարացիօրէն, Արամ Մանուկեանը կրնայ խորհրդանշել, ինչպէս Պօղոս Սնապեանը ենթադրած է վերջերս[9], անտեղի չէ նաեւ որպէս վարկած, առաջարկել «Զարենց–Նամէ»ի մէջ յականէատնուանէ յիշուած Դրօն, որ «Մմբապետ–Շաւարշ» վիպերգի գլխաւոր դէմքերէն մէկն է:

Իսկ եթէ խօսքը համընդդրկուն, իրականութենէն վեր կանգնած դէմքի մը մասին է, Արքան կրնայ ընդունուիլ որպէս Զարենցի «Երկիր Նայիրի» վէպի կերպարներէն (չակերտաւոր «հերոս»ներէն, պիտի ըսէր բանաստեղծը) մէկը՝ Մազութի Համօն, որուն ուղեղը կը կրէր Նայիրիի «ուղեղային մորմոքը, սրտի հիւանդութիւնը», եւ որ վերջին տեսարանին մէջ ստացած է «Մազութի Համօ՝ Արեւոյ Նայիրիի» ծաղրական անուանակոչումը:

«Պէտք է ենթադրել, որ այս կերպափոխութիւնները արտացոլում են արքայի էութեան տարբեր կողմերը»[10], իրաւացիօրէն նշած է Ազատ Եղիազարեանը՝ առանց մեկնաբանելու: Այսինքն, մէկ իրականութեան երեք տարբեր պատկերներ: Նախ՝ կրակէ մարդ ու եռագոյն դրօշ[11], ապա՝ վարդապետ ու խաչ, ապա՝ «ոսկեկար քողով» պատած դէմք ու մահիկ:

Երկրորդ պատկերը թէեւ կարծէք կաթողիկոսի մը ներկայացումը ըլլար (սեւ վեղար՝ ադամանդով), սակայն ադամանդին խաչ–գունդ–նետ ըլլալը միջնադարեան կայսերական (պապական՞ն) զաւազանի մը տպաւորութիւնը կը թողու:

Իսկ երրորդ պատկերին «ոսկեկար դէմքը» եւ խաչին մահիկ դառնալը իսլամական ակնարկութիւններ կը թուին բերել:

Արդ, լպրծուն գետին կոխելու դիտակից, կրնա՞նք Արքային էութիւնը բանաձեւել որպէս «Հայաստանի Հանրապետութիւն + Եւրոպա + Թուրքիա = Անկախութիւն»[12]:

Արդարեւ, 1920–30-ական թուականներուն, խորհրդահայ «գեհենիկ սոցիոլոգիզմ»ը Ա. Հանրապետութիւնը նկատած էր «իմպերիալիստական» պետութիւն, եւրոպական «ինտերվենցիա»յի գործիք եւ Թուրքերը օգնութեան կանչող[13]՝ փետր. 18-ի «դաշնակ աւանտիւրա»յին: Եթէ «Մահուան տեսիլ»ի մէջ այդ հոսանքը «միայն երկրորդական, օժանդակ դեր կարող էր կատարած լինել»[14], ահա հոս է, որ ան կրնայ երեւան եկած ըլլալ:

Երբ բանաստեղծն ու իր ուղեցոյցը խաւար անտառին մէջէն կը փախչին, «մի մարդ» կորուստէ կը փրկէ գլուխը (Ե.Ժ., էջ 268–269).–

«Մի մարդ էր գալիս դէպի մեզ՝
ոսկեզօծ լապտերը ձեռին.
Գունատ էր. հսկայ ճակատով.
երկնագոյն աչքեր նա ուներ.
Լոյսի պէս սպիտակ դէմքին
խաղում էր ժպիտ մի վերին,
Հայեացքը թափանցում էր կարծես
անսահման, անծիր հեռուներ:
(...)
Արդ՝ անցել էինք արդէն մենք
Անցեալի մոայլ եզերքից,
Լայնահուն աշխարհն էր իմ դէմ
ողողուած հրով փրկարար,–
Այն ոսկեայ լապտերի լոյսով
ես դարձայ Գալիէի՛ երգիչ,–
Այդ լապտերը, ո՛վ Առաջնորդ,
կը փրկէ աշխարհը արար...»:

«Մի մարդ»ը, անշուշտ, Լենինն է. Առաջնորդը՝ Ստալինը: Զարենցի չրջանակը կը փակուի. այդ լոյսը անցեալի Սուտէն ու աղէտէն մեզ կը փրկէ եւ դէպի ապագայ կ'ուղղէ:

Ինքնըստինքեան կը հերքուի, ուրեմն, Նաւասարդեանի հռետորական հարցումը.–

«Արդ, նորից ենք կրկնում, այս ամէնի մէջ ի՞նչ կայ արդեօք,– ցեղային արժէքների ուրացո՞ւմ, հեգնա՞նք նրանց հանդէպ, թէ՞ կայ, ընդհակառակն, դէպի նոյն արժէքները աննուաճ սէր եւ անխորտակ հաւատք» (Ն., էջ 69):

Պատասխանը աներկբայ է. ուրացում ու հեգնանք: Անոնք, սակայն Զարենցը ո՛չ «հայութեան թշնամի» կը դարձնեն, ո՛չ ալ իր «հայկականութիւնը» կը նեսմացընեն:

Այս բարդ քերթուածին իմաստը հետեւեալն է.– Ցեղափոխական շարժումը ոչինչ բերած է հայութեան, բացի զայն կործանումի առաջնորդելէ՝ ազատութեան ու անկախութեան Սուտին զոհաբերելով[15]:

Երեսուն տարի ետք, Գուրգէն Մահարի այս դրոյթը պիտի զարգացնէր «Այրուող այգեստաններ» վէպին մէջ, որուն դիմագրաւած հակազդեցութիւնը այնքան բիրտ եղած է, որ նախ՝ գիրքը հրոյ ճարակ դարձած է, ապա՝ գրագէտը ստիպուած է վէպը այլափոխել, եւ ի վերջոյ՝ իր կրած բարոյական հալածանքը գինքը մահուան առաջնորդած է[16]: Երկու ժամանակ, երկու հակազդեցութիւն: Զարենցը «նացիոնալիստ» էր 1933-ին, իսկ Մահարին՝ «թուրք չարդարարների դատապաշտպանի անպատուաբեր դերը»[17] ստանձնող, 1966-ին: Բայց վախճանը մէկ էր. գրաքննութիւն ու անհանդուրժողութիւն:

Նաւասարդեանի հատորին ներածական «Երկու խօսք»ին մէջ, Մ. Թ. (Մինաս Թէօլէօլեան) Զարենցի մասին գրած էր.–

«Ճիշդ է, լեզուագարութիւններ ունեցաւ դաշնակցականներու հասցէին. սակայն ճիշդ է մանաւանդ ա՛յն՝ որ պաշտամունք ու սէր ունեցաւ Դաշնակցութեան եւ անոր գաղափարներուն հանդէպ.– հայ ժողովուրդի բոլոր յաւիտենական տենչերուն, ոգորումներուն եւ անկախութեան իտէալին հանդէպ» (*ընդգծումները բնագրային են*):

Իր կարգին, 1935 Ապրիլ 24-ի իր խմբագրականով, «Գրական Թերթ»ը չէր տատ էր.–

«Եղիշէ Զարենցի "Գիրք ճանապարհի" բանաստեղծութիւնների ժողովածուի մի շարք պոէմները իրենց գաղափարախօսութեամբ հէնց հայկական նացիոնալիզմի կոնկրէտ արտայայտութիւններն էին պռէզիայի մէջ» (Ն., էջ 36):

«Գիրք ճանապարհի»ի ոչ կանխակալ ընթերցումը այս երկու բանաճեւումներուն տրամագծօրէն հակառակ տեսակէտի մը կ'առաջնորդէ մեզ: Զարենց ո՛չ «պաշտամունք ու սէր ունեցաւ Դաշնակցութեան եւ անոր գաղափարներուն հանդէպ», եւ ոչ ալ իր գիրքը «հայկական նացիոնալիզմի կոնկրէտ արտայայտութիւն» էր: Ընդհակառակն՝ պատմութեան իր մեկնաբանութիւնը թէ՛ Դաշնակցութեան և թէ ազգայնականութեան դրոյթներուն հերքումի փորձ մըն է:

«ՊԱՏԳԱՄ»

Ինչպէ՞ս կը բացատրուի, ուրեմն, «Պատգամ» բանաստեղծութեան հանրայայտ ծայրակապը (ակրոստիքոս): Հարցումը կը բխի, երբ քերթուածն ու ծայրակապը իրրեւ մէկ ամբողջութիւն չեն կարդացուիր եւ բեմերէն արտասանուած նշանախօսքը կը չեշտուի: Առանց հիմնաւորելու, Վ. Նաւասարդեան քերթուածը կ'որակէ «այս անմիտ կտորը», «մի բանաստեղծութիւն, ուր յայտնապէս ոչ մի իմաստ չկայ» (Ն., էջ 78. ընդգծումը՝ բնագրային):

Սակայն, ի հեճուկս այս կարծիքին, չափածոն բաւական թափանցիկ իմաստ մը ունի (Ե.Ժ., էջ 427–428): Աչխարհի վրայ նոր լոյս մը ծագած է, որ «դարեր անմար՝ պիտի արեւէ»: Այդ լոյսը ողողած ու լուացած է «վառուող ոգին մեր անմահ», որ «կքած կեանքի բեռի տակ / Մոր գերութեան ընդերքում / Իմաստութեան մի գետակ / Ցիմարութեան համերգում / Քանի՛ տարի, քանի՛ դար / Վկայեցիր անհերքում...»: Բանաստեղծը կը հարցնէ.–

«Չկա՞ր արդեօք գետ մի յորդ,
Որ գերութեան անհաղորդ՝
Լուրթ՝ հոսելով դարից–դար՝
Մթութեան մէջ այն յամառ
Այս այգաբացն էր կրում,
Հո՛ւր այգաբացն այս հեռու՝
Հնուց պահած իր ջրում
Օ՛, ըղձական այս հեռուն...»:

Այդ «գետ մի յորդ»ը ժողովուրդին հաւաքական ուժն է, որ «հուր այգաբացն այս հեռու»՝ ցեղափոխութիւնը իր մէջ կը կրէր («հնուց պահած իր ջրում»)[18]: Ու այդ ժողովրդային ուժին արժէքը գըտնահատելով, Զարենց կը պատգամէ.–

«Նժարներից հիմա մենք
Ցիմարութեան չքափենք
Իմաստութիւնն այն արար.–
Մեր անցեալի խորամիտ
Է՛ջն այն արդար ու ռամիկ՝
Մեծահանճար ու վարար...»:

Հաւաքական ուժը փառաբանելու արարքին մէջ, Զարենց ակրոստիքոսը կը ստեղծէ.–

«Ով հայ ժողովուրդ, fo միակ փրկութիւնը fo հաւաքական ուժի մէջ է»:

Երբ այս տողը կը կարդանք քերթուածէն ետք եւ ո՛չ՝ անկապ կերպով, բնականաբար կը հասկցուի, թէ ակնարկը յեղափոխական «խելագարուած ամբոխներու» եւ ո՛չ թէ «ազգ»ի հաւաքական ուժին մասին է: Արդարեւ, 1936 Նոյեմբեր 16-ի հարցաքննութեան ժամանակ, «Պատգամ»ի ծայրակապին մասին Զարենց հետեւեալը յայտարարած էր.–

«Բայցեւ ես դա ամենեւին չեմ համարում հակայեղափոխական, դաշնակցական լոզունգ, որովհետեւ ժողովուրդ հասկացութիւնը ես կիրառել եմ սկզբունքօրէն հակադիր ըմբռնումներով ազգ տերմինին, որ օգտագործում են դաշնակցականները»[19]:

Ուրեմն, նշանախօսքը կոչ մըն է որ յեղափոխական ժամանակաշրջանին հաւաքական ուժը չանտեսուի, «նժարներից չթափենք»: Ժողովրդային ուժը կը հակադրուի ժողովուրդը վկայակոչող, բայց զայն արհամարհող ամբողջատիրական ուժին: Այս իմաստով հակաստալինեան է, ինչպէս որ հասկցուած է: Հրաչեայ Քոչարի գլխաւորած՝ Զարենցի, Բակունցի եւ այլոց արդարացումին համար 1954-ի գրական յանձնաժողովը «Պատգամ»ի մասին յայտնած է, թէ «Այդ բանաստեղծութիւնը Զարենցի ներքին բողոքի արտայայտութիւնն էր ընդդէմ իմպերիալիզմի լակէյ Բերիայի բաղաքականութեան՝ ուղղուած Անդրկովկասի ժողովուրդների բարեկամութեան տապալմանը»[20]:

Ի դէպ, նոյն Հր. Քոչարը 1937 Ապրիլ 16-ի Գրողներու Միութեան ընդլայնուած նիստին Զարենցի մասին հետեւեալը ըսած է.–

«Վերցնենք, օրինակ, նրա "Գիրք ճանապարհի"ն, որտեղ նա ունի "Պատմութեան քառուղիներով" եւ "Մահուան տեսիլ", որոնք կազմում են այդ գրքի հիմնական նիւթը: Զարենցը այդ նացիոնալիստական գրուածքներում տալիս է հայկական ամէն ինչը, ինչ որ յետադէմ է, ինչ որ նացիոնալիստական է... Այս բոլորը նա անում է այն նպատակով, որպէսզի վարկաբեկի մեր ժողովրդի ներկայ վիճակը... Նա շարունակում է զբաղարտել, հակայեղափոխական, դաշնակցական ցեխի մէջ թաղել մեր ժողովրդի անցեալը եւ ներկան...»[21]:

Մերօրեայ մեկնաբանը «հակաստալինեան»ը «նացիոնալիստական»ի հոմանիշ չի կրնար դարձնել: Արդարեւ, նոյն հարցաքննութեան մէջ, Զարենց նչած էր, թէ «խոստովանում եմ, որ չնայած այդ լոզունգի բովանդակութեան վերաբերեալ իմ ունեցած սուբիեկտիւ պատկերացումը, որպէս ոչ հակայեղափոխական, ամբողջապէս եւ լիովին կարող է ընկալուել որպէս հակայեղափոխական»: Այս մարգարէական խօսքը կրկին ցոյց կու տայ, որ ամէն ինչ կախում ունի, թէ իրականութիւնը ի՞նչ ակնոցներով կը դիտուի:

«Գիրք ճանապարհի»ի «Պատմութեան քառուղիներով» խորագրուած բաժնի տիրական թեմաներն են ժողովուրդ / ղեկավար հակադրութիւնը («Մասունցի Դաւիթ», «Պատմութեան քառուղիներով»), անցեալի առասպելական բնոյթը («Զրահապատ Վարդան Զօրավար»), ժողովրդային հանճարի գովքը («Գալիէի որմնադիրները», «Համայնական դաչտերի սերմնացանները», «Գովք խաղողի, գինու եւ գեղեցիկ զարուեստեան»), մոայլ անցեալ / պայծառ ներկան («Մահուան տեսիլ», «Նորք»): Բառի դասական իմաստով, ազգայնականութեան հետքը չկայ: Ինչ որ «ազգային» կամ «ազգայնական» կրնայ համարուիլ, վերիմաստաւորումի կամ հերքումի համար կը յիշուի: Մորհրդահայ տեսարաններուն նախասիրած «ժողովրդայնութիւն» յղացքը կը տիրէ հոն:

«Պատգամ»ին ծայրակապը այս ծիրին մէջ կը գետեղուի, անշուշտ՝ քերթուածին քօղարկուած գաղափարախօսական մեկնաբանութիւն մը դառնալով: Այլ հարց, որ Զարենցի հարցաքննութեան հետեւեալ խօսքերը վերապահութեամբ պէտք է ընդունիլ.–

«Այդ բանաստեղծութիւնը գրուած է 1933 թուականին, երբ, ինչպէս յայտնի է, Հայաստանի լեռնային շրջանների դրութիւնը աղէտալի էր, դա

ՄԷԿ ԱՐԱՐ(*)

Գրեց՝ **ԳՐԻԳՈՐ ՊՕԼՏԵԱՆ**

Քիչ անգամ հրատարկութիւն մը մեր առջեւ կը պարզէ այնքան նորութիւն որքան «Հայկական Թատերկաչար»ի այս զոյգ հատորները: 1841–էն, այսինքն՝ Աբովեանի «Ֆէօդորա կամ որդիական սէր» թատերախաղէն մինչեւ Պէչիկթաշլեանի «Ծուղրամ»ը 1953, երկու հատորները կը ներկայացնեն 22 հեղինակներու 25 միարար թատերախաղերը կամ թատերկները, ինչպէս կ'ըսէ «Ծառայաբան»ին մէջ խմբագիրը Ա. Ծովհաննիսեան:

Այս հեղինակներուն մէջ կան անուններ որ քիչ թէ շատ ծանօթ են, բայց կան նաեւ բոլորովին անծանօթները. չեմ գիտեր ո՞վ կը ճանչնայ Ծովհաննէս Գուրգէնբէկեանն ու իր «Հաճի Սիւլէյման»ը, Գարեգին Ռշտունին եւ իր «Վեցուկէս պորտի ժառանգ մնացած սնոտուկը» կամ փրոֆ. Ա. Թումայեանը: Առաջին երկուքին մասին կան որոշ տեղեկութիւններ, մինչ երրորդը, «Արդիական օրիորդներ»ուն հեղինակը, կը մնայ տակաւին մեծ մասամբ անծանօթ, եթէ ոչ առեղծուածային:

Ինչ կը վերաբերի ծանօթ կոչած անուններուս, ասոնց մէկ մասը անուանական ներկայութիւն մը ունի սովորաբար գրականութեան պատմութեան գիրքերուն մէջ. Վալադ Վալադեան, Եղիա Գասպարեան, Հրաչ Տարօնեան: Վերջապէս ծանօթ թատերագիրներուն միւս մասը կը բաղկանայ գրագէտներէ որոնց հոս հրատարակուած երկերը ո՛չ քննարկուած են, ոչ ալ չհեկեան նկատուած. ասոնք մեր գրականութեան երկրորդական մարդիկը չեն ապահովաբար. Աբովեան, Օտեան, Պարոնեան, Սունդուկեանց, Դուրեան, Կիւրճեան, Դերենիկ Դեմիրճեան, Զարեան, Օշական:

Այստեղ կան թատերախաղեր որոնք ցարդ կը մնային անտիպ (Գուրգէնբէկեանի եւ Հրաչ Տարօնեանի խաղերը), կարեւոր մաս մը հանուած է մամուլի էջերէն, վերջապէս չնչին մաս մը վերատպութիւն է, անշուշտ մեկնելով կա՛մ ձեռագիրէն կամ ալ առաջին հրատարակութենէն:

Այլ խօսքով՝ այս հրատարակութիւնը մեզի կը ներկայացնէ մեր գրականութեան ու թատրոնի պատմութեան մէկ ամբողջ մոռցուած, ակամայ թէ կամովին մոռցուած, պիտի ըսէի լքուած մէկ չերտը: Իբր այդ արդէն պիտի արդարացնէր իր գոյութիւնը, եթէ որեւէ արդարացում մը պիտի փնտռէինք նման պիրքի մը համար, որ չատ լուրջ խմբագրական սկզբունքներով կատարուած, բծախնդիր հրատարակութիւն մըն է, եւ մեր մէջ չատ քիչ անգամ հանդիպելի հոգածութեամբ ու սիրով իրագործուած: Պիտի չըսեմ «պիտական», այնքան երբեմն ատոր տակ մարդիկ կը դնեն ամէնէն անխոստովանելի բաները:

ԵՏՄՂՈՒՄԸ

Ցայտնութի՞ւն մը:

Կարեւորը ըստ իս երեւոյթն է, որուն չնորհիւ երկրորդ կեանքի մը կը կանչուին գործեր ու թատերագիրներ, որ մեր բեմադիրները, մեր գրականութեան ու թատրոնի պատմութիւնը գրողներն ու ուսուցիչները արժանի չեն նկատած իրենց ուշադրութեան, չեն կատարած այն անհրաժեշտ աշխատանքը որ կը կայանայ ստեղծուածը ոչ թէ պահպանելու, այլեւ պատպանելու, զայն ժառանգելու մէջ, դարձնելով զայն աւանդութիւն, քանի որ, ըսեր եմ ասիկա արդէն, չի բաւեր ստեղծել, հարկ է նաեւ ստեղծուածը ստանձնել: Դժբախտաբար չատանձնուած, իրենց ժամանակը չեղած երկերուն թիւը մեծ է մեր մէջ:

Հատորներու աւարտին խմբագիրը տուած է երկար ցանկը միարար թատերախաղերու, սկսեալ 1805–էն մինչեւ 1953, ցանկը այն խաղերու որոնց գոյութիւնը ստուգած, տեսած ու կարդացած է: Ձեմ հաշուած այդ ցանկին անունները: Սակայն կարելի է երեւակայել որ տպաւորիչ քանակ մը կը կազմէ, որուն գուցէ պէտք է աւելցնել նաեւ ուշադրութենէ վրիպածները, քանի որ մենք տակաւին չունինք հայ պարբերական թէ ամէնօրեայ մամուլին բովանդակութեան լիակատար ցանկերը, ա՛լ չեմ խօսիր տարեգիրքերուն մասին, որոնք ուրիշ կարգի մը կը մնան տակաւին: Եւ ըսել որ տակաւին հրատարակուած խաղերը միարարնե՛րն են. բազմարար խաղերուն թիւը անկասկած չատ աւելի մեծ պէտք է ըլլայ: Ուստի՝ կրնանք միայն գուշակել թէ որքան անծանօթ աշխարհ մը կայ պեղելիք եւ ի՛նչ նորութիւններ մեզ կը սպասեն: Ցամենայն դէպս՝ իբրեւ երկար ու հետեւողական պրպտումի արդիւնք՝ այս հատորները փաստը կը բերեն, ի միջի այլոց, որ մեր մտաւոր կեանքի, մշակոյթի պատմութեան չատ մը երեսներ, ամբողջ կալուածներ կը վրիպին մեր հասողութենէն, որով մեր մշակոյթի մե՛ր գիտակցութիւնը լեցուն է պարապներով:

Հարցին մօտեցայ, ինչպէս կը տեսնուի, ոչ այնքան թատրոնի պատմութեան տեսանկիւնէն, թատերական աւանդութենէն, որքան մշակոյթի պատմութեան դիտանկիւնէն: Ինչ որ տեղի կ'ունենայ թատրոնի պատմութեան մէջ, իրրեւ մոռացում, հերքում կամ լքում, քանի որ եղածը այդ է, տեսակ մը ետմղում նախապէս ստեղծուածին, երեւոյթի մը յայտարարն է: Ասոր չի՞ հետեւիր հանրայայտ կեցուածքը. չունինք, մենք չունինք, եղածներն ալ երկխօսութիւններ են, ոչ թատերակ: «Մէկ Արար» հատորներուն յետին արժանիքն ալ այս կեցուածքին խորտակումն է, որ ինչպէս ըսի, ի զօրու է նաեւ մեր մշակոյթի տարբեր կալուածներուն մէջ ալ, ուր տգէտութիւնը կամ հոսհոսութիւնը կը միջամտեն սովորաբար. օրինակ հայկական վէպ չունինք, ժամանակակից բանաստեղծութիւն չունինք, քննադատութիւն չունինք, կարելի է երկարել ցանկը: Ախտաբանական երեւոյթ՝ ի միջի այլոց, ինքզինք հերքելու հակումին մէկ տարբերակը, բխող անշուշտ ոչ թէ օտարի ճանաչումէն եւ ասոր հանդէպ ստորակայութեան զգացումէն, այլ օտարին անտեսումէն, մերժումէն: Քանի որ չունինքներ յայտարարողներուն մեծ մասը դուրսէն չատ ալ տեղեակ չէ: Արեւմտեան թատրոնին իսկական ծանօթ մէկը այնքան ալ դիւրաւ պիտի չարհամարհէր այս երկերը, որոնք անպայման բաղդատութեան մէկ դրուելու չեն իսկապէս գնահատուելու համար: Ե՞րբ պիտի նուաճուի մտային հասունութիւնը, որ ինքնագովութենէն ու ինքնահերքումէն անդին, արդար, ճիշդ, անվերապահ, դիտակից եւ անբարդոյթ խանդավառութիւնն է:

«Մէկ Արար»ը նախ ժեստ մըն է, նշանակալից արարք մը, որ հեռագոյն տեղեր թաղուած նիւթերը կը բերէ կը յանձնէ մեզի: Չի ձգտիր գլուխ գործոցներ տալու, եւ կարծես կարեւորն ալ այդ չէ, այլ պարզապէս կ'ուզէ հաստատել որ ասոնք բոլորը կան, ասոնց հետ հաշիւի պէտք է նստինք, երբ կ'ուզենք խօսիլ ու գրել «ազգային թատրոնի», «հայ թատրոնի», խաղացանկի մասին, եւայլն:

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆԸ

Հակառակ ակնկալուածին, մէկ արարնոց թատերախաղերը բաւական հարուստ, խայտաբղետ ամբողջ մը կը կազմեն: Հեղինակները կը նչեն, բացի Վալադեանէն ու Գասպարեանէն. երգախաղ / մէկ անգամ տալու (Աբովեան), Ֆարս–կոմեդիա / Մի գործողութեամբ, (Գուրգէնբէկեան) Ֆարս–վօտվիլ / Մէկ արարուածով (Սունդուկեանց), Ողբերգութիւն / Ի մի արարուած (Դուրեան), Կատակերգութիւն / մէկ արարով (Պարոնեան), Կատակախաղ / Մէկ արար (Ռշտունի), Պոէմա (Լ. Մանուէլեան), Տռամ / Մէկ արարուածով (Մ. Կիւրճեան), Զաւեշտ / Մէկ արար (Օտեան–Կիւրճեան), Տրամատիկական էդիւդ / Մէկ գործողութեամբ (Մ. Մանուէլեան), Թատերախաղ / մէկ արարուածով (Թլկատինցի), Հոգերգութիւն (Զարեան), Տռամ / Մէկ արարուածով (Վ. Թէքէեան), Խաղ / Մէկ արար (Օշական), Մէկ արար (Փրոֆ. Թումայեան), Մելոտրամա / Մի արարով (Դ. Դեմիրճեան), Պիէս / Մի գործողութեամբ (Դ. Դեմիրճեան), Կատակերգութիւն / Մէկ գործողութեամբ (Արամ եւ Աչոտ Պապայեան), Ժամանց / Մէկ արար (Տարօնեան), Կատակերգութիւն / Մէկ արար (Ն. Պէչիկթաշլեան): Այս նշումները յիշատակեցինք անոր համատումը կը թելադրեն, այլեւ թատերաբառապաչարի կազմաւորումն ու համատումը կը թելադրեն, այլեւ թատերական սեռերու գիտակցութեան նշաններն են: Ինչպէս կարելի է նշմարել, կան թատերական սեռերուն գացող յղումներ, ինչպէս ողբերգութիւն, կատակերգութիւն, կոմեդիա, Ֆարս, զաւեշտ եւայլն, կան նաեւ թատերակին իսկ գացող հեղինակային մասնայատուկ բնորոշումներ, որոնցմէ Լեւոն Մանուէլեանինը (Պոէմա) եւ Զարեանինը (Հոգերգութիւն) ամէնէն զարմանալիներն են: Անոնք արարին կամ գործողութեան չեն յղուիր, այլ երկի տեսակին: Այլապէս արար կամ գործողութիւն, ըստ երեւոյթին, կը նոյնանան:

Մէկ արարնոց թատերախաղերը մասնաւոր բնոյթ մը ունին, Ա. Ծովհաննիսեան կը թելադրէ, որ առանձին թատերական սեռ մը կը կազմեն ատոնք եւ կրնան թատերական արուեստին մէջ ունենալ կարեւոր դեր մը կատարել: Ընդգծելով կը գրէ. «Արարը մէկ ամբողջական բարդ նախադասութիւն է» [1]: Այս սահմանումը տառացի պէտք չէ կարդալ, թէեւ կարելի է որոշ խաղեր ամփոփել մէկ նախադասութեամբ, ինչպէս է պարզան դասական կոչուած խաղերուն, կամ ներկայ թատերախաղերուն մեծ մասին: Ծովհաննիսեան մէկ արարը կը նմանցնէ հնչեակին, որ հազուադէպօրէն մէկ նախադասութեամբ գրուած կ'ըլլայ: Այստեղ մէկ նախադասութիւն ըսուածը կը վերաբերի թէ՛ գործողութեան թէ ալ ժամանակ–տարածք եզերուն մէկուութեան: Ինչպէս որ նախադասութիւնը ունի են–թակայ–են–թականներ, գործողութիւնը կոչող բայեր, պարագաներ (տեղի, ժամանակի, միջոցի, եւայլն) եւ դեռ երկրորդական նախադասութիւններ, այնպէս ալ միարար թատերախաղը կ'իրացնէ մէկ գործողութիւն, մէկ տեղ ու մէկ ժամանակ սկզբունքը: Թատրոնի պատմութեան մէջ, գոնէ իր արեւմտեան տարբերակին, այս սկզբունքը կը կիրարկուի գրեթէ անխափան կերպով Եսքիլէսէն ի վեր, այսինքն՝ թատրոնի սկիզբէն: Արիստոտէլ զայն կը բանաձեւէ իր ծանօթ բանարուեստի, «Պոէտիկա»յի ողբերգութեան յատկացուած գլուխներու երկայնքին: Հին յունական թատրոնին մէջ, գործողութիւն (ta pragma) կոչուածը ընդմիջուած է քիչ թէ չատ քնարական նկարագիր ունեցող, երգախառն խմբական մասերով, որոնց mélos–ը, երաժշտութիւնը չատ քիչ անգամ հասած է մեզի: Հետաքրքրական է տեսնել օրինակ որ Աբովեանի «Ֆէօդորա կամ որդիական սէրը» երգախաղ / մէկ անգամ տալու կոչուած միարարը երգին կը վերապահէ քնարական բաժինները, որոնք գրեթէ բոլոր տեսարաններուն մէկ ներկայ են: Որոշ չափով յունական թատրոնը միարար թատրոն մըն է եւ դարձները աւելի ճիշդ գործողութեան ընդմիջումները գործողութեան մաս կազմող պահեր են: Տեղի, ժամանակի, գործողութեան այս սկզբունքը, որ բաւական մեծ հոսեցուցած է արեւմուտքի մէջ, մանաւանդ Ֆրանսական ԺԷ. դարուն, անվիճելի է մէկ արարնոց թատերախաղերուն մէջ, որով ասոնք կ'իրագործեն այդ հերոսներու համեմատական սակաւութիւնը: Հետաքրքրական է տեսնել օրինակ, որ եղիա Գասպարեան, «Երուսաղէմի մէջ», ինչպէս Ռասին իր Athalie–ին մէջ, գործողութեան մէկ կարեւոր մասը (Ցիսուսի խաչելութիւնը) կը ձգէ բեմի խորքին, բոլորովին անտեսանելի, այլ միայն լսելի: Գործողութեան արտաքին երեսը այսպէս կը նետուի դուրս, կը մնայ միայն ներքինը, եթէ կարելի է ըսել: Նման միջոցի կը դիմէ նորէն Գասպարեան «Մուհամմէտ Բ.»ին մէջ, երբ թատերական հնարքով մը, որ հոգերանական է նոյն ատեն, սորուկի մը գլխատումը կը տեղափոխէ քովի սենեակը, հանդիսատեսի աչքէն հեռու: Մէկ արարնոց թատերախաղի տեղի միութեան սկզբունքը այս ձեւով կը սատարէ գործողութեան ներքնացումին, աւելի ճիշդ թատերագիրը կը սեւեռէ ոչ թէ դէպքը, դրուագը ըսենք իր արտաքին երեւոյթին մէջ, այլ անոր ստեղծած թրթիռը հերոսներէն մէկուն կամ միւսին վրայ:

Մէկ արարնոց թատերախաղերը կը զանցեն ժամանակի միութեան սկզբունքին բերած դժուարութիւնը: Դասական թատրոնը այդ միութիւնը կը տանէր մինչեւ քսանչորս ժամ: Հայկական միարարներուն մէջ կարելի է ըսել գործողութիւնը քանի մը ժամը չանցնիր, քանի որ բեմը կը բացուի երբ արդէն գործողութիւնը բաւական հասունցած է, այսինքն հասած է իր վերջին փուլին: Տրօնեանի «Կիրակի մը»ին մէջ գործողութեան ժամանակը գրեթէ ճշդորօրէն նըշուած է առաւօտեան եօթուկէսէն թերեւս դիշերուան ժամը տասը: Հեղինակը ի հարկէ կը խտացնէ այդ ժամանակը, կ'արագացնէ անոր ռիթմը սրամիտ կողմնակի ակնարկութիւններով դէպի ժամացոյցը: Օշականի «Փառք Աստծոյ»ն տեղի կ'ունենայ քանի մը ժամուան ընթացքին, ինչպէս է պարագան Վալադեանի եւ Դեմիրճեանի խաղերուն: Ժամանակի միութեան խնդիրը այնքան ալ երկրորդական խնդիր մը չէ, քանի որ անոր տիրապետումով է որ չարժումը կ'ընդլայնի: Ի հարկէ տեղի ու ժամանակի միութեան պարտադրանքով հեղինակին համար հարկը կը ստեղծուի գործողութեան բոլոր մասերը տեսանելի կամ լսելի դարձնելու հանդիսատեսին: Ցատկանչական պարագայ մըն է Վալադեանի «Ղճի համար»ը, ուր փախստական, դաշնակցական գործիչը Օվի Բարսեղեանը կը բերուի իր ոխերիմ թշնամիին, չեկիստին տունը, որ անոր համար ամէնէն ապահով ապաստանարանն է, ինչ որ հակադրութիւնը կը հասցնէ իր ծայրագոյն լարումին: Թատերական տեղի միութեան պարտադրանքը փաստօրէն յուզումի աստիճացման կը նպաստէ, բեմի վրայ դնելով խաղին բոլոր բաղադրիչները:

Քանդհինգ թատերախաղերը թատերական սեռի զանազան ձեւերը կ'իրացնեն, ըսուեցաւ արդէն: Դժուար, եւ կը խորհիմ որ ի զուր է փորձել դասակարգումի մը ենթարկել ատոնք: Միւս կողմէ՝ պէտք է միշտ ի մտի ունենալ այն հանգամանքը, որ միարարներու կողքին, գոյութիւն ունին բազմարար թատերախաղեր, որոնց հետ ատոնք հանգիստութիւններ կրնան ունենալ: Օրինակ Դուրեանի «Տարագիրը ի Սիպերիա» անհրաժեշտ է կարդալ բա–

կարգով» կը յիշէ 14 դէմք, որոնցմէ Սիամանթոյէն ու Վարուժանէն ետք վերջինը Արամ Մանուկեանն է (տե՛ս· Թէօլէօեան, նշ· աչխ·, էջ 364):

(10) Ազատ Եղիազարեան, *Զարենցը եւ պատմութիւնը*, Երեւան, 1997, 89:

(11) Մեկնելով եռագոյնի ներկայութենէն, Հ· Էդոյեան զայն կը նոյնացնէ Դաշնակցութեան հետ (Էդոյեան, նշ· աչխ·, 406), ինչ որ մեր կարծիքով անիշդ է:

(12) Ըստ Հրանտ Թամրազեանի, «հրդեհի արխաւ, որ ստանում է զանազան կերպարանքներ, իրենով խորհրդանշում է հայ բուրժուազիային, եկեղեցուն եւ հաղաքական ուժերին(...)» (Հ· Թամրազեան, *Եղիշէ Զարենց*, Երեւան, 1987, 436), սակայն իր մեկնաբանութեան հիմնաւորումը չէ տուած:

(13) Հ· Էդոյեանի համաձայն, առաջին երկու պատկերները «ելք չեն տալիս դէպի երրորդը»· երրորդ պատկերին մէջ Արխաւ «ցոյց է տալիս իր "լիւցեֆերեան" էութիւնը», որուն նշանները ահի կրակները, նժարը եւ մահիկն են·– «(...)"Դրբոշ"ի տակ կործանւում է հայրենիքը, իսկ "խաչ"ը կապւում է մահուան հետ» (Էդոյեան, նշ· աչխ·, 406):

(14) Եղիազարեան, նշ· աչխ·, 92:

(15) Ըստ Վարդգէս Ահարոնեանի այլապէս միտումնաւոր գրախօսականին, «Մուտ»ը «հայկական ազատամարտ»ը կը ներկայացնէր, իսկ «պիղծ սեղան»ը՝ «հայրենիքի ազատութեան սեղան»ը (Վ· Ահարոնեան, «Եղիշէ Զարենց· Գիրք ճանապարհի», *Հայրենիք ամսագիր*, Դեկտ· 1936, 174):

(16) Տե՛ս· Marc Nichanian, «The Flames of Van», in R. Hovanissian, ed., **Armenian Van/Vaspurakan**, Costa Mesa, 2000, 259-296:

(17) Գառնիկ Ալեքեան, *Հրապարակախօսութիւն եւ քննադատութիւն*, Երեւան, 1996, 332:

(18) Ըստ Դաւիթ Գասպարեանի իւրաքանչիւր մեկնութեան, «*իմաստութեան գետակ*»ը «Սասնայ զօրեղ որմ գետակ»ն է, իսկ «*Մեր անցեալի խորամիտ / Է՛ՀՆ այն արդար ու ռամիկ՝ / Մեծահանճար ու վարար...*» տողերը որպէս «Սասունցի Դաւիթ»ի ակնարկութիւն (Դ· Գասպարեան, *Եղիշէ Զարենց· Հայոց բանաստեղծութեան մայրաքաղաքը*, Երեւան, 1996, 403): Մեր կարծիքով, Զարենցի խօսքին բառացի ընկալումը («էջը» = գրական գործ) բռնագրօսիկ մեկնութեան մը առիթ տուած է, քանի որ յայտնի չէ, թէ ի՞նչ գետակի կ'ակնարկուի «Սասունցի Դաւիթ»ի մէջ:

(19) Դ· Գասպարեան, *Փակ դռների գաղտնիքը· Զարենցը, Բակունցը և միւսները*, Երեւան, 1994, 28 (հարցազրոյցներէն մեր մէջբերումները այս էջին կը յղուին): Շնորհակալութիւն կը յայտնենք Մարկ· Նշանեանին՝ այս վաւերաթուղթին վրայ մեր ուշադրութիւնը հրաւիրելուն համար:

(20) *Անդ*, 38: Ալմաստ Զաքարեանի 1968–ի մեկնաբանութիւնը, թէ «"Պատգամ"ը հայութեանն ուղղուած համախմբման կոչ է՝ Սովետական Հայաստանում կառուցելու իր ապագան» (Ե·ԺԴ·, էջ 606), որեւէ կերպով չի հիմնաւորուիր:

(21) Հ· Բախչինեան, *Զարենցապատում ըստ անտիպ վաւերագրերի*, Երեւան, 1997, 105:

(22) Ա· Ամբիկեան, *Անմեկնելի են Աստծոյ ճանապարհները*, Երեւան, 1998, էջ 185–186:

(23) Եդուարդ Մելիքոնեան, *Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը Խորհրդային Հայաստանում 1923 – 1937 թթ·*, Երեւան, 1999, 103:

նատեղծին միւս պատմական թատերախաղերուն հետ: Այլ խօսքով՝ մեր ընթերցումը մոռնալու չէ թատերական արտադրութեան չրջարկը:

Թերեւս կարելի է նչմարել որ մինչեւ ԺԹ. դարուն վերջերը թատերագիրները կը փորձեն զանազան սեռեր, եւ ինծի այնպէս կը թուի որ փորձառական աւելի լայն հնարաւորութիւններ ունին քան աւելի ուշ: Աբովեանի երգախաղը, Սունդուկեանցի Փարս–Վոտվիլը, Գուրգէն–բէկեանի Փարս–Կոդեմիան եւ Դուրեանի զրեթէ ժամանակակից ողբերգութիւնը (Մ. Նալպանդեանի մահը), Լեւոն Մանուէլեանի պոէմ թատերախաղը բոլորովին տարբեր ուղղութիւններով կ'երթան: Այնպէս կը թուի որ անոնց միջեւ համաբակաց յայտարար մը կարելի չէ գտնել, ինչ կը վերաբերի սեռին: Այս իմաստով Զարեանի հոգերգութիւնը եւ Նչան Պէչիկթաչլեանի կատակերգութիւնը նոր հնարաւորութիւններ կը բանան բեմին, առաջինը կը դիմէ դէպի բանաստեղծական թատրոն, երկրորդը իրապաչտ–երդիծական թատերախաղը կը բանայ Փանթասթիքին ու հրաչալիին վրայ, ինչ որ կար արդէն Սունդուկեանցի Փարսին մէջ: Որոչ չափով Փրոֆ. Թումայեանի «Արդիական օրիորդները» եւ Տարօնեանի «Կրակի»ն կը բխին նոյն վոտվիլի աղբիւրէն, առաջինը աւելի երդիծական չեչտով. երկուքն ալ կ'ընթանան ներքին դործողութեան մը լծակներով:

ՀԱՐՑԵՐ

Ինչ որ սակայն ակներեւ է այն ալ կատակախաղ, զաւեչտ կամ տռամ կոչուածին ընդմէջէն թատերագիրներուն կեդրոնացումն է ժամանակակից մտահոգութիւններու վրայ, որուն պատճառով որոչ չափով թատրոնը կը դիմէ դէպի ազգայնացում. ազգային ժամանակակից պատմութեան հարցերը կը դառնան տիրական եւ կարծես անխուսափելիօրէն կը պարտադրեն «իրապաչտ» թատրոն մը: Անչուչտ Աբովեանի «Ֆէօդորան» կը թարգմանէր իր ձեւով լուսաւորութեան դարուն յաւուկ մէկ հաւատքը, թէ իշխանութեան բարձրադոյն տէրը, ցարը, բարի է եւ ներողամիտ: Սակայն Աբովեան իր նիւթը առած էր արդէն ծանօթ տեղիքէ մը: Լուսաւորութեան նոյն գաղափարախօսութիւնը ներկայ է տակաւին «Գալիլէ եւ Միլտոն» պոէմին մէջ, որ փաստօրէն Սունդուկեանցի «Օսկան Պետրովիչն էն կինքումը» խաղին հետ կը կազմէ ամէնէն ընդհանրական, «ոչ–ազգային» թատերախաղը: Այս խաղերուն մէջ ընդհանրական հարցը առնուած է իրրեւ տեսակ մը փոխաբերութիւն ազգայինին. յամենայն դէպս՝ ազատութեան մարդկային ձգտումը, ստեղծագործ մտքի ազատութեան հարցը կ'ոգեկոչուին կարծես օտար չրջարկի մը մէջ, մինչ ազգային պահանջքը կը թուի բացակայ: Ասիկա անչուչտ արտաքնապէս այսպէս է, քանի որ մասնաւորը, ըսենք ազգայինը, կը յայտնուի իրրեւ ընդհանրականին մէկ մասնիկը, անոր հետեւանքը գրեթէ:

Աւոր մէկ տարբերակը, աւելի ազգայնացուած, եւ ուրեմն անցնող այլաբանութեան մաղէն, կարելի է նկատել Դուրեանի «Տարագիր ի Սիպերիա»ն: Դուրեան կը դիմէ այլաբանութեան, բայց մտահոգութիւնը կարծեմ նոյնն է. ազատութիւնը: Այս հարցը, ո՞վ չի գիտեր, մեր ժթ. – ի. դարուն հայ ժողովուրդի հիմնահարցն է, որուն կ'երթան Կիւրճեանի, Օտեանի, Թէքէեանի թատերախաղերը մէկ կողմէն, միւս կողմէն Վաղդեանի եւ ինչու չէ Դեմիրճեանի մի-արարները: Այլ խօսքով՝ թատերական այդ խիտ ճեւին մէջ թատերագիրները կը զբաղին ոչ այնքան ազատութեամբ ընդհանրապէս, այլ ազատութեամբ կոնկրէտ կերպով եւ մեր պատմութեան չրջադարձաններով: Ինչ որ տեղի կ'ունենայ՝ կարելի է կոչել թատերական միջոցի ազգայնացում մը: Ասիկա չի նչանակեր որ Պրոնեանի, Ռշտունիի, Գուրգէնբէկեանի կամ Թումայեանի թատերախաղերը ազգային արտադրութիւններ են, ատոնք իրականութեան մը մասնակի խընդրականացումներն են: Ինչ ինչ պատճառներով, որոնցմէ ամէնէն հզօրը, ամէնէն ամլացուցիչը զրաքննութիւնն է, վերյիչեալ անունները զգուչացած են մեր ժողովուրդի ամէնէն կարեւոր խնդրի արծարծումէն. Թումայեան 1924–ին տպուած իր թատերախաղին մէջ 1915–ին կ'ակնարկէ Թիֆլիսի նաւու խորտակումին ընդմէջէն: Հալածանքի չրջանին յաւուկ ռազմավարութիւն մըն է ասիկա, զոր գրողները կը կիրարկեն մեր մօտ ինչպէս այլուր: Եղեռնահոգեբանութեան ու 1885–ի դէպքերուն պատկերացումը կը յայտնուի կա՛մ արտասահման (Կիւրճեանի «Տուրքը») կամ ալ 1908–էն եառ: Ազգային հիմնահարցի կողքին անչուչտ չհեկան է բարքերու թատրոնը, նկատի ունիմ Թլկատինցիի, Օշականի խաղերը: Բարքերու թատրոն ըսի, դիտնալով հանդերձ որ երկուքին մօտ ալ երկերը չեն սահմանափակուիր զուտ տեղական բնոյթ ունեցող խնդիրներով: Երկուքն ալ սակայն պատկեր մը կու տան մեզմէ, մէկը զաւառէն, միւսը Պոլիսէն, ինչպէս որ Վալդեան եւ Դեմիրճեան քաղաքական թատրոնին ընդմէջէն կը յաջողին չրջան մը, ժամանակաչրջան մը խտացընել, մէկը խորհրդանչացման բրտութիւնը բացայայտելով, միւսը քաղաքական պատերազմը եւ ապա Երկրորդ աչխարհամարտի տագնապը, անչուչտ կուռի դաչտէն հեռու:

Միաբար խաղերը ի հարկէ թատերական ոչ թէ ճաչակ մը, այլ ճաչակները կը բերեն իրենց հետ, ընկերային, թէ ազգային հարցերու կողքին: Կարելի է անոնցմէ հանել հասարակութեան մը մէկ նախընտրութիւնը սա կամ նա թատերական սեռին հանդէպ. Թերեւս աւելի ճիշդ պիտի ըլլար մտածել որ այդ ըմբռնումը մեզի կը հասնի թատերագիրի նայուածքին ընդմէջէն, որ անպայման պարզ հայելի մը չէ: Ցամենայն դէպս՝ եթէ ազգային չրջանին թատերագիրները ձեւ ու զրեթէ նիւթ կը փնտռեն, աւելի ուչ այդ նիւթը կը գտնեն իրենց իսկ հասարակութեան մէջ. որով թատրոնը կը սկսի կատարել իր պաչտօնը, որ է հասարակութեան հետ խօսիլ, անոր մասին խօսիլ, զայն նկատի առնել, զայն ցոլացնել հայելիին մէջ:

Ծօսեցայ հարցերու մասին, անտեսելով ընկերային մակարդակներն ու անձնաւորութիւնները: Պէտք է ընդունիլ որ միարար մը դժուար է որ քանի մը անձնաւորութեան համար առիթ դառնայ որ վերածուին հերոսի, չեմ խօսիր մխիթարանացուած հերոսի: Մանուէլեանի «Գալիլէ եւ Միլտոն» կամ Եղիա Գասպարեանի «Մուհամմէտ Բ.»ը ամէնէն աւելի կը մօտենան հերոսի ըմբռնումին, մինչդեռ Թէքէեանի, Օշականի, Կիւրճեանի կամ Օտեանի խաղերուն մէջ, եթէ գեղչելու ըլլանք երդիծանքը, դէմ յանդիման կը դտնուինք նկարագիրներու. Օշականի Տէր եւ Տիկին Կանկառեանը քիչ մը միաճոյլ, ժխտական նկարագիրներ են եւ թատերախաղը նկարագիրներու բախումն է որ կը բեմադրէ քան թէ անձնաւորութեան մը դանդաղ, ըսենք հոգեբանական հոլովոյթը: Ինծի այնպէս կը թուի, որ միարար թատերախաղը, ժամանակի իր սահմանափակումով, թոյլ չի տար նման հոլովոյթներու զարդացման, որով մենք հանդիսատես կ'ըլլանք աւելի հոգեվիճակներու ընդլայնումին քան թէ անձնաւորութիւններու զարդացման, ժամանակին մէջ: Անմիջապէս որ բեմի վարադոյրը կը բացուի, անձնաւորութիւնը արդէն կազմաւորուած կը թուի ըլլալ եւ քիչ անդամ կ'ենթարկուի այլափոխումի: Դեմիրճեանի «Հերոսի օրը»ին մէջ, հերոսին մայրը կ'անցնի մէկ վիճակէն իր հակադիրին, բայց անչուչտ նկարագրային զարգացման չենթարկուիր: Վիճակներու այս թատրոնին ամէնէն լաւ նմոյչները կարելի է նկատել Պէչիկթաչլեանի «Ցուգումը»ի Սատանան եւ Օտեան–Կիւրճեանի «Հերոսախաղ»ի Սերչօն. երկուքն ալ խաղը կազմակերպողներն են, տեսակ մը չարախինդ հեղինակ, որ իր ձեռքին մէջ կը դարձնէ մարդոց ապրումներն ու ճակատագիրները:

Ինչ կը վերաբերի ընկերային բախումներուն՝ ատոնք ամէնէն աւելի բացայայտ են Վալդեանի, Դեմիրճեանի խաղերուն, եւ աւելի նուազ չափով Օշականի, Թումայեանի խաղերուն: Ի հարկէ քաղաքական ատաղձը աւելի ատակ է նման բախումներ ստեղծելու քան ընտանեկանը:

Վերջապէս քանի մը խօսք ալ Զարեանի «Ձայներ եկեղեցւոյ» հոգերգութեան մասին, տպուած «Երեք երդ ասելու համար վիչտը երկրի եւ վիչտը երկնքի» հատորին մէջ (1931) որ կարծեմ հանգիտութեան եղրեր ունի, ունենալու է նոյն Զարեանի «Հոգեկան տռամ»ի («Մեհեան», 1914 էջ 53) «տռամատեղծ երդ»ի գաղափարին հետ: Զարեանի ներկայացուցածը իսկական տռամ մըն է, հակառակ անոր որ գործողութիւնը տեղի կ'ունենայ զուտ բանաստեղծական հնարքներով: Զարեան խաղին մէջ կը համադրէ դերմարդկայինն ու մարդկայինը, բայց մարդկային ողբերգութեան մը առթիւ, որ ըստ երեւոյթին աղէտն է (եւ ըսել թէ կան մեկնաբաններ որոնց համար Զարեան չէ խօսած աղէտին մասին..., բայց ասիկա ուրիչ հարց է): Խաղը հոս կը դառնայ տեսակ մը տիեզերական, քոսմիք պատկեր մը, երբ հալածեալ, մահուան սպառնալիքին տակ փախչող ամբոխ մը կը յաջողի եկեղեցի ապաստանիլ եւ ուր սուրբը իսկ կը հաստատէ որ երբ Քիսուս մարած ձայնով իր անձկութիւնը կ'ըսէ, Հայրը կը մնայ լուռ, ինչպէս որ նոյն լռութիւնը կ'իչխէ հիմա եկեղեցիին մէջ լքուած ամբոխին վրայ: Հոս թատերական ոչ հերոս կայ, ոչ ալ իսկական նկարագիր: Խօսողները ձայներ են, հրեշտակներու, սերովբէներու, մարդոց ու մեներգողի ձայները, կարծես թէ իրականութիւնն մնացած է միայն խօսելու կարողութիւնը, որ անպայման փոխանակելու կարողութիւնը չէ: Ցատկանչական է որ Զարեան տեսարանը զետեղած է եկեղեցիին մէջ, որ, ինչպէս կը գրէ իր տեսական յօդուածներէն մէկուն մէջ, «համատրոփ գործողութեան թատրոն»ն էր (նոյն, էջ 50): Զարեան փաստօրէն ոչիրատպաչտ «ոչ–քաղքենի» թատրոն մը կը հետապնդէ, ինչ որ կը կոչէ «խորհուրդ» եւ որ հասկնալի կը դարձնէ իր վերապահութիւնը Օշականի «Նոր պատկ»ին առթիւ գրած նամակին մէջ. «Բեմի վրայ սիրելի Օշական, պիտի ուզէի տեսնել քեզ քո հէքեաթներիդ լուսնացան երազը, ու թողնելով քաղքենիների աղբը լրագրողներին, ճախրէիր դէպի քու դիւղդ նոր հունձքը բերելու նոր տեսիլքների» («Բարձրավանք», 1922, էջ 67):

ԹԱՏՐՈՆԻ ԼԵԶՈՒՆ

Բաւական այլազան, բազմատիպ խաղեր կը կազմեն այս 25 կտորները: Եթէ որեւէ հասարակաց եզր փնտռելու ըլլանք, ան ալ կարծեմ անոնց թատերական լեզուի, թատերականի զգացողութեան նուաճումն է: Կը խոստովանիմ որ ասիկա զիս հետաքրքրող ամէնէն կարեւոր հարցերէն մին է. ինչպէ՞ս խօսակցական հայերէնը դարձնել գեղարուեստական գործիք, եւ ոչ միայն արտայայտութեան միջոց, տրուած ըլլալով որ արուեստի գործը արուեստն է որ կ'ըսէ ու կ'արարէ, մինչ ընթերցողն ու հանդիսատեսը անոր իմաստով կը տարուին հարկադրաբար:

Թատերական լեզուն ըսելով չեմ հասկընար միայն մեր երկու եւ աւելի բարբառներուն փոխադրումը բեմ: Նկատի ունիմ langage–ը: Ի հարկէ խօսակցական լեզուն նախապայման մըն է, որ ունի իր չգորդը, այսինքն՝ ոճաւորումը: Երբեմն կը թուի թէ թատերագիր Օտեան, Կիւրճեան կամ Թումայեան պոլսական հայերէնը հում կերպով բեմ կը փոխադրեն: Ասիկա սակայն գեղարուեստական պատրանք է: Հանդիսատեսը չի նչմարեր, պէտք չէ նչմարէ, որ խօսքի զանազան մակարդակներու օգտագործում մը տեղի կ'ունենայ, առանձին չերտերու վարպետ կիրարկում մը, որ մարդկէկը, միջավայրերը կը բնորոչէ, կը տիպաւորէ, բայց չի սահմանափակուիր առով: Պէտք է գիտնալ՝ չի բաւեր որ խօսակցական լեզուն տարուի բեմ որպէսզի դառնայ թատերական, քանի որ կրնայ մնալ երկխօսութեան մակարդակին, որ մասնաւորաբար թատերական չէ, վէպն ալ ունի երկխօսութիւններ: Լեզուն բեմականացման օրէնքին ենթարկուելու է:

Ինչպէս Շանթ կ'ըսէ տեղ մը, թատերականին պայմանն է չարժումը, ոչ միայն տեսանելի չարժումը, այլ նաեւ ու մանաւանդ ներքին չարժումը, այն որ յուզում, մղում, կամք ու կիրք կը ստեղծէ, այն որ կը խլրտի վիճակներուն տակ, կ'աճի, կը զարդանայ, մէկէն կը պայթի կամ կը խորտակուի, զանոնք կը փոփոխէ եւ գործողութիւնը կը տանի սկիզբէն իր աւարտին, այսինքն՝ կատարին ու կատարումին: Որով թատերական լեզուն միայն խօսք չէ, է նաեւ լռութիւն, արարք, ժեստ, միմիք, այսինքն՝ կենդանի մարմինը իր ներքին ու արտաքին այլափոխութիւններուն մէջ: Ներքին ու արտաքին, բայց միչտ տարածական: Այս խաղերուն մէջ թատերական լեզուի զգացողութիւնը կայ նոյնիսկ այնքան խորհրդանչական ու այերային Թուղ երկերու մէջ ինչպէս են Դուրեանի «Տարագիր ի Սիպերիա»ն եւ Զարեանի «Ձայներ եկեղեցւոյ»ը: Կեանքը, կեանքը, կեանքը, ինչպէս կ'ըսէ Օշական, նոյնիսկ մեռելներու աչխարհին մէջ, եւ ատիկա կը տեսնենք, կը զգանք Սունդուկեանցի այնքան հմայիչ «Օսկան Պետրովիչն էն կինքումը» խաղին մէջ: Կարելի չէ ըսել որ բոլոր թատերագիրները կը գործածեն նոյն թատերական լեզուն, բայց բոլորն ալ կը յաջողին այս կամ այն չափով չարժումին միջոցը գրաւել եւ մեզ գրաւել ու յուզել[3]:

ԱԻԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

Հարցը այն է որ աւանդութիւն մը կը կազմե՞ն: Ի՞նչ է պայմանը որպէսզի թատերական աւանդութիւն մը կազմուի: Անցեալ դարասկիզբին, «Մեհեան»ի եւ «Բարձրավանք»ի գրողներուն համար, այս հարցը էական, գրեթէ ստիպողական րնոյթ մը ունէր, քանի որ թատրոնը, Օշական – Զարեան – Թէքէեան երրորդութեան համար ոչ թէ պարզ գրական սեռն էր, այլ ազգի ամբողջականութեան սատարող համակարգ մը, Զարեանի բառով համատրոփ, «հասարակաց խաղ մը»: Թատրոնը հեղինակ, դերասան, բեմադիր երրորդութեամբ հասարակական արուեստ մը ըլլալուն թէ՛ այդ ամբողջականութիւնը կ'ապահովէր, թէ՛ ալ պայմանը կը կատարէր: Դարասկիզբի այս մտահոգութիւնը կը հիմնուէր հաստատումի մը վրայ. թատրոն չունէինք, այսինքն՝ ոչ թէ չէնքը չկար, ոչ թէ միայն չէնքը, այլեւ խաղը: Կամովին դործածեցի խաղը բառը, որ թէ՛ թատերախաղի գրութիւն կը նչանակէ թէ ալ խաղալու կերպ մը, խաղի օրէնք մը: Ի հարկէ մեր այդ ժամանակուան գրողներու տրամադրութեան տակ չկար հաւաքուած դէզը զըրուած թատերախաղերուն: Նոյնիսկ եթէ ըլլար, անհրաժեչտ էր... բեմադրութիւնը: Ո՞վ չի գիտեր, որ թատերախաղի մը գրութիւնը թատրոնը չէ, թատրոնը գրութեան միջոցին ու ժամանակին մէջ մարմնաւորումը կ'ենթադրէ հասարակութեան մը առջեւ: Արդ՝ բացառութիւնները յարդելով, միարար թատերախաղերը բեմ չեն ելած, արժանի չեն նկատուած, խօսքի միջոցէն մնացած են զրկուած, այսինքն՝ թատրոնի չեն վերածուած: Հասկնալի է որ ջերուցան, աչխարհադրականէն տարբեր բայց անոր նման ցրուումով մը, անոնք չեն լուսած, չեն տեսնուած: Ատոնք կարդալով մարդ երբեմն այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ որ թատերախաղ մը գրելու ձեռնարկող ամէն մէկ գրագէտ կը սկսի սկիզբէն, առանց օգտուելու նախորդներու փորձէն, որուն կը թուի անծանօթ: Աւանդութիւն կոչուածը նախնիներու փորձին, թատերականի հարցադրութեան, որոչ չափով խաղարկութեան, դերասանի պատրաստութեան փոխանցումն է, ատոնց իւրացումը, կրկնութեամբ կամ նորոգումով: Ամէն մէկ սերունդ եւ ամէն մէկ գրող այդ փորձը կ'ընէ, երբ կը գտնուի կազմակերպուած ընկերութեան մը մէջ, բազմախաւ ու բազմածալ: Նման ընկերութիւն ունեցա՞նք եւ քանի՞ տարի: Տեղի ու ժամանակի հարց, ի հարկէ: Բայց նաեւ նստած հասարակութեան, որ քիչ անգամ մերը եղաւ: Հիմա, ըստ երեւոյթին, մենք է որ յօրինելու ենք աւանդութիւնը, ինչպէս այս հատորներու խմբագիրը կը թուի ձեռնարկած ըլլալ. երթալ գտնելով բնագիրները, քննելով, ուսումնասիրելով, լսելով անոնց մէջ ընթացող կեանքը, չարժումը, երեւակայելով զանոնք բեմի մը վրայ. թատերախաղն է որ պիտի յօրինէ հասարակութիւնը:

Վերջապէս թերեւս դրելու ենք մեր պաչտօնական դարձած թատրոնի պատմութեան կողքին անտեսուածներուն պատմութիւնը[4]:

ԳՐԻԳՈՐ ՊԼԻՏԵԱՆ

(*) Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան Սեպտ. 23–ի հաւաքոյթին ներկայացուած:

(1) Նչուած հատոր, էջ 18:

(2) Զարեանի յօդուածները կարելի է գտնել «Նաւատոմար» հատորին մէջ, Երեւան, 1999. կազմեց, յառաջաբանը եւ ծանօթագրութիւնները գրեց Եուրի Խաչատրեան: Մէջբերած հատուածիս մէջ այս հրատարակութիւնը վրիպակ մը ունի. «հեքիաթներիդ լուսնացան երազը» եղած է «հեքիաթներից լուսնացան երազը»: Հասկնալի է թէ ինչո՞ւ կը յղուիմ առաջին հրատարակութիւններուն:

(3) Այս թատերախաղերուն մէկ մասը ներկայացուած է, կրկին Արբի Յովհաննիսեանի ղեկավարութեամբ, Փարիզ «Թատերական ընթերցում»ի ձեւին տակ: Անոնք որ առիթը ունեցած են տեսնելու – լսելու այդ ընթերցումները նկատած են թէ ինչպէ՞ս թուղթէն տարածութեան մէջ փոխադրուող, սկիզբը աննչան թուղթ այդ թատերակները կը յաջողին թատրական յուզում ստեղծել: Բայց ամէն բեմականացում մեկնաբանութիւն կ'ենթադրէ եւ գուցէ այստեղ է որ բեմադիրի երեւակայութիւնը, երկը հասկնալու եւ զայն փոխանցելու կարողութիւնը կը կատարէ իր դերը:

(4) Մատի վրայ կը հաշուուին ուսումնասիրութիւնները: Օշական թերեւս առաջինն է եւ կարծես վերջինը որ անդրադարձած է Եղիա Գասպարեանի եւ Վահրադ Վալդեանի թատրոններուն: Համակրական կեցուածք մը ունի Գասպարեանի երկխօսութեան հանդէպ, բայց խիստ է Վալդեանի թատրոնին առջեւ, որ կը նկատէ «թատերական յօրինումէ փարասխներով» հեռու, տե՛ս. «Մայրիներու շուքին տակ», Պէյրութ, 1983, էջ 77–78 եւ 79: Բ. Թաշեանի հետ զրոյցը տեղի ունեցած է 1931–ին: Ե. Գասպարեանի մասին կայ Համաստեղի յառաջաբանը «Տրդատ եւ ուրիշ թատերգութիւններ» հատորին մէջ, Գահիրէ, 1958:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6
MARDI
6 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·290 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·290

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա. Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ԵՒՐՈՊԱՑԻՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

ՊԷՆ ԼԱՏԷՆ ՍՊԱՌՔԷԶ ԿԸ ԿԱՐԴԱՑ ՄԱԿ-Ի

ՌՈՒՄԲԵՐԸ ՄԻՇՏ ԿԸ ՏԵՂԱՆ

Թ. Պլէր անակնկալօրէն Լոնտոն հրաւիրեց եւրոպացի պետականաւորները խորհրդակցելու համար Աֆղանիստանի պատերազմին մասին: Ֆրանսայի կողմէ ժողովին մասնակցեցան Շիրաք եւ Ժոսփէն, ներկայ էին նաեւ կերհարտ Շրէօտէր, Պլիւսքոնի, Ամար, Պելժիոյ վարչապետը, վերջին պահուն Հոլանտայի վարչապետը: Մեծն-Բրիտանիոյ նախարարապետին գլխաւոր մտահոգութիւնն այն է որ ցոյց տայ թէ առանձին չի գործեր: Այս հաւաքոյթը «պատերազմական խորհուրդ» որակուեցաւ եւ կը թուի որ գլխաւոր հաստատումն այն է, որ զինուորական գործողութիւնները անհրաժեշտ են, բայց, լուծում չեն:

Արդարեւ, ռումբերը միշտ կը տեղան, ըսուեցաւ թէ չաբաթավերջին ռմբակոծութիւնները աւելի սաստկացած էին: Ցամաքային ծառայուն յարձակում մըն ալ կը նախատեսուի: Բայց, Լոնտոնի ժողովէն ետք, Շիրաք ալ յայտարարեց թէ զինուորական գործողութիւնները չեն բաւեր, ի նպաստ արտայայտուեցաւ նաեւ Պաղեստինեան Պետութեան:

*
**

Անշամ մը եւս, Քաթարի հեռատեսիլի ալ-ճազիրա կայանէն է, որ Պէն – Լատէն արտայայտուած է, ապարդիւ կարդալով ՄԱԿ-ի եւ մասնաւորաբար Քոֆի Անանին: «Անոնք որոնք կ'ուզեն մեր հարցերը լուծել ՄԱԿ-ի մէջ, կեղծաւորներ են, որովհետեւ մեր տառապանքները իրենցմէ կուգան» կ'ըսէ Պէն – Լատէն, աւելցնելով որ Միացեալ – Նահանգները ոչ մէկ փաստ ունին, որ արդարացնէ աֆղան ժողովուրդին դէմ յարձակումները եւ թէ ներկայի կռիւները կրօնական իսկական պատերազմ մըն են քրիստոնեաներու եւ մահմետականներու մէջ»: ՄԱԿ-ը, իրեն համար, «ոչիսի գործիք մըն է»:

Պէն Լատէն չի խնայեր նաեւ այն արաբական երկիրները, որոնք անպատ են ՄԱԿ-ի: «Անոնք որոնք կը յաւակնին արար ղեկավարներ ըլլալ եւ որոնց երկիրները ՄԱԿ-ի անդամ են, այլադաւաններ են, որոնք ուրացած են Քուրանը»:

*
**

Թալիպաններու Փաքիստանի դեսպանը յայտարարած է որ Քանտահարի մէջ Ամերիկացի մը, որ ձերբակալուած էր Հոկտեմբեր 26-ին, մեռած է:

*
**

Միացեալ – Նահանգներու Պաշտպանութեան նախարարը չրջապտոյտ մը կը կատարէ կեդրոնական Ասիա: Այս առթիւ, յայտարարած է որ Ռամզանի առեն ալ ռմբակոծութիւնները պիտի չարունակուին, աւելցուցած թէեւ որ ազդուած է փաքիստանի նախագահին պատճառաբանութիւններէն: Ան ըսած է որ ծոմապահութեան առեն ռմբակոծութիւնները «բացասական հակայ ազդեցութիւն մը» կ'ունենան չրջանին մէջ:

*
**

Մազար – է Շարիֆի, որ թալիպաններու բերդն է, դրաւման համար, Հիւսիսի Զինակցութեան տարած կռիւները բուռն են բայց, ցարդ յաջողութեամբ չեն պսակուած: Քապուլի 80 քիլոմեթր հիւսիս, Ամերիկացիներու օդնութեամբ օդակայան մը չինուած է, ուր օդանաւեր պիտի կարենան էջք կատարել եւ զինուոր ու զինամթերք փոխադրել: Ներկայիս, ամերիկացի 2000 զինուոր Ուզբեկիստան կը սպասեն:

*
**

«Փարի – Մաչ» չաբաթաթերթի լրագրողը՝ Միչէլ Փէրար ազատ արձակուեցաւ Նոյեմբեր 3-ին, 25 օրերու բանտարկութենէ ետք թալիպաններու ձեռքը: Կը մեղադրուէր լրտեսութեան համար, բայց, ի վերջոյ թալիպանները համոզուեր են որ միայն լրագրող է:

*
**

Ամերիկացիները վստահ չեն որ Պուշի կառավարութիւնը ծրագիր մը ունի պայքարելու համար ահաբեկչութեան դէմ: Նիւզուիքի հարցախոյզի մը համաձայն, 46%-ը կը խորհի որ ունի, 46% ալ կը խորհի որ չունի:

*
**

Նիւ – Եորքի մարաթոնը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 4-ին, 30 հազար հոգիի մասնակցութեամբ, ապահովութեան բացառիկ պայմաններու մէջ: Բազմաթիւ օտարներ ալ զացած էին, ցոյց տալու համար իրենց զօրակցութիւնը Ամերիկացիներուն:

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ քաղաքական տագնապը չէ լուծուած եւ Նոյեմբեր 2-ին, 1500 ցուցարարներ, Թիֆլիսի մէջ, պահանջած են Է. Շեվարնաձէի հրաժարականը: Նախագահը, ցնոր տնօրինութիւն, յետաձգեց Պրիւսէլ կատարելիք այցելութիւնը Նոյեմբեր 5-էն 8:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ոչ պետական 1300 բուժարանները գործադուլի ձեռնարկեցին Նոյեմբեր 5-ին, առանց ճշդելու ժամանակաչրջան մը: Հիւանդապահ եւ հիւանդապահուհի կը բողոքեն որ իրենց աշխատավարձը 20% նուազ է հանրային հիւանդանոցներու հիւանդապահուհիներու աշխատավարձէն: Հիւանդները, ընդհանրապէս, պետական հիւանդանոցներ փոխադրուեցան:

ԻՍՐԱՅԷԼ սփռուած փաստանկարի մը մէջ, Շիմոն Փերէս կը յայտնէ թէ իր՞նչպէս, 1956-ին, Ֆրանսա հաւանած է Իսրայէլը օժտել հիւլէական ռումբով: Ան ճշդած է.– «Ֆրանսա հաւանեցաւ ոչ միայն հիւլէական բարդ մը հայթայթել, այլեւ իւրանիոմ, Սեւրի ժողովի ընթացքին»: 1956 Հոկտեմբերին, Սեւրի մէջ, գաղտնի բանակցութիւններ տեղի ունեցած են երկու երկիրներու միջեւ Սուէզի գործողութիւնները պատրաստելու համար Եգիպտոսի դէմ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻ ՄԸ ռճրափորձի մը ձեռնարկեց Երուսաղէմ, Նոյեմբեր 4-ին: Երկու մեռեալ եւ 35 վիրաւորներ կան, ինք ալ սպաննուած է: Իսրայէլ իր ուժերը քաշեց Քալքիլիայէն, բայց, միւս չորս քաղաքներու պարպումը կրնայ ուշանալ:

ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ ՄԷՋ, Նոյեմբեր 2-ին սպաննուած է բարձրաստիճան պաշտօնատար մը՝ Սերգէյ Բալաչով իր զրասենեակին առջեւ: Կը կարծուի որ այս ոճիրը կապ ունի իր գործունէութեան հետ:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՑ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԲԱՐԹՈՒղԻՄԷՈՍ Ա.Ի ԷՋՄԻԱԾԻՆ ԱՅՑԸ

Նոյեմբեր 3-ին Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին հրաւէրով Էջմիածին հասած է Կ. Պոլսոյ տիեզերական պատրիարքը Բարթուղիմէոս Ա., եռօրեայ այցով: Այդ առիթով ծրագրուած են հանդիպումներ, էքիւմէնիք արարողութիւններ, Խոր Վիրապ ուխտագնացութիւն: Տիեզերական պատրիարքը Էջմիածին առաջին այց մը կատարած էր 1997-ին:

*
**

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 3-ին Մինսկի խումբին նախագահները՝ Ն. Գրիպկով (Ռուսաստան), Ռ. Փերինա (ԱՄՆ) եւ Ֆ. դը Սիւրմէն (Ֆրանսա) նոր բանակցութիւններ վարելու համար չրջան զացած են: Անոնց այցը սկսած է Բաքուէն: Նոյեմբեր 5-ին անցած են Սահմանակերտ, անկէ ալ կ'երթան Երեւան: ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարար Ն. Մելքումեան ըսած է թէ լուծումի նոր առաջարկներ չեն սպասուիր նախագահներէն:

*
**

ԼՂՀ

ՀԻԻՍԻՍ – ՀԱՐԱՒ ԿԱՌՈՒՑԻԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ՇՈՒԿԱՅ – ԴՐԱՒՈՏԻԿ ՀԱՏՈՒԱԾՆ ԱԼ ԲԱՑՈՒԱԾ

Ղարաթաղի Հիւսիս – հարաւ կառուցին նոր 10 քիլոմեթրնոց մէկ հատուածն ալ, կարմիր չուկայ – Դրախտիկ, Հոկտեմբեր 31-ին գործածութեան բացուած է: Բացման արարողութեան ներկայ գտնուած են վարչապետ Ա. Դանիէլեան, «Հայաստան» հիմնադրամի գործադիր տնօրէն Վ. Տէր-Ղեւոնդեան, այլ պաշտօնատարներ:

*
**

ԼԻՈՆԻ ԱՌԵՒՏՐԱ-ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԻՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ ԱՅՑԸ

Հայաստանի Ֆրանսական համալսարանի եւ Լիոնի Առեւտրա-արդիւնաբերական Պալատին միջեւ ստորագրուած պայմանագրին գործադրութեան մօտէն ծանօթանալու նպատակով Հայաստան գացած է այդ հաստատութեան նախագահ Ժան Անիէսի գլխաւորած լիոնցիներու խումբ մը: Պատուիրակութիւնը Նոյ· 2-ին ընդունուած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի կողմէ, որ նշած է թէ կրթութեան բնագաւառէն ներս գործակցութիւնը հետզհետէ աւելի գործնական բնոյթ կը ստանայ: Երեւանի Ֆրանսական համալսարանի տնօրէն Ա. Պաղտասարեան ալ վեր առնելէ ետք Հանրապետութեան նախագահ Ռ. Քոչարեանի դերը ծրագրին իրագործման մէջ, աւելցուցած է թէ ընթացքի մէջ է Եւրոպական Ակադեմիայի հիմնադրութեան ծրագիրը:

ՌՈՍՏՐՈՊՈՎԻՉԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿԵՏՆԵՐԸ

«ՊԷՏՔ Է ՈՐ ՀԱՑ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՍ ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՁԳԵՆ»

Նոյեմբեր 2-ի «Փիկառո»յի մէջ, «Վէճարկում եւ կարծիքներ» պլուխին տակ, աշխարհահռչակ թաւջութակահարը՝ Մշտնջենաւոր Ռոստրոպովիչ պատասխանելով թերթին երկու աշխատակիցներուն, իր տեսակէտները կը պարզէ վերջին դէպքերուն եւ ընդհանրապէս աշխարհի կացութեան մասին:

Սեպտեմբեր 11-ին իր «կեանքին ամէնէն ողբերգական յուզումը» ունեցած է, ինչ որ առնուազն զարմանալի կրնայ թուիլ, երբ նկատի առնենք որ Ռոստրոպովիչ ծնած է 1927-ին (Բաքու) այսինքն ապրած է Բ. աշխարհամարտը, տեսած է Ստալինն, Հիթլէր, Հիրոշիմա, Նակազաքի, Փրակա, Փեչոռա, Պէռլինի պատեւալլն, եւ այլն, եւ այլն:

Մեծ արուեստագէտը բազում կարծիքներ կը յայտնէ քաղաքական ընդհանուր կացութեան մասին եւ պահ մը, այն հարցումին թէ այսքան ծանր մթնոլորտի մը մէջ, ինչպէ՞ս լաւատես կը մնայ, կը բացատրէ թէ տագնապը պիտի համոզէ մարդկութիւնը, որ այլեւս չընդունին որ ամէն մէկ երկիր մատակարարուի որպէս առանձին

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՑ ԵՒՐՈՊԱՑԻ

Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Ի. Ձէմ Ազգային ժողովին մէջ ելոյթ մը ունենալով խիստ ազգարարութիւն մը ուղղած է Եւրոպական Միութեան, զայն զգուշացնելով կիպրոսի անդամակցութեան հեռանկարներէն: Թուրք նախարարը ըսած է թէ Կիպրոսի անդամակցութիւնը կը նշանակէ առ ոչինչ համարել Թուրքիոյ շահերը. նման պարագայի մէջ Անգարա պարտաւոր կ'ըլլայ փոխադարձութեան քաղաքականութիւն վարելու. այլ խօսքով՝ Հիւսիսային կիպրական Թուրք հանրապետութեան հետ նախ տնտեսական, ապա քաղաքական համարկումի կը դիմէ: Այսուհանդերձ, Ի. Ձէմ աւելցուցած է թէ այդ քայլը միացումի նկատել սխալ պիտի ըլլայ:

Արտաքին գործերու նախարարութեան մէկ պաշտօնատարն ալ ըսած է որ նախարարին արտայայտութիւնները կը նշանակեն որ եթէ Կիպրոսը առանց թրքական մասին Եւրոպայի անդամ ընդունուի, Թուրքիա կ'առկախէ նոյն միութեան անդամակցութեան իր թեկնածուութիւնը:

ԱՐԱՄ Ա.Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԵՏ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. կաթողիկոսը Նոյեմբեր 2-ին Աթէնքի մէջ առանձկութիւն մը ունեցած է Յունաստանի նախագահ Կ. Սթեֆանոփուլոսի հետ: Նոյն օրը ան հանդիպում մըն ալ ունեցած է Յունհրդարանի նախագահին հետ որ չէշտած է հայ եւ յոյն ժողովուրդներուն բարեկամութեան դարաւոր կապերը, ճանաչելով, հասարակաց պատմութիւնը, նոյն չարդարարին կողմէ ցեղասպանութեան ենթարկուած ըլլալու իրողութիւնը:

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ ԵՒ ԻԼԱՄԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

Ա. ՊԷՁԼԷՐԵԱՆ

Ամերիկա երկու Համաշխարհային պատերազմներու ընթացքին ալ իր հեռաւորութեան պատճառաւ միշտ պատերազմի աւերներէն զերծ մնացած էր: Իսկ Փերլ Հարպըրի վրայ կատարուած ճապոնական յարձակումը Ամերիկայի ցամաքամասէն քանի մը հազար մղոն հեռու գտնուելով ամերիկացի ժողովուրդը ականատես էր եղած ամբողջ այն արհաւիրքին որուն ենթարկուեցան Եւրոպայի ժողովուրդները երկու պատերազմներուն ալ ենթարկուած էին: Այս պատճառաւ ալ այն անհերեակայելի ու չտեսուդն ահաբեկչական գործողութիւնները որոնց թիրախ ընտրուած էին Նիւ–Եորքի Համաշխարհային Առեւտրական Կեդրոնի անխոցելի նկատուած գլխաւոր կառոյցները երկուքը, խոր խուճապ ստեղծեցին Ամերիկայի մէջ, իսկ ահաբեկչութեան արտակարգ տարողութեան չափանիշը յուզեց համայն աշխարհը: Այդ արարքներուն նիւթական վնասը 30 – 40 միլիառ տոլար կը գնահատուի (1): Արդէն առնուազն 150·000 հոգի անդործ մնացած է, ապահովագրական եւ օդանաւային բազմաթիւ ընկերութիւններու կրած մեծ վնասներուն, բազմաթիւ գրասենեակներու եւ վաճառատուներու հրկիզման պատճառաւ: Այսքան մեծ վնաս եւ խոր արձագանգ թերեւս ահաբեկչութեան հեղինակները անգամ չէին երեւակայած:

*
**

Պարզ է թէ այսքան ընդարձակ եւ մանրակրկիտ կերպով ծրագրուած ահաբեկչական գործողութիւն մը որուն հեղինակները նոյնիսկ պատրաստակամութիւն յայտնած են այդ նախաձեռնութեան յաջողութեան համար գիտակցաբար խմբովին անձնասպան ըլլալու, կը նշանակէ թէ չատ լուրջ պատճառներ ունեցած է: Թէեւ կը թուի թէ որեւէ կազմակերպութիւն կամ անհատ, պաշտօնապէս այս մեծ ոճրին պատասխանատուութեան մասին չարտայատուեցաւ, բայց նկատի առնելով կարգ մը անհերքելի վկայութիւններ, ինչպէս՝ օդանաւերու մէջ գտնուող քանի մը ճամբորդներու եւ անձնակազմին ցամաքի իրենց պարագաններուն հետ խօսակցութիւնները, հետեւեալ օրը բոլոր ճամբորդներու ինքնութեան մի առ մի ճշդումը, դժուար չեղաւ ի վերջոյ եզրակացընել թէ սոյն արարքը իսլամական շարժումին կնիքը կը կրէր· մանաւանդ որ յանդուգն ահաբեկչական նման գործողութիւններ նախապէս Պէյրութի, Նայրոպիի, Տար - էս - Սալամի եւ երեք տարիներ առաջ ալ Եմէնի նաւահանգիստը խարխափ ամերիկեան մարտանաւի մը դէմ կատարուած էին, մարդկային մեծ թիւով զոհեր խլելով:

Միջազգային լուրերու գլխաւոր աղբիւրը նկատուող հեռատեսիլի կայանները առաջին մէկ օրէն այս աննախընթաց պատահարը նկատեցին արաբ ծայրայեղ իսլամականներու կողմէ ծրագրուած ահաբեկչական գործողութիւններ որոնց նպատակն էր Միացեալ - Նահանգներու չահերուն առաւելագոյն կերպով վնաս պատճառել: Հեռատեսիլի կայանները թէեւ անընդհատ ցոյց տուին Մանհաթանի առեւտրական վիճակը, ժողովուրդին մէջ տիրող սարսափը, բայց նախ խիստ վերապահ մնացին այս արարքին ներքին դրդապատճառներուն մասին ուշ հետեւութիւն ընելու: Մենք որքան որ հեռատեսիլի գործադուլ կայաններու լուրերուն կրցանք հետեւիլ, առաջին անգամ Ֆրանսայի նախորդ Արտաքին գործոց նախարարներէն Հէրվէ տը Շարէթին է որ յաջորդ օրն իսկ ԼՍի կայանէն հարցազրոյցի մը ընթացքին յստակ կերպով յայտարարեց· «Այնքան ժամանակ որ Պաղեստինի Արաբներու հարցը չէ լուծուած, իսլամական չարժումները միշտ գոյութիւն կունան ունենալ»: Մինչդեռ, նոյն օրն իսկ՝ Սեպտեմբեր 12-ին, Պի. Պի. Սի.-ի վրայ հարցազրոյցի մը Իսրայէլէն մասնակից Մոսատ-ի նախկին նախագահ Տավիտ Քիմչի կը յայտարարէր· «Պաղեստինի խնդիրը ահաբեկչական այս գործողութեան մէջ չատ քիչ դեր ունեցած է»:

Եթէ այս արարքին հեղինակը իսլամական չարժումն է, բուն պատասխանատուն Ա.Մ.Ն.ն են որ մեղսակցութեամբ Արեւմտեան Եւրոպայի մեծ պետութիւններուն, աւելի քան երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր (2), Միջին – Արեւելքի մէջ կատարած մերթ «մարդասիրական» միջամտութիւններով, իսկ Ծորձ Պուշի ընտրութիւնէն յետոյ Չայլամի քաղաքականութեամբ, այսօրուան լարուած կացութեան գետին պատրաստեցին: Իսլամական աշխարհին պատկանող այլազան ժողովուրդներու Միացեալ - Նահանգներու հանդէպ այսօր ունեցած ոչ - բարեկամական, եթէ ոչ՝ աւելութեան եւ ընդվզումին, ներքին ծալքերուն թափանցելու համար անհրաժեշտ է Արեւմտեան մեծ պետութիւններու, բայց մանաւանդ Ուաշինկթընի Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ առնուազն սա վերջին տարիներուն վարած քաղաքականութեան հակիրճ վերպտով անդրադառնալ:

*
**

Արդարեւ, 1991-ին Ծորձ Պուշի նախագահութեան օրով Ա.Մ.Ն.ու Իրաքի դէմ պատերազմը որ իբր թէ Քուէյթը ազատագրելու համար էր, խորքին մէջ երկու բոլորովին տարբեր նպատակներ կը հետապնդէր: Նախ Իրաքի Հիւսէյնային եւ Հարաւային չրջանները այս պատրուակով մինչեւ հիմա իրենց հակակշռին տակ կը պահեն, յետոյ Իրաքը տեւական ռմբակոծումներու թիրախ ընելով, Իսրայէլի Միջին - Արեւելքի մէջ ազատ եւ չանդուդն գործունէութիւնը կ'ապահովեն: Պէտք չէ մոռնալ որ Իրաքի պատերազմին նախօրեակին, թէեւ մամուլի մէջ չատ քիչ արձագանգ գտաւ, Ա.Մ.Ն.ու Պաղտատի մօտ դեսպանն էր որ Սատտամ Հիւսէյնի թելադրած էր որ «Քուէյթը Իրաքի մէկ նահանգը ըլլալով Իրաք ազատ է զայն կրկին իրեն կցելու, Ա.Մ.Ն չեն հակառակիր» (3): Սոյն «բարեկամական» թելադրանքէն քաջալերուած, Սատտամ Հիւսէյնին, միամտաբար, իր փառասիրական ձգտումներուն զոհ դարձաւ, անմիջապէս պատերազմի ձեռնարկելով: Վերջը ծանօթ է· Ա.Մ.Ն յանուն «մարդասիրական» սկզբունքներու պաշտպանութեան, ամենավերջին դէնքերով օժտուած, Քուէյթը ապատագրելու համար (*) նախապարձակ Իրաքի դէմ պատերազմ յայտարարեց:

Ուաշինկթընի Իրաքի դէմ անհատասար ուժերով կատարած արչաւը միջազգային հանրային կարծիքին առջեւ ալ արդարացընելու համար, միաժամանակ հեռատես ու մամուլի միջոցաւ մեծ քարոզչութեան մըն ալ ձեռնարկեց որուն եռանդով եւ լրբօրէն մեղսակից եղան Արեւմուտքի դրեթէ բոլոր լրատուիւները որոնք միջազգային հասարակութիւնը իբր թէ լուսաբանելու համար բազմիցս յայտարարեցին որ «Իրաք աշխարհի չորրորդ մեծ բանակին տէրն է»: Ամերիկեան օգային ուժերը ամիսներով անխնայ ռմբակոծեցին եւ քանդեցին – եւ դեռ կը շարունակեն Անգլիոյ ալ մասնակցութեամբ – Իրաքի ճարտարարուեստական բոլոր կառոյցները: Թէ՛ պատերազմի չորս ամիսներու ընթացքին եւ թէ անոր յաջորդող տարիներու տնտեսական չրջափակումի հետեւանքով Իրաքի մարդկային կորուստները, այսօր գաղտնիք մը չէ, թէ 1·500·000-ի չուրջ են: Այս առթիւ աւելորդ ջլլար յիչեցնել որ Իրաքի նաւթահորերու ընկերութիւններու արժեթուղթերուն մէջ, ըստ այդ օրերու զուիցերական իրենք էին որ գանոնք ամէն կերպով գինէին ու կուռ դաշտը կ'ուղարկէին: ԱՄՆ նոյն խաղը խաղացին Կովկասի մէջ Չէչէնները ապստամբութեան մղելով (6):

Արդեօք դիպուածի արդիւնք էր երբ ճիշդ Սերպիոյ պատերազմին նախօրեակի չաբաթներուն Գլինթընի դիրքը խախտելու, զայն վարկաբեկելու համար իր անձնական կեանքի գանազան սիրարկածները յաջորդաբար հեռատեսիլի թէ մամուլի միջոցաւ հրապարակուիլ սկսան: Այս չարժումը արդեօք չէ՞ր հետապնդեր Գլինթընի ոտոչ հարցերու հանդէպ ցոյց տուած ընդդիմութիւնը չլսատելու նպատակ մը: Ո՞վ կամ որո՞նք էին այս հանգիսին իսկական հեղինակները եւ մղիչ տարրերը: Ի՞նչ էր բուն չարժառիթը այս «զպայացունց» լուրերուն որոնք մամուլի թէ հեռատեսիլի միջոցաւ համայն աչխարհին հրամցուեցան եւ Գլինթընը երբ ատենօս ալ համաչխարհային հանրային գատաստանին առջեւ գատապարտուեցաւ: Ամէն պարագայի մէջ, անոր դէմ կազմակերպուած այս արչաւին ամէնաուչագրաւը Սպիտակ Տան չաճախող ուսանողուհի Մոնիքա Լեւինսքիի հետ ունեցած սիրարանութիւնն էր· եւ ըստ արաբական գործակալութիւններու կողմէ տրուած լուրերու, Լեւինսքի Մոսատ-ի կողմէ յատկապէս դրկուած գործակալ մըն էր: Այսուհանդերձ կը տեսնենք թէ Մաուլէն Օլպրայթ է որ Ա.Մ.Ն.ու արտաքին քաղաքականութեան իբր տիրական միակ դէմք կ՝ելլէ այդ մարդը:

Օլպրայթ որ կ'ուզէր լրիւ անկախ գործել, միջոցներ չխնայեց որպէսզի ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Եգիպտացի Պութրոս Պութրոս – Ղալի երկրորդ անգամ չընտրուի (7)· ան ծանօթ էր իր անկախ մտածելակերպով և մանաւանդ համակիր՝ Պաղեստինցիներու դատին: Ինչպէս ծանօթ է, իր յաջորդը՝ Քոֆի Անան աւելի կը հեռանի Ամերիկայի կողմէ ծրագրուած ուղղութեան, քան թէ անկախ քաղաքականութեան ուղեգիծ մը կ'որդեգրէ զանազան միջազգային հարցերու մէջ:

Սերպ Օրթոտոքս Եկեղեցիի Ս. Քաղաքը նկատուող Քոսովոն Ալպանացի մահմետականներուն չանձնելով Ա.Մ.Ն եւ Արեւմուտքի իր դաչնակից ափրութիւնները կարծեցին որ այլեւս իսլամ աչխարհը իրենց չատ երախտապարտ պիտի մնար, մանաւանդ որ 1979-ին Սովետական Միութեան կողմէ Աֆղանիստանի դէմ կատարուած դինուորական ներխուժումը եւ մղելու համար Ամերիկա Փաքիստանի ճամբով Աֆղան պատերազմիկներուն դէնք եւ ռազմամթերք ուղարկած, պատերազմէն ետք մոլեռանդ թալիպաններուն օգնած եւ 1996-ին ալ այսօրուան թիւ մէկ թչնամի հռչակուած արաբ ազգայնական Ուսամա Պէն Լատէնի Աֆղանիստան հաստատուիլը դրապէս դիմաւորած էր: Ամէն վստահ կը թուէին ըլլալ որ իսլամ աչխարհը իրենց դաչնակից էր ու ապագայի կեդրոնական Ասիոյ նուաճումի իրենց ծրագիրներուն համար Աֆղաններու նման պատերազմիկ ժողովուրդ մը իրենց կողքին պիտի ունենան: Հոս է որ կը տեսնենք թէ Արեւմտեան եւ յատկապէս Ամերիկեան դիւանագիտութիւնը դեռ բոլորովին չէ կրցած թափանցել իսլամ ժողովուրդներու հոգեբանութեան (8):

(Մնացեալը յաջորդով)

---

(1) Հետաքրքրական դիպուած է. 1999-ի գարնան Սերպիոյ դէմ կատարուած չորս ամսեայ ռմբակոծութիւններու վնասները եւս 30 միլիառ տոլար կը հաշուէին:

(2) Ամերիկայի Հաղաբականութիւնը նախագահ Ռեյկընի 80-ական թուականներու սկիզբէն նոր թափ մը ստացաւ մասնաւորաբար Պաղեստինի խնդրին մէջ:

(3) Ամերիկայի Պաղտատի դեսպանն էր Տիկին Ապրիլ Կիլէզպի:

(4) Միջազգային լուրեր տուող հեռատեսիլը կամ մամուլը բնաւ չանդրադարձաւ թէ ՈՒ. Զէ - ՔԱ-ի 40·000 մարտիկներ ո՞վ զինած էր:

(5) Տե՛ս «Ֆիկարօ», 1997 Մայիս 6, թիւ 16397:

(6) Արդարեւ հետաքրքրական է թէ վերջերս Ռուսիոյ նախկին վարչապետ Պրիմաճով բացայայտօրէն կը յայտնէր Թուրքիոյ կատարած դերը Կովկասի մէջ, տե՛ս «Ֆիկարօ», 2001, Հոկտեմբեր 10, թիւ 17781-ի մէջ իր կողմէ ստորագրուած յօդուածը:

(7) Տե՛ս «Ֆիկարօ», 1999, Մայիս 26 թիւին մէջ երեւցած գրութիւնը:

(8) Թուրքիոյ մէջ մինչ պաշտօնական շրջանակները առ երես կը բաժնեն Ամերիկայի Աֆղանցիներու դէմ կիրարկած օդային յարձակումները, ժողովուրդին մեծամասնութիւնը համակիր չի թուիր այս գործելակերպին:

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ

ՍԱՐԳԻՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Ամերիկացի արուեստաբան Մոտ Ռայլ, «Արք Տայճեսթ» թերթի 1945-ի Ցուլիսի թիւին մէջ Սարգիս Խաչատուրեանը կը ներկայացնէ իբրեւ պարսիկ գեղանկարիչ: Երեսունական թուականներուն եւ անկէ եառ նոյնը ըրին նաեւ եւրոպացի չարք մը կենսագիրներ եւ արուեստաբաններ, լաւագոյն պարագային Սարգիս Խաչատուրեանը նկատելով կովկասցի-ռուս գեղանկարիչ: Այս անճիշդ տեղեկութիւններուն եւ անարդար վերաբերմամբ դիւրաւոր պատճառը այն էր, որ Խաչատուրեան 1930-ին երբ Եւրոպայի եւ Միացեալ-Նահանգներու մէջ պարսկական եւ հնդկական որմնանկարներու իր պատճէնահանումները ցուցադրեց՝ միջազգային լայն հռչակ ապահովեց իրեն: Արուեստաբանները մոռցան, որ մինչ այդ Սարգիս Խաչատուրեանի ինքնուրոյն ստեղծագործութիւնները (որոնք թէեւ սպասուորապաշտ արտայայտչաձեւերով իրագործուած են, սակայն բովանդակութեամբ ու ոգիով հայկական եւ ազգային բնոյթ ունին) մինչ այդ ցուցադրուած են եւրոպական չարք մը քաղաքներու մէջ (ինչպէս՝ Վիէննա, Փարիզ, Լոնտոն, Պրիւսէլ, Միւնիխ եւ Ամստերտամ) եւ արժանացած՝ ջերմ ընդունելութեան եւ բարձր գնահատանքի:

Նախ այս թիւրիմացութիւնը փարատելու եւ կենսագրական այլ տեղեկութիւններ ճշդելու եւ յստակացնելու համար ներկայացնենք Սարգիս Խաչատուրեանի կենսագրականը՝ քաղելով զայն իր կնոջ՝ գեղանկարչուհի Վավա Ս. Խաչատուրեանի «Եռանդագին ուխտագնացութիւն» խորագիրը կրող այն ակնարկէն, որ տպուած է «Արարատ» պարբերաթերթի 1973ի գարնան թիւին մէջ: Այս կենսագրականին հետ կը ներկայացնենք լրացուցիչ տեղեկութիւններ՝ համեմատելով եւ քաղելով զանոնք գեղանկարիչին այլ կենսագիրներու ակնարկներէն, նաեւ օգտագործելով Վավա-Սարգիսի մեղի հետ ունեցած հարցազրոյցը, 1980-ին, Միացեալ-Նահանգներու մէջ:

Սարգիս Խաչատուրեան ծնած է 1886-ին, Մալաթիա, իր կօչակար հօր մահէն երեք ամիս եառ: 1896-ի կոտորածներուն ան ընդամէնը տասը տարեկան մանչուկ մըն էր: Այդ օրերուն անոր լսածներն ու տեսածները խորապէս կը տպաւորեն զինք, ու այդ տպաւորութիւնները ապագային աւելի եւս կը չեշտուին Մեծ Եղեռնի յիշողութիւններէն եառ եւ կը դրսեւորուին իր կտաւներուն վրայ: Ան տասը տարեկանին արդէն ածուխով կը գծէր իր տան արտաքին պատերուն վրայ:

Սարգիս Խաչատուրեան նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Մալաթիոյ Աւետարանական Միսիոնարներու դպրոցին մէջ: Դպրոցին տնօրէնը, որ փոքրիկ Սարգիսը իր ուշիմութեան համար յատուկ ուշադրութեան կ'արժանացնէր, օր մը արիւնլուայ վիճակի մէջ կը գտնէ զայն, լքուած՝ փողոցին մէջ եւ ծեծուած՝ իր թուրք դասընկերներուն կողմէ: Այս դէպքէն եառ կ'որոշեն եւ Սարգիսը կը դրկեն Կարնոյ Սանասարեան վարժարանը: Հոս եւս ան կ'արժանանայ յատուկ ուշադրութեան. իսկ երբ կ'աւարտէ Սանասարեան վարժարանը, կը դրկուի Այնթապի Վարդանեան վարժարանը, ուր կը պաշտօնավարէ իբրեւ գծագրութեան ուսուցիչ: Նոյն շրջանին ան կը նկարազարդէ Նազարեաններուն բնակարանը: Իր ընորհները մեծապէս գնահատող Գէորգ Եպիսկ. Աւետեանի խորհուրդով կ'անցնի Հալէպ, ուր կը նկարազարդէ «Հոթէլ Պարոն» պանդոկին պատերն ու Ս. Քառասուն Մանկանց եկեղեցին: Վավա Սարգիս կը վկայէ, թէ 1971-ին, երբ ան կ'այցելէ Հալէպի Ս. Քառասուն Մանկանց եկեղեցին, հոն կը տեսնէ իր ամուսնոյն վրձնին պատկանող Տիրամայր մը:

Հալէպի մէջ չօշափելի յաջողութիւններ արձանագրելէ եառ Սարգիս Խաչատուրեան կը մեկնի Պոլիս, ուրկէ Գաբրիէլ Նորատունկեան էֆէնտիի եւ կարգ մը այլ բարերարներու օգնութեամբ կը ղրկուի Հռոմ: Երկու տարի ուսանելէ եառ Հռոմի գեղարուեստից բարձրագոյն հիմնարկին մէջ, կ'անցնի Փարիզ, ուր կ'ընդունուի եւ կ'ուսանի Փարիզի յարդարուհւոյն ուսումնարանը, զոր կ'աւարտէ 1914-ին: Ապա այցելելէ եառ Ժընեւ եւ Միւնիխ, կը վերադառնայ Պոլիս, ուրկէ կը ծրագրէ մեկնիլ Կարլին՝ դասաւանդելու համար Սանասարեան վարժարանին մէջ: Սակայն կը սկսին Թրքական խժդժութիւնները եւ ան հազիւ կարելութիւնը կ'ունենայ փախչելու...: Կ'անցնի Պոթում, ուր կը հանդիպի եւ կը ծանօթանայ Վավայի ընտանիքին:

Այնուհետեւ Սարգիս Խաչատուրեան նախ բնակութիւն կը հաստատէ Թիֆլիս, ուր սերտ կապեր կը հաստատէ ժամանակի հայ արուեստագէտներու, գրողներու եւ առհասարակ մտաւորականութեան հետ, ինչպէս՝ Մարտիրոս Սարեան, Եղ. Թադեւոսեան, Սուրէնեանց, Երուանդ Քոչար, Վահան Տէրեան, Թումանեան, Ռոմանոս Մելիքեան, եւլն.: Հայ մտաւորականութեան հետ իր ունեցած հանդիպումներն ու հայ ժողովուրդին թշուառ վիճակը նոր թափ կու տան անոր ստեղծագործական կեանքին, եւ ան կը սկսի պատկերել հայկական բնանկարներ, կիսափուլ վանքեր եւ կամ գիւղական կեանքը իր այլազանութեամբ եւ հետաքրքրական կենցաղային տեսարաններով: Իսկ Եղեռնի դժնդակ օրերուն ան իր ժամանակը կ'անցընէ տեղահանուած ու հալածուած իր ժողովուրդին հետ: Տարագիրներու ծանր եւ անհանգուրժելի կացութիւնը խորապէս կը յուզեն զինք եւ անխառն սիրով ան կ'երփնագրէ անոնց առօրեայ կեանքը, ապրումները, յոյզերն ու թշուառ վիճակը՝ ականատեսի վկայութեամբ:

Սարգիս Խաչատուրեան վեց տարիներ կ'ապրի եւ կը ստեղծագործէ Կովկասի մէջ: 1917-ին ան կ'ամուսնանայ Վավայի հետ: «Այս շրջանին էր, որ բոլշեւիկներու շրջաբերութեան հանած թղթադրամը գծագրեց՝ մրցումին մասնակցող արուեստագէտներէն առաջինը հանդիսանալով», կ'ըսէ Վավա:

1921-էն եառ հայրենանուէր եւ տաղանդաւոր այս գեղանկարիչը, իր կնոջը՝ Վավայի հետ յաջորդաբար կ'այցելէ Պոլիս, Գահիրէ եւ Վիէննա: Ամէնուրեք ցուցահանդէսներ տալէ եւ յաջողութիւններ արձանագրելէ եառ, 1923-ին ան կը հաստնի Փարիզ, ուր Թրոնշէ ցուցասրահին մէջ կը կազմակերպէ իր առաջին յատկանշական ցուցահանդէսը, որ ֆրանսական գեղարուեստասէր հասարակութեան մէջ մեծ հռչակ կ'ապահովէ անոր: Այնուհետեւ, 1925-ին Լոնտոնի մէջ ան կը կազմակերպէ նմանօրինակ յաջողութիւն ունեցող այլ ցուցահանդէս մը եւ ապա կը վերադառնայ Փարիզ, ուր գործնապէս կը մասնակցի «Անի» ֆրանսահայ կերպարուեստագէտներու խմբակցութեան հիմնադրութեան ու կ'ընտրուի անոր քարտուղարը: Այնուհետեւ Սարգիս Խաչատուրեան Փարիզը իբրեւ բնակութեան եւ ստեղծագործական վայր ընտրելով՝ յաջորդաբար ցուցահանդէսներ կու տայ Պրիւսէլի, Ամստերտամի, Օսլոյի, Քոփընհակընի եւ եւրոպական այլ քաղաքներու մէջ, ուր կ'արժանանայ իշխանավայել ընդունելութիւններու: Իր արուեստին գուրգուրանք, իբրեւ յանճնառու արուեստագէտ, ան եւրոպական հանրութեան կը ներկայացնէր նաեւ յետ եղեռնեան հայ ժողովուրդին թշուառ ու անիրաւուած վիճակը: Այս շրջանին իր ցուցահանդէսները կ'այցելեն Պելժիոյ Էլիզապէթ թագուհին եւ կամ Աքոթ դը Քուրսէլին նման անձնաւորութիւններ: 1927-ին Շուէտի արքայազուն իշխանը Փարիզ կու գայ յատկապէս այցելելու եւ Շուէտ հրաւիրելու համար Սարգիս Խաչատուրեանը:

Մինչեւ 1930 Սարգիս Խաչատուրեան իր հայրենական եւ ազգային յիշողութիւնները կը յանձնէ կտաւին եւ կ'երգէ հայկական բնաշխարհի փառքն ու հայ ժողովուրդի թշուառ վիճակը:

1930-ին, երբ ան կ'այցելէ Ֆիրտուսիի, Օմար Խայեամի եւ Սաատի Շիրազի (Պարսկաստան) շիրիմները եւ հաղորդակից կը դառնայ անոնց գրական ժառանգին ու իմաստասիրական հայեացքներուն, անոր մէջ կը ծնի ստեղծագործական նոր ու տարբեր ձգտում մը: Նոյնը կը պատահի նաեւ 1937-ին, երբ ան կ'այցելէ Հնդկաստանի Ագանտայի, Պատամիի եւ Պազի քարայր – տաճարները եւ հաղորդակից կը դառնայ հնդիկ ժողովուրդի որմնանկարչական ուրոյն եւ չնաշխարհիկ արուեստին:

1932-ին, երբ Սարգիս Խաչատուրեանի պարսկական որմնանկարներու պատճէնահանումները կը ցուցադրուին Փարիզի Կիմէ թանգարանին մէջ, ցուցահանդէսը կ'այցելեն Անրի Մաթիսի, Փապլօ Փիքասոյի, Ռաուլ Տիւֆիի, Մարի Լորանսէնի, Սքափարելի եւ կամ Պիանչինիի նման մեծ արուեստագէտներ ու ճեւաւորողներ: Անոնցմէ չատեր ազդեցութիւններ կրելով պարսկական արուեստէն՝ թարմութիւն կը ներմուծեն իրենց արտայայտչաձեւերուն մէջ:

Սարգիս Խաչատուրեան 1941-ին, փոխան Փարիզի, պատերազմին պատճառով Հնդկաստանէն կ'անցնի Միացեալ – Նահանգներ: Հոն վեց տարիներու ընթացքին Միացեալ – Նահագներու գլխաւոր քաղաքներու (Պոսթըն, Նիւ Եորք, Շիքակօ, Ֆիլատելֆիա, Ուաշինկթըն, Սան – Ֆրանսիսքօ, եւ այլն) թանգարաններուն մէջ բազմիցս կը ցուցադրէ հնդկական որմնանկարներու իր պատճէնահանումները եւ կ'արժանանայ հիացական գնահատանքներու: Ան Ֆրանսական կառավարութեան հրաւէրով 1947-ին կը հրաւիրուի Փարիզ, ուր եւ կը մահանայ:

ՄՈՎՍԷՍ ԾԻՐԱՆԻ

«Ազդակ»

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Կեդրոնի Համազգայինի 3. Մանուկեան գրադարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին, կազմակերպուած 1700-ամեակի միջ – յարանուանական մարմնի երիտասարդական յանձնախումբին, տեղի ունեցած է տեղւոյն պատանի եւ երիտասարդ արուեստագէտներու նկարչական գործերու ցուցահանդէսի բացումը: Ցանձնախումբի անդամներէն Հրաչ Սաղըրեան իր բացման խօսքին մէջ, անդրադարձած է այն երկու ձեռնարկներուն, զորս յանձնախումբը արդէն կազմակերպած էր եւ այս երրորդին: Ցուցահանդէսը չարունակուած է մինչեւ Հոկտեմբեր 14:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտ. 12-ի իրիկունը տեղի ունեցած է հոգեւոր համերգ մը, նուիրուած Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Մուշեղ Գարագաշեան որ անդրադարձած է 1700ամեակին եւ Թարգմանիչներու կարեւորութեան: Ցայտագիրը բաղկացած է երկու մասէ, առաջին մասը յատկացուած էր հոգեւոր երաժշտութեան եւ երկրորդ մասը՝ Թարգմանիչներուն: Օրուան խօսնակները եղած են Լորի Ճանպազեան եւ Ցակոբ Մխսիարթիչեան: Շարականներուն եւ երգերուն ընկերացած է Մարիթա Փանոսեան եւ կարգ մը մեներգներու, սրինգով Պերճ Փանոսեան: Փակման խօսքը կատարած է Ցակոբ Ճանպազեան:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Օնթարիօ Սայընս Սկնթըր»ի սրահին մէջ, Հոկտ. 14-ին, գեղարուեստական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակի տեղւոյն միջ - յարանուանական մարմնին եւ նուիրուած 1700-ամեակին: Օրուան հանդիսավարը եղած է Րաֆֆի Տուտագլեան, որ բարի գալուստի խօսքերէն եառ, անդրադարձած է Հայաստանի քրիստոնէացման կարեւորութեան, ապա բեմ հրաւիրած միջ – յարանուանական մարմնի առենապետը Ցակոբ Ճանպազեան, որ արտայայտուած է երգահանդէսին մասին: Ցայտագրի առաջին մասը սկսած է Գրիգոր Ճանկէօզեանի երգեցողութեամբ, որու յաջորդած է Նորա Սուրուգեան: Սկիզբը հանդէս եկած են եկեղեցական երգերով, յետոյ դասական եւ ժողովրդական: Համերգին մասնակցած է նաեւ Լարա Ֆըսըճեան, դաշնակով: Փակման խօսքը արտասանած է Րաֆֆի Տուտագլեան: Գնահատագիրներ յանձնուած են արուեստագէտներուն:

ԹԻ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԱ.

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

– Կը ներէք, Աստի՛կ էֆէնտի, - ըսաւ, - ես կը կարծէի, որ մեր ըրածը պարզ տեսակցութիւն մըն էր եւ ոչ թէ սակարկութիւն մը:

– Դրամի խօսքը ամէնէն առաջ դուք բացիք:

– Բայց անմիջապէս վճարելու խօսք չըրի, որչա՞փ դրամ պէտք է:

– Ցանկերը քննելո՞ւ համար:

– Այո, - պատասխանեց Տրդատ:

– Ես աժան կերպով կրնամ ընել, օրինակի համար՝ 5 - 6 ոսկիով:

– Եթէ պիտնայի, կ'ըսէի բարեկամնեբուս, որ դրամ տային ինծի:

– Եւ դիտցած եղիր, որ այս գործը ուրիշ ոչ ոք կրնայ ընել, նոյնիսկ տասնապատիկ դրամ վճարելով:

– Արշակ էֆէնտի՞ն ալ կարող չէ, - հարցուց Տրդատ:

– Արշակ էֆէնտի պարզ լրտես մըն է, - դոչեց Աստիկ, - անիկա ապահովութեան պետին դէմը բարեւ կը բռնէ, մինչդեռ ես մտերմամարտ հետը կը տեսնուիմ, եթէ Արշակ էֆէնտիին վրայ յոյս դրած ես՝ ապահով եղիր, որ քու մարդիկդ տասնապատիկ վճարելով անգամ չեն կրնար ետ դարձնել:

– Ո՛չ, ես Արշակ էֆէնտիի անունը դէպի ստածով տուի:

– Այդ տարբեր բան, - ըսաւ Աստիկ:

– Արդէն այդ մարդուն հետ տեսնուիլ անդամ չեմ ուզեր:

– Եւ չատ աղէկ կ'ընես:

– Բայց դառնանք մեր բուն խնդրին: Այսպէս, ուրեմն, նախ ցանկերը քննելու համար դրամ պիտի վճարուի եւ յետոյ՝ բանտարկեալները ազատելու համար:

– Մի՛ կարծեր սակայն, որ երկրորդ վճարումը այնքան ոչինչ պիտի ըլլայ, որքան առաջինը, – դիտել տուաւ Աստիկ:

– Աստր տարակոյս չի կայ, հիմա ես կ'երթամ իմ բարեկամներս կը տեսնեմ, իրենց կը հաղորդեմ քու ըսածներդ եւ պատասխանս կը բերեմ ձեզի:

– Քանի որ դուք գործին մէջ ուղղակի բան մը չունիք, աւելի աղէկ չըլլա՞ր, որ չիտէիէ չիտակ այդ ձեր բարեկամները տեսնամ:

– Այդ ալ կ'ըլլայ, - պատասխանեց Տրդատ:

– Եւ լաւագոյնը այդ է, որովհետեւ ժամանակ կորնցնելու չէ, վաղը կրնայ ըլլալ, որ պաշտօնի վրայ գտնուող իմ բարեկամներս հրաժարին, եւ անոնց տեղ ինծի անծանօթ մարդիկ պաշտօնի կոչուին, այն ատեն բան մըն ալ չեմ կրնար ընել:

– Շատ ճիշդ կը խօսիք:

– Ուրեմն ե՞րբ կրնամ տեսնել ձեր բարեկամները:

– Ձեզի լուրը կը բերեմ:

– Հիմա ուղղակի իրե՞նց պիտի երթաս:

– Այո՛, միտքս այնպէս է:

– Ուրեմն կրնաս անմիջապէս պիրենք առնել, բերել:

– Երթալիք տեղս բաւական հեռու է, առարկեց Տրդատ, – ատկէ զատ վստահ չեմ, որ պիրենք անպատճառ տունը պիտի գտնեմ:

Աստիկ, որ իւղոտ որս մը գտած ըլլալ կը կարծէր, չուտով տեղի չտուաւ:

– Ես մէկ քանի ժամ տակաւին հոս եմ, - ըսաւ, - եթէ պիրենք գտնես, անմիջապէս առ, բեր, գործը կարգադրենք, իսկ եթէ դուրս ելած ըլլաս, անչուչտ մինչեւ իրիկուն պիրենք կը գտնես:

– Հաւանական է, - պատասխանեց երիտասարդը:

– Այն պարագային Բերա տեղ մը ժամադիր կ'ըլլանք, օրինակի համար՝ Լիւքսէնպուրկի սրճարանը ժամը 5-էն մինչեւ 7, ձեզի կը սպասեմ:

– Բայց, Աստի՛կ էֆէնտի, մենք չենք ուզեր այսպէս ձեր թանկագին ժամերը յափշտակել...

– Չէ՛, չէ՛, ինծի երբեք նեղութիւն չպատճառեր ասիկա, ես արդէն հոն ուրիշներու հետ ալ ժամադրութիւն ունիմ, արդէն ստիպուած եմ Լիւքսէնպուրկ հանդիպելու:

– Այդ տարբեր, - պատասխանեց Տրդատ:

– Միայն թէ անպատճառ եկէք, - պընդեց Աստիկ:

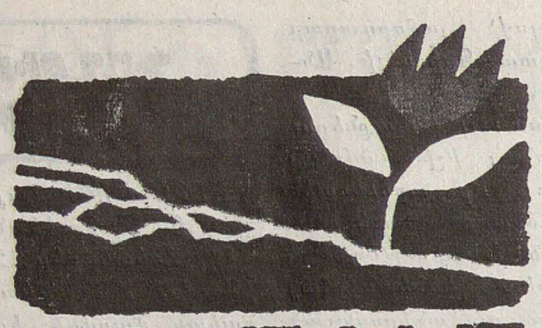
– Խնդիրը նախ պիրենք գտնելուն վրայ է, – դիտել տուաւ Տրդատ, որ վերջնական խօսք մը տալէ կը փուչանար:

– Ես 5-էն 7 պիտի սպասեմ:

Երիտասարդը Աստիկ էֆէնտիի ցոյց տուած բարեացակամութեան մասին իր ընորհակալիքը յայտնելով՝ վերջապէս յաջողեցաւ օձիքը ազատել:

(Շար. 95)

CHENE

CHENE

CHENE

Grande Braderie de Noël

Donnez un sens à vos cadeaux

Les samedis 1er et dimanche 2 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...
livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne, brocante, cadeaux...

— bar • restaurant • tombola —

Pour la poursuite des activités de **CHENE**
en Arménie, en Artsakh et au Djavakhk

au **Collège Samuel Moorat** —
26, rue Troyon, 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres — Parking assuré

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ՃԱՇ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

բարձր հովանաւորութեամբ՝
Պարոն ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ–ի
Նախկին Նախարար եւ Իսի–լէ–Մուլինոյի Քաղաքապետ

Ելոյթ կ'ունենայ յայտնի եւ սիրուած երգիչ ԿՐԻՇԱ *եւ նուագախումբը*
Մասնակցութեամբ ԵՐԱԶ *պպրոց–պարախումբի*

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18, ԺԱՄԸ 13–էն 19

PACI–ի սրահին մէջ
25, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Տոմսերու թէ տեղեկութեան համար դիմել եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ եկեղեցիի քարտուղարութեան : ☎ 01 46 44 28 52 :

FLAMMARION

Mis en vente : 9 novembre
LE CIGARE
(coffret)
Vahé GERARD

Deux volumes de 96 pages chacun, réunis dans un **coffret.** Dans le premier, tout ce qu'il faut savoir sur le cigare, traité **en 40 thèmes (40 doubles pages): semis, récolte, fermentation,** mais aussi **boîtes, bagues, différents modules, contrefaçons...** Dans le second, fiches de dégustation ilustrées **des 100 meilleurs cigares du monde: vue** (texture, grain), **toucher** (souplesse et compacité), **nez** (odeur à froid, fumée), **goût** (saveurs, puissance, persistance en bouche...), **plaisir** (qualité et régularité de la combustion, moment privilégié, accord mets/cigare); le tout ponctué par une **note globale** sur 10.

Gérard (Père et fils) fait aujourd'hui figure de référence absolue en matière de cigare. Dans sa luxueuse boutique de Genève, où il procède lui-même à l'«élevage» et à la maturation des cigares comme on le ferait de grands vins, se pressent en permanence les amateurs venus du monde entier.

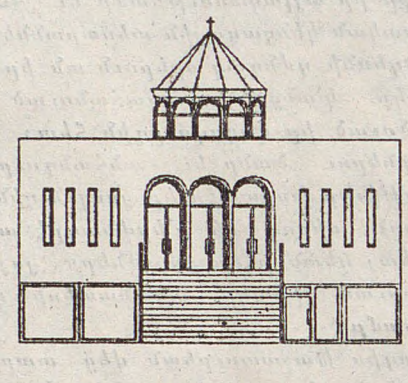
Prix:
32,95 euros/
216,15 F
2X96 pages,
(coffret)

Contact presse:
Simone BAIRAMIAN
Tél.: 01 40 51 31 36
Fax: 01 40 51 34 17

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION MARSEILLE
présente en exclusivité au profit
de la
construction du centre d'enseignement
«HAMASKAINE»
Ensemble national
chants et danses d'Arménie
TATOUL ALTOUNIAN
le Samedi 17 novembre à 20h30
au Palais des Congrès
(Parc Chanot Marseille)
— Places numérotées —
En partenariat
avec la F.R.A. Dashnaktsoutioun,
F.R.A. Nor Seround, F.R.A. Badanis,
C.D.C.A., M.A.J.C., U.G.A. Ardziv,
Groupe Dériklian.

- **Permanence :**
M.A.J.C. — ☎ 04 91 50 15 09
12-14, rue St-Bazile, 13001 MARSEILLE
Tous les mercredis de 11h à 15h —
Tous les samedis de 14h à 18h.
- **Permanence :**
AGOUMP — ☎04 91 89 91 53
260, avenue du 24 avril 1915,
13012 MARSEILLE —
Lundi, mercredi, samedi de 18h30 à 20h30.
P.A.F. 160F

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

1700EME ANNIVERSAIRE
DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME
PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible :
héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-MInx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-MInx

Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

l'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
organise un

SEJOUR DE SKI et Réveillon de la Saint-Sylvestre

à ST-JEAN MONTCLAR
du mercredi 26 décembre au mercredi 2 janvier

Le dîner dansant du Réveillon sera animé par
«Le Grand Orchestre MASSIS»

l'**UGAB** invite ses membres et sympathisants à découvrir la cuisine arménienne, une ambiance familiale, le charme et la tranquillité du milieu montagnard de ce petit coin de Provence.

Lieu du séjour : **«Le Val des Neiges»**
Centre de Vacances de l'UGAB
04140 St-Jean Montclar
Tél. : 04 92 35 03 21

Renseignements et réservations :
au 01 45 20 03 18
UGAB — 11, square Alboni, 75016 PARIS
ou 06 76 48 58 73 (Mme Herminé Enficiaud-Duzian)

(Շար· Ա· Էջէն)

յարկաբաժին: Մեր աշխարհը պէտք է այլեւս նկատուի որպէս հասարակական յարկաբաժին մը խորհ· չրջանի ու կ'եզրակացընէ· – «Ցատակ գաղափարներու պէտք է վառչիլ: Երբ սահմանագլուխ մը կայ, այլեւս իրաւունք չկայ փոխելու: Իսրայէլ – Պաղեստին հարցը լուծելու համար, պէտք է վերադառնալ Սթաթու Քուոյին, պէտք է որ Ռուսաստան ձափոնի վերադարձնէ Քուրիլեան կղզիները: ՊԷՏՔ Է ՈՐ ՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՍ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԶԳԵՆ ԼԵՌՆԱՑԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԸ»:

Ճիշդ է որ Ռոստրոպովիչ բարեկամ եղած է Հայերուն, 1988–ի երկրաչարժէն ալ առաջ, բայց, առնուազն տարօրինակ է որ յանկարծ նման անտեղի կարծիք մը արտայայտէ, թէեւ պէտք է ըսել որ արեւմտագէտին քաղաքական մնացեալ տեսակէտներն ալ տարօրինակ կրնան թուիլ, ինչպէս Ռուսաստանի եւ Միացեալ Նահանգներու հաշուեթիւնը, որ իրեն կը կը յիշեցնէ Ռոմէօ եւ Ժիւլիէթի վերջին տեսարանը, երբ Մոնթէկիւները եւ Գափիւլէնները դիրար կը պանեն իրենց զաւակներուն դերեզմանին առջեւ, ինչ որ լրագրողին ըսել կուտայ· «Օփերան չենք, իսկական պատերազմ մը կայ եւ մեռեալներ»···:

Ռոստրոպովիչ չատ դրական կարծիք ունի Պուտինի մասին, Չէչէնիոյ պատերազմը սարսափելի կը դտնէ, բայց, Պուտինի յանցանք չէ եւ այլն, եւ այլն:

Ամէն պարագայի մէջ, ընդունելով հանդերձ թէ ամէն ոք ազատ է իր կարծիքն ունենալու, բայց ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի, խուսափելու համար այսքան անտեղի տեսակէտի մը առթիւ աւելորդ խորհրդածութիւններէ, բաւականանանք յիշելով ֆրանսական առածը որ կ'ըսէ· – «chacun son métier, les vaches seront bien gardées»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՀՄՄ, Նոյեմբեր 4–ին, յաղթեց Վէնսէնի 7 – 1: Յաջորդ մրցումը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 18–ին Վալանթոնի Մարզականին դէմ, այս վերջինոյն դաշտին վրայ:

Դասաւորման մէջ, ՀՄՄ 4–րդ դիրքի վրայ է 14 կէտով: Գլուխն է Գաշան 18 կէտ, կը յաջորդեն Վիլիէ (16), Վէնսէն (15):

Le Représentant de la République du Haut-Karabagh en France
M. A. HARUTYUNYAN
Le Président de l'Association de Soutien au Karabagh
M. R. YEZEGUELIAN
vous prient de participer au

DINER
organisé
par l'ASSOCIATION
le mercredi 14 novembre
à 20h30 précises
dans les locaux du YAN'S CLUB
(5, avenue Reille, 75014 Paris,
RER Cité Universitaire)

Un résumé de la situation actuelle politico-économique d'Artsakh sera présenté par le Bureau de représentation lors du dîner.

Frais de participation: 200F
30,49 euros

Prière de s'inscrire
avant le 8 novembre :
34, avenue des Champs-Elysées,
75008 PARIS
Tél. : 01 53 75 17 40
Télécopie: 01 53 75 17 41

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ
TARKMANTCHATZ
de Marseille
La Commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre des activités
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St-Grégoire l'Illuminateur»)
propose
un nouveau cycle de rencontres
d'initiation :

Pour Lire et Commenter les Ecritures Saintes
(en français)
avec
le **Rév. Père Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale
Mercredi 7 novembre à 19 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7
MERCREDI
7 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿ

ՕՐԵԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում) 1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·291 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·291

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒՆ ԱՅՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Մինսկի խումբին նախագահներուն չըբլան այցին հետ Ադրբեջան վերագարձած ըլլալ կը թուի խաղաղ լուծումի նախընտրութեան, Ղարաբաղը ի հարկին ռազմական ճամբով եւս առնելու մեծամտուկ յայտարարութիւններէ ետք: Նախագահներուն հետ հանդիպումին Ադրբեջանի նախագահը բաց է թէ ինք պայքարած է եւ կը պայքարի խնդիրը խաղաղ ճամբով լուծելու: Աւելցուցած է նաեւ թէ զարգացող հակամարտութեան արդար կարգաւորումը պէտք է հիմնուած ըլլայ երկու կողմերուն շահերը նկատի առած մօտեցումի մը վրայ: Իր կարծիքով հակամարտութեան տուժած կողմը Ադրբեջանն է եւ եթէ այս հանդամանքը նկատի չառնուի, որեւէ լուծում չի գտնուիր:

Նախագահական երրեակին չըլլան այցին մասին խօսելով Ռուսաստանի ներկայացուցիչը Վ. Տրուբնիկով ըսած է թէ Ռ. Քոչարեան – Հ. Ալիեւ փարիզեան եւ ջուէնթեան հանդիպումներուն սեղան բերուած տարբերակներուն մէջ որոշ փոփոխութիւններ կատարուած են եւ թէ ինք կը վարձէն փոխադարձ զիջումի որոմ մը գտնել: Տրուբնիկով խօսած է նաեւ բանակցութիւններուն Մոսկուայ եւս մասնակցութեան մասին եւ ըսած թէ առիկա միայն երկու կողմերուն միջեւ կրնայ քննութեան նիւթ ըլլալ: Ապրիլէն, եթէ Բաքուն դէմ ըլլայ այդ մասնակցութեան, բանակցութիւնները տեղի կ'ունենան միայն պաշտօնական կոչերուն՝ Երեւանի ու Բաքուի միջեւ: ԱՄՆ-ու ներկայացուցիչը Բաքուի մէջ բացառած է ռազմական լուծումը, թէ՛ ներկային, թէ՛ ապագային համար: Ան ըսած է թէ ռազմական տարբերակը կանխութիւն եւ խաղաղութիւն չի բերեր ըլլանին:

Երեք նախագահները ինչպէս որոշուած էր, Մարոսկերտի ըլլանին մէջ դարբաղեադրբեջանական առհմանադիծը կորելով անցած են Մոսկուայի Սուեփանակերտ. անոնց անցքին պահուն ական մը պայթած է որմէ լրջօրէն վիրաւորուած է ադրբեջանցի սպայ մը, երկու ադրբեջանցի զինուոր ալ թեթեւակի վնասուած: Ղարաբաղէն սպայ մը դիտել տուած է որ հակամարտութեան ռազմական ճամբով լուծումին կողմնակից զինուորականները չեն կրցած նոյնիսկ ականապերծումը կատարել:

Նախագահները Սուեփանակերտի մէջ ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ քննարկումներ ունեցած են, Նոյեմբեր 5-ին անցած Շուշի, անկէ ուղթիւով մեկնած Երեւան:

*
**

«ՂԱՐԱԲԱՂ ՉԻ ՀՐԱԺԱՐԻՐ ԻՐ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵՆԷՆ» ԿԸՍԷ ՆԱԽԱԳԱՀ Ա· ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ԼՂՀ նախագահ Ա· Ղուկասեան Նոյեմբեր 5-ին ելոյթ ունենալով Սուեփանակերտի հեռատեսիլէն, կտրականապէս հերքած է որոշ լրատուիւնեներու այն տեղեկատուութիւնը թէ Ղարաբաղ կրնայ հրաժարիլ իր անկախութենէն: Ան չեչտած է թէ «Ղարաբաղ կը պայքարի պահպանելու եւ հզօրացնելու համար իր անկախութիւնը»: Ան կրկնած է թէ ինք կը պաշտպանէ Ղարաբաղի ու Ադրբեջանի միջեւ ուղղակի բանակցութիւնները առանց որեւէկէսը: Աւելցուցած է թէ առանց վնասելու Ղարաբաղի անկախութեան եւ Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականութեան, կարելի է բանակցիլ անոնց չարաչար

ԵՒՐՈՊԱՑԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԻՆ ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԻ ԿՈՉԸ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՅ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ

Եւրոպայի հայկական ընկերակցութիւններու Ֆորումը Հոկտեմբեր 31-ի հաղորդագրութեամբ մը կը տեղեկացնէ թէ իրենց անդամակցութենէն հրաժարելու կը հրաւիրէ Հայեվթուրք հաշտութեան խումբին շորս հայ մասնակիցները, նկատի առած՝ այդ խումբին հայամէնա գործունէութեան հետեւանքները:

Այդ հետեւանքներուն առաջինը, ինչպէս արդէն գրուեցաւ, Եւրոպայի Խորհրդարանին Թուրքիոյ անդամակցութեան մասին Ա· Լամասուրի 2001-ի տեղեկագրէն յեղասպանութեան ճանաչումի պայմանին անտեսումը եղաւ: Աւտր պատրուակ ծառայեց յիշեալ խումբը որուն բանակցութիւնները ըսուեցաւ թէ պէտք չէր խոչընդոտել, արծարծելով Թուրքիոյ կողմէ յեղասպանութեան ճանաչումի պատրաստ: Նոյն պատճառաբանութեամբ Գերմանիոյ Խորհրդարանն ալ վերջերս իր օրակարգէն հանեց յեղասպանութեան հարցը:

Ֆորումը կը յայտնէ թէ կողմնակից ըլլալով հանդերձ հակամարտութիւններու երկխօսութեան ճամբով հարթուելուն, բայորոշ է հաշտութեան յանձնախումբին Թուրք իշխանութիւններու կողմէ չհարկումը: Ուստի, նկատի առնելով խնդրին կարեւորութիւնը, Ֆորումը հրաժարելու կոչ կ'ուղղէ յանձնախումբին հայ անդամներուն որպէսզի վերջ դնեն անոր վնասակար գործունէութիւնը:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ԻՐԱՆ ԱՅՑԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի Իրան այցը որ տեղի պիտի ունենար Նոյեմբեր 10–12, յետաձգուած է· պատճառը այն է որ այդ օրերուն Իրանի նախագահը Մ. Խաթամի ՄԱԿ-ի Նիւ – Եորքի կեդրոնին մէջ «քաղաքակրթութիւններու երկխօսութիւն» թեմայով ելոյթ կ'ունենայ: Արտաքին գործերու նախարարութենէն յայտնած են թէ յետաձգումը քաղաքական որեւէ դրդապատճառ չունի եւ Ռ. Քոչարեանի այցը տեղի կ'ունենայ հաւանաբար Դեկտեմբերի կէսին, մահմետականներու կրօնական տօնէն առաջ:

բերութիւններուն մասին, ինչ որ չըլլանին խաղաղութիւն ապահովելու ճամբան է:

*
**

ՈՒՇՈՒԻ ՀԱՅ ԱԽՈՑԵԱՆԸ

Պայքարի մարզաճեւերէն ուշուի Հայաստան տեղի ունեցած համաշխարհային 6-րդ ախոյենութիւնը վերջ գտած է: Հայաստան խմբային դասաւորման մէջ գրաւած է 11-րդ տեղը: Առաջին հանդիսացած են Զինաց կիները, որոնց կը հետեւին Վիէթնամի եւ Հարաւային Գորէայի հաւաքականները: Հայաստանեան ներկայացուցչականէն երեւանցի Քալիկ Դալեան սանթա ոճին մէջ նուաճած է աշխարհի ախոյեանի ոսկորոսը· ան արդէն Եւրոպայի ախոյեան էր: Հայաստանի երեք այլ մարզիկներ ալ տարբեր ոճերու մէջ չհած են պրոնզէ մետալները:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա. Ֆ Ղ. Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ԵԼՔ ԶԻ ՏԵՍՆՈՒԻՐ

ՇԻՐԱՔ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ԳՆԱՑ

Մինչ ձմեռը արդէն մուտք գործած է Աֆղանիստան եւ ռումբերն ալ կը չարունակեն տեղալ, հարկ է հաստատել թէ, առայժմ, ոչ մէկ ելք կը տեսնուի ամերիկեան ռազմավարութեան մեթոտին: Կը թուի որ թալիպանները կը դիմադրեն քանի մը ճակատներու վրայ: Հիւսիսի Զինակցութիւնը չի յառաջանար դէպի Մազար է Շարիֆ, կ'ուզէ գրաւուիլ վրայ քալել, բայց, զինամթերք չունի եւ Ամերիկացիք տրամադիր չեն զէնք հայթայթելու:

Ռմբակոծութիւններու 5-րդ շաբաթը, ոչինչ փոխուած է ռազմական ճակատին վրայ եւ կողմերէն ոչ մէկը տկարացած է: Հիւսիսի Զինակցութեան զինուորական մէկ պատասխանատուն, որ նախընտրած է անունը չտալ, կ'ըսէ· – «Չեմ հասկնար թէ Ամերիկացիք ի՞նչ կ'ուզեն: Խորհրդայիններուն պէս, զանգուածային ձեւով կը ռմբակոծեն: Այն ատեն, չէր բաւած: Անոնց պէս, կ'ուզեն իրենց յատուկ ուժերը գործածել, այն ատեն չէր բաւած»:

Իրաց այս կացութեան մէջ, Փենթակոնը (ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարութիւն) չատ չի դիտեր ինչ ռազմավարութիւն որդեգրելը: Յամաքի վրայ, կը նախընտրէ որ Հիւսիսի Զինակցութիւնը գործէ, բայց, չուզեր որ մինչեւ Քապուլ հասնի, ցորչափ քաղաքական լուծում չէ պտնուած: Կը թուի որ այդ է պատճառը զինամթերք չտալու Զինակցութեան: Ըստ Փենթակոնի, միայն կիրակի ամերիկեան օդուժը 103 թռիչքներ կատարած է, որոնց 63-ին նպատակը եղած է օժանդակել Հիւսիսի ընդդիմադիր ուժերուն հիւսիսային ճակատին վրայ: Ամէն պարագայի մէջ, կը թուի որ թալիպանները զէնքերը վար դնելու տրամադիր չեն: Ըստ Իսլամապատի թալիպան դեսպանին, գործադուլիւններուն սկիզբէն յ վեր (Հոկտեմբեր 7) 95 ամերիկացի զինուոր սպաննըւած են, ինչ որ ոչ հաստատուած է, ոչ ալ հերքուած ամերիկեան աղբիւրներու կողմէ: Թալիպանները մարդասիրական օժանդակութեան կոչ ըրած են ՄԱԿ-ի Աֆղանիստանի մէջ մնացած բնակիչներուն համար, որոնք կը ջանան փախիլ ռմբակոծութիւններէն, բայց, ՄԱԿ-ի բանբեր մը ըսած է թէ անկարելի է, առնապահովութեան պատճառաւ: Կարմիր Խաչին համաձայն 6 միլիոն Աֆղաններ օդնութեան կարօտ են:

*
**

Նախագահ Շիրաք Ուաշինկթըն գնաց Նոյեմբեր 6-ին, ուր պիտի տեսնուի Պուշի հետ եւ պնդէ քաղաքական լուծումի մը անհրաժեշտութեան վրայ, կրկնելով հանդերձ Եւրոպայի զօրակցութիւնը ԱՄՆ-ու:

Լոնտոնի անակնկալ ժողովը, Նոյեմբեր 4-ին, լրիւ յաջողութիւն չէ արձանագրած եւ այն մտավախութիւնը ծագած է որ Եւրոպական Միութիւնը կրնայ պատակտուած պատկեր մը պարզել: Ընդարձակ· Պլէր նախ միայն Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ դեկավարները կանչած է, որպէսզի իրենց մէջ խորհրդակցին: Բայց, ի վերջոյ, տարկ եղած է քիչ մը ընդլայնել խորհրդակցութիւնը, հրաւիրելով նաեւ Իտալիան, Սպանիան, Պելժիան եւ Հոլանտան: Այսուհանդերձ դուրս մնացածները գոհ չեն, Փորթուկալի նախագահը դիտել տուած է՝ «նման նախաձեռ-

նութիւններ չեն օժանդակեր ոչ հակաբեկչական համախմբման միասնութեան, ոչ ալ Եւրոպական Միութեան»:

*
**

Աֆղանիստանէն փախող գաղթականներու վիճակը աւելի քան ողբերգական է: Հազարաւորներ կը խուժեն դէպի Փաքիստանի կամ Իրանի սահմանապլուխները, ուր պաղթականայանները աւելի քան լեցուն են եւ նոր եկողներու ապաստան չկայ: Ըստ Իրանի Իրնա գործակալութեան, 9 օր է 6500 Աֆղաններ խոնուած են Մաքքի գաղթականային առջեւ, ցուրտին եւ ոչ մէկ օդնութիւն կայ: Կարմիր Խաչն ալ 3500 անօթեւաններու մասին կը խօսի:

*
**

Սեպտեմբեր 11-ին ռճրափորձերէն վճնասուած է նաեւ Սի-Ի-Ա-ի Նիւ – Եորքի գաղտնի կեդրոնը, որ կը գտնուէր Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի մօտ: Այս կեդրոնը բոլորովին քանդուած է, հոն գտնուող գրասենեակները կը զբաղէին գլխաւորաբար տեղեկատուական գործերով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՕՋ – ՊԵՏԱԿԱՆ բուժարաններու գործադուլը մեծ յաջողութիւն արձանագրեց Նոյեմբեր 5-ին: Մասնակցողներու համեմատութիւնը 80%-ի հասած էր եւ եթէ ոմանք կը մերժէին նոր յաճախորդ ընդունիլ, ուրիշներ ուղղակի դուռները փակած էին: Ծանօթ է որ պատճառը կը վերաբերի մրցակցութեան անպարկեշտ նկատուած կացութեան մը պետական եւ ոչ – պետական հիւանդանոցներու միջեւ: Մէկ ու կէս տարուան ընթացքին, պետական հիւանդանոցները կարգ մը առաւելութիւններ կրցան ձեռք ձգել, ինչպէս աշխատավարձի վերարժեւորում, նոր աշխատատեղիներու ստեղծում եւայլն: Նոյ· 6-ին, Տիկին Կիկու պիտի ընդունէր ոչ – պետական ճիւղին ներկայացուցիչները եւ որոշ զիջումներ նախատեսուած էին:

ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ, ապահովութեան ուժերը բիրտ խուժում մը ըրած են Նոյեմբեր 6-ին, երկու տուներու վրայ, ուր կը մընային հացադուլ ընողներ, որոնք զօրավիզ են բանտարկեալներու նոր դրութեան դէմ բողոքողներուն: Մարդկային իրաւանց կազմակերպութեանց համաձայն, առնուազն տասը վիրաւորներ կան եւ վեց դիակներ ալ հանուած են տուներէն:

ՇՎԱՐՆԱՑԷ յայտարարած է Նոյեմբեր 5-ին, որ անկարելի է երեսփոխանական կանխահաս ընտրութիւններ կատարել եւ կրկնած է թէ չի հրաժարիր: Շեչտած է թէ հեռանալ իր պաշտօնէն «անպատասխանատու արարք մը» կ'ըլլայ:

ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ ՄԷՋ, անցեալ չաբթու տեղի ունեցած յեղասպաշտ արարքներէն ետք կովկասցի վաճառորդներու դէմ, երրորդ անձ մը եւս մեռած է: Պուտին կոչ ըրած է որ աւելի բուռն պայքար մը տարուի յեղասպաշտ բրտութիւններու դէմ:

ԳՈՒՊԱՑԻ մրրիկը, որ կղզիին անցած է Նոյեմբեր 4-էն 5-ի դիշերը հինգ հոգիի մահուան պատճառ եղած է: Երկրին մէկ դլխաւոր մասը աչխարհէն կտրուած է եւ ելեկտրական հոսանքէ եւ ջուրէ զրկուած: Գասթրօ անմիջապէս դացած է աղէտեալ տէր չըլլանները, որոնք ամէնէն աւելի տուժած են ժամական 200 քիլոմեթր փը-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ ԵՒ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

Ա. ՊԼՃԼԻՐԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Իսլամ ժողովուրդները պէսպէսօրեայ մահմետական կրօնքի երկու մեծ ճիւղերուն կամ աղանդներուն՝ սիւննի եւ շիի, կը պատկանին: Անոնց միջեւ դարերու ընթացքին խոր տարակարծութիւններ, նոյն-իսկ պատերազմներ ալ տեղի ունեցած են, բայց «անհաւատ» տէրութեան մը կողմէ իսլամ ժողովուրդի մը հանդէպ գործուած ճնշումի մը պարագային մահմետական բոլոր ժողովուրդներու ցանկութեան համաձայնութիւնը նոյն նպատակին չուրջ կը միանայ: 1993 տարուան Նոյեմբերին Օսլոյի մէջ իբր թէ Իսրայէլ – Պաղեստին տագնապին լուծումը որոշուած էր: Անկէ ի վեր ութ տարիներ սահեցան: Իսրայէլ ոչ միայն Օսլոյի մէջ տրուած որոշումները չուզեց գործադրել, այլ այժմու կառավարութիւնը իբր արաբական հող ճանչցած հողամասերուն վրայ նոր հրեայ գաղթականներ կը զետեղէ, մինչ միւս կողմէ Արաբներուն կը պարտադրէ իրենց բնակարաններէն հեռանալ: Դեռ երէք ամիս չեղաւ որ հեռատեսիլի կայանները քանիցս ցոյց տուին Արաբներու պատկառոյ 7000 բնակարաններու զինուորական կառքերով քանի մը օրուան ընթացքին քանդումը, որոնց չուրջ 40·000 բնակիչները մէկ օրէն միւսը անտուն փողոցը մնային: Պատճա՞ռը: Ըստ Իսրայէլի իշխանութիւններու բացատրութեամբ, «Արաբները հողին սեփականութիւնը չունին» եղեր: Մինչ միւս կողմէ, հեռատեսիլի լրագրողը կ'աւելցնէր թէ «այդ հողերուն վրայ հրեայ գաղթականներու համար նոր բնակարաններ պիտի կառուցուին»: Իսկ հետաքրքրական է թէ չէնքերու շինութեան համար արաբ գործաւորներ պիտի աշխատին եղեր...

Նիւ Եորքի ահաբեկչութեան վաղորդայնին, ԼՍի հեռատեսիլի կայանին վրայ, երբ լրագրող Լիւք Սէկիւյսն Պաղեստինի Արաբներու Ֆրանսայի մօտ ընդհանուր պատուիրակ Լէյլա Շահիտին արաբ ահաբեկիչներու կ'ակնարկէր, ան կ'ըսէր թէ «Բ. համաշխարհային պատերազմին ընթացքին երբ Ֆրանսա գերմանական տիրապետութեան տակ էր, Ֆրանսացի դիմադրականներ զէնքի փարեցան, դուք զանոնք ահաբեկի՞չ կը կոչէք: Ինչո՞ւ Պաղեստինցիները ահաբեկիչ կ'անուանէք: Անոնք աւելի քան երեսուն տարիներէ ի վեր օտար տիրապետութիւնէն կ'ուզեն ազատիլ»:

Պաղեստինի Արաբներուն դէմ կիրարկուած ճզճզումի քաղաքականութիւնը խրապէս ցնցեց մահմետական աշխարհը: Բ. համաշխարհային պատերազմէն յետոյ, երբ աշխարհի դրեթէ բոլոր ժողովուրդները յաջորդաբար իրենց անկախութեան տիրացան, Պաղեստինի Արաբները կը տեսնեն թէ տարիներէ ի վեր տեղ բանակցութիւններէ յետոյ ոչ թէ միայն իրենց վիճակը չի բարելաւուիր, այլ աւելի կը վատթարանայ: Անոնք վկայ կ'ըլլան թէ ինչպէս հրեայ գաղթականներ հետզհետէ բնակութիւն կը հաստատեն իրը արաբական ինքնավար շրջան ըլլալով ճանչցուած վայրերու մէջ: Ինչպէս ՊԱԿ-ի անդամ պատասխանատու արաբ անձնաւորութիւն մը վերջերս հեռատեսիլէն կը յայտարարէր, «ամէն անգամ որ Իսրայէլի մէջ ընտրութիւն կատարուի, անհրաժեշտ կ'ըլլայ կրկին բանակցութիւններու սկսիլ»: Երբ ամէնուրեք մեծ տէրութիւնները մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան հաւաստիքներ կու տան, Պաղեստինի արաբ ժողովուրդը կը տեսնէ թէ այս դնացքով իր երկրին վրայ ապրելու իրաւունքէն ալ պիտի զրկուի: Պաղեստինի մէջ տարիէ մը ի վեր չարունակուող ինթիֆատան ասոր արդելք ըլլալու անյոյս պայքար մըն է: Մահմետական աշխարհին մէջ եթէ պետութիւններու կեդրոնները իրենց արբանեակ շրջանակներով պարզապէս նիւթական օժանդակութեամբ եւ բարոյապէս կը բաւականանան ամոքել պաղեստինցի Արաբներու պահանջները, ժողովրդական խաւերու մէջ Արեւմուտքի «անհաւատ» տէրութիւններու անձնասէր եւ անտարբեր ընթացքը չատ աւելի խոր եւ վիրաւորական կը դտնեն: Մանաւանդ Արեւմուտք ուսանած արաբ երիտասարդներ որոնք Եւրոպայի կամ ամերիկայի մէջ տեղի ունեցող ընկերային յեղաշրջումներուն եւ բարգաւաճումին վկայ եղած են, Պաղեստինի Արաբներուն՝ իրենց կրօնակից եղբայրներուն վիճակը աւելի արդահատելի կը դտնեն: Այս է պատճառը որ Նիւ – Եորքի եւ Ուաշինկթընի ահաբեկիչներուն մէջ կան բարձրագոյն ուսման հետեւած երիտասարդներ որոնք մահմետական հասարակաց դատին համայն աշխարհի ծանօթացման համար չվարանեցան գիտակցաբար անձնասպանութեան դիմելու, պատճառ ըլլալով նաեւ աւելի քան 6000 հոգիներու մահուան, որոնք հեռուէն կամ մօտէն ոեւէ կերպով դեր չէին ունեցած Պաղեստինի Արաբներու դժբախտութեան մէջ: Անոնք պարզապէս զոհ դացին Արեւմտեան մեծ պետութիւններու, մանաւանդ ԱՄՆ-ու, միմիայն շահադիտական ծրագիրներու վրայ հիմնուած քաղաքականութեան:

***

Սովետական Միութեան համայնավար վարչաձեւի փլուզումէն յետոյ, մանաւանդ համաշխարհայնացումի բերելիք բարիքներէն շլացած, արեւմտեան պետութիւններու ղեկավարները եւ մտաւորականները, դիտական յառաջդիմութիւններու զուգահեռ, կը ցանկան իրենց ժողովուրդներու ընկերային կեանքին մէջ եւս մեծ փոփոխութիւններ բերել ուր ազգային դիտակցութիւն, աւանդութիւն կամ կրօնք իբր բարոյական արժէքներ այլեւս նոյն կշիռը պիտի չունենան ինչպէս անցեալին: Նոյնիսկ անոնք երբեմն կը փոխարինուին այլ արտակարգ յառաջդիմական (*) նորութիւններով ինչպէս միասեռականներու ամուսնութիւնը որ վերջերս պաշտօնական հանդամանք իսկ ստացաւ – նոյնիսկ կարդ մը երկիրներու մէջ եկեղեցական արարողութեամբ, թմրեցուցիչի գործածութեան ազատութիւն – ռավ – փարթիներու ընթացքին ոստիկաններու ներկայութեան տեղի կ'ունենայ – կամ «Լօֆթ Սթօրի»ի նման բարոյականի օրինակ (*) հանդիսացող յայտագրեր որոնք չաբաթներով հեռատեսիլի կայանէ մը ցուցադրուեցան: Արեւմուտքը համոզուած կը թուէր ըլլալ որ մահմետական երկիրներու նոր սերունդը արեւմտեան քաղաքը ճարտարարուեստի համայքէն տարուած, բարքերէն աղդուած եւ ուծացած, իր ներաշխարհին մէջ այլեւս տեղ չէր տար արեւմուտքին համար դրեթէ ժամանակավրէպ նկատուող բարոյական արժէքներու՝ կրօնք, հայրենիք եւ զոհողութիւն: Սոյն բարոյական արժէքները, ըստ Արեւմուտքի դիւանագէտներուն, իսլամ ժողովուրդի տգէտ եւ յետին դասակարդն էր որ միայն յանուն մահմետականութեան նկատի կրնար առնել մինչեւ իսկ անձնազոհութեան դիմելով: Հետեւաբար չատ դժուար չէ կռահել որ երբ 19 արաբ երիտասարդներու, որոնցմէ կը թուի թէ ոչ մին բնիկ Պաղեստինցի է, դիտակցաբար յանուն կրօնակից ժողովուրդի մը ազատագրութեան դատին անձնասպանութիւնը որքան չփոթութեան մատնեց Ամերիկան եւ Եւրոպան. անոնք ի վերջոյ տեսան թէ եթէ արաբ երկիրներու ղեկավարները եւ մեծահարուստները չնորհիւ արեւմտեան դրամատէրներու հետ իրենց կապերուն հարէմներու մեղկ կեանքին անձնատուր անհոգ կեանք մը կը վարեն, ժողովրդական խաւերը դեռ Միջին դարու մէջ կ'ապրին ու իրենց հոգեբանութիւնը անչէջ մնացած է: Եւ այնքան աւելն որ Պաղեստինի հարցին թղթածրարը չէ փակուած, մեծ կամ փոքր չափով ահաբեկչութիւններ կարելի է որ տեղի ունենան: Նիւ – Եորքի աղէտը ցոյց տուաւ որ ոչ մէկ երկիր կրնայ զերծ մնալ:

Աֆղանիստանի դէմ Ամերիկայի կողմէ չղթայազերծուած պատերազմը համայն աշխարհի մէջ արձագանգ գտաւ եւ աջակցութիւն յայտնուեցաւ: Անչուշտ իւրաքանչիւր պետութիւն ալ իր հեռաւոր եւ մօտաւոր չահերը նկատի առաւ: Ռուսիա որ Չէչէնիոյ հարցին մէջ Արեւմուտքի քննադատութեան թիրախ էր այժմ կրնայ աւելի ազատօրէն ըմբոստները զսպելու ձեռնարկել: Մաուլէն Օլպրայթ որ ռուսական բանակներու Չէչէններու դէմ կատարած յարձակումները խստիւ կը դատապարտէր եւ կ'ըսէր թէ այդ կռիւներէն ժողովուրդը խորապէս կը տուժէ (1), արդեօք հիմա ի՞նչ կ'ըսէ երբ կը տեսնէ թէ ամերիկեան օդանաւերու ռմբակոծումներուն հետեւանքով հազարաւոր Աֆղաններ կ'արտադղթեն Փաքիստան կամ Պարսկաստան ապաստանելու համար, իսկ հարիւրներով ալ ռումբերու տակ սպանուեցան: Անգլիացի լրագրող մըն ալ կը թելադրէր Ռուսիոյ դէմ պատերազմի ձեռնարկել Չէչէններու դէմ կատարուած ջարդը դադրեցնելու համար (2):

Անգլիա որ իր նախկին գաղթավայրերու վերաբերեալ ամէն հարցի մէջ չուզեր ետ մնալ, անմիջապէս գործօն դեր ստանձնեց: Փորձառու կեդրոնական Ասիոյ ժողովուրդներու հետ յարաբերութեան, Թոնի Պլէր դրօչակակիր եղաւ Աֆղաններու դէմ սկսուած պատերազմին: Անչուշտ այս չատ պատրաստակամութեան մէջ կեդրոնական Ասիոյ վերաբերեալ ապագայի ծրագրին հեռանկարը կայ:

Ֆրանսա եւ Գերմանիա թէեւ սկիզբին ցանկութիւն յայտնեցին անմիջապէս զօրաբանչիւրը նկատի առաւ թէ հոծ խումբ բնակչութեան մը տէր է այսօր: Ֆրանսա որ այսօր վեց միլիոն մահմետական բնակչութիւն ունի, տեսաւ թէ դեռ չատ հեռու է այդ բնակչութիւնը լիովին իր քաղաքականութեան բաժնեկից նկատելէ: Աւոր իսկական օրինակը վերջերս տեսանք երբ Ֆրանսա – Ալժերիա Ֆութպոլի մրցումի ընթացքին «ձրիօրէն բաշխուած տոմսակներով մրցումին ներկայ դտնուող Ֆրանսա ծնած ու մեծցած մահմետական երիտասարդներ սուլելով դիմաւորեցին Ֆրանսայի Ազգային քայլերգը եւ չիլեր նետեցին նոյնիսկ նախարարներու վրայ երբ Ալժերիոյ խումբը կոչընդնել սկսաւ» (3): Գերմանիա եւս երեք միլիոնէ աւելի մահմետական բնակչութիւն ունի որուն մեծամասնութիւնը Թուրք է: Պարտաւորուած չատ չափաւոր քաղաքականութիւն մը որդեգրեց:

Թուրքիա եւս, իբր մահմետական տէրութիւն՝ բայց լաիք, չուզեց չատ առաջ երթալ: Թէեւ ահաբեկիչները դատապարտելու համար ան առաջին մէկ օրէն համաձայն գտնուեցաւ: Իրեն համար ազգան ահաբեկիչներու պատժումը նոր առիթ մըն է «ահաբեկիչ» Քիւրտերը պատժելու համար ազատ եւ համարձակ: Թուրքիա Քիւրտերը երեք ուղղութեամբ կը ջանայ իրենց երկրին վրայ տարացնել: Ա. Քիւրտ ազգայնականները տեղւոյն վրայ կը սպանուին: Բ. Վերջերս տեսանք թէ Թրքական իշխանութիւններու իսկ կազմակերպութեամբ Քիւրտեր նաւերով Եւրոպա կը ղրկուին իբր գաղթական: Երրորդ՝ բազմահազար թիւով Քիւրտեր Արեւմտեան Փոքր Ասիա կը պարտադրուին գաղթելու: Ծրագիր մը որուն գլխաւոր հեղինակն է Էօզալ (4):

Իսկ վերջապէս, Ամերիկայի համար, Նիւ – Եորքի ահաբեկչութիւնը իր կրած մեծ եւ դրեթէ անդարմանելի կորուստին հետ միասին կը բերէ նաեւ երկու կարեւոր առաւելութիւններ: Նախ կարճ ժամանակի ընթացքին եւ առանց մարդկային մեծ կորուստի, անհրաժեշտ է որ այս անհաւասար պատերազմը վերջ գտնէ: Այս պարագային Ճորճ Պուշի համար վերընտրուելու հաւանականութիւնը չատ մեծ է: Երկրորդ՝ Աֆղանիստանի մէջ արեւմտամէտ կառավարութեան մը հիմնումը ԱՄՆ-ու համար կեդրոնական Ասիա մուտք դործելու «աներեւակայելի» առիթ մը կը ստեղծէ:

Միայն թէ այս բոլորը կրնա՞ն կատարեալ ապագայ ահաբեկչութիւնները: Ասոր համար ինչպէս վերեւ ըսինք անհրաժեշտ է այլեւս վերջակէտ մը դնել Պաղեստինի հարցին: Պուշ, Հոկտեմբեր 11-ին, Մարոքի թագաւորին հետ հեռաձայնային խոսակցութեան մը ընթացքին կը յայտնէր եւ կը խոստանար որ «Պաղեստինի հարցը արդարօրէն, լրիւ եւ վերջնական կերպով պիտի կարգադրուի ՄԱԿ-ի թիւ 242 եւ 338 որոշումներուն համաձայն»: Իսկ այս որոշումներուն գործադրութիւնը կը նշանակէ որ իսրայէլ պէտք է պարպէ 1967-ի պատերազմին յետոյ գրաւած բոլոր հողերը:

Արդեօք Պուշ իրօք կը հաւատա՞յ թէ իր խոստումը կրնայ իրականացնել: Մենք անձնապէս չատ լաւատես չենք:

---

(1) Տե՛ս «Ուաշինկթըն Փոսթ»ի մէջ Մարտ ամսուան սկիզբը (2000) լոյս տեսած իր յօդուածը:

(2) Տե՛ս «Թայմզ» 1999 Նոյեմբեր 19, թիւ 66·676:

(3) «Ֆիկարօ», 2001, Հոկտեմբեր 9, թիւ 17·780:

(4) Տե՛ս «Կարտիէն»ի 1993 Հոկտեմբեր 17 թիւը: Նախագահ Էօզալ վարչապետ Տէմիրէլի նոյն տարուան փետրուարին գաղտնի ճամակով մը կը տեղեկացներ թէ պէտք է 150 – 200 հազար Քիւրտեր փոքր Ասիոյ արեւմտեան ճահճոցները փոխադրել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՄԵՌ ՀԱՐՑԸ ԴԵՌ ՄՆՈՒՄ Է ԱՆՊԱՏԱՍԽԱՆ

— • —

Երկու չաբաթ առաջ էր ընդամէնը՝ ըլլուցում էի Միացեալ-Նահանգներից այցի եկած ծանօթիս հետ, որ երեւանից հետացել էր մօտ տասը տարի առաջ: Երբ զիմացինդ քեզ յիշում է տասը տարի առաջուայ քո կերպի մէջ, նրա հայեացքն ակամայ դառնում է քո կերպարանափոխութիւնը քեզ մատուցող հայելի: Եւ այդ հայելին ինձ ասաց, որ ես ամուր եմ դարձել, իսկ իմ սիրտը կարծրացել է:

Երկիրը, ուր ապրում եմ այսօր, անհամեմատ աւելի փոքր է, աւելի աղքատ ու թոյլ, քան երկիրը, ուր ապրում էի դեռ երէկ: Սակայն այս մէկն աւելի իրական է: Եւ այն, ինչ կատարուեց մեզ հետ անցած տասը տարիներին, ես կ'անուանէի փորձութիւն իրականութեամբ:

Սովետական կարգերի հաստատումը Հայաստանում ընտրութեան արդիւնք չէր, այլ՝ պատմութեան հարկադրանքը: Եղեռնից չնչահատ ժողովրդին չունչը տեղը բերելու ժամանակ տրուեց, ու դրա համար 70 տարին աւելի քան բաւական էր: 88-ի չարժումն սկսող սերունդը ֆիզիքական դոյութեան հարց չունեցող, ապահով սերունդ էր, որ պահը յարմար տեսաւ պատմավէպային երազանքներից իրական քայլերի անցնելու: Իրականութեան ջրերը, սակայն, չատ աւելի սառը դուրս եկան, քան կարելի էր պատկերացնել:

Այն, որ Հայաստանն անպատրաստ անկախացաւ, այսօր ակնյայտ է: (Ի վերջոյ՝ 88-ի չարժումն էլ իրրեւ անկախութեան չարժում չսկսուեց): Բայց երեւի թէ, ինչպէս ցոյց է տալիս մերձպալթեան երկրների օրինակը, անկախութեանը պատրաստ լինելու համար պէտք է անկախ եղած լինել: Հայաստանի առաջին Հանրապետութեան երկու տարիների փորձը չափազանց կարճ էր բաւարար լինելու համար: Համոզուած եմ՝ եթէ մեր այս, արդէն տասնամեայ անկախութիւնը յանկարծ կորցնենք, դիտակցելու ենք կորցրածի արժէքը, չենք հաշտուելու դրա հետ եւ յաջորդ հնարաւորութեան դէպքում աւելի պատրաստ ենք լինելու: Բայց ես չեմ ուզում, որ այդպէս լինի: Նախ՝ որ այդ յաջորդ անգամը կարող է պարզապէս չգալ: Ու եթէ գայ էլ՝ ես ինքս արդէն չեմ լինի կամ կը լինեմ ոչ գործող սերնդի մէջ: Գործելու հնարաւորութիւնը եզրակացութիւններ անելու կամ խորհուրդներ տալու հնարաւորութեան հետ փոխելն ինձ համար չատ ուրախութիւ կը լինէր: Գիտակցում եմ, որ ասածիս մէջ դաժանութիւն կայ: Ի վերջոյ՝ ես ինքս էլ ապրում եմ այդ ժամանակաշրջանում, ես էլ ունեմ իմ ցաւերը, ես էլ ունեմ իմ կորուստները, ես էլ ունեմ իմ ինքնասիրութիւնը, որ ամենից շատ է տուժում: Բայց ես ինձ համար ընտրել եմ ճշմարտութիւնը, ինչքան էլ դառը լինի այն:

Ես ինձ համար ընտրել եմ ճշմարտութիւնը, ինչքան էլ դառը լինի այն:

ՁԷՄԱԼ ՓՈՂՈՑԻՆ ՅՈՒՀԵՐԸ

Իթթիհատ վէ Թէրաքքիի երրորդ հզօր դէմքին ձէմալ փաշայի յուշերը լոյս տեսած են անցեալ Մայիսին, «Ծուչեր» խորագրուած 429 էջնոց հատորով մը: Հոն բնականաբար նիւթ եղած է Հայկական հարցն ալ: Ձէմալ փաշա Հայերու տարագրութեան պատասխանատուութեան մէջ իր բաժինը մեծ բծախնդրութեամբ կ'անջատէ Էնվէրէն եւ Թալէաթէն, գրելով. «Արդեօք, եթէ Պոլիս գտնուէի ու Արեւելեան Անատոլուի նահանգներուն մէջ ու բանակին եւեն զործուած արարքները պիտնայի քննարկումներուն մասնակցէի, տարագրութեան որոշումը պիտի չվաւերացնէի՞: Կը կարծեմ որ ընդհանուր տարագրութեան նման ամբողջ աշխարհի քաղաքակրթութեան հետաքրքրութիւնը չարժող որոշում մը կարենալ տալու համար ինկերներս չատ լուրջ պատճառներ ու կարեւոր փաստաթուղթեր ձեռք ձգած էին»:

Հատորը որուն հրատարակութեան լուրը տուած է «Ակօս» չարաթաթերթը, լոյս տեսած է «Իշ» դրամատան մշակոյթի մատենաշարէն:

ջոյ՝ չուրջս խորտակուած ճակատագրեր են ու փլուզուած յոյսեր: Բայց ասել եմ արդէն, որ անցած տասնամեակն ինձ դարձրել է կարծրասիրտ:

Ես հատնաբար փոքրամասնութեան մէջ եմ: Հատնաբար՝ եթէ այսօր հանրաքուէ անցկացուէր, Հայաստանցի – րի մեծամասնութիւնը ցանկանար այս ծայրայեղ աղքատ ու ծայրայեղ անապահով երկիրը փոխարինել ապահով անկեամբ՝ աւելի հարուստ ու բարեյաջող մի երկրում: Դա կը նշանակէր, որ անմեռ հարցը՝ «Հայերս ունա՞կ ենք, արդեօք, ստեղծելու մի կարգին երկիր», դարձեալ, գոնէ իմ կենդանութեան օրօք, մը նում է անպատասխան: Ու քանի որ հարցը դեռ իսկապէս անմեռ է, այսինքն՝ ոչ մի անգամ չի ստացել դրական պատասխան, որ դադարի հնչել, պատասխանի հերթական յետաձգումը, ինձ համար գոնէ, կը նշանակէր «ոչ»:

Իսկ այսպէս, որքան էլ միամիտ հնչի փոքրամասնութեանս խոստովանանքը, ինձ դեռ թւում է, թէ նուազ չիւը կարող է ծառ դառնալ՝ օրերից մի օր:

ՄԱՐԻՆԷ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

«Գրական Թերթ», Սեպտեմբեր 21

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԿԱՆԱՏՏԵՍԵԼԻ ԱՐԿԱԾԻՆ ԳԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— • —

Հոկտեմբեր 4–ին Թել Ավիվէն Սիպերիա երթալու համար ճամբայ ելած օդանաւ մը Սեւ ծովուն վրայ չախչախուեցաւ, պատճառ ըլլալով 78 հոգիի մահուան. ըսուեցաւ թէ ցամաքէն արձակուած հրթիռ մըն էր պատասխանատուն: Շուրջ ամիս մը եռք, պարագաները ճշդուած են ու տեղ գտած լրատուներու մէջ: Ամէն բան ցոյց կու տայ որ ուկրանացի զինուորական պատասխանատուները որքա՛ն անփութութեամբ վարուած են, պաշտպանութեան նախարարութիւնը դնելով առաջին ամբաստանեալի աթոռին վրայ:

Հոկտեմբեր 4 - 5-ին որոշուած էր հրթիռներ արձակելու զինավարժութիւններ ընել Ղրիմեան թերակղզիին մէջ: Փորձարկումի դաշտը Ռուսաստանի կը պատկանէր, վարձու տրուած էր Ուկրանիոյ: Ուկրանական զօրաբաժիններըը այդ օրերուն պիտի փորձէին նոր այլ զէնքերու հետ, հակօդային հրթիռներ: Անոնց արձակման համար պէտք է օդային տարածքը փակուէր: Նախապէս որոշուած էր որ կարճ հասողութեամբ հրթիռներու արձակման զօրավարժութիւններուն ռուս զինուորականներ ալ մասնակցին, սակայն, ստուգուած է որ անոնք արկածին պատճառ դարձած հրթիռին հետ կապ չեն ունեցած:

Հոկտեմբեր 4-ին, ժամը 12·40-ին Սիպերիան օդային զիծերու օդանաւը մտած է ռուսական հակակշռի ենթակայ օդային տարածքը. վայրկեան մը եռք երկու հրթիռ արձակուած է 240 քիլոմեթրնոց միջոցէ մը: Ռուսերու կատարած հետաքննութեան առաջին արդիւնքներուն համաձայն, ժամը 12·44-ին հրթիռներէն մէկը պայթած է օդանաւին 15 մեթր վերեւը եւ պարունակած պայթուցիկները տեղացած են անոր վրայ: Օդաչուն, օդնականը եւ ճամբորդներուն մեծ մասը մեռած են անմիջապէս, մինչ 7 միլիմեթրնոց 350 զընդիկներ ամէն կողմէն ծակծկած են օդանաւը:

Այդ հրթիռները 1979-ին պատրաստուած են եւ ուկրանական բանակին այդ զինամթերքէն ունեցած քանակութեան մասին որոշ թիւ չըլլալով հանդերձ, ստոյգ է որ այդ բանակը մեծ մասով խորհրդային չրջանի արտադրութեան տէր է: Արդէն պատասխանատու մը ըսած է թէ երկիրը 1991-էն ի վեր հակօդային ոչ մէկ նոր հրթիռ գնած է: Իսկ Ուկրանիոյ խորհրդային չրջանի զինամթերքէն մաս մը անցած է գլխաւորաբար Ափրիկէի ապստամբ կազմաւորումներու, կասկածելի վաճառակարգերու ձեռքը: Ստուգուած է որ 1992 – 1998-ի միջեւ 57 միլիառ տոլարի զինամթերք անհետացած է:

Հոկտեմբեր 4-ի արկածը բացորոշ կերպով ցոյց կու տայ որ ուկրանական զինեալ ուժերը որքա՛ն ծանրակչիռ հարցերու տէր են: Այս տարի միայն 66,7 միլիոն եւրոյի պիւտճէ կարելի եղած է գնումներու յատկացնել. իսկ այդ գումարը թաւարար անգամ չէ ռուսական հակօդային արդիական հրթիռ մը գնելու: Պաշտպանութեան պիւտճէն հազիւ կը բաւէ անձնակազմը կչտացնելու եւ ոչինչ կը ծախսուի ռազմամթերքին արդիակացման, կամ նոր գնումներու համար: Արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ Ուկրանիա կը մնայ հնօրեայ զինամթերքի մը ու անվարժ զօրքերու տէր երկիր մը որ եթէ կացութեան ճար չգտնէ, զօրավարժութիւններուն միչտ վտանգը ունի այս կամ այն օդային զիծերու օդանաւը չախչախելու:

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱԻԻԼ

ՄԻՋԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Երեք տարիներ առաջ, էքիւմենիք ազգնամեայ աղօթքի երեկոյթի մը ընթացքին, հանգանակութիւն տեղի ունեցաւ, ի նպաստ Երեւանի մէջ կառուցուելիք Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարի շինութեան: Այդ ձեւով, քրիստոնեայ միւս համայնքները իրենց եղբայրական աջակցութիւնը ուզած էին բերել Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիին, անոր 1700–ամեակին առթիւ: Հաւաքուած 5000 ֆրանքի գումարը տաճարին փոխանցուեցաւ պատկան իշխանութեանց:

Այսօր որ եկեղեցիին կառուցումը աւարտած է, նուիրատուները փափաքած էին տեղեկանալ չինութեան մասին: Այսպէս, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 20–ին, չուրջ 60 հոգի տեղ գրաւած էին Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, ներկայ գտնուելու այս տեղեկատուութիւն – հանդիպման: Երեկոյթին բացումը կատարեց Շաւիլի եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Ցարութիւն Քահանայ Թաշճեան: Ապա, խօսք առաւ եկեղեցւոյ սարկաւագ՝ Տոքթոր Յովհաննէս Յովհաննէսեան որ նոր կը վերադառնար Հայաստանէն. ան յուզումով պատմեց իր ճամբորդութենէն քանի մը դրուագներ, ծանրանալով Պապին այցելութեան վրայ, իր դրական ու նաեւ բացասական երեւոյթներով. ցաւով նշեց որ ժողովուրդը կամովին հեռու պահուած էր բոլոր հանդիսութիւններէն ինչ որ անընդունելի նկատեց, նոյնիսկ եթէ ապահովութեան խիստ միջոցներու պատճառաբանութիւններ ըլլան: Ինչ – պէ՞ս հանդուրժել նաեւ որ ծերունի մարմիկ մը ամբողջ գիչեր մը անցընէ անօթեւան, խաթողիկոսարանի չրջափակէն ներս, առանց որ ոեւէ մէկը մտահոգուի իր վիճակէն... Տխուր պատկերներ որ քիչ մը կը դունատեն պաշտօնական դոհունակութիւնները:

Երկրորդ բաժինով մը, եկեղեցիին քովընտի սրահին մէջ, Խտուար Թօփալեան, որ նոյնպէս Հայաստանէն նոր կը վերադառնար, քանի մը ցայտուն լուսանկարներու ցուցադրութեամբ զանազան միջոցառումներու (Միւռոնօրհնէք, Մայր Տաճարի օծում, Պապին այցելութիւն), ընդհանուր պատկեր մը ներկայացուց: Հանդիսատեսները հետաքրքրութեամբ հետեւեցան բացատրութիւններուն:

Հանդիպման այս երեկոյթը աւարտեցաւ ընդունելութեամբ մը՝ առիթ մը որպէսզի յաւելեալ տեղեկութիւններ քաղուին երկու բանախօսներէն:

ՀՐԱՉ ՀՐԱՉԵԱՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԹՈՒՏ

•

– Ստիպուած եմ ձեր ոտքը գիպսի մէջ դնել:

– Գիպսն ինչ եմ անում, մարմարի մէջ դիր, ես կը վճարեմ:

*
**

Նոր Հայը գնում է խանութ, ուր կեն–դանիներ են վաճառում, երկար նայում կրեայինն եւ վաճառողին ասում.

– Ի՞նչ գին ես ասում:

– 100 տոլար, – պատասխանում է վաճառողը:

– Իսկ առանց տուփի՞. .

ԹԻՒ 17 ԹԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՅ

Այդ երիկունը վահան Թօշիկեան չատ ուշ մեկնեցաւ «Վերջին լուր»ի խմբագրատունէն:

Մտածկոտ դէմքով մը ուղղուեցաւ դէպի կամուրջ՝ ակնոցը եղերականօրէն քիթին կախուած եւ թերթերու ծրար մը դիպանին մէջ:

Մինչեւ իրիկուն վրդովեցուցիչ լուրեր իմացած էր ու այժմ անոնց ազդեցութեան ներքեւ կը գտնուէր:

Երբ կամուրջ հասաւ, ձեռք մը իր ուսին դպաւ:

Թօշիկեան յանկարծ ցնցուեցաւ եւ դող եկած եռին նայեցաւ:

– Դո՞ն ես եղեր, Աբի՛կ, – գոչեց, – զիս դող հանեցիր:

Արդարեւ իր եռին կեցած էր Աբիկ Մուպահեաճեան՝ թեւին տակ խոշոր ծրար մը առած:

– Ինո՞ւ դող ելար, – հարցուց թեթեւ մը ժպտելով:

– Եղբա՛յր, մէկէն ի մէկ կարծեցի, որ ոստիկան մըն էր...

– Ոստիկանի հետ ի՞նչ գործ ունիս:

– Ես ինչ գիտնամ, այս օրերս չատ ջղայնոտ ու կասկածոտ դարձած եմ. ամէն վայրկեան ինծի այնպէս կու գայ, որ պիտի ձերբակալուիմ ... այսօր մանաւանդ չատ դէչ տրամադրութեան մէջ եմ:

– Գիտե՞ս, որ կացութիւնը չատ ծանրակչիռ հանգամանք մը առնելու վրայ է, – ըսաւ Աբիկ խորհրդաւոր ձեւով մը եւ ձեռքը մօրուքին տանելով:

– Ա՛յո՛, ես ալ այսօր երկիւղալի բաներ իմացայ, – պատասխանեց Թօշիկեան:

– Մուրթին մէջ դատաղրութիւններ կը սարքուին կոր բոլոր ազգին դէմ:

– Կացութիւնը պարզապէս յուսահատական է, . դիտել տուաւ Թօշիկեան:

– Եւ Պատրիարքարանը բան մը ըրած ունի:

– Ձեռքէն ի՞նչ կու գայ:

– Ի՛նչ ըսել է, վերջապէս ազգային իշխանութիւն մըն է, պէտք է դիմումներ կատարէ, բացատրութիւններ ուզէ. ես այս մասին թէեւ խօսեցայ Պատրիարքին, բայց չատ կարեւորութիւն չտուաւ ըսածներուս. դաւառներէն եկած տեղեկութիւնները ալ չատ դէչ են, ամէն կողմ վախ ու սարսափ կը տիրէ կոր, պէտք է անպատճառ բան մը ընել:

– Դժբախտութիւնը այն է, որ պատերազմին հետեւանքով ղեսպաններն ալ բացակայ են... գոնէ կարելի էր անոնց դիմում ընել:

– Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ դեսպանները հոս են, Թո՛ղ անոնց դիմեն... հիմա բոլոր ազդեցութիւնը անոնց ձեռքն է... այս կէտն ալ բացատրեցի Պատրիարքին ... վերջապէս չարժելու է, գործելու է, բան մը ընելու է:

– Անոնց քաղաքականութիւնը այնպէս կը պահանջէ, որ այս միջոցիս Թուրքերուն հետ աղէկ երթան, կը կարծե՞ս, որ հաւանին ի նպաստ Հայերուն միջամտութիւն մը ընել:

– Մինչեւ աստիճան մը կ'ընեն. մենք մեծ բան մը չենք պահանջեր կոր, այլ պարզապէս ապահովութիւն. դիտես, որ առջի օրը եկան ամէնուս տունը, ով կայ, ով չիկայ՝ գրեցին, իբր թէ հացի վէսլեքա պիտի տան եղեր, բայց յետոյ իմացանք, որ Թուրքերուն, Յոյներուն եւ Հրեաներուն տուները չէ գրուած, յայտնի է, որ խնդիրը հացի խնդիր չէ, այլ միմիայն Հայոց դէմ կարգադրութիւն մը:

– Բայց ի՞նչ կրնայ ըլլալ այդ, . հարցուց Թօշիկեան մտատանջ դէմքով մը:

– Ո՛վ գիտէ, ամէն պարագային՝ մեզի նպաստաւոր բան մը չէ, այս մասին վարչութեան մէկ անդամին ուշադրութիւնը հրաւիրեցի այսօր:

– Ի՞նչ ըսաւ:

– Ըսաւ, թէ ինքն ալատանկ բան մը իմացած է, թէ ուրիշ մէկ քանի թաղերու մէջ ալ նոյն գործողութիւնը ըրած են, բայց կարեւորութիւն տալիք բան մը չէ, Աստուած տար՝ այնպէս ըլլար:

– Մեր կողմերն ալ իմացայ, որ ամուրի Հայերուն ցուցակը կը պատրաստեն եղեր, – պատասխանեց Թօշիկեան:

– Ահաւասիկ կասկածելի բան մըն ալ, բարեբախտաբար մենք երկուքս ալ ամուսնացած ենք:

– Վերջապէս եթէ այս փորձանքներէն դլուխնիս ողջ ազատենք, չատ մեծ բան է, – եզրակացուց Թօշիկեան:

Այսպէս խօսակցելով՝ հասած էին Ղալաթիա:

– Ես հոս մէկու մը պիտի հանդիպիմ ու անկէ Օրթաքէօյ պիտի երթամ, – ըսաւ Աբիկ:

– Իսկ ես Բերա պիտի ելլեմ, . պատասխանեց Թօշիկեան:

Թողունք, որ Աբիկ երթայ իր տեսնելիք անձը գտնէ, եւ մենք հետեւինք «Վերջին լուր»ի խմբագրին:

Թօշիկեան միչտ տխուր ու մտածկոտ ուղղուեցաւ թիւնէլ եւ չտապեց երկրորդ կարգի վակոնը:

Հոն նոր ծանօթ մը գտաւ իր դէմը:

Սեպուհ Ակունին էր, որ ականջին ծռելով ըսաւ.

– Կարեւոր բաներ իմացայ...

– Ի՞նչ բան, . հարցուց վահան կասկածոտ եւ վրդոված դէմքով մը:

– Հոս ըսուելիք բաներ չեն, երբոր աոանձին մնանք, այն ատեն կ'ըսեմ:

– Լաւ, . պատասխանեց վահան:

Քանի մը վայրկեան եռքը երկու բարեկամները դուրս կ'ելլէին թիւնէլէն ու թեւ թեւի կ'ուղղուէին դէպի թիւնէլի թաասժը:

– Այս ճամբէն երթանք, . ըսած էր Սակունի, . որպէսզի աւելի առանձին ըլլանք:

Երբ քիչ մը յառաջացան՝ Ակունի ըսաւ.

– Կարծեմ ամէնքս ալ վտանգի մէջ ենք:

– Ի՞նչ վտանգ:

– Ձերբակալուելու, բանտարկուելու եւ թերեւս աքսորուելու վտանգը:

– Ի՞նչ կ'ըսես, . գոչեց Թօշիկեան, . բայց ամէնքս ըսելով ի՞նչ կը հասկնաս:

– Մասնաւորաբար խմբագիրները, կամ աւելի ընդարձակ սահման մը տալու համար, մտաւորականները:

– Բայց ի՞նչ կ'ուզեն մեզի, մանաւանդ ոչ կուսակցական խմբագիրներէն:

– Հիմա այդ զանազանութիւնը գոյութիւն չունի, կառավարութեան աչքին ամէնքս կասկածելի ենք:

(Շար. 96)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԹՈՒՐ.– Տէր եւ Տիկին Զապէան Տիկին Մարիամ Մանուկեանի մահուան տարելիցին առիթով 500 Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին:

INFORMATIONS ARTISTIQUES

La Représentation Permanente de l'Arménie auprès du Conseil de l'Europe organise une exposition photographique intitulée **«L'art sans frontières : L'UNIVERS DE SERGUEï PARADJANOV»,** à Strasbourg, dans le hall du Conseil de l'Europe du 5 au 9 novembre.

Centre Culturel SAINT MESROB A PARIS

Jeudi 15 novembre à 20 heures 45

CONFERENCE

sur le thème :

UNE BANQUE ARMENIENNE A PARIS, POUR QUOI FAIRE ?

par

GEORGUI HARUTYUNYAN

représentant à Paris de l'**Ardshinbank**

Le conférencier présentera les lois et réglementations encadrant le système bancaire arménien, évoquera des cas concrets de service rendus aux associations et personnes physiques de la communauté arménienne de France et répondra aux questions du public.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge
— Entrée libre — Cocktail —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Մօրիս տը Պէնոյի «Անահիտ» մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Շարլ եւ Էլիզ Սինանեանէ 300 Ֆր. ի նպաստ մասնաճիւղիս միօրեայ վարժարանին:

(Շար. Ա. էջէն)

չոգ հովէն: 50 տարի է Գուպա այսքան ծանր կացութեան չէր մատնուած:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Նոյեմբեր 5–ին, 11 հոգի, որոնց մէջ «առանց սահմանադրութիւն թղթակից»ներու ընդհանուր քարտուղարը՝ Ռոպէր Մենար, ձերբակալուած են, երբ թռուցիկներ կը նետէին Ազնաւուրի փոխ – նախագահին՝ Հու Ժինթաոյի կառքին վրայ, Միջազգային Ճարաբերութեանց Ֆրանսական հիմնարկէն մեկնած առեն: Փոխ – նախագահը, որ պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Ֆրանսա, ճառ մը արտասանած էր, կրկնելով չին համայնավար կուսակցութեան պաշտօնական դիրքերը: Բողոքողները, որոնք հարցապնդումէ ետք ազատ ձգուած են, ուզած չին դատապարտել մարդկային իրաւանց խախտումը Ազնաւուրի մէջ եւ կը պահանջէին 13 լրագրողներու ազատ արձակումը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ՝ փէէր Պէրէկովուայի այրին՝ Ժիլպէրթ Պէրէկովուա մեռած է Նոյեմբեր 5–ին, 81 տարեկանին: Ամուսինը անձնասպան եղած էր 1993 Մայիս 1–ին, Նըվէր եւ ինք, անկէ ի վեր, երբեք ինքզինք չէր դատած:

ԳՐԱԿԱՆ ԿՈՆՔՈՒՐ մրցանակը տրուեցաւ Ժան – Քրիսթոֆ Ռիւֆէնի «կարմիր Պրազիլ» հատորին համար (կալիմար) եւ Ռընօատօն ալ չնորհուեցաւ Մարթին լը Գոզի «Սելէսթ»ին (Ռոչէ հրատարակչական):

Communiqué de Presse

Le Fonds Arménien de France mobilise la communauté arménienne autour du PHONETHON *

du 8 au 11 novembre 2001

du 8 au 11 novembre
+ de 450 bénévoles sur Paris, Lyon, Marseille, Montpellier et Nice
120 lignes téléphoniques
+ de 30 000 contacts téléphoniques
objectif en promesse de dons :
5 millions de francs

La deuxième édition du PHONETHON du Fonds Arménien de France se déroulera du jeudi 8 au dimanche 11 novembre 2001.

Cette opération a pour objectif de collecter des dons pour continuer la construction de la Route Dorsale du Karabagh, destinée à contribuer au développement des villes et villages de la région.

Les deux premiers tronçons, de 30 km de long, ont été inaugurés en septembre dernier.

Pour la première fois, le PHONETHON se déroulera simultanément à Paris, Lyon, Marseille, Montpellier et Nice. Des phonéthons auront lieu aussi en Allemagne, au Canada, aux Etats-Unis et aux Pays-Bas.

Le Fonds Arménien de France rassemblera plus de 450 bénévoles pour contacter plus de 30 000 familles en ayant pour objectif de rassembler 5 millions de france en promesses de dons.

Les résultats seront proclamés lors de la clôture du PHONETHON, dimanche 11 novembre 2001 à 17h, en présence des bénévoles, de l'ambassadeur d'Arménie et de personnalités invitées.

***PHONETHON**
N° Vert 0800 095 095

- **Espace Centre d'Appels France Télécom**
52-58, avenue Aristide Briand,
92220 Bagneux

Jeudi 8 novembre de 18h à 22h
Vendredi 9 novembre: de 9h à 22h
Samedi 10 novembre: de 10h à 22h
Dimanche 11 novembre: de 10h à 18h

Paris, le 5 novembre

Հայաստանի Հանրապետութեան Առաջին Տիկին Պելլա ՔՈՉԱՐԵԱՆի բարձր հովանաւորութեամբ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

ի նպաստ Ոսկրածուծի Պատուաստի Հայկական Հիմնադրամի

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՓԻՎԱԿՈՎ (ջութակ)
ԷԼԷՆ ՄԵՐՍԻԷ (դաշնակ)

Ցայտագիր՝ Պախ, Պէթհովընի, Ֆրանք

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի

եւ աջակցութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կազմակերպութիւնները Համակարգող Խորհուրդին

ՈՒՐԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7, ժամը 20·30–ին

Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie, 75008 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ Հեռ· 01 48 24 46 57
— Կավօ Սրահ Հեռ· 01 49 53 05 07

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ՃԱՇ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

բարձր հովանաւորութեամբ՝
Պարոն ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ–ի
Նախկին Նախարար եւ Իսի–լէ–Մուլինոյի Քաղաքապետ

Ելոյթ կ'ունենայ յայտնի եւ սիրուած երգիչ **ԿՐԻՇԱ** *եւ նուագախումբը*

Մասնակցութեամբ ԵՐԱԶ *դպրոց–պարախումբի*

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18, ԺԱՄԸ 13–ԷՌ 19

PACI–ի սրահին մէջ
25, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Տոմսերու թէ տեղեկութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Եկեղեցիի քարտուղարութեան: ☎ 01 46 44 28 52:

LE GROUPE EDOUARD DERIKLIAN

dont le but est d'aider la jeunesse arménienne

organise un

LOTO

le Dimanche 11 novembre à 15 heures

à la Maison Arménienne
de la Jeunesse et de la Culture
12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille
Tél. : 04 91 50 15 09

UGAB — PARIS

Conférence et Débat

Pour la sortie de son dernier livre **«La Russie et le problème arménien» Albert ANDONIAN,** professeur d'université de renommée internationale sera présent

Le vendredi 9 novembre à 20h30

Avec son éternel humour et son habituel entrain, il nous parlera de l'Arménie, du blocus, de l'exode et des solutions possibles...

Ce que l'on sait
et ce que l'on ne sait pas
Ce que l'on dit
et ce que l'on ne dit pas

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles,
75017 Paris M° Courcelles
Tél. : 01 42 27 12 26 / 01 45 20 03 18

— Entrée libre —
Bar ouvert à partir de 20 heures.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION MARSEILLE
présente en exclusivité au profit de la
construction du centre d'enseignement
«HAMASKAINE»
Ensemble national
chants et danses d'Arménie
TATOUL ALTOUNIAN
le Samedi 17 novembre à 20h30
au Palais des Congrès
(Parc Chanot Marseille)
— Places numérotées —
En partenariat
avec la F.R.A. Dashnaktsoutioun, F.R.A. Nor Seround, F.R.A. Badanis, C.D.C.A., M.A.J.C., U.G.A. Ardziv, Groupe Dériklian.

- **Permanence :**
M.A.J.C. — ☎ 04 91 50 15 09
12-14, rue St-Bazile, 13001 MARSEILLE
Tous les mercredis de 11h à 15h — Tous les samedis de 14h à 18h.
- **Permanence :**
AGOUMP — ☎04 91 89 91 53
260, avenue du 24 avril 1915,
13012 MARSEILLE —
Lundi, mercredi, samedi de 18h30 à 20h30. P.A.F. 160F

SECTION D. MISSAKIAN de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour
du 28 décembre 2001
au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante
pour le réveillon.

Date limite d'inscription : 30 Novembre

Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :

— **01. 42. 36. 33. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

La Commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre des activités
«LOUSSAVORTCHI LESSARANE»
(Atelier «St-Grégoire l'Illuminateur»)
propose
un nouveau cycle de rencontres
d'initiation :

Pour Lire et Commenter les Ecritures Saintes
(en français)
avec
le **Rév. Père Zadik AVEDIKIAN**
Recteur de la Cathédrale
Mercredi 7 novembre à 19 heures
dans la salle «A. Tcherpachian»
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8
JEUDI
8 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·292 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·292

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Մէկ քարով քանի՛ թռչուն

Հայելթուրք հաշտութեան յանձնախումբին չորս հայ անդամներուն ուղղուած հրաժարականի կոչով («Յառաջ», Նոյեմբեր 7) Եւրոպայի հայկական Փորումը առաջին կազմաւորումը եղաւ որ պաշտօնապէս, անվերապահօրէն մասնակից այդ նախաձեռնութեան հայավնաս նկարիրը ու անոր գործունէութիւնը խափանելու անհրաժեշտութիւնը: Ամէնյայտնի հեռաքքրքրութիւն մը կ'ուզուի այդ չորսին հակազդեցութեան. անշուշտ, առաջին միամտութիւնն է մտածել որ կոչը նպատակին կը հասնի երբ յստակ է թէ չորս Հայերու թրքանպաստ այդ նախաձեռնութեան ինքնակամ մասնակցութիւնը քաղաքական ու նաեւ անտեսական ի՛նչ հաշիւներով եղած է. հաշիւներ որոնց մէջ «հայկական»ին հետքը փնտռել երկրորդ միամտութիւնը կ'ըլլայ:

Գլխաւորաբար Սփիւռքը ցնցելու աստիճան զարմացնող էր տեսնել միջազգային ոլորտի այն յաջորդական զարգացումները որոնք առընչուեցան այդ յանձնախումբին գործունէութեան. Եւրոպական Խորհրդարանի, Գերմանիոյ օրինակները չատ հաւանօրէն նախընթացներ են մէյն: Ու ո՛վ կրնայ կասկածիլ այլեւս թէ այդ չորս հայ անդամները իրենց մասնակցութիւնը որոշուած պահուն իսկ տեղեակ չէին յետագայ ընթացքին: Երբ Թուրքիոյ խաղը խաղալու յօժար Հայեր կը գտնուին, անոնց մասնակցութիւնը որոշողները որեւէ պատճառ չեն ունենար պարտաւորուած թեմադրութիւնը ամբողջութեամբ անոնց չպարզելու. «անկեղծութեան» այդ տարբերակին ալ իր չուկան ունի վստահաբար:

Սկզբունական համաձայնութեան, մեղմացումներ ալ որոնք դուռները կը փակեն չորսերու հրաժարականին առընչուած ամէնէն վտանգ ակնկալութեան ալ առջեւ: Այդ նորութիւնները կերպով մը որպէս այրած սրտի մխիթարութիւն, կուգան թրքական կողմէն: Անգամ մը որ Եւրոպական շրջանակին մէջ կտրած է ցեղասպանութեան ուղղութեամբ տարուած աշխատանքին թափը, ԱՄՆ-ու վերին իշխանութիւնն ալ վերջ տուած է Ադրբեջանի օժանդակութեան պրպելքին, տակէ ենթադրուած բոլոր հեռանքներով, կարելի է Թուրքիան դէնել ասպետական փոխադարձութիւն կատարողի դերին մէջ:

Թրքական մամուլին մէջ սկսած են արձագանգ գտնել լուրերու փչուրներ թէ Անգարա կը պատրաստուի Հայաստանի հետ սահմանային առեւտուրը օրինականացնելու: Այսինքն, արտօնելու որ առանց փախուստի, կամ կողմնակի ճամբաներու դիմելու, Հայաստանցիներ ճամպրուկներով իրենց բերած ապրանքը վաճառեն սահմանակից քաղաքներու մէջ ու թրքական արտադրութիւններ դնելով վերադառնան Հայաստան: Գաղտնիք չէ որ Հայաստանի չատ բնակիչներ, յատկապէս կիներ, յաճախ բաւական նուաստացնող պայմաններու մէջ, այդ առեւտուրով կը յաջողին ընտանիք պահել:

Կայ Հայաստանի հետ սահմանը բանալու նիւթն ալ: «Ակօս» չաբաթաթերթը (Նոյ· 2) կը գրէ թէ Կովկասեան կայունութեան մասին Ժողովին որ կազմակերպուած է Թուրքիոյ տնտեսական եւ ընկերային հետազօտութեան հիմնարկին կողմէ (Հոկտ· 25–26), օրակարգի եկած է ան: Այդ Ժողովին ըսուած է թէ Թուրքիոյ համար մեծագոյն վտանգը կը ներկայացնէ կովկասեան շրջանը եւ առանց Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները բնականոնացնելու, Անգարա չի կրնար իրմէ ակնկալուած խաղաղութեան եւ կայունութեան դերը կատարել Հոն· փոխադարձութեան թուրքեւամերիկեան տըրամաբանութիւնը հարկաւոր կը նկատէ որ Ադրբեջանի շրջափակումին ջնջումին հետ Թուրքիա Հայաստանի սահմանը բանայ ու ատոր քով աղրբեջանցի գաղթականներուն համար ալ կարզադրութիւններ ըլլան: «Այդ ձեւով, դրական փոխադարձ քայլերու հոլովոյթի մը սկիզբ դրուի»:

Իսկապէս եթէ ընդվզեցնող չըլլար, բաւական զուարճալի պիտի ըլլար «փոխադարձութեան» նման ըմբռնում որպէս քաղաքական զարգացում ներկայացնող մտայնութիւնը: «Հաչտութեան» պիտակով յանձնախումբի մը չնորհիւ միջազգային օրակարգերէ դուրս չպրտել ցեղասպանութեան հարցը, աֆղանական խնդրին պատրուակով ամէն տեսակի նեցուկ տալ Բաքուի, մերժել Բաքու – Ջէյհան քարիւղատարի ծրագրին Հայաստանի եւս ներգրաւումը, յետոյ Հայաստանի սահմանը բանալու հրաւիրել Անգարան, այդ նուազագոյնէն ասպետական կեցուածքի բաժին մըն ալ հանելով անոր եւ եթէ կարելի ըլլայ, բան մըն ալ փրցնելով ադրբեջանցի գաղթականներուն համար: Եւ մտածել որ բեկորային ռումբին այնքա՜ն նման այս բեմադրութեան հեռահար թիրախներէն է Հայաստան – Սփիւռք, նաեւ՝ Սփիւռք – Սփիւռք հակազդեցութեան, պատակոումին փուլը:

Առաջին անգամ չէ որ հայութիւնը Ուաշինկթըն – Անգարա դործակցութեան պատուղը համտեսելու դիրքին մէջ կը գտնուի· սակայն, վստահաբար, չատ չեն օրինակները ուր մէկ քարով այսքան չատ թռչուն վար առնուի:

Ի՞նչպէս անտեսել հարուածին մէջ հայկական թափին օրհնեալ դերը ու զայն որսացողներու իմաստուն հեռատեսութիւնը:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա Ց Ղ Ա Ն Ի Մ Տ Ա Ն

Շիրաքի լուծումները

ՓԱՔԻՍՏԱՆ ՆԵՂ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՆՈՒԱԾ

Նախագահ Շիրաք 9 ժամուան երթուդարձ մը ըրաւ Ուաշինկթըն եւ Նիւ–Եորք Նոյեմբեր 6 – 7–ին: Պուշի հետ տեսակցելով, կրկնեց իր տեսակէտները: Զինուրական գործողութիւնները անհրաժեշտ դանելով հանդերձ, կ'ուզէ որ քաղաքական լուծում մը գտնուի: Մամուլի միացեալ ասուլիսի մը ընթացքին, յայտարարած է·. «Անշուշտ, զինուորական գործողութիւնը անհրաժեշտ է, բայց, միակը չէ եւ ամերիկացիք, զինակիցները մեծ ճիգ կը թափեն արագացնելու համար քաղաքական լուծումի մը հաստատումը»:

Շիրաք կ'ուզէ նաեւ որ միջազգային համագումար մը տեղի ունենայ մարդասիրական օժանդակութեան նուիրուած: Ժ· Շիրաքի համար, որեւէ լուծում կը սկսի Մերձաւոր – Արեւելքի հարցին կարգադրութեամբ: Ահաբեկչութեան հանդոյցը կը նկատէ Իսրայէլ – Պաղեստին հակամարտութիւնը: Այս առթիւ, Շիրաք յայտնեց նաեւ որ Ֆրանսա զինուորական իր մասնակցութիւնը բերած է 2000 զինուրականներով, օդային եւ ծովային ճիւղերու մէջ:

***

Փաքիստան, որու նախագահը՝ Փերվէզ Մուշարաֆ Փարիզ եկաւ Նոյեմբեր 7–ին, նեղ կացութեան մատնուած է եւ վախ կայ որ «Թալիպանականացայ»: Նախագահը Փարիզէն եաք, Լոնտոն, Նիւ–Եորք պիտի անցնի, Թէեւ արդէն, Իսլամապատի մէջ, ընդունած է Վեսթրինը, Գոլին Փաուէլը, Տոնալտ Ռըմսֆելտը: Պուշի հետ պիտի ամրապնդէ երկու երկիրներու յարաբերութիւնները: Մուշարաֆի զօրակցութիւնը ԱՄՆ-ու, դինքը վտիտուկ դիրքի մէջ դրած է, քանի ամերիկեան ռմբակոծութիւններու պատճառած բազմաթիւ զոհերը Աֆղանիստանի մէջ, բուռն հակազդեցութիւններու առիթ տուած են: Փաքիստանի մէջ, Պէն Լատէնի կողմնակիցները չեն պակսիր:

Բանի մը տողով

Նիւ – Եորքի քաղաքապետ ընտրուեցաւ, Ծայրը Ծայրին, Մայքըլ Պլումպերկ, որ կը յաջորդէ չատ ժողովրդական դարձած Սեպտեմբեր 11–էն ի վեր, Ռուտոլֆ Ճուլիանիի: Այս ընտրութեամբ Նիւ – Եորք կը մնայ հանրապետականներու ձեռքը, բայց եւ այնպէս, դիւրին չէ նոր քաղաքապետին դործը, նախ՝ յաջորդել անոր որ դարձած էր «երկրին քաղաքապետը», ապա իր առջեւ դտնուող դժուարութիւններուն պատճառաւ: Մինչեւ վերջին վայրկեանները յայտնի չէր թէ ո՞վ պիտի յաղթէ, այնքան մօտ էր երկու թեկնածուներու ստացած ձայներու համեմատութիւնը: Դեմոկրատ Մարք Կրին յոյսեր ունէր, խորհելով թէ քաղաքը դեմոկրատ կը նկատուի, բայց, իր մրցակիցը, աւելի քան պարզ մեծահարուստ մը՝ Պլումպերկ իր անձնական հարստութենէն 50 միլիոն տոլար ծախսած էր ընտրապայքարի առեն եւ բոլոր միջոցները – մանաւանդ հեռատեսիլի ծանուցումներ – ի դործ դրած: Պլումպերկի վերջին դէնքը եղաւ այն զօրակցութիւնը զոր բերաւ Ճուլիանի վերջին պահուն: Ճուլիանի կը փափաքէր, անշուշտ, քաղաքապետ մնալ, բայց, երկու չրջանէ եաք իրաւունք չունէր թեկնածու ըլլալու: Բաւական աչխատանք կայ Պլումպերկի առջեւ: Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի քանդումը 735 միլիառ Ֆրանք կը գնահատուի:

ՅՐԱՆՍԱՑԻ աչխատանքի եւ ընկերային հարցերու նախարարուհին՝ Էլիզապէթ Կիկու տեղի տուաւ, Նոյեմբեր 6–ին, ոչ պետական հիւանդանոցներու պահանջներուն եւ 3·1 միլիառ Ֆր· տրամադրեց, որպէսզի կարենան մեծ մասամբ դոհացում տալ անձնակազմերու պահանջներուն: Ծանօթ է, որ այդ պահանջները կը վերաբերէին աչխատավարձերու զգալի տարբերութեան, պետական եւ ոչ – պետական հիւանդանոցներու անձնակազմերուն, չուրջ 20–էն 30%-ի տարբերութիւն: Սկզբունքով, գործադուլի չարժումը վերջ պէտք է գտնէր Նոյեմբեր 7–ին:

ԳՈՆԳՈՐՏ վերսկսաւ իր թռիչքները Նոյեմբեր 7–ին, Կոնէսի ծանրակչիռ արկածէն 16 ամիս յետոյ: Փարիզ – Նիւ-Եորք այս 4 ժամուան ճամբորդութեան չաճախորդներն էին Փոխադրութեան նախարար ժան – Լիօ Կէսօ, պաշտօնական եւ գործարար անձեր: Ճամբորդութիւնը, անձ դլուխ կ'արժէ 53·123 Ֆրանք: Օդանաւը ոչ մէկ չահ կը բերէ, ընդհակառակն, բայց, վարկի հարց է, մանաւանդ անոնախրնթաց արկածէն յետոյ, 2000 Յուլիս 25–ին, որու հետեւանքով մեռած էին 113 ճամբորդները, գլխաւորաբար գերմանացի, որոնք արձակուրդի կ'երթային:

ՍԻԻԻՍՔՒԻՆ եաք, Պելժիոյ Սապէնա օդանաւային ընկերութիւնն է որ սնանկացաւ եւ վերջ տուաւ իր գործունէութեան Նոյեմբեր 6–ին Բացը հասած էր 14 միլիառ Ֆրանքի: Նոյն օրը, բոլոր թռիչքները ջնջուած էին: Ընկերութեան աչխատաւորներու թիւը 14·000 է:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՄԷՋ, Նոյեմբեր 6–ին, թագաւոր – կառքի մը պայթումէն 95 հոգի վիրաւորուեցան, ոմանք ծանրօրէն: Ոստիկանութիւնը կրցաւ անմիջապէս երկու կասկածելիներ ձերբակալել, որոնք մեծաքանակ պայթուցիկներ կը կրէին: Ցաջորդ առաւօտ ալ, Պիլպաոյի մէջ, դաւադրութիւն մը ապաննուած է: Ահաբեկչական երկու արարքներն ալ ԷԹԱ-ի կը վերագրուին:

ՀԻՍԻՍԱՑԻՆ ԻՐԱՆՏԱՑԻ վարչապետ վերնտուեցաւ Տէյվիտ Քրիմպլը, ինչ որ վերջ կը դնէ չորս ամիսներու տագնապի մը: Ցոյս կայ որ այս վերընտրութիւնը թոյլ տայ խաղաղութեան դործընթացին վերսկսումին:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՇԱՐԺԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 6 / 7)

ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ ՀԺԱՄ

ԱԺՄ-էն (Ազգային Ժողովրդավարական Միութիւն) անջատուած չորրորդ թեւը պաշտօնապէս արձանագրուած է որպէս քաղաքական նոր կազմաւորում: Ան կը կոչուի «Հայաստանի Ժողովրդավարական Ազատական Միութիւն»: Նախագահն է երեսփոխան Սէյրան Աւագեան: Ունի չուրջ 1200 անդամ: Կազմին մէջ երկրորդ երեսփոխան մըն է Սեմյոն Պաղտասարեան:

***

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մշակոյթի հայկական Փոնտին կազմակերպութեամբ ոգեկոչուած է յիչատակը գրական ծանօթ դէմք Գէորգ Էմինի որ մահացաւ 1998–ին: Մասնակիցները գացած են Աչտարակ, անոր ծննդավայրը ուր Վարդգէս Պետրոսեանի անունը կրող մարդային գրադարանին մէջ ալ յիչատակի ցերեկոյթ մը տեղի ունեցած է: Իրենց ելոյթներով Ի. գարու հայ գրականութեան մէջ Գ. Էմինի դերին անդրադարձած են Փոնտին նախագահը Ա. Աւագեան, երաժչտագէտ Շ. Գրիգորեան, բանաստեղծ Վ. Ալեքսանեան: Ցերեկոյթէն եաք ներկաները այց մը տուած են Կարմրաւոր եկեղեցիին բակը թաղուած բանաստեղծին չիրիմին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (7 novembre)

CHALIAND:

«C'est une guerre des nerfs»

Վիճաբկում եւ գաղափարներ գլուխը կրող էջին մէջ, «Փիկարօ» հրատարակած է հարցազրոյց մը Ժերար Շալեանի հետ ահաբեկչութեան մասին: Շալեանը կը ներկայացուի որպէս աչխարհատագմապէտ, մասնագէտ կեռիլլաներու, որ վերջերս լոյս ընծայած է գիրք մը «Voyage dans le demi-siècle» Ժան Լաքութիւրի հետ:

Շալեան կը բացատրէ որ արեւմուտքի ռազմավարութեան ընկերային տարողութիւնը կենսական դարձած է վերջին 20 տարիներու ընթացքին: Ամերիկացիք 55–հազար զինուոր կորսնցուցած են Վիէթնամի 1965–էն 1973: Տասը տարի յետոյ անձնասպանական երկու բեռնակառքեր, Պէյրութի մէջ 241 Ամերիկացիներու եւ 53 Ֆրանսացի վայրէջուններու մահուամպատճառ եղած են: ԱՄՆ-ու հանրային կարծիքը այնքան ցնցուած է որ ամերիկեան զօրքը եւ եւրոպացի իրենց զինակիցները կը քաչուին Լիբանանէն: Առաջին անգամ ըլլալով, կ'ըսէ Շալեան, նոյնիսկ թշնամիին զոհերու թիւերը չեն տրուիր, մինչ ցարդ աւելիով կը տրուէին: Աֆղանիստանի մէջ, հակամարտութիւնը աւելի դաժան է, հարկ է հանդուրժել մարդկային կորուստներու: Առանց քաղաքացիական զոհերու ճակատամարտ չկայ: Շալեան կ'արդարացնէ ամերիկեան միջամտութիւնը, ուրիչ ի՞նչ կրնային ընել, քանի թալիպանները պէն Լատէնը չյանձնեցին: Արեւմտեան հանրային կարծիքը անհամբեր է, ընդհանրապէս:

1700-ԱՄԵԱԿԻ ՇԱՔԱՐԵՂԷՆ, ԾԱՂԻԿՆԵՐ, ԹՈՒՓԵՐ ՈՒ ՆՈՐ ԱԲԻՍՈՂՈՄՆԵՐ

1700–ամեակի չաբաթներով, ամիսներով ամէնէն մեծաշուք ինքնագոհութեամբ ծանուցուած նշումներուն աստեղային պահը անցեալ է արդէն. պապ, կաթողիկոս, պատրիարքներ, նախագահ, վարչապետ, նախարար, բարերար, հատատացեալ, անհատատ, ուխտաւոր, ժամկոչ, զպիր, զբօսաշրջիկ, մեծ, միջակ, պզտիկ, հարուստ, նուազ հարուստ, բոլորին այցերը աւարտած են, ամէն մարդ վերադարձած է իր տեղը իր առօրեային: Այսուհանդերձ, քաւական զարմացնող է տեսնել որ այդ տարեդարձին մասին առաւել իրապաշտ անդրադարձներ դրեթէ նոր սկսած են տեղ գտնել հայաստանեան մամուլին մէջ: Հարց տուողներ կան որ երկրին ծանօթ պայմաններուն մէջ յատկացուած միջոցները արդարացուցի՞ն ակնկալութիւնները. այսինքն՝ նախատեսուած թիւը ունեցա՞ զբօսաշրջիկներու հոսքը, անոնց ձգած տոլարները համեմատական եղա՞ն չատ առաջուընէ բացուած ախորժակներու: Ուրիշներ կ'ափսոսան որ նման հազուագիւտ հանդրուան մակերեսայինին, ձեւականին խտացումը եղաւ, բոպիկութիւններու հարուստ ցուցափեղկի վերածուելով: Կայ խումբ մըն ալ որ ընդվզած է տեսնելով 1700-ամեակին չհագործումի անչափելի սահմանները, քաղաքական, տնտեսական, ընկերային ու այլ մարզերու մէջ:

Հաւանօրէն, իրենց ըրածէն ու մանաւանդ չըրածէն գոհ ու հպարտ պատասխանատուներու ամենազօր անտարբերութեան մէջ, անցնին երթան բոլոր այս անդրադարձներն ալ: Բոպիկները իրենց ցուցափեղկերուն համար թերեւս արդէն սկսած են նոր ասպարէզ փնտռել, իսկ ափսոսացողներն ու ընդվզողները աւելորդ անգամ մը եւս կը մտածեն թէ ո՞նց կարելի է էսպէս:

Սակայն, դարը գործնապաշտութեան դարն է. մեղքերուն մեծագոյնն է չօգտագործել ներկայացած առիթը, երբ ան նոյնիսկ 1700–ամեակի ճամբով կու գայ: Եւ երբ նոյնիսկ աւարտած է նշումներու ծրագիրը, ոչինչ կ'արգիլէ չհարկումը չարունակել: Այսպէս պէտք է մտածած ըլլան չաքարեղէնի «Գրանդ քենդի» ընկերութեան դէմքաւորները որոնք գունաւոր անուշիկ թռուցիկներով կը յայտարարեն «Հայաստանում բրիստոնէութեան ընդունման 1700–ամեակի առթիւ սառնաշաքարային կարամելների գների իջեցում 12%–ով»: Աւիկա կ'ըսուի թէ նուէր է մեծերուն եւ մանուկներուն որոնք յատկապէս կը նախընտրեն «Աբեւիկ, Նաբինչ, քիւի, տիւչէս, պուրատինօ, Մյատնայա, Վլաստնայա եւ Բարբարիս տեսականին»:

Գործնապաշտութեան ու չհարկումի այս պարագան մանկապարտէզի մակարդակի կը մնայ սակայն, երեւանի նորահաւոյց Մայր տաճարին առընչուածին քով: Ան բարձրաձայն իր տգեղութեամբ միայն անբացատրելի առեղծուած պիտի չմնայ բոլոր անոնց համար որոնք պիտի փորձեն հասկնալ թէ Ս. Հռիփսիմէ կառուցած ժողովուրդը 14 դար ետք ի՛նչ-պէս անկումի նման մակարդակի կրնայ հասնիլ. այդ տաճարը նաեւ չհարկումի դժուար հաւատարելի մրցանիշներու տէրը պիտի մնայ, մինչեւ գեհենի ծաղիկներով ու թռուփերով նոր Աբիսողոմներ որսալու դիւտով:

Տեղեկատուութեան աղբիւրը Սեպտեմբեր 25–ի «Հայկական ժամանակն է. «Ազատ» խորագրուած սիւնակներու մէջ կը տրուի լուրը թէ «Նոր եկեղեցու վրայ ծախսուել է 10 միլիոն տոլար»: Ըսողը չինարարութեան պատասխանատուն է որ կը կոչուի Եդուարդ Պալասանեան: Ան յայտնի զոհունակութեամբ կ'աւելցնէ թէ սկիզբը 16 միլիոն հարկաւոր նկատուած էր, բայց տասնով աւարտած է գործը: Հիմա 1·5 – 2 միլիոն տոլար մըն ալ պէտք է ընդապատը բարեկարգելու համար: Ո՞ւրկէ ճարել այդ գումարը. անիմաստ է տրամաբանութիւնը թէ նախնական հաշուարկին ու կատարեալին ծախսուածին 6 միլիոնի տարբերութիւնը աւտր կրնար յատկացուիլ: Ցաւանքի է որ այդ գումարը գոյութիւն չունի: Հաւանօրէն չինարարութիւնը սկսած է առանց հարկաւոր պիւտճէն ամբողջութեամբ գոյացած ըլլալու եւ յատկացումները, նուիրատուութիւնները եղած են աստիճանաբար:

Երջակայքի բարեզարդումը կրնա՞ր ընդլանցել 1700–ամեակը. ո՛չ անշուշտ: Է. Պալասանեան կ'ըսէ որ ծրագրուած էր տաճարին չուրջ 1700 ծառ տնկել: Բայց աւիկա ընելու չափ տեղ չկայ հոն: Ի՞նչ փոյթ. «եթէ թուփերն ու ծաղիկներն էլ հաշուենք‡, դեռ մի քանի էլ աւել կը լինի»: Այս հանճարեղ լուծումին բացատրականը կու տայ յօդուածագիրը Լուսինէ Բարսեղեան, աւելցնելու որ ԱՄՆ–ու Հայկական համագումարը նախաձեռնարկ է ծառատունկին որուն համար համահայկական դրամահաւաք որոշեր են: Ու այս կէտին վրայ բեմ կը մտնէ Աբիսողոմի կարողական տիպարը, պարոնեանի անմեռ չունչը բերելով հետը. «իւրաքանչիւր ոք կարող է իր անունը յետագայում տաճարի շրջակայքում տնկուած ծառերի վրայ տեսնելու պայմանով ծառատունկի համար ներդրում անել: Առաջին նուիրատուներն արդէն յայտնի են»:

Դժբախտաբար, չէ լսուած որ քանի՛ ծառի տեղ կայ այդ տարածքին մէջ. այսինքն՝ քանի՛ Աբիսողոմի պիտի վիճակի իր անունը ծառի մը վրայ տեսնելու երջանկութիւնը եւ քանի՛ երորդէն անդին մը. նացածները պիտի գոհանան թուփերով ու ծաղիկներով: Չէ լսուած նաեւ թէ նուիրատուները ամասկան, կամ տարեկան քանի՛ տոլար պէտք է վճարեն հսկիչի մը որպէսզի կանոնաւոր կերպով իրենց ապահովութիւն տայ թէ ծառին վրայի ա՛յս Աբիսողոմը ուրիշով մը փոխարինելու նման խարդախութեան գոհ չեն...: Հաւանօրէն այս ու այլ պարագաներու մասին «Աբիսողոմներու քամիչ յանձնախումբ»ը պիտի տեղեկացնէ ծառերուն, թուփերուն, ծաղիկներուն վաճառքէն եառք:

Մե՛ղք որ քամելու մանդպէտներէն ոչ ոք մինչեւ այսօր մտածած է ձեւ մը գտնելու, որպէսզի Սիփւոքի մեծ ու փոքր, կամաւոր կամ ակամայ Աբիսողոմներուն վճարել տայ հայաստանեան փուչերուն փոխարժէքը: Այդ կալուածը որեւէ մէկուն հետ համեմատած՝ անմրցելի կերպով բերրի է ու կրնայ յաջեցնել քամիչ բոլո՛ր ախորժակները:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

ԴԱՂԱՒԻԹ ԴԱՂԱՒԻԹ

ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ կեդրոնական Խորհուրդը կը գուժէ զաղութի ծանօթ դէմքերէն Տիկին Լիւսի Դաւիթեանի մահը: Մնած Հալէպ 1929–ին, ողբացեալը ֆըրանքֆուրթ փոխադրուելէ ետք ընտանիքով, առաջին օրէն գործօն մասնակցութիւն բերած է ազգային կեանքին. 1974ին անդամակցած է Հեսընի Մշակութային Միութեան, հայերէն ալ դասաւանդած է: 1999–ին հիմնադիր անդամ եղած է Գերմանիոյ Հայ Օգնութեան Միութեան:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐՈՒ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐԷՆ ԹՂԹԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ահաբեկիչներու դէմ դրամական պատերազմին մէջ, նախագահ Պուշ հրահանգեց որ ամերիկեան դրամատուները կատեցնեն բոլոր գործառնութիւնները այն հաշիւներուն որոնց մասին կասկած կայ որ Պէն Լատէնի Ալ Քաիտա ցանցին հետ կապ ունին: Կեդրոնական դրամատունն ալ իր կարգին պահանջեց որ դրամական բոլոր հիմնարկութիւնները բարձրաստիճան պատասխանատու մը նշանակեն: Անոր պարտականութիւնը պիտի ըլլար կասկածելիներու առընչուած ամէն տեղեկութիւն հաղորդել ոստիկանութեան:

Այս վերջին կարգադրութիւնը չատ հաւանօրէն բողոքի ալիքի մը պատճառ ըլլայ, քանի որ քանի մը տարի առաջ ապօրինի դրամարներու օրինականացման ցանցերը յայտնաբերելու համար որոշ քննութիւններ հրահանգուած էին դրամատուներուն եւ ատիկա Գոնկրէսին մէջ բուռն բախտումներու տեղի տուած էր երբ 300 հազար բողոքի նամակ ստացուած էր:

Այսօր, ահաբեկիչներու դրամական գործողութիւններուն մասին դրամատուները տեղեկութիւն տալու լայն կարելիութիւններ չունին: Անոնց ուշադրութիւնը առաւելաբար կեդրոնացած է թրամբեցուցիչի մեծերուն վրայ որոնք կարեւոր գումարներ օրինականացնել կը փորձեն: Ասկէ զատ, որպէս ահաբեկիչ ներկայացած առաջին 19 հոդինոց խումբէն ոմանք, յայտնի կ'ըլլայ թէ դրամատան հետ ոչ մէկ գործ ունեցած են: Դրամական հիմնարկութիւններուն գործը դիւրացնող ազդակ մըն ալ այն է որ ոստիկանական իշխանութիւնները յաճախ կը դժկամակին հետաքննութեան ենթակայ անձերուն անունը յայտնել, այնքան աւելն որ անոնք յանցանք մը չեն գործած:

Օդոստոսի վերջաւորութեան Սէ – Ի – Ա–ն ներգաղթի դրասենեակին յայտնած է թէ պէտք է սեւ ցանկին վրայ արձանագրել Սեպտեմբեր 11–ի արարքներու երկու պատասխանատուները, որպէսզի անոնց մուտքը արգիլուի ԱՄՆ: Սակայն, ներգաղթի դրասենեակը պատասխանած է որ անոնք արդէն ԱՄՆ–ու մէջ կը գտնուին: Էֆ – Պի – Այ–ը սկսած է զանոնք փընտռել, բայց ոչ մէկ հետք գտած է: Մինչդեռ, լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն անոնցմէ մէկը իր գնումները միշտ ըրած է վարկաքարտով. այդ ճամբով ճամբորդական դրասենեակ մը գնած է փէնթակոնին վրայ չախչախուած օդանաւին համար իր տոմսը, Նիւ Ճըրզիի հասցէ մը տալով: Եթէ դրամատունը դիտնար որ այդ անձը ոստիկանութեան կողմէ վնտռտուած է, ըսած է պատասխանատու մը, կրնային հեռաձայնել անոնց:

Ինչպէս որեւէ անհատ, դրամատուներն ալ կրնան կասկածելիներու մասին տեղեկացնել ոստիկանութեան. սակայն, այդ տեղեկատուութիւնը պէտք է թղթատարի միջոցով ընել, քանի որ անոնց հատած կեդրոնին համակարգիչները էլեկտրոնիկ թղթատար չեն արձանագրեր: Իսկ թըղթատարով ղրկուած նամակները մինչեւ որ պատասխանատուներու դրասեղանը հասնին, 8 – 9 օրուան չրջապտոյտ մը կ'ընեն դանազան դրասենեակներու մէջ, որոնք տարբեր քաղաքներու մէջ կը գտնուին:

Սեպտեմբեր 11–ի արարքներէն ետք, թերեւս որոշուի այլեւս մէկդի ձգել վարչարարական ծանր ընթացքը երբ փաստը տրուեցաւ որ ԱՄՆ–ու տարածքն ալ ապահովուած չէ յարձակումներու եւ ահաբեկչութեան դէմ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՋԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՋԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԵԼԷՍԻ ՄԷՋ

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 10–ԱՄԵԱԿԸ

Կլէնտէյլի «Ուիլսըն» դպրոցի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 7–ին, նչուած է Գալիֆորնիոյ Հայ Երիտասարդաց Միութեան 10–ամեակը: Ցայտագիրը վարած է Հայկուհի Սերոբեան: Վարչութեան խօսքը փոխանցած է Ազատուհի Տաքէսեան, յայտնելով որ 13 հոգիով սկսած Միութիւնը այսօր իր չուրջ հաւաքած է 400 անդամներ: Բանախօսած է տոքթոր Հրանդ Մարզարեան: Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսքը արտասանած է Արտակ Քահանայ Տէմիրճեան:

***

1700–ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Փասատինայի Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 28–ին, տեղի ունեցած է 1700–ամեակին նուիրուած հանդիսութիւն մը: Ցայտագիրը վարած է Սոնա Պատալեան: Բանախօսած է Ժաք Ս. Ցակոբեան, որ քննական վերլուծումի ենթարկելէ ետք մարդու հաւատքին վերանորոգման աստիճանները, մաղթած է որ 21–րդ դարը հռչակուի «Բոց Աստուածաչունի Դար», որուն ընթացքին իւրաքանչիւր անհատ սեղանին, ընտանիքին, աչխատավայրին, եկեղեցիներուն, դպրոցներուն, հասատատութիւններուն մէջ Աստուածաչունը բոց ըլլայ մարդուն մըտքին, սիրտին ու հոգիին համար: Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը, որու աւարտին փակման խօսք արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան:

***

«ԲԱՐՔԵՐ ՈՒ ՎԱՐՔԵՐ ԴԱՐԵՐՈՒ ԽՈՐԵՐԷՆ» ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Լոս – Անճելըսի «Ազատամարտ» տան «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14–ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան կազմակերպած ձեռնարկը՝ «Բարքեր ու վարքեր դարերու խորէրէն» խորագրով: Բացումը կատարած է Հայկ Պօյաճեան: Ցայտագիրը վարած է Ռիթա Տէմիրճեան: Բեմին վրայ տողանցած են 38 պատանիներ եւ պարմանուհիներ, մարմնացնելով մեր հինաւուրց աւանդութիւնները: Իւրաքանչիւր գաւառ ներկայացուած է տոհմիկ երաժշտութեամբ, պարով եւ կենցաղային քնարող զգեստաւորումով: Ցուցադրութեան առընթեր, աւանդապատումով հանդէս եկած են Գարմէն Տէր – Կարապետեան եւ Անահիտ Պուլանըքեան: Փակման իր խօսքին մէջ վարչութեան ատենապետը՝ Հրայր Կարապետեան, չեչտած է արմատներուն կապուած մնալու անհրաժեշտութիւնը:

***

ԹԱԹԱՅԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԻՆ 5 ՀԱՋԱՐ ՆԵՐԿԱՆԵՐ

Լոս – Անճելըսի «Եունիվըրսըլ» Ամփիթեատրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 21–ին, տեղի ունեցած է Թաթայի (Հայաստանէն) երգահանդէսը, կազմակերպութեամբ «Հորիզոն» հեռատեսիլի կայանին եւ «Շարմ» Ընկերութեան: Ներկայ եղած են 5 հազար հոգի: Բացումը կատարած է Զուզար Թաթա, Երեւանի իր նուագախումբին հետ հանդէս եկած է չուրջ երկու ժամ, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով ներկաներուն մօտ, որոնք ինքնաբուխ կերպով պարած են սրահին չորս կողմերը: Մէջընդմէջ հանդէս եկած են նաեւ Լոս – Անճելըսէն արուեստագէտներ:

***

Հ.Օ.Մ.–Ի ՁԱՇ – ՀԱՆԴԷՍԸ

Փասատինայի Հայ կեդրոնին մէջ, հոկտեմբեր 10–ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.–ի Սօսէ մասնաճիւղի ճաշ – հանդէսը: Բացումը կատարած է վարչութեան ատենա-

պետուհին՝ Գոհար Ծովսկիեան: Բանախոսած է Հ.Օ.Մ.–ի Շրջ. Վարչութեան Ընկերային Ծառայութեան ընդհանուր անօրէնուհի Սոնա Ցնծալեան, լուսարանելով Ծառայութեան կարեւոր խնդիրները: Յուցադրուած է Հ. Օ. Մ.–ի դրեթէ մէկ դարու գործունէութեան տեսերիզը: Նուարդ Տէր – Ծովհաննէսեան խօսած է «կնոջ դերը հայ ընտանիքի պահպանման մէջ» նիւթին մասին:

*
**

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
35–ԱՄԵԱԿԸ

Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ, Հոկտ. 7–ին, նշուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ 35–ամեակը: Առաւօտեան, պատարագած եւ քարոզած է առաջնորդ Մուշեղ եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Յաւարտ արարողութեան, եկեղեցւոյ բակին մէջ կատարուած է խաչքար – յուշարձանի մը բացումը: Յուշարձանին նուիրատուներն են Տէր եւ Տիկին Հենրի եւ Ռիթա Խաչատուրեան. քանդակագործը՝ Գասպար Ղազրեան:

Կէսօրէ ետք, Հայ Կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է ճաշ մը, որուն ներկայ եղած են 400 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է Շուշան Թաշճեան: Խօսք առած են հոգաբարձութեան ատենապետ Ռոստոմ Ալթմայլեան, Տիկնանց Միութեան ատենապետուհի Արաքս Սարեան եւ Ազգային Վարչութեան անդամ Նուպար Տէմիրճեան: Կատարուած է պարտամուրհակի հրկիզման արարողութիւնը, որով եկեղեցին ձերբազատած է իր պարտքերէն: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է բարգէն Ծ. Վրդ. Զարեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան:

*
**

Հ. Մ. Ը. Մ.
«ԱՐԱՐԱՏ» ՄԱՆՆԱՁԻՒՂԻ ԿԵԴՐՈՆԻՆ
ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Կլենտէյլի Հ. Մ. Ը. Մ.–ի «Արարատ» մանուճիւղի նորակառոյց սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14–ին, տեղի ունեցած է շինարարական աշխատանքներու աւարտման առիթով մամուլի ասուլիս մը, որուն ընթացքին ըսուած է, թէ կեդրոնին մէջ արդիական սրահին շինարարութիւնը իրականացած է 9 ամսուան ընթացքին, արժելով 700 հազար տոլար: Այսպէսով կեդրոնի շինարարական ծախքերու պատկերը կազմած է 3 միլիոն տոլար: Նշուած է, թէ Հ. Մ. Ը. Մ.–ի «Արարատ» մասնաճիւղի կեդրոնը կառուցուած է մեծ ու փոքր նուիրատուութիւններով, ձեռնարկներով եւ արհեստավարժ մանուկներու անվճար օժանդակութեամբ: Ասուլիսին՝ Գոհար Ծովսկիեան: Բանախոսած է Հ.Օ.Մ.–ի Շրջ. Վարչութեան Ընկերային Ծառայութեան ընդհանուր անօրէնուհի Սոնա Ցնծալեան, լուսարանելով Ծառայութեան կարեւոր խնդիրները: Յուցադրուած է Հ. Օ. Մ.–ի դրեթէ մէկ դարու գործունէութեան տեսերիզը: Նուարդ Տէր – Ծովհաննէսեան խօսած է «կնոջ դերը հայ ընտանիքի պահպանման մէջ» նիւթին մասին:

*
**

ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍԿՈՅԻ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
35–ԱՄԵԱԿԸ

Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ, Հոկտ. 7–ին, նշուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ 35–ամեակը: Առաւօտեան, պատարագած եւ քարոզած է առաջնորդ Մուշեղ եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Յաւարտ արարողութեան, եկեղեցւոյ բակին մէջ կատարուած է խաչքար – յուշարձանի մը բացումը: Յուշարձանին նուիրատուներն են Տէր եւ Տիկին Հենրի եւ Ռիթա Խաչատուրեան. քանդակագործը՝ Գասպար Ղազրեան:

Կէսօրէ ետք, Հայ Կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած է ճաշ մը, որուն ներկայ եղած են 400 հոգի: Հանդիսութիւնը վարած է Շուշան Թաշճեան: Խօսք առած են հոգաբարձութեան ատենապետ Ռոստոմ Ալթմայլեան, Տիկնանց Միութեան ատենապետուհի Արաքս Սարեան եւ Ազգային Վարչութեան անդամ Նուպար Տէմիրճեան: Կատարուած է պարտամուրհակի հրկիզման արարողութիւնը, որով եկեղեցին ձերբազատած է իր պարտքերէն: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է բարգէն Ծ. Վրդ. Զարեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան:

*
**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱԽԱՂԵՐԸ

(ԿԱՐՊԻՍ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ)

Քիչ կը գրուի մարմնամարզի մասին հայկական գրութիւններու մէջ: Իր ներկայութիւնը, սակայն, հին ժամանակներու հետ կապ ունի, կարելի է նոյնիսկ ըսել գոյութիւն ունի հաւաքական առաջին չարժումներէն ի վեր, այսինքն Ն. Ֆ. հարիւրաւոր տարիներ:

Կարպիս Գուլումճեան նախաձեռնութիւնն ունեցած է երկու հատորներ լոյս ընծայել այս նիւթին մասին, որոնք հետաքրքրական դաղափար մը կուտան զուտ հայկական խաղերու ծագումին մասին, այն ժամանակաշրջանին, երբ ծնունդ կ'առնէին նաեւ հնադարեան ողիմպիականները: Արդէն, անցեալ տարի, Աթէնք լոյս տեսած հատորը «Հնադարեան եւ արդի ողիմպիական խաղերը» արժանիքն ունի հայ ընթերցողին, քանի մը էջերով, ներկայացնելու հնադարեան ողիմպիական խաղերը եւ ակնարկ մը նետելու այդ քառամեայ ժամադրութիւններուն ամէն մէկ իրադարձութեան վրայ դարէ մը ի վեր, ճոխացած դլուխով մը այն ալ եւ դաստիարակուած է Մարսէյլ աւանդապահ ընտանիքի մը ծնողական հայրենաբաղձ չունէին տակ: Եւ սիրած է հայ մշակոյթը, լեզուն ու մանաւանդ հայ երաժշտութիւնը, ընտրելով դուդուկը որպէս արտայայտութեան նուագարան: Լեւոն Մինասեան ինքնաշխատ արուեստագէտ մըն է: Ունի ընդունակութիւն, բնական ձիրք, ներշնչում եւ... տաղանդ: Ունի անյագ սէր մը, հրայրք մը հանդէպ երաժշտութեան: Իր ասպարէզը, վաստակը խօսուն են: 1986–էն ի վեր մասնակցած է բազմաթիւ համերգներու կամ տուած Մարսէյլէն, Աւինեոնէն, Մոնփըլիէէն Փարիզ եւ այլուր: Շարժանկարի կարգ մը ժապաւէններու երաժշտութեան բեռած է իր մասնակցութիւնը իր նուագարանով, ինչպէս՝ Ժորժ Կաւալեանցի «Լա Մէմուար Թաթուէ», Անրի Վէրնէօյլի «Մայրիկ» եւ «588 Ռիւ Փառատի», Լօրան Պութոնայի «Փորժիճօ», Ֆիլիփ Տաժուի «Լա Պէլ Վի», Մանիւ Քաչէի «Գան լէ գ'Էթուալ Ռանիֆոթր լա Մէո»: Լեւոն Մինասեան բաժին ունի չատ մը սալերու սէ–տէներու մէջ՝ Փիթըր Կապրիէլի հետ դուդուկի մենակատարում, ինչպէս նաեւ Խալիլ Շէյնի, Ժամի Քաթոյի եւ Տէօնքանի, ուրիշներու եւ Ագնաւուրի հետ: Զենք մոռնար իր ելոյթը, 1996–ին, Էլիզէի Պալատը, նախագահ Ժ. Շիրաքի անձնական հրաւէրով դուդուկով նուագելու «Տըլէ Եաման»ը, նախագահ Լ. Տէր–Պետրոսեանի ի պատիւ տրուած ճաշին:

Այս բոլորէն անդին, Լեւոն Մինասեան իր արուեստին մէջ կատարեալ ճանաչում դաւ եւ մեծ գոհունակութիւն ստացաւ այս տարի ընդունելով յատուկ հրաւէր դուդուկի անուանի վարպետ՝ Ճիվան Գասպարեանէն, մասնակցելու՝ Գիւմրիի երաժշտական փառատօնին:

Փառատօնին գլխաւոր հերոսը եղաւ դուդուկը: Տասնեակ երաժիշտներ, կատարողներ, երգիչներ, ստեղծագործներ, երգահաններ, պարարուեստի խումբեր ելոյթ ունեցան: Բոլորն ալ հայկական երաժշտութեան իրենց կատարումներուն մէջ դուդուկը կեդրոնական նուագարանը ըրին:

Երեսուն հինգ հազար հանդիսատեսներու, հաւաքուած Գիւմրիի «Եօթը Վէրք» եկեղեցւոյ մերձակայ կեդրոնական հրապարակը, խանդավառ ծափահարութիւնները խլեց Լեւոն Մինասեան եւ արժանացաւ վարպետ Ճիվան Գասպարեանի եւ փառատօնի դատակազմին ջերմ գնահատանքներուն:

Լեւոն Մինասեան ստացաւ ոսկէ մեռալ (մէկ կողմը՝ դուդուկ, միւս կողմը՝ գլէ տը սօլ) եւ մտաւ դուդուկի վարպետներու փաղանգին մէջ:

Բացառիկ յաջողութիւն մը, վաւերական ճանաչում մը, արդար վարձատրութիւն մը մարսէյլաբնակ մեր համակրելի արուեստագէտին համար:

ԿԱՐՕ ԾՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԴՈՒԴՈՒԿԱՀԱՐ ԼԵՒՈՆ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Եթէ Լեւոն Մինասեան հայրենաբնակ արուեստագէտ մը ըլլար մաս պիտի կազմէր դուդուկահարներու ստուար բանակին որ Երեւանէն Գիւմրի դուդուկին կու տան իր ազնուականութիւնը, իբրեւ հայկական ժողովրդական յատկանշական նուագարան: Նուագարան մը որ սկիզբ առած է Հայաստան, կ'ըսեն Հայերը, ապա ժամանակի ընթացքին կատարելագործուած, ճանչցուած եւ տարածուած այլ երկիրներ:

Սակայն, Լեւոն Մինասեան երեւանցի կամ դիւմրեցի չէ: Ծնած, հասակ առած

պլխաւոր անձերուն մասին, որոնք իրենց դերովը դրած են ամէն մէկուն վրայ, կցելով նաեւ կարճ անեկդոտ մը որ հետքը ձգած է այդ խաղերու պատմութեան վրայ: Դժբախտաբար ծագումով հայ մարզիկներու անունները դրեթէ անտեսուած են, հակառակ այն իրողութեան որ անոնցմէ ոմանք փայլուն արդիւնքներ արձանագրած են: Այս թերացումը արդար զրկում մը կը պատճառէ մեզի:

Երկրորդ հատորը՝ «Մարզական մեր աչխարհէն եւ արդի մարզախաղերը», Աթէնք լոյս տեսած 1997–ին, իր բովանդակութեան մեծ մասին մէջ կը ներկայացնէ զանազան մարզաձեւերը – ինչ որ մասնաւոր չահեկանութիւն մը չունի – բայց, առաջին մասը, յիսուն էջերու մէջ իսկական հետաքրքրութիւն մը կը բերէ, ինչ կը վերաբերի Նաւասարդի կամ Վարդավառի խաղերուն որոնց ինքնատպութիւնը կը կազմէին Փիզիքական մրցումներու եւ բեմական ներկայացումներու միասնութիւնը, զէնքերու գործածութիւնը եւ ժամանակաշրջանին ընկերային զանազան խաղերը: Այդ պատումներուն աղբիւրները են մասնաւորաբար Մովսէս Խորենացի, Եղիշէ, Փարպեցի, Թովմա Արծրունի, Ագաթանգեղոս:

Ողիմպիական խաղերը գաղտնիք չունէին Կարպիս Գուլումճեանի համար: Այս նիւթը քիչ արծարծուած է եւ հայկական մատենագիտութիւնը ժլատ է այդ մասին: Հեղինակը համառօտ մանրամասնութիւններ կու տայ 1900–ի սկզբնական տարիներու Պոլսոյ հայկական մարզական կեանքին մասին: Շատերու համար այս մօտեցումը նորութիւն մըն է, որովհետեւ մեզ կը լուսաբանէ օսմանեան կայսրութեան մայրաքաղաքին ընկերային կեանքին մասին: Քիչ չատ տեղեակ ընթերցողին համար, Սիամանթի Խաղերուն տարին լոյս տեսած հատորը չատ բան չի բերեր, մինչ միւսը յայտնաբերումներ կ'ընէ հայկական կեանքի երեւոյթներուն մասին Ուրատուի չրջանին:

Է. Մ.

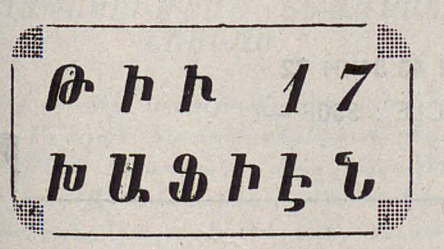
սէն եաք կատարուած է կեդրոնին պաշտօնական բացումը:

*
**

«ԼՈՒՈՒԹԵԱՆ ՍԻՆՖՈՆԻԱ» ՇԱՐԱՆԿԱՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Լոս – Անճելըսի Շարժանկարի Ակադեմիոյ «Սամուէլ Կոլտուին» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 12–ին, տեղի ունեցած է Վիգէն Զալտրանեանի «Լուսթեան Սինֆոնիա» ժապաւէնին առաջին ներկայացումը, ներկայութեամբ մամուլի եւ հեռատեսիլի կայաններու ներկայացուցիչներուն: Ներկայացումը կատարուած է իրեւ նախաքայլ չարժապատկերը ամերիկեան 74–րդ Օսքարին ներկայացնելու: Խօսք առած են պլխաւոր դերակատարներէն Ժան Նչանեան, երաժիշտ Կէրի Քէսայեան, դեղարուեստական դեկավար Սահակ Էքչեան եւ «Աբփա» հիմնարկի ատենապետուհի Սիլվիա Մինասեան: Երախտապիտական իր խօսքին մէջ Վիգէն Զալտրանեան նչած է, թէ յուսով է որ «Լուսթեան Սինֆոնիա»ին կը տրուի 74–րդ Օսքարին ներկայացուելու առիթը:

ԼՐԱՏՈՒ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՑ

– Ինչ առած տեղեկութիւնդ հաստատ աղբիւրէ՞ է, – հարցուց Թօշիկեան վրդովուած ղէմքով մը:

– Այո՛, – պատասխանեց Սեպուհ Ակունի հաստատական չեշտով մը:

– Ի՞նչ աղբիւր:

– Սատրք պէյը ըսաւ, – պատասխանեց Ակունի:

– Սատրք պէ՞յ, ո՞վ է այդ մարդը, կառավարական պաշտօնեա՞յ է:

– Չէ՛, ոստիկանութեան լրտես է, բայց սովորական լրտեսներէն չէ, ամբողջ անցած – դարճածէն տեղեկութիւն ունի, երկկ պիչեր տեղ մը մխասին էինք, ինքն ալ բաւական խմած էր, բերնէն փախցուց, իմ չատ հին ծանօթս է, միասին չատ քէյֆեր ըրած ենք, թէեւ լրտես է, բայց պէչ մարդ չէ, չատ անգամներ ինծի օգտակար եղած է, իր միջոցով բաւական մարդիկ փրծանքէ ազատած եմ:

– Լ՛յ, որոշ բան մը ըսա՞ւ, – հարցուց Թօշիկեան, որուն յուզումը հետզհետէ կ'աւելնար:

– Որոշ բան ի՞նչ կ'ուզես, որ ըսէ, այնչափ միայն հասկցուց, թէ խմբագիրներու, հրատարակիչներու, պրպէչաններու դէմ մասնաւոր խստութիւններ ձեռք պիտի առնուին եւ խորհուրդ տուաւ, որ ըզդոյչ ըլլամ եւ եթէ կարելի է, ժամանակի մը համար քաչուիմ լրագրական ասպարէզէն, նոյնիսկ հասկցուց, թէ այս օրերս քանի մը ձերբակալութիւններ պիտի ըլլան:

– Հարցուցի՞ր, թէ որոնք են ձերբակալելիքները:

– Հարցուցի, բայց չուզեց ըսել. «քեզի համար դեռ վախնալիք բան մը չի կայ» ըսաւ միայն:

Այնպէս Զարչըսլէէն անցնելով՝ երկու բարեկամները մեծ փողոց ելան:

– Եկուր նստինք, մէյ մէկ պարէջուր խմենք, – առաջարկեց Ակունի:

Բայց Թօշիկեան մերժեց:

– Չէ՛, – ըսաւ, – այս իրիկուն տրամադրութիւն չունիմ, արդէն խռոված էի, դուն միտքս բոլորովին պղտորեցիր, չի-տակ տուն պիտի երթամ, դուրսերը պտըտիլ չեմ ուզեր:

Ակունի տեսաւ, որ իր բարեկամը չափազանց վրդոված էր եւ ուզեց զայն սրբատպնդել:

– Այդչափ մի՛ վախնար Վահա՛ն, – ըսաւ, – տակաւին քենէ առաջ որչա՛փ ձերբակալուելիքներ կան...

– Դաչնակցականներուն ինչո՞ւ մինչեւ հիմա բան մը չըրին, – դիտել տուաւ Թօշիկեան:

– Կարծեմ անոնց դէմ ալ հալածանքը պիտի սկսի:

– Մնաք բարով:

– Երթաս բարով:

Եւ երկու խմբագիրները իրարմէ բաժնուեցան:

Թօշիկեան իր ճամբան չարունակեց արագ քայլերով, դլուխը կախած, մտածկոտ:

Ժամ առաջ կ'ուզէր տուն հասնիլ: Իրեն այնպէս կը թուէր, թէ տունը, թէեւ առժամեայ, բայց ապահով ապաստանարան մըն էր:

Այսպէս քալելով հասաւ Հարպիէի վարժարանին դէմը եւ մտաւ կողմնակի փողոց մը, ուր կը դտնուէր իր բնակարանը:

Մութը տիրած էր արդէն, երբ բնակարանէն ներս մտաւ:

Տիկինը չէր եկած տակաւին, եւ լոյս չի կար բնակարանին մէջ:

Այս մթութիւնը ալ աւելի ճնշեց իր վրայ, եւ Թօշիկեան մեքամաղձօրէն մրմնջեց բանաստեղծին տողերը.

«Գիշերը մութ է, մո՛ւթ հոգիիս պէս...»:

Յետոյ երկար «օ՛ֆ, օ՛ֆ» մը արձակեց եւ լուսկին բռնկեցնելով՝ վառեց սեղանին վրայ դրուած լամբարը:

Սենեակը լուսաւորուեցաւ, եւ ասիկա թեթեւ սփոփանք մը եղաւ իրեն համար:

«Սա թերթերը աչքէ անցընեմ», – մտածեց՝ ղրպանէն թուղթերուն ծրարը հանելով ու սեղանին քով բազմելով:

Վայրկեան մը եաք, խոր ընթերցումի մը մէջ ընկղմած էր՝ իր քիչ մը առաջուան մտատանջութիւնները մոռնալով:

Տիկինը երբ եկաւ, ճաչեցին, եւ յետոյ կրկին չարունակեց իր ընթերցումը:

Գիշերը բաւական յառաջացած էր, եւ Թօշիկեան կը պատրաստուէր երթալ պառկելու, երբ յանկարծ դուռը զարնուեցաւ:

– Ո՞վ կրնայ գալ այս ժամանակ, – դոչեց խմբագիրը այլայլած:

– Ի՞նչ դող կ'ելլաս, – պատասխանեց կինը յանդիմանական չեշտով մը, – դեռ այնչափ ուչ չէ, թերեւս դրացի մը այցելութեան եկաւ:

– Երթամ, նայիմ:

Եւ Վահան գնաց դուռը բանալու:

Հազիւ թէ բացած էր՝ երկու մարդիկ ներս մտան:

Խմբագիրը գոյնը նետեց եւ դողդղալ սկսաւ:

Ներս մտնողներէն մին լրտես Հիտայէթն էր եւ միւսը երկայնահասակ թուրք մը:

– Վահան Թօշիկեանը դո՞ւն ես, – հարցուց Հիտայէթ թուրքերէն լեզուով:

– Այո՛, – կմկմաց Թօշիկեան:

– Եկած ենք ձեր տունը խուզարկութիւն կատարելու:

– Բայց... բան մը չունիմ. ես պարզ խմբագիր մը, չէզոք մէկն եմ, – կմկմաց Թօշիկեան, որուն յուզումը հետզհետէ կ'աւելնար:

– Հրաման ունինք տունը խուզարկելու, իրար անցնելիք, դող ելլելիք բան մը չի կայ, – պատասխանեց Հիտայէթ միչտ թուրքերէն եւ չարաչուք ժպիտ մը չըրթունքին վրայ, – եթէ վտանգաւոր բան մը չունիս՝ աւելի աղէկ, այն ատեն բնաւ յուզուելու պատճառ չունիս:

– Հրամմեցէ՛ք, խուզարկեցէք, – ըսաւ խմբագիրը նկուն համակերպութեամբ մը:

(Շար. 97)

Centre Culturel
SAINT MESROB
A PARIS

Jeudi 15 novembre à 20 heures 45

CONFERENCE

sur le thème :

UNE BANQUE ARMENIENNE A PARIS, POUR QUOI FAIRE ?

par
GEORGUI HARUTYUNYAN
représentant à Paris
de l'**Ardshinbank**

Le conférencier présentera les lois et réglementations encadrant le système bancaire arménien, évoquera des cas concrets de service rendus aux associations et personnes physiques de la communauté arménienne de France et répondra aux questions du public.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge
— Entrée libre — Cocktail —

Café littéraire
LA MAROQUINERIE

mercredi 14 novembre à 20h30

KRIKOR BELEDIAN

CINQUENTE ANS DE LITTÉRATURE ARMÉNIENNE EN FRANCE

Du même à l'autre
CNRS Editions

Présentation de l'ouvrage et lectures mises en espaces par l'Association Théâtre Arménien.

Soirée organisée
avec
le concours de Coopération Arménie.

Café littéraire **La Maroquinerie**
23, rue Boyer, 75020 Paris
☎ 01 40 33 30 60
M° Gambetta — Sortie Martin-Nadaud
Bus 26 et 96
— Arrêt Pyrénées / Ménilmontant

LE GROUPE EDOUARD DERIKLIAN

dont le but est d'aider la jeunesse arménienne

organise un

LOTO

le Dimanche 11 novembre à 15 heures

à la Maison Arménienne
de la Jeunesse et de la Culture
12-14, rue St-Bazile, 13001 Marseille
Tél. : 04 91 50 15 09

Cérémonie au Père La Chaise

COMMUNIQUE

Le 11 novembre prochain, des cérémonies officielles commémoreront la mémoire des victimes de la Première Guerre Mondiale. Dans ce cadre, l'Association Nationale des Anciens Combattants et Résistants Arméniens est invitée par les autorités françaises et s'associe aux manifestations nationales concernant la commémoration de l'Armistice du 11 novembre 1918. Une cérémonie de souvenir aura lieu au Cimetière du Père La Chaise (Paris 20e), le dimanche 11 novembre 2001. Le déroulement de la cérémonie est le suivant:

- **14h30:** Dépôt de gerbes sur le cénotaphe du Général Antranik. Entrée par la Porte Gambetta et marche avec les Porte-Drapeaux. Bénédiction par l'Eglise Arménienne.
- **15h15:** Dépôt de gerbes par son Excellence M. l'Ambasadeur d'Arménie en France et M. le Sénateur Maire de Paris 20e au monument aux morts arméniens. Hymnes nationaux et réception à la Mairie.

De nombreuses personnalités politiques et civiles seront présentes à ces cérémonies qui marquent le souvenir et le respect de la France envers toutes les communautés et pays qui ont combattu avec elle pour la liberté. C'est pourquoi, le Conseil de Coordination des Organisations Arméniennes de France considère que les Franciliens d'origine arménienne devraient être présents pour confirmer leur attachement à la République et aux idéaux qu'elle véhicule et pour commémorer le souvenir du Général Antranik et des victimes arméniennes.

CONSEIL DE COORDINATION
DES ORGANISATIONS
ARMENIENNES DE FRANCE

UGAB — PARIS

Conférence et Débat

Pour la sortie de son dernier livre **«La Russie et le problème arménien» Albert ANDONIAN,** professeur d'université de renommée internationale sera présent

Le vendredi 9 novembre à 20h30

Avec son éternel humour et son habituel entrain, il nous parlera de l'Arménie, du blocus, de l'exode et des solutions possibles...

Ce que l'on sait
et ce que l'on ne sait pas
Ce que l'on dit
et ce que l'on ne dit pas

Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles,
75017 Paris M° Courcelles
Tél. : 01 42 27 12 26 / 01 45 20 03 18
— Entrée libre —
Bar ouvert à partir de 20 heures.

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ՃԱՇ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

բարձր հովանաւորութեամբ՝
Պարոն ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ–ի
Նախկին Նախարար եւ Խի–լէ–Մուլինոյի Քաղաքապետ

Ելոյթ կ'ունենայ յայտնի եւ սիրուած երգիչ ԿՐԻՇԱ *եւ նուագախումբը*
Մասնակցութեամբ ԵՐԱԶ *դպրոց–պարախումբի*

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՑԵՄԲԵՐ 18, ԺԱՄԸ 13–ԷՆ 19

PACI–ի *սրահին մէջ*
25, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Տոմսերու Թէ տեղեկութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Եկեղեցիի քարտուղարութեան՝ ☎ 01 46 44 28 52:

FORUM

Dans le cadre de la 3e Conférence contre le Racisme, la Discrimination Raciale, la Xénophobie et l'Intolérence, qui s'est tenue récemment à Durban, Afrique du Sud, lors de laquelle le sujet épineux des réparations a été constamment abordé;

Dans un contexte d'antagonisme «politique» aux plus hauts niveaux de l'Etat Français où règne un climat nouveau d'intolérence intellectuelle entre les défenseurs du modèle républicain et l'idéologie multiculturaliste;

Le C.D.C.A. & le C.D.C.A. EUROPE organisent
un **FORUM INTERNATIONAL** sur le thème de

«La société française et la cause arménienne au XXIème siècle»

à la **Maison de la Chimie**
28, rue Saint Dominique, 75007 Paris
le Vendredi 14 décembre de 14h30 à 17h45,
le Samedi 15 décembre de 9h30 à 17h45,
et **le Dimanche 16 décembre de 9h30 à 16h15**

autour de deux grands thèmes :

IDENTITES PLURIELLES ET RECONNAISSANCE DE LA DIVERSITE CULTURELLE DANS L'ESPACE PUBLIC FRANCAIS

L'IMPUNITE FACE A LA RESPONSABILITE JURIDIQUE ET POLITIQUE DE L'ETAT TURC ACTUEL DANS LE GENOCIDE DES ARMENIENS

Ces deux thèmes, nouveaux fers de lance de la Cause Arménienne de France, suite à la reconnaissance du Génocide des Arméniens par l'Etat Français, seront développés par :

ANTIMO LUIGI FARRO,
professeur en Sociologie, Université de Rome «La Sapienza», Italie
MICHEL WIEVIORKA,
directeur du CADIS, Centre d'Analyse et d'Intervention Sociologique, Paris, France
ALFRED M. DE ZAYAS,
professeur en Droit International, Université DEPaul, Chicago, USA
GARO ARMENIAN,
responsable mondial du C.D.C.A., Washington D.C., USA

Renseignements au **04 78 49 42 97**
cdca_lyon@yahoo.fr — www.cdca.asso.fr

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

SUR LE DIVAN avec NORA ARMANI

Pièce écrite et interprétée par
NORA ARMANI

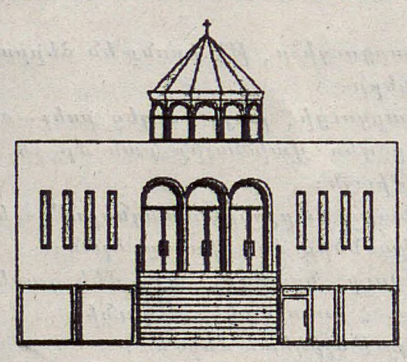
Samedi 8 décembre à 20 heures précises

au **Yan's Club** — 5, avenue Reille, 75014 PARIS

Nombre de places limité.

- **Réservation Ecole Tebrotzassère: ☎ 01 43 81 01 72**

— DINER ET SPECTACLE : 350F —

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx

Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9
VENDREDI
9 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԵԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·293 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·293

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԵՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 8 / 9)

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Մինսկի խումբին երեք նախագահները Նոյ· 6–ին Երեւան անցած ու ընդունուած են Արտաքին գործերու նախարար Վ· Օսկանեանի կողմէ: Տեսակցութեան ընթացքին քննարկուած են վստահութիւն ստեղծող քայլերը որոնց առաջինը ըստ նախարարին, ռազմական գործողութիւնները վերսկսելու յայտարարութիւններ չընելն է, երկրորդը՝ տահմանային զօրութիւններուն մէջ հայ եւ ադրբեջանցի հրամանատարներու միջեւ կապին ամրապնդումը, որպէսզի հրադադարը խախտելու միտումներ չարատայտուին: Կարեւոր նկատուած է գործակցութեան ծաւալումն ալ:

Յաջորդ օրը երրեակը հանդիպում ունեցած է նախագահ Ռ. Քոչարեանի հետ: Յայտնած են որ Ղարաբաղի հարցին կարգադրման համար նոր առաջարկ ներկայացուցած են, մշակուած՝ Լիզպոնի իրենց խորհրդակցութեան առեն: Առաջարկը ներկայիս կը դանուի Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահներուն ձեռքը, սակայն տակաւին կանուխ է ըսելու համար թէ ունի՞ առարկութիւններ, քանի որ ան քննարկումի փուլին է:

Նախագահները իրենց այցը համարած են արդիւնաւէտ, ըսելով որ լաւատեսութեամբ կը մեկնին, քանի որ երկու երկիրները հաստատակամ են հակամարտութիւնը միայն խաղաղ բանակցութիւններով կարգաւորելու:

*
**

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 84–ԱՄԵԱԿԸ ՆՇՈՒԱԾ

Հայաստանի համայնավարները Նոյեմբեր 7–ին նշած են հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 84–ամեակը, ծաղկեպսակներ զետեղելով Ա· Միասնիկեանի եւ Ստեփան Շահումեանի յուշարձաններուն: Կուսակցական Գ· Թադեւոսեան օրուան առթիւ յայտնած է թէ կուսակցութիւնը մինչեւ վերջ պիտի պայքարի, որպէսզի ժողովուրդը վերագտնէ ընկերվարական արժէքները, ընկերվարական արդարութեան պայմաններուն մէջ գոյատեւելու իրաւունքը:

ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ԴՈՐՁԱՐԱՐՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 6–ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի մէջ Ամերիկեան համալսարանի փոխ – տնօրէնը վկայականները յանձնած է գործավարութեան յատուկ դասընթացքը աւարտած 22 հոգեւորականներու: Այդ դասընթացքները կազմակերպուած են Գարեգին Բ· Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին առաջարկով, որպէսզի Հայաստանեայց եկեղեցիին հոգեւորականները իրենց հոգեւոր առաքելութիւնը ունենան: Հոգեւորական ուսանողները հետեւած են գործավարութեան, հոսկայական գիտելիքներու, ֆինանսներու, համակարգիչի եւ անգլերէնի դասընթացքներու· իսկ որպէս աւարտական աշխատանք, «իրաբանչիւր հոգեւորական ներկայացրել է իր պիզնէս ծրագիրը» ինչպէս կ'ըսէ Մայր Աթոռի նոյն օրուան տեղեկատուութիւնը: Գարեգին Բ· յոյս յայտնած է որ առաջին այդ փորձը չարունակութիւն կ'ունենայ, չնորհաւորելով շրջանաւարտները:

ԱՄՆ-ՈՒ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ ԻՐԱՒՔԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Որոշուած է որ 90 ընտրանի թուրք պիտուրներ Չոկատ մը դրկուի Աֆղանիստան. կ'ըսուի թէ անոնց պարտականութիւնը պիտի ըլայ թալիպաններու դէմ Հիւսիսի Զինակցութեան զօրախումբերուն մարտունակութիւնը աւելցնել: Այս յուրերուն զուգահեռ թուրք մասուլը կ'արձագանգէ ամերիկեան ծրագրի մը, պատրաստուած՝ Պաշտպանութեան նախարար Տ· Ռըմսֆելտի կողմէ: Այդ ծրագիրը առընչուած է յետպատերազմեան եւ յետսառնամեան Իրաքին, հոն «աշխարհավար, բազմատարը, ժողովրդավար ու հողային ամբողջականութիւնը պահպանած» վարչակարգ մը տեսնելու ակնկալութեամբ: Ամերիկայի նախարարը որուն անունով կը կոչուի ծրագիրը, երկու այլ կատարած է Անգարա ու մանրամասնօրէն բացատրած առաջադրութիւնները:

Թուրքիոյ համար բացառիկ հետաքրքրութիւն պիտի ներկայացնէ ծրագրին այն մասը որ կը վերաբերի Իրաքի Քիրքիւքի քարիւղին: Ռըմսֆելտեան ծրագիրը կը նախատեսէ Սատամի անկումը ապահովել չնորհիւ իրաքեան զինեալ ընդդիմութեան, օդային ոմբակոծումներու եւ ԱՄՆ-ու, Մեծն Բրիտանիոյ, Թուրքիոյ համաձայնեցուած գործունէութեան: Կ'ենթադրուի որ ծանր հարուածներէ ետք իրաքեան բանակին մէջ պառակտումներ պիտի ըլլան եւ ուժի կշիռները փոփոխութիւն կրեն:

«Հիւրրիյէթ» (Նոյեմբեր 7) այս տեղեկատուութեան կ'ուշադրէ թէ նիւթին մասին Անգարայի մէջ պետական երկու դեպարտիճան դումարուած է ու տիրական մօտեցումը եղած է հեռատես գտնուիլ եւ ամբողջական գործակցութիւն տալ ԱՄՆ-ու, ներառեալ՝ սատամեան հաշիւները: Թերթը աւելորդ չէ նկատած նշումն ալ թէ Թուրքիա Քիրքիւքի քարիւղին մէջ հինէն ձեռք ձգուած իրաւունքներ ունի, զորս մինչեւ այսօր չէ գործածած:

ԹՈՒՐՔԵԻԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԸ ՀԱՅԵԻԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Թուրքեամերիկեան ընկերակցութիւններու 22–րդ տարեկան համագումարին որ տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 2–ին Ուաշինկթընի մէջ, «Թուրքիա երբեք պիտի չճանչնայ հայկական ցեղասպանութիւնը, այն պարզ պատճառով որ նման բան չէ պատահած» յայտարարած է Հայելթուրք հաչտութեան յանձնախումբին Թուրք անդամներէն նախկին դիւանագէտ Լ· Սանպէրք: Հետաքրքրականը այն է որ նոյն համագումարին ներկայ գտնուած է յանձնախումբին 4 հայ անդամներէն ԱՄՆ–ու Հայկական համագումարին վարչութեան նախագահը Վան Գրիգորեան եւս:

Լ· Սանպէրք որ ցեղասպանութեան թրքական ժխտումին ամէնէն գործօն ու վեթերան տարրերէն մէկն է, կատարած է հետեւեալ վերլուծումն ալ· «Հայերը եւ Յոյները որոնք Անատոլուէին Յունաստան, Լիբանան ու Բալքանեան այլ ծագերը ապաստանեցան, իրենց տառապանքին պատմութիւնը կենդանի պահեցին որպէս մշակոյթի տեսակ մը: Անոնք չուզեցին մոռնալ իրենց ապրած տառապանքը· յետագային ջանացին այդ ցաւոտ ապրումներէն ինքնութիւն մը կերտել: Անոնք իրենց սեփական ցաւին գոհ դարձան: Մինչդեռ, Օսմանեան կայսրութեան մահմետական հպատակները որոնք Կրետէէն կամ Պուլկարիայէն, Մակեդոնիայէն, Ալպանիայէն կամ Յունաստանէն Անատոլու ապաստանեցան, ուզեցին իրենց ետին ձգել իրենց անցեալը ու նոր կեանք մը կառուցանել»:

Հաչտութեան յանձնախումբին գործունէութեան առընչուած վիճարկումներուն ընթացքին ներկայ երկու անդամները Վ· Գրիգորեան եւ Լ· Սանպէրք այն տպաւորութիւնը գործած են որ համաձայն են այն կէտին վրայ թէ «հաչտութեան» մեկնակէտով նախաձեռնութեան մը մէջ տեղ չի կրնար ունենալ ցեղասպանութեան մէջ Թուրքիոյ պատասխանատուութեան նիւթը: Վ· Գրիգորեան չեչտած ալ է թէ ցեղասպանութեան ճանաչումի քաղաքական ջանքերը յանձնախումբին վիճարկումներուն մաս չեն կազմեր:

Այսուհանդերձ, ան ըսած է նաեւ թէ 1914–ին 2538 հայկական եկեղեցի եւ 451 վանք կար Օսմանեան կայսրութեան տարածքին վրայ եւ թէ չի կրնար հաւատալ որ անոնց եւ մարդոց ոչնչացումը կրնայ որեւէ մկկուն հպարտութիւն պատճառել, կամ մղել կատարուած ոճրագործութիւնը արդարացնելու: Եւ այդ պարագաներուն մէջ աւելի կը չեչտուի յանձնախումբին կարեւորութիւնը:

*
**

Վ· Գրիգորեան պատասխանելով ներկայի մը հարցումին թէ ի՞նչպէս կարելի կ'ըլլայ հաչտութիւնը մինչ Հայերը ցեղասպանութեան եւ ցեղային մաքրագործումի զազափարներուն քարոզչութիւնը կ'ընեն ամբողջ աշխարհի մէջ, ըսած է թէ ինք կ'ուզէ տարանջատել երկու գործունէութիւնները· այսինքն՝ ցեղասպանութեան ճանաչումի ջանքերը եւ հաչտութեան հոլովոյթը:

Նոյն հարցումին պատասխանած է Լ· Սանպէրք ալ, ըսելով· «Մեզի պէտք է վարժուիլ փիչ մը աւելի ճիւթ ըլլելու հաշտութիւնը, սէրը, հաւերաշխութիւնը, զօրակցութիւնը··· ա՛յս բառերը պէտք է գտնուին մեր օրակարգին վրայ»: Անոր հարցում ուղղուած է Ուաշինկթընի մէջ Հայերու ցեղասպանութեան թանգարանի

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՓԻՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԻՆՔՆԱՎՍՏԱՀ Է, ԲԱՑԱ...

ԻՆԴՈՒՇԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՉԻ ՀԱՒԱՏԱՐ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Փաքիստանի նախագահը՝ զօր· Մուշարաֆ Փարիզ եկաւ Նոյեմբեր 7–ին, երկու անակնկալ այցելութիւններէ ետք Իրան եւ Թուրքիա: Տագնապին սկիզբը, Մուշարաֆ աւելի մտահոգ կը թուէր, քանի ընտրած էր Ամերիկացիներուն կողքին դիրք բռնել, մինչ իր ժողովուրդը պէն Լատէնի կողքին է: Այսօր, աւելի ինքնավստահ է, քանի, իրաց այս կացութեան մէջ, երկրէն հեռանալն ալ բաւական չանդուզն քայլ մըն է: Մնաց որ արեւմտեան դեկավարներն ալ մտահոգ են, այն մտավախութեամբ որ, եթէ օր մը տապալի եւ իր աթոռը գրաւեն նուազ ամերիկամէտ անձեր, յայտնի չէ թէ ի՞նչ կրնան ընել հիւլէական զէնքերով:

Նախքան Փարիզ ժամանելը, Մուշարաֆ Թեհրան գացած է, խօսած են Աֆղանիստանի տագնապին մասին, բայց մանրամասնութիւններ չեն տրուած: Յետագայ կառավարութեան մը կազմութեան մասին, դժուար է համաձայնութեան գալ: Թուրքիոյ մէջ, նախագահը յստակ բացատրած էր իր ճամբորդութեան նպատակը.– «Միակ բանը որու Փաքիստան պէտք ունի, տնտեսական օժանդակութիւն մըն է»: Ըսած է նաեւ թէ «ամերիկեան դրծողութիւնը պէտք է կարճ տեւէ եւ աւելի յստակ թիրախներու ուղղուած»:

Շիրաքի հետ տեսակցութիւնը հաստատած է որ երկու նախագահները համաձայն են լուծումի մը չուրջ «որ վաւերացուի ՄԱԿ–ի կողմէ եւ թոյլ տալ քաղաքական փոխանցման շրջան մը ստեղծելու Աֆղանիստանի մէջ»:

*
**

Ինդուչիոյ (ենթակայ Ռուսաստանի) նախագահը՝ Ռուսլան Ասլչեւ, Աֆղանիստանի պատերազմի նախկին հերոս, հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկարո»ի (Նոյ· 8), ուր կ'ըսէ, ի մէջ այլոց, պատասխանելով ամերիկեան գործողութիւններու հեռանկարներուն մասին հարցումին, «զինուորական որեւէ արշաւանքի ատեն, պէտք է հասկնալ հետապնդուած նպատակները: Ամերիկացիներուն նպատակներն են ձեռք ձգել Պէն Լատէնը եւ վար առնել թալիպաններու վարչակարգը: Բայց, ինծի համար, ձեռք առնուած միջոցները անհասկնալի են: Օդուժը, ռումբերը ոչինչ կը լուծեն»: Իրեն համար, գրեթէ ամէն բան կախում ունի Փաքիստանէն, որ մեծ ազդեցութիւն ունի թալիպաններու վրայ, բայց ի՞նչ ապահովութիւն կայ որ ան ալ արմատական իսլամապաշտութեան մը դիրկը չիյնար:

*
**

Նախագահ Պուշ զօրակոչի կ'ենթարկէ Միացեալ – Նահանգներու 5.էն 17 տարեկան մանուկները, դիրենք հրաւիրելով որ նամակ գրեն մահմետական փոքրիկներուն: Նամակներուն մէջ, տղաքը ցոյց

(Շար·ը Դ· էջ)

մը բանալու ծրագրին մասին ալ· Թուրք դիւանագէտը պատասխանած է թէ ատիկա չէ յառաջ դիմելու ձեւը: Իրենք միշտ պաշտպանած են այդ տեսակէտը, այսուհանդերձ, ատիկա Հայերու որոշումն է· Թուրքերը միշտ ունեցած են իրենց սեփական տեսակէտը զոր պիտի չարունակեն արտայայտել:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ «ԱՐՓԻԼՔՆԵՐԸ»...

Մանհաթանի գոյգ աշտարակներու վերջումէն վերջ՝ արեւմուտքը մէկ օրէն միւսը, վերագտաւ կարծէք, իր արժէքները՝ ազատութիւն եւ ժողովրդավարութիւն, մեծ դժուարութեամբ ձեռք ձգուած, դարերու ընթացքին, եւ հիմա մէկ սիրտ, մէկ հոգի եղած, տրամադրուած է պայքարելու իսլամական ահաբեկչութեան, մոլեռանդութեան եւ ծայրայեղականներու դէմ, որոնք սպառնալիք մըն են, իր ստեղծած քաղաքակրթութեան ապագային:

Հարցերը այս անկիւնէն դիտուած՝ յայտնի է թէ ո՞վ է թշնամին եւ ի՞նչ է ընելիքը: Բաներ որ միշտ նոյն ձեւով լուծուած են դարերու ընթացքին, երբ թշնամին յայտնի է:

Նման պատճառաբանութիւն, այնքան հինէն կու գայ, որքան մարդս. բայց հաւանաբար, ի զօրու չէ այս օրերուս: Ինչո՞ւ պիտի ըսէք. պարզապէս անոր համար որ այսօրուան «թշնամին» արեւմուտքին ընդդիմացող եւ հակադրուող ուրիշ մշակոյթ մը չէ, այլ անոր գործածութենէն ծնած իրականութիւն մը, որուն արժէքները, ճի՛շդ է որ ազատութիւնն ու ժողովրդավարութիւնն են, բայց միայն որպէս հետեւանք եւ պտուղ աւելի հիմնական ուրիշ արժէքներու, որ են տնտեսական հարստութիւն եւ գիտարուեստական հզօրութիւն: Եթէ այս երկուքը կործանին, ազատութիւնն ու ժողովրդավարութիւնը նաւաբեկութեան կ'ենթարկուին, ինչ որ ունեցանք, համայնավարութեան եւ Ֆաշիզմի մութ տարիներու, տխուր փորձառութեան շրջանին:

Սեպտեմբեր 11–ի ահաբեկիչները, հարուածելով տնտեսական հարստութեան եւ դիւտարուեստական – գինուորական կառոյցի խորհրդանշանները, մեզի հասկցնել ուզեցին, թէ որոնք են իսկական հիմերը մեր արժէքներուն. զանոնք տապալելով, անխուսափելիօրէն պիտի սահմանափակուին նախ մեր ազատութեան միջոցը, ապահովութեան եզրերը եւ գուցէ ժողովրդավարութեան սահմաններն ալ: Հոս հարցը ուրիշ դարձուածք մը կ'առնէ: Այնքան կարեւոր չէ փնտռել թշնամի մը, որ Արեւմուտքէն հեռու, կը սպառնայ մեզի, որքան տեսնել այն կապը, որ մեր ազատութիւնն ու ժողովրդավարութիւնը, կախումնաւոր կը դարձնեն «տնտեսական քարեկեցութենէ» մը որ թշնամիներ կը ծնանի:

Ինչպէ՞ս կարելի է պայքարիլ թշնամիի մը դէմ, որ Արեւմուտքի ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան հիմերը կազմող տնտեսական գործոդութիւններէն ծնունդ կ'առնէ, արժէքներ որոնք Արեւմուտքին յաղթանակները կը նկատուին:

Հո՛ս է որ կը ծագի անլուծանելի թշնճուկ մը, եւ կը ստեղծուի ողբերգական կացութիւն մը: Հոն ուր թշնամին ծնունդն է արեւմտեան մշակոյթին, բարեկամ – թշնամի հակադարձութիւնը հասկընալի է: Պատմութիւնը դարերէ ի վեր այս կը սորվեցնէ մեզի, բայց այս բանաձեւը ահաբեկչութեան դէմ պայքարելու համար, գործադրել կը նշանակէ չհասկընալ որ տնտեսական գործոդութիւնները որ Արեւմուտքին ազատութիւն եւ ժողովրդավարութիւն կը բերեն, ուրիշ երկիրներու մէջ տրկութիւն եւ ապստամբութիւն կը յառաջացնեն եւ շատ մը երկիրներու մէջ ալ, սով, հիւանդութիւն եւ մահ:

Արեւմուտքը պէտք է լրջօրէն մտածէ որ կարելի չէ նման կառոյց մը կանգուն պահել յաւիտենապէս, ուր 800 միլիոն արեւմուտքցիներ տիրացած ըլլան երկրագունտի եկամուտին 83 տոկոսին (ըստ պաշտօնական տուեալներու, տե՛ս՝ Atlante geographico de Agostini 2001):

Երբ Միացեալ – Նահանգներն ու Խորհրդային Միութիւնը իրարու մէջ բաժնած էին երկրագունտի ժողովուրդները, որոշ կարելիութիւններ ունէին լաւատես ըլլալու, օգտագործելով երկու հզօրներու թշնամութիւնը: Այսօր Խորհրդային Միութիւնը գոյութիւն չունի, եւ ամէն անոնք որ Առաջին աշխարհին չեն պատկանած, ուրիշ ապագայ չունին բացի ենթարկուելէ Առաջին աշխարհին, որ առաջին է որովհետեւ առանց սահման մը դնելու, իր տնտեսական «աճը» կը շարունակէ, ի հեճուկս երկրորդին որ արդէն գոյութիւն չունի:

Երբ ժողովուրդի մը ապագան, օրէ օր կը նօսրանայ, անյոյս դառնալու աստիճան, ինչ որ պարագան է լատին Ամերիկայի, Ասիոյ եւ Աֆրիկէի ժողովուրդներէն չատերուն, միամտութիւն է կարծել որ, յուսահատ կամ ողբերգական պատասխան մը չտան: Բնականաբար, միտքերնէն իսկ չանցնիր, պատերազմ յայտարարել առաջինները դէմ, բայց անոնցմէ, զանազան բնիկներ, կրնան մտածել եւ դիմել ահաբեկչութիւններու՝ որպէս միջոց իրենց գոյութիւնը փաստելու կամ իրենց վիճակին դէմ ընդվզելու:

Պահ մը փորձենք վերլուծել անձնասպանական ահաբեկչութիւն կատարողի մը հոգեբանութիւնը: Ան գիտէ որ պիտի մեռնի առանց ապագան տեսնելու, այն ապագան որուն համար կը զոհուի. ուրեմն եթէ կամաւոր կերպով դէպի մահ կ'երթայ, այն զգացումը ունի որ իր կեանքը՝ ոչ – կեանք մըն է, այսինքն մահուան նման բան մը:

Կրնայ ըլլալ որ պաղեստինցի երիտասարդի մը մէջ, կրօնական մոլեռանդութիւնն ալ իր բաժինը ունենայ, անձնասպանական գործողութեամբ ենթադրեալ արքայութիւն մը ժառանգելու պատրանքով, բայց այդ քիչ հաւանական է արեւմտեան չափանիշներով բարձր դիտարեստով պատրաստուած օդաչուի մը համար. համամօր արեւմտեան չափանիշներու:

Բռնութիւնը կրնայ նուրբ կամ «էլէկան» ըլլալ, ինչպէս է արեւմտեան աշխարհինը որ կը դրսեւորուի տնտեսական երկաթեայ օրէնքներով, կամ ի պահանջեալ հարկին, «իմաստուն ռումբերով» որոնք յաճախ իրենց «իմաստութիւնը» կորսնցընելով «նպատակէն» կը չեզին, կամ ըլլալ «կոչտ» ինչպէս է ահաբեկիչներունը, որ անմեղ զոհեր կը խլէ. նուազ անմեղ չեն նաեւ Իրաքի մանուկները, որոնք արեւմըտեան չրջափակումին հետեւանքով, հազարներով կը մեռնին տասը տարիէ ի վեր...

Ես տակաւին չեմ կրցած հասկնալ, «նուրբ» եւ «կոչտ» բռնութիւններուն տարբերութիւնը: Թերեւս աղքատներուն բռնութիւնը համեմատաբար չնչին է, արեւմտեան պլօքին ունեցածին բաղդատմամբ: Արեւմտեան աշխարհին միմիայն տնտեսական չահերէ մղուած համաշխարհայնացումը, կրնայ ահաբեկչութիւն ծնանիլ, եւ մեր 21–րդ դարը, ահաբեկչութեան դար կրնայ դառնալ, եթէ տնտեսական համաշխարհայնացումէն անդին չմտանեն այլ տուեալներ, օրինակ՝ ժողովուրդներու ազատագրումը, բռնատիրական վարչակարգերէ, ջուրի, սնունդի, դեղերու կենսական հարցերու լուծումը, վերջապէս լաւատես ապագայ մը ցոյց տալ, քանի յոռետեսութիւնը անճնասպանութեան մը մղէ ... լաւատես ապագայի մը յոյսով:

Կարելի չէ նկատի չառնել այս հիմնական տարբերութիւնը, որովհետեւ ոչ մարդիկ, ոչ ալ մշակոյթները հաւասար են իրարու, եւ 21–րդ դարու յառաջացող համաշխարհայնացումի ընթացքը, կրնայ ըլլալ որ գործօն արժէք մըն է արեւմուտքին համար որ մէկ օրէն միւսը չէ կրնայ իրագործել երրորդ աշխարհին համար, նախընտրելի է որ բնաւ չիրագործուի:

Մանհաթանի ողբերգութենէն վերջ, ամերիկեան Մերակոյտը «Աստուած թող Ամերիկան փրկէ» երգը երգեց: Միեւնոյն Աստուածը, իսլամներն ալ օգնութեան կը կանչեն. եթէ ամէնքն ալ նոյն Աստուծոյ զաւակն են, ուրեմն կրօնքը, կամ անկէ ծնած մոլեռանդութիւնը, չեն կրնար ըլլալ երկու զանգուածներուն հակամարտութեան պատճառը:

Ուրիշ հիմնական պատճառ մը պէտք է ըլլայ, որ ոչ կրօնական է, ոչ մոլեռանդ, ոչ յիմար, այլ «պատճառաբանեալ»:

Արեւմուտքի մշակոյթին կ'իյնայ, երթալ պատճառը փնտռել, քանի պատճառաբանութեան վրայ հիմնուած քաղաքակրթութիւն մըն է եւ հարց տալ, մինչեւ իսկ, թէ տնտեսական քաղաքականութիւնը չէ՞ արդեօք չարիքին արմատը, որ թէեւ Արեւմուտքին ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան արժէքները կը յառաջացնէ, բայց կը ծնանի նաեւ թշնամիներ, անել եւ թշճուկային կացութիւն մը ստեղծելով, քանի առաջին անգամ ըլլալով՝ դասական ըմբռնումը «բարեկամ – թշնամի» զաղափարին՝ կը ջնջուի, եւ թշնամին կը դադրի արտաքին տարր մը ըլլալէ, մեզմէ տարբեր մէկը, մեր դէմ ցոյուած ինքնութիւն մը, այլ կը ծնի որպէս արդիւնք կեանքի այն պայմաններուն, որ միայն Արեւմուտքը ինքնիրեն համար կրցած է ապահովել:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ

ԱՐԻԷԼ ԱՃԷՄԵԱՆ

(1904 – 1965)

Հայ գեղանկարչութեան պատմութեան մէջ թերեւս մէկն է Արիէլ Աճէմեան, որ հաւատարիմ մնալէ եւրաքը վերածնունդի վենետիկեան դպրոցի աւանդներուն, փորձեց չարունակել ու կատարելագործել զայն: Ան ծնած է Պրուսա (Թուրքիա): Զորս տարեկան մանուկ հասակին ան կը կորսնցնէ իր հայրը՝ Ստեփան Գալֆան, որ միաժամանակ ճարտարապետ, քանդակագործ եւ ճարտարապետ էր: Ինչպէս յաճախ որբերու պարագային կը պատահի, փոքրիկ Արիէլը կը ցուցաբերէ մտային կանխահաս հասունութիւն, կը դրսեւորուի նաեւ երփնագրելու իր ընորհը: Այնուհետեւ հարկադրաբար ան կ'աշակերտէ տարբեր մասնագիտութեան տէր արհեստաւոր – վարպետներու: Ի վերջոյ կը զրկուի Վենետիկ, ուր 1919–էն 1923 կ'ուսանի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանին մէջ: Իր ցուցաբերած դեղանկարչական բացառիկ ունակութիւններուն իրրեւ դնահատանք եւ վարձատրութիւն՝ Մխիթարեան միաբանութեան կրթական պատասխանատուները յատուկ թոշակ կը սահմանեն անոր, որպէսզի իր ուսումը չարունակէ եւ կատարելագործէ Վենետիկի Գեղարուեստից հիմնարկին մէջ: Արիէլ Աճէմեան լիովին կ'արդարացնէ իր վրայ դրուած յոյսերը: Ան ութ տարուան ծրագիրը (որ իր մէջ կ'ընդգրկէ գեղանկարչութեան, ճարտարապետութեան, քանդակագործութեան եւ խճանկարչութեան մասնագիտութիւնները) կ'աւարտէ չորս տարիէն, 1926–ին արժանանալով Մագիստրոսի աստիճանի, վկայականի եւ ոսկիէ մետալի:

Արիէլ Աճէմեան մեծ յաջողութիւններ արձանագրած է նաեւ մանկավարժութեան բնագաւառին մէջ: Ան Վենետիկի Գեղարուեստից բարձրագոյն հիմնարկը աւարտելէ երկու տարի ետք, քսանմէկ տարեկան հասակին կը ներկայացնէ մանկավարժական քննութիւն մը եւ կ'արժանանայ «Prof. di pittisa» տիտղոսին եւ իրաւունք կ'ունենայ դասաւանդելու Իտալիոյ մէջ: Մինչեւ 1931 Վենետիկի եւ Միլանոյի մէջ ապրելէ, ստեղծագործելէ եւ նաեւ դասաւանդելէ ետք, ան կ'անցնի Փարիզ, ուր կը մնայ մինչեւ 1938:

Արիէլ Աճէմեան Փարիզի մէջ կը մասնակցի չարք մը ցուցահանդէսներու (որոնց չարքին 1934–ին ան իր գործերը կը ցուցադրէ Ազնախներու Սալոնին մէջ) եւ ապա 1938–ին կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ, ուր կ'ապրի եւ կը գործէ մինչեւ իր մահը՝ 1965:

Երփնագրելու բացառիկ կարողութիւն ցուցաբերող այս արուեստագէտը, թէեւ հմուտ էր նաեւ գծանկարչութեան մէջ (կատարած է նաեւ կարգ մը դիրքերու նկարազարդումներ, ինչպէս՝ Սաղմոսարանի եւ Աւետարանի նկարազարդումները), սակայն անոր տաղանդը փայլած է առաւելապար իւղանկարչութեան մէջ, ի մասնաւորի խորհրդանկարչութեան (հայադրական դեղանկարչութիւն) եւ դիմանկարչութեան մէջ:

Իր խորհրդանկարներէն յայտնի են «Զարդը», «Հայկական պանթէոնը», «Ազգային դաստիարակութիւն», «Մխիթար Աբբահայր դաստիարակ», «Մխիթարեան կ'երգէ իր երանութիւն» եւ յատկապէս «Հայաստանի փառքը»: Այս վերջինը կը գտնուի Փարիզի Մուրատեան վարժարանի սրահին մէջ:

Իր դլուխ գործոցը նկատուող այս իւղանկարը երկար ժամանակի աքնախան աշխատանքի եւ հոգեմտաւոր յղացքներու ծնունդ է: «Հայաստանի փառքը» կը ներկայացնէ դէպի ապագայ ձգտող հեթանոսական եւ քրիստոնէական մեր պատմական անցեալը: Գեղանկարին ձախ կողմի վերին մասին վրայ գահի մը վրայ բազմած է Մայր Հայաստանը, որ դլխաւոր կերպարը կը թուի ըլլալ այս խորհրդանկարին: Անոր եռին կանգնած «դիցուհին» պատրաստ է թագադրելու զայն դափնեպսակով: Անոր ոտքին ու ձախին նստած են արուեստն ու դիտութիւնը, խորհրդանշող «դիցուհիներ»: Անորանը, ուր բազմած է Մայր Հայաստանը, «կառուցուած է» հեթանոսական եւ քրիստոնէական բնոյթ ունեցող հարստարապետական ոճերով: Պատուանդանին վրայ կ'երեւին ժողովրդական, հոգեւոր եւ ազնուական դասերէ բաղկացած եւ այլազանական նշանակութիւն ունեցող կերպարներ, որոնք անկասկած մաս կը կազմեն «Հայաստանի փառք»ին: Հեռուն, գեղանկարի խորքին վրայ կ'երեւի ձիհնածածկ դաղաթը Արարատին, որուն ստորոտին հայ բանակի առաջնորդը (հաւանաբար զօրավար Անդրանիկ) կ'առաջնորդէ հայկական բանակը, որուն մէկ մասը հասած է արդէն Մայր Հայաստանի դիմաց ու իր հաւատարմութիւնը կը յայտնէ անոր:

Հայոց պատմութենէն ծնած եւ սեռունդներ դաստիարակելու համար կերտուած այս խորհրդանկարը ազգային բովանդակութիւն ունեցող հայ դեղանկարչութեան դլուխ գործոցներէն մէկը կը նկատուի:

Արիէլ Աճէմեան իրրեւ դիմանկարիչ եւս իր արժանի տեղը ունի հայ գեղանկարչութեան մէջ: Մխիթարեան հայրերու Ս. Ղազար վանքի պատկերասրահին մէջ պահուող Արիէլ Աճէմեանի չարք մը դիմանկարներէն, իր դունագեղութեամբ եւ կենսունակ արտայայտչականութեամբ ուշագրաւ է ոչ մեծ չափերու վրայ (38 × 46 սանթիմեթր) իրագործուած «կնոջ դիմանկար» իւղանկարը: Այս դիմանկարը ապացոյց մըն է, որ Արիէլ Աճէմեան հաւատարիմ կը մնայ ակադեմական իրատեսութեան, առանց հրաժարելու վենետիկեան ուշ վերածնունդի աւանդներէն:

Հոգւոյ երեւակայութեան եւ զգայուն հոդիի տէր այս հայրենասէր երփնագրողը կր պատկանի ամերիկահայ այն մոռցուած կերպարուեստագէտներու չարքին, որոնց արուեստը կարիքը ունի բացայայտման, վերլուծման եւ արժեւորման՝ թէ՛ հայ ազգային սահմաններէն ներս եւ թէ համամերիկեան առումով:

ՄՈՎՍԷՍ ԾԻՐԱՆԻ

«Ազդակ»

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՏԱՐՕՆԵՑ ԱՍՈՂԻԿ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւն

Երեւան – 2000

Հովանաւորութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկի

***

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄՐՔՈՒԶ ԶՈՒՂԱՑԵՑԻ

Յ. Ղ. ՄԻՐԶՈՑԵԱՆ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւն

Երեւան – 2001

Հովանաւորութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկի

ՄԱՆՐԷՆԵՐՈՒ ՏԷՐԸ Ո՛Վ Է

Աֆղանիստանի թալիպաններուն դէմ ԱՄՆ-ու պինտուրական գործողութիւններու լուրերէն անպակաս է ածխախտի մանրէին յայտնութեան կամ գործած չարիքներուն մասին տեղեկատուութիւնը: Ամբողջ աշխարհի մէջ արդէն տարածած է համոզումը թէ մանրէն նամակներու ճամբով այս կամ այն թիրախին ուղղելու գործունէութիւն մը խնդրոյ առարկայ է: Ըստ ամերիկեան լրատուէութիւններու, այդ չարիքը ճամբայ պտաւ նոյնիսկ մինչեւ ԱՄՆ-ու իշխանութեան վերին աստիճանները, թէեւ վարակուողները, չորս գոհերը, միայն թղթատարութեան պաշտօնեաներ եղան:

Մանրէաբանական պատերազմի մը առաջին այդ ազդանշանները չատերու մըտածել տուին մարտավարական ճապկումի մը մասին որուն հեռակայ նպատակը Իրաքի դէմ բացուելիք ճակատ մը կրնար ըլլալ: Ծոցի պատերազմէն ի վեր ԱՄՆ-ու կողմէ այդ երկրին կիրարկուած չրջափակումին պարբերաբար կ'ընկերանային լուրերը թէ Իրաք կը մերժէ կենսաբանական իր զինանոցը միջազգային դէտերու քննութեան ենթարկել, եւ այլն: Ատոր մէջ անկարելի էր չնչմարել Պաղտատը միչտ յանցաւորի, պատժելիի դիրքին վրայ գոյց տալու նպատակ մը:

Այսուհանդերձ, առաջին օրէն պտնուեցան չատ տարբեր կարծիք յայտնողներ. «Ինտիէնտընթ» թերթին աշխատակից Ֆ. Պլէշըրսթ անունցմէ մէկն էր որ հարց կու տար թէ սարսափ պատճառող սպիտակ փոշին պարունակող նամակները չէ՞ն կրնար ծայրայեղ աջակողմեանի մը կողմէ ղրկուած ըլլալ, մ'ալ աւելի չեչտելու համար Սեպտեմբեր 11-ի արարքներով ծնած ցեղային հակառակութիւնները: Ան կ'ըսէր նաեւ թէ Ֆլորիտայի, Նիւ-Եորքի, Ուաչինկթընի մէջ գործածուած մանրէները բոլորն ալ ԱՄՆ-ու մէջ պատրաստուած ու արտածուած տեսակի մը կը պատկանէին: Իսկ Ա. ամբաստանեալ նկատուածնեը՝ Իրաք եւ Ռուսաստան, այդ տեսակին տէր չէին: Արդէն 1999ի վիճակագրութիւն մը բաւական բան կ'ըսէր. այդ տարին աշխարհի վրայ ածխախտի ոճրային 83 ադրք արձանագրուած էր որոնց 81-ը ԱՄՆ-ու մէջ տեղի ունեցած էին: Ատոնց հետ մեծ եղած էր կեղծ ահազանգներու թիւն ալ:

ԱՄՆ-ու մէջ քիմիական եւ մանրէաբանական պատերազմին նիւթով 1994-ին 27 յօդուած լոյս տեսած էր Նիւ Եորք Թայմզի մէջ, իսկ 1998-ին նոյն նիւթը տուն տուած էր 278 գրութեան: Այդ չրջանին Պաշտպանութեան նախարար Ու. Գոհէն ալ բոլորովին զարկ տուած էր խուճապին, հեռատեսիլէն տոպրակ մը չաքար ցոյց տալով եւ ըսելով որ նոյն քանակութեամբ Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջ. Վարչութեան եւ Լոս – Անճըլըսի «Նչան Փալանհեան» ճեմարանականներու ընկերակցութեան: Բացումը կատարած է տոքթոր Սահակ Պաղտասարեան: Խօսք առած են Շրջանային Վարչութեան ատենապետ Հրայր Կարապետեան եւ նախկին ճեմարանական Սիւզի Օհանեան: Առաջին բանախօսը՝ Արմէն Տօնոյեան, ներկայացուցած է Հրաչ Տասնապետեան դաստիարակը, մտաւորականը եւ քաղաքական դէմքը: Երկրորդ բանախօսը՝ Վիգէն Եադուպեան, ներկայացուցած է Հրաչ Տասնապետեան մարդը, կուսակցական գործիչը, դեկավարը, տեսարանը եւ դիւանադէտը: Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ՓՐՈՖ. ԱԼԻՇԱՆ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ ԳԻՐՔԻՆ ԳԻՆԵՁՕՆԸ

Կլէնտէյլի Հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է փրոֆէսէօր Ալիշան Պայրամեանի «Կիլիկիա. Հայկական Քիլիս» գիրքին գինեձօնը, կազմակերպութեամբ Քիլիսի Հայրենակցական Միութեան: Ցայտագիրը վարած է Գէորգ Այնթապլեան: Վարչութեան խօսքը փոխանցած է ատենապետ Հրայր Կարապետեան եւ նախկին ճեմարանական Սիւզի Օհանեան: Առաջին բանախօսը՝ Արմէն Տօնոյեան, ներկայացուցած է Հրաչ Տասնապետեան դաստիարակը, մտաւորականը եւ քաղաքական դէմքը: Երկրորդ բանախօսը՝ Վիգէն Եադուպեան, ներկայացուցած է Հրաչ Տասնապետեան մարդը, կուսակցական գործիչը, դեկավարը, տեսարանը եւ դիւանադէտը: Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը:

Կլէնտէյլի Հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է փրոֆէսէօր Ալիշան Պայրամեանի «Կիլիկիա. Հայկական Քիլիս» գիրքին գինեձօնը, կազմակերպութեամբ Քիլիսի Հայրենակցական Միութեան: Ցայտագիրը վարած է Գէորգ Այնթապլեան: Վարչութեան խօսքը փոխանցած է ատենապետ Հրայր Կարապետեան եւ նախկին ճեմարանական Սիւզի Օհանեան: Առաջին բանախօսը՝ Արմէն Տօնոյեան, ներկայացուցած է Հրաչ Տասնապետեան դաստիարակը, մտաւորականը եւ քաղաքական դէմքը: Երկրորդ բանախօսը՝ Վիգէն Եադուպեան, ներկայացուցած է Հրաչ Տասնապետեան մարդը, կուսակցական գործիչը, դեկավարը, տեսարանը եւ դիւանադէտը: Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը:

Կլէնտէյլի «Օքսիտենթըլ» Գոլէճի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, տեղի ունեցած է Ալիս Մանուկեանի երգահանդէսը, կազմակերպութեամբ Պոլսահայ Միութեան: Ներկայ եղած են 700 հոգի: Բացումը կատարած է Սիմոն Ամիրիլաչ: Ալիս Մանուկեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Շատան Արծրունիի, մեկնաբանած է հայ եւ օտար օփերաներէ արիաներ, ինչպէս նաեւ հայ երգահաններէ երգերու փունջ մը: Շատան Արծրունի նաեւ դաշնակի վրայ մեկնաբանած է գործեր՝ Արամ Խաչատուրեանէն, Շոփէնէն, Միրզոյեանէն եւ Կոմիտասէն:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՅՈՒՇԻ ԵՐԵԿՈՑԹ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀՐԱՉ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆԻՆ

Էնսինոյի Ֆերահեան Ազգային վարժարանի «Աւետեսեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 7-ին, տեղի ունեցած է յուչի երեկոյթ մը, նուիրուած Հրաչ Տասնապետեանին, հովանաւորութեամբ Համազգայինի Կեդրոնական Վարչութեան եւ կապակցութեամբ ածխախտի մանրէն պիտի բաւէր Ուաչինկթընի բնակչութեան կէսը բնաջնջելու:

Բազմաթիւ նահանգներու մէջ նախապատրաստական փորձարկումներ եղան. 2000 Մայիսին դաշնակցային իշխանութիւնները ուզեցին չափել մանրէաբանական, քիմիական եւ հիւլէական միաժամանակ յարձակումներու դէմ դնելու կարելիութիւնները, իրարմէ հեռու երեք մեծ քաղաքի մէջ: Արդիւնքը կատարեալ ձախողութիւն նկատուեցաւ, որովհետեւ վատարուածը ծառայեց զլխաւորաբար վախերը չեչտելու եւ թերեւս ներչնչեց ներկայի ահաբեկիչները:

Յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ Իրաք կրնայ Ծոցի պատերազմին վրէժը լուծել փորձել. սակայն կան ուրիշներ ալ: Մանրակենսաբան Հարրիս որ սպիտակամորթ ցեղին դերակատարութիւնը դատապարտողներու խումբի մը մաս կը կազմէ, 1998-ին ըսպառնացած էր ածխախտի մանրէ ցրուել Լաս Վէկասի մէջ: Քննութիւնները ցոյց տուին որ ունեցածը այդ մանրէին անվընաս մէկ տեսակն էր:

Այս բոլորը եզրակացնել կու տան Պլէքհըրսթի թէ տեղ մը մէկը ձեռք անցուցած է մանրէին մահացու տեսակէն ու կը դնէ նամակներու մէջ: Կը մնայ դիտնալ թէ ատով Սեպտեմբեր 11-ի ահաբեկիչներուն ղօրակցութի՞ւն կը յայտնէ, թէ հին ըսպառնալիք մը կիրարկութեան կը դնէ:

Հարցումը կը չարունակէ անպատասխան մնալ այսօր եւս երբ ամերիկեան պատասխանատուները իրենք յայտնած են արդէն թէ թղթատարութեան միջոցով հոս ու հոն ղրկուած մանրէները ԱՄՆ-ու տեղական արտադրութիւն էին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԼՅՐՈՒԹԻ Հայկազեան համալսարանի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 18-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակի առիթով, դասախօսութիւններու չարքին հինգերորդը, որու նիւթը եղած է «Հայ աւետարանական էքսիմէնիզմի արմատներն ու սահմանները»: Ջեռնարկին բացումը կատարած է Հայկազեան համալսարանի դասախօս եւ հայագիտական ամպիոնի վարիչ՝ տոքթոր Ասա Սանճեան, որ ներկայացուցած է օրուան բանախօսը՝ վերապատուելի Փօլ Հայտոսթեան: Ան ըսած է թէ Մերճաւոր – Արեւելքի հայ եկեղեցիներու պատմութեան մէջ, ընդգծելի են երկու յատկանչական երեւոյթներ: Առաջինը վերակազմութեան, վերահաստատութեան երեւոյթն է, երկրորդը՝ եկեղեցական աչխարհածաւալ հաղորդակցութեան զարգացման եւ ընդլայնումի: Ապա, նշած է հինգ հիմնական կէտեր, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կը բացատրեն էքսիմէնիզմը հայ աւետարանականութեան մօտ: Իր եզրակացութեան մէջ, դասախօսը ըսած է թէ 20-րդ դարուն սկսած էքսիմէնիզը չարժումը որեւէ ձեւով սատարած չէ հայ եկեղեցիներու մերձեցման:

***

ՊԼՅՐՈՒԹԻ Ս. Ցակոբ եկեղեցւոյ «Տիրան Պապիկեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 20-ին, տեղի ունեցած է Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Համալսարանական Ուսանողներու Միութեան (ՀԵՀՈՄ) մրցանակաբաչխումի երեկոյթ մը, որու ընթացքին պարգեւատրուած են Բ. պաքալօրէաի քննութիւններուն «լաւ» եւ ««չատ լաւ» յիչատակութեան արժանացած հայկական վարժարաններու աչակերտները: Հանդիսութեան նախագահած է երեսփոխան Ճորճ Գասարճի: Լիբանանի եւ Հայաստանի Փառերգներու ունկնդրութենէն ետք, խօսք առած է ՀԵՀՈՄ-ի ատենապետ՝ Ասա Սարգիսեան, որ հակիրճ կերպով ներկայացուցած է ՀԵՀՈՄ-ի տարած աչխատանքները: Իրեն յաչորդած է օրուան բանախօսը՝ Ճորճ Գասարճի, որ ատենադարձած է լիբանանահայութեան կեանքի տարբեր երեւոյթներուն, ինչպէս լեզուական եւ լիբանանեան ընկերութեան մէջ համարկուելու հարցերուն: Հանդիսութեան ընթացքին խօսք առած է նաեւ Լիբանահայոց առաջնորդ՝ Գեղամ Եպիսկոպոս Ասչէրեան, որ մեծապէս գնահատած է հայ աչակերտները պարգեւատրելու ՀԵՀՈՄ-ի նախաձեռնութիւնը: Հուսկ Գեղամ Եպիսկոպոս եւ Ճորճ Գասարճի կատարած են մրցանակաբաչխութիւնը:

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՑ

Ոստիկանութեան երկու Աբգոսները ըսկըսան իրենց անարգ գործողութեան: Երկարաեւ ու մանրակրկիտ խուզարկութիւն մը կատարեցին՝ բնակարանին ամէն կողմը խնամով հաւաքելով ու ծրարելով իրենց գտած բոլոր անվնաս թուղթերը, թերթերը, գիրքերն ու տետրակները:

Բոլոր այս գործողութեան միջոցին խե՛ղճ խմբագիրը դողդոջուն քայլերով կը հետեւէր երկու լրտեսներուն:

Իր յուզումը քիչ մը մեղմելու համար առնդհատ կը ծխէր:

Տիկին Հայկանոյչ Մառք աւելի պաղարիւնութիւն ցոյց կու տար եւ կը չանար սրտապնդել իր ամուսինը:

– Վահա՛ն, - կ'ըսէր, - քանի որ անմեղութեանդ վրայ վստահ ես՝ վախնալու բան մը չունիս:

Վերջապէս խուզարկութիւնը աւարտեցաւ, թուղթերը եւ գիրքերը խոչոր ծրար մը ըրին, կապեցին, եւ թուրք ոստիկանը զայն Թեւին տակ առաւ:

– Թօչիկեա՛ն էֆէնտի, դուք ալ միասին եկէք, – ըսաւ Հիտայէթ:

– Ե՞ս ալ միասին, - գոչեց Վահան դողդահար, – ո՞ւր պիտի երթանք:

– Հոս մօտը, պահականոց:

– Բայց... գիշերուան այս ժամուն ի՞նչ պիտի ընեն գիս, եթէ հարցաքննութեան համար է, վաղը առտու ես ձեր ուզած ատենը կու գամ. եթէ պէտք կայ՝ երաշխաւոր մը տամ, այստեղ, ղրացիներէն:

– Հրաման ունինք ձեզ միասին տանելու, – պատասխանեց Հիտայէթ դաժան դէմքով մը, – ուստի պարապ խօսքերով ժամավաճառ չըլլանք:

– Բայց գոնէ այս խուզարկութեան եւ ձերբակալութեան պատճառը ըսէք – միջամտեց Հայկանոյչ Մառք:

– Պատճառը կ'իմանայ, երբոր միասին գայ:

Թօչիկեան ըմբռնեց կացութեան անողոքելիութիւնը եւ գլխիկոր հետեւեցաւ ոստիկաններուն՝ աղիողորմ նայուածք մը ուղղելով իր կնոջ:

Տասը վայրկեանէն հասան պահականոց եւ իսկոյն ուղղուեցան քոմիսէր մուավինիին սենեակը:

Այս վերջինը նուրբ դէմագիծներով, քաղաքավար ձեւերով երիտասարդ մըն էր:

– Ահաւասիկ բերինք, - ըսաւ Հիտայէթ՝ խմբագիրը ցոյց տալով:

– Ո՞վ է այս էֆէնտին, - հարցուց քոմիսէրի փոխանորդը:

– Վահան Թօչիկեան, «Վերջին լուր» թերթի խմբագիրը:

– Այո՛, այո՛, հիմա յիչեցի, լա՛ւ, տունն ալ խուզարկեցի՞ք:

– Այո՛, մանրակրկիտ կերպով խուզարկեցինք եւ բոլոր վնասակար թուղթերը եւ դիրքերը ծրարելով՝ միասին բերինք:

– Աղէկ, հիմա կրնաք երթալ, էֆէնտին թո՛ղ հոս մնայ:

Հիտայէթ եւ իրեն ընկերացող թուրք ոստիկանը դուրս ելան:

Քոմիսէրը գրպանէն սիկառէթի տուփը հանեց, հատ մը ինք առաւ, հատ մըն ալ հրամցուց խմբագրին:

Այս վերջինը իրեն հանդէպ ցոյց տըրուած այս յարգալից վերաբերմունքէն քաջալերուած՝ ուզեց օգուտ քաղել քոմիսէրին բարեացակամութենէն եւ խօսակցիլ իր հետը:

– Արդեօք դիս հարցաքննելո՞ւ համար հոս բերել տուիք, – հարցուց:

– Ո՛չ, - պատասխանեց միւսը, - ես ձեզ հարցաքննելու պաչտօն չունիմ, ինծի միայն հրաման եղած է ձեր տունը խուզարկել տալ եւ ձեզ ձերբակալել:

– Ուրեմն ես հիմա ձերբակալուա՞ծ եմ...

– Այնպէս մ'երեւայ, - պատասխանեց քոմիսէրը նուրբ ժպիտով մը:

– Գոնէ պատճառը կրնա՞ք ըսել:

– Ջեմ կրնար, որովհետեւ ես ալ չեմ գիտեր:

– Բայց որեւէ պատճառ չի կար տունս խուզարկելու եւ դիս ձերբակալելու:

– Եթէ պատճառ չըլլար, այդպիսի հըրաման մը չէին տար:

– Պարզապէս զրպարտութեան մը հետեւանք է:

– Շատ հաւանական է... երբոր ձեզ հարցաքննեն, ամէն բան կը լուսաբանուի, ապահով եղէք, եւ եթէ զրպարտիչ մը կայ, իր արժանի պատիժը կը ստանայ:

– Ե՞րբ պիտի հարցաքննուիմ:

– Այդ ալ չեմ գիտեր ... հաւանօրէն վաղը առտու կ'իմանաք: Այս գիչեր պարապ տեղը մի՛ մտմտաք:

– Ուրեմն այս գիչեր հո՞ս պիտի անցընեմ:

– Բնականաբար, տեղը ուչ է, եւ հիմա ձեզ չեմ կրնար ղրկել ոստիկանութեան տնօրէնութեան:

– Գոնէ թոյլ պիտի տա՞ք որ այս սենեակին մէջ մնամ մինչեւ առտու:

– Անկարելի է, միայն ձեզի բացառաբար առանձին սենեակի մը մէջ դնել կու տամ, փոխանակ բանտը դնելու:

Քոմիսէրը զանգակը հնչեցուց: Ոստիկան մը ներս մտաւ:

– Էֆէնտին քովի սենեակը տարէ՛ք, եւ թո՛ղ հոն անցունէ գիչերը, – ըսաւ քոմիսէրը ոստիկանին՝ ցոյց տալով խմբագիրը:

– Գլխուս վրայ, - պատասխանեց այս վերջինը եւ Թօչիկեանին դառնալով՝ աւելցուց.

– Հրամմեցէ՛ք, էֆէնտի՛:

Խմբագիրը ոտքի ելաւ բարեւեց քոմիսէրը եւ ընկերացաւ ոստիկանին:

Ոստիկանը գինքը առաջնորդեց փոքրիկ սենեակ մը, ուր սեղան մը եւ քանի մը աթոռներ կը գտնուէին, սենեակին դրան վերի կողմը ապակեայ էր եւ այս կերպով դուրսէ աղօտապէս կը լուսաւորուէր:

Ոստիկանը դուրը գոցեց, կղպեց եւ հեռացաւ:

Թօչիկեան, սրտաբեկ, ինկաւ աթոռի մը վրայ՝ գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առած:

(Շար. 98)

(Շար. Ա. Էջէն)

պէտք է տան որ «բարիներ» են իրենք «չարերու» դէմ, Պահրէյնի, Եգիպտոսի, Փաքիստանի երախաներուն:

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՈՄԻՆԻՔ ՍԹՐՕՍ–ՔԱՀՆ, Եմտական նախկին նախարարը, որ հրաժարեցաւ երկու տարի առաջ, երբ քննութեան տակ առնուեցաւ, այսօր, բոլորովին անմեղ կը նկատուի եւ ոչ մէկ հարցի մէջ պիտի հետապնդուի: Պատժական 11-րդ սենեակը մինչեւ իսկ քննադատեց հարցաքննիչ դատաւորներու տարած աշխատանքը եւ մեղադրանքները: Ձեն խնայուած նաեւ մեխանները, «որովհետեւ, Սթրօս – Քահն նախ ընդդրոյ առարկայ եղաւ մամուլին կողմէ նախքան ըլլալը արդարադատութեան կողմէ»: Նախկին նախարարը երեք թղթածրար ունէր, որոնց համար կը հետապնդուէր: Կար Մէրիի տեսերիզը, որ 1999-ին Սթրօս – Քահնի ձեռքն անցած էր, իր նախկին գործակիցին՝ Ա. Պըլոյի չընորհիւ, որ փաստաբանն էր դերճակ Լաբերֆելտի, որ Ելմտական նախարարութենէն 160 միլիոն ֆրանքի գեղչ մը վաչեած էր: Կար իր հաւատարիմ քարտուղարուհիին պարագան: Ան 192 հազար ֆրանք գանձած էր էլֆէն (Զուիցերիա), որ չէ յայտարարած տուրքերու մնօրէնութեան: Ի՞նչ է այս վարձատրութեան պատճառը: Եւ վերջապէս կար Մնէֆ-ի հարցը, որմէ Սթրօս – Քահն 603 հազար ֆրանք ստացած էր 1997-ին, բայց, ոչ մէկ աշխատանք տարած էր ուսանողական ընկերվարական այդ սենիքային համար: Այլեւս, ճամբան բաց է իր առջեւ եւ արդէն իսկ պիտի նետուի ժոսփէնի նախագահական ընտրապայքարին մէջ: Ժորժ Սառի համար (Քաղաքացիներու Շարժում) այս որոշումը ցոյց կու տայ արդարութեան անպատասխանատու նկարագիրը:

ՓՈՅԻ (Հարաւային Ֆրանսա) դատաւորը՝ Թիէրի Փոնս որպէս վկայ հրաւիրեց Լ. ժոսփէնը Տէսթրատ հարցին կապակցութեամբ: Հարցը կը վերաբերի ընկերվարական կուսակցութեան ծածուկ ֆինանսաւորման: 1995-ին, Փոյի արդարութիւնը երեւան կը հանէ ընկերվարական եւ ձախ – արմատական կուսակցութիւններու գաղտագողի ֆինանսաւորումը, ձեռնարկութիւններու կողմէ վճարուած միջնորդէքերու ձեւին տակ: Քննութեան տակ կ'առնուի եւ կ'արգելափակուի ժան–Փիէր Տէսթրատ, Ատլանտեան – Փիրէնէ-ներու ընկերվարական երեսփոխան: Ամիանեներու երկայնքին, ան, որու դէմ կասկած կայ որ միջնորդի դեր կատարած է, բաւական յայտնութիւններ կ'ընէ, նախքան ազատ արձակուիլը: 1998-ին, քննութեան տակ կ'առնուէր Անրի Էմմանիւէլլի (կուսակցութեան նախկին գանձապահ), նոյն ճակատագրին կ'ենթարկուէր ժոսփէնի մտերիմ բարեկամ Ռիչար Մոաթի: 1995-էն ի վեր, Տէսթրատի թղթածրարին մէջ տեարակ մը կայ, ուր նշուած են երկու ժամադրութիւններ Մոաթիի հետ, որոնցմէն մէկը՝ 1990 Փետրուար 28-ին ժոսփէնի մօտ: Այս առընչութեամբ է, որ դատաւորը կ'ուզէ լսել նախարարապետը: Այս վերջինը ընդունեցաւ ներկայանալ (ինչ որ դաս մըն է Շիրաքի) Նախարարաց Խորհուրդի հաւանութեամբ: Ան որոշումը կու տայ յաջորդ նիստին:

18 ԳԱՂՏՆԻ ճամբորդներ խեղդուած են Պոտրումի (Թուրքիա) բացը, փոքրիկ նաւու մը ընկղմումին պատճառաւ: Նաւը ճամբայ ելած էր Պիթիէզի ծովափէն դէպի Ճունաստան Նոյ. 6-էն 7-ի գիշերը: Նախորդ օրը, հինգ ուրիշներ ալ մեռած էին նմանօրինակ պատմանութեան մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐՈՒ նախագահ ընտրուեցաւ, Լուրթ մէջ, Նոյեմբեր 6-ին, Մոնփելիէի եպիսկոպոսը՝ ժան – Փիէր Ռիքար: Կը յաջորդէ Լիոնի Արքեպիսկոպոսին՝ ծիրանաւոր Լուի – Մարի Պիլէ, որ հրաժարած էր այդ պաշտօնէն, երկուքն ալ, հաւանաբար, Լիոնի առաջնորդի պաշտօնէն, առողջական պատճառներով: Կարդինալը խլիրդէ կը տառապի եւ քիմիաթերապիայի կը կարօտի:

ԺԱՆՆԷԹ ՎԵՐՄԵՐՇ, համայնավար պատգամաւոր Մօրիս Թորէզի այրին, մեռաւ 91 տարեկանին: Քաղաքական կեանքի մէջ մտած էր կանուխէն (1933) եւ Ժերա–կոյտէն քաշուած 1968-ին: Հանգուցեալը էր Ֆրանսայի Պարլամանուհիներու Միութեան, մէջ մտած էր կանուխէն (1933) եւ Ժերա–Գլօտ վայան – Գուժիւրիէի հետ: Անգլիոյ նկարագրի տէր, 20-րդ հաւատգումա-

Centre Culturel
SAINT MESROB
A PARIS

Jeudi 15 novembre à 20 heures 45

CONFERENCE
sur le thème :
UNE BANQUE ARMENIENNE A PARIS, POUR QUOI FAIRE ?

par
GEORGUI HARUTYUNYAN
représentant à Paris
de l'**Ardshinbank**

Le conférencier présentera les lois et réglementations encadrant le système bancaire arménien, évoquera des cas concrets de service rendus aux associations et personnes physiques de la communauté arménienne de France et répondra aux questions du public.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge
— Entrée libre — Cocktail —

CONCERT
de la Chorale
KOGHTAN
de l'UGAB-Paris

le samedi 17 novembre à 20h30
et le dimanche 18 novembre à 17h

La Compagnie de danse-théâtre
ALTERNANCIA,
dirigée par **Maria-Rosa HAKIMIAN**

et

la Chorale
KOGHTAN de l'UGAB-Paris
dirigée par Haïg Sarkissian

présentent en commun,
dans le cadre
du **Festival Paris-Banlieue-Tango,**
«cœurs dansés, chœurs chantés»,
un spectacle de danse-théâtre
et de chants folkloriques
et épiques arméniens

Cité Internationale Universitaire
de Paris
Maison de l'Asie du Sud-Est
59 bis, Boulevard Jourdan, Paris 14e
M° Pte d'Orléans —
RER Cité Universitaire

Tarif plein:90F / Tarif réduit: 70F
Vente des billets :
3615 FNAC et FNAC BILLETEL
ou sur place, le jour du spectacle.
Renseignements :
01 40 09 18 03 / 01 34 13 88 90

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Պատրիկ Սանթիէեանի մահուան առթիւ.–

Արթին Տիշճի 300 Ֆր., Նուպար Եօնճալը 400 Ֆր., Ժիրայր Գարակէօզ 200 Ֆրանք, Կարապետ Օդսար 300 Ֆր., Լօրիս Տիրատուրեան, Ժան Մազմանեան, Ժազ ընկերութիւն 200-ական Ֆր., Վահէ Տիշճի 500 Ֆր., Հայ Արարատ 200 Ֆր., Յովհաննէս Պօզդուրթ, Արթիւր Պօսինաժ, Սողոմոն Բօյրազ 500-ական Ֆրանք, Եղուարդ Ալթունթաս, Թորոսօղլու ընտանիք 100-ական Ֆր., Ըէյմօն Թաչճըօղլու 200 Ֆր.:

ըէն եաք ալ, կողմնակից էր «երկար եւ խոհեմ ապատուալիզացման մը»:

ՊՈԼՍՈՑ ոստիկանները երկու Թուրքեր ձերբակալած են, որոնք կ'ուզէին 1,16 քիլօ իւրանիում ծախել գաղտնի գործակալներու: Ան կրնայ գործածուիլ հիւլէական զէնքերու չինուելեան: Կասկածեալները զայն գներ են արեւելեան Եւրոպայէն բերած անձէ մը:

ՑՈՒՆԱՍՏԱՆի ՁԱՆԹԻի նաւահանգիստն են 700 գաղտնի ճամբորդները, որոնք 3800 տոլար վճարան են, նաւուն որ պիրէնք Իտմիրէն Իտալիա պիտի տանէր եւ մեքենայի խանգարումի հետեւանքով, կէս ճամբան մնացած է: Ետ պիտի դրկուին իրենց երկիրը:

UNE CEREMONIE ŒCUMENIQUE A ALFORTVILLE

POUR FETER L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE
en l'année 301 (1700ème anniversaire)
le Dimanche 11 novembre à 19 heures
à l'église apostolique arménienne
4, rue Komitas, Alfortville

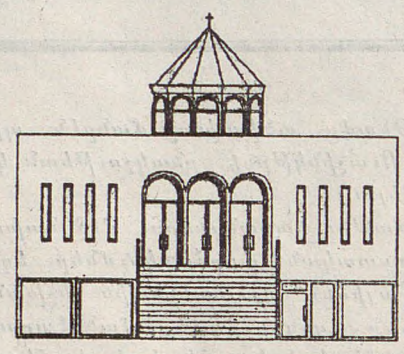
Nous nous retrouverons autour de textes fondateurs de l'Eglise arménienne, puis autour de la Parole de Dieu.

Un concert donné par la Chorale de l'Eglise arménienne terminera notre rencontre.

Նիքոլ Պերժոն–Պուլոտէքեանի պղինձէ արձանագործութիւնները (փոքր ծաւալ) կը ցուցադրուին՝

Galerie Thuillier,
13, rue Thorigny, Paris 3ème;
du 9 au 22 novembre.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Les conférences d'Issy
AUTOMNE 2001
1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx
Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

CHENE **CHENE**
CHENE

Grande Braderie de Noël

Donnez un sens à vos cadeaux

Les samedis 1er et dimanche 2 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...
livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne, brocante, cadeaux...

— bar • restaurant • tombola —

Pour la poursuite des activités de **CHENE**
en Arménie, en Artsakh et au Djavakhk

au **Collège Samuel Moorat** —
26, rue Troyon, 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres — Parking assuré

Հայաստանի Հանրապետութեան Առաջին Տիկին Պելլա ՔՈՉԱՐԵԱՆի բարձր հովանաւորութեամբ

ԲԱՑԱԹԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Ի նպաստ Ոսկրածուծի Պատուաստի Հայկական Հիմնադրամի

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՓԻՎԱԿՈՎ (ջութակ)
ԷԼԷՆ ՄԵՐՍԻԷ (դաշնակ)

Ցայտագիր՝ Պախ, Պէթհովըն, Ֆրանք

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի

եւ աջակցութեամբ՝
Ֆրանսահայ կազմակերպութիւնները Համակարգող Խորհուրդին

ՈՒՐԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7, ժամը 20·30–ին

Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie, 75008 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ Հեռ· 01 46 57 42 35 • 06 14 74 92 97
01 48 24 46 57
— Կալօ Սրահ Հեռ· 01 49 53 05 07
— FNAC Հեռ· 08 92 68 36 22

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10-11
SAMEDI - DIMANCHE
10-11 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·294 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 77e ANNEE — N° 20·294

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 8 / 9)

ՎԵՐՋԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՀԵՂԻՆԱԿ ՈՒՆԻ՞Ն

Վերջին ադմկայարոյց երկու սպանութիւններուն մասին քննութիւնները կը շարունակուին: «Առաւօտ» սրճարանին մէջ սպաննուած Պօղոս Պօղոսեանի հարցով յիսուն հոգի հարցաքննուած է եւ մինչեւ լրացուցիչ փորձաքննութենէն եւս պիտի որոշուի թէ քննութիւնը ո՛ր ժամերով կը շարունակուի: Իսկ նախկին նախարար, վարչապետ Խորհրդարան Գագիկ Պօղոսեանի սպանութեան առընչութեամբ քննութեան առնուած է առնուազն 22 վարկած: Երկու պարագային ալ ձերբակալուած, ամբաստանուած ոչ ոք կայ. դէսպան Վ. Թամրազեանի հաւաստումով՝ «ինքնութիւն ընթանում է օբյեկտիւ եւ բազմակողմանի»:

*
**

ՀԵՂՈՒԿ ՎԱՌԵԼԱՆԻՒԹԻ ՁԵՂՔԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԵՂԱԾ

Լրագրողներու հետ պրոյեկի մը ընթացքին գլխաւոր դատախազ Ա. Թամազեան ըսած է թէ նախորդ իշխանութեան օրերուն հեղուկ վառելանիւթի 200 միլիոն տոլարի զեղծումներու մասին տուեալները համապատասխան չեն իրականութեան: 105 միլիոն տոլարի վաճառք կատարուած է, բայց ատիկա եղած է պարտքերու փոխարէն: Իսկ 80 միլիոն տոլարնոց վաճառքին եկամուտը որ չուրջ 40 միլիոն տոլար է, ամբողջովին գաղտուած չէ, քանի որ այդ վառելանիւթին մէկ մասով ելեկտրական հոսանք արտադրուած է: Հոս ալ յանցաւոր, ամբաստանեալ չկայ, քանի որ մեղադրանքը պիտի ըլլայ ապացուցուած փաստերու հիմով:

*
**

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ԵՐԱՒԱՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ ԱՒԵԼՑԱԾ

Ներքին գործերու նախարարութեան անչափահասներու բաժինէն տրուած տեղեկութեան համաձայն 153 մուցկան ու թափառական երախայ ցանկագրուած է, ինչ որ անցեալ տարուան համեմատութեամբ 18 աւելի է: Անոնք կը դանուին ընդհանրապէս Երեւանի կեդրոնական մասին մէջ եւ մեծ մասով չրջաններէն հասած են: Նախարարութեան այդ բաժինը կը գործակցի Հայ օգնութեան Ֆոնտին հետ որուն կեդրոնը 2000 փետրուարէն ասդին ապաստան տուած է խնամքի եւ դաստիարակութենէ զուրկ աւելի քան 400 երախայի: Անոնց 70%-ը վերադարձած է ընտանիքին, մնացեալը յանձնուած յատուկ հաստատութիւններու: Ըստ կեդրոնին հոգերանին, խնամքի կարօտ երախաները քայքայուած, բարմանդամ, կամ կրկնակի ամուսնութիւններու, արդելափակուած, մտային, հոգեկան հիւանդ ծնողներով ընտանիքներու զաւակներ են, կամ որբեր:

*
**

Ա. ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ «ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԵՐԵՒԱՆ»Ը ՎԵՐԱՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ

Գրողներու Միութեան հրատարակչութենէն լոյս տեսած է Անդրանիկ Ծառուկեանի «Թուղթ առ Երեւան» գործը որ Նոյեմբեր 8-ին ներկայացուած է Գրողներու տան մէջ ուր գտնուած է նաեւ Ծառուկեանի այրին: Մասնակցած են Շահէ Արք· Ազէմեան, Ս· Կապուտիկեան, Ա· Սահինեան եւ ուրիշներ:

*
**

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

Ծանրաբարձութեան աշխարհի ախոյեանութեան որ տեղի կ'ունենայ Թուրքիոյ միջերկրականեան Անթալիա քաղաքին մէջ, Նոյ· 7-ին 72 քիլոկրամ դասակարգի հայաստանցի մարզիկ Արսէն Մելիքեան 165 քիլոկրամ բարձրացնելով արժանացած է արծաթէ մետալի: Միանիի ոլիմպիականներու պրոնզէ մետալակիր ծանրաբարձը իր քաթարցի մրցակիցին հետ նոյն ծանրութիւնը բարձրացնելով հանդերձ, անկէ 140 կրամ աւելի կշռելով կորսնցուցած է ախոյեանութիւնը: Ա· Մելիքեան կշռած է 76 քիլոկրամ 700 կրամ, իսկ քաթարցին 76 քիլոկրամ 560 կրամ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆ

ՊՈՒՇ ԼԱԻԱՏԵՍ Է

ՀԻՒՍԻՍԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՌԱՋԱՆԱՅ

Աթլանթա խօսք առնելով, Նոյեմբեր 8-ին, նախագահ Պուշ ուզեց ապահովութիւն տալ իր ժողովուրդին որ յաղթանակը մօտ է, թալիպաններու կործանումն ալ, դանդաղօրէն, բայց ապահով կերպով: Շեշտեց նաեւ «մտքիս մէջ կասկած չկայ, Ալ Քաիտան դատի պիտի քաշենք, խաղաղութիւն ըլլայ կամ ոչ Մերձաւոր-Արեւելք»: Նոյն վստահութիւնը յայտնած էր նախորդ օրն ալ, Ուաշինկթընի, Սպիտակ Տան մէջ տուած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Թոնի Պլէրի այցելութեան առթիւ:

Պուշ չուզեր առընչութիւն մը տեսնել Սեպտ· 11-ի ահաբեկչութեան արարքներուն եւ ներկայ կացութեան ու Իսրայէլ-Պաղեստին թնճուկին միջեւ, ինչպէս կը պնդեն Եւրոպացիները: Շիրաք ալ դեռ 48 ժամ առաջ այդ կէտին վրայ չէշտը դրած էր, երբ կը տեսնուէր Պուշի հետ: Միացեալ-Նահանգներու նախագահը որեւէ կապ չուզեր տեսնել Քապուլի եւ Երուսաղէմի միջեւ: Իսրայէլ չահ գոհ է անշուշտ եւ Շարոնի բանբերը յայտարարած է· «այդ եղած է միշտ մեր տեսակէտը եւ դոհ ենք այդ յայտարարութենէն: Պէն Լաէն չատոնց ըսած է որ իր բուն հեռանկարը՝ Միացեալ-Նահանգներն էին»: ԱՄՆ կը չարունակէն արդելք հանդիսանալ ՄԱԿ-ի որեւէ նախաձեռնութեան որ կը ձգտի Իսրայէլը դատապարտելու եւ Պուշ մերժած է Արաֆաթի հանդիպիլ Ազգաժողովի չրջագծին մէջ (ՄԱԿ-ի ընդհ· ժողովը տեղի կ'ունենայ Նիւ-Եորք, այս չաբաթավերջին):

*
**

Փաքիստանի նախագահը իր ամբողջական նեցուկը կը բերէ Ամերիկացիներուն, մինչ իր երկրին մէջ, կացութիւնը չատ փայլուն չէր Նոյեմբեր 9-ին, ուր այս ամերիկամէտ քաղաքականութեան դէմ են բնակիչները եւ գործադուլի ու ցոյցի դիմած էին: Ցոյցերու ընթացքին, ոմանք քրիստոնեաներու դէմ ծայր տուած յարձակումը Ֆաթահի (Արաֆաթի չարժում) քաղաքագործչին կողմէ:

Նոյեմբեր 8-ին ներկայացուած է Գրողներու տան մէջ ուր գտնուած է նաեւ Ծառուկեանի այրին: Մասնակցած են Շահէ Արք· Ազէմեան, Ս· Կապուտիկեան, Ա· Սահինեան եւ ուրիշներ:

*
**

Թիլանոյի մէջ ալ, ձերբակալուած է Եուսէֆ Մուսթաֆա Նասա, ծագումով եգիպտացի հօթանասունամեայ Թունուզցի մը, որ ահաբեկչութեան հետ սերտ կապ ունեցող դրամատէր մը կը նկատուի: Ամբաստանութիւնն այն է որ կը մասնակցի «ոճրային կազմակերպութեան մը որ կապ ունի Ուսամա Պէն Լաէնի ահաբեկչական կեդրոնին հետ»:

Իտալիա արդէն հետապնդման ձեռնարկած է ղրամական կապերը հաստատելու համար սիկիլիական մաֆիային եւ Աֆղաններու (Ալ Քաիտա):

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՌԻՏՈՒԻՐԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ կազմակերպութեան նախարարական համագումարը բացուեցաւ Նոյեմբեր 9-ին Տոհա (Քաթար) լարուած մթնոլորտի մը մէջ եւ ահաբեկչական սպառնալիքներով: 142 անդամ երկիրներու 2500 պատուիրակներ կը մասնակցին, ինչպէս նաեւ 700 լրագրողներ եւ 600 ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ: Մթնոլորտին լարուածութիւնը կը քացատրուի ոչ միայն նախորդ ժողովին (1999 Սիաթըլ) դառն յիշատակներով այլեւ նաեւ կացութեան պատճառաւ եւ աշխարհագրական դեռնի վրայ ալ, Աֆղանիստանի մերձաւորութեամբ: Ժողովը կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 13: Օրակարգի նիւթեր կան, որոնց չուրջ տարակարծութիւնները չատ են:

ԻՍՐԱՑԷԼԵԱՆ ԲԱՆԱԿի խուժումը Բեթղեհէմ եւ Պէյթ Ժալա, ուր չորս Պաղեստինցիներ սպաննուած են, պատճառ եղած է որ տեղւոյն քրիստոնեաներն (բնակչութեան 80%-ը) ու մահմետականները միացեալ ճակատ մը կազմեն: Քրիստոնեայ Պաղեստինցի պատասխանատու մը յայտարարած է.- «Մեր կռիւները մոռցուած չեն: Պարզապէս, իսրայէլեան յարձակումը յեւտաձգեց մեր համակեցութեան հարցը: Անդրադարձանք որ հասարակաց թշնամի մը ունինք, սիոնիստ թշնամին եւ թէ աւելի կարեւոր է անոր դէմ պայքարիլ քան մեր մէջ կռուիլ»: Այդ կռիւները, սակայն, դրեթէ քաղաքացիական պատերազմի պիտի վերածուէին ամիս մը առաջ, երբ պաղեստինցի նոյն պատասխանատուն կը դատապարտէր ինքնասպանութիւնը կրակ բացած էր եւ երեք հոգի սպաննուած էին:

*
**

Աֆղանիստանի ճակատին վրայ, Հիւսիսի Զինակցութիւնը յայտարարած էր Նոյ· 8-ին թէ կը յառաջանայ դէպի Մազար-է-Շարիֆ (թալիպաններու բերդը), ուրկէ միայն 7 քմ· հեռու են: Նոյնը չեն ըսեր թալիպանները, որոնք յայտնած են նաեւ թէ 20 «լրտեսներ» ձերբակալած են:

Ռմբակոծութիւններն ալ անխնայ կը չարունակուին եւ Փաքիստանի նախագահը չատ մտահոգ է այդ առընչութեամբ: Կը զգուչացնէ այդ ռմբակոծութիւններուն չարունակութեան դէմ, մանաւանդ Ռամազանի չրջանին, որ չաբաթ մը կը սկսի:

Հիւսիսի Զինակցութիւնն ալ, ինչպէս քանիցս ըսուեցաւ, արդէն միասնական ճակատ մը չի կազմեր եւ եղբայրասպան կռիւներ ալ տեղի կ'ունենան, դեռ պատերազմը չվերջացած: Երկու հրամանատարներու մրցակցութիւնը կը հաստատէ պառակտումը: Ներքին կռիւներէն արդէն վեց հոգի մեռած է:

*
**

Միացեալ – Նահանգները լայնածաւալ դործողութեան մը ձեռնարկած են երեսէն հանելու համար այն ցանցերը, որոնք նիւթական նեցուկն են Պէն Լաէնի: 24 ժամուան ընթացքին, 16 հոգի ձերբակալուած են այխարհի չորս կողմերը:

Միլանոյի մէջ ալ, ձերբակալուած է Եուսէֆ Մուսթաֆա Նասա, ծագումով եգիպտացի հօթանասունամեայ Թունուզցի մը, որ ահաբեկչութեան հետ սերտ կապ ունեցող դրամատէր մը կը նկատուի: Ամբաստանութիւնն այն է որ կը մասնակցի «ոճրային կազմակերպութեան մը որ կապ ունի Ուսամա Պէն Լաէնի ահաբեկչական կեդրոնին հետ»:

Իտալիա արդէն հետապնդման ձեռնարկած է ղրամական կապերը հաստատելու համար սիկիլիական մաֆիային եւ Աֆղաններու (Ալ Քաիտա):

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՌԻՏՈՒԻՐԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ կազմակերպութեան նախարարական համագումարը բացուեցաւ Նոյեմբեր 9-ին Տոհա (Քաթար) լարուած մթնոլորտի մը մէջ եւ ահաբեկչական սպառնալիքներով: 142 անդամ երկիրներու 2500 պատուիրակներ կը մասնակցին, ինչպէս նաեւ 700 լրագրողներ եւ 600 ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ: Մթնոլորտին լարուածութիւնը կը քացատրուի ոչ միայն նախորդ ժողովին (1999 Սիաթըլ) դառն յիշատակներով այլեւ նաեւ կացութեան պատճառաւ եւ աշխարհագրական դեռնի վրայ ալ, Աֆղանիստանի մերձաւորութեամբ: Ժողովը կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 13: Օրակարգի նիւթեր կան, որոնց չուրջ տարակարծութիւնները չատ են:

ԻՍՐԱՑԷԼԵԱՆ ԲԱՆԱԿի խուժումը Բեթղեհէմ եւ Պէյթ Ժալա, ուր չորս Պաղեստինցիներ սպաննուած են, պատճառ եղած է որ տեղւոյն քրիստոնեաներն (բնակչութեան 80%-ը) ու մահմետականները միացեալ ճակատ մը կազմեն: Քրիստոնեայ Պաղեստինցի պատասխանատու մը յայտարարած է.- «Մեր կռիւները մոռցուած չեն: Պարզապէս, իսրայէլեան յարձակումը յեւտաձգեց մեր համակեցութեան հարցը: Անդրադարձանք որ հասարակաց թշնամի մը ունինք, սիոնիստ թշնամին եւ թէ աւելի կարեւոր է անոր դէմ պայքարիլ քան մեր մէջ կռուիլ»: Այդ կռիւները, սակայն, դրեթէ քաղաքացիական պատերազմի պիտի վերածուէին ամիս մը առաջ, երբ պաղեստինցի նոյն պատասխանատուն կը դատապարտէր

ԹԻՒ 907 ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ՓՆՆԱՐԿՈՒՄԸ ՑԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

ԱՄՆ Ներկայացուցչական ժողովի եւ Ծերակոյտի Նոյ· 7-ի միացեալ նիստին քննարկուած նիւթերէն դուրս մնացած է թիւ 907 բանաձեւը առկախելու համար նախագահ Ճ· Պուշին յատուկ լիազօրութիւններ չնորհելու հարցը: Այս լուրին արձագանգելով ազգրեջնական «էխօ» թերթը կը հաղորդէ թէ հարցին քննարկումը յետաձգուած է կարճ ժամանակի համար եւ հետեւանք է ԱՄՆ-ու օրէնդիր մարմիններու գերզբաղած վիճակին: Սակայն ազգրեջնական այլ թերթի մը՝ «525-րդ»ին համաձայն պատահածը հայկական լոպիին գործօն չանքերուն հետեւանքն է:

տէր քրիստոնեաներու դէմ ծայր տուած յարձակումը Ֆաթահի (Արաֆաթի չարժում) քաղաքագործչին կողմէ:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՐՁԵԼԻՔ – ՊէՔՕ եւեկտրական գործիքներու եւ կազմածներու մեծ ընկերութիւնը, որ մէկ ճիւղն է բազմաճեռնարկութիւններու Քոչ խումբին, հաստատած է որ տրամադիր է դնելու անանկացած Պրանտ ընկերութիւնը եւ այդ ուղղութեամբ իր թեկնածութիւնը դրած է: Արչելիք – Պեքոյի պատասխանատուները Փարիզ եկած են Նոյեմբեր 8-ին եւ յայտնած որ չահադրգռուած են Մուլինէքսի նախկին մասնաճիւղին բոլոր գործունէութիւններով, զանազան մակնիշներու տակ (Պրանտ, Վըտէք, Սօթէր, Թոմսոն, Տը Տիթրիխ), Արչելիք – Պեքոտարեկան 6 միլիոն գործիք կ'արտադրէ եւ 2000-ին 1·6 միլիառ տոլարի գործառնութիւն ունեցած է: Մասնաճիւղեր ունի Ֆրանսա, Գերմանիա, Սպանիա, Թուրքուզ, Ռուսաստան, Լեհաստան, Միացեալ – Նահանգներ եւ Հոնկ - Քոնկ: Նոյեմբեր 9-ին թրքական ձեռնարկութեան մրցակիցները պաչտօնապէս յայտնի չէին, կը խօսուէր ամերիկեան Ուիրլփուլի եւ իտալական Մերլոնիի եւ Քանտիի մասին:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի եւ ԹՈՒՐՔԻՈՑ Արտաքին նախարարները՝ Փափանտրէու եւ ՃԷմ երկկողմանի գործակցութեան համաձայնագիր մը ստորագրած են Աթէնք, եւ զրկելու համար բոլոր զաղտնի ճամբորդները որոնք կը հանին: Յունաստան առաւելաթար կը բախի օրէ օր աճող հոսքի մը, որ Թուրքիայէն կու գայ: Ներկայ կարգադրութեամբ, Յունաստան 14 օրւան պայմանաժամ մը ունի թրքական իշխանութեանց հաղորդելու համար ապօրինի ժամանողները եւ փոխադարձաբար:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՄԻՋ, աւելի քան 300 բանտարկեալներ կը չարունակեն հացադուլը, ցմահ: Սկիզբը 816 էին, 2000 Հոկտեմբեր 19-էն ի վեր 74 բանտարկեալ կամ ազգականն մեռած են: Ծանօթ է որ հարցը ծագեցաւ, երբ Թուրքիոյ իշխանութիւնները որոչեցին արդիականացնել բանտերը եւ առանձնացնել բանտարկեալները 1-էն 3 հոգինոց խուցերու մէջ «բարձր ապահովութեան» բաժանմունքներու մէջ «Լիպէրասիոն»ի աչխատակիցը՝ Ռահիփ Տիւրան (Նոյեմբեր 9) կը գրէ թէ հացադուլի չարժումը կը չարունակուի այլեւս ընդհանուր անտարբերութեան մէջ, մինչ սկիզբը ժողովրդական նեցուկ մը կար: Եթէ օտար մամուլը, երբեմն երբեմն կ'անդրադառնայ, Թուրք թերթերը միայն կառավարութեան տեսակէտը կը պարզեն: Այս անտարբերութիւնը պատ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-ԷՆ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ԵՏՔ

Հոկտեմբեր 27-ին երկու տարին լրացաւ Խորհրդարանին մէջ գործուած ոճիրին որով քանի մը վայրկեանի մէջ դէմքատուեցաւ երկրին իշխանութիւնը: Ճիշդ է որ անցնող ժամանակին ընթացքին ամէն առիթով կրկնուեցաւ պատասխանատուները, պատուիրատուները ճշդելու եւ անպայման օրէնքով սահմանուած խստագոյն ճեւով պատժելու սրատյոյզ վճռակամութիւնը. սակայն, այսօր, ատկէ մի-այն խեղկատակային դատավարութիւն մը իրագործուած է ուր յաճախ ամբաստանեալ ու դատաւոր տեղ, դիրք փոխանակ տպաւորութիւն կը գործեն:

Կը վերջանա՞յ օր մը այդ դատավարութիւնը, իրականութիւնը ճանչնալու, արդարութիւնը գործադրուած տեսնելու ակընկալութիւնները գոհացնելով. ո՛վ գիտէ: Հաւանօրէն քիչ է թիւը անոնց որոնք կրնան հարցումին ըրական պատասխանելու չափ լաւատեսութիւն ցոյց տալ: Ռուբէն Զաքարեան նոյն տարելիցին առթիւ «Գրական Թերթ»ին (Հոկտեմբեր 26) մէջ ստորագրած գրութեամբ կը յայտնէ թէ իր հաշիւներով այդ թղթածրարը հինգ տարիէն կը փակուի:

Այդ փակումը կը բերէ՞ սպասուած բացատրութիւնները. նորէն Թերահաւատութիւնը կը փորձէ ի՛նք պատասխանել: Նոյն Թերթին նոյն Թիւին մէջ Սամուէլ Մկրտչեան «Պատուիր, պատուիր, կարուսել» խորագրուած բաւական խիստ ոճով էջին մէջ կը գրէ. «Սպաննդը բացայայտելու մտադրութիւն որեւէ մէկը չի էր ունեցել»: Այդ «որեւէ մէկ»ին մէջ կան երկրին նախագահը, սպաննուածներու անմիջական շրջապատը եւ քանի մը երեսփոխաններ որոնք լուրջ սարսափի մատնուած էին 1999 Հոկտեմբեր 27-ի օրը: Բացատրութեան սպասողներու համար ան կը ներկայացնէ 2003-ի վարկած – բեմադրութիւն մը. այդ տարին Հայաստանի նախագահական ընտրութեան թուականն է. այդ օրէն 30 – 40 օր առաջ դատարանը խորհրդակցութեան սենեակը կը մտնէ ու անկէ դուրս կու գայ միայն այն ատեն երբ պաշտօնապէս կը յայտարարուի ընտրութեան արդիւնքը. այսինքն թէ ո՛վ ընտրուած է Հայաստանի երրորդ հանրապետութեան երրորդ նախագահ: Վարկածը կը զարդանայ համաձայն ընտրութեան արդիւնքին. եթէ ընտրուածը Ռ. Քոչարեանը ըլլայ, դատարանը կ'եզրակացնէ որ Հոկտեմբեր 27-ին կատարուածը կազմակերպիչ չունի. իսկ եթէ ընդդիմադիր ճակատէն մէկը ընտրուած ըլլայ, դատարանը կը յայտարարէ թէ Հոկտեմբեր 27-ին կազմակերպիչը Ռ. Քոչարեանն է, իսկ ոճրագործներուն ներում կը չնորհուի, հետեւելով Եւրոպայի Խորհուրդին թելադրանքներուն:

Ճիշդ է որ կատակի չեզտ մը, սուր հեգնանքի տրամադրութիւն մը զգալի է Ս. Մկրտչեանի տողերէն: Սակայն, դրութեան ընթերցումը ամէն բառով կը մատնէ հեղինակին բուռն ընդվզումը, հանդէպ այսքա՞ն ծանրակչիռ պատահարի մը վիճառկած ձգձգումին ու անփութութեան: Հակազդեցութիւն որ իւրայատուկ չէ անոր:

Նոյն էջին վրայ կայ զոհերէն Եուրի Բախչեանի, այրին՝ Անահիտ Բախչեանի հետ զրաւոր մմբագիր Կարինէ Խոդիկեանի կատարած համառօտ հարցազրոյցն ալ: Ան ալ գրեթէ համամիտ է Ս. Մկրտչեանի ու ապահովաբար չատ – չատերու. դատավարութեան սկիզբը յայտարարած է թէ անպայման բացայայտումները կ'ըլլան, գոնէ քանի մը կը լսուին: Բայց այսօր, այլեւս այդ նոյն վստահութիւնը չունի: Կը կարծէ որ դատարանին ընելիքը արձանագրել է ինչ որ Հոկտեմբեր 27-ի օրը յայտնի էր: Ցոյս չունի, օրինակ տեսնելու որ դատական ատեանը յստակ պատասխան կը բերէ հիմնական հարցումին թէ կայ՞ն կազմակերպիչներ: Ինք վստահ է որ կայ այդ ուժը. «աւելի քան վստահ որ կայ եւ՛ ներքին, եւ՛ արտաքին ուժ»:

Ս. Բախչեան, ինչպէս Կ. Խոդիկեան կ'ըսէ, զոհերու այն եզակի հարազատներէն է որ առաջին օրէն ներկայ գտնուած է ամէն նիստի. այդ հանգամանքով, կարեւոր է կատարած արժեւորումը թէ դատական ընթացքը բնականոն է, որեւէ խոչընդոտ, կամ արգելք զգալի չէ: Գործին բուն «չան գլուխը» թաղուած է նախաքննութեան մէջ: Կ'ըսէ թէ դատին առաջին օրերէն զինուորական դատախազն ու հետաքննիչ խումբը «տապալել են իրենց վստահուած գործը»: Անոնց մօտ բացակայութիւնը կը նշմարէ մասնագիտական ազնուութեան, բարեխղճութեան. «Ներանք աշխատել ու շարունակում են աշխատել առանձին մարդկանց, խմբերի համար»: Ապա կ'ըսէ թէ նախաքննութեան սկիզբի շրջանին դատախազը Գ. Ջհանգիրեան յայտնած է որ իր ձեռքերը կը բռնեն, կը խանգարեն գինքը ու Ա. Բախչեանը մեղադրած է որ իրեն օգնութիւն ցոյց չի տար: Այս վերջինս դատախազին հետ ունեցած խօսակցութեան տեղեակ կը դարձնէ վաղդէն Սարգսեանին եղբայրը Արամ Սարգսեանը որ վարչապետ է եւ կը պատասխանէ. «Ամէն մարդ իր գործն է անում, Ջհանգիրեանն էլ իր գործն է անում»: Աւելի հետաքրքրական է նոյն խօսակցութեան նախագահ Ռ. Քոչարեանի փոխանցումի պահը. ան Ա. Բախչեանը ունկնդրելէ ետք անմիջապէս կը կանչէ դատախազը, առերեսումի նպատակով, ու «Ջհանգիրեանը նայելով աչքերիս, հրաժարուեց իր խօսքերից» կ'ըսէ Ա. Բախչեան:

Նախագահին հետ Հոկտ. 27-ի մասին անոր միակ հանդիպումը այդ մէկը չէ. դէպքէն ամիս մը ետք Ռ. Քոչարեան կը նոմը հետ այց մը կու տայ Ա. Բախչեանին. «Եթէ իմ ամուսնու արիւնը պէտք էր մեր պետութեան թշնամուն յայտնաբերելու համար, ես ինձ մխիթարուած կը զգամ» կ'ըսէ ան. «Այսի՞նքն» հարց կու տայ նախագահը ու կը ստանայ պատասխանը. «Պիտի պարզուեն կազմակերպիչները»: «Իսկ եթէ չպարզուի՞»: «Այդ դէպքում ձեզ են կասկածելու»: «Ես դա գիտեմ» կ'ըսայ նախագահին վերջաբանը:

«Գրական Թերթ»ին Հոկտեմբեր 26-ի թիւին մէջ նշուած Բ. տարելիցին առթիւ դրուածքներն ալ, ըսուածներն ալ կը կրեն հաւատքի լուրջ պակասի մը դրոշմը, հանդէպ արդարութիւն վերջնածին: Մինչ Ս. Մկրտչեան ընդվզումի, ցասումի արտայայտութեամբ կու տայ ատիկա, Ա. Բախչեան կը կապէ դրուագներու, թիւին խմբագրականը ուղղակի յոյսը կը փորձէ դնել երկնային արդարութեան վրայ: Այդ սիւնակին հեղինակը որ Թերթին գլխաւոր խմբագիրն է չատ հաւանօրէն, կ'ուզէ որ Հոկտեմբեր 27-ին նոյնիսկ հպանցիկ կերպով առընչուածները հաւատան հոգինեերու գոյութեան. «հաւատայինն ու վախեցայինն նահատակ հոգիների դատաստանից, եթէ վախ չունեն երկրային արդարադատութիւնից»: Զէ՛, իրականը ու դերընականի պատկերացումները խախտած մէկը չէ ան, այլ՝ «պարզապէս երբ երկրի վրայ դադարում է գործել Օրէնքը ,ձեզ մնում է միայն ապաւինել երկնային արդարութեանը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՆ ԱՐԵՒԵԼՑԻ

Երեւան – 2001
Հովանաւորութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկի

***

ՇԱՐԱԿԱՆ

Աչխարհաբարի վերածած են Ա. ՄԱԴՈՑԵԱՆ եւ Գ. ՄԱԴՈՑԵԱՆ
Երեւանի Համալսարանի հրատարակչութիւն
o
Երեւան – 2001
Հովանաւորութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկի

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏ

Մարդկութիւնը մէկ աչքով կը քնանայ 1939 Սեպտեմբերէն ի վեր:

Պատերա՛զմ: Աչխարհածաւալ «մարտ պատերազմի»:

Աչխարհամարտ: Շանթամարտ: Գետնամարտ:

Արեւուդ մեռնիմ, ա՛յ իմ քաջքաւ մայրենի: Ո՛րքան արու, ջլապինդ, հոսուն բառեր կը ծնիս, առանց տղաբերքի ցաւեր քաչելու:

– Դիւամարտ: Հոկայամարտ: Գոյամարտ:

Ու տակաւին, մասերու բաժնելով կամ դունաւորելով.

– Ճակատամարտ: Ծովամարտ: Օդամարտ: Սովամարտ:

Ապա ջլամարտ: Պատերազմ ալիքներու: կարճ: Միջին: Երկայն: Անհամար լեզուներով: Մինչեւ անգամ հայերէն:

Ահեղ փոթորիկ՝ բռնած ամբողջ աչխարհամասեր: Հրաբուխ համայնակուլ: Թաթա՛ռ: Ժաժք: Ապեկոծութիւն ատիեզերական:

Ահազնադղրդ հրանօթներ որ քաղաքներ կը քանդեն 128, թերեւս 200 քիլոմէթր հեռուէն. (էր երբեմն՝ 40 քիլոմէթր):

Ականարձակ պայթուցիկներ որ իրենց տագնապամբ կը հալեցնեն պողպատը:

Օդանաւեր սրաթռիչ որ տանիքներ կը քերեն:

Ուրիշներ որ ապարէզ կը կարդան երկինքին, ծփալով 10–12 հազար քիլոմէթր բարձրութեան վրայ:

«Թռչուն բերդեր» որ կը սուրան 800 – 1000 քիլոմէթր արագութեամբ, դլխու պտոյտ պատճառելով:

Տիտանաթեւ օդանաւեր զարմանազան կարգուսարքով: Հետազօտիչ: Հետապընդիչ: Ուղղաճիդ: Ռմբաճիդ: Որսկան: Հոգրիզոնական: Անդնդասոյզ: Սաւառնաթեւ: Հովանոցաճեւ: Բարձրահասեաց եւ քաղցրահասեաց:

Զրօդանաւեր որ դիւային պարեր կը սարքեն մարտանաւերու կամ նաւախումբերու դլխուն:

Նաւախումբեր «ընդ հսկողութեամբ» որ ծովերը կը ճեղքեն ծփուն բերդերու մէջէն, կամ կը ճարճատին ցիրուցան:

Զրահաւորներ որ 70 – 80 – 1000 օդանաւ եւ սաւառնակ չալկած կը յածին, կ'արածեն ծովերէ ծով, գանոնք թռցնելու համար, աղաւնի թռցնելու պէս:

Եւ ասոնց եռաւէն լուղորդներ՝ էլեկտրական թեւերով, սուզանաւեր դարանակալ, կամ օդանաւեր որ թորփիլ եւ ական կը ցանեն:

Որսկան չուներ ուժանակ բեռցած, որ կը սողսկին թշնամի պահականոցներու մէջ եւ կը պայթին անոնց հետ:

Դեւեր որ երեքով – չորսով նոյնացած իրենց արձակելիք թորփիլներուն հետ, մէասին անդունդ կը զլորեն վիթխարի զրահաւորներ, ծփուն բերդեր:

Օդաչուներ որ կ'իյնան չարդուփչուր, յիսուն, հարիւր, երկու հարիւր հեբրակեան թռիչքներ կատարելէ վերջ:

Ռումբեր պայթուցիկ, ռումբեր հրձիգ: Որոտակիչ: Ծխարձակ: Բոցավառ: Ռումբեր որոնց միայն խլացուցիչ ժխորը եւ դիւային քրքիջը բաւական են ամբողջ բազմութեանց ջիղերը խախտելու, ցրեխ ցրեխ փչրելու:

«Ական»ակուռ դաչտեր նման ցորենի դաչտերու: Ռազմադաչտերէն, ճակատէն, բերդաքաղաքներէն, ծովափներէն, լեռնալանջերէն, անտառներէն, կամուրջներէն մինչեւ հասարակ փողոցները չէն քաղաքներու: Մինչեւ տուներու սեմին տակ:

Ականի ցանցեր, ուռկաններ, որոգայթներ ծովերէ ծով: Բոլոր բանուկ ճամբաներուն վրայ, նեղուցներու, ջրանցքներու եւ քարափներու առջեւ:

Փչաթել ցանցեր որոնց եթէ դպչիս՝ կը դառնաս ածուխ կամ աղէ արձան:

Թնդանօթներ եւ գնդացիրներ իրենց մահաբոյր բերանները ղէպի երկինք ուղղած, պայթեցնելու, վառելու, ջարդուփշուր դեհոնելու համար թշնամի օդանաւեր եւ սաւառնակներ:

Մակոյկներ որ ական կը ցանեն ծովերէ ծով եւ ուրիշներ որ կը ժողվեն զանոնք:

Զրահապատ կառախումբեր որ անդունդն ի վար կը զլորին ականաբարձ կամուրջներու վրայ: Կամուրջներ եւ նաւակներ ձգախէժ:

Կաղարդել դիմակ: Անկարդել: Անցարդել: Օդապարիկ լուսարձակ: Օդյած «երչիկ»: Հրթիռներ դոյնզդոյն, լուսատու: Ուրիշներ ծխարձակ: Հսկայական լուսարձակներ որ դիչերը արեւ կը ցանեն քաղաքներու վրայ:

Ամպեր արուեստական: Մեքենաներ՝ անապատին աւազները հրամանի տակ առնելու եւ կամ արուեստական աւազ յարուցանելու համար:

Հրասանդ: Գնդացիր: Թնդանօթ: Հրացան, սուին եւ փամփուչտ՝ նորութեան, նրբութեան, ուժգնութեան գերադրական աստիճանով:

Հրասայլեր 80–150 թոն ծանրութեամբ, որ կը թնդան, կը թնդեն կ'անցնին «օձապտոյտ գալարմամբ», ոստոստելով, խրթելով, խորտակելով:

Եւ սպառազէն միլիոններ դէմ դիմաց: Գունդագունդ երիտասարդներ կրակի գծին վրայ: Գեանին տակ: Օդին մէջ: Երկրէ երկիր կամ խորերը անծայրածիր ովկիանոսին:

***

Մեր հայերէնը ունեցա՞ծ է պատերազմական գրականութիւն, – արուեստ մը որ կարենար տալ արդիական գեհենամարտի մը ոչ միայն արհաւիրքը, այլ եւ ձայները, գոյները, ձեւերը: Հազարամեկ տեսակ եւ հազարաւոր զէնքերուն եւ մեքենաներուն խժալուր թաւալումը, ոստոստումը, յարձակումը, խորտակումը, ընդհարումը, պայթումը, կամ հրկիզումը: Անոնց իւրաքանչիւր չարժումին եւ գործողութեան ինչն ու ինչը:

Հայացուցէք, օրինակ, այն ձայնը զոր կը հանէ օդանաւը, երբ անիւները կը թաւալին եւ «թռչունը» կը սուրայ անկրպետին մէջ (vrombissement):

Մեր հին բարբառը ունի խուժդուժ, պղնձակուռ, փոթորկաճայն բառեր եւ ահեղ պատկերներ որոնք պատերազմ կը հոտին:

Որքա՜ն չղթայաչար նախադասութիւններ, հիւսքեր, որակումներ որոնք իրարու վրայ կը խուժեն, գրոհ կու տան, կը չառաչեն ինչպէս կատաղած գետ մը, երբ ժայռերուն կը զարնուի:

Գրաբար նկարագրութիւններ ունինք – ինքնագիր թէ թարգմանածոյ, որոնք երբ քով քովի դան, կը յիչեցնեն ժխորը ամեհի օգարչաւի մը կամ քամնելի թաւալումը վիթխարի հրաապյլերու:

Ջոլիրս ջախջախս ջարդոզաց
ի վերայ զօրու ճորա ածէր…

Անհրաժեչտ չէ վկայութեան կանչել պատմական դարերու մատենադիրները, Խորենացի կամ Եղիչէ պրպտել, գրաբար իլիական կամ Ոդիսական թղթաւոել:

Տարիներ առաջ, Խորէն Արք. Նարպէյ պատմական վէպ մը կարկտելով (Արտաւազդ Բ.), կը փորձէ պատերազմի մը պատրաստութիւնը նկարագրել բնութեան ձայներէն կազմուած բառերով. –

Դափր աճդ ի դրընդիւն.
Նժուգից վրնջիւն,
Որսորդաց գոչիւն,
Բարակաց հաչիւն,
Երէոց բաչիւն,
Զինուց շառաչիւն,
Աղեղանց ճայթիւն,
Նետից ճարճատիւն

Շըռինդ ընդ բոմբիւն,
Անդըընդոստ թընդիւն
Յանտատ, ձոր թըմբիւն,
Դղըրդեն գանգիւն:

Աւելի ծանօթ եղանակ մը, – Ալիշանի «Համ Փորոտան»ը, այնքան դոռոզ, բարբարոս եւ ռազմաշունչ.

Հայկեան փանդռանց որոտընդոստ
թընդիչիւն բարբառ մարտագոռ,
Դառնագոռոչ անդրաձայնէ
պարսիկ կերկեր ի շեփոր,
...Շռինդըն շանթառաք զեթեթօք
փարի·
...փոընչեալ բոցաշունչ դափը ի
գարշապար
...կռուի առ կռուի կոփեն կմբայք
տէգ առ տէգ:

«Հայկ Դիւցազն» կարդացած էք (Հ. Արսէն Բագրատունի, Վենետիկ, 1858):

Վանքէն փախած թէ ճամբուած գրոցըրոց մը ունէինք պոլիս, – «Փրոֆեսոր» ֆալքերունի:

Երկուն չտեմարան գրաբարի, չաբաթը քանի մը անգամ «Ճակատամարտ»ի խըմբագրատունը կը հանդիպէր, կէսօրին, ընտուց արտասանելու համար «Հայկ»ի այս կամ այն գլուխը, ի խնդիր փոքր նըւէրի մը:

Հազիւ բերանը բացած, անասելի սարսուռ մը կը համակէր մեզ:

Իբրեւ թէ անդնդախոր ձորի մը մէջ գտնուէինք, բառերը, նախադասութիւնները ջրվէժի պէս հոսելով իր բերնէն, ռազմական մթնոլորտ մը կը ստեղծէին սենեակին մէջ: Ճակատամարտ չորս պահի մէջ. –

..Ահաւոր ձայնիւ ի խորխոմս
ի խորագորս երկայնաձիգս,
Թաւալ առեալ եւ գլոր հոլովելով
պըտուտկէին:
...խռովախուժ տագնապաւ ի գէնս,
ի ձիս ընթանային·
...Բայց շաչիւն շկահիւն զինուց
եւ աղեղանց ճայթմունիւ լարից,
եւ կոփիւնիւ վահանաց, սրմբակադոփ
ոտին տրոփմունիւ:
...Նետ բարիւնիւ ի ճակատուց
կարկըտահոս շառաչէին...
...Ճախրասլաց մրըրկաթեւօք հերձեալ
զանդունդըս փըրփըրադէզ...

*
**

Զինարուեստը դեռ նոր կը հոլովէր իր մանկութեան չրջանը, երբ գրաբարի վարպետները գրի կ'առնէին այս չառաչելից, «փըոընչեալ» բառերն ու պատկերները, այս խժալուր խրթնաբանութիւնները, սաւառնաթեւ ճախրանքներ կատարելով:

Եւ պայծուկիկ բառերու այս փոթորիկը, պատկերներու այս դղրդոցին, ահեղաձայն տեղատարափը՝ նկարագրելու համար դէպքեր որոնք պատահեր են դարեր առաջ, երբ ամէնէն ահարկու զէնքերն էին ձէգ, նետ, նիզակ, աղեղ, սպար, վահան, դեղարդ, կապարճ, պարսատիկ, բարան, քարընկէց կամ խորտակիչ գործիքներ եւայլն, իսկ ռազմիկները՝ քանի մը հազար – լսէ՛ տասնեակ հազար – հետեւակ եւ այրուձի:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ Ա. ՍԱՆԹԻՆԻ ՊԱՏՈՒՈՒՈՑ ԼԵԳԷՈՆԻ ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՇՆՈՐՀՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 5–ին, չուրջ 1000 հոգի, որոնց կարգին հայ գաղութի անդամներ, ընդառաջացած էին Իսի լ'Մուլինոյի քաղաքապետի Ա. կցորդ եւ Օ–տը–Սէնի ընդհանուր խորհրդական Փ. Սիւպրինիի հրաւէրին, Անարէ Սանթինիի պատուոյ լեգէոնի աստիճանի տուչութեան առթիւ: Ընդունելութեան նախաղահութիւնը ստանձնած էին նախկին նախարար Օ–տը–Սէնի ընդհանուր Խորհուրդի նախագահ եւ եւրոպացի եւ–րեսփոխան՝ Շառլ Փասքուա եւ նախկին նախարար, ԻՒ–ՏԷ–ԼՖ–ի նախագահ եւ եւրոպացի երեսփոխան Ֆ. Պայրու:

Իսի Փալէ ատ գ'Ա է ատ Դոնկրկի Ռեմոն Մենան սրահին մէջ, հաւաքուած բազմութիւնը առաջին առթիւ կը լսէր քաղաքապետին առաջին կցորդը՝ Փօլ Սիւպրինի: Ան, նախ յիշեց որ ենթական աւելի քան երեսուն տարի է արժանի էր այս գնահատումին, բայց, հարկ եղաւ որ հրաժարի Ազգային Ժողովէն, այսինքն դադրի երեսփոխան ըլլալէ, որպէսզի կարելի ըլլար իրեն շնորհել պատուոյ լեգէոնի շքանշանը: Փ. Սիւպրինի մանրամասնօրէն գծեց Անարէ Սանթինիի կեանքին գլխաւոր հանգրուանները ուսանողական չրջանէն ցայսօր, յիշատակելով բազմաթիւ վկայականները (իրաւաբանութիւն, քաղաքական գիտութիւն, արեւելեան լեզուներ եւ այլն, եւ այլն), ապա, այն բազմաթիւ եւ զանազան պաշտօնները զորս վարած է քաղաքական կեանքի մէջ, նաեւ անոնք դուրս: Անդրադառնալով Սանթինիի դրսեւորական ծագումին, ըսաւ որ բնական էր Սանթինիի համար քաղաքական գործունէութիւն տանիլ, քանի ծանօթ է որ Գորսիքացիներուն համար, քաղաքականութիւնը ազգային մարմնամարզ մըն է: Իր ելոյթին վերջաւորութեան, Փ. Սիւպրինի ծանրացաւ գլխաւորաբար քաղաքապետ Սանթինիի տարած աշխատանքին Իսիի մէջ, այն օրէն ի վեր (1980), երբ պաշտօնի գլուխ անցած է:

Իրեն յաջորդեց ԻՒ–ՏԷ–ԼՖ–ի (որու կը պատկանի նաեւ Ա. Սանթինի) նախագահ Ֆրանսուա Պայրու: Տրուած ըլլալով որ, լռչպէս նկատեց, դժուար էր բան մը աւելցնել Սանթինիի մասին, Սիւպրինիի սպառիչ ելոյթէն ետք, Պայրու ուզեց խօսիլ մանաւորաբար Սանթինիի իմուռին մասին: Եթէ ըսաւ, Վիքթոր Հիւկօ գործ մը գրած է որ կը կոչուի «Մարդը որ կը խնդայ», Սանթինի մարդն է որ կը խնդացնէ ու յիշեց քաղաքապետին քանի մը երգիծական արտայայտութիւնները: Շեշտեց անոր ձեռնհասութիւնը, զարգացումը, աշխատասիրութիւնը:

Շ. Փասքուա, որ նաեւ իմուռի տէր անձ մըն է, յիշելէ ետք թէ Նափոլէոն պատուոյ լեգէոնը հաստատած էր քաղաքացիական կամ զինուորական արժանիքներու համար եւ դիտել տալէ ետք թէ չէր կարծեր որ Սանթինի զինուորական արժանիքներու համար ստացած ըլլայ այդ չքանշանը, կ'աւելցնէր որ նման պարագաներու արտասանուած ճառերը մասամբ դամբանականի բնոյթ կը կրեն: Փասքուա որոշ հեղնաքով յիշեց թէ, նոյնիսկ նոյն հոսանքին չպատկանելով թէեւ նոյն ընտանիքին, 30 տարիներու բարեկամներ են եւ 30 տարուան բարեկամներ կան որոնք կը մնան (ակնարկութիւնը յստակ էր): Յայտնեց թէ Հուզ–Հուն բացած է որպէսզի դառնէ Սանթինիի յատկանիշ մը զոր չի դիտեր եւ պատած է երկու հատ: Նախ ճափոններէն դիտնալը եւ ինչ որ աւելի զարմացուցած է, ձիավարութիւնը: Սանթինիի մէջ, Փասքուա գնահատեց 3 արժանիքներ՝ հաւատարմութիւնը, պարկեշտութիւնը, բարեկամութիւնը, արժանիքներ զորս պիտի ուզէինք, ըսաւ, տեսնել այս երկրին եւ քաղաքական դասուն մէջ:

Վերջին խօսքը կը պատկանէր Ա. Սանթինիի, որ յայտնեց թէ այս իրիկուն պիտի չփորձէ իմուռ ընել, ինքզինքին ըսած է, լսելով ելոյթները՝ գու մասիդ կը խօսին: Ինք ալ յիշեց որ պատուանշանը նախաբանն է մահաբեմին: Վերջացուց իր կարճ ելոյթը չնորհակալութիւն յայտնելով նախ Ժ. Շիրաքի, որ Հոկտեմբեր 8–ին, Էլիզէի մէջ, պատուանշանը յանձնած էր, ապա, Փասքուայի եւ Պայրուի եւ բոլոր ներկաներուն:

Այս ելոյթներուն յաջորդեց ճոխ ընդունելութիւն մը:

Ա. Մ.

ԹԻ՞Ւ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՑ

Ոգեմատնաքի մանրակրկիտ քննութիւն մը կ'ընէր ինքզինք գտնելու համար, թէ ի՞նչ յանցանք կրնար գործած ըլլալ իր վրայ հրաւիրելու համար ոստիկանական այս խստութիւնը:

Ի զո՞ւր աչքին առջեւ կը պատկերացնէր ամբողջ իր ազգային եւ հանրային գործունէութիւնը, բան մը չէր գտներ, որ կարենար կասկած հրաւիրել իր վրայ: Ո՛չ մէկ յեղափոխական կուսակցութեան պատկանած էր ինք, ո՛չ մէկ գաւազրական գործի մասնակցած: Իրա՛ւ է, որ երբեմն, ազգային չրջանակի մէջ, փոքրիկ դաւեր սարքած էր պատրիարքի մը ընտրութիւնը յաղողցնելու, առաջնորդ մը հրաժարեցնելու, վարդապետ մը արդարացնելու վամ ուրիշ մը դատապարտելու համար, բայց ատոնք անվնաս, անմեղ խաղեր էին, որոնք որեւէ կերպով չէին կրնար Օսմանեան կայսրութեան ապահովութիւնը խանգարել:

Ցետոյ յանկարծ յիշեց իր մասնակցութիւնը Երուսաղէմի խնդրին մէջ, իբրեւ չերմ պաշտպան Ղեւոնդ Մադսուտեանի: Ասիկա բնականաբար իրեն դէմ գրգռած էր հակառակորդները:

Թօշիկեան կը խորհէր, թէ հակաղեւոնդեաններուն մէջ կա՞ր մէկը, որուն կարելի ըլլար վերագրել զրպարտիչի դերը: Ի զուր մի առ մի աչքէ կ'անցընէր հակաղեւոնդեան պարագլուխները, անոնց մէջ ո՛չ ոք կը գտնէր այդպիսի անարգ գործ մը կատարելու կարող:

«Չէ, – մտածեց, – այդ մարդիկը զգաստ են միայն եւ կարելի չէ, որ գիս լուեցնելու կամ հեռացընելու համար այսպիսի միջոցներու դիմեն:

Ուրե՞մն:

Թերեւս Թիւրիմացութեան մը զոհ գացած եմ, – խորհեցաւ, – անունի չփոթութիւն մը եղած է· այսպիսի բաներ յաճախ պատահած են թուրք ոստիկանութեան մէջ, վաղը գիս կը հարցաքննեն, սխալմունքը մէկդի կ'ելլէ, ու ազատ կ'արձակուիմ»:

Այս վարդագոյն երազը գինքը քիչ մը սրտապնդեց, բայց ամէն երազներու պէս չուտով ցնդեցաւ, եւ կրկին մութ խոհեր պաշարեցին իր միտքը:

Եթէ, ընդհակառակն, գործին մէջ սըխալմունք մը չըլլար, եթէ ճիշդ ու ճիշդ իրենց փնտռած անձը Վահան Թօշիկեանն էր, այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլար իր վիճակը, հակառակ իր անմեղութեան՝ ազատ պիտի չթողուէր, այլ երկար–բարակ քննութեան պիտի ձեռնարկէին, իր գովը գտնուած թուղթերը մի առ մի պիտի թարգմանէին անոնց մէջ որեւէ վնասակար բան մը գտնելու համար, եւ այս գործողութիւնը, ո՛վ գիտէ, քանի՛ ամիսներ պիտի տեւէր... ու ինք այդ ամիսները պիտի անցընէր աղտոտ բանտի մը անկիւնը:

Այս հեռապատկերը սոսկացուց զինքը:

Եւ յիշեց ընտանեկան մաքուր ու հանդարտիկ յարկը, ուրկէ այնքա՜ն անակընկալ ու բիրտ կերպով խլուած ու նետուած էր անծանօթին փորձանաւոր ճամբուն վրայ:

Ամէնէն աւելի գինքը տագնապեցնողը իր կացութեան այդ անորոշութիւնն էր:

«Գոնէ գիտնայի, թէ ի՛նչ բանի համար կը ձերբակալուիմ», – կը կրկնէր ինքն իրեն:

Ժամերով այսպէս սեւ մտածումներու մէջ անցուց երիտասարդ խմբագիրը, անընդհատ ծխելով, մինչեւ որ սիկառէթները սպառեցան:

Այսպէս իր միակ մխիթարանքն ալ պակսեցաւ իրեն:

Ի վերջոյ ուժասպառ ինկաւ աթոռին վրայ եւ սկսաւ մրմռիլ:

Երեւակայութիւնը այնքան զրգռուած էր, սակայն, որ սոսկալի երազներ քունին մէջ իսկ գինքը կը չարչարէին:

Ինքզինքը կը տեսնէր Պայազիտի հրապարակը, կախաղանի մը ոտքը, ճերմակ չապիկ մը հագած, մինչ զազրադէմ գինչու մը կը ջանար չուանը իր վիզը անցընել, ու խեղճ սուր ճիչ մը արձակելով՝ ընդոստ կը ցատքէր աթոռին վրայէն:

Քիչ ետքը կրկին կը փորձէր քնանալ, եւ այս անգամ զարձեալ մահուան գործիքը կը ցցուէր իր աչքերուն առջեւ, բայց փոխանակ Պայազիտի հրապարակին՝

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱԾԽԱԽՏԷՆ ԱԻԵԼԻ ԳԷՇ ԱԾԽԱԽՏԻ ՎԱԽԸ

Աֆղանիստանի ռմբակոծումներուն զուգահեռ այժմէականութիւն մը չահած է «մանրէներու պատերազմ» կոչուած երեւոյթը: Ամէն օր ածխախտի մանրէով վարակուածի մը, կամ այդ մանրէն կրող պահարան ստացողներու լուրերը կը հասնին ԱՄՆ–էն:

Պարզ է որ մանրէաբանական եւ քիմիական զէնքերու նպատակն է կեանքեր վտանգել: Ամէնէն աւելի, անոնք սարսափ զէնքեր են: Օրէ օր մեռնողները կը նոյնացնեն ահաբեկչութիւն եւ մանրէաբանական եւ քիմիական զէնքերը, հաստատելով որ անոնց նպատակն է հոգեբանական միջոցներով, վախ, չփոթ եւ անորոշութիւն ստեղծել ամէնօրեայ կեանքին մէջ: Կարելի է նախատեսել հոգեբանական հակազդեցութիւններէն մէկը մանրէաքիմիական յարձակման մը դիմաց, որովհետեւ արդէն իսկ իրականացած է, այսինքն «զանգուածի ընկերաճնաբանական ախտաբանութիւն»: Սեպտեմբեր 29–ին, ներկի չոգիներ ահազանգի մը դուռ բացած են Ուաչինկթընի նահանգի մէկ դպրոցին մէջ, 16 աշակերտ եւ մէկ դասատու հիւանդանոց փոխադրուած են: Հոկտեմբեր 3–ին, Մանհիլիայի (Փիլիպեաններ) աւելի քան 1000 աշակերտ, որոնք կը հագային եւ թեթեւ տագնապ մը ունէին լեգուեցան բուժարաններու մէջ չչուիներու հետեւանքով: Հոկտեմբեր 9–ին, մարդ մը անծանօթ հեղուկ մը թափած է Մարիլանդի մեթրոյի կայան մը, գլխու, կոկորդի ցաւեր յառաջացնելով 35 հոգիի մօտ: Հաստատուած է որ հեղուկը սահմանուած էր ապակի մաքրելու:

Ախտաբանական այս օրինակները կը յիշեցնեն թէ ի՛նչ աստիճանի վտանգաւոր է, անուշադրութեամբ, հոգեբանական հակազդեցութիւններու դուռ բանալ: Նըման պարագաներ են, երբ ոստիկանութիւնը ամէնէն փոքր դէպքին առեն մասնագէտներու խումբ մը կը զրկէ անչրպետային զգեստաւորումով, կամ կառավարութիւնը յայտնաբերող գործիքներ կ'ուղղէ զետեղել Ուաչինկթընի մեթրոյին մէջ: Հոգեկան եւ ընկերային հետեւանքները երկար ժամանակի վրայ կրնան չատ վնասակար ըլլալ: Հաստատուած կամ ենթադրեալ այլ միջադէպերու լոյսին տակ, կարելի է առողջապահական չորս վտանգներ նշել. – քրոնիկ հիւանդութիւններ զորս կը պատճառէ թունաւոր մանրէն, հետեւանքը ծնունդներու վրայ, հոգեբանական հետեւանքը եւ փիլիքական ախտանշաններու յաճախակիութեան աճը:

Անհանգստութիւններու, վախի եւ մըղձաւանջներու ընդհանուր մակարդակը կրնայ բարձր մնալ տարիներու երկայնքին, սաստկացնել մտային խանգարումները: Այն անորոշութիւնը, որ կը տիրէ այսօր թունաւոր նիւթերու նոյնիսկ տըկար ենթարկումի մը մասին, միայն կըրնայ չեչտել հաւաքականութեան վախերը: Առողջական պատասխանատուները չեն կրնար բացայայտ կերպով երաչխաւորել որ տկար ենթարկում մը վտանգ չի ներկայացներ. ուստի բժչկական մարզի մասնագէտներու եւ իշխանութեան ներկայացուցիչներուն դէմ անհաւատութեան ու պայրոյթի զգացում մը կը ծագի, ինչ որ կացութիւնը չտկելու համար պատասխանատուներու կատարած ջանքերը կը խոչընդոտէ:

Տիրող անորոշութեան մէջ ալ ամէնէն հաւանականը այն է որ քիմիական, կամ մանրէաբանական զէնքերու ենթարկուելուն հետեւանքներուն մասին բազմաթիւ վիճարկումներ, վարկածներ պիտի հըրամցուին գիտական չրջանակներէ, լրատուփուներէ, ինչպէս եղած էր Պարսից Ծոցի պատերազմէն եւ զօրախումբերու Պալքաններ փոխադրուելէն ետք:

ՔԱՂՀԱՆ

(Շար. 99)

(Շար· Ա· էջէն)

ճառ է նաեւ որ իշխանութիւնները սատակցնեն զսպումը:

ՍԿՈՎՏԻՈՑ ինքնավար կառավարութեան վարչապետը, աշխատաւորական, իր հըրաժարականը տուած է, զեղծարարութեան խնդրի մը պատճառաւ: Նախարարապետը խոստովանած է որ, երբ Ուէսթմինսթըր էր, խորհրդարանական իր հատուցումներուն մէկ մասը իւրացուցած է ապօրինի կերպով, այսինքն վարձու տըւած էր Երեսփոխանական Ժողովին իրեն տրամադրած գրասենեակը 36 հազար անգլիական ոսկիի եւ իր ստացած հատուցումէն չէ զեղչած այդ գումարը:

ՍԻՊԵՐԻՈՑ Նորիլսք քաղաքը (230 հազար բնակիչ) կրկին «գոյ քաղաքի» իրավիճակի ենթարկուեցաւ ինչպէս էր խորհրդային չրջանին բայց, ոչ նորն պատճառներով: Այն ատեն քաղաքին մուտքը արգիլուած էր զինուորական եւ տնտեսական գաղտնապահութեան պատճառներով (երկրին նիքէլի ամէնէն մեծ հանքերը կան) մինչ այսօր, առաջքն առնելու համար գաղթողներու հոսքին: Իշխանութիւնները կ'ուզեն պաշտպանել բնակիչները, բոլորն ալ Նորիլսք Նիքէլի աշխատաւորներ, որոնց առանձնաչնորհումներ րըսպառնալիքի տակ են Մոր. Միութեան քայքայումէն ի վեր: «Բայ քաղաք» եղած չրջանին, երիտասարդներ եւ հանդըստեան կոչուածներ կը խուժէին օդուելու համար եկամուտի եւ ընկերային օգնութիւններու առաւելութիւններէն:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ կը չարունակէ աւելնալ Ֆրանսայի մէջ եւ ապաստանի իրաւունքի դիմումի ընդներու համեմատութիւնն ալ 25% յաւելում կրած է մէկ տարուան մէջ: Յաւելումներուն պատճառները կը նկատուին ընտանեկան համախմբումները եւ խառն ամուսնութիւնները:

UNE CEREMONIE ŒCUMENIQUE A ALFORTVILLE

POUR FETER L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE en l'année 301 (1700ème anniversaire)

le Dimanche 11 novembre à 19 heures

à l'église apostolique arménienne

4, rue Komitas, Alfortville

Nous nous retrouverons autour de textes fondateurs de l'Eglise arménienne, puis autour de la Parole de Dieu.

Un concert donné par la Chorale de l'Eglise arménienne terminera notre rencontre.

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիըի մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն, Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Գուլումեանի եւ զաւակներուն, ընկերուհի Լիւսի Գուլումեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Նազարեանի եւ զաւակներուն նաեւ ընտանեկան պարագաներուն, ողբացեալ՝ Մասիս Գուլումեանի մահուան առթիւ: Այս տխուր առթիւ վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Գուլումեան ընտանիքէ 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Գուլումեանէ 500 Ֆր·, Եօթնեբարեան ընտանիքէ 200 Ֆր·:

Նաեւ մասնաճիւղս խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ, ընկերուհի Նուարդ Վարդօկեանի, իր եղբօր ողբացեալ՝ Օհանէս Տօլպաշեանի մահուան առթիւ: Այս տխուր առթիւ վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ստացած է Տօլպաշեան ընտանիքէն 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Թօքատեանէ 200 Ֆր·:

Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ըստացած է Տիկին Անայիս Աւետեանէ 200 Ֆր· իր ամուսնոյն մահուան 12-րդ տարելիցին առթիւ, նաեւ 300 Ֆր· Պր· Յարութիւն Ճուլֆաեանի մահուան առթիւ, Տիկին Քրիսթին Շաքարեանէ 300 Ֆրանք կապոյտ Խաչի գործունէութեան համար, Պր· Տիգրան Արսլանեանէ 100 Ֆր· իր չահառակին:

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ՃԱՇ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

բարձր հովանաւորութեամբ՝

Պարոն ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ–ի

Նախկին Նախարար եւ Իսի–լէ–Մուլինոյի Քաղաքապետ

Ելոյթ կ'ունենայ չայտնի եւ սիրուած երգիչ ԿՐԻՇԱ եւ նուագախումբը

Մասնակցութեամբ ԵՐԱԶ դպրոց–պարախումբի

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18, ԺԱՄԸ 13–էն 19

PACI–ի սրահին մէջ

25, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Տոմսերու թէ տեղեկութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Եկեղեցիի քարտուղարութեան: ☎ 01 46 44 28 52:

l'UMAF - Paris

organise

le Samedi 24 novembre

un Grand Dîner Dansant

(animé par l'orchestre Gaidzag's)

AU PROFIT DE SES ACTIONS EN ARMENIE ET AU KARABAGH

dans les salons de l'«Hôtel Méridien»

81, Boulevard Gouvion Saint Cyr — 75017 PARIS

Pour les réservations,téléphonez au siège de l'association :

01 43 68 42 04

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION MARSEILLE

présente en exclusivité au profit

de la

construction du centre d'enseignement

«HAMASKAINE»

Ensemble national

chants et danses d'Arménie

TATOUL ALTOUNIAN

le Samedi 17 novembre à 20h30

au Palais des Congrès

(Parc Chanot Marseille)

— Places numérotées —

En partenariat

avec la F.R.A. Dashnaktsoutioun, F.R.A. Nor Seround, F.R.A. Badanis, C.D.C.A., M.A.J.C., U.G.A. Ardziv, Groupe Dériklian.

- **Permanence :**
  M.A.J.C. — ☎ 04 91 50 15 09
  12-14, rue St-Bazile, 13001 MARSEILLE
  Tous les mercredis de 11h à 15h — Tous les samedis de 14h à 18h.
- **Permanence :**
  AGOUMP — ☎04 91 89 91 53
  260, avenue du 24 avril 1915, 13012 MARSEILLE —
  Mercredi de 18h30 à 20h30, samedi de 15h à 18h. P.A.F. 160F

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլչի Բիւզանդ մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Հոկտեմբեր 20-ի պարահանդէսին առթիւ. –

Տէր եւ Տիկին Գասպրոնովօ 800 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Թորոսեան 400 Ֆրանք, Տիկին Ճասմիկ Նատիրեան – Գեւոնեան 350 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ալիսի 500 Ֆր·, Օր· Յոդիկ Մատիւեան 350 Ֆր·, Ոմն՝ 100 Ֆր·, Ոմն՝ 1500 Ֆր·, Ոմն՝ 200 Ֆրանք, Ալֆորվիլի հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր·:

Շնորհակալութեամբ ստացած է նաեւ Տիկին Անէթ Ճոլճանեանէ 300 Ֆրանք իր տղուն Հրանդի ամուսնութեան առիթով:

CONCERT

de la Chorale

KOGHTAN

de l'UGAB-Paris

le samedi 17 novembre à 20h30
et le dimanche 18 novembre à 17h

La Compagnie de danse-théâtre
ALTERNANCIA,
dirigée par **Maria-Rosa HAKIMIAN**

et

la Chorale
KOGHTAN de l'UGAB-Paris
dirigée par Haïg Sarkissian

présentent en commun,
dans le cadre
du **Festival Paris-Banlieue-Tango, «cœurs dansés, chœurs chantés»,**
un spectacle de danse-théâtre
et de chants folkloriques
et épiques arméniens

Cité Internationale Universitaire de Paris
Maison de l'Asie du Sud-Est
59 bis, Boulevard Jourdan, Paris 14e
M° Pte d'Orléans —
RER Cité Universitaire

Tarif plein:90F / Tarif réduit: 70F

Vente des billets :
3615 FNAC et FNAC BILLETEL
ou sur place, le jour du spectacle.

Renseignements :
01 40 09 18 03 / 01 34 13 88 90

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Արշալոյս Գասպարեանի մահուան առթիւ.– Կարապետ Տէրվանեան 1000 Ֆր·, Արսէն Գարեան 200 Ֆր·, Ալպէր Տէրվանեան 250 Ֆր·, Սիւզան Գարաթէփիկ 200 Ֆր·:

CDCA

LANCEMENT DU PRIX DU CDCA

Communiqué

Le CDCA lance un prix qui récompensera l'auteur d'un travail universitaire ayant abouti à l'obtention d'un diplôme durant l'année 2001.

Ce concours, ouvert à toutes les disciplines, récompensera les meilleurs travaux dont le sujet porte, directement ou indirectement, sur l'Arménie ou les Arméniens.

Toutes les disciplines sont concernées: histoire, géographie, sociologie, économie, science de la vie ou de la terre, arts, sciences politiques, sciences physiques, droit, littérature, psychanalyse, architecture, cinéma etc...

Prix?

Trois prix ainsi qu'une possibilité de publication, récompenseront les meilleurs travaux :

- **1er prix:2300 euros (envrion 15090F)**
- **2ème Prix:1500 euros (environ 9800F)**
- **3ème Prix:765 euros (environ 5020F)**

Pour qui?

Tout étudiant titulaire d'un diplôme Bac+3 (niveau Licence ou équivalent) juisqu'à Bac+5 (DEA-DESS ou équivalent).

Type de document?

Tout document rédigé en français ou en anglais ayant donné lieu à la délivrance d'un diplôme par des organismes d'enseignement français : rapport de stage, mémoire, document de fin d'études, film etc...

Jury

Un jury pluridisciplinaire composé de chercheurs, professeurs et universitaires déterminera les trois œuvres jugées les meilleures tant sur le plan de l'originalité du thème que de la forme.

Inscription, remise de documents et des pièces justificatives :
avant le 31 janvier 2002.
Remise des prix: **1er mai 2002.**

Règlement et formulaire d'inscription à retirer auprès du Comité de Défense de la Cause Arménienne (C D C A), 47, rue Bleue, 75009 Paris,
Tél. : 01 44 83 07 02
Règlement du concours disponible sur **http://www.cdca.asso.fr**

Paris, le 24 septembre

Centre Culturel SAINT MESROB A PARIS

Jeudi 15 novembre à 20 heures 45

CONFERENCE

sur le thème :

UNE BANQUE ARMENIENNE A PARIS, POUR QUOI FAIRE ?

par

GEORGUI HARUTYUNYAN

représentant à Paris

de l'**Ardshinbank**

Le conférencier présentera les lois et réglementations encadrant le système bancaire arménien, évoquera des cas concrets de service rendu aux associations et personnes physiques de la communauté arménienne de France et répondra aux questions du public.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge
— Entrée libre — Cocktail —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13
MARDI
13 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·295 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·295

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ ՀԻՆԳ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ

«Ազատագրուած տարածքների պաշտպանութիւն» կազմակերպութեան ներկայացուցիչները Ռաֆայէլ Ղազարեան ու Լենոէր Աղալովեան Նոյեմբեր 9-ին մամուլի ասուլիսով մը պարզած են Մինսկի խումբին նախագահներուն չրջան կատարած վերջին այցին առաջարկած լուծումի ծրագիրը: Այդ ծրագրին գլխաւոր երկու կէտերն են Ղարաբաղի համար հինգ տարուան անկախութեան չրջան մը եւ ազատագրուած հողերուն Ադրբեջանին վերադարձը: Ռ. Ղազարեան եւ Լ. Աղալովեան չեն յայտնած թէ ինչ աղբիւրէ ձեռք ձգած են զաղտնի այդ բանակցութիւնները ւն մասին իրենց տեղեկութիւնները. միայն ըսած են թէ առաժամեայ այդ կարգադրութիւնը կը նշանակէ Ղարաբաղը աստիճանաբար յանձնել Ադրբեջանին եւ թէ պետական դէմքերը համաձայն գտնուած են այդ կարգադրութեան: Ռ. Ղազարեան ըսուածին ապացոյց նկատած է այն տուեալը որ ազատագրուած տարածքները վերաբնակեցնելու ուղղութեամբ ոչ մէկ չանք կը կատարուի: Ան ըսած է նաեւ. «Մեր դեկավարները պիտի հասկանան որ միայն Սամուէլ Բարայեանը չէ դէմ տարածքների զիջման ճանապարհով խնդիրը լուծելու տարբերակին. շատ հայրենասէրներ կան որոնք չեն հանդուրժի»:

Երկու գործիչները անդրադարձած են Մեղրիի խնդրին ալ, ըսելով որ Լաչինի փոխարէն անկէ թոյլատրուելիք անցքը Ադրբեջանը Թուրքիոյ միացնելով, չրջանին մէջ դեռին կը պատրաստէ այս վերջինին գերաէրութեան մը վերածուելուն: Անոնք մերժած են այդ ուղղութեամբ որեւէ զիջում:

*
**

ԲԱՔՈՒԻ ՄԵՐԺՈՒՄԸ

Ադրբեջանի նախագահի աշխատակազմէն յայտարարուած է որ Բաքու կը մերժէ Մինսկի խումբին նախագահներուն կարգաւորման նոր առաջարկները: Անոնք չատ տարբեր չեն գտնուիր նախապէս ըզածներէն եւ յատկապէս Հայաստանի դերը չինիչ չի նկատուիր խաղաղ լուծումի հոլովոյթին մէջ: Բաքուի տեսակէտը այն է որ Հայաստան ուժի դիրքերէ հանդէս կու գայ եւ իրեն համար անընդունելի է ատիկա:

«ԶՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 10 / 12)

ՆՈՐ ՆԻՒԹԵՐ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Հարվըրտի համալսարանէն ստացուած 200 հազար էջ դիւանային նիւթերով հարստացած է Հայաստանի Յեղասպանութեան Թանգարանը: Անոնք յեղասպանութեան մասին ամերիկացի միսիոներու յուշերն են:

*
**

ԹԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ՄԵՏԱԼՆԵՐԸ

Անթալիայի (Թուրքիա) աշխարհի ծանրաբարձուհեան ախոյեանութեան Գագիկ Յաչատրեան 85 քգ· դասակարգին մէջ իսկ Յակոբ Փիլոսեան ալ 94 քգ· դասակարգին մէջ տիրացած են արծաթէ մետալներու: Գ. Յաչատրեան, որ չատ մօտ էր ոսկի մետալի, վիրաւորելով վերջին պահուն առաջին տեղը զիջած է վրացի մարզիկին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա. ՅՂԱՆԻՄԱՏԱՆ

ՀԻՍԻՍԻՍ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՌԱՋԱՆԱՑ

ՊՈՒՇ ՁՈՒԶԵՐ ՈՐ ՔԱՊՈՒԼ ՄՏՆԷ

ԵՐԿՈՒ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԵՒ ՄԷԿ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂ ՋՈՂ ԳԱՑԱԾ

Շաբաթավերջին, Հիւսիսի Զինակցութիւնը չարունակած է իր յառաջխաղացումը եւ Մազար - է - Շարիֆէն եռք, որ Թալիպաններու բերդաքաղաքը կը նկատէր, գրաւած է նաեւ Թալոքանը, որ նաեւ կարեւոր կը նկատուի Տաճիկստանի սահմանին վրայ: Այդ ճամբուն վրայ է, Հիւսիսի Զինակցութեան հրամայլի մը վրայ, որ Ֆրանսացի երկու լրագրողներ Թալիպաններու ծուղակը լինկած են: Ռահտ – Ֆրանս – Էնթէրնասիոնալի լրագրողուհին՝ Ժոհան Սիւթոն տեղն ու տեղը սպաննուած է, սկիզբը անհետացած կը նկատուէր էՌ - Թէ - էլ-ի Թղթակիցը՝ Փիէր Պիյօ, բայց քիչ ետք անոր ալ դիակը գտնուած էր: Սպաննուած էր նաեւ գերման լրագրողը: Այս ամբողջը տեղի կ'ունենար Կիրակիէն Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 11–էն 12, լուսնալիք գիշերը, արդար յուզում մը պատճառելով մամուլի չրջանակներուն մէջ: Ժոհան Սիւթոն 35 տարեկան էր, Փիէր Պիյօ՝ 31 եւ երկուքն ալ ձեռնհաս թղթակիցներ էին, որոնք կը սիրէին իրենց աչխատանքը տանիլ տեղւոյն վրայ:

Հիւսիսի Զինակցութիւնը խանդավառ իր տարած յաղթանակներէն, կ'ուզէ ժամ առաջ գրաւել, ինչ որ չատ կը մտահոգէ: Նախ, Պուշ որ չուզեր գրաւելի դաւաճան, գործնական քաղաքական յուծում մը չէ գտնուած եւ կառավարութիւն մը չէ կազմուած: Արդարեւ, ինչպէս քանիցս ըսուեցաւ, Հիւսիսի Զինակցութիւն, միաւորը իմաստաւորում մը չէ, ընդհակառակն, ներքին մրցակցութիւնները չատ սուր են, դեռ աւելին Քաբուլի բնակչութիւնը չատ դէշ յիչատակներ ունի: 1994 - 1996-ի չրջանը, ահաւոր վայրագութիւններ գործուած են, երբ իշխանութեան գլուխն էին եւ Ամերիկացիք ի վիճակի չեն զսպելու որեւէ ձեւով: Այսուհանդերձ, Պաշտպանութեան նախարարն ալ՝ Ռըմսֆելտ խոստովանեցաւ թէ Միացեալ – Նահանգները, տեղւոյն վրայ, ոչ մէկ միջոց ունին արդելք հանդիսանալու որ Հիւսիսի Զինակցութիւնը Քաբուլը չգրաւէ, թէեւ ըսած կ'ըլլայ որ մինչեւ դուռները կ'երթայ ու չի մտներ:

Շաբաթավերջին հաստատուեցաւ որ անգլիական զօրքն ալ Զինակցութեան կողքին է:

*
**

ՄԱԿ–ի Ընդհանուր Ժողովին առջեւ, Նոյեմբեր 10–ին, Պուշ զգուչացուց միջազգային հաւաքականութիւնը, նոյնիսկ հիւլէական ահաբեկչութեան դէմ: Անկարելի չի նկատեր նոր «ողջակիզում» մը եւ արդ սրատճառաւ ալ աւելի զօրակցութիւն կը պահանջէ պայքարելու համար ալ Քախտայի դէմ:

Պուշ մերժեց ոչ միայն տեսնուիլ Արաֆաթի հետ, այլ նոյնիսկ չուզեց ձեռքը սեղմել նրբանցքին մէջ հանդիպած պահուն: Այս ընթացքը խորապէս վրդոված է պաղեստինցի պատասխանատուները եւ Ֆաթի պետն ալ՝ Պարղութի ըսած է.– «Ցարձակում մըն է որ կը ցոլացնէ ամերիկեան կառավարութեան թշնամանքը պաղեստինցի ժողովուրդին հանդէպ»:

Նիւ - Եորքի այս ազգաժողովը պատճառ եղաւ նաեւ որ Սեպտեմբեր 11–ի ոճրագործներէն ճիշդ ու ճիշդ երկու ամիս ետք, Նոյեմբեր 11–ին, ոչեկոչման արարողութիւն մը տեղի ունենայ Ուորլտ Թրէյտ Սէնթըրի 5500 զոհերուն յիչատակին, որու ներկայ եղան Պուշ, Փ. Անան, քաղաքապետը եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ:

*
**

Հիւսիսի Զինակցութեան համաձայն, ընդհանուր ձեւով, եօթը գաւառներ գրաւած են երկրին հիւսիսը եւ կեդրոնը:

*
**

Ուսամա Պէն Լատէն հարցազրոյց մը տուած է փաքիստանցի լրագրողի մը եւ որու ընթացքին քիմիական եւ հիւլէական սպառնալիք կ'ընէ: Այս հարցազրոյցէն ետք, փաքիստանցի լրագրողը՝ Համիտ Միր չունչ չի կրնար առնել, ամէն մարդ վրան ինկած է, հակառակ անոր որ կ'ըսէ թէ ուրիչ բան չունի ըսելիք, ամէն բան հարցազրոյցին մէջ է: Բայց եւ այնպէս, մութ կէտեր կան, ինչպէ՞ս կապ հաստատած էր Պէն Լատէնի հետ, արդեօք լրագրողը խա՞ղի եկած է եւայլն, եւայլն:

*
**

Նախագահ Շիրաք չրջապտոյտի մը ձեռնարկեց Նոյեմբեր 12–ին: Յաջորդաբար պիտի այցելէ Գահիրէ, Սաուտ Արաբիա եւ Իշխանապետութիւնները:

*
**

Լիբանանի վարչապետը Ռաֆիք Հարիրի «Ֆիկառո»յի միջոցաւ (Նոյեմբեր 12) կ'ազդարարէ որ արեւմուտքը զգոյշ ըլլայ, «արաբական փողոցը չատ պրգռուած է» կ'ըսէ եւ կը թելադրէ արեւմտեան դեկավարներուն որ երբ Մերձաւոր – Արեւելք կամ Ծոցի պետութիւնները կ'այցելեն «մտիկ ընեն»:

ՖԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ալժիէ եւ մանաւանդ Մարսէյլ քաղաքին Պասթէր-Ուէստի թաղամասը հեղեղային անձրեւներու հետեւանքով ողողուած են յանկարծակի կերպով Շաբաթ, Նոյեմբեր 10-ին եւ ամէն ինչ տակնուվրայ եղած է: Փողոցները ցեխի ծովի վերածուած են, կառքերն ու հանրակառքերը քչուած են եւ կարելի չէ եղած ճամբորդները ազատել: Առաջին հաչուեկչռի մը համաձայն մեռելներու թիւը 350-էն աւելի էր, բայց վերջնական բնոյթ չունէր, 4000 բնտանիքներ ալ անօթեւան մնացած էին: Կառավարութիւնը կոչ ըրաւ միջազգային օգնութեան, Ֆրանսա արդէն առաջին առաքումները ըրաւ: Տեղական մամուլը չատ խիստ է իշխանութիւններուն դէմ, զրպ պատասխանատու կը նկատէ այս աննախընթաց աղէտին: Պետութեան անկախատեսութիւնը եւ վայրագ քաղաքչինութիւն մը կը բացատրեն աղէտին տարողութիւնը: Կը դատապարտուի նաեւ նախագահ Պութեֆլիքա որ տեղէն չէ չարժած, մինչ յուզիչ ցաւակ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄՈՒՏՔԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆՄԸ

Հազիւ 10 տարեկան անց երախայ էի։ 1944–ի Մայիս 27-ի Շաբաթ օրն էր։ Զեմ գիտեր ի՞նչ կարգախօսի հետեւելով (չատ հաւանաբար քաղաքական մօտալուտ ազատագրութեան մը հեռանկարով) Մարսէյլի մէջ երեք օրէ ի վեր կը տիրէր ընդհանուր գործադուլ։ Գերմանական գրաւման ժամանակի առաջին ընդհանուր գործադուլը։ Կանգ առած էին փոխադրամիջոցները, թրամուէյ, թրոլէյպիւս, վակ էին գործարանները։ Նաեւ դըպրոցները։ Պօմոն կը բնակէինք այն ատեն եւ հայրս երկու օրէ ի վեր քաղաք չէր իջած խանութը բանալու։ Այդ առաւօտ, Պօմոնէն ոչ չատ հեռու, հետիոտն գացինք Մոնթոլիվէի արուարձանը ազգականի մը տեսութեան։ Մէկէն, ժամը 11–ի առեն ահազանդի ճչակները հնչեցին, եւ Մարսէյլի երկինքին վրայ յայտնուեցան չարք – չարք ամերիկեան ռմբակոծիչ օդանաւեր, որոնք բարձրէն կը թռչէին։ Շուտով սկսան ռմբակոծութեան պայթիւնները, որոնք տեւեցին ոչ աւելի քան քառորդ ժամ։ Մոնթոլիվէի բարձունքէն յստակ կը տեսնէինք քաղաքէն բարձրացող կրակը, մուխը, փոշին։ Ժամ մը յետոյ, Պօմոնի «Թրամուէյին դիծին» վրայ յայտնուեցան քաղաքէն հեռուն վերադարձող մարդիկ, փոչեթաթախ եւ սարսափած դէմքերով։ Հայրս զանոնք կը հարցուփորձէր թէ մեր քաղաքի յարկաբաժինը եւ խանութը քանի մը եղա՞ծ էին։ Կը տրուէին չատ հակասական պատասխաններ։ Ի վերջոյ հայրս ոտքով իջաւ քաղաք, եւ հակառակ թախանձանքիս, դիս հետը չտարաւ։ Շատ լաւ ըրեր էր, վլած էին մեր տունն ու խանութը։ Երկու օր յետոյ միայն, այն ատեն թուղթի ղօղոլիթեան պատճառաւ երկու էջի վրայ մէյն լոյս տեսնող օրաթերթին պատկերներէն տեսայ փլատակներու ահաւոր տեսարանները։

Ռմբակոծութեան թիրախներն են եղեր երկաթուղիի երկու կայարանները։ Եթէ պլանքարտինը (երկրորդական կայարան) երթեւեկի դիծի վրայ է, ապա գլխաւոր Սէն – Շարլի կայարանը cul-de-sac մըն է, ռազմական, «ստրատեկիական» ոչ մէկ արժէք ներկայացնող։ 5000 մեթրէ աւելի բարձրութենէ, լեպլեպի ցաւածի պէս արձակուած ռումբերէն ոչ մէկը ինկած էր անոնց վրայ։ Փոխարէնը Մարսէյլի մէկ ծայրէն միւսը, թաղեր ամբողջ քար ու քանդ եղած, մոխիրի վերածուած էին, խլելով խաղաղ եւ անմեղ բնակչութենէն 5–էն 6000 կեանքեր…։ Մանաւանդ վայրանէն վարի փողոցները, Նաւսիոնալ, Ֆար, Լոնկ, եւ այլն հայաչատ թաղեր էին եւ հոն 1915–էն փրկուած տասնեակներով Հայու կեանքեր ալ զոհ գացին այդ «չատ յաջող» ռմբակոծութեան։ Մինչեւ իսկ Սէն – Փիէրի մեծ գերեզմանատան դամբարանները ստացան այդ լեպլեպիներէն մի քանին…։ Ի՞նչ կայ որ, պատերազմի մէջ այդպիսի սըխալներ կը պատահին, չորին հետ թացն ալ կ'այրի կը վառի…։ Մարդկային է։

Դժուարին, չատ նեղ օրեր էին «Ազատագրութեան» նախորդող այդ քանի մը ամիսները։ Պարենաչափով անձ գլուխ օրական 100 կրամ կը տրուէր հաց անունը կրող՝ դանակին վրայ փակչող սեւ բան մը։ Սովամահ չէինք բայց… գրեթէ։ Ու եկաւ այնքան սպասուած, տեւչացուած ազատագրութիւնը նոյն տարուան Օգոստոսին։ Ֆրանսական բանակին հետ եկան «ազատարար» ամերիկեան ձի – Ա,–երը, որոնք բնակչութեան «վեհանձնօրէն» թաժնեցին պահածոյ գորնըտ – պիֆի տուփեր, նաեւ ծամօն եւ չոքոլա…։

Ամէնէն չատ վնասուած թաղերէն Պէլը–Մէի վերաչինուած եկեղեցիին հրապարակին վրայ բարձրացաւ յուշակոթող մը այդ ռմբակոծութեան զոհերուն ի յիշատակ։ Վրան, ոչ մէկ գիր, ոչ մէկ խօսք այդ անտեղի սպանդը դատապարտող։ Հոն, առաջին տասնամեակներուն ամէն Մայիս 27–ի եղան յուշի, յարգանքի հաւաքներ, տարուէ տարի նօսրացող չարքերով։ Ցետոյ մինչեւ 1994, մինչեւ յիսնամեակ, Մարսէյլի օրաթերթերն էին, որոնք քանի մը տողով, նկարով մը յիշեցին այդ օրը։ Եւ վերջ։ Սերունդներու հերթափոխութիւնով, մոռացութեան թանձր փոշին եկաւ ամէն ինչ ծածկելու։

Վերջերս, գրեթէ ամէն օր հեռատեսիլի զանազան կայանները ցոյց կու տան Ափղանիստանի վրայ նոյնքան բարձրէն եւ նոյնքան «յաջող» ռմբակոծութիւնները որոնք ինծի յիշեցուցին Մարսէյլի 1944 Մայիս 27–ի ողբերգական օրը։ Նոյնքան եւ աւելի բարձրէն կատարուած, որ ամերիկացի օդաչուները, աւելի ճիշդը՝ թանկարժէք օդանաւերը չվնասուին հակօդային կրակոցներէն…։ Ու հոս բնակութիւններ կը քանդուին, հոն հիւանդանոց մը, ուրիշ տեղ կարմիր Խաչի օգնութեան կայան մը կամ ելեկտրակայան մը։

Հոգ չէ, ճա՛նըմ, պատերազմ է, չորին հետ թացն ալ կ'այրի։ Եթէ «արդարադատ եւ վրիժառու» Ընքըլ Սամին ալ ձեռքը կը չանայ պատժել ահաբեկիչներուն, ապատան տուող թալիպանները, իր նոյնքան «կթած եւ ողորմած» ճախ ձեռքն ալ բրինձի եւ սննդեղէնի մի քանի ծրարներ անկարդելներով հո՛ն ձիգան ժողովուրդին չի՞ նետեր…։ Լա՞նք թէ խնդանք։

Ինչե՛ր չէ տեսած այս տառապեալ մարդկութիւնը հազարամեակներու ընթացքին։ ասպատակութիւններ, պատերազմներ, ջարդեր, ցեղասպանութիւններ։ Ի՞նչ կչիռ կը ներկայացնեն «Մեծ» տէրութիւններու քաղաքական, զինուորական թէ մանաւա՛նդ տնտեսական չահերու դիմաց մեր մէկ ու կէս միլիոն նահատակները։ Ատոնց քով, երկիր մոլորակի երեսին մի քանի հազար աֆղան աւելի կամ պակաս է ապրեր, որո՞ւն ինչ։ Պատմութեան մանրուք մը, un détail de l'Histoire պիտի ըսէր քաղաքական ծանօթ դէմք մը։ Բան մը որ Հիթլէրի խօսքով իսկ, 50 տարիէն ո՞վ պիտի յիշէ։

Իսկ հայ բանաստեղծ մը, նման բաներու մասին իր անզօրութիւնը յայտնելով դրեր է օր մը հետեւեալ տողը «Ո՛վ մարդկային արդարութիւն, Թող ես թըքնեմ քո ճակատին»։

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Նոյեմբեր 4, 2001

ՅԵՏ ԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՈՒՐԻՇ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մարսէյլի մեր աշխատակիցին վերոնշեալ վկայութիւնը, հին յիշատակները արթընցուց մեզի։ Շուրջ նոյն տարիքն ունէի, թերեւս քիչ մը աւելի, երբ 1943, Սեպտեմբեր 1–ին, 15–ին եւ Դեկտեմբեր 31–ին, առիթն ունեցայ «վայլելու» ամերիկեան երեք յաջորդական ռմբակոծութիւնները, փարիզեան մերձաւոր արուարձանի, Պէլքոն – լէ – Պրիւէրի մեր բնակարանը (ուր դեռ կը մնամ)։ Սկզբունքով, Ամերիկացիներուն թիրախն էր, մեր տունէն մէկուկէս քիլոմեթր անդին գտնուող գործատուն մը, Հիսփանօսիւզայի, զոր Գերմանացիք գրաւած էին եւ վերածած Մէսըրշմիթի կազմածներու գործատան մը։ Երեք ռմբակոծութիւններէն քար ու քանդ եղան մեր փոքրիկ կայարանը, դիմացի բոլոր խանութները (հացադործ, դեղարան, նպարավաճառ եւ այլն), քարու քանդ եղան մեր փոքրիկ փողոցին բոլոր վիլլաները, մեր բնակած չէնքն ալ։ միակը որ ոտքի մնաց (ինչ որ, քիչ հետք վարդան Սարգսեանի առիթ տուաւ հօրս ըսելու թէ՝ Շաւա՛րշ Աատուծոյ մատը կայ եղեր…) այլեւս բնակելի չէր քանի ոչ դուռ, ոչ պատուհան մնացած էր վեր ջին, Դեկտեմբեր 31–ի ռմբակոծութեան առեն եւ ստիպուած եղած էինք քանի մը ամիս ապաստան գտնել բարեկամներու տունը։ Ռումբերը կը տեղային հոս – հոն, բայց… խնդրոյ առարկայ գործատան վրայ։ Արդէն, երկրորդ ռմբակոծութեան թելադրած էի հօրս, որ երթանք գործատունը ապաստանինք, ամէնէն ապահով տեղն է…։

Եթէ չեմ սխալիր, Մարսէյլի ռմբակոծութենէն ետք, չքմեղանքը այն եղած էր, որ քաղաքը չփոթած էին Ճենովայի հետ։ Այս, ինծի յիշեցուց նաեւ փոքրիկ անեկտոթ մը։ Ո՞րոնք են այն երեք դժբախտութիւնները, որոնք կրնան գալ պատերազմի մէջ գտնուող ժողովուրդի մը։ Ու պատասխանն է – Գրաւուիլ Գերմանացիներէն, ռմբակոծուիլ Ամերիկացիներէն եւ ազատագրուիլ Ռուսերէն…։

Ա. Մ.

ՆԻՆՈՒԷԻ ԹԱԼԱՆԸ

Մեղացիներն ու բաբելոնցիները երբ Ք. Ա. 612 թուականին կը տիրէին Ասորիստանի մայրաքաղաք Նինուէին ու կը հրդեհէին արքայական պալատը, չէին կրնար երեւակայել որ անոր յետագայ հռչակը կ'ապահովէին։ «Անզուգական» որակուած պալատին վերի յարկերը փուլ գալով իրենց տակ կը ծածկէին գահակալութեան սրահին որմնանկարները։ 1840ին պեղումներով լոյսին հանուած քարեղէն այդ նկարները իրենց նրբութեամբ հիա – ցում պատճառեցին ամբողջ աշխարհին։

Սակայն, այն որ թշնամիին չկրցաւ 2600 տարի առաջ փճացնել, տասնեակ մը տարեան ընթացքին զոհը եղաւ թալանողներու որոնք հոն ուղղուած էին հնութիւններու հետամուտ արեւմուտքցիներու եւ ճափոնացիներու պատճառով։ Վերջերս կատարուած այցի մը ընթացքին տեսնուած է որ ամբողջական որմնանկարներուն գտնուած վայրին մէջ հոս ու հոն ցրուած կտորներ միայն մնացած են։ Անհետացած է նոյնիսկ թիթեղէ տախիզն ալ որ չինուած էր մնացածը պատսպարելու համար։ –

Պոսթընէն հնախոյզ մը ճ. Ռասըլ որ 80–ական թուականներէն կ'աշխատէր այդ վայրին մէջ, Իրաքի չրջափակումին պատճառով իր պեղումները չկարենալ շարունակելով հանդերձ, հետզհետէ քարտերով եւ թալանողներով· տեսած է որ Իրաքցիներու խումբ մը կայ որ օգտուելով հսկողութեան չգոյութենէն, երկրին քաղաքական ու տնտեսական մեկուսացումին մէջ, լծուած է պատմական որմնանկարները վաճառելու գործին։ Ռասըլի չանքերուն չնորհիւ, գոնէ որմնանկարներէն կտոր մը Լոնտոնէն պիտի վերադարձուի տեղը։ Սակայն, աւելի քան տասնեակ մը ուրիշ կտորներ որոնք կը ցոլացնէին Ասորեստանի ընկերային, քաղաքական, պեղարուեստի կեանքը, ասորագէտներու հասողութենէն դուրս կը գտնուին։ Իսկ տեղւոյն վրայ մնացած բեկորները արժեզրկուած են։ 9000 տարի առաջուան բնակավայրը 12 քիլոմեթր երկարութեամբ պարիսպներով, անոնց պարփակած աւելի քան 7 քառ. քիլոմեթրնոց տարածքով փորագրուած քարերով ու կաւէ տախտակներով հարուստ էր։ Ներկայի Մուսուլ քաղաքը որ Տիգրիսի միւս ափին վրայ կը գտնուէր, մեծնալով հասած է Նինուէի պարիսպներուն։

Թշուառութեան յետին աստիճանի տէր այդ չրջանին մէջ դժուար է դիմադրել այնքան մօտը գտնուող գանձ մը չհարկելու փորձութեան։ 1994–ին ասորական քանդակ մը որ երկար առեն պահուած էր անգլիական վարժարանի մը մէջ, ծախուած է 12 միլիոն տոլարի։ Ըստ իրաքցի ու օտար մասնագէտներու, այդ վաճառքին զուգահեռ հնութիւններու թալանը մտահոգիչ աստիճանի հասած է Իրաքի մէջ։

Ցաջորդ տարին ճ. Ռասըլ լուսանկարներու չնորհիւ ճշդած է թէ նոյն պալատէն չատ մը կտորներ լոնտոնցիի մը ձեռքը կը գտնուին. այս վերջինը պնդած է թէ կ'անդիտանար որ ունեցածը գողցուած հարստութիւն էր։ Խնդիրը դատարան յանդած է, լոնտոնցիին եւ իրաքեան կառավարութեան միջեւ։

Ճ. Ռասըլ եւ ուրիշ հնագէտներ կը հաստատեն թէ Իրաքէն թալանուած հազարաւոր հնութիւնները կը չրջին Արեւմուտքի, Սուսի Ա.րաբիոյ եւ Ճափոնի մէջ։ Եւ որովհետեւ Պաղտատի եւ արեւմըտեան մեծ թիւով երկիրներու յարաբերութիւնները չատ լարուած վիճակի մէջ կը գտնուին, թալանողներու դէմ կազմակերպուած պայքար մը մտկարելի է, որպէս մեծ գոհունակութիւն հնութիւններու կողոպտիչներուն։

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԼԻ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՂՈՍ Մխիթարեան Սանուց Միութիւնը եղանակը բացած է, Հոկտ. 27–ին, Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհանուր աբբահօր՝ Հ. Եղիա Ծ. Վրդ. Քիլաղպեանի ի պատիւ սարքուած գեղարուեստական ձեռնարկով մը։ Աբբահօր կողքին, ներկայ եղած են Հ. Մեսրոպ Վրդ. Սիւլահեան, Հ. Յակոբոս Վրդ. Զոփուրեան, Մխիթարեան վարժարանի տնօրէն Շահին Զընար և բազմաթիւ անձնաւորութիւններ։ Հանդէսին բացումը կատարուած է Մխիթարեանի Մանկանց երգչախումբին կողմէ։ Ողջոյնի խօսքը արտասանած են Միութեան տեղապահ՝ Արսէն Գովան եւ Հ. Յակոբոս Վրդ. Զոփուրեան։ Ապա, ելոյթ ունենալու հրաւիրուած է Մարմարայի խմբագրապետ եւ Մխիթարեան ան՝ Ռ. Հատտէճեան, որ խանդավառ ուղերձ մը արտասանած է, յիչելով թէ երկար տարիներ անցած են այն օրէն, երբ աբբահօր մը այցելութիւնը վայելած են Պոլսոյ մէջ։ Պատմած է նաեւ յուչեր, չեչտելով թէ առաջին դասարաններէն մինչեւ վերջինը, տակաւ հասկցած էր ամբողջական խմասոը Մխիթարեանցի ըլլալու։ Գեղարուեստական բաժինէն եաք, վերջին խօսքը առած է աբբահայրը՝ Հ. Եղիա Ծ. Վրդ. Քիլաղպեան, որ չնորհակալութիւն յայտնելէ եաք, դիտել տուած է որ Միաբանութիւնը 300 տարիներու ընթացքին հասցուցած է 600 միաբաններ, որոնք աւելի քան 5000 գիրք հեղինակած են։ Հաւաքոյթին եաք տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը։

*
**

ԱՅՆԱԼԸՋԻՇՄԻԻ (Պոլիս) Հայ Աւետարանական Եկեղեցին, Հոկտ. 28–ին նչուած է իր հիմնարկութեան 155–ամեակը։ Եկեղեցիին բուն անունն է Ս. Երրորդութիւն եւ աչխարհի առաջին հայ աւետարանական եկեղեցին է, որ հիմնուած է 155 տարի առաջ, որպէս աւետարանական չարժումի առաջին աղօթատեղի։ Հոկտ. 28–ին, սովորականէն աւելի բազմութիւն մը եղած է։ Եկեղեցիին պատուելին՝ քարոզիչ Յովհաննէս Տէլիճէ, նախ Թրքերէնով, կարդացած է Աւետարանէն հատուածներ, ապա հայերէն։ Քարոզած է, հայերէն, տիկին Սօնա Իօզբմպէ, ապա, բացատրութիւններ տուած է եկեղեցիին հիմնարկութեան դրուագներուն մասին, պատմելով թէ ինչպէս առաջին անգամ, Պոլսոյ մէջ, հիմնուած էր աւետարանական չարժումը։ Արարողութեան աւարտին տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը։

*
**

ԳՆԱԼԸի (Պոլիս) մէջ, Հոկտ. 28–ին, նչուած է Գիւտ Խաչի տօնը։ Հանդիսութեանց նախագահած է Մեսրոպ Պարիւրք, որ նաեւ քարոզած է։ Պատարագի աւարտին, դիւխաւորութեամբ Լեւոն Գուդիկօղլուի, կղզեաց թաղային խորհուրդի անդամները եւ խումբ մը հաւատացեալներ, պատրիարքին հետ, մեկտեղուած են տօնական սեղանին չուրջ, Պատրիարքարանի ամարանոցին մէջ։

*
**

ՊՈՂՈՍ մէջ, Հոկտ. 30–ին, սրտի տագնապի մը զոհ գացած է պետական օփերայի արուեստագէտ, երգիչ, արտասանող՝ Խաչիկ Աբգուճանեան։ 84 տարեկան, ողբացեալը ծնած էր Գատրգիւղ։ Երաժչտութեան եւ թատրոնի նուիրուած կեանք մը ունեցած է։ Աւարտած էր Ս. Բարամեան–Ոսկեհան վարժարանը։ Առաջին անգամ բեմ ելած է «Հիմմէթին օղու» թատերախաղով Գատրգիւղի Հալէքվիին մէջ, 1935–ին։ Մաս կազմած է պետական օփերայի եւ պալէի կազմին։

*
**

ԼԱԻԱԼի (Գանատա) Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Հաճընի հերոսամարտի 81րդ տարելիցին առթիւ։ Եկեղեցական արարողութենէն եաք, խօսք առած է վահան Գապանճեան եւ պարզած օրուան հանդիսութեան նպատակը։ Տեղի ունեցած է Հաճընցիներու աւանդական «ճխտապուր»ի հիւրասիրութիւնը։ Օրուան հանդիսավարը եղած է ձեռնարկին կազմակերպիչ Նոր Սերունդ մչակութային միութեան անդամներէն՝ Մարօ Մարգարեան։ Գլխաւորութեամբ Պ. Յարութիւնեան։

ԼԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ՌՈՒԲԷՆ ԱՂԲԱԼԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ Նոյեմբեր 4–ին մահացած է Հայաստանի առաջին անկախութեան (1918 – 1920) Մշակոյթի նախարար Ն. Աղբալեանի զաւակը, Ռուբէն Աղբալեան: Հայաստանի պետական համալսարանին հիմնադիր Ն. Աղբալեան որ հիմնադիրներէն է նաեւ Համազգային կրթական մշակութային միութեան, խորհրդային վարչակարգին հաստատումով պարտադրուած էր աքսորականի կեանք ապրիլ, բաժնուած իր ընտանիքէն:

*
**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Ցակոբ ազգ. երկրորդական վարժարանէն ներս «Թարգմանչաց Տօն»ը յիշուած է յատուկ հանդիսաւորութեամբ եւ որու ընթացքին տնօրէնութիւնը իր գնահատանքը յայտնած է փայլուն աշակերտներուն: Հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 10–ին, վարժարանին Բաստրմաճեան թատերասրահին մէջ: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է վարժարանի ծնողական յանձնախումբի առենապետ Սօնա Իսհակ, որ բեմ հրաւիրած է օրուան զեկուցաբերը՝ Հրայր Ֆհնյ. Նիկոլեանը, որ պատանիներուն բացատրած է Թարգմանչաց տօնը:

*
**

ԼԱԻԱԼի (Գանատա) Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ կիւրակնօրեայ վարժարանը դասախարակիչ սեմինար մը կազմակերպած է, Հոկտ. 20–ին, Հայ Կեդրոնի Պարոնեան սրահին մէջ: Մասնակցող երեսունդ – երիտասարդուհիները ունկնդրած են երկու դասախօսութիւններ. առաջինը Աբարդեանի, խօսք առած են պատմութեան իրազեկ ներկայ անձնաւորութիւններ, թուելով 1920–ին պատահած հերոսամարտի մանրամասնութիւնները: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտադիր մը:

*
**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Ցակոբ ազգ. երկրորդական վարժարանէն ներս «Թարգմանչաց Տօն»ը յիշուած է յատուկ հանդիսաւորութեամբ եւ որու ընթացքին տնօրէնութիւնը իր գնահատանքը յայտնած է փայլուն աշակերտներուն: Հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 10–ին, վարժարանին Բաստրմաճեան թատերասրահին մէջ: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է վարժարանի ծնողական յանձնախումբի առենապետ Սօնա Իսհակ, որ բեմ հրաւիրած է օրուան զեկուցաբերը՝ Հրայր Ֆհնյ. Նիկոլեանը, որ պատանիներուն բացատրած է Թարգմանչաց տօնը:

*
**

ԼԱԻԱԼի (Գանատա) Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ կիւրակնօրեայ վարժարանը դասախարակիչ սեմինար մը կազմակերպած է, Հոկտ. 20–ին, Հայ Կեդրոնի Պարոնեան սրահին մէջ: Մասնակցող երեսունդ – երիտասարդ – երիտասարդուհիները ունկնդրած են երկու դասախօսութիւններ. առաջինը

ՕՐ ՄԸ ԻՍԻԻ ԽԱՉՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Կապոյտ Խաչի ժրաջան եւ անձնուէր անդամուհիները իւրաքանչիւր հայկական շրջանակի մէջ ներկայ են իրենց անխոնջ աշխատանքը տանելու, օգտակար հանդիսանալու տղոց շաբաթական հաւերժի միօրեայ դասընթացքներով, կարիքաւոր տարեցներու օգնութեամբ, երախաներու Պէլֆոնթէնի օգափոխութեան կայանի հոգատարութեամբ, Հայաստանի օգնութեամբ եւ այլ մարզերու մէջ:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 14–ին խումբ մը կազմուած երիտասարդ ու տարեցներով կրկին բախտաւորութիւնը ունեցանք վայելելու խաչուհիներու կազմակերպած, Օթէօյի հոյակապ դարաստանին այցելութիւնը եւ կէսօրին Իսի լէ Մուլինոյի քաղաքապետարանին պատկանող Պիէվրի չալէին մէջ տեղի ունեցած ճաշի ընդունելութիւնը, համեղ եւ խաչուհիներու կողմէ մեծ բծախնդրութեամբ պատրաստուած, հայկական նուագի եւ պարերու ընկերակցութեամբ:

Այնքան ջերմ ու անթերի էր ամէն ինչ եւ մթնոլորտը հմայիչ ու մեկնումի ժամը երբ մօտեցաւ ներկաները դժուար բաժնուեցան քաչողական մթնոլորտէն, մաղթելով յառաջիկայ հանդիպումներ, ուժ կարողութիւն, եռանդ ու սէր խաչուհիներուն իրենց ազգօգուտ գործը յաւէտ շարունակելու ի պահպանութիւն հայ ազգի լեզուին, մշակոյթին եւ աւանդութեանց:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ԹՆԴԱԼՈՒՆ ԲԱՐԻՔՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 11–էն ի վեր, աշխարհի բազմաթիւ անկիւններու զործի մարդիկը ամէն առաւօտ երբ կը բանան իրենց էլեկտրոնիկ փոստը, կը սկսին լսթոք խնդալ, դտնելով նախազգուշ Պուշի եւ Պէն Լատէնի մասին յօրինուած նորագոյն անեկդոտները որոնք կը հասնին ամէն օր Ջուիցերիայէ, Անգլիայէն, Գերմանիայէն եւ ուրիշ տեղերէ: Այդ կատակները համացանցին չնորհիւ ամբողջ աշխարհի չրջանը կ'ընեն, քանի մը չաբաթ ի վեր: Մօտ վեց հազար զոհերը, բռնկած պատերազմը արդեօք չէ որ մարդիկ կուշտ ու կուռ խնդան:

Մեկնաբանելով երեւոյթը հոգեբան մը ըսած է թէ ողբերգական կացութիւններու մէջ միշտ խնդուք յառաջ կու գայ. ատիկա մարդուն ինքնապաշտպանութեան մէկ ձեւն է: Աշխարհը ծանր ապրումներ ունեցաւ Սեպտեմբեր 11–ի ահաբեկչական արարքներով ու միշտ ապառնալիքի տակ կը զգայ ինքզինք. այդ անճկութիւնը չէզոքացնելու կերպ մըն է խնդալը, անոր պատճառ սրամտութիւնը:

Ան անդրադառնալով համացանցի կատակներուն մէկ նկարներու գործածուած կ'ըսէ թէ առով կարելի է խորհրդանշել իրականութիւնը, զայն ճեւաղեղծել. անոնց պատճառած խնդուքը կը ծառայէ վերադտնելու տիրապետելու կորսուած կարողութիւն մը: Մասնաւոր դեր մը կը վերագրուի նկարով կատակներուն, քանի որ Սեպտեմբեր 11–ի պատահարները զլխաւորաբար հեռատեսիլի պաստառէն բազմաթիւ կրկնութիւններով դրոշմուեցան ամէնուն մտքին մէջ: Ու այն մարդիկը որոնք օրերով դիտեցին այդ նկարները, նոյն ճամբով իրենց հոգին ճնշող բեռը թօթափելու պէտք ունին:

Տարնապի պահերուն խնդալուն օգուտին համոզուած են Թայլանտի իշխանութիւններն ալ որոնք խնդալ, ժպտիլ կը թելադրեն իրենց ժողովուրդին: Մասնաւոր առողջութեան բաժինը նոյնիսկ ճեռնարկած է հանրային վայրերու մէջ անկիւն մը յատկացնելու ուր հոգեբոյժ մը պիտի օգնէ անոնց որոնք ժպտելու դժուարութիւն ունին: Այդ բաժինին պատասխանատուն թէեւ չի կարծեր որ իր հայրենակիցները չատ ծանրօրէն ազդուած ըլլան, ինչպէս ճափոնացի գործի մարդիկը որոնց մասին կ'ըսէ թէ «դասընթացքի մը պէտք է հետեւին ժպտիլ սորվելու համար»:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԺՊԻՏ

Հիւանդը.
– Աւելի լաւ է մեռնեմ, քան պառկեմ վիրահատական սեղանին:
Վիրաբոյժը.
– Մէկը միւսին չի խանգարի:

*
**

Նոր Հայը Իտալիայից ծանօթին նամակ է գրում. «Ուղարկում եմ նկարս, որ նըկարւել եմ թանգարանում Ապոլլոնի կողքին: Շորթ հագածը ես եմ»:

*
**

Գիշեր է: Ամուսինները պառկել են քնելու: Կինը, նիրհելով, քաղցր ժըպտում է. «Հետաքրքիր է, ամուսինս արդեօք յիշո՞ւմ է, որ վաղը մեր հարսանիքի տասնհինամեակն է: Դէ, ի հարկէ յիշում է: Եւ նուէր էլ հաստատ պատրաստած կը լինի...»:

Ամուսինը, ննջելով, տխուր մտածում է. «Եթէ ես սրան տասնհինգ տարի առաջ խեղդած լինէի, ապա վաղն արդէն ինձ բանից ազատ կ'արձակէին...»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԻՋԻՆ ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՑԵՐԷՆԻ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐ

Ռ. Ս. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւն
Երեւան – 2001

Հովանաւորութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկի

*
**

ԳՐԻԳՈՐ ԱՆԱՀԱՐՁԵՑԻՆ ՇԱՐԱԿԱՆԱԳԻՐ

Գ. ՍԱԴՈՑԵԱՆ

Երեւանի համալսարանի հրատարակչութիւն
Երեւան – 2001

Հովանաւորութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկի

ԹԻ՝ 17 ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՑ

Հազիւ թէ արեւը ծագած էր, երբ ոստիկան մը եկաւ, իր արդելարանին դուռը բացաւ եւ կոշտ ձայնով մը պոռաց.

– Քալէ՛, տեսնենք:

– Ո՛ւր պիտի երթանք, – հարցուց Թօշիկեան:

– Քալէ՛, կ'ըսեմ կոր:

– Այո՛, բայց...

– Երկար մի՛ ըներ:

Ամբաւիրը տեսաւ, որ ոստիկանը դիւրամատչելի մէկը չէր, եւ խոհեմութիւն համարեց լռելեայն համակերպիլ ճակատագրին:

Երբ փողոց ելան՝ ոստիկանը հարցուց.

– Ոտքո՞վ կ'երթաս, թէ՞ կառք նստիլ կ'ուզես:

– Հեռո՞ւ է երթալիք տեղերնիս, – հարցուց Թօշիկեան:

– Պոլիս պիտի երթանք. բացատրեց ոստիկանը:

– Ուրեմն կառք նստինք:

Ոստիկանը կառապանի մը նշան ըրաւ, որ իսկոյն կառքը մօտեցուց:

Երկուքը մէկ բազմեցան մէջը:

– Արդեօք կարելի չէ՞ սըկէ փաքէթ մը սիկառէթ առնել, – ըսաւ Թօշիկեան, – սիկառէթս սպառած է, եւ ես առանց ծխելու չեմ կրնար կենալ:

– Կ'առնենք, – բարեհաճեցաւ պատասխանել ոստիկանը:

Ու քիչ մի անդին կառքը կեցնելով ծըխախտաճառի մը խանութին առջեւ՝ Թօշիկեան տուաւ երիտասարդին, որ վար իջնէ եւ իր գնումը կատարէ:

Թօշիկեան, երբ կառքը վերադարձաւ, սիկառէթ մը վառեց եւ հատ մըն ալ ոստիկանին հրամցուց:

Կառքը ուղղուեցաւ Ղալաթիա, յետոյ կամուրջէն անցաւ եւ ի վերջոյ կանգ առաւ ոստիկանատան առջեւ:

Հոն պարզ հարցաքննութենէ մը ետքը իր ինքնութիւնը ստուգեցին եւ երկու ծպտեալ ոստիկաններով, որոնց մին դարձեալ Հիտայէթն էր, առաջնորդուեցաւ «Վերջին լուր»ի խմբագրատունը, որ նոյն միջոցին կը գտնուէր դաշնակցական Ատոմ Շահէնի տպարանը, Էպու Մուռատ ճատտէսի:

Ատաուան այդ ժամուն ո՛չ թերթին հրատարակիչ Տէր–Ներսէսեան, ո՛չ ալ միւս խմբագիրները եկած էին: Միայն դրոչարները, ներսը, իրենց գործովը կը զբաղէին:

– Ո՞րն է քու դրասենեակդ, – հարցուց Հիտայէթ, երբ դուռէն ներս մտան:

– Ես մասնաւոր դրասենեակ չունիմ, – պատասխանեց Թօշիկեան, – արդէն ամբողջ խմբագրութիւնը սա սենեակն է...

Եւ խմբագիրը ձեռքով ցոյց տուաւ դրան աջ կողմը գտնուած փոքրիկ սենեակը:

Երկու ծպտեալ ոստիկանները հոն մըտան եւ սկսան խուզարկել ամէն կողմ եւ հաւաքել ինչ թուղթ որ գտան:

Ի գո՛ւր Թօշիկեան կ'ըսէր, թէ այդ թուղթերը իրեն չէին վերաբերեր, այլ խմբագրութեան:

– Դուն մեզ գործին մի՛ խառնուիր, – դիտել կու տար Հիտայէթ:

Այդ թուղթերը ընդհանրապէս խմբագրութեան ղրկուած ու չհրատարակուած յօդուածներ էին:

Գործողութիւնը չատ երկար չտեւեց: Լրտեսները իրենց ժողված թուղթերը ծրարեցին եւ խմբագիրն ալ միասին առնելով՝ վերադարձան ոստիկանատուն:

Ճամբան միջոց մը Թօշիկեան, որ Հիտայէթի քովէն կը քալէր, հայերէն լեզուով հարցուց:

– Աստուծոյ սիրոյն, ի՞նչ է ինծի դէմ եղած ամբաստանութիւնը:

– Չեմ կրնար ըսել, – պատասխանեց լրտեսը:

– Ե՞րբ պիտի կրնամ իմանալ:

– Երբ որ պատերազմական ատեանը քեզ հարցաքննէ:

«Պատերազմական ատեան» բառերը սարսուռ մը տուին երիտասարդ խմբագրին, եւ յուզումէն ակնոցը քիթէն ինկաւ:

Թօշիկեան ծռեցաւ ու զայն վերցուց գետնէն: Բարեբախտաբար կակուղ հողին հանդիպած էր, ու ապակին չէր կոտրած:

– Ուրեմն պատերազմական ատեանին առջե՞ւ պիտի ելլեմ, – գոչեց յուսահատըէն:

– Ինակականաբար – պատասխանեց լրտեսը պաղարիւնով:

– Կը պաղատիմ, ամբաստանութեան ինչ ըլլալը ըսէք ու դիս մտատանջութենէ փրկեցէք, այս անորոշ կացութիւնը դիս բոլորովին կը ջլատէ կոր...

– Չեմ կրնար յայտնել, միայն սա՛չափը ըսեմ, որ եղած ամբաստանութիւնը չատ ծանր է... չա՛տ ծանր:

Եւ այս վերջին բառերը արտասանեց ամպիսի չեչտով մը, որ երիտասարդը կրկին սարսռաց:

– Ուրեմն կարելի է, որ ծանր դատապարտութի՞ւն մը կրեմ...

– Շատ հաւանական է:

– Ի՞նչ միջոցով կրնամ օձիքս ազատել, խորհուրդ մը, խրատ մը տուէ՛ք, դուք որ աշխարհի պատմութիւնը գիտէք, ինչպէ՞ս կրնամ ազատիլ այս դժբախտութենէն:

– Ա՛ռ ականջդ, ես քեզի ըսեմ, – պատասխանեց լրտեսը, – եթէ չատ դրամ եւ զօրաւոր պաշտպաններ ունիս, թերեւս յաջողիս բան մը ընելու:

Շա՛տ դրամ հայ խմբագրի մը քով... այդ մարդը իր քիթին կը խնդար: Գալով զօրաւոր պաշտպաններու՝ Թօշիկեան կը խորհէր, թէ, որո՞ւ կրնար դիմում ընել: Մէկ քանի անուններ կը ներկայանային իր յիշողութեան. ընդհանրապէս հայ մէկուսներու անուններ: Բայց պիտի ուզի՞ն ի նպաստ իրեն միջամտութիւն մը ընել, մանաւանդ երբ իմանային, որ ծանրակիռ ամբաստանութեան մը ներքեւ կը գտնուի:

Այս գաղափարներով պաշարուած՝ Թօշիկեան երկու լրտեսներուն հետ հասաւ ոստիկանատուն եւ առաջնորդուեցաւ Քրամի սիասիի յարկաբաժինը, քովիկէրին սենեակը:

Հոն իր անունը, մականունը եւ արհեստը հարցուելէ ետքը քովիկէրը ոստիկանի մը ըսաւ.

– Ինֆէնտին տարէ՛ք:

Վահան, դլխիկոր, հետեւեցաւ ոստիկանին:

Այս վերջինը զինքը տարաւ փոքրիկ սենեակ մը եւ դուռը վրայէն կղպեց:

Մամուռքը դարձեալ տիրեց հէ՛պ խըմբագրին վրայ:

«Գոնէ, – կը մտածէր, – զիս առանձին չբանտարկէին եւ ուրիշ բանտարկեալներու հետ դնէին, խօսակցելով ժամանակ կ'անցնէի, մինչդեռ հիմա մտատանջութեանս հետ դէմ դէմի մնացած եմ»:

Միակ յոյս մը ունէր, այն էր, թէ զինքը պիտի կանչէին, հարցաքննէին, եւ վերջապէս պիտի հասկնար իր ձերբակալութեան պատճառը:

Եւ սակայն ժամերը կ'անցնէին, եւ զինքը հարցնող չի կար:

(Շար. 100)

(Շար. Ա. Էջէն)

ցական մը ղրկած էր դուիցերական իշխանութեանց Ջուվի Մորհրդարանին սպանդին առեն: «Լիպերթէ» օրաթերթը կը գրէ թէ անձրեւները, ճիշդ է, հեղեղային էին, բայց այդքան մեռեալ չէր ըլար, եթէ հարկ եղած միջոցները ձեռք առնըւած ըլլային:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, Նոյեմբեր 10-ին, երեք ցոյցեր տեղի ունեցան: Մէկը կը վերաբերէր ոստիկաններուն, որոնք այլեւս զայրացած են իրենց դէմ եղած յարձակումներէն, տուած զոհերէն եւ յաւելեալ միջոցներ կ'ըսահանջեն, ուրիշ ցոյց մը ըրին համաշխարհայնացման ընդդիմադիրները, հուսկ օդանաւերու պատճառած աղմուկին դէմ: Անապահովութիւնը հրապոյր համեմատութիւններու հասած է Փարիզի մէջ եւ միայն «զգայուն» արուարձաններու հարց չէ: Գլխաւոր մտահոգութիւններէն է երկաթուղին: Պաչտօնեաներու, բայց, նաեւ ճամբորդներու վրայ յարձակումները բազմացած են, 2001-ի առաջին վեցամսեայի 14% համեմատութեամբ յաւելում կրած են, բազդատմամբ նախորդ տարուան եւ ոստիկանութիւնը այլեւս չի հասնիր:

ՀԻՒՍԻՍՍԱՅԻՆ ԻՐԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ, մթնոլորտը կրկին չատ լարուած է, ծանր բախումներ ծագած ըլլալով Պելֆասթ, ուր երիտասարդ բողոքական մը մեռած է պայթուցիկէ մը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris Siret : 571 027 317 000 15 Commission Paritaire : N° 55935

Centre Culturel SAINT MESROB A PARIS

Jeudi 15 novembre à 20 heures 45

CONFERENCE

sur le thème :

UNE BANQUE ARMENIENNE A PARIS, POUR QUOI FAIRE ?

par

GEORGUI HARUTYUNYAN

représentant à Paris de l'**Ardshinbank**

Le conférencier présentera les lois et réglementations encadrant le système bancaire arménien, évoquera des cas concrets de service rendu aux associations et personnes physiques de la communauté arménienne de France et répondra aux questions du public.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge
— Entrée libre — Cocktail —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Պատրիկ Սանթիբեանի մահուան առթիւ.-

Սիրարփի Տօղանայ 200 Ֆր., Արթիւր Տօղանայ 250 Ֆր., Ալեքսան Հայէրօղլու 500 Ֆր., Պէրքեան 328 Ֆր., Ասատուր Գաբլան 500 Ֆր., Մուրատ Քէչիչեան 200 Ֆրանք, Վարուժան Զէլիք 300 Ֆր., Վահրամ Սիլահլը 100 Ֆր., Գէորգ Տէյիրմէնճաչ 200 Ֆր., Մարտիրոս Գայան 100 Ֆրանք, Խորէն Քէչիչեան, Նուրիձա Ապա 200-ական Ֆր., Զաքար Հապալմազ 250 Ֆրանք, Արսէն Գաբեան 200 Ֆր.:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION MARSEILLE
présente en exclusivité au profit de la construction du centre d'enseignement «HAMASKAINE»
Ensemble national chants et danses d'Arménie
TATOUL ALTOUNIAN
le Samedi 17 novembre à 20h30
au Palais des Congrès
(Parc Chanot Marseille)
— Places numérotées —
En partenariat avec la F.R.A. Dashnaktsoutioun, F.R.A. Nor Seround, F.R.A. Badanis, C.D.C.A., M.A.J.C., U.G.A. Ardziv, Groupe Dériklian.

- **Permanence :**
  M.A.J.C. — ☎ 04 91 50 15 09
  12-14, rue St-Bazile, 13001 MARSEILLE
  Tous les mercredis de 11h à 15h — Tous les samedis de 14h à 18h.
- **Permanence :**
  AGOUMP — ☎04 91 89 91 53
  260, avenue du 24 avril 1915, 13012 MARSEILLE —
  Mercredi de 18h30 à 20h30, samedi de 15h à 18h. P.A.F. 160F

***

Séjour d'hiver pour les enfants

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du16 au 23 février pour les enfants nés entre 1986 et 1994.

Renseignements et inscriptions :

C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01. 48. 24. 46 57

Nombre de places limité.

Date limite d'inscription: 15 janvier

Voyage en car.

***

Recherche

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 16 au 23 février à Bellefontaine (Jura)

- **Animateurs diplômés BAFA** ayant bon niveau de ski.
- **Cuisinière.**
- **Aide Cuisiniers.**

Ecrire à :

C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Date limite de candidature: 15 décembre.

CONCERT
de la Chorale
KOGHTAN
de l'UGAB-Paris

le samedi 17 novembre à 20h30
et le dimanche 18 novembre à 17h

La Compagnie de danse-théâtre **ALTERNANCIA,**
dirigée par **Maria-Rosa HAKIMIAN**

et

la Chorale **KOGHTAN de l'UGAB-Paris dirigée par Haïg Sarkissian**

présentent en commun, dans le cadre du **Festival Paris-Banlieue-Tango, «cœurs dansés, chœurs chantés»,** un spectacle de danse-théâtre et de chants folkloriques et épiques arméniens

Cité Internationale Universitaire de Paris
Maison de l'Asie du Sud-Est
59 bis, Boulevard Jourdan, Paris 14e
M° Pte d'Orléans — RER Cité Universitaire

Tarif plein:90F / Tarif réduit: 70F

Vente des billets :
3615 FNAC et FNAC BILLETEL ou sur place, le jour du spectacle.

Renseignements :
01 40 09 18 03 / 01 34 13 88 90

CHENE **CHENE**

CHENE

Grande Braderie de Noël

Donnez un sens à vos cadeaux

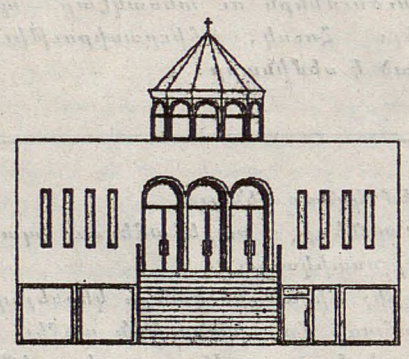
Les samedis 1er et dimanche 2 décembre de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar... livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne, brocante, cadeaux...

— bar • restaurant • tombola —

Pour la poursuite des activités de **CHENE** en Arménie, en Artsakh et au Djavakhk

au **Collège Samuel Moorat** —
26, rue Troyon, 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres — Parking assuré

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx

Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ՃԱՇ ՄԸ

բարձր հովանաւորութեամբ՝

Պարոն ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ–ի

Նախկին Նախարար եւ Իսի–լէ–Մուլինոյի Քաղաքապետ

Ելոյթ կ'ունենայ յայտնի եւ սիրուած երգիչ ԿՐԻՇԱ *եւ նուագախումբը*

Մասնակցութեամբ ԵՐԱԶ *դպրոց–պարախումբի*

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18, ԺԱՄԸ 13–ԷՆ 19

PACI–ի սրահին մէջ
25, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Տոմսերու թէ տեղեկութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ եկեղեցիի քարտուղարութեան: ☎ 01 46 44 28 52:

Հայաստանի Հանրապետութեան Առաջին Տիկին Պելլա ՔՈՉԱՐԵԱՆի բարձր հովանաւորութեամբ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Ի նպաստ Ոսկրածուծի Պատուաստի Հայկական Հիմնադրամի

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՓԻՎԱԿՈՎ (ջութակ)
ԷԼԷՆ ՄԵՐՍԻԷ (դաշնակ)

Ցայտագիր՝ Պախ, Պէթհովընի, Ֆրանք

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի

եւ աջակցութեամբ՝
Ֆրանսահայ կազմակերպութիւնները Համակարգող Խորհուրդին

ՈՒՐԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7, ժամը 20·30–ին

Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie, 75008 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
— *Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ* Հեռ· 01 46 57 42 35 • 06 14 74 92 97
01 48 24 46 57
— *Կավօ Սրահ* Հեռ· 01 49 53 05 07
— FNAC Հեռ· 08 92 68 36 22

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

2001 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11

Մի՛ անգոսնէք ձեր թշնամիները,
անոնք ձեր ստեղծածներն են:

Ի. պարու համաշխարհային զոյգ պատերազմներէն և ցեղասպանութիւններէն ետք նոր հազարամեակ թեւակոխելու խրախճանքն ու յուզումը պահ մը մոռցուցին անկայունութիւն ստեղծած առկախ հարցերը: Ջատուկի մեծ եւ փոքր կաթսաներ, իրենց մէջ եռացող վտանգաւոր խառնուրդներով փոխադրուեցան նոր դար: Ակլակերպ վհուկներու պատրաստած առնոնց պարունակէն անկանոն պղպջակներ անխմանալի ճարճատումներով կը պայթէին: Իրենց զարշահոտ արտադրութիւնը երկնքի ցածրիկ մթնոլորտին մէջ կ'առկախէին ամպի սեւ խուրձեր, որպէս բողոքի արտայայտութիւն: Այդ անճոռնի տեսարանը պիտի չքանար եւ կապտաղոյն երկինքը յստականար միայն ու միայն բնութեան կանոններուն համաձայն՝ չանթեռով եւ որոտումներով պոռթկացող փոթորիկով մը:

Այդպէս ալ եղաւ: Հրէշային յղացումով, սադայէլական պատրաստութեամբ եւ յանդուգն գործադրութեամբ արարքը չմոռեցաւ աշխարհը: Ցայտնի դարձաւ որ այս անօրինակ ահաբեկչութեան ծրնունդ տուող խմբակցութիւնը կը պատկանէր արաբական չրջանակներու: Սակայն կ'արժէ պրպտել թէ ո՞վ էր մղիչ ուժը եւ ի՞նչ էր դրդապատճառը:

Այս հարցումին պատասխանը տարածած է պատմութեան հազարամեակներուն վրայ, մինչեւ ն. ք. ԺԳ. դար: Բայց չդանդաղինք հին ժամանակներու վրայ երբ հողատարածքներ տէր կը փոխէին բռնի ուժով ու զէնքով, հին ազգերու ժողովուրդներ մէկ օրէն միւսը ստրուկ կը դառնային, քաղաքներ կը քանդուէին, քաղաքակրթութիւններ կը կորսուէին: Ցաղթող կողմին գահակալը կիսաստուած կը դառնար եւ կ'իշխէր միահեծան, մինչեւ նոր ցեղերու նոր արշաւներ, նոր իշխանաւորներ: Զկային միջազգային օրէնքներ. կային միայն մեծ պետութիւններու միջեւ կնքուած դաշինքներ, որոնք ատեն մը ի զօրու կ'ըլլային: Պարտուած կողմը կը չանար պահել իր ինքնութիւնը, իր կրօնքն ու աւանդութիւնները զոնէ: Երբեմն ազգեր, ինչպէս Հրեաները, Ասորիները, Հայերը եւ Արաբները, կը յաջողէին չճուլուիլ բոլորովին, մինչդեռ ուրիշներ կը կորսուէին պատմութեան էջերուն մէջ: Մեր նիւթէն դուրս է երկար պրպտել պատմական տուեալները. ասիկա պատմագէտներու վաւլուածին մէջ կը մնայ: Մենք զոհանանք հարեւանցի ակնարկ մը նետելով Ի. դարուն Պաղեստինի առընչուող հողամասին վրայ կատցած իրադարձութիւններուն: Առ այդ պիտի օգտուիմ Հայկ. սովետական հանրագիտարանէն, որպէս չեզոք ազբիւր:

Ա. համաշխարհային պատերազմին ընթացքին անգլիական զօրքերը մտան Պաղեստին: 1917–ին հրատարակուեցաւ Պալֆուրի յայտարարութիւնը, որով կը խոստացուէր աչակիլ Պաղեստինի մէջ հրէական ժողովուրդի ազգային օճախի մը հաստատման: 1920–ին Սան Ռէմոյի ժողովին որոշումով Պաղեստին դարձաւ բրիտանական պաղթավայր: Այս վիճակը նպաստած ըլլալով Հրեաներու վերաբերնակութեան եւ հրէական դրամագլուխի ներթափանցումին, սիոնական կազմակերպութիւններու աչխոյժ գործունէութեամբ ներգաղթեցին մօտ 450·000 Հրեաներ: Հարկաւ թէ հեռուհեռէ աւելի զգալի պիտի դառնար Արաբներու դժգոհութիւնը եւ Անգլիապիտի ստիպուէր յայտարարել թէ կը դադրեցնէր հրէական ներգաղթը: Այս որոշումէն անհանգստացող Հրեաները, ազատութիւն ձեռք բերելու գործընթացը չաղոդնելու համար յարեցան ԱՄՆ–ու:

Բ. համաշխարհային պատերազմէն յետոյ անգլիական իշխանութեան դէմ պաղեստինեան ժողովուրդներուն պայքարը աւելցաւ եւ 1947–ին Մեծն Բրիտանիա յարմար դատեց հարցը փոխանցել ՄԱԿ–ի քննարկման: ՄԱԿ–ի գլխաւոր ժողովը վերջ տուաւ անգլիական դաղթաւորութեան եւ որոչեց Պաղեստինի տարածքին վրայ ստեղծել անտեսապէս իրարու կապուած երկու անկախ պետութիւն, հրէական եւ արաբական (1947 Հոկտ. 29): Հողամասին 56%–ը պիտի տրուէր Իսրայէլի, Երուսաղէմը որպէս յատուկ վարչական միաւոր պիտի չանձնուէր ՄԱԿ–ի ղեկավարութեան: 1948 Մայիս 14–ին իրականացաւ Իսրայէլի պետութիւնը: (Զանազան պատճառներով Արաբներուն համար կարելի չեղաւ ազատ պետութիւն ստեղծելու իրենց իրաւունքը իրագործել): 1948 – 1949–ին, Իսրայէլի եւ Արաբ պետութիւններու միջեւ տեղի ունեցած պատերազմէն ետք կնքուած հաչտութեամբ Պաղեստինի սահմանուած հողերուն կէսէն աւելին եւ Երուսաղէմի արեւմըտեան մասը կցուեցան Իսրայէլի, որով 56% հողերու համեմատութիւնը բարձրացաւ 83%–ի:

Իսրայէլ, դրաւուած հողերուն վրայ ապրող բնիկ ժողովուրդէն 900·000 Արաբ բռնագաղթի ենթարկեց, որով ստեղծուեցաւ «Պաղեստինի պաղթականներու հարց մը»: 1967–ին ծայր տուած պատերազմը վեց օր ետք կասեցաւ ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդին միջամտութեամբ: Վեց օրուան ընթացքին Իսրայէլ վայրկեան յաղթութեամբ մը դրաւեց Եգիպտոսի պատկանող Սինայի թերակղզին: Սուրիոյ պատկանող Գոլանի բարձունքները եւ Պաղեստինի մնացած մասին ամբողջութիւնը, որով դաղթականներու թիւը բարձրացաւ 1·5 միլիոնի:

Աւոնք գրեթէ վերջ պիտի չփորձեմ քաղաքականութիւն ընել, այս դէպքերը մեկնաբանել չանալով յանցաւոր կամ պատասխանատու փնտռել: Այս բոլորը նիւթէ դուրս կը մնան: Միակ նպատակս է ընդհանուր համապատկերին ներդործութիւնը կոտահել Արաբներու վրայ· այլ խօսքով՝ եղելութիւնները անդամ մըն ալ դիտել չանալ արաբական տեսանկիւնէ: Մինչեւ Փոքր Ասիա իրենց արշաւին մէջ Ապպասի եւ Իմեւի Ասաբներ բազմաթիւ հին տէրութիւններ նուաճեցին մինչեւ Հնդկաստանի սահմանները եւ դրաւեցին ամբողջութեամբ Հիւսիսային Ափրիկէն: Իրենց քաղաքակրթութեան կնիքը դրին նոյնիսկ Սպանիոյ վրայ (Ը. – Ժ. դար):

Արաբները, իրենց ցեղին արժանապատուութիւնը խորտակուած, անիրաւուած եւ իրաւազրկուած ըլլալու համոզումով մատնուած ստորակայութեան բարդոյթին մէջ Հրեաներու դէմ աճող թշնամութեան զուգահեռ, ընթացք տուին նաեւ ԱՄՆ–ու հանդէպ ատելութեան մը: Իսրայէլ–արաբ ճակատումներու եւին ԱՄՆ–ու դերը ակներեւ էր: Կը հաւատային որ ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդին քուէարկած բանաձեւին հակառակելով դրաւեալ հողերը չվերադարձնող եւ ի վերայ ամենայնի Պաղեստինի դէմ յարձակողական քաղաքականութիւն վարելէ չդադրող Հրեաները ուժ եւ վստահութիւն կը գտնէին Ամերիկացիներու մօտ: Այս պարագան վերջին անդամ աչքի զարկաւ ցեղասպանութեան դէմ ՄԱԿ–ի կողմէ սարքուած Համաշխարհային Ժողովին Օգոստոս 31 / Սեպտեմբեր 7, որ արժանի կարեւորութեամբ արձագանգ չգտաւ հայ մամուլին մէջ: «Հորիզոն», իր Սեպտեմբեր 17–ի թիւին մէջ կ'անդրադառնար թէ ժընեւի նախապատրաստական հանդիպումներուն սուր բանավէճերու տեղի տուած էր Միջին – Արեւելքի տագնապն ու սիոնականութիւնը ցեղասպանութեան հետ նոյնացնելու արաբական փորձը, որ հանդիպած էր Իսրայէլի կողքին նաեւ ԱՄՆ–ու բուռն ընդդիմութեան եւ ի վերջոյ մերժուած էր: Արդէն չատ թարմ էր այն վէրքը զոր ստացած էր Պաղեստին, իսրայէլեան բանակին կողմէ սպաննուած Պաղեստինի Ազատագրութեան ժողովրդական ճակատի պետ Ապու Ալի Մուսթաֆայի կորուստով: Հաւանաբար այս զոյգ պատահարներն էին, որոնք յորդեցուցած էին Արաբներու համբերութեան բաժակը:

*
**

Ամէն անձ կամ կազմակերպութիւն վրէժ լուծելու իր կերպը, նոյնիսկ երբեմն կարելի է ըսել իրաւունքը ունի, ինչպէս ամէն երկիր յանցագործը պատժելու համար ունի իր օրէնքը: Իսլամին «չէրիաթ»ը մեղի խորչանք տալու աստիճան ծայրայեղ ու խիստ է. իսկ ահաբեկչութեան մէջ գլխաւոր յատկանիչ է զգայացունց ըլլալը:

Սեպտեմբեր 11–ին ահաբեկչական ճամբով եկած պատասխանը եղաւ անմարդկային եւ հրէշային, սատանայական մտքի յղացումով:

Ամն ստիպուած էին փոխադարձութեան դիմել, վերականդնելու համար իրենց վիրաւորուած հպարտութիւնը եւ ժողովուրդին ինքնավստահութիւնը: Սակայն, եթէ նոյնիսկ չահին պատերազմը, այսինքն նոյնիսկ եթէ հասնին իրենց նպատակին եւ ողջ կամ մեռեալ ձեռք ձրդեն Պէն Լատէնը, ցրուեն ու քանդեն Թալիպանեան այն բոլոր բջիջները ուր կը մարզուին մահը արհամարհող ահաբեկիչները, պիտի չկարենան ապահովելու իրենց երկրին եւ աչխարհի տարածքին այն ապահովութիւնը, որ երջանկութեան գոյութեան դլխաւոր պայմաններէն մէկն է: Անցաւ այլեւս այն չրջանը, ինչպէս անցած էին արդէն այն ժամանակները, երբ մարդիկ զիչերները պէտք չէին զգար կղպելու իրենց բնակարաններուն դուռները:

Ամն լուրջի առին այս յարձակումը եւ պատերազմ որակեցին զայն: Զկրկնելու համար Վիէթնամի անփառունակ պարտութիւնը, չթաղդատուելու համար Սովետական Միութեան անյաջող պատերազմին հետ, սահմանափակեցին ձեռնարկին նպատակը եւ հակառակ ատոր չանացին գործակցութիւնը ապահովել քաղաքակիրթ աչխարհին եւ Աֆղանիստանի սահմանակից երկիրներու: Արտօնութիւնը առին նաեւ ՄԱԿ–ին: Թալիպանները վտրտեցին որպէս քրիստոնեաներու կողմէ իսլամական աչխարհին դէմ ձեռնարկուած պատերազմ մը ցոյց տալ այս յարձակումը եւ որոչ չափով ալ յաջողեցան դրգռել զանազան կրօնակից երկիրներու ամէնէն տգէտ եւ մոլեռանդ դասակարգը: Թալիպանները հրահրելու համար այս հակազդեցութիւնները, ամերիկեան ռմբակոծումներուն սկսած առաջին օրէն իսկ իրենց զեկուցումները յատկացուցին ոչ – զինուորական, քաղաքացի մեռեալներու թիւի հաղորդումներուն. 14–50–100 ... 400: Ամերիկացիները իրենց քարոզչութեան մէջ չէչտեցին եւ կրկնեցին թէ իրենց կռիւը ոչ թէ իսլամական աչխարհին, այլ՝ ահաբեկիչներուն դէմ է եւ այս վերջիններուն անուններէն արարքը կատարող Պէն Լատէնը չյանձնող Թալիպաններուն է որ պատերազմ յայտարարած են: Սակայն նախապէս գործածուած ճախորդ բառ մը՝ «խաչակրութիւն»ը եւս նպաստած ըլլալ կը թուի որ Թալիպան – Պէն Լատէնն ճակատը յաջողի գրգռել մահմետական աչխարհը, մանաւանդ Փաքիստանի ժողովուրդը, «բոլոր իսլամները եղբայր են, իսլամը իսլամին դէմ գէնք չի պարպեր, ինչպէս եղբայրը եղբօր դէմ»: Կարծես Թալիպանները իսլամ են եւ Աֆղանիստանի միւս տարրերը իսլամ չեն, որոնց միջեւ կռիւը անպակաս է: Կարծես Իրաք եւ Իրան պատերազմը երկու իսլամ երկիրներու միջեւ չէր եղած, կամ Իրաքի յարձակումը Քուէյթի եւ Սաուտի Արաբիոյ վրայ, տարբեր կրօնքի պատկանող հաւաքականութիւններ դէմ առ դէմ կը հանէր:

Իսլամական աչխարհէն դուրս ալ, քաղաքակիրթ երկիրներու խաղաղասէր տարրերն կողմէ երկու – երեք հազար հոգիի մասնակցութեամբ քայլարչաւներ կը կազմակերպուին ու կը պահանջուի դադրեցնել ռմբակոծումները: Երանի թէ տիեզերական քաղաքակրթութիւնը հատած ըլլար այդ որակին, ուր մեղանչումներու դէմ ներողամտութիւնը վնատակար չնըկատուէր այլեւս: Երբ մահապատիժն իսկ իր պաչտպաններն ունի տակաւին, այդ բարեհոդի ցուցարարները կամ չատ միամիտ են եւ կամ աւելի մեծ հաւանականութեամբ՝ յետին միտք կը հետապնդեն:

ԱՐԱՁ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍՏԱՁԱՆՔ

ՏԵՁՐ - ԷՋ - ՁՕՐԻ
ԱՔՍՈՐԵԱԼԸ
Օսմանեան Հայերի 1915–ի ոխտը
թարգմանուած ֆրանսերէնէ
հրատարակութենէն

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԿԱՐՈՖ
Երեւան 2001

N. MAKAROFF
39, Quai de Grenelle, 75015 Paris

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅ ԳԱՂԹՕՁԱԽՆԵՐ, ՅԱՐԱԲԵՐԱԲԱՐ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՆ

ՌՈՄԱՆԻ, ՊԱՔՈՎԻ ԵՒ ԹՐԿՈՒ ՕԳՆԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Ռումանահայ հին եւ մինչեւ արդի ժամանակներ իրենց դոյութիւնը պահած դաղութներէն են Ռոմանի, Պաքովի եւ Թրկու Օգնայի համայնքները. անոնք ԺԹ. դարու եւ մինչեւ Ի. դարու սկիզբի ռումանահայ պաղթօճախներու չարքին կարեւոր դերակատարութիւն ունեցած են:

ՌՈՄԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Ռոման քաղաք մըն է Ռումանիոյ հիւսիս – արեւելքը, Մոլտովա գետի ձախ ափին, Մոլտովա եւ Սիրէթ գետերու գետաբերանին: Անիկա հիմնուած է Ռոման Մուչաթի կողմէ, որ 1392 – 1394 տարիներուն Մոլտաւիոյ իչխան եղած է. անոր հիմնած քաղաքը 1392–ին գրուած նամակի մը մէջ «Մեր Ռոման քաղաքը» կոչած է: Ռոման Մուչաթ նորակառոյց քաղաքին մօտակայ Զեթաթուլ բարձունքին վրայ ամրութիւն կառուցեց: իր հիմնադրութենէն անմիջապէս ետք Ռոման գիրէթի հովիտին մէջէն դէպի Սուչաւա եւ Դանուբի նաւահանդիստներ երկարող ճամբուն վրայ առեւտրական կայանի վերածուեցաւ: Ալեքսանտր Բարեպաչտի իչխանութեան ժամանակ հոն եպիսկոպոսութիւն հաստատուեցաւ:

Ռոման Մոլտաւիոյ առեւտուրի եւ արհեստներու կեդրոնի վերածուեցաւ. անոր կառուցման մասնակցեցան Ղրիմէն գաղթած Հայերը: Ռոմանի հայ համայնքը ստուարացաւ 1418–ին, երբ Ալեքսանտր Բարեպաչտի օրով Լեհաստանէն գաղթական Հայեր հաստատուեցան հոն: Թուրքիոյ կողմէ Ղրիմի նուաճումէն ետք (1475) մեծ թիւով Հայեր Ղրիմէն գաղթելով Ռոմանի մէջ բնակութիւն հաստատեցին: ԺԵ. դարու վերջաւորութեան տուեալներով Հայերը 740 ընտանիք կը հաչուէին եւ քաղաքի բնակչութեան մօտաւորապէս կէսը կը կազմէին:

Ռոմանի Հայերը գաղթականութեան առաջին տարիներէն եկեղեցի կառուցած են, որ սակայն քանդուած է Շթեֆան Ռարէշի կողմէ: Այնուհետեւ Հայերը տեղացի Ռուսերէն փայտաչէն եկեղեցի մը գնած են, իսկ Յակոբջայի նուիրատուութեամբ 1609–ին կառուցուած է քարաչէն Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Ռոմանի Հայերը ընդհանրապէս առեւտրականներ եւ արհեստաւորներ էին. անոնք անուանի էի յատկապէս իրենց վարպետ կաշեգործներ ու մոմագործներ. չատեր այդիներ ունէին եւ գինեգործութեամբ կը զբաղէին: Արհեստակցական միութիւնները՝ պրեսպաները կարեւոր դերակատարութիւն ունէին համայնքի կեանքի մէջ, իսկ թաղականներն ու հոգաբարձուները «ազգային կառավարութիւն»ը կը կազմէին եւ ազգային կեանքը կը ղեկավարէին:

Ռոմանէն չատ մը Հայեր 1672–ին Թրանսիլվանիա գաղթեցին: ԺԹ. դարու սկիզբ թուական Հայեր կը բնակէին Ռոմանի մէջ. անոնք ունէին ղբոց, որ սակայն 1841–ին պետական հողատարածքի վրայ կը գտնուէին: Ժամանակի ընթացքին Ռոմանի Հայ համայնքը 15 հազար բնակիչ ունէր, որուն եօթանասուն տոկոսը Հայեր էին. այս ժամանակ Ռոման արդէն կորսնցուցած էր արհեստներու եւ առեւտուրի կեդրոնի իր հանգամանքը, այնպէս որ, Հայերը աւելի երկրագործութեամբ ու անտառատնտեսութեամբ կը զբաղէին, եւ չատ մը ընտանիքներ անտառատէր ու հողատէր էին, կային նաեւ առեւտրականներ:

Ռոմանի հայ հին, երեւելի եւ հողատէր ընտանիքներէն էին Սողոմոնեանները, որոնք ճանչցուած էին իրրեւ եկեղեցասէր ու ազգասէր ընտանիք. անոնց միչտ բարեգործութիւններ կատարած են եւ ընկերական բարձր դիրքի վրայ կը գտնուէին: Այս ժամանակ անոնց ներկայացուչիչն էր Թէոդորոս աղա Սողոմոնեան, որ իր բարեգործութեամբ հռչակաւոր դարձած էր ամբողջ Ռումանիոյ մէջ. ան եւ կինը Տօնիկ իրենց ծախքով 1864–ին վերանորոգեցին Ս. Աստուածածին եկեղեցին: Եկեղեցին

ղեցին այդ ժամանակ տարեկան եօթէն ութ հազար ֆրանք հասոյթ բերող կալուածներ եւ եկամուտի այլ աղբիւրներ ունէր: Եկեղեցւոյ մատեաններուն մաս կը կազմէր Ժ. դարէն պահուած գրչագիր աւետարան մը:

Թէոդորոս աղա Սողոմոնեանի եւ զաւկին՝ Նիկողայոսի նուիրատուութեամբ 1883 Մայիս 16-ին ձեռնարկուեցաւ երկարի երկսեռ վարժարանի մը կառուցման. անոր բացումը կատարուեցաւ 1884 Սեպտեմբեր 30-ին: Թէոդորոս աղա վարժարանին կտակեց չիւուն հազար ֆրանք, որուն տոկոսով ռոմանցիք պահեցին հայ ուսուցիչ մը եւ ուսուցչուհի մը:

Դպրոցին տեսուչի եւ հայերէնի ուսուցիչի պաշտօնին հրաւիրուեցաւ վանեցի Մանուէլ Մխրտիտեան. ան հմուտ աղբիւրագէտ ու մանկավարժ էր, ուսած՝ վանի Ս. Թարգմանչաց, Վաղարշապատի Գէորգեան վարժարանները, եւ Խրիմեան Հայրիկի պատրիարքութեան օրով (1869 - 1873) անոր անձնական քարտուղարը եղած էր: Ռումանիա հաստատուելով՝ ան աշխատեցաւ հայ նոր սերունդի դաստիարակութեամբ, միաժամանակ ուղեւորութիւններ կատարեց դէպի Ղրիմ եւ Արեւմտեան Հայաստան եւ հայ ազգագրութեան վերաբերեալ անգնահատելի տեղեկութիւններ հաւաքեց:

Հակառակ չափուած մեծ ճիգերուն, իրրեւ աշակերտ միայն քանի մը աղջիկներ եւ վեց - եօթը մանչեր բոլորուեցան դպրոցին չուրջ, ուր անոնք իրենց ուսուցիչին՝ Մանուէլ Մխրտիտեանի չունչին տակ ընթերցանութիւն, քիչ մը դրել - կարդալ եւ համրել սորվեցան:

Ռոմանի նշանաւոր եւ ամէնէն մեծ դերդաստաններէն էին Պուզաթեանները. անոնք հոն հաստատուած էին ԺԷ. դարուն, եւ մեծահարուստ կալուածատէրեր էին. անոնց մօտ պահուած վկայագիրներէն Հայոց Ռումանիոյ մէջ կալուածի գնելու իրաւունքը վերստանալուն մեծապէս նպաստած էր: Անոնցմէ Խաչիկ Պուզաթեան, որ Պոթոշանի Գարբրիէլ վարժապետի աշակերտներէն էր, 35 տարի ուսուցչութեան պաշտօն վարեց Ռոմանի մէջ՝ եւ րախտաբժան դեր կատարելով հայ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան մէջ: Պուզաթեաններ Ռոմանի մէջ իրենց հեղինակութիւնը պահեցին մինչեւ Ի. դարուն կէսերը, որմէ ետք, երբ այլեւս անձնական թիւով հայութիւն մնացած էր հոն, իրենք ալ ցրուեցան տարբեր քաղաքներ ու երկիրներ:

Ներկայիս հատուկենտ Հայեր կը բնակին Ռոմանի մէջ:

ԱՊՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՐՍԻՆԷ ԽԱՆՃԵԱՆ ՆՈՐ ԴԵՐԵՐՈՎ

ՇԱՐԺԱՊԱՏԿԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ ՏԻԿԻՆ ԱԹՈՄ ԵՂՈՑԵԱՆ ԱՆՈՒՆՈՎ ՃԱՆՉՈՒԱԾ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻՆ ԿԸ ՄԱՐՄՆԱՒՈՐԷ ԻԴԱԿԱՆ ԲԱՐԴ ՏԻՊԱՐՆԵՐ

Գանատահայ դերասանուհի Արսինէ Խանճեան պիտի մարմնաւորէ գրական, մշակութային եւ սեռային կուռքի մը՝ Անայիս Նինի դերը, Տիզնիի մանկական ժապաւէններու «Մենթորզ» չարքին մէջ: Ժապաւէնին նկարահանումը սկսաւ անցեալ Սեպտեմբերին, Լոմինթընի մէջ:

Սեռային պատմութիւններու եւ յուշագրութիւններու հռչակաւոր հեղինակ Անայիս Նին անհատնական ընտրութիւն մը կը թուէր ըլլալ մանուկներու համար: «Մենթորզ» չարքին պատկանող երեւակայական իւրաքանչիւր ժապաւէնի մէջ պատմական դէմք մը կը փոխադրուի ներկայ աշխարհ, որպէսզի օգնէ երկու պատանիներու՝ Սայմընի եւ Քրիսթըլի, իրենց առօրեայ հարցերը դիմադրաւելու մէջ: Այնչափնէն մինչեւ ճենկիզ Խան վերադարձած են այս պարտականութիւնը կատարելու: Սակայն Անայիս Նինը տղեկոչելը, որպէսզի ան օգնէ Քրիսթըլի՝ ողջ հետ անոր յարաբերութիւնները դիւրացնելու համար, բաւական յանդուգն, բայց նաեւ պատշաճ ընտրութիւն մը կը նկատուի:

«Հետաքրքրական ընտրանք մըն է Անայիսը 14 տարեկան մանկամարդ աղջկան մը կուռքին վերածելը», ըսած է Խանճեան «Տի Էտմինթըն Սաո» թերթին հետ հարցազրոյցի մը առիթով: «Անայիս չատ խնդրայարոյց անձ մըն էր իրեն ժամանակակից կիներուն եւ ընդհանրապէս ընկերութեան համար»:

Նոյն թերթը անմիջապէս կը հանդստացնէ ծնողները՝ դրելով, որ ժապաւէնին բնագիրը սեռային ուղղակի կամ անուղղակի ոչ մէկ ակնարկութիւն կը բովանդակէ, այլ Քրիսթըլի զգացումները կը պեղէ ընտանեկան արժէքներու եւ սկզբունքներու նկատմամբ փափկանկատ մօտեցումով:

Արսինէ Խանճեան դերեր մարմնաւորած է իր ամուսնին՝ բեմադիր Աթոմ Եղոյեանի բոլոր ժապաւէններուն մէջ: Ան ծանօթ է իգական ուժեղ եւ բարդ տիպարներու իր մարմնաւորումներով: Անայիս Նին դրական դէմքէ մը աւելի՝ մշակութային տիպար մըն է Խանճեանի համար:

Խանճեան կը պատմէ, թէ ցնցուած է, երբ վերջերս իր զաւկին հետ ներկայ դտնուած է դպրոց վերադարձի առիթով կազմակերպուած նորաճեւութեան ցուցադրութեան մը, որուն ընթացքին սեռայնութեան բացայայտ դրսեւորում մը նկատած է դպրոցական աշակերտներու նպատակաուղղուած ձեռնարկի մը մէջ:

«Սեռայնութիւնն ու զգայնութիւնը անվիճելիօրէն ներկայ են 14 տարեկան պատանիներու կեանքին մէջ եւ այդ մէկը չատ կանուխ հասկցած եմ, սակայն սեռայնութեան արտաքին դրսեւորումը զարմանալի էր ինծի համար», ըսած է Խանճեան՝ տեսնելէ ետք կարճ փէչերով, երկար մոյկերով չատ նեղ ու չատ բաց հագուստներով եւ աներեւակայելի չափարով մանկամարդ աղջիկներու հագուստի ցուցադրութիւնը:

Հետեւաբար ան պատշաճ կը նկատէ ժապաւէնին բնագիրին մէջ «սեռայնութիւն» բառին փոխարէն՝ «զգայնութիւն» բառին գործածութիւնը: «Բեմադիրը ըսաւ, որ լաւ կ'ըլլար, եթէ «սեռ» եւ «զգայնութիւն» բառերը արտասանելու ժամանակ զանոնք բաժնէի իրարմէ, որովհետեւ օրերով մտածած էին այս բառը ընտրելու համար», կ'ըսէ ան:

Հոկտեմբերի սկիզբը Նիւ - Եորքի Շարժապատկերի փառատօնին առիթով ցուցադրուեցաւ Քաթըրին Պրէյայի «Ֆէր կըրլ» ժապաւէնը, որուն մէջ Արսինէ Խանճեան կը մարմնաւորէ ղղաղզիա, կատաղի արտայայտութիւններով եւ իր աղջիկ զաւակներուն ֆիզիքական երեւոյթը ծաղրող մօր մը դերը: Քանի մը չաբաթ առաջ ամերիկեան «Սի - Պի - Կս» կայանէն ցուցադրուեցաւ Քէն Ֆինքլմանի «Փորէյն սպոճէքց» ժապաւէնը, որուն մէջ եւս ան ստանձնած է իգական տիրական ներկայութեամբ տիպարի մը դերը:

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՔՃՐՈՒԹԻ ամերիկեան համալսարանի «Խէմպլի Հոլ»ի մէջ, Հոկտեմբեր 12-ին եւ 13-ին, կազմակերպութեամբ Հ. Բ. Ը. Մ. - Հ. Ե. Ը. «Անդրանիկ» Մշակութային Միութեան տեղի ունեցած են համերգներ նուիրուած յաջորդաբար 95 եւ 70-ամեակներուն: Ցայտագիրը կը կազմէր Հայաստանի պետական երաժշտական նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Արամ Ղարաբէկեանի: Սոփրանօ Նունէ Բաղալեան բերած է իր մասնակցութիւնը: Նուագուած են դասական կտորներ եւ հայկական երաժիշտներու գործեր մեծ յաջողութիւն արձանագրելով:

ՄԱՄԼՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

ԹԻՒ 20

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ներկայիս Գերմանահայոց Կեդրոնական Խորհուրդը կուզայ չնորհաւորելու Գերմանահայոց Թեմի ստեղծման տասնամեակը:

Գերմանահայոց Թեմի մը ստեղծման նախաձեռնողներէն էին նաեւ մեր կազմակերպութեան որոշ անդամներ, որոնք իրենց առաջնորդ առաջարկեցին Գարեգին վարդապետը, ան պատճառով որ ան իր ուսումը Գերմանիոյ մէջ ստանալով ծանօթ էր տեղւոյն համայնքին:

Գարեգին Արք. Պէքճեանի գլխաւորութեամբ Առաջնորդարանը ստեղծեց կազմակերպչական կառոյց, իր կանոնագրութեամբ, կարգի դրաւ եկեղեցական կեանքը, տալով անոր ամուր նիւթական հիմք, Քէօլնի Համայնքի Կեդրոնատեղին նպաստավայր ունենալով:

Դժբախտաբար առաջին օրէն իսկ Գերմանիոյ Հայ համայնքի կառոյցին եւ անոր զարգացման հեռանկարներու հետ կապուած սկզբունքի լուրջ տարակարծութիւններ ստեղծուեցան, որուն իրրեւ հետեւանք մինչեւ օրերս կը չարունակուի լարուած մթնոլորտ մը տիրել, քանի որ տարբեր մօտեցումներ կան սփիւռքեան Հայ Համայնքի մը հասկացողութեան ըմբռնումին չուրջ աշխարհականացած առեւտեան ընկերութենէ մը ներս:

Այսօր այս տարբեր հասկացողութիւններու իրրեւ հետեւանք յառաջ եկած են լարուածութիւններ միութիւններու միջեւ, անհաչտ, ցաւալի իրավիճակ մը որ կը չարունակէ ցաւ եւ մտահոգութիւն պատճառել մեզի:

Երբ մենք այսօր իրրեւ Գերմանահայոց կեդրոնական Խորհուրդ իրեն անդամ միութիւններով կուգանք չնորհաւորելու Գերմանիոյ հայ եկեղեցւոյ Առաջնորդ Գարեգին Արքեպիսկոպոս Պէքճեանի ճիգերուն չնորհիւ բարելաւուած եկեղեցական կեանքը եւ անցեալի հետ անբաղդատելի ծիսական - կրօնական մատակարարման գործը, կ'ուզենք նաեւ տասնամեակի բոլորման այս առիթէն օգտուելով կոչ ընել բեւեռացումը յաղթահարելու, երկխօսութեան վայր մը ստեղծել, որուն միջոցաւ իրերհասկացողութեան սկիզբ մը դնել ի չահ Գերմանիոյ համայնքի զարգացման հեռանկարին:

Մեր բոլորին հաստատ համոզումն է թէ ուժերու առաւելագոյն համախմբմամբ միայն կարելի պիտի ըլլայ իրագործել կարեւոր ծրագիրները՝ հայակերտումը, Հայ Դատի հետապնդումը եւ հայաստանի նեցուկ հանդիսանալը, որուն սատարելու համար մեր խորհուրդը միշտ պատրաստ է:

Այս յոյսերով լի կուգանք Գերմանահայոց Առաջնորդին, իր գործակիցներուն եւ թեմական Խորհուրդին, եկեղեցական եւ ազգային առաքելութեան մէջ յաջողութիւն մաղթելու:

Մեր յիշողութեան աւանդութիւնը կրող 1700-ամեայ հայ եկեղեցին մեծ դեր ունի կատարելիք իրրեւ յենարան մեր ինքնութեան:

Գերմանահայոց
Կեդրոնական Խորհուրդ

Ատենապետ՝
Տօքթ. ՇԱՒԱՐՇ ՅՈՎԱՍԱՓԵԱՆ

Լորցվայլըր
1 - 11 - 2001

ԹԻՒ 17 ԽԱՉԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՑ

Ա՛ղմ երիտասարդը անընդհատ սենեակին մէջ կը դառնար գառագեղի մը մէջ բանտարկուած առիւծի մը պէս:

Իրիկուն եղաւ, եւ տակաւին բան մը չէր դրած բերանը, սակայն բնաւ անօթութիւն չէր զգար: Մէկ քանի անգամ ոստիկանը եկաւ հարցնելու, թէ ուտելիք կ'ուզէ՞ր:

- Ո՛չ, - պատասխանեց:

Բայց ի վերջոյ խորհեցաւ, թէ այս ծոմապահութիւնը կրնար իր կորովը, որուն այնքա՜ն պէտք ունէր, տկարացնել եւ քիչ մը բան բերել տալով՝ կերաւ:

Գիշեր եղաւ, եւ դարձեալ հարցնող, փնտռող չկար:

Ցուսահատութիւնը կը տիրէր իր վրայ:

Աթոռի մը վրայ ինկաւ եւ փորձեց քընանալ:

Երկար առեն անքուն մնալէ ետքը վերջապէս աչքերը փակեց:

Բայց ահա՛ դուռը բացուեցաւ, եւ ոստիկան մը ներս մտաւ:

- Քալէ՛, - ըսաւ, - միւսիր էֆէնտին քեզ կ'ուզէ:

Թօշիկեան ոտքի ելաւ եւ ժամացոյցը նայեցաւ: Կէս գիշերին քսան վայրկեան կար:

- Այս ատեն ի՞նչ պիտի ընէ զիս, - հարցուց կասկածոտ չեշտով մը:

- Չեմ գիտեր, քալէ՛:

Վայրկեան մը եռքը կը մտնէին Քլամը սիւասիի տնօրէնն Րէչատ պէյի սենեակը:

Տնօրէնը բազմած էր իր գրասեղանին առջեւ եւ առջեւը դրուած թուղթերու դէզ մը աչքէ կ'անցընէր:

Խմբագիրը յարգանքով բարեւեց եւ ոտքի վրայ կեցաւ:

- Ձեր անունը ի՞նչ է, - հարցուց Րէչատ պէյ:

- Վահան Թօշիկեան:

- Արհեստնիդ ի՞նչ է:

- Խմբագիր եմ:

- Ո՞ր թերթին կ'աշխատակցիք:

- «Վերջին լուր»ի:

- Ամուսնացա՞ծ էք:

- Այո՛:

Զաւակ ունի՞ք:

- Ո՛չ:

- Ո՞ւր կը բնակիք:

- Բանկալթի:

- Դուք եւրոպա բնակող անձերու հետ յարաբերութիւն ունի՞ք եղեր:

- Ի՞նչ տեսակ անձեր:

- Պետութեան դէմ դաւաճանող վնասակար անձերու հետ յարաբերութիւն ունի՞ք եղեր:

- Բնա՛ւ երբեք... այդ բանը չեմ ընդունիր:

- Քիչ մը եռքը պիտի ապացուցանեմ:

- Անկարելի է, պէ՛յ էֆէնտի, ես երբեք այդ տեսակ անձեր չեմ ճանչցած ու հետերնին յարաբերութիւն ունեցած:

- Դուք եւրոպա պտըտած եւ զանազան քաղաքներու մէջ բնակա՞ծ էք, - չարունակեց Րէչատ:

- Եթէ ես Վահան Թօշիկեանն եմ, բնա՛ւ եւրոպա ոտք դրած չեմ:

- Պիտի ապացուցանենք եւրոպա երթալը:

- Գոյութիւն չունեցող իրողութիւն մը ինչպէ՞ս կրնաք ապացուցանել:

- Քիչ եռքը կը տեսնուինք: Ուրեմն կը պնդէք, թէ ոտքերնիդ Պոլսէն դուրս դրած չէ՞ք:

- Ես այդպիսի բան չըսի, միայն ըսի, թէ եւրոպա չեմ գացած:

- Ո՞ւր գացած էք ուրեմն:

- Իզմիր գտնուած եմ բաւական ատեն:

- Ի՞նչ գործով կը զբաղէիք հոն:

- Խմբագրութեամբ, «Արշալոյս» թերթը կը հրատարակէի:

- Որչա՞փ ատենէ ի վեր «Վերջին լուր»ին կ'աշխատակցիք:

- Իր հրատարակուիլ սկսելէն ի վեր... այսինքն քանի մը ամիսէ ի վեր:

- Երբ գացած էք եւրոպա:

- Բայց, պէ՛յ էֆէնտի, ձեզի արդէն ըսի, որ ես երբեք եւրոպա չեմ գացած:

- Անօգուտ է ուրանալդ, լաւագոյն է, որ ամէն բան տեղն ի տեղօք խոստովանիք:

- Ճշմարտութիւնը կը խօսիմ:

- Մենք ամէն բան գիտենք, մեզի մոլորեցնելու մի՛ աշխատիք... ապացոյցներ ունինք:

- Չեմ գիտեր, թէ ի՞նչ արժէք ունին ձեր ապացոյցները, բայց ես կը պնդեմ եւ կրնամ հաստատել, թէ եւրոպա չեմ գացած:

- Եւրոպա գտնուող ո՞ր անձերուն հետ կը թղթակցիք:

- Ոչ ոքի հետ:

- Բնաւ թղթակցութեան մէջ չէ՞ք ծանօթ անձնաւորութեան մը հետ:

- Չէ՛, - պատասխանեց Թօշիկեան հաստատ չեշտով մը:

- Մեր կառավարութեան դէմ դաւանող անձի մը հետ, - պնդեց Քլամը սիւասիի տնօրէնը:

- Պատուոյս վրայ կ'երդնում, որ չէ:

- Եւ հիմա հակառակը ապացուցանե՞մ:

Անկարելի է:

Րէչատ պէյ գրասեղանին գզրոցը քաշեց եւ փոքրիկ թուղթ մը հանեց անկէ:

Այցաքարտ մըն էր:

- Այս այցաքարտը որո՞ւնն է, - հարցուց՝ զայն Թօշիկեանի ցոյց տալով:

Այս վերջինը մօտեցաւ եւ այցաքարտին վրայ Փրանսերէն գրուած կարդաց իր անունը. «Վահան Թօշիկեան, խմբագիր "Վերջին լուր" օրաթերթի»:

(Շար. 101)

Տիկին Մարի-Լուիզ Ֆէօվրիէ, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Կի Պուէչ եւ զաւակները,
Պ. Սարգիս Սէիսեան,
Տէր եւ Տիկին Ժան-Միշէլ Տրէնիօ եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ժան-Փիէր Քրեթէ եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան եւ զաւակները,
Տիկին Սիրանոյշ Թիւթիւնճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արամ Շեհիրլի եւ զաւակները (Պոլիս),
Այրի Տիկին Արմինէ Գէորգեան, զաւակը եւ թոռները (Պոլիս),
ինչպէս նաեւ Սէիսեան, Փափազեան, Կիրակոսեան (Հայաստան), Տէր-Մերկերեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, նանիին, հօրաքրոջ, քեռկինին, զարմուհիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՇՆՈՐՀԻԿ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ
(ծնեալ՝ Սէիսեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 12-ին, 90 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 16, ժամը 14·30-ին Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին 6, rue Père Komitas, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շաւիլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Ֆէօվրիէ եւ Պուէ ընտանիքներուն, ինչպէս նաեւ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեանի:

(Շար. Ա. էջէն)

մըն է: Ամերիկացիք կ'ուզեն ձեռք դնել չրջանին ուժանիւթի հարստութեանց վրայ: Հարիւրաւոր քաղաքացիներ կը մեռնին ռումբերուն տակ: Թուրքիա գլխուն փորձանք պիտի բերէ մխրճուելով այս հարցին մէջ»: Դեռ կայ Մեհմէթ մը որ կողմնակից է մասնակցութեան ի չահ Թուրքիոյ. – «Թուրքիան կարեւոր երկիր մըն է: Եթէ Ամերիկացիք Իրաքի վրայ յարձակին, չատ պարզ է: Մենք ալ Իրաք կը մանենք եւ Մուսուլն ու Քէրքիւքը կ'առնենք: Եւ Եւրոպական Միութիւնը ստիպուած կ'ըլլայ մեզ ընդունիլ»:

Ուրեմն, կը գրէ Ն. Փոփ, 99% մահմեդական այս երկիրը չատ տարակարծիք է: «Եթի Շափաբ»ի խմբագրին համար, պատճառը տեղեկութեան պակաս է կառավարութեան կողմէ: Մեր դեկավարները, կը գրէ, չկրցան բացատրել Թրքական դիրքին ինչո՞ւն եւ ինչպէ՞սը: Մնաց որ հանրային կարծիքը մեծ կարեւորութիւն չունի Թուրքիոյ մէջ եւ դեր չունի իշխանութիւններուն վրայ: Ջանտարի համար, Անդարա պէտք է բացայայտ կերպով իր դիրքը ճշդէ ի նպաստ արեւմտեան ճակատին: Պոլսոյ համալսարանի միջազգային յարաբերութիւններու դասախօսներէն՝ Սոլի Էօզէլ տրամաբանական կը գտնէ Թուրքիոյ դիրքը, ան կ'ըսէ. – «Եթէ Թուրքիա կ'ուզէ աչք ունենալ կեդրոնական Ասիոյ քաղաքական հաւասարակշռութեանց վրայ, պէտք է մասնակցի: Ռուսաստանն ալ կը մասնակցի»:

Ահմէթ Թաչկէթիրէն, իսլամական չափաւոր «Եթի Շափաբ»ի մէջ, կը գրէ թէ կարելի է միաժամանակ թալիպաններու եւ ամերիկեան ռմբակոծութեանց դէմ ըլլալ:

Ձախն ալ պատերազմին դէմ է, Ազատութիւն եւ Համախոհութիւն կուսակցութեան մէկ դեկավարը՝ Ուֆուք Ուրաս կ'ըսէ. – «Մխայն պատժական արշաւանք մր չէ թալիպաններու եւ Պէն Լատէնի դէմ: Հիմա, գործողութիւն մըն է որ կը ձգտի կրկին գծել չրջանին քաղաքական աշխարհակալութեան կարիքներուն համար: Աւելին, կարելիութիւնը կայ որ հակամարտութիւնը տարածուի մինչեւ Մերձաւոր – Արեւելք»:

Սոլի Էօզէլ գոհ է Թուրքիոյ զօրակցութենէն: «Կասկած չկայ, կ'ըսէ, որ Միացեալ – Նահանգները վերարժեւորեցին Թուրքիոյ դիմագիծը: Ի վերջոյ, Թուրքիա պիտի ստանայ այն դրամը որուն պէտք ունի: Մեր մասնակցութիւնը նոր զարկ պիտի տայ, տնտեսական եւ դիւանագիտական գետնի վրայ»:

*
**

Նոյն թիւին մէջ, Նիքոլ Փոփ, կ'անդրադառնայ ծանօթ լրագրող Մեհմեթ Ալի Պիրանտի հեռատեսիլի յայտագրերուն: Անոր մօտեցումը աւելի նուրբ է: Գտնելով հանդերձ որ կառավարութիւնը ըրած է ինչ որ պէտք է ընէր, կը խորհի նոյնիսկ աւելին պէտք է ընէր, չուզեր որ Ափղանիստանը Անգլիայի եւ Ամերիկայի դաշինքին ձգուի: Այդ քաղաքականութեան մէջ վտանգներ կը տեսնէ Անգարայի համար: Իր մտահոգութիւնն այն է որ գործողութիւնները տարածուին դէպի Իրաք. – «Ս. Հիւսէյնի սեւ աչքերուն համար չէ որ Թուրքիա մտահոգ է: Կառավարութիւնը կը վախնայ որ Սատտամ Հիւսէյնի անհետացումը պատճառ ըլլայ Իրանի միջամտութեան եւ այդ պարագային Թուրքիա պիտի ստիպուի յանձնառութիւն առնել»:

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES
AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE
présente

SUR LE DIVAN avec NORA ARMANI

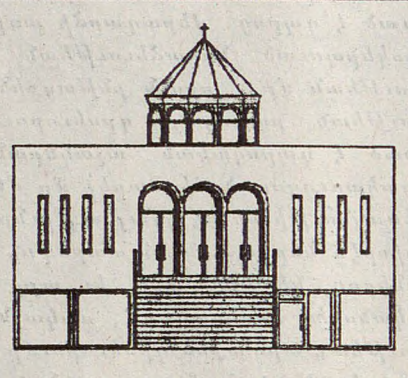
Pièce écrite et interprétée par
NORA ARMANI

Samedi 8 décembre à 20 heures précises

au **Yan's Club** — 5, avenue Reille, 75014 PARIS
Nombre de places limité.

• **Réservation Ecole Tebrotzassère: ☎ 01 43 81 01 72**

— DINER ET SPECTACLE : 350F —

Les conférences d'Issy

AUTOMNE 2001

1700EME ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE EN 301

JEUDI 15 NOVEMBRE à 20h45 :
«La traduction arménienne de la Bible : héritage du passé ou message pour aujourd'hui?»
Pasteur MANUEL JINBACHIAN

Lieu de Conférences : Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Mlnx
28, avenue Bourgain et 55, avenue Victor Creson, 92130 Issy-les-Mlnx

Renseignements : 01 47 36 02 50 **Entrée libre** **Bienvenue à tous**

L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
organise un

SEJOUR DE SKI et Réveillon de la Saint-Sylvestre

à ST-JEAN MONTCLAR
du mercredi 26 décembre au mercredi 2 janvier

Le dîner dansant du Réveillon sera animé par
«Le Grand Orchestre MASSIS»

l'**UGAB** invite ses membres et sympathisants à découvrir la cuisine arménienne, une ambiance familiale, le charme et la tranquillité du milieu montagnard de ce petit coin de Provence.

Lieu du séjour : **«Le Val des Neiges»**
Centre de Vacances de l'UGAB
04140 St-Jean Montclar
Tél. : 04 92 35 03 21

Renseignements et réservations :

au 01 45 20 03 18
UGAB — 11, square Alboni, 75016 PARIS
ou 06 76 48 58 73 (Mme Herminé Enficiaud-Duzian)

ՊՈՒԾ-ՏԻՒ-ՌՈՆԻ ՆԱՀԱՆԳԸ 800.000 ՖՐ. ԿԸ ՏՐԱՄԱԴՐԷ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՄԱՆ

Նոյեմբեր 10-ի լա Փրովանս օրաթերթը կը հաղորդէ որ Պուչ-տիւ-Ռոնի նահանգը 800 հազար ֆրանք (121·959,2 եւրօ) կը տրամադրէ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Բարեկամներու Միութեան՝ եկեղեցւոյ նորոգութեան համար:

Centre Culturel SAINT MESROB A PARIS

Jeudi 15 novembre à 20 heures 45

CONFERENCE

sur le thème :

UNE BANQUE ARMENIENNE A PARIS, POUR QUOI FAIRE ?

par
GEORGUI HARUTYUNYAN
représentant à Paris
de l'**Ardshinbank**

Le conférencier présentera les lois et réglementations encadrant le système bancaire arménien, évoquera des cas concrets de service rendu aux associations et personnes physiques de la communauté arménienne de France et répondra aux questions du public.

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
M° Cardinal Lemoine — Monge
— Entrée libre — Cocktail —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
REGION MARSEILLE

présente en exclusivité au profit de la construction du centre d'enseignement «HAMASKAINE»
Ensemble national
chants et danses d'Arménie
TATOUL ALTOUNIAN
le Samedi 17 novembre à 20h30
au Palais des Congrès
(Parc Chanot Marseille)
— Places numérotées —
En partenariat
avec la F.R.A. Dashnaktsoutioun, F.R.A. Nor Seround, F.R.A. Badanis, C.D.C.A., M.A.J.C., U.G.A. Ardziv, Groupe Dériklian.

• **Permanence :**
M.A.J.C. — ☎ 04 91 50 15 09
12-14, rue St-Bazile, 13001 MARSEILLE
Tous les mercredis de 11h à 15h — Tous les samedis de 14h à 18h.

• **Permanence :**
AGOUMP — ☎04 91 89 91 53
260, avenue du 24 avril 1915,
13012 MARSEILLE —
Mercredi de 18h30 à 20h30, samedi de 15h à 18h. P.A.F. 160F

*
**

SECTION D. MISSAKIAN de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour du 28 décembre 2001 au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante pour le réveillon.

Date limite d'inscription : 30 Novembre

Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :

— **01. 42. 36. 33. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

CONCERT
de la Chorale
KOGHTAN
de l'UGAB-Paris

le samedi 17 novembre à 20h30
et le dimanche 18 novembre à 17h

La Compagnie de danse-théâtre
ALTERNANCIA,
dirigée par **Maria-Rosa HAKIMIAN**

et

la Chorale
KOGHTAN de l'UGAB-Paris
dirigée par Haïg Sarkissian

présentent en commun,
dans le cadre
du **Festival Paris-Banlieue-Tango, «cœurs dansés, chœurs chantés»,**
un spectacle de danse-théâtre
et de chants folkloriques
et épiques arméniens

Cité Internationale Universitaire de Paris
Maison de l'Asie du Sud-Est
59 bis, Boulevard Jourdan, Paris 14e
M° Pte d'Orléans —
RER Cité Universitaire

Tarif plein:90F / Tarif réduit: 70F
Vente des billets :
3615 FNAC et FNAC BILLETEL
ou sur place, le jour du spectacle.
Renseignements :
01 40 09 18 03 / 01 34 13 88 90

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15
JEUDI
15 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ԱՐԱՐԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում) 1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·297 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·297

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Եւրոպական միութեան յանձնախումբը հրապարակած է տարեկան տեղեկագիրը ուր նշուած է թէ Գոփընհակընի չափանիշները չյարգող միակ երկիրը Թուրքիան է։ Այսուհանդերձ, կ'ըսուի թէ դրական քայլեր առնուած են ու սրբագրելի վէճ-խաւոր կէտեր կը մնան կխզրոսը, մարդկային իրաւունքներու յարգանքը եւ եւրոպայի ապահովութեան եւ պաշտպանութեան քաղաքականութիւնը։

Կիպրոսի հարցին մէջ կը թելադրուի որ կղզիին թրքական իշխանութիւնները ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան տակ տարուող բանակցութիւններուն կրկին մասնակցութիւն բերեն։ Զարշարանքի նիւթին մէջ տեղեկագիրը ոչ մէկ դրական զարգացում նկատած է։ Նոյնն է պարագան մշակութային իրաւունքներուն։ Մահապատիժին ամմանափակումը գնահատուելով հանդերձ, հարկաւոր կը նկատուի ամբողջութեամբ ջնջումը։ Անընդունելի կ'որակուի հացադուլի դիմելով մահացող բանտարկեալներու պարագան։

Թուրքիա հեռու է միութեան տնտեսական չափանիշներուն յարիր ընթացք ունենալէ. պէտք է ամէն բանէ առաջ դրամահոսքին դարման գտնուի։ Այսուհանդերձ, ամէն անկատարի մէջ դրական մը գտնելու ակնարեւ մօտեցումը նշել տուած է որ Թրքական տնտեսութեան կարեւոր մէկ հատուածը մրցակցութեան մէջ է եւրոպական չուկային վրայ։

Թուրք պատասխանատուները դժգոհութիւն յայտնած են որ ներկայի ծանօթ պարմանները մէջ գլխաւորաբար ԱՄՆ եւ Անգլիա զօրակից չեն եղած, յուսալի հունի մէջ դնելու համար Թուրքիոյ անդամակցութեան խնդիրը։

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Բաքուի մէջ 1105 հոգիի մասնակցութեամբ Ադրբեջանցիներու համաշխարհային համագումարը տեղի ունեցած է, 28 երկրէ պատգամաւորներով։ Ադրբեջանական մամուլին համաձայն աշխարհի 70 երկիրներուն մէջ աւելի քան 50 միլիոն Ադրբեջանցի կ'ապրի. 30 միլիոնը Իրանի մէջ։ Ադրբեջանական սփիւռքը գործօն է ԱՄՆ-ու, Թուրքիոյ, Ռուսաստանի, Իրաքի, Գերմանիոյ մէջ։ Համագումարին յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է Թուրք երեսփոխան մըն ալ որ նախագահ Ալիեւին կոչ ըրած է հասկցնել Հայերուն որ եթէ ետ չտան գրաւուած շրջանները, պիրենք կուլ կուտայ Թրքական ծովը։

Համագումարի եզրյիշին մէջ Հ. Ալիեւ ծանրացած է վերջին տարիներու նուաճումներուն վրայ. ըսած է թէ կարեւորն է անվախութիւնը որուն կը հետեւին ժողովրդավարութեան եւ ազատ չուկայի զարգացումները։

Եզրյիշին մէջ Ալիեւ տեղ տուած է Ղարաբաղի նիւթին ալ. ըսած է թէ անընդունելի է Ղարաբաղի «գրաւումը» որուն հետեւանքը եղած է վրանաբնակ գաղթականներու մէկ միլիոնանոց ադրբեջանցի զանգուածը։ Կրկնած է թէ գրաւուած տարածքները անպայման ետ պիտի առնուին. «խաղաղ ճամբով լուծումի որոնումին մէջ ենք։ Եթէ չյաջողինք, հարկաւոր քայլերը պիտի առնենք» աւելցուցած է։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐՈՒ ՊԱՐՏՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

ՄՏԱՀՈԳԻԶ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Քապուլ լինկաւ եւ Հիւսիսի Զինակցութիւնը կ'ըսէ թէ երկրին միայն 20%-ը կը մնայ թալիպաններու ձեռքը, բայց, ոչինչ կարգադրուած է, քանի կառավարութիւն չկայ։ Զինակցութեան յաղթանակը կը կայանայ, առ այժմ անոր մէջ, որ այր մարդիկ իրենց մօրուքը կ'ածիլեն, կիները կընան աշխատիլ եւ աղջիկներն ալ դպրոց երթալ, բայց, հաւանական չէ որ այդ ըլլար Ամերիկացիներու մղած պատերազմին բուն նպատակը։

Պուշ, որ սկիզբը չէր ուզեր Հիւսիսի Զինակցութեան մուտքը Քապուլ, այժմ իր ուրախութիւնը կը յայտնէ, թէեւ չի կրնար ծածկել իր մտահոգութիւնը։ Ծըրագիրն է առժամեայ, երկու տարուան կառավարութիւն մը կազմել, մինչեւ որ վերջնական ձեւ մը կարելի ըլլայ գտնել։ Պուշ կոչ ըրած է հիւսիսի ուժերուն որ աւեր չգործեն, թալանի չտան իրենց գրաւած քաղաքները, թէեւ հաւանական չի թուիր որ մարկ ընդդ ըլլայ, արդէն իսկ ջարդերու մասին կը խօսուի։ Մազար Շարիֆի մէջ, աւելի քան 100 երիտասարդ թալիպաններ ջարդուած են Շաբաթ օր, Նոյեմբեր 10-ին Զինակցութեան մարտիկներուն կողմէ եւ այս լուրը հաստատած է ՄԱԿ-ի Իսլամապատի բանբերը։

*
**

Հիւսիսի Զինակցութեան Արտաքին Նախարարը՝ Ապտուլլահ Ապտուլլահ հրաւիրած է աֆղան բոլոր խմբակները բանակցութիւններու, ապագայ կառավարութեան մը կազմութեան համար։ Յայտարարած է. – «Աֆղանիստանի ապագայ կառավարութիւնը չի կրնար օտար ուժերու կողմէ կազմուիլ, բայց, Միացեալ – Ազգերու ներկայութիւնը, անշուշտ, անհրաժեշտ է»։

Քապուլէն ետք, Հիւսիսի Զինակցութեան յաջորդ հանդրուանը Քանտահարն է, որ թալիպաններու վերջին բերդաքաղաքն է։

*
**

Պէն Լաէն եւ Օմար Մոլան «ողջ – առողջ» են եւ կը կարծուի որ երկրին հարաւը կը գտնուին։

*
**

Քաղաքական ժողէֆ Եաքուպի համար քաղաքացիական պատերազմ մը անհաւանական չէ։ Հարցազրոյցի մը մէջ «Ֆիգարո»ի (Նոյեմբեր 14) կը յիշեցնէ որ Հիւսիսի Զինակցութիւնը անգամ մը արդէն Քապուլ եղած է եւ իշխանութեան գլուխ գտնուած, հետեւանքը 50 հազար մեռեալ էր։ Իրեն համար լուծումը այն կ'ըլլայ որ նախագահ մը գտնուի պաշտօնը ցեղախումբին պատկանող, գուրքէն պարտադրուած չըլլայ, այլ ազատօրէն ընդունուած ժողովուրդին կողմէ։ Ժ. Եաքուպ քաղաքական դիտութեանց փրոֆէսէօր է Լիոնի կաթողիկէ համալսարանը եւ հեղինակն է «Փոքրամասնութիւններն անդին» հատորին։

*
**

Ապու Տապիէն ետք, Շերաք Սաուսի Ալրաբիա անցաւ եւ հոն կը գտնուէր, երբ Քապուլ Զինակցութեան ձեռքը կ'անցնէր։ Ելոյթին մէջ, չծածկեց իր մտահոգութիւնը եւ ըսաւ թէ. – «Զինուորական ապրացումը Աֆղանիստանի մէջ, կը պարտադրէ արագացումը քաղաքական լուծումի մը փնտռտուքին, լուծում, որ պէտք է հաւասարակշռուած ըլլայ եւ թոյլ տայ կայունութեան պահպանումը»։ Շիրաքի համար Միացեալ – Ազգերը պէտք է անմիջապէս իրենց ներկայութիւնը հաստատեն Քապուլ, փոխանցման շրջանի կառավարութիւն մը ստիպողական է։

*
**

Պուտին եռօրեայ այցելութիւն մը կը կատարէ Միացեալ – Նահանգներ եւ Նոյեմբեր 13ին ընդունուած է Պուշի կողմէ։ Միասնաբար վճռած են թաղել ջլամարտը։

*
**

Փաքիստան նեղ կացութեան մատնուած է եւ Հիւսիսի Զինակցութեան մարտիկներն ալ թալանի տուած են Քապուլի փաքիստանեան դեսպանատան լքուած շէնքերը՝ «Անկի' Փաքիստանը» բացագանչելով։

Նախագահ Մուշարաֆ համոզուած կը մնայ որ լաւ ընտրութիւն մը ըրաւ Ամերիկացիներու կողքին ըլլալով, բայց, ներքին դժուարութիւնները չատ են, քանի թալիպաններու կողմնակիցները չեն պակսիր։

*
**

Միացեալ – Նահանգներու կառավարութիւնը 5000 օտարականներու ցանկ մը պատրաստած է հարցաքննութեան համար Սեպտեմբեր 11-ի ոճրափորձերու կապակցութեամբ։ Ասոնք զտուած են երեք պատճառներով. – 18-էն 33 տարեկան են, Միացեալ – Նահանգներ մտած են առանց դաղթողի վիզայի, որոշ ճշդուած երկիրներէ։

*
**

Սպանիոյ մէջ, 11 իսլամապաշտներ ձերբակալուած են։ Ծագումով Թունուզցի, ալժիրացի եւ սուրիացի, ասոնց պարտականութիւնն էր դրամ ժողվել եւ կամաւորներ դտնել աֆղան կայաններուն համար։

*
**

Քապուլի անկումին առաջին հետեւանքը եղած է աֆղանին (տեղւոյն դրամը) բարձրացումը 16% համեմատութեամբ։

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ալժիրի մէջ, ժողովուրդին դժգոհութիւնը մտահոգիչ համեմատութիւններու հասած է, մանաւանդ Պաղ – էլ – Ուէթ, որ ամէնէն աւելի վնաս կրող թաղամասն էր։ Եւրոպական Միութիւնը 5 միլիոն Ֆրանքի յատկացում մը կատարեց, բայց, ժողովուրդը կ'ըսէ թէ իշխանութիւնները ոչինչ կ'ընեն։ Մեռեալներու թիւը, որ 579 էր Նոյեմբեր 13-ին, կրնայ հազարի հասնիլ, քանի միշտ դիակներ կը յայտնաբերուին։

Նիւ – Եորքի Էսքիւսի Լախնախումի պատճառները դեռ չէին լուսաբանուած Նոյեմբեր 14-ին, պատահարէն 48 ժամ յետոյ։ Երկու սեւ տուփերն ալ գտնուած են, բայց, առաջին տեղեկութեանց համաձայն, ոչինչ կը լուսաբանեն, ընդհակառակն անբնական բան մը չեն յայտնաբերուին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 13 / 14)

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեանի հրաւէրին ընդառաջելով Նոյեմբեր 14 – 16 Հայաստան կ'այցելէ Լեհաստանի նախագահը Ա. Կվաչնեւսկի։ Անոր կ'ընկերանան փոխ – նախարարներ, խորհրդականներ, պաշտօնատարներ։ Կը նախատեսուի որ չարք մը երկկողմ փաստաթուղթեր ստորագրուին հայեւլեհական բանակցութիւններէ ետք։ Հիւր նախագահը հանդիպում կ'ունենայ Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին հետ։

*
**

ԱՐԿԱԾԵԱԼ ՕԴԱՆԱԻԻՆ ՀԱՅԸ

Նիւ – Եորքի Նոյեմբեր 12-ի արկածին զոհերէն եղած է Աչոտ Մելիքեանեան։ Կ'ըսուի թէ արտագաղթած է Երեւանէն ուր եղած է Հրաչեայ Ղափլանեանի թատրոնին դերասաններէն։ Ընտանիքը կ'ապրէր Նիւ – Եորք, իսկ ինքը որպէս հսկիչ կ'աշխատէր Դոմինիկեան Հանրապետութեան ոսկիի գործատուներէն մէկուն մէջ։

*
**

ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՏՈՐ ՄԸ

Լոյս տեսած է Միջնադարեան Հայաստանի Արցախ եւ Սիւնիք նահանգներուն ԺԵ. – ԺԶ. դարերու պալատ – ամրոցներուն նուիրուած հատոր մը որուն հեղինակն է Արտակ Ղուլեան։ Հատորը ունի «Արցախի ու Սիւնիքի մելիքական պատրանքները» խորագիրը։ Փաստագրական նիւթերով ներկայացուած է մօտ երկու տասնեակ յուշարձան։

*
**

ՆԱՅԻՐԻ ԶԱՐԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 100-ԱՄԵԱԿԸ

Նոյեմբեր 13-ին Գիտութեան ակադեմիայի սրահին մէջ դիտաժողով մը նըշուած է Ն. Զարեանի ծննդեան 100-ամեակը (1900 – 1969)։ Մասնակցած են դրականութեան եւ արուեստի ներկայացուցիչներ, դասախօսներ, ուսանողներ։ Զեկուցումներով հանդէս եկած են Գրականութեան հիմնարկի տնօրէն Ա. Եղիազարեան, ակադեմականներ՝ Ս. Սարինեան, Ս. Աբգումանեան, Ս. Կապուտիկեան, բանասէր Աւիկ Իսահակեան։ Գրողին մասին արտայայտուած է Ակադեմիային նախագահը Ֆ. Սարգսեան։

բերբեր, միայն փոքր կասկածելի ապրուկներ կան չախչախումէն քիչ առաջ։ Միւս կողմէ, ապահովագրութեան ընկերութիւնները գոհ են, որովհետեւ, սկիզբը կը խորհէին թէ իրենց վնասը 1 միլիառ տոլարի կը հասնէր, կը բացատրէ անունէն պաշտօնատար մը՝ «սարսափելի բան

(Շար.ը Դ. էջ)

2001 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 11

(Բ. եւ վերջին մաս)

Իմ. դարուն իսկ, այժմու աշխարհիկ պայմաններով, ոեւէ յանցանք պէտք չէ անպատիժ մնայ: Ներումը կրօնքին հնազանդ ինքնախոհութեան մէկ միջոցն է, որ կը կրկնուի իբր թէ մեղաւորը մաքրելով, զայն ուղղելու համար. իրական նպատակը անհատը սիրաշահիլ եւ իր կրօնքէն հեռանալու կարիքը չտեղծելն է:

Պատիժը կը նմանի այն դեղահատին, որ հիւանդութիւնը չի բուժեր, սակայն անոր յառաջացումը կը կասեցնէ: Միայն թէ յառաջադէմ երկիրներէ այլ եւ այլ վիճակագրութիւններով կ'ուսումնասիրուին զանազան մարզերէ ներս յանցագործութիւններու եւ յանցագործներու աճը կամ նուազումը, կը մեկնաբանուի օրէնքներու ազդեցիկ կամ անբաւարար ըլլալու պարագան: Նոր օրէնքներով, կամ հիներու բարեփոխումներով կը ջանան պաշտպանել իրենց հպատակները յանցանքի եւ զեղծումի փորձութիւններէ: Եթէ դարձեալ ձեռք առնենք վերը տրուած հիւանդութեան օրինակը պիտի կարենանք ըսել որ յառաջադէմ երկիրներու այս աշխատանքը կր միտի կանխարգելիչ պայմաններ ըստեղծելու, հիւանդութեան պատճառները ջնջելու:

Ես կը հաւատամ որ Ամերիկոցիք յաղթանակով իսկ աւարտեն այս նոր պատերազմը, թալիպանները միշտ պիտի յոխորտան թէ իրենք գլուխ չծռեցին աշխարհի ամենահզօր պետութեան. ինչպէս իրաքի Սատտամ Հիւսէյնը մինչեւ այսօր կը կրկնէ թէ իր երկիրը պարտութեան մատնեց ամբողջ աշխարհը:

Էֆ – Պի – Այ–ը ճշդեց թէ Սեպտեմբեր 11–ի ահաբեկիչները, որոնք մահուան գլոնով գլուխ հանեցին այդ դժոխային ծրագիրը, ծագումով Արաբներ էին: Անոնք ԱՄՆ դաղթած էին, սակայն իրենց ծննդավայրը չէին մոռցած: Տեսած էին քաղաքակիրթ յառաջադէմ փոքրամասնութիւններ, որ կը վայելէր կեանքի բարիքները, մինչ Թշուառ ժողովուրդներու մեծամասնութիւն մր կ'ապրէր յետամնաց եւ օրհասական կեանքով: Այդ Արաբները այն քիչերէն էին, որոնք գիտէին թէ ինչ պայմաններու մէջ կ'ապրէին իրենց միւս հարազատները, ցեղակիցները, կը հետեւէին Իսրայէլ – Պաղեստին յարաբերու – թիւններու ընթացքին եւ ատոնց կարդաւորման իմ խնդիր գերպետութեան դիրքորոշումին, կր տեսնէին միակողմանի զոհ – դութիւնները որոնք կը պարտադրուէին իրենց արեւնակիցներուն:

Անբնական ցաւը եւ մեծ յուսահատութիւնը զիրենք մատնած պէտք է ըլլան ճարահատի եւ խելագարի հոգեվիճակին. հիւանդագին մտասեւեռումով տարիներ ամբողջ պատրաստուած եւ ծրագրած են այն հակադրեցութիւնը որ պիտի զգաստացնէր թշնամին:

Անտեսուած արար խմբակ մր յաջողեցաւ իր գաղտնի արարքով: Ամերիկացին մէկ անգամէն կորսնցուց իր արժանապատուութիւնը, ինքնավստահութիւնը եւ խաղաղութիւնը, առանց որ առիթ ունենայ ձեռքը տանելու իր այնքան վստահած նորանոր զէնքերուն: Իր առաջին ցնցումէն եթէ ԱՄՆ ըրին այն, որ գոհացում պիտի տար ժողովուրդին եւ հարկաւոր դաս մր տալու համար պատերազմ յայտարարեցին: Առ այժմ իրենց վիճակը, ընտանիքին հասցուած անարդանքը մաքրելու համար սուսերամարտի դիմող ազնուական մր աւելի, սուրը քաշած ջաղացքին վրայ յարձակող կեղծ հրացանակիր մր կը մարմնաւորէ: Եթէ իր առաքելութիւնը լոկ ատով պիտի լրանայ եւ իր առասպելական ուժով ձեռք բերելիք յաղթանակին վաղքով պիտի զոհանայ, չատ բան պիտի չփոխուի իրերու ապագայ ընթացքին մէջ: Վաղը նոյնիսկ եթէ չքանայ Թալիպանը, պիտի ցցուին Իրաքը, Լիբիան, կամ Փաքիստանը, Սուրիան, Լիբանանը:

ԱՄՆ պէտք է զգաստանան եւ վերանային իրենց քաղաքականութեան: Պէտք է պրպտեն հիւանդութեան կենսական պատճառները եւ ըստ այնմ կարխարհելիչ եւ բուժիչ դեղեր պատրաստեն: Առանց Սարբերները այս աստիճան վչտացնելու, առնոց անկախութիւնը յարգելով պետական արդար համակարգ ստեղծելու անկեղծ կեցուածք որդեգրեն: Իսրայէլը աւելի բարեխառն քաղաքականութեան կարելի է հրաւիրել, չարունակելով հանդերձ իրենց բարեխնամ պաշտպանութիւնն ու պաշտպանութիւնը:

Մօտ երկու չարաթ առաջ, Մոնրէալի հրէական չրջանակներու կողմէ բանախոսութեան համար քաղաքս հրաւիրուած էր Իսրայէլի նախկին վարչապետներէն Ե. Պարաք: Իր ելոյթէն հեռատեսիլով սփռուեցաւ մաս մը, ուրկէ յայտնի կ'ըլլար իր համոզումը թէ Սեպտեմբեր 11–ի ահաբեկչութիւնը կրնար կանխուիլ, եթէ մինչեւ այդ օրը կնքուած ըլլար Իսրայէլ – Պաղեստին հաշտութեան դաշինքը: Նոյնպէս կարելի էր ենթադրել, որ ինք կարծր եւ վտանգաւոր կը դտնէր Ա. Շարոնի քաղաքականութիւնը եւ խորհիլ տակաւին, որ Ե. Պարաք ալ, իր ընտրութեան ժամանակ Իսրայէլի մէջ իսկ կարծր ակնկոդմեան ըլլալով ճանչցուած էր:

Արաբական աշխարհը կը հաւատայ թէ Իսրայէլ – Պաղեստին հաշտութիւնը պահովելու համար Պիլ Գլինթընի եւ իր յաջորդին ջանքերը անկեղծ եղած են. սակայն անոնք չկամեցան սանձել հրէական կիրքերն ու անզիջող վարմունքը եւ ստիպել որ յարգուին ՄԱԿ–ի որոշումները: Իսրայէլ չեղեցաւ իր սկզբնական ողջմտութենէն, երբ սակարկութիւնները կը սկսէին Ս. Քաղաք Երուսաղէմի բաժանման սահմանները գծելու ծրագրով: Իսրայէլի մէջ ամէն ընտրութենէ ետք, յաջորդող վարչապետները հարցը հետզհետէ տարին մինչեւ անորոշանելիութեան ըստկրզուններին: Իսրայէլ բռնի ուժով զսպել փորձեց արաբական դժգոհութիւնը, անները դատաւորի խստութեամբ՝ քարին դէմ զէնք, մահափորձին դէմ ռմբակոծում...: Հրեաներու դէմ արարական ատելութիւնը լուծում փնտռեց ԱՄՆ–էն վրիժառութեան ցոյցին մէջ:

*
**

Սովետական Միութեան քայքայումէն ետք ԱՄՆ մնաց միակ գերպետութիւնը: Միայն թէ այս հանդամանքը կարելի չէ ընդունիլ որպէս բացարձակ ճշմարտութիւն: Եւրոմիութիւնը ԱՄՆ–ը հակակշռելու յաւակնութեան կը նկրտի: Ասիոյ կարեւոր եւ բազմամարդ երկիրները եթէ ոչ հեգնող, գոնէ կարելի է ըսել վերապահ են արեւմտեան կողմի մէջ սովորութիւն դարձած այդ «գերպետութիւն» ասութեան դիմաց: Ցայտնի է որ առ այժմ պիտի պահեն իրենց դիտող դիրքը, այնքան ատեն որ ԱՄՆ չփորձեն միջամտել ըլլալ գործողութիւններու, որոնք կրնան խախտել արեւելեան երկիրներու քիչ – չատ կայուն հաւասարակշռութիւնը: Մինչդեռ Ռուսաստան իր բնական հարստութիւնները եւ զէնքի ուժը արժեցնելով իր դարաւոր քաղաքական փորձառութեամբ սկսած է օրէ օր աւելի զգալի դարձնել իր ծանրութիւնը:

ԱՄՆ որպէս գերպետութիւն իրենց գերակայութիւնը զգալի դարձուցին ոչ միայն տնտեսական գետնի վրայ, այլ ամէն կողմ վէճ ու կռիւ ծագեցաւ: Իրենց հեղինակութիւնը ՄԱԿ–ի վրայ ալ տեսանելի է եւ անառարկելի պիտի մնայ այնքան ատեն որ կը ստանձնեն պիւտճէին կարեւոր մասը:

Թերեւս բնական նկատուի որ գերպետութեան հանդամանքով զբաղին տէրութիւններու կամ հաւաքականութիւններու միջեւ անհաշտութիւն յարուցանող խընդիրներով ալ: Նոյնքան բնական է որ վերատեսուչի դերին մէջ իրենք իրենց արտօնեն անհամաձայնութիւնները հարթել իրենց երկրի շահերուն համաձայն: Այս մէկը ներելի է մանաւանդ, երբ մեծութիւնը կը պարտադրուի դրամի ուժով, ինչ որ սովոր ենք կոչել՝ թերաճ երկիրներու եղած օգնութիւն:

Չկայ պետութիւն, որ իր քաղաքականութեան մէջ ապահովութեան պայմաններու առընթեր նկատի չառնէ նաեւ երկրին տնտեսութեան շահերը: Այս մէկը աւելի քան բնական է: Միայն թէ յաջող դիւանագիտութիւնը կ'ենթադրէ որ կարելի ըլլայ այդ շահերը ցոյց տալ որպէս արդարադատութեան հետեւող ինքնին բարիք:

Ցիշենք Հայոց ցեղասպանութեան պարագան, որ երեք տարի առաջ մերժուեցաւ ԱՄՆ–ու նախագահին սա հարցումով. «Ի՞նչ շահ կրնան ունենալ ԱՄՆ–ը ընդունելով ցեղասպանութիւնը»: Վերջին անգամ ալ Ծերակոյտը անակնկալ որոշումով մերժեց նոյն առաջարկը, Թուրք – Իսրայէլ բարեկամութեան պատար ըլլալ փափաքող հրեայ նախորդ վարչապետի մը խնդրանքով, Պիլ Գլինթընի գրած նամակին ազդեցութեան տակ: Տակաւին կայ Ղարաբաղի հարցը եւ Աղրբեջանի նաեթահանքերէն ամերիկեան ընկերութիւններու ապագայ շահերուն պաշտպանութիւնը: Ասոնք միայն մեզի առընչուող հարցեր են: Հարաւ – ամերիկեան, ափրիկեան եւ եւրոպական երկիրներ եւս կը մտնեն ԱՄՆ–ու հետաքրքրութեան մարզէն ներս եւ դժուար է ըսել թէ գերպետութեան յարաբերութիւնները այս բոլոր երկիրներուն հանդէպ կը պահեն արդարատութեան յատկանիշը:

Օգնութիւն մը ատուածահաճոյ ըլլալու իր հանդամանքը կը պահէ եթէ կը յարգուի գաղտնապահութեան սկզբունքը: ԱՄՆ–ու զանազան պետութիւններու չուայլած օգնութիւններուն մասին որոշում կը տրուի նախ յանձնախումբերու, ապա ժողովներու մէջ քննարկուած առաջարկներու վաւերացումով: Բոլոր ատոնք ոչինչ ունին ծածուկ: Ամէն ոք գաղափարը յայտնած, թեր ու դէմ արտայայտուած եւ առաջարկին մէջ օգնութիւնը հարկաւոր դարձնող պատճառները ցոյց տրուած, քանակը եւ պայմանները յայտնի դարձած են: Ցստակ կերպով կարելի է գիտնալ ԱՄՆ–ու չահադրգռութեան առիթը եւ այդ օգնութեան բերելիք նիւթական, բարոյական կամ դիւանագիտական չափը: Որքան ալ առաջին ակնարկով զարմանալի թուի, իրականութիւնը այն է որ այս օգնութիւններուն յայտնութիւնը նպատակներու մօտ չնորհակալութեան զգացումներու կողքին դժգոհութիւններու եւ անհանգստութիւններու ալ առիթ կընայ տալ: Մանաւանդ թշնամի երկիրներու օժանդակութիւններուն քաղաքատութեան ճամբով:

Սեպտեմբեր 11–ը ցոյց տուաւ որ երբ հարցը ազգային եւ կրօնական չահերու կ'առընչուի, մեծ ու փոքր պետութիւններ կամ հաւաքականութիւններ նոյնքան վտանգաւոր կը դառնան: Ցոյց տուաւ նաեւ որ գերպետութիւն ըլլալը այնքան ալ դիւրին չէ: Դժուար է մանաւանդ գերպետութիւն ըլլալով գոյատեւելը: ԱՄՆ, հակառակ իրենց արդիական եւ զօրաւոր դինւարանին, պարտութեան մատնուեցան կրօնամոլ քանի մր անդէն տղոցմէ, որոնք մահը աչք առած էին: Կրկին յայտնի եղաւ թէ իր այժմէականութիւնը կը պահէ Մեծն Աննիբալի այն խօսքը, զոր իբր պատասխան տուեր է, դարեր առաջ այն հարցումին, թէ «ի՞նչն է ամենավտանգաւոր զէնքը»: «Մահուընէ չվախցող դինուորն է» պատասխաներ է ան:

Ամերիկացիներու զգօն տարրը պէտք է օգնէ իր նախագահին որ չանտեսուի այս կէտը:

ԱՐԱՁ ԿԱՐՄԻՐԵԱՆ

Մոնրէալ,

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅ ԳԱՂԹՕՁԱԽՆԵՐ՝ ՅԱՐԱԲԵՐԱԲԱՐ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՆ

ՌՈՄԱՆԻ, ՊԱՔՈՎԻ ԵՒ ԹՐԿՈՒ ՕԳՆԱՅԻ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՊԱՔՈՎԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Պաքով (Պաքէու) քաղաք մըն է Ռոմանէն հարաւ եւ Պուքրէշէն 240 քմ. հիւսիս–արեւելք, Պիսթրիցա գետի ալ ափին եւ Պիսթրիցա ու Սիրէթ գետերու միացման կէտին վրայ. անկէ անդին կ'երկարին Կարպաթեան լեռները եւ յարակից բլուրներ. քաղաքն եւ չրջակայ գիւղերէն հեռու, Սիրէթի եւ անոր հարկատուներու ափերուն կան բարերեր հովիտներ եւ ցածրադիր վայրեր: Անիկա իբրեւ քաղաք առաջին անդամ յիչուած է 1408–ին եւ այլ ժամանակներէն ի վեր կարեւոր կայան եղած է, ուրկէ առեւտրական ճանապարհներ կ'երկարէին դէպի տարբեր քաղաքներ:

Հայեր Պաքովի մէջ բնակութիւն հաստատած են դէպի Մոլդաւիա դաղթականական առաջին հոսանքներու ժամանակներէն եւ դարեր չարունակ ապրած են ինքնամփոփ, առանց եկեղեցիի, դպրոցի կամ այլ հաստատութեան: Ժ.Թ. դարուն, քաղաքական նպաստաւոր պայմաններէն օգտուելով Պաքովի Հայերը դիմում կատարեցին տեղական իչխանութիւններուն՝ եկեղեցի կառուցելու արտօնութիւն ձեռք ձգելու համար: Մոլդաւիոյ իչխան Միհայիլ Սթուրզա ընդառաջեց Հայոց խնդրանքին եւ 1848 Նոյեմբեր 29–ի հրովարտակով չինութեան արտօնութիւն չնորհեց:

Հրովարտակը ստանալէն անմիջապէս ետք, նոյն տարին իսկ տեղի ունեցաւ եկեղեցւոյ հիմնարկէքի արարողութիւնը, որմէ ետք սկսան չինութեան աչխատանքները: Այս առիթով ռումանահայ բոլոր համայնքներուն մէջ հանգանակութիւններ կատարուեցան. Յովհաննէս Աչիկեան եւ Մկրտիչ Գաբրիէլեան քաղաքէ քաղաք եւ գիւղէ գիւղ չրջեցան եւ հանգանակութեան աչխատանքը գլուխ հանեցին: Գլխաւոր նուիրատուները եղան Ստեփան Եոհաննեան, Միքայէլ Բարսեղ Միխրեան, Յակոբ Սմբատեան եւ Դաւիթ Աստուածատուրեան: Շինութեան աչխատանքները տեւեցին երկու տարի. Միհայիլ Սթուրզա իչխան երկրորդ հրովարտակով մը արտօնութիւն տուաւ եկեղեցին կոչել յանուն Հրեչտակապետաց: Եկեղեցւոյ կողքին նաեւ քանի մը սենեակներ չինուեցան:

Պաքով Ժ.Թ. դարու կէսէն ետք սկսան բարգաւաճիլ հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին չնորհիւ եւ բնակչութեան թիւը հասաւ 15 հազարի, դպրոցները բացուեցան եւ չրջակայ քաղաքներուն հետ ու մինչեւ Ջեռնովից (որ Աւստրու–հունգարիոյ Կայսրութեան մաս կը կազմէր) ճամբաներ բացուեցան:

Այս ժամանակ Պաքովի չրջանին մէջ ութսուն հայ ընտանիքներ կը բնակէին. քառասուն տուն քաղաքին, քառասուն տուն ալ չրջակայ գիւղերուն մէջ, բոլորը միասին՝ մօտաւորապէս 350 անձ: Քաղաքաբնակները գլխաւորաբար առեւտուրով կը զբաղէին, իսկ գիւղաբնակները՝ հողագործութեամբ եւ անասնապահութեամբ. գաւառը չուրերով հարուստ ըլլալով՝ Հայերը բերրի արտեր ու պարտէզներ ունէին: Քաղաքաբնակները չատեր եւս կալուածներ ունէին:

Պաքովի Հայերը 1860–ին բացին ազգային վարժարան, ուր հազիւ քանի մը մանուկներ հաւաքուեցան մայրենի լեզուն եւ գրել կարդալ սորվելու. դպրոցը դոյատեւեց միայն ութ տարի եւ աչակերտութեան անբաւարար թիւին պատճառով 1868–ին փակուեցաւ:

Հայկական իրականութենէ հեռու, առանձնացած եւ առանց դպրոցի, Պաքովի Հայ նոր սերունդը Ժ.Թ. դարու վերջաւորութեան արդէն գրեթէ ռումանախօս դարձած էր:

Մեծ եղեռնէն ետք, երբ հազարաւոր Հայեր Ռումանիա ապաստան գտան, Պաքովի մէջ 1926–ին եղեռնէն փրկուածներու օժանդակութեան մասնաճիւղ մը բացուեցաւ: 1935–ի տուեալներով, յիսուն Հայ ընտանիքներ կը բնակէին հոն, իսկ 1946–ի ներգաղթէն ետք մօտաւորապէս հարիւր անձ մնաց: Հոն եւս ներկայիս հատուկենտ Հայեր մնացած են:

ԹՐԿՈՒ ՕԳՆԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Թրկու Օգնա քաղաք մըն է Պաքովէն հարաւ, համանուն գաւառին մէջ, Սիրէթ եւ Թրոթուչ գետերու միախառնման վայրին մէջ: Անիկա աղահանքերով հարուստ է, գեղադիր բլուրներով չրջապատուած. կլիման առողջարար է, ունի հանքային չուրեր եւ օդափոխութեան կարեւոր կեդրոն մը: Աղահանքը աւանի մը տարածութիւնը ունի, բաժնուած՝ փողոցներու:

Հայեր Թրկու Օգնայի մէջ բնակութիւն հաստատած են միջնադարուն. հոն ժամանակի ընթացքին մեծ թիւով Հայութիւն կեդրոնացած է, բայց յետագային անոնց մէկ մասը Ֆոքչան փոխադրուած է: Ժ.Թ. դարուն Թրկու Օգնա ութ հազար բնակչութեամբ քաղաք մըն էր (ներկայիս՝ 15 հազար). 1908–ի տուեալներով, հոն վաթսուն տուն հայ ընտանիքներ կը բնակէին՝ 300 հոգի հաչուով, 1816–ին՝ հարիւր տուն, 500 անձ: Անոնք ընդհանրապէս այգեգործներ էին եւ կալ-

ւածներ ունէին քաղաքին չուրջ. կային նաեւ առեւտրականներ եւ արհեստաւորներ:

Հայոց եկեղեցին, քաղաքին արեւմտեան ծայրամասին, նախապէս փայտաշէն եղած է. անոր տեղ 1825-ին կառուցուեցաւ քարաշէն Վերափոխման Ս. Աստուածածին եկեղեցին եւ անոր կողքին երկու բնակարաններ՝ քահանայի եւ ժամկոչի բնակութեան համար:

Թրկու Օղնայի Հայերը ռուսական հովանաւորութիւն ստանալու համար 1833-ին իրրեւ միջնորդ դիմեցին Յովհաննէս կարբեցի կաթողիկոսին:

Թրկու Օղնայի հայութեան ջանքերով 1845-ին բացուեցաւ դպրոց, ուր հաւաքուեցան խումբ մը մանուկներ: 1879-ին մեծ հրդեհ մը հրոյ ճարակ ըրաւ քաղաքին մէկ մասը. բաւական տուժեցին նաեւ Հայերը, որմէ ետք անոնցմէ չատեր հեռացան եւ տարբեր քաղաքներ հաստատուեցան: 1881-ի տուեալներով, 250 Հայեր կը բնակէին Թրկու Օղնայի մէջ: Երբ հայութեան թիւը այսպէսով նուազեցաւ, հակառակ քանի մը աշակերտ մնաց հայկական դարոցին մէջ, որ 1885-ին փակուեցաւ: Այս ժամանակ արդէն Թրկու Օղնայի Հայերը դրեթէ ամբողջութեամբ ռուսամանախօս դարձած էին: 1925-ի տուեալներով, 121 Հայեր կը բնակէին հոն, իսկ ի. դարու կէսերուն քանի մը տասնեակ Հայ մնացած էր:

Թրկու Օղնայի մէջ կազմաւորուած են հայ երեւելի, կալուածատէր եւ առեւտրական ընտանիքներ, որոնք երկար ժամանակ հայ կեանքի առաջնորդող ուժը եղած են: Ամէնէն աւելի նշանաւոր էին Մունթէենանները (Մունթենիա կամ Վախխա Ռումանիոյ գլխաւոր երկրամասերէն է. Մունթէենեան ազգանունը ցոյց կու տայ, որ անոնք չրջանի հայ հին դերդաստաններէն են), որոնք կալուածատէրը ու առեւտրականներ էին եւ ռումանահայ հին դերդաստաններէն ըլլալով՝ անոնցմէ ճիւղաւորումներ կային տարբեր քաղաքներու մէջ: Գրիգորեաններու (կէօրկիու) ազդեցիկ դիրք ունէին Թրկու Օղնայի տնտեսական կեանքին մէջ. Մարտիրոս Գրիգորեանի յիշատակին 1825-ին վէմ կանգնեցուած է Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ դրան մօտ. կարապետ կէօրկիու ԺԹ. դարու վերջաւորութեան երեւելի վաճառական էր: Փոփովիչները մեծ դերդաստան էին՝ տարբեր քաղաքներու մէջ տարածուած եւ ա-նունցմէ Սիմոն Փոփովիչ կարեւոր դերակատարութիւն ունէր ԺԹ. դարու ռումանահայ կեանքին մէջ: Նշենք նաեւ Վարդանեանները, Մտեփանեանները (Շթիֆանեսքու) եւ Թոմիցաները:

ԱՊՊԵՍ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԴԱՄԱՆԴԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Երեւանի «Կիլիկիա» թաղամասին սահմանագլուխին, նախկին «Արեւի ինստիտուտ»ի աւերակներու տեղ կը բարձրանայ արդիական համալիր մը, որ կեանքի է կոչուած 1999 Մայիսին եւ համալիրն է հայ ադամանդագործութեան եւ ոսկերչութեան ընկերութեան: Հիմնադիրներն եղած են Գագիկ Աբրահամեան (Ռուսաստան – Հայաստան) եւ Թորոս Սաղրեան (Լիբանան): Այսօր հոն կ'աշխատին 425 հոգի:

Վերջերս, Նոյեմբեր 5-ին Մեծն – Բրիտանիոյ թագուհիին զարմիկը՝ Ռիչըրտ Կլոսեսթրի դուքսը այցելած է Հայաստան, Ադամանդագործութեան Ընկերութեան եւ Համատեղ ձեռնարկութեան՝ Հայաստանի Ոսկերչական Ընկերութեան կեդրոնը, որովհետեւ հաստատութիւնը կարելի է նկատել հայ – անգլիական ձեռնարկութիւն: Դուքսը իր հիացումը արտայայտած է այդքան կարճ ժամանակներու մէջ իրագործուած նուաճումներուն համար:

ՎԱՀԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Ծանօթ դաշնակահար Վահան Մարտիրոսեան, որ գնահատական բացառիկ յօդուածներու արժանացած է ի մասնաւորի «Մոնտ»ի մէջ, դասական երաժշտութեան համերգ մը կու տայ Նոյեմբեր 19-ին, ամբողջովին նուիրուած Շուպէրթի գործերուն(*):

* Lundi 19 novembre à 20h30;
Théâtre de la Renaissance,
20, Boulevard Saint-Martin,
75010 Paris.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԷՍԻ ՄԷՋ

Ս. ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 38-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՆՇՈՒՄԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան Ազգային Վարժարանի «Աւետեաց» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, նշուած է Ս. Նահատակաց եկեղեցւոյ 38-րդ տարեդարձը: Հանդիսութիւնը վարած է Խաչիկ Թիթիզեան: Օրուան նախագահութիւնը ստանձնած Տէր եւ Տիկին Թոնի եւ Այլին Քէօսէեանի ընտրահակալութեան խօսք ուղղելէ ետք, հոգաբարձութեան առենադպիր Յովսէփ Պէաքճեան ներկայացուցած է հոգաբարձութեան ծրագիրները: Դրուատանքի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Տեղւոյն վրայ եղած նուէրներէն գոյացած է 65 հազար տոլար:

*
**

ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՄԵՐԳ

Փասատինայի Հայ Եղբայրութեան Աստուածաչունչի Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է սրբազան համերգ մը, նուիրուած 1700-ամեակին եւ մասնակցութեամբ 12 եկեղեցիներու եւ բազմաթիւ արուեստագէտներու: Բացումը կատարած է Յաչտոց գոլէճի նախագահ եւ հանդէսը կազմակերպող տոքթոր Կարպիս Տէր – Եղիայեան: Բանախօսած է Գալիֆորնիոյ ծերակուտական Ճէք Սքոթ, վեր առնելով հայ ազգին արժանիքները: Հանդիսութեան ատարին, եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, նուիրուած ճարտարապետ Միքայէլ Եուսուֆեանի ծննդեան 70-րդ տարեդարձին եւ իր հոգեւոր եւ ազգային ծառայութեան 50-ամեակին:

*
**

«Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՍԵՆԵԿԱՑԻՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ»ԻՆ ԵՐԵԿՈՑԹԸ

Կլէնտէյլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 14-ին, տեղի ունեցած է «Սուրբ Գրիգոր Սենեկային նուագախումբ»ին երեկոյթը: Եկեղեցւոյ կողմէ կազմուած այս նուագախումբը ամէն ամիս հանդէս կու գայ եկեղեցւոյ մէջ, հրամցնելով դասական կոկիկ յայտագիրներ: Լարաւոր նուագարաններէ բաղկացած 15 հոգինոց խումբը, ղեկավարութեամբ Միքայէլ Աւետեանի, Հոկտեմբեր 14-ին հանդէս եկած է Հ. Փուրսէլլ, Է. Էլկառէ, Կոմիտասի, Սպենդիարեանի գործերու մեկնաբանութեամբ: Յայտագրին մասնակցած են նաեւ Ռիմա Կարապետեան եւ Ռազմիկ Մանուկեան, հայ եւ օտար երգահաններու գործերու մեկնաբանութեամբ:

*
**

ՄԻՕՐԵԱՅ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Հարաւային Գալիֆորնիոյ համալսարանի «Տէյվիսըն» կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 20-ին, տեղի ունեցած է կրօնական միօրեայ համագումար մը՝ «Դէպի յաղորդ 1700 տարիներ, հայ ազգն ու եկեղեցին» նիւթին չուրջ: Բացումը կատարած է Վազգէն Քհնյ. Մովսէսեան: Խօսք առած է առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան: Առաջին բանախօսին՝ Յովհան Արք. Տէրտէրեանի նիւթը եղած է «Տեսիլք Սփիւռքի հայութեան համար»: Արչէն Ա. Քհնյ. Այվազեան խօսած է եկեղեցւոյ եւ պետութեան յարաբերութեան մասին: Փրոֆէսէօր Հրայր Տէքմէճեանի նիւթը եղած է «Հայ եկեղեցին աշխարհի մէջ», իսկ Դանիէլ Աբեղայ Ֆինտըքեան խօսած է «Պաշտամունք՝ պայմաններու յարմարացում և բարեկարգութիւն» նիւթին չուրջ: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան:

*
**

Հ. Մ. Ը. Մ. «ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԿԵԴՐՈՆԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Կլէնտէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. «Արարատ»ի կեդրոնին առաջին ձեռնարկը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 27-ին, նորաւարտ «Բաղդասարեան – Շահինեան» սրահի օրհ. նուէրեամբ: Ներկայ եղած են 500 հիւրեր: Հանդիսութիւնը վարած է Ֆրէտ Խաչիկեան: Վարչութեան առենապետուհին՝ Լիլէթ Բաղդասարեան, խօսք առնելով շնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց որոնք նիւթական աջակցութեամբ եւ զանազան իրերու տրամադրութեամբ օգտակար եղած են կեդրոնի չինարարական աշխատանքներուն: Գնահատանքի խօսքով հանդէս եկած է առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան: Եղած են նուէրներ, որոնցմէ գոյացած է 60 հազար տոլար:

ԼՐԱՏՈՒ

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՆԱՑ

– Այս այցաքարտը ձե՞րն է, – հարցուց Րէչատ պէյ:

– Իմս է, – պատասխանեց խմբագիրը:

– Կը խոստովանի՞ք, որ բո՛ւն ձեր այցաքարտն է..

– Այո՛, կը խոստովանիմ, – պատասխանեց Թօշիկեան, որ կը խորհէր, թէ այդ այցաքարտին սեփականութիւնը ընդունելով ոեւէ կերպով չէր կրնար վտանգել իր անձը:

– աւ ուրեմն, հիմա այցաքարտին միւս կողմը կարդացէք:

Եւ Րէչատ պէյ թուղթը դարձուց:

Թօշիկեան ակնոցը չուկեց, քիչ մըն ալ մօտեցաւ եւ կարդաց հետեւեալը.

«A son Excellence Cherif Pacha Paris
L'homme est venu. Nous avons causé avec lui. L'affaire est en bonne voie».

(Առ Նորին վսեմութիւն Շէրիֆ փաշա Փարիզ:

Մարդը եկաւ: Իրեն հետ խօսեցանք: Գործը լաւ ճամբու մէջ է):

Նոյն րոպէին եթէ կայծակը իյնար Թօշիկեանի գլխուն այնքան պիտի չսարսափէր, որչափ այս տողերը կարդացած վայրկեանին:

Ցանկարծ դունատեցաւ եւ ամբողջ մարմնով սկսաւ դողալ:

Անշուշտ, ինք չէր գրած այդ բառերը, բայց իրեն կը վերադրէին եւ ինք ինչպէ՞ս հակառակը պիտի ապացուցանէր, մանաւանդ պիտի բարեհաճէի՞ն իր արդարացումները լսել: Ցայտնի էր, որ ոստիկանութիւնը իր համոզումը գոյացուցած էր արդէն, քանի որ այնքա՞ն խիստ խուզարկութիւններէ ետքը ձերբակալած էր զինքը եւ արտաքին յարաբերութենէ բոլորովին զրկած:

Գերագոյն ճիգ մը ըրաւ իր պաղարիւնութիւնը պահելու համար:

«Եթէ այլայլութիւնս նշմարէ, – խորհեցաւ, – իմ յանցաւորութեանս իբր նոր փաստ մը պիտի նկատէ»:

Եւ սակայն Րէչատ պէյ նշմարած էր երիտասարդին չփոթութիւնը:

– Ի՞նչ պիտի ըսէք ասոր, – հարցուց, երբ Թօշիկեան ընթերցումը աւարտեց:

– Այցաքարտը իմս է, բայց ոյս գիրը իմս չէ, – պատասխանեց խմբագիրը:

– Միակ դիւրին պատասխանն է, եւ ատոր կը սպասէի, բայց մի՛ կարծէք, որ միամտօրէն կը հաւատամ ձեր ըսածին. քանի որ այցաքարտը ձերն է, դուք այդ տողերը գրած էք:

– Կ'երդնում, որ ես չեմ գրած:

– Ուրիշ մը ի՞նչ պէտք ունէր ձեր քարտին վրայ գրելու:

– Չեմ գիտեր, բայց ես չեմ գրած այդ տողերը...

– Ձեր չահը կը պահանջէ, որ ամէն բան խոստովանիք, հակառակ պարագային ձեր վիճակը չատ ծանր է, ձեր գլուխը վտանգի մէջ է: Որչա՞փ ժամանակէ ի վեր յարաբերութեան մէջ էք Շէրիֆ փաշայի հետ:

– Բայց երբէք յարաբերութիւն չեմ ունեցած իրեն հետ:

– Ձեր պաշտպանութեան համար չատ դէշ միջոց մը կ'ընտրէք կոր, ձեր փրկութիւնը միմիայն անկեղծ խոստովանութեան մէջ է... ամէն բան ըսէք ճիշդ ու ճիշդ, եւ կը խոստանամ անմիջապէս ձեզ ազատ թողուլ եւ նոյնիսկ բացառիկ շնորհներ ալ ընել, միայն թէ պէտք է, որ ձեր մեղսակիցներուն անունները մի առ մի ըսէք:

– Մեղսակից չունիմ, պէ՛յ էֆէնտի, ասիկա կեղծ գրութիւն մըն է զիս կորստեան մատնելու համար:

– Մենք գիտենք, թէ դուք պարզ գործիք մըն էք, եւ ասոր համար ձեզի հետ ներողամտութեամբ պիտի վարուինք, միայն թէ պէտք է, որ բուն յանցաւորներուն անունը տաք մեզի:

– Կ'երդնում, որ բան մը չեմ գիտեր, բանէ մը տեղեկութիւն չունիմ, բոլորովին անմեղ եմ. ես կեանքիս մէջ բնաւ քաղաքականութեամբ չեմ զբաղած, որեւէ կուսակցութեան չեմ պատկանած. հարցուցէք, քննեցէք եւ դուք ոչ պիտի համոզուիք:

– Եթէ ինքնապաշտպանութեան այս ձեւը չարունակէք, ձեզի հետ ուրիշ կերպ վարուելու պիտի ստիպուինք, գիտէք, որ մենք մարդը խօսեցնելու միջոցներ ունինք:

Այս թաքուն սպառնալիքը սարսուռ մը տուաւ թշուառ երիտասարդին, բայց իր ամբողջ կորովը ժողվելով՝ պատասխանեց.

– Ինչ որ ալ ընէք, այս ըսածներէս տարբեր յայտարարութիւն չեմ կրնար ընել, որովհետեւ այս է ճշմարտութիւնը:

– Կը յամառի՞ք ուրեմն:

– Ճշմարտութիւնը կը խօսիմ, պէ՛յ էֆէնտի:

Րէչատ պէյ բարկութեամբ գանգակը հնչեցուց եւ ոստիկան մը ներս մտաւ:

– Այս մարդը իր տեղը տա՛ր եւ ըսէ՛, որ լաւ հսկողութիւն ընեն, – գոչեց:

Թօշիկեան վերադարձաւ իր խցիկը բոլորովին բարոյալքուած:

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.
ՄՈՒԹԻՆ ՄԷՋ ՆՇՈՑԼ ՄԸ

Պապը Ալիի պոռղտային մօտ, Մէսէրլէթ օթէլի դէմը, «Նչան Պապիկեան» գրատան մէջ հաւաքուած էին խումբ մը անձեր:

Անոնց մէջ կը տեսնուէին նախ խանութին երկու տէրերը՝ պարոն Արշակ եւ պարոն Պետրոս:

Առաջինը գերուկ, կարմիր երեսներով գեղեցիկ երիտասարդ մը, որուն նմանները ընդհանրապէս մեր կիները «պէյ կ'ըլմանի» կ'ըսեն:

Երկրորդը ակնոցաւոր, կարճահասակ, նիհար երիտասարդ մը, հետաքրքիր աչքերով ու քիթով մը, որ ենթադրել կուտայ, թէ Բաքուի թշնամիներէն էր:

Հոն էր նաեւ Օննիկ էֆէնտի Զիֆթէճ – Սարաֆ, սրածայր մօրուքով հուժկու երիտասարդ մը, որ իր գլուխը բարձր կը կրէր սրբութիւն սրբոցի մը պէս:

Գրիգոր Թորոսեան իր չիլ նայուածքովը կեցած էր դիրքերու տակ ծածկուած սեղանի մը առջեւ:

Քիչ մը անդին՝ Հայկազուն էֆէնտի Պէկեան, ակնոցը քիթին, աչքէ կ'անցընէր փիլիսոփայութեան հատորներ՝ անոնց մէջ ընտրութիւն մը ընելու համար եւ մխիթարին առեւ կը հետեւէր ընդհանուր խօսակցութեան:

(Շար. 102)

Տիկին Մարի–Լուիզ Ֆէօվրիէ, զաւակները ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին կի Պուքէ եւ զաւակները,

Պ. Սարգիս Սէյիսեան,

Տէր եւ Տիկին Ժան–Միշէլ Տրէնիօ եւ զաւակը,

Տէր եւ Տիկին Ժան–Փիէր Քրեթէ եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան եւ զաւակները,

Տիկին Սիրանոյշ Թիւթիւնճեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արամ Շեհիրլի եւ զաւակները (Պոլիս),

Այրի Տիկին Արմինէ Գէորգեան, զաւակը եւ թոռները (Պոլիս),

ինչպէս նաեւ Սէյիսեան, Փափազեան, Կիրակոսեան (Հայաստան), Տէր–Մեր–կերեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, նանիին, հօրաքրոջ, քեռկինին, զարմուհիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՇՆՈՐՀԻԿ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

(ծնեալ՝ Սէյիսեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 12–ին, 90 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 16, ժամը 14·30–ին Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին 6, rue Père Komitas, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շաւիլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չընդունելով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Գառնիկ Գարագաշի մահուան եւ յուղարկաւորութեան առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Փեհլիվանեանէ, Տէր եւ Տիկին Զաքարիա Հաքալմազէ, Թումաք ընտանիքէ, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մուրատեանէ, Տէր եւ Տիկին Արթօ Մուրատեանէ 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Թաչօթէ, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Քանէ, Տէր եւ Տիկին Գահվէճիօղլուէ, Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Գարթալեանէ 300–ական Ֆր., Պր. Ռէյմոն Թաշճըօղլուէ, Պր. Թորոս Պատուականեանէ, Պր. Սենէքերիմ Մուրատեանէ, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Միհրանեանէ, Տէր եւ Տիկին Սմբատ Սահաթէ, Պր. Գէորգ Տէր–Յրմէնթաչէ, Տիկին Աննա Գարաթէքէէ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Պարտաքէ, Տիկին Զապէլ Բլուրէ 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Կէօվճեանէ 150 Ֆր., Տիկին Սրբուհի Մուրատեանէ 100 Ֆր.:

(Շար. Ա. Էջէն)

է ըսելը, բայց, ճամբորդներու մեծ մասը Դոմինիքցիներ էին եւ իրենց հատուցումը աւելի աժան է քան ամերիկացիի մը համար: Վնասը 500 միլիոնի իջած է»:

ԷՄՆԸՍԹի ԻՆԹԷՐՆԷՇընԼ, տեղեկագրի մը մէջ խորագրուած.– «Ժորտակուած կեանքեր, մէկ տարուան ինթիֆատա» դիտել կու տայ որ Սեպտեմբեր 11–ի ռմբարձերէն ի վեր, չուրջ 150 Պաղեստինցիներ սպաննուած են, չհշտելով թէ ամէն չարաթ սպաննուած Պաղեստինցիներու թիւը աւելի քան կրկնապատկուած է այդ թուականէն ի վեր: Նոյն ժամանակաշրջանին 18 Իսրայէլցիներ սպաննուած են եւ կ'աւելցնէ տեղեկագիրը, մինչ միջազգային դիւանագիտական դործունէութիւնը կը ծաւալի, զոհերու թիւը կը չարունակէ աւելնալ:

ԳՐԱԿԱՆ ԷՆԹԷՐԱԼԻԷ մրցանակը որ կը տրուի լրագրողի մը դիրքին, չնորհուեցաւ Սթեֆան Տրնիի իր «Քոյրեր» հատորին համար: Ձէքի Քենըտի եւ Լի Ռածվիլ քոյրերու նուիրուած հատորը 6 ձայն ըստացած է, Բ. չրջանին ընդդէմ 3 ձայնի Շան Սայի:

ՀՈԳԵՇԱՆԳՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Յարութիւն եւ Արմինէ Տէր–Նիկողոսեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Սեդա Սամսունեան, Այրի Տիկին Անոյշ Քիւեմիճեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան իրենց մօր եւ մեծ–մօր

ՆՈՒՐԻՋԱ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

մահուան ի յիշատակ, ինչպէս նաեւ Սրբուհի Պէնկլեանի, Տիգրանուհի, Յակոբ, ժանէթ Տէր–Նիկողոսեանի, Ստեփան եւ Նարկիզ Պոյաճեանի, եւ համայն հին եւ նոր ննջեցեալց հոգիներուն ի յիշատակ, այս կիրակի, Նոյեմբեր 18, իսկ լէ Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, 6 ամբնիւ Պուրկէն:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Դարբինեան ընտանիքը վահան Համբարձումեանի ահիւններու Մարաքէն իսկ լէ Մուլինոյի պերեզմանատուն փոխադրութեան առթիւ, 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

301 - 2001

Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակի առիթով

ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ դասախօսութիւններու չարք մը երկու հանգրուանով՝

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23–էն
Կիրակի, Նոյեմբեր 25
եւ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30–էն
Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

FORUM

Dans le cadre de la 3e Conférence contre le Racisme, la Discrimination Raciale, la Xénophobie et l'Intolérence, qui s'est tenue récemment à Durban, Afrique du Sud, lors de laquelle le sujet épineux des réparations a été constamment abordé;

Dans un contexte d'antagonisme «politique» aux plus hauts niveaux de l'Etat Français où règne un climat nouveau d'intolérence intellectuelle entre les défenseurs du modèle républicain et l'idéologie multiculturaliste;

Le C.D.C.A. & le C.D.C.A. EUROPE organisent
un **FORUM INTERNATIONAL** sur le thème de

«La société française et la cause arménienne au XXIème siècle»

à la **Maison de la Chimie**
28, rue Saint Dominique, 75007 Paris
le Vendredi 14 décembre de 14h30 à 17h45,
le Samedi 15 décembre de 9h30 à 17h45,
et **le Dimanche 16 décembre de 9h30 à 16h15**

autour de deux grands thèmes :

IDENTITES PLURIELLES ET RECONNAISSANCE DE LA DIVERSITE CULTURELLE DANS L'ESPACE PUBLIC FRANCAIS

L'IMPUNITE FACE A LA RESPONSABILITE JURIDIQUE ET POLITIQUE DE L'ETAT TURC ACTUEL DANS LE GENOCIDE DES ARMENIENS

Ces deux thèmes, nouveaux fers de lance de la Cause Arménienne de France, suite à la reconnaissance du Génocide des Arméniens par l'Etat Français, seront développés par :

ANTIMO LUIGI FARRO,
professeur en Sociologie, Université de Rome «La Sapienza», Italie
MICHEL WIEVIORKA,
directeur du CADIS, Centre d'Analyse et d'Intervention Sociologique, Paris, France
ALFRED M. DE ZAYAS,
professeur en Droit International, Université DEPaul, Chicago, USA
GARO ARMENIAN,
responsable mondial du C.D.C.A., Washington D.C., USA

Renseignements au **04 78 49 42 97**
cdca_lyon@yahoo.fr — www.cdca.asso.fr

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ՃԱՇ ՄԸ

բարձր հովանաւորութեամբ՝
Պարոն ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ–ի
Նախկին Նախարար եւ Իսի–լէ–Մուլինոյի Քաղաքապետ

ելոյթ կ'ունենայ յայտնի եւ սիրուած երգիչ ԿՐԻՇԱ եւ նուագախումբը

Մասնակցութեամբ ԵՐԱԶ դպրոց–պարախումբի

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18, ԺԱՄԸ 13–ԷՆ 19

PACI–ի սրահին մէջ
25, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Տոմսերու թէ տեղեկութեան համար դիմել եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ եկեղեցիի քարտուղարութեան: ☎ 01 46 44 28 52:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION MARSEILLE

présente en exclusivité au profit de la construction du centre d'enseignement «HAMASKAINE»
Ensemble national
chants et danses d'Arménie
TATOUL ALTOUNIAN
le Samedi 17 novembre à 20h30
au Palais des Congrès
(Parc Chanot Marseille)
— Places numérotées —
En partenariat
avec la F.R.A. Dashnaktsoutioun, F.R.A. Nor Seround, F.R.A. Badanis, C.D.C.A., M.A.J.C., U.G.A. Ardziv, Groupe Dériklian.

- **Permanence :**
  M.A.J.C. — ☎ 04 91 50 15 09
  12-14, rue St-Bazile, 13001 MARSEILLE
  Tous les mercredis de 11h à 15h — Tous les samedis de 14h à 18h.
- **Permanence :**
  AGOUMP — ☎04 91 89 91 53
  260, avenue du 24 avril 1915, 13012 MARSEILLE —
  Mercredi de 18h30 à 20h30, samedi de 15h à 18h. P.A.F. 160F

***

SECTION D. MISSAKIAN de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour du 28 décembre 2001 au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante pour le réveillon.

Date limite d'inscription : 30 Novembre

Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :

— **01. 42. 36. 33. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

***

Séjour d'hiver pour les enfants

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du16 au 23 février pour les enfants nés entre 1986 et 1994.

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01. 48. 24. 46 57

Nombre de places limité.

Date limite d'inscription: 15 janvier

Voyage en car.

***

Recherche

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 16 au 23 février à Bellefontaine (Jura)

- **Animateurs diplômés BAFA** ayant bon niveau de ski.
- **Cuisinière.**
- **Aide Cuisiniers.**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Date limite de candidature: 15 décembre.

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16
VENDREDI
16 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·298 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·298

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա. Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ Է

Քապուլէն եւթ, թալիպաններու միւս թերզաքաղաքներն են որոնք կ'իյնան, մէկը միւսին եաեւէն եւ Նոյեմբեր 15–ին Քանտահարի անկումն ալ անմիջական կը նկատուէր։ Կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, արդէն իսկ ինկած էր։ Այս պինտորական յաղթանակները որքան ոգեւորիչ, նոյնքան ալ մտահոգիչ են, ցորչափ խաղաղութիւն չկայ։ Միջազգային հաւաքականութիւնը արագացուցած է դիւանագիտական իր ճիգերը բազմացնդ քաղաքական իշխանութիւն մը կեանքի կոչելու համար եւ առաջքն առնելու՝ քաոսի մը։ Միացեալ–Նահանգներու յատուկ բանագնացը Իսլամապատ է, ուր խօսակցութիւններ կան Աֆղանիստանի յետագայ կառավարութեան մը կազմութեան համար։

Հոմի մէջ, նախկին թագաւորը Զահիր Շահ կոչ կ'ընէ իր ժողովուրդին որ խուսափի վրէժխնդրութենէ։ Հակառակ իր 87 տարիներուն, կ'ուզէ անպայման դեր մը խաղալ նոր կառավարութեան կազմութեան մէջ եւ վերջ տալ իր կղզիացման։ Պարսկերէնէն եւ պաշտուներէնէն դրուած ուղերձով մը (ղրկուած Սի·էն·էն·ի եւ Պի·Պի·Սի·ի), նախկին արքան կ'ուզէ որ ժողովուրդը յարգէ մարդկային իրաւունքները եւ կը յայտարէ որ ի մօտոյ պիտի վերադառնայ ոչ՝ որպէս արքայ, այլ Աֆղանիստանի սպասարկու։

*
**

Ուաշինկթըն չէ հասած սակայն իր նպատակին, քանի չէ գտած Պէն Լատէնը։ Ամերիկացիք կը մխիթարուին, յիշելով զինուորական ամերիկեան առած մը՝ «Կրնաս վազել, բայց կը մեռնիս յոգնած»։ Այլ խօսքով, Պէն Լատէն, որքան ալ վազէ, ի վերջոյ, յոգնած պիտի մեռնի։ Այն կարծիքը կը տիրէ թէ պիտի փորձէ երկրէն հեռանալ, բայց ամերիկեան Պաշտպանութեան Նախարարին համար՝ «եթէ փախին, դժուար թէ տեղ մը գտնեն, ուր խաղաղութիւն ալ գտնեն»։ Մինչ այդ նախագահ Պուշ արտօնած է որ զինուորական դատարան մը կեանքի կոչուի։ Պուշ իր որոշումը կ'արդարացնէ յայտարարելով, որ «պատերազմի մէջ ենք ահաբեկչութեան դէմ» եւ ուրեմն իր ըստորագրած հրովարտակը թոյլ կու տայ դատել ենթադրեալ ահաբեկիչները զինուորական դատարանի մը առջեւ։ Ամերիկեան հպատակութիւն չունեցող անձերու վերաբերող այս օրէնքը աննախընթաց է բ. աշխարհամարտէն ի վեր։ Կը մնայ Պէն Լատէնը եւ Մլ Քախտայի ահաբեկիչները գտնել։ Մնաց որ Հիւսիսի Զինակցութիւնն ալ նոյն տրամադրութիւնն ունի, այսինքն, դատել Պէն Լատէնը եւ Մոլլա Օմարը։ Արտաքին նախարարը յայտարարած է. «Պատերազմի ոճրագործ կը նկատենք եւ պէտք է դատուին»։

*
**

Միացեալ Ազգերու Ապահովութեան Խորհուրդը բանաձեւ մը քուէարկած է միաձայնութեամբ, որու համաձայն առաժամեայ իշխանութիւն մը կը հաստատուի Աֆղանիստան եւ ճամբան կը բանայ ապահովութեան միջազգային ուժի մը։ Ֆրանսա կրնայ մասնակցիլ։

Դուշամբէի աֆղան դեսպանը յայտարարած է որ Աֆղանիստանի տապալած

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ

«ՕՐՄԷՆՓԸԼԻ»

(Նոյեմբեր 14/15)

ՀՐԱՒԻՐ ԱԿԱԴԵՄԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Նոյեմբերի սկիզբին Հայաստանի խումբ մը ակադեմականներ Լ.Ղ.Ա.Պզ· ժողովին եւ նախագահին դիմումով մը մտահոգութիւն յայտնած էին Ղարաբաղի ու Հայաստանի ապահովութեան համար, ներկայացնելով հայութեան ազգային շահերուն իրականացման տեսակէտէն անյետաձգելի մօտեցումներ։ Այդ առընչութեամբ Լ.Ղ.Ա. նախագահին առընթեր տեղեկատուական գլխաւոր վարչութիւնը հաղորդագրութեամբ մը յարմար նկատած է որ յիշեալ ակադեմականները ազդեն Ղարաբաղ եւ Հանդիպում ունենան բնակիչներու, պետական դէմքերու, կուսակցութիւններու, զինուորականներու, զոհերու հարազատներու հետ։ Ըսուած է որ այդ չփումները կը նպաստեն փոխադարձ վստահութեան եւ չինիչ երկխօսութեան մթնոլորտի մը ստեղծումին։

*
**

ԱԶԱՏ ԱՐՇԱԿԵԱՆ
ԱԶԱՏ ԱՐՋԱԿՈՒԱԾ

Ապօրինի զէնք, զինամթերք պահելով ամբաստանուած եւ «Անկախութեան բանակ» կազմակերպութեան անդամ Ա. Արշակեանի դատին դատախազը երեք տարի բանտարկութիւն պահանջած է։ Վկաներու եւ պաշտպան փաստաբանին ունկնդրութենէն եաք դատարանը զինքը երկու տարի պայմանական բանտարկութեան դատապարտած է, յետաձգելով պատիժին կիրարկումը։ Ան իր բնակած վայրին ներքին գործերու բաժնին հսկողութեան տակ գտնուելու պայմանով ազատ արձակուած է։ Ա. Արշակեան խորհրդային տարիներուն երեք դատապարտութիւն կրած քաղաքական նախկին բանտարկեալ մըն է։

*
**

«ՓԻՆԻԿ»
ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱԽՈՅԵԱՆ

Անցեալ չաբաթավերջին աւարտած են Ֆութպոլի Հայաստանի ախոյենութեան եզրափակիչ մրցումները։ Ախոյեան հանդիսացած է Երեւանի «Փինիկ»ը, որ երկրորդ անգամ ըլլալով կը տիրանայ այդ տիտղոսին։

Նախագահը՝ Ռապանի, որ միշտ կը ճանչցուի ՄԱԿ–ի կողմէ, մտադիր է վերադառնալու եւ ղեկավարելու ազատագրուած դաւառները։

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՈՀՍՑԻ (Քաթար) մէջ վերջ դրաւ Ասիոյ Համաշխարհային կազմակերպութեան ժողովը, խախուտ եզրակացութեամբ մը։ Արդարեւ, հինգ օրերու բանակցութիւններէ եաք որոշուեցաւ նոր բանակցութիւններ կատարել։ Մինչեւ վերջին վայրկեանը յոյս չկար համաձայնութեան մը յանգելու եւ Հիւսիս – Հարաւ տարակարծութիւնները չեն վերացած։

Ալժերիոն մէկ, ինչպէս կը նախատեսուէր, մեռեալներու թիւը օրէ օր կ'ա-

(Շար·ը Դ· էջ)

Ո՛ՒՐ ՉԵՏԵՂԵԼ ՀԱՑԵԻԹՈՒՐՔ ՑԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱԿԸ

Հարցը կարելի է դիտել երկու տարբեր անկիւնէ· առաջինը կրնայ Արեւմուտքին, գլխաւորաբար Եւրոպական Միութեան յարելու սիրոյն մարդկային իրաւունքներու յարգանքին տէր Թուրքիոյ ջանքերուն վերաբերողը ըլլալ, երկրորդն ալ աւելի նեղ, հայեւթուրք յարաբերութիւններու շրջանակը։ Հայկական համայնքապատկան կալուածներու մասին Թրքական վճռաբեկին որոշումը («Ակօս» Նոյ· 9) առաջին, կամ երկրորդ տեսանկիւնէն դիտուած, ոչ իսկ ստորակէտ մը չափ բնոյթ կը փոխէ։ Մարդկային իրաւունքներու, իրաւական պետութեան, հաւասարութեան, ժողովրդավարութեան նման յղացքներ ամենայն անվերապահութեամբ ոգի տակ տալու Թրքական ընթացքին նորագոյն օրինակը կու տայ, այդքա՛ն։

Նկատի առնէ՛ մը ի վեր կը զբաղեցնէր պոլսահայ շրջանակները եւ բնականաբար մամուլը։ Ս. Փրկիչ ազգային հիւանդանոցին ու Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ վաքըֆներուն դէմ երկու կալուածի առընչութեամբ բացուած դատերը աւարտած են չատ մը նախորդներու վճռով։ «փոքրամասնութեան պատկանող վաքըֆները չեն կրնար սեփականատէր ըլլալ կալուածներու որոնք տեղ գտած չեն իրենց յայտարարագրերուն մէջ»։ Ինչքա՛ն, հասկնալի է որ կը վերաբերի 1936–ի յայտարարագրերուն։ Արդեւքը կ'ըսէ թէ փոքրամասնութեան վաքըֆները կալուածի նուիրատուութիւն չկարենալ ստանալէ զատ, չեն կրնար դնել ալ։ այդ կարգի ստացուածքներ անոնց ձեռքէն կ'առնուին։

Շաբաթաթերթը իր տեղեկատուութեան մէջ կը յայտնէ թէ մինչոց մը առաջ յունական եկեղեցիի մը նմանօրինակ մէկ դաւար անոր վաքըֆին նպաստաւոր վճիռի մը յանգած ըլլալով, որպէս լաւատեսութիւն ներշնչող նախընթաց նկատուած է Հայերուն համար։ Սակայն, հայկական վաքըֆներուն հասցէին տրուած վճիռը վերջ դրած է բոլոր յոյսերուն։

«Այս վճիռով մինչ համայնքը երկու կալուած եւս կը կորսնցնէ, սպառած կը նկատուի այս կենսական հարցին ներբին ճակատի ատեաններէն լուծում յուսալու կարելիութիւնն ալ» կ'ըսէ «Ակօս», աւելցընելով «կը սպասուի այլեւս որ երկու հաստատութիւններուն փաստաբանները դիմեն Մարդկային իրաւունքներու Եւրոպայի դատարանին»։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ(*)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՒ ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Փարիզ, 2001 Նոյեմբեր 8

Ս/թ Նոյեմբերի 8–ին Ֆրանսայի Սենատի նախագահ Ք. Փոնսըլէի նախաձեռնութեամբ եւ հովանաւորութեամբ Փարիզում տեղի ունեցաւ հանդիպում Երեւանի քաղաքապետ Ռոպէր Նազարեանի եւ Իսթանպուլի քաղաքապետ Ալի–Միւֆթի կիւրթիւնայի միջեւ։

Հանդիպման ընթացքում քննարկուեցին Երեւանի եւ Իսթանպուլի միջեւ ապակենտրոնացուած մակարդակով համագործակցութեան հնարաւորութիւնները։ Մասնաւորապէս չօշափուեցին Ֆրանսայի Սենատի օժանդակութեամբ Երեւանի եւ Իսթանպուլի Ֆրանսիական համալսարանների միջեւ համատեղ միջոցառումներ իրականացնելու հարցերը։

Հանդիպումից յետոյ Երեւանի քաղաքապետ Ռ. Նազարեանը յայտարարեց, որ Հայաստանը բոլոր երկրների, այդ թւում նաեւ Հարեւան Թուրքիայի հետ յարաբերութիւններին նայում է ապագայի տեսանկիւնից։ Սակայն այդ ապագան կերտելու համար անհրաժեշտ է հրաժարվել անցեալի ծանր էջերը, ընդգծեց նա։ Այդ առումով Հայաստանը բարձր է գնահատում ճիշդ մէկ տարի առաջ Ֆրանսայի կողմից 1915 թ. Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման վերաբերեալ ընդունած օրէնքը, որը կարող է օրինակ ծառայել այլ երկրների նոյնպէս՝ նպաստելու համար ատարածաշրջանում կայունութեան, համերաշխութեան ու համագործակցութեան հաստատմանը, ասաց Երեւանի քաղաքապետը։

Ռ. Նազարեանը Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման կապակցութեամբ չորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսիայի Նախագահին, Խորհրդարանին եւ ողջ ժողովրդին։

(*) ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»ի·– Նոր ստացանք Հայաստանի Փարիզի դեսպանատան այս հաղորդագրութիւնը, ինչ որ պատճառ եղած էր, որ Նոյեմբեր 14–ի մեր թիւով, այս հանդիպման մասին մեր տուած լուրերը հաղէիմք այլ աղբիւրներէ։

ՄԵՄՈՒԱՐ

«LE COURRIER INTERNATIONAL»

(15/21 novembre)

ARSEN AVAGYAN
Diplomate arménien en Turquie

Շաբաթաթերթը կ'արձագանգէ Թըրքական Աֆթիւէյ չաբաթաթերթին, որ տրուած է լուրը։ Հազիւ 29 տարեկան, առաջին հայ դիւանագէտն է Թուրքիոյ մէջ, պաշտօնի գլուխ, 1923–էն ի վեր։ Այս ելիտասարդ դիւանագէտը, որու ընտանիքը Իզմիրէն, Թուրքիոյ ծայրագոյն արեւելեան շրջանէն, հեռացած է 1915–էն ետք, պատմութիւն ուսանած է Երեւան եւ դիւանագիտութիւն՝ Մոսկուա։ Նախքան Արտաքին նախարարութիւն մտնելը, ուր Թուրքիոյ բաժանմունքին պատասխանատու դարձած է։ Այդ շրջափուլին մէջ է, որ մնայուն ներկայացուցիչ նշանակուեցաւ Սեւ Ծովու Տնտեսական Համագործակցութեան Կազմակերպութեան մօտ, որու կեդրոնավայրը Պոլիս է։ Արսէն Աւագեան, ուրեմն, առաջին հայ դիւանագէտն է պաշտօնի գլուխ Պոլսոյ մէջ, 83 տարիէ ի վեր։ Արդարեւ, 1918–ի եւ 1920–ի միջեւ «Հայաստանի անկախ Հանրապետութիւնը» (չակերտը թերթին կը պատկանի) նախքան Խորհ· Միութեան մաս կազմելը դեսպանատուն ունէր Պոլիս։ 1920–էն 1922, Հայաստան եւ Թուրքիա պաշտօնական յարաբերութիւններ չունէին։ Հայաստանի նոր անկախութենէն ետք, ցեղասպանութեան հարցը արդելք հանդիսացաւ դիւանագիտական ուղղակի յարաբերութիւններու վերահաստատման երկու երկիրներուն միջեւ։ Արսէն Աւագեանի նշանակումը կ'արձանագրուի յարաբերութեանց ջերմացման մը շրջանակին մէջ Անգարայի եւ Երեւանի միջեւ, որ արդէն իսկ սկսած էր ստեղծումովը Թուրքեւհայկական երկխօսութեան կոմիտէի մը որ վերջերս հանդիպում ունեցաւ Պոլիս։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅՈՒՑԱՆԱԿՆԵՐԸ ԵՒ ԼԵԶՈՒԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի մէջ «լեզուի պետական տեսչութիւն» կոչուած կազմակերպութիւնը ի յառաջագունէ ենթադրել կու տայ որ լեզուական մարզը յատուկ հսկողութեան տակ է։ այլ խօսքով՝ մը-տածումը, մտահոգութիւնը եղած է իր վիճակին, աւելի ճիշդը՝ անգիտութեան, դրպանները «ճաշակ»ին չլքելու ազգային այդ բնազատառը։ «Պետական» պատկանելիութեան յատկանիշով այդ տեսչութիւնը որոշ դուրգուրանք մըն ալ կը թեթլաղբէ լեզուին, անոր գործածութեան նկատմամբ, քանի որ հասկնալի է թէ ենթադրուած հսկողութիւնը լեզուն հաւանական, կամ գոնէ կարելի ոտնձգութիւններէ, անարգանքէ հեռու պահելու նպատակը կը հետապնդէ։

Կանխակալ այս կարդի կարծիքներով ալ, մէկը որ Երեւան չէ գացած, կամ գացած է բայց լեզուին հրապարակային գործածութեան յատուկ ուշադրութիւն չէ դարձուցած, կրնայ սրտի կատարեալ գոհունակութեամբ ապրիլ։ Լեզուն, այն հարստութիւնը որուն սիրոյ, մեծարանքի, հպարտութեան ածականները չհայլելու գործին մէջ վստահաբար ո՛չ մէկ ժողովուրդ մեր առատաձեռնութիւնը ունեցած է, յանձնուած է պետական ուշադրութեան։

Սակայն, Երեւանի յատկապէս կեդրոնական մասին մէջ, Աբովեանի վրայ կամ յարակից փողոցներուն մէջ թափառումի, նոյնիսկ կառքով անցքի պահուն քիչ մը ուշադիր նայուածքներ չատ դիւրութեամբ կրնան լեզուական այլանդակութիւններ որսալ։ Քաղաքին այդ գօտին որ ամէնէն ճոխ վաճառատուներուն, ճաշարաններուն, խաղարաններուն, դրամատուներուն խմբումի վայրն է, նոյն տեղն Գողգոթան կը հանդիսանայ մեր պատկնական մեծաքանչին։ փոքրամասնութիւն են այն հաստատութիւնները որոնք յարգանքով վարուած են լեզուին նկատմամբ ու իրենց դրան վրայ գետեղուած անունը դրուած է այնպէս, ինչպէս պէտք է։ Անշուշտ, Սփիւռքէն գացող արեւմտահայուն համար մի՛շտ խորթ բան մը ունին այդ ցուցանակները իրենց հայաստանեան խեղաթիւրութեամբ, բայց այս պարագային տակաւին դրեթէ անկարեւոր մանրամասնութիւն կը մնայ։

Այնքան չեշտուած է երեւոյթը որ նոյնիսկ ան որ պիտի լեզուի պետական տեսչութեան մը գոյութիւնը, աւելորդ կը նկատէ հարց տալ անգամ թէ ինչի՛ կը ծառայէ ան, ի տես հայերէնին այդքան ծանրաբարոյին։ Ամէնէն անընդունելին է անշուշտ, ուղղակի լատինատառ արձանագրութեամբ օտար անուններու գործածութիւնը։ կը յայտնուի անոնց հայատառ, հայացուած գործածութիւնը։ կան նաեւ հայերէն անուանումներ ալ զորս անսխալ գրելու հոգն ալ չեն ըրած նորօրեայ գործարարները։

«Հայոց աշխարհ»ի մէջ (Նոյեմբեր 3) Անահիտ Եսայեան «Մարդն ամաչում է իր ազգային ինքնութիւնից» խորագրեալ զրոյց մը հրատարակած է, կատարած՝ լեզուի տեսչութեան պետ Լեւոն Գալստեանի հետ։ Այս վերջինին բացատրութեամբ, տեսչութեան ընելիքը ստուգել է ոչ միայն ցուցանակները, այլ նաեւ կատարուած գործակարութեան, որմզդերուն, զրոյցանիւերուն, կնիքներուն եւ այլն համար գործածուած լեզուն։ Այդ բոլորին համար հայերէնէն տարբեր լեզուի մը նախընտրութիւնը տուգանքի ենթակայ արարք է։ Եթէ այդ նախընտրութեան տէրը պարզ քաղաքացի է, նուազագոյն աշխատավարձքին հնդապատիկէն մինչեւ տասնապատիկ տուգանքի կը դատապարտուի։ Իսկ եթէ պաշտօնական դէմք է, այդ գումարը կը բարձրանայ քսանապատիկի։ Երբ ապօրինութիւնը չարունակուի, կամ կրկնուի, պատիժը կընայ մինչեւ նուազագոյն աշխատավարձքին երեսնապատիկին հասնիլ։

Այս «պատիկ»ները սակայն, դրեթէ ոչինչ կը նշանակեն հայաստանեան իրականութեան մէջ ուր նուազագոյն աշխատավարձը ոչ իսկ 20 տոլարի կը հասնի, իսկ յիշեալ մարզի գործարարներուն համար աւտր հարիւրապատիկն անգամ արհամարհելի գումար է։ Արդէն Լ. Գալստեան ինք ալ կ'ըսէ թէ տրուած պատիժները «բաւականաչափ մեղմ են»։

Ցետոյ կը բացատրէ լեզուական մեղանչումի նկատուածին բնոյթը. պահանջուած նուազագոյնը «մայրենի լեզուով գրել»ն է, ըստ Լ. Գալստեանի։ Իսկ ատկէ, ինչպէս յայտնի կ'ըլլայ Ա. Եսայեանի չեշտումին չնորհիւ, պէտք է հասկնալ «հայատառ գրութիւն» մը։ Այլ խօսքով՝ Լեզուի պետական տեսչութեան պետին համար «մայրենի լեզուով» գրուած է օրինակ՝ «Պիցցա Պէպոննե» արձանագրութեամբ ցուցանակ մը...։ Ինչ ալ կը խոստովանի որ ծուռ բան մը կայ ըսածին մէջ ու կը մատնանշէ անել մը որ իսկութեան մէջ գոյութիւն չունի, կ'ըսէ թէ չատերու կողմէ հայերէն գրելու պահանջ կը դրսեւի։ բայց իրեն համար այդ պահանջին սահմանները որոշ չեն. «չէ՞ որ մեր բառամթերքի մի զգալի մասը պարսկական ծագում ունի»։ Չարցում որ ցուցանակներու սահմանէն կ'ելլէ ու կը խնդրականացրնէ աւելի քան 15 դարէ ի վեր գրուած հայերէնը։ Տրամաբանութիւն որ անորոշութեան տակ կը ձգէ Մաշտոցի, Եղնիկի, Դուրեանի, Մեծարենցի, Վարուժանի, Զարենցի ու մինչեւ այսօրուանները գործածած լեզուին «հայերէնն» ըլլալու յատկանիշը, քանի որ բոլորն ալ գրած են այդ նոյն լեզուով որուն բառամթերքը ոչ միայն պարսկական, այլեւ՝ յունական, արաբական, եւ այլ թաղկացուցիչներ ունի։

Մէկդի ձգելով ծուռութեան պաշտօնական այս գլուխը, ընթերցումը չարունակողը կը տեղեկանայ թէ ոչ հայերէնն ցուցանակները կը նախընտրեն ամերիկեան, եւրոպական անուանումները։ Աւտր պատճառը այն է որ բարեկեցութիւնը ամէնէն աւելի այդ քաղաքակրթութիւններուն առընչուած բան կը համարուի։ Ինդրոյ առարկայ ցուցանակներէն կը տրուին օրինակներ ալ, բոլորն ալ լատինատառ. «Տինօ քէֆօպ», «Միրաժ քաղինօ», «Ինիկմա պար», եւ այլն։ Այդ չարքին է Զարենցի Նաւագիկէն ալ, «Նաւագիքէ պար» ձեւով։ Լ. Գալստեան կ'ըսէ թէ ատոնք մէկ քանի անգամ տուգանք վճարելու դատապարտուած են, բայց չարունակած են անփոփոխ պահել ցուցանակները։ Այդ եւրեւոյթը ան կը կոչէ ազգային ինքնութենէն ամչնալ։

Անահիտ Եսայեան վերջաբանի պարբերութեան մէջ կ'ըսէ թէ իր ներկայութեան Լ. Գալստեանին բերած են օտարանուն հաստատութիւններէն մէկուն դատարանի որոշումով տրուած պատիժը՝ 20 հազար դրամ վճարելու մասին։ Ատիկա անոր ստացած երկրորդ տուգանքն է որով հանդերձ անփոփոխ կը ձգէ անգլերէնն ցուցանակը։ Լրագրողուհին կը գրէ թէ ամէնէն զանեչտականը նկատած է «Նաւագիքէ պար» անուանումը որուն հաստատութիւնը տեղաւորուած է Գրողներու Միութեան չէնքին մէջ, եւ հոն ոչ ոք վրդովուած է թէ՛ Զարենցին, թէ՛ հայերէնին վիճակած անարգանքէն։ «Էլ ի՞նչ եմ պահանջում միւսներից» հարց կու տայ Ա. Եսայեան։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑՈՂ

ԴՐՕՇԱԿ

Պաշտօնաթերթ հայ յեղափոխական դաշնակցութեան

Թիւ 4, Սեպտեմբեր 2001

Երեւան 375003, Մոսկովեան 31, բն. 37

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ԱԻՍՏՐԱԼԻԱ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԳԻՒՆԱՏԻՊ ԱԼՊՈՄԸ

Ավստրալիոյ մէջ, Նարեկ գրատան հրատարակութեամբ, լոյս տեսած է ARMENIA, Pictoral Treasury of an Ancient Land գիրքը։

Տասնամեայ երազի մը իրականացումն է այս նկարազարդ գեղատիպ հրատարակութիւնը, որուն լուսանկարները գործն են արուեստագէտ լուսանկարիչ Յակոբ Մաճառեանի։

Մնած Ամման, փոքր տարիքէն իր ծնողքներուն հետ Աւստրալիա փոխադրուած ու հաստատուած Սիտնի, Յակոբ Մաճառեան 1991-ին առաջին անգամ այցելած է Հայաստան ուր, տակաւին ուսանողական տարիներուն լուսանկարչական արուեստին նկատմամբ իր տածած սէրը արտայայտած է նկարելով Հայաստան աչխարհի ճարտարապետական յուշարձանները, բնութիւնը, հայ մարդոց առօրեայ կեանքը։

Վերադարձին, բարեկամներ հիացումով կը դիտեն նկարները եւ կը ծնի գաղափարը գանոնք գիրքի մը մէջ ամփոփելու։ Յաջորդող տարիներուն Յակոբ Մաճառեան բազմիցս կ'այցելէ Հայաստան եւ Արցախ, նոր նկարահանումներ կատարելով, իսկ գիրքի պատրաստութեան համար բնագրի խմբագրութիւնը կը յանձնուի Քլիֆ Պաքթըրի, որ կը լծուի Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթի լուրջ ուսումնասիրութեան, իր կարգին նաեւ այցելելով Հայաստան եւ Արցախ։

Եւ այսպէս, ծնունդ կ'առնէ Հ. Անտոն Թութիւնճեանի եւ Միքայէլ Ղուկասեանի դեկավարութեամբ տասնամեայ հաւաքական աչխատանքի իրրեւ արդիւնք նկարազարդ այս գիրքը, անգլերէն։

Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին առթիւ հրատարակուած 150 էջնոց գիրքին յառաջաբանը գրած է Ներսէս – Պետրոս ԺԹ. Թարմուճի, Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս – Պատրիարքը։

Ապա, առանձին բաժինով մը տրուած է համառօտ պատմութիւնը Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի, քրիստոնէութեան պետական կրօնք հռչակումէն մինչեւ մեր օրերը, անդրադառնալով դարերու ընթացքին հայ ժողովուրդի դիմագրաւած այլազան մարտահրաւէրներուն, ապրած դժուարութիւններուն, կրած տառապանքներուն, ենթարկուած բռնութիւններուն եւ վեր առնելով մեր ժողովուրդին ազատատենչ ոգին, որով նեռուելով ազատագրական պայքարի ղաչտը, ան կրցաւ ո՛չ միայն պահել ու պահպանել իր պետական անկախութիւնը, այլեւ ստեղծել ղարաւոր ու փառաւոր մշակոյթ մը։

Գեղատիպ գիրքը կը պարունակէ արուեստի կատարելութեամբ առնուած լուսանկարներ Հայաստանի զանազան վայրերէ եկեղեցիներու, պատմական յուշարձաններու, Երեւանի համայնապատկերի, չուկայի, առօրեայ կեանքի, հոգեմշակներու, բնութեան, կենդանական եւ բուսական աչխարհի եւ տիպական հայկական դէմքերու։

Վերջին 20 էջերու մէջ տրուած են պատմական տեղեկութիւններ Արցախի մասին, նչելով ազրբեջանական բռնութիւնները տասնամեակներու ընթացքին եւ Արցախի ազատագրական պայքարը։ Այս բաժինին մէջ եւս կան գեղեցիկ լուսանկարներ եկեղեցիներու, տեսարժան վայրերու եւ առօրեայ կեանքի։

Շահեկան եւ ազգային հպարտութիւն առթող այս գիրքը լուսադոյն նուէրը կրնայ ըլլալ, յառաջիկայ տօնական օրերուն, զոյն նուիրելու հայ եւ մանաւանդ օտար բարեկամի մը, գինք հաղորդակից դարձընելով հայկական մշակոյթի արժէքներուն։

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՂՐԻՄԻ ԹԱԹԱՐՆԵՐԸ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՆ

Սիմֆէրոպոլի, Ղրիմի այլ քաղաքներուն եւ յատկապէս հարաւային ծովափի բնակավայրերուն մէջ առնկերու պէս կը բազմանան մինարէները եւ օր է օր կը բազմանան ուզբէկեան ճաչատեսակներով ճաչարանները։ Թերակղզին չինութիւնու-րու հրապարակի մը վերածուած է. մեծ մասը անուսարտ ձգուած է, բայց կարեւորը տարածքին տիրութիւնը ունենալն է։

Այս նորութիւնները կը նչեն Խորհրդային Միութեան քայքայումով Ղրիմի թաթարներուն վերադարձը, 1944-ի իրենց աքսորէն կէս դար ետք։ Ուկրանիա կը ջանայ անոնց օգնական ըլլալ, բայց այդ վերադարձը բաւական ծանր բեռ մըն է իրեն համար։

Ղրիմը Բ. աչխարհամարտին նացիական գրաւման տակ գտնուելով (1941 – 1944), անոր թաթար բնակիչները ամբաստանուած են թշնամիին հետ գործակցութեամբ ու աքսորուած Սիպերիա եւ Ուզբեկստան։ Այսօր 1·5 միլիոն Ռուս կ'ապրի թերակղզիին վրայ, 600 հազար Ուկրանացի, 400 հազար թաթար։ բայց այս վերջիններէն նոյնքան մըն ալ պատրաստ է վերադարձի։

Այդ վերադարձը Ուկրանիոյ պիւտճէին ծանր բեռ մը ըլլալէ զատ կարգ – կանոնի, ապահովութեան հարցերու ալ տեղիք է։ Վերադարձողները իրենց պահանջներուն համար գոհացում ունենալու դիւրութեամբ ամէն ճամբու կը դիմեն։ առանց արտօնութեան գոյքեր կ'ընեն, վարչական կեդրոններ, դատարաններ կը գրաւեն։ Իրենց պահանջները յաճախ կը բանաձեւուին երկու բառով։ «հող եւ ազատութիւն»։ Պետութիւնը հողի որոշ բաչխումներ ըրած է, բայց դժուար է գոհացնել բոլորը։ Ձիշդ է որ թերակղզին բոլորին բաւելու չափ տարածք ունի, սակայն, այդ հողերուն մեծ մասը տափաստաններու չրջան է եւ վերադարձողները չեն ուզեր հոն հաստատուիլ։ Մանաւանդ որ թաթարներու ներկայացուցիչները կը պահանջեն որ յետագային վերադառնալիքներուն ալ հող պահուի, ինչ որ իչխանութիւնները կատարականապէս կը մերժեն։

Ինչ կը վերաբերի ազատութեան, ատիկա աւելի բարդ կը թուի։ Թաթարները ունին ներկայացուցչական գերագոյն խորհուրդ մը որ Մէճլիս կը կոչուի. ան իրաւական հանդամանք չունենալով հանդերձ, կը անօրինէ թաթարներու կեանքը եւ ազդեցութիւնը կը տարածէ ամբողջ թերակղզիին վրայ։ Մէճլիսին երկու դեկավարները Ուկրանիոյ խորհրդարանին մէջ երեսփոխան են։ Ու Մէճլիսը Ղրիմի թաթարներուն համար բնակիչներու կարգավիճակ կը պահանջէ, նեւթ ընելով մինչեւ իսկ ինքնավարութիւն մը։

Այդ նպատակներուն հասնելու համար թաթարները ամէն չանք կը գործադրեն Ղրիմի խորհրդարանին մէջ իրենց յատկացուած աթոռներու համեմատութիւնը աւելցնելու համար։ Եթէ յաչողին բաւարար թիւով իրենց մարդիկը ընտրել տալ, հարցերը ինքնին կը կարգադրուին։

Վերջին տարիներուն քաղաքական որոշ դէմքեր հակումը ունէին Ղրիմը գետեղելու կրակի այն գիծին վրայ որ Մերճաւոր – Արեւելքէն կը հասնի Պալքանեան թերակղզին, ներգրաւելով կովկասը։ Բայց Սեպտեմբեր 11-ի պատահարներէն ետք Ղրիմի մէջ մահմետական արմատականութեան մը պնդումները նոր խթան ստացած են։ Կրօնական դրդապատճառով մղեցեղային կնճիռները կը բազմանան։ Վերջերս Մոսքոյէ դիւղին մէջ խումբ մը թաթարներ օր ցերեկով բնակիչներուն աչքին առջեւ վար առած են օրթոտոքսնե-րու տառապանքը խորհրդանչող խաչ մը։ Շաբաթ մը եռք դողցուած է ուրիչ դիւղի մը մէջ եկեղեցիի մը կառուցումի տեղը կանգնած խաչը։ Քանի մը չաբաթ եռք ալ տեսնուած է որ անծանօթներ կը սղոցեն չրջանին ամէնէն հին ռուսական գիւղերէն մէկուն մուտքի 7 մեթրնոց խաչը։ Այս միջադէպերէն ոչ մէկը լուսաբանուած է։ Իսկ երբ կառավարութիւնը վանքի մը եռ տուած է նախապէս որպէս հոգեբուժարան գործածուած կալուած մը,

Digitized by Armenian Library and Information Center of America

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՑԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ԱՐԹԻԻ ԵՒ ՀԵՏԱՁՕՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԻՑԻ («Յառաջ»). –

1997–ին Մարտիի 13–րդ եւ 14–րդ թուականներու քաղաքապետարանի նախաձեռնութեամբ եւ տեղւոյն հայ միութիւններու կազմակերպութեամբ տեղի ունեցան հայկական օրեր:

Այդ առթիւ, պատրաստուեցաւ եւ ներկայացուեցաւ նկարներու ցուցահանդէս մը՝ Սէն Ժերոմի Հայերուն ժամանումը եւ հաստատումը նշող եւ պատկերացնող 1920–ական թուականներէն սկսեալ եւ վերջնական փաստաթուղթերով:

Գաղութի պատմութեամբ հետաքրքրական եւ հաւաքական յիշողութիւն մը պահելու եւ հարստացնելու նախանձախնդիր անձեր՝ կարպիս Արթէն, Ժորժ Հերիւաքեան, Անդրանիկ Մինասեան, Մարսէլ Թոքաթլեան, Ժաք Սիմոնեան եւ ուրիշներ այս ձեռնարկէն մեկնելով զաղափարը ունեցան յիշողութեան եւ արխիւային հետազօտական կեդրոն մը հիմնելու: Եւ այդպէս ալ եղաւ: Կատարեցին մրջիւնի աշխատանք: Դիմեցին վաւերաթուղթեր, պրոքէր, վկայագիրներ ունեցողներուն, եւ գտան կարգ մը արժէքաւոր թանաւոր թէ դրաւոր վկայութիւններ, բազմազան հրատարակութիւններ: Եւ սկսան դիզել յոյժ չահեկան փաստաթուղթեր, հատորներ, բնագիրներ, նկարներ, ազդագրեր, հանրագրեր, քարտէսներ, թերթերու հաւաքածոներ եւ դիւանի այլ տարրեր:

Քաջալերուած եւ կարպիս Արթէնի մըղումով հիմնեցին միութիւն մը՝ «Հայկական Յիշողութեան եւ Արխիւային Հետազօտական Միութիւն», անունին տակ: Վարձեցին կեդրոնավայր մը: Կահաւորեցին իրենց միջոցներով եւ աշխատանքով: Նոյնիսկ կատարեցին պաշտօնական բացում մը: Եւ կը չարունակեն զարգացնել իրենց «դրամագլուխը»:

Այսօր, կեդրոնը որ հասցէագրուած է «Շառլ Ժէյթունցեան» փողոցը, ոչ հեռու Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցիէն, կը հաշուէ հարիւրաւոր հատորներ, հայերէն թէ օտար լեզուներով, կեդրոնացած առաւելաբար հայկական ցեղասպանութեան վրայ, չահեկան եւ ինքնատիպ պատկերադիտութիւն մը Հայերու Մարսէյլ հաստատման տարիներուն: Նոյնպէս հաւաքածոներ թերթերու, «Ցառաջ»ը 1945–էն մինչեւ այսօր. «Հայրենիք»ը գրեթէ լրիւ, «Հայրենիք» ամսաթերթի չատ մը թիւեր, «Հայաստան» չաբաթաթերթ – ամսաթերթի գրեթէ ամբողջական հրատարակութիւնը նոյնիսկ Պատանեկան Միութեան չրջանի (Պատերազմէն առաջ) հրատարակուած ութ թիւերը եւ այլն: 1930–ական թուականներուն տեղի ունեցած ձեռնարկներուն հանդիսութիւններ եւ այլ վկայագրեր:

Միութիւնը բազմաթիւ անգամներ մասնակցեցաւ ցուցահանդէսներու, պատասխանելով իրեն եղած հրաւէրներուն:

Գաղութի մը մէջ, ինչ որ աւանդական հաստատութիւնները, կառոյցները՝ եկեղեցի, Մշակոյթի Տուն կամ կեդրոն չկրցան ընել իրենց լայն հնարաւորութիւններով, միջոցներով, մի քանի մնձեր յաջողելու վրայ են իրենց հետեւողական եւ օրինակելի աշխատանքով: Ձեռնարկ մը որ երէք առաւել ճանչցուի, հետաքրքրութիւններու առարկայ ըլլայ, կրնայ վերածուիլ կատարեալ տեղեկատուութեան եւ հետազօտութեան կեդրոնի մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍԿՍԱԻ ԳԼԱՁՈՐԻ ԴՊՐՈՑԱՇԷՆՔԻՆ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

Մոնրէալի մէջ 1999–ի ամրան կայացած Եգիպտահայ Վարժարաններու Աչակերտներու Համաչխարհային Հաւաքին գոյացած հասոյթը որոշուած էր տրամադրել Հայաստանի մէջ իրագործուելիք կրթական նպատակներու:

Գոհունակութեամբ կը յայտնենք, թէ բազմաթիւ երկար ու մանրամասն խորհրդակցութիւններու եւ ուսումնասիրութիւններու լոյսին տակ, հաւաքի կազմակերպիչ Մարմինը որոշեց որդեգրել Հայաստանի Վայոց Ձորի մարզին մէջ գտնուող Գլաձոր գիւղի միջնակարգ դպրոցի վերակառուցման ծրագիրը: Սոյն դպրոցը կը յաճախեն 530 աչակերտներ: Գլաձորը նչանաւոր էր իր հռչակաւոր միջնադարեան համալսարանով եւ մանրանկարչութեան դպրոցով:

Գլաձորի դպրոցաչէնքին վերակառուցումը մին է այն ծրագիրներէն, որ Համաչխարհային Դրամատան հովանաւորած Հայաստանի Ընկերային Ներդրումներու Հիմնադրամը պատրաստած է: Ծրագրի իրագործման համար մենք կը մասնակցինք յատկացնելով ծախքերուն 40 տոկոսը, Համաչխարհային Դրամատունը՝ 40 տոկոսը եւ Գլաձոր գիւղի համայնքը՝ 20 տոկոսը: Գլաձորի դպրոցի ծրագրի իրագործման ընդհանուր ծախքը գնահատուած է մօտ 150·000 ամերիկեան տոլար: Վերակառուցման աչխատանքը արդէն սկսած է եւ նախատեսուած է որ աւարտի մինչեւ Դեկտեմբեր 2001: Մեր առաջին նիւթական յատկացումը արդէն փոխանցած ենք Հայաստան:

Հոկտեմբեր 2001–ին, Կազմակերպիչ Մարմնի ատենապետը առիթը ունեցաւ այցելելու Գլաձորի վարժարանը ուր ականատես եղաւ կատարուած վերակառուցման աչխատանքին:

Գոհունակութեամբ կը յայտնենք նաեւ թէ կատարած ենք հետեւեալ յատկացումները. –

Ա. – Գիւմրիի Աբուհեսի Ակադեմիայի երաժչտական բաժնի 32 աչակերտներու կրթաթոչակները, 2565 ամերիկեան տոլար, 2000 – 2001 տարեչրջանին համար:

Բ. – Տոքթոր Ադդէն Արմէնեանի հեղինակութեամբ՝ Հայաստանի մէջ հրատարակուած «Բարեկրթութիւն» գրքի (աւելի քան 200 էջ), 1000 յաւելեալ օրինակներու տպագրական ծախքերը՝ 1500 ամերիկեան տոլար:

Եգիպտահայ Վարժարաններու Աչակերտներու 1999–ի Համաչխարհային Հաւաքի կազմակերպիչ Մարմինը անգամ մը եւս իր չնորհակալութիւնները կը յայտնէ հաւաքի մասնակցողներուն եւ բոլոր նուիրատուներուն, որոնք կարելի դարձուցին Հայաստանի մէջ կրթական հաստատութեան մը նպաստելու որոշումը:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՄԱՐՄԻՆ
ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ
1999–Ի ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔԻ

Նոյեմբեր 2001

ԴԱՂԹԻԹ ԳԱՂԹԻԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հելլէն համայնքին կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 19–ին, նախաճեռնութեամբ այս վերջինին Հելլէն Գոնկրէսին եւ Մոնրէալի Հայ դատի յանձնախումբին եւ հովանաւորութեամբ Ծունաստանի հիւպատոսարանին ու Գանատայի Մորմրդարանի օգնական փոխ – նախագահ եւ երեսփոխան Էլէնի Պաքուփանոսի, տեղի ունեցաւ է դինեճօն մը նուիրուած տոքթոր Կարապետ Խաչերեանի օրագրին «Ջմիւռնիական արկածներս 1922–ին» հատորին յունարէն թարգմանութեան: Հատորէն բնագիրը լոյս տեսած է 1995–ին, ապա վերահրատարակուած 1997-ին, անգլերէն թարգմանութիւնը 1997–ին, Ֆրանսերէնը՝ 2000-ին, սպաներէնը՝ 2001–ին: Հանդիսութիւնը բացած է փրոֆէսէօր Տիմիթրիոս Պըրք, որ ներկայացուցին ալ ըրած է գիրքին եւ հրատարակիչին՝ տոքթոր Դորա Սաքայեանի որ հեղինակին թոռն է եւ վերջերս արժանացած գերման կառավարութեան բարձրագոյն չքանչնին՝ «Արժանեաց կարգի խաչին»: Ճաջորդաբար խօսք առած են Հայաստանի դեսպան՝ Արա Պապեան, հելլէն ընդհանուր հիւպատոս՝ Եոհաննիս Փափատոփուլոս, Տիկին Էլէնի Պաքուփանոս, Հայ դատի յանձնախումբի ներկայացուցիչ Մանուէլ Քէօսէեան, Գիպէքի հելլէն Գոնկրէսի ներկայացուցիչ՝ Նիք Քաթալիֆոս: Հուսկ խօսք առած է տոքթ. Սաքայեան որ մանրամասնօրէն ներկայացուցած է իր մեծ հայրը եւ անոր օրագիրը ու կատարած կարգ մը էջերու ընթերցումը:

բախումներ տեղի ունեցած են: Թաթարները հակառակած են կարգադրութեան, պնդելով որ այդ վայրին վրայ իրենց աքսորէն առաջ կը գտնուէր Եւրոպայի իսլամական մեծագոյն դպրոցը: Իրենք պիրենք անարդարութեան դէմ նկատելով, Թաթարները որոշած են բռնի ուժով իրենց արդարութիւնը հաստատել:

Ներկայիս Թաթարներու Մէճլիսը ունի հաւաքականութիւնը կ'ամբաստանէ ցեղային ու կրօնականատելութիւն հրահրելով, մինչ Ռուսերը նոյն Մէճլիսը կը նկատեն ոճրային խմբաւորում մը: Բաւական անորոշ կը թուի պատասխանը հարցումին թէ Ղրիմի ձիթենիներուն տակ խաղաղութիւն պիտի վերահաստատուի՞ օր մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԹԻՒ 17 ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ՄՈՒԹԻՆ ՄԷՋ ՆՇՈՒՑ ՄԸ

Ժօսակցութիւնը, բնականաբար, կը դառնար օրուան քաղաքական կացութեան չուրջ:

Պատերազմի լուրերուն վրայ կը խօսէին:

Այդ միջոցին Թուրքիա արդէն մտնակցած էր ընդհանուր պատերազմին եւ իր յարաբերութիւնները խզած Համաձայնական պետութիւններու հետ, այնպէս որ պատերազմի լուրերը միմիայն զերմանական աղբիւրէ էին: Այս միակողմանի տեղեկութիւնները հակակչռելու համար ամէն մարդ իր կողմէ լուրեր կը հնարէր եւ հրապարակ կը նետէր:

Այդ սուտ լուրերուն էին, որ «Նչան Պալիկեան» զրատան մէջ վիճաբանութեան առարկայ կը դառնային:

– Ֆրանսացիները մեծ յաղթութիւն մը տարած են, – կը հաւաստէր Զիֆթէէ-Սարաֆ – Գերմանիոյ գահաժառանգը մահացու կերպով վիրաւորուեր եւ էքս-լա-Շափէլ փոխադրուեր է:

– Ուրկէ՞ իմացար, – հետաքրքրուեցաւ Արշակ:

– Երէկ իրիկուն Գատըգիւղի չոգենաւին մէջ, յոյն բարեկամ մը ունիմ, ան ըսաւ:

– Միւսիւ Անտոնաքի՞ն:

– Այո՛:

– Անոր լուրերը միչտ ճիշդ կ'ըլլան, – հաւաստեց Պետրոս՝ վայրկեան մը զադրեցնելով քիթին տակէն երգած իր մէկ միօրինակ եղանակը:

– Ես ալ ատանկ բան մը իմացայ, – ըսաւ Գրիգոր Թորոսեան, – միայն թէ գահաժառանգը վիրաւորուած չէ, այլ գերի բռնուած եւ Փարիզ փոխադրուած:

Նոյն միջոցին խանութէն ներս մտաւ Արթին Գեւոնեան իր այսահարի դէմքով:

– Տղա՛ք, – գոչեց, – իմացա՞ք վերջին լուրը:

– Ի՞նչ է եղեր, – հարցուց Արշակ միչտ հետաքրքիր:

– Կեցի՛ր, սպասէ՛, մի՛ ըսեր, – միջամտեց Թորոսեան եւ իսկոյն գրպանէն չիչի խցան մը հանեց ու սեղանին վրայ դրաւ, յետոյ աւելցուց.

– Հիմա կրնաս խօսիլ:

Աւելի կը նշանակէր, թէ ըսուելիք խօսքերը «մանթար» էին:

– Խնդի՛ր մ'ըլլար, – գոչեց Արթին բորբոքած, – իմ լուրերս, գիտես, որ աղէկ աղբիւրէ են:

– Այո՛, այո՛, անոր լուրերը գերմանական դեսպանատունէն են, – հաստատեց Արշակ, – խօսէ՛, տեսնենք, ի՞նչ է եղեր:

– Մտեր են, – գոչեց Արթին:

Այս «մտեր են»ը այնպիսի չեչտով մը արտասանեց, որ Հայկազուն Պէկեանը ընդհատեց իր ընթերցումը եւ հարցուց.

– Ո՞վ մտեր է, ո՞ւր մտեր են:

– Անգլիացիները Տարտանէլէն ներս մտեր են, – հաստատեց Արթին, – դեսպանատունը երէկ գիչեր տակն ու վրայ եղած էր, սնտուկները կը պատրաստեն կոր փախչելու համար:

– Ո՞ւր պիտի փախչին:

– Դէպի Գոնիա, կառավարութիւնն ալ կ'երթայ կոր:

– Իրա՞ւ կ'ըսես:

– Գերմանական դեսպանատան դռնապանը ըսաւ:

– Ես չեմ հաւատար, – պատասխանեց Արշակ, որ իրեն մանպիտութիւն ըրած էր չհաւատալ լաւատես լուրերուն:

– Նոր ձերբակալութիւններ կա՞ն, ան հարկնք, – ըսաւ Թորոսեան:

– Ի՞նչ ձերբակալութիւն:

– Ես ի՞նչ գիտնամ, կամաց – կամաց կարգը մեզի պիտի գայ:

– Դուն վախ չունիս, ո՛չ հնչակեան ես, ո՛չ ալ դաշնակցական:

– Անանկ բաներու նայած չունինք:

Եւ ահա ներս մտաւ Պետիկը՝ «Թէրճիման»ի հայ խմբագիրը:

– Վահան Թօշիկեանը բռներ, տարեր են, – գոչեց առանց ոեւէ նախաբանի:

– Իրա՞ւ կ'ըսես, – ըսաւ Թորոսեան:

– Այո՛, այս առտու կանուխ երկու ոստիկաններով հոս՝ «Վերջին լուր»ին խմբագրատունը բերեր են եւ հոն խուզարկութիւն կատարեր են...

– Սխալ չըլլա՞յ:

– Հիմա Հրաչեայ Տէր – Ներսէսեանը տեսայ, ան ըսաւ, սխալ չէ, ոստիկանատուն կ'երթայ կոր խնդիրը հասկնալու եւ պէտք եղածը ընելու համար:

– Զարմանալի՛ բան, Վահան Թօշիկեանէն ի՞նչ կ'ուզեն:

– Կարծեմ զրպարտութեան մը զոհ դացած է խեղճը, – ըսաւ Պետիկ, – նոյնիսկ կը կասկածիմ, թէ ո՞վ է այդ զրպարտութիւնը ընողը:

– Ո՞վ է, տեսնենք, – հարցուց Թորոսեան:

– Ձեմ ուզեր անունը տալ, – պատասխանեց Պետիկ խորհրդաւոր ձեւով մը, – սակայն վստահ եմ, որ ան է:

– Գոնէ յայտնի՞ է, թէ ի՛նչ զրպարտութեամբ զինքը բանտարկած են:

– Ո՛չ, – պատասխանեց Պետիկ, – դեռ որոչ տեղեկութիւն մը չկայ, տեսնենք Հրաչեան պիտի կրնա՞յ հասկնալ, բայց կատարուած գործողութիւններէն այնպէս կ'երեւայ, որ ծանր ամբաստանութիւն մը կայ վրան, թէ՛ տունը խուզարկեր են եւ թէ՛ խմբագրատունը. ես իրեն ըսի, որ այդ մարդէն զգուշանայ:

– Բայց ո՞վ է անկարկած մարդը:

– Պատրիարքարանի պաշտօնեայ մըն է, – պատասխանեց Պետիկ:

Այս խօսքերը ընդհանուր հետաքրքրութիւն առաջ բերին:

– Թիւ 17 խաֆիէն չըլլա՞յ, – ըսաւ Օննիկ Զիֆթէէ – Սարաֆ խնդալով:

– Պատրիարքարանի պաշտօնեա՞յ, – գոչեց իր կարգին Հայկազուն Պէկեան, – սարսափելի բան է. ի՞նչ պաշտօնեայ է:

– Այսինքն Պատրիարքարանի քարտուղարներէն մէկն է, – պատասխանեց Պետիկ, – այդ մարդը վերջերս խնդիր ունեցած էր Թօշիկեանի հետ... հիմա կ'երեւայ, որ այս ձեւով վրէժը լուծեր է: Անցածները զինքը տեսայ փողոցը, Թօշիկեանի մասին չատ դանգատ յայտնեց... իրր թէ գործ մը կայ եղեր, որ իրեն պիտի տրուի, եւ Թօշիկեանը այդ գործը ձեռքէն յափչտակեր է: «Անոր գլուխը փորձանք մը պիտի բերեմ», – ըսաւ: Ես Թօշիկեանին հաղորդեցի այս սպառնալիքը, կարեւորութիւն չի տուաւ:

– Ես հասկցայ, թէ որո՛ւ կ'ակնարկես, – ըսաւ Թորոսեան, – այդ մարդը ամէն բան ընելու կարող է... արդէն իրեն համար նոյնիսկ ըսուեցաւ, թէ լրտեսութիւն կ'ընէ:

– Ես ալ այնպէս լսած եմ, – հաստատեց Պետիկ:

– Կասկած կայ, թէ թիւ 17 խաֆիէն ալ ինքն է, – չարունակեց Թորոսեան:

– Կարծեմ իր մասին քննութիւն մը կատարուեցաւ:

– Այո՛, բայց կարելի չեղաւ փաստացի ապացոյցներ գտնել:

(Շար. 103)

(Շար. Ա. էջէն)

ւելնայ եւ Նոյեմբեր 15–ին արդէն 651–ի հասած էր, բայց, գրեթէ ապահով էր որ 1000–ը պիտի անցնի, հարիւրաւոր անհետացածներ կան: Կացութիւնը լարած կը մնայ, արտաքսահրամանեան օգնութիւնը ալ ու ձախ իւրացուած է, փոխանակ աղէտեալներուն հասնելու եւ Ալժերացիին կարծիքն այն է այլեւս որ միակ իրաւունքը զոր ունին՝ մահուան իրաւունքն է: Ալժէի քաղաքապետը, որ Փարիզ էր եւ հարկ չէր տեսած վերադառնալու, պաշտօնանկ եղած է որովհետեւ անկարող եղած է ողբերգութիւնը դարմանելու:

ԶԻՋԻՆԻՈՑ ապստամբները յայտարարած են որ ռուս սպայ մը գնդակահարած են, Ռուսերուն մերժումէն ետք զայն փոխարինելու 25 զերի ինկած Զէչէններու հետ: Իր կողմէ, սակայն, Պաշտպանութեան ռուսական նախարարութիւնը յայտարարած է որ «գնդապետ Բորայեւը ազատելու համար մղուած գործողութիւնը կը չարունակուի, բայց, ողբերգական վախճան մը չի բացառուիր»:

ԳԱՀԻՐԷի մէջ, եգիպտական Պետութեան ապահովութեան Ատեանը կը չարունակէ դատել 52 անձեր, որոնք ամբաստանուած են միասեռականութեան յանցանքով եւ այդ պատճառաւ ձերբակալուած են Մայիս 11ին Գահիրէ, Քուին Պոթ կէ տիսքոթէքի մը մէջ: Այս 52 ամբաստանեալներէն 23–ը արդէն իսկ դատապարտուեցան մէկէն հինգ տարի բանտարկութեան:

ՆԻԺԵՐԻԱՑի մէջ, անցեալ չաբթուընէ ի վեր 250 հոգի մեռած են հնդկախոտ (ֆոլերա), մասնաւորաբար Քանօ քաղաքին մէջ:

301 - 2001

Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնի հռչակման 1700–ամեակի առիթով

ՀԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ դասախօսութիւններու չարք մը երկու հանգրուանով՝

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23–էն
կիրակի, Նոյեմբեր 25
եւ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30–էն
կիրակի, Դեկտեմբեր 2

CONCERT
de la Chorale
KOGHTAN
de l'UGAB-Paris

le samedi 17 novembre à 20h30
et le dimanche 18 novembre à 17h

La Compagnie de danse-théâtre
ALTERNANCIA,
dirigée par **Maria-Rosa HAKIMIAN**

et

la Chorale
KOGHTAN de l'UGAB-Paris
dirigée par Haïg Sarkissian

présentent en commun,
dans le cadre
du **Festival Paris-Banlieue-Tango,**
«cœurs dansés, chœurs chantés»,
un spectacle de danse-théâtre
et de chants folkloriques
et épiques arméniens

Cité Internationale Universitaire
de Paris
Maison de l'Asie du Sud-Est
59 bis, Boulevard Jourdan, Paris 14e
M° Pte d'Orléans —
RER Cité Universitaire

Tarif plein:90F / Tarif réduit: 70F
Vente des billets :
3615 FNAC et FNAC BILLETEL
ou sur place, le jour du spectacle.
Renseignements :
01 40 09 18 03 / 01 34 13 88 90

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Communiqué de Presse

3,5 millions de francs ont été recueillis en promesses de dons lors du Phonéthon 2001 du Fonds Arménien de France

Le Phonéthon 2001 du Fonds Arménien de France a recueilli 3,5 millions de francs français (environ 500 000 dollars US) en promesses de dons pour le financement de la Route Dorsale du Karabagh.

Cette opération humanitaire a mobilisé plus de 500 volontaires, qui ont opéré à partir de cinq villes de France: Marseille, Montpellier, Lyon, Nice et Paris. Elle s'est déroulée du jeudi 8 au dimanche 11 novembre 2001. Quelque 8000 familles, entreprises et associations ont fait des promesses de dons. Le Phonéthon 2000 du Fonds Arménien de France avait recueilli 2800 dons, d'un montant total de 1,4 million de francs français (200 000 dollars).

Le Fonds Arménien de France remercie tous les donateurs qui lui ont fait confiance, les volontaires ainsi que France Telecom et IMCN qui ont rendu possible la réalisation de ce Phonéthon, grâce auquel un cap qualitatif et quantitatif nouveau a été franchi dans l'action humanitaire au service de l'Arménie et du Karabagh. 120 couples d'ordinateurs-téléphones, répartis en cinq centres d'appel, ont été utilisés sur un total cumulé de 4500 heures. Des défaillances techniques ont été à l'origine, parfois, d'appels téléphoniques multiples vers certains destinataires, auxquels le Fonds Arménien de France présente ses excuses. Cette année, le Fonds Arménien organise aussi des Phonéthons en Allemagne, au Canada, aux Etats-Unis et aux Pays-Bas.

L'objectif est de construire une route Nord-Sud de plus de 165 km qui sera un tremplin pour le développement socio-économique des villes et villages du Karabagh. Le coût total est évalué à 25 millions de dollars. Les trente premiers kilomètres de cette route ont déjà été construits grâce aux sommes levées par le Fonds Arménien en 1999-2000. La Route Dorsale est un prolongement de la Route Goris-Stépanakert de 64 km. (10,3 millions de dollars) que le Fonds Arménien a réalisée de 1995 à 1999 et qui relie le Karabagh à l'Arménie. On constate déjà, dans les villes et villages ainsi desservis, un renouveau de l'agriculture, de l'industrie, du tourisme et de l'artisanat.

Les donateurs qui n'ont pas pu être joints au téléphone par les bénévoles du Phonéthon peuvent encore apporter leur contribution en appelant le **Numéro Vert 0 800 095 095** ou en envoyant directement leurs chèques au **Fonds Arménien de France, BP 12, 75660 Paris cedex 14.**

Paris, le 14 novembre

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էլէն Բիւզանդ մանանճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմբեր 11–ի հոգեճաշին առթիւ:

Օր. Աստղիկ Տէր – Պարսամեան 1000 ֆրանք իր եղբօր Շաւարշ Տէր – Պարսամեանի «նոր սերնդական» մահուան 50–րդ տարելիցին առթիւ, Օր. Սեդա Ուստուլիքեան 3000 Ֆր., Տիկին Հրանոյշ Գիւլբա, Պր. Ալեքս Գուլումճեան, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Նէտէլեան Տէր եւ Տիկին Գապէլեան 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահրամ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Շամոյեան, Օր. Նուարդ Գումրուեան 400–ական ,Տիկին Արշալոյս Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պառաւեան, Տէր եւ Տիկին Արտաշ Զապունեան, Տիկին Սիւզան Զորաբաբեկեան, Տիկին Ռիթա Շաքելեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Շահմիրեան, Տիկին Ժոզիան Դաւիթեան, Օր. Զիլինկիրեան 300–ական Ֆր.:

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՆԵԷՕ – Ռ. եւ Ս. Մուսայեան 500 ֆրանք:

***

ՎԱԼԱՆՍ – Ա. Քէչիչեան 100 ֆրանք
Նոյեմբեր 3–ի թիւին առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԿԱՓ – Օր. Նուարդ Փափազեան 500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Լուիզ Ադաբէկեան – Լրոռւայի թարմ յիշատակին:

ԼՈԹՕ

Մարսէյլի Պուրվար Օտտոյի Լէոլա Սաուանի մասնաճիւղի տարեկան լոթոյն կը բերակի, Նոյեմբեր 25, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տունը
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

Հայաստանի Հանրապետութեան Առաջին Տիկին Պելլա ՔՈՉԱՐԵԱՆի բարձր հովանաւորութեամբ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

ի նպաստ Ոսկրածուծի Պատուաստի Հայկական Հիմնադրամի

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՓԻՎԱԿՈՎ (ջութակ)
ԷԼԷՆ ՄԵՐՍԻԷ (դաշնակ)

Յայտագիր՝ Պախ, Պէթհովըն, Ֆրանք

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի

եւ աջակցութեամբ՝
Ֆրանսահայ կազմակերպութիւնները Համակարգող Խորհուրդին

ՈՒՐԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7, ժամը 20·30–ին

Salle Gaveau — 45, rue La·Boëtie, 75008 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
— *Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ* Հեռ· 01 46 57 42 35 • 06 14 74 92 97
01 48 24 46 57
— *Կամօ Սրահ* Հեռ· 01 49 53 05 07
— FNAC Հեռ· 08 92 68 36 22

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ

ՃԱՇ ՄԸ

բարձր հովանաւորութեամբ՝
Պարոն ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ–ի
Նախկին Նախարար եւ Իսի–լէ–Մուլինոյի Քաղաքապետ

Ելոյթ կ'ունենայ յայտնի եւ սիրուած երգիչ ԿՐԻՇԱ *եւ նուագախումբը*
Մասնակցութեամբ ԵՐԱԶ *դպրոց–պարախումբի*

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18, ԺԱՄԸ 13–ԷՆ 19

PACI–ի սրահին մէջ
25, avenue Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Տոմսերու թէ տեղեկութեան համար դիմել Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Եկեղեցիի քարտուղարութեան: ☎ 01 46 44 28 52:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17-18
SAMEDI - DIMANCHE
17-18 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում) 1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·299 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 77e ANNEE — N° 20·299

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 15 / 16)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԵԼՈՒՅԹԸ ՄԱԿ-Ի ՄԷՋ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Նոյեմբեր 14-ին ելոյթ ունեցած է ՄԱԿ-ի համագումարին 56-րդ նստաշրջանին: Սեպտեմբեր 11-էն ետք ահաբեկչութեան դէմ բացուած ընդհանուր պայքարին մասնակցելու Հայաստանի պատրաստակամութենէն զատ ան անդրադարձած է շրջանային խնդիրներու:

Անոնցմէ առանձնացուցած է Կովկասի խաղաղութեան ու կայունութեան հեռանկարին մէջ Հայաստանի առընչուած երկու խնդիրները որոնցմէ առաջինը Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու բացակայութիւնն է, մինչ Ղարաբաղի հակամարտութիւնը: Առաջինին մասին ան ըսած է թէ ներկայի աշխարհին մէջ ուր այլեւս աւարտած է ջրամարտը, Հայաստան չոյս ունի որ Թուրքիա եւս այսօր գործակցող անցեալի հակառակորդ երկիրներու օրինակով, մէկդի կը դնէ նախապայմանները, յանուն շրջանային եւ համաշխարհային խաղաղութեան: Կրկնած է այդ երկրին հետ դիւանագիտական բանակցութիւններ հաստատելու Հայաստանի փափաքը· ապա խօսելով այդ յարաբերութիւններուն դլխաւոր խոչընդոտին ցեղասպանութեան խնդրին մասին, ըսած է· «Մենք համոզուած ենք որ այս հարցը կրնայ ջնջուիլ երկու կառավարութիւններու երկխօսութեամբ: Մենք որպէս ցեղասպանութեան փոխ, հակառակ ամէն քանի, չենք ուզեր թոյլ տալ որ մեր ողբերգական անցեալը որոշէ ապագայի մեր գործողութիւնները: Մենք կրնանք վստահաբար կոչ ընել Թուրքիոյ որ նոյն ձեւով վարուի եւ միանայ մեզի, որպէս հաւասար մասնակից, մեր ժողովուրդներուն միջեւ երկխօսութիւն ծաւալելու գործին մէջ:

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի հակամարտութեան, Վ. Օսկանեան պատասխանելով Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարին Հայաստանի ու Ղարաբաղի ուղղած մեղադրանքներուն, ըսած է· – «Ղարաբաղը երբեք անկախ Ադրբեջանի մասը չէ եղած: Եթէ ճնշենք պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը, ընդունելով երկար ժամանակի վրայ տարածուող բազմակական հեռանկարը, նաեւ փաստերը, Ղարաբաղի մարդիկը վաստկած են իրենց պատմական հողին վրայ խաղաղ ապրելու իրաւունքը: Անոնք տասնամեակներով զրկուած մնացած են այդ իրաւունքէն: Այսօր, հակամարտութեան վերջին բռնկումէն 12 տարի ետք, Ղարաբաղի երախաները աւարտած են դպրոցական իրենց ուսումը, գերծ՝ օտար իշխանութենէն ու օտարի ենթակայութենէն»:

Վ· Օսկանեան աւելցուցած է թէ Ղարաբաղի ժողովուրդին արդարութեան հասնելը հիմը կը կազմէ Հայաստանի քաղաքականութեան, ոչ միայն անոր ճիշդ ըլլալուն հաւատքով, այլ նաեւ այն պատճառով որ մնայուն խաղաղութեան, տնտեսական դործակցութեան ու քաղաքական կարգադրման համար պայման է որ այս հակամարտութիւնը արդար ու ամբողջական լուծումի յանգի: Իսկ այդ մօտեցումով, Ադրբեջանի ռազմական կոչերով հարցը կարգադրելու դատարկ կոչերը որոնք հին կաղապարներ կը կրկնեն, ընդունելի չեն ըլլար խաղաղութեան լուրջ ջանքերով վերաբերող դրացիներու համար:

*
**

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՑՅԸ

Լեհաստանի նախագահը Ա· Կվաչնեւսկի որ եօթեայ պաշտօնական այցով Նոյեմբեր 14-ին հասած էր Երեւան, նոյն օրը հանդիպում մը ունեցած է Ռ· Քոչարեանի հետ: Երկու նախագահները իրենց տեսակցած յայտարարութեան մէջ տրամադրութիւն յայտնած են գործակցութեան եւ բարեկամական յարաբերութիւնները զարգացնելու, քաղաքական, տնտեսական, ապահովութեան խնդիրներու շուրջ երկխօսութիւն ծաւալելու:

Հիւր նախագահը յաջորդ օրը Մոսկուա դարանի ղեկավարութեան հետ հանդիպում ունեցած է որուն ընթացքին եւս պիտի նիւթը եղած է երկու երկիրներու յարաբերութիւնները ընդլայնելու հեռանկարը, Լեհաստան ապրող Հայերու խնդիրները, եւ այլն: Ապա, Երեւանի քաղաքապետին ընկերակցութեամբ Ա· Կվաչնեւսկի իր կնոջ հետ այց մը տուած է Եղեռնի յուշարձանին, ծաղկեպսակ դնած 1915-ի զոհերուն յիշատակին ու յարդելով աւանդութիւնը, եղեւին մը տնկած հոն: Անցնելով ցեղասպանութեան թանգարանը, Կվաչնեւսկի հետեւեալը արձանագրած է յուշամատեանին մէջ· «Կը մխիթարուինք հայ ժողովուրդին ցեղասպանութեան ողբերգութեան ցաւին: Վստահ ենք, միասնաբար չենք արտօներ որ նման ողբերգութիւններ, չարագործութիւններ, դաժանութիւններ, մարդու եւ ժողովուրդի քամահրանքի երեւոյթներ որեւէ տեղ, որեւէ տեղ կրկնուին»:

*
**

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ· ԱՒՍՏՐԻԱ ՄԵԿՆԱԾ

Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ· Կաթողիկոսը Նոյեմբեր 15-ին հովուապետական այցի մեկնած է Աւստրիա: Այցը կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 24: Այցին ընթացքին Կաթողիկոսը Վիէննայի Ս· Հոփսխմէ եկեղեցին մէջ կը պատարագէ, կը մասնակցի էքիւմենիկ արարողութեան, հանդիպում կ'ունենայ երկրին բարձրաստիճան դէմքերուն հետ:

ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎԱՆԱՁՈՐԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 14-ի իրիկունը, Վանաձորի չուկային մօտ թաղամասին մը մէջ, անծանօթներ հրազէնի կրակոցներով թիրախ առած են Ազատ Պապոյեանը, Արամ Տոնոյեանը եւ Արա Բաբայեանը: Անոնցմէ առաջին երկուքը մեռած են տեղն ու տեղը իսկ վերջինը հիւանդանոց փոխադրուելէ ետք: Լոռիի մարզի դատախազութիւնը քրէական գործի քննութիւն բացած է:

*
**

ՀԻԻԼԷԱԿԱՅԱՆԸ ԿՐԿԻՆ ԿԸ ԲԱՆԻ

Նոյեմբեր 15-ի առաւօտեան կանուխ ժամերէն վերաբացուած է եւ սկսած ուժանիւթ արտադրել Մեծամօրի հիւլէական կայանը: Առայժմ, սակայն, ան չի դործեր իր ամբողջական կարելիութիւններով ու ատիճանաբար կը հասցուի 400 մեկավաթի: Կայանը դադրած էր բանել Յուլիս 10-ին, նորոգութիւններու համար եւ ապա չէր սկսած վերստին դործել նախատեսուած թուականին, վառելանիւթ ապահովելու առընչուած դժուարութիւններու հետեւանքով:

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ, ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՑԿ. ՎԱԳՐՇՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՎՃԻՌԷՆ ԵՏՔ

Պոլսոյ պատրիարք Մեսրոպ Արք· Մութաֆեան հայկական վագրֆներու 1936-ի յայտարարագրիրներէն ետք նոր կալուած ունենալու դատական արդելքին վրայ թաւական խիտ յայտարարութիւն մը ըրած է, ինչպէս կը տեղեկացնէ «Մարմարա» (Նոյեմբեր 15):

Ինչպէս կը գրէ նոյն աղբիւրը, այս օրերուն մեծ է թիւը լրագրողներու որոնք հարցին մասին կը դիմեն պատրիարքին կարծիքին· ան հետեւեալ բովանդակութեամբ կը պատասխանէ անոնց հետաքրքրութեան:

«Շատ դժուար է հասկնալ Վճռաբեկ Դատարանի սոյն որոշումը: Մենք որ միայն ոչ – իսլամներիս չէ որ չենք հասկնար գայն: Ծայր աստիճան տարօրինակ կացութիւն մը կայ: Որովհետեւ Վճռաբեկ Դատարանը 1974ին ընդունուած որոշումով միայն նոր կալուածներու ընդունումը չէ որ կ'արդիլէ, այլ կ'որոշէ նաեւ ետ առնել 1936ի պէյաննամէներէն վերջ ընդունուած կալուածները: Այսպիսի կիրարկում մը ներհակ ըլլալ կը թուի Սահմանադրութեան, կրօնքի, լեզուի, դեղի տեսակէտէ հայ բնակիչներու հաւասարութեան սկզբունքին, ինչպէս նաեւ մեր պետութեան կողմէ ստորագրուած բազմաթիւ միջազգային համաձայնութիւններու: Գերմանիոյ մէջ մահմետականները կրցած են կառուցել մօտաւորապէս 300 մզկիթներ եւ ոչքրիստոնեաններն ալ ի վիճակի են իրենց միութիւններուն ու կազմակերպութիւններուն համար նոր կալուածներ ստանալու, նոյնիսկ պետութենէն օժանդակութիւն ստանալու, մինչդեռ Թուրքիա իր հարազատ հայրենակիցները 1936էն ի վեր նմանօրինակ իրաւունքներէ զերծ կը կացուցանէ, պարզապէս անոր համար որ անոնք հրեայ կամ քրիստոնեայ են:

Թուրքիոյ մէջ ոչ իսլամ վագրֆները հիմնուած են Օսմանեան կայսրութեան օրերուն եւ անոնք ծառայութիւն կը մատուցեն կրօնական, կրթական ու մարդասիրական պետիններու վրայ: Այս վագրֆներու հանրապետական չրջանին ալ չարունակեցին ծառայել եւ, հակառակ որ, բոլ օրէնքի անոնք պէտք է ստանային պետական, օժանդակութիւն, պետական որեւէ օժանդակութիւն ալ չստացան եւ կանգուն մնացին միայն համայնքին նիւթական օժանդակութիւններուն եւ ոչ–իսլամ հայրենակիցներու կողմէ նուիրուած կալուածներու եկամուտներուն չնորհիւ: Ոչ – իսլամ վագրֆները օգտակար են ո՛չ միայն կրօնական, այլ նաեւ բարեսիրական դետի վրայ, իսկ կրթական մարզէ ներս այ այս երկրին համար կը հասցնեն կարեւոր ծառայութիւններ մատուցանելու առակ հայրենակիցներ: Հակառակ ատոր, այդ վագրֆները զրկուած են նոր կալուած ստանալու իրաւունքէն: Մինչդեռ յայտնի է որ իրենց ունեցած կալուածներէն մօտ օրէն իրենց ամբողջ արժէքը պիտի կորանցնեն: Ոչ – իսլամ վագրֆները յաւելուածական եկամուտ ապահովելու համար առեւտրական գործունէութիւն ցոյց տալու, կամ իրենց նիւթական կարելիութիւններէն առեւտրական գործունէութեամբ արժեւորելու իրաւունք ալ չունին: Ի՞նչ է պետութեան նպատակը, փակե՞լ այդ հաստատութիւնները, Թուրքիոյ ոչ – իսլամ վագրֆներուն ապրանքներէ օտարի ապրո՞նք կը նկատուին:

Ամէն հայրենակից իր ունեցած կալուածը իր ուզած ձեւով գործածելու իրաւունք չունի՞: Ոչ – իսլամ վագրֆներու դէմ տրուած վերոյիշեալ որոշումը պատճառ կը դառնայ որ ոչ – իսլամ հայրենակիցները իրենց կալուածները իրենց ուզած ձեւով գործածելու իրաւունքէն ալ զրկուին, որովհետեւ անոնք իրաւունք չունին իրենց սա կամ նա կալուածը հայ մանրքային վագրֆի մը նուիրելու: Այս դարաչրջանին կարելի՞ է երեւակայել այսպիսի խորհրդանութիւն մը:

Սա օրերուն, երբ առաւօրէն առօք կը ջչուին քաղաքակրթութիւններու կամ կրօնքներու միջեւ բախումի նման վտանգաւոր պատկերացումներ, հայրենակիցներու միջեւ կրօնական խորհրդանութիւն ընելը ողջախոհ մարդու գործ չի կրնար րլլալ: Ակներեւ է որ սոյն որոշումը դէմ է սահմանադրութեան եւ մարդկային իրաւունքներու: Այս պատճառաւ ալ կը հաստատէ որ օրէնսդրական, դատական եւ գործադիր մարմիններէն այս սխալը պիտի սրբագրեն նոր տնօրինութիւններով: Սա չրջանին, երբ աւելի քան երբեք

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹԻՒ 907 ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ԿԱՍԵՑՈՒՄԸ ՈՐՈՇՈՒԱԾ Է

ԱՄՆ-ու Գանկրէսի եւ Ծերակոյտի փոխադարձ համաձայնողական խառն յանձնախումբը նախանձը Նոյեմբեր 14-ին քուէարկած է Ադրբեջանին օժանդակութեան մասին 907 թիւ բանաձեւին 2002-ի համար առկախումը: Այդ բանաձեւը, ինչպէս յանօթ է, 1992էն ի վեր կը բացառէր Ադրբեջանի օժանդակութիւնը, որպէս փոխադարձութիւն Հայաստանի ու Ղարաբաղի կիրարկած անոր չրջափակումին: Բանաձեւին առկախումը հետեւանք է Սեպտեմբեր 11-էն ետք ստեղծուած կացութենէն մեկնած՝ նախագահ Պուշի եւ Արտաքին գործերու նախարարութեան ճնշումներուն:

Հասկնալի է որ նման որոշում ինչ վտանգ կը ներկայացնէ Հայաստանի ու յատկապէս Ղարաբաղի համար, մինչ Բաքուէն հասնող ռազմական արտայայտութիւնները աւելի յաճախակի դարձած են, հակառակ խնդիրը խաղաղ ճամբով լուծելու հաւաստումներուն որոնք կ'ըլլան նախագահ Ալիեւի կողմէ, արեւմուտքէն միջնորդներու հետ ամէն հանդիպումի:

Հայ դատի ԱՄՆ-ու յանձնախումբը չաջնացած էր որ բանաձեւին առկախումին հետ քուէարկուի արտաքին գինուորական օժանդակութեան Ղարաբաղի դէմ գործածուելու արդելքն ալ· բայց չանքերը արդիւնք չեն տուած ու նշուած է միայն թէ Ադրբեջան օժանդակութիւնը չի կըրնար գործածել «հայկական համայնքներու դէմ»:

Գոնկրէսը նաեւ իրեն իրաւունք վերապահած է 2003-ի համար խնդիրը վերաքննելու:

ԱՄՆ-ու Հայկական համագումարը հաղորդակցութեամբ մը քուէարկութեան արդիւնքը Հայերու եւ ԱՄՆ-ու չահերուն համապատասխան նկատած է, իսկ Հայ Դատի յանձնախումբը յիչեցուցած Ծ· Ֆոչարեանի կողմէ նախագահ Պուշի ղրկուած Հոկտեմբեր 9-ի նամակը· հոն ըսուած էր թէ թիւ 907 բանաձեւին տկարացումը բացառական ազդեցութիւն կը գործէ Մինսկի խումբին կարդաւորման չանքերուն վրայ, քանի որ Հայաստանի ու Ղարաբաղի չրջափակումները կենճիռին ընդհանուր խնդիրներէն են եւ այդ տարբերէն մէկուն չնջումը կրնայ ազդել մըներացեալին վրայ:

Ծերակոյտին եւ Գոնկրէսին միացեալ յանձնախումբին որոշումը ըստ էութեան վերջնական բնոյթ ունենալով հանդերձ, ան պէտք է քուէարկուի Ծերակոյտին եւ Գոնկրէսին կողմէ ալ:

Միացեալ նոյն յանձնախումբը հաստատած է ԱՄՆ-ու կողմէ Հայաստանին տրուելիք 94 միլիոն տոլարի օգնութիւնը ուղիղ 300 հազար տոլար ալ պիտի աւելնայ, պինտուորական մարզումներու յատկացուելու նպատակով:

ԵՐԵՔ ԿԱՐՃԱՌՈՅՐ ՇՈՒՆՉ

ԺԱԳԼԻՆ ՋԷԼԻՔ(*)

Հակայական բեռնակառքը թչալով ու ֆշալով իջաւ զառիվարէն, դարձաւ դէպի փողոցը: Վրան կիրճ ու կրաղիւսէ դորշ չապիկ մը, անիւները փոսերուն մէջ իյնալէն, ելլելէն փուռեցաւ փողոցին կպրապատ գետնին վրայ: Վարորդը բաւական առոյգ ու այդ խարխլիկը վարելու մէջ բաւական վարպետ կ'երեւէր: Անիւները յամր-յամր լրացուցին իրենց դարձը: Շարժակը վերջին անգամ մը հռնդաց: Աղմուկը խանգարած էր փողոցին լռութիւնը, արթնցնելով կենդանի ու անկենդան ամէն բան: Ցեղոյ լուեց: Միջոցը լեցուեցաւ արտանետուած կազին ծուխով որուն լեղին կը կառչէր կոկորդներու. նաեւ այն վախով որ ատիկա կըրնայ գլխու ցաւի վերածուիլ: Շարժավարը դուռը բացաւ, վար ցատքեց: Միւս դուռնէն ալ չինուհեան երկու բանուոր իջան: Բեռնակառքէն իրենց բահերը, բրիչները եւ գլունքները առին, պատին տակ ձգեցին: Շարժավարը կրկին անցաւ ղեկին առջեւ, չարժակը բանեցուց: Նոյն ժխորով ու փոչիով, ծուխով բռնեց եւ կած ճամբան դէպի ետ ու նախ բեռնակառքը ինքը, ապա աստիճանաբար ձայնը անհետացաւ:

Այն հին, մանկութեանս օրերուն, Անահիտ մօրքուրը վրան իր պատրաստած անուշներէն քսուած հացի չերտեր կու տար ինծի: Մայրերու օր մը այդ չերտերուն փոխարէն երեք մեխակ ձգեցի այդ պատին տակ: Պէտք է այդ օրերը ապրած սրտիս պատիժը ըլլան պատին տակի բրիչները, բահերը, գլունքները...:

Թերեւս մարդոց առաջին գալն էր Գումքափուի այս փողոցը. մէկը նիհար, բարձրահասակ, միւսը գէր ու կարճուկ էր: Երկուքն ալ իրենց գործին մէջ վարպետ ու համարձակ էին: Թաւ յօնքերու տակ, արեւուն չողացող գիշերու կը նմանէին անոնց աչքերը: Սանկ վարէն վեր, վերէն վար աչքէ անցուցին տունը: Ցեղոյ, կղպուած տախտակէ դուռը երկու-երեք կիցով բանալ փորձեցին: Զեղաւ. դուռը տեղի չտուաւ: Թերեւս անցած տարիներուն, թերեւս ալ հոն ապրածներուն յիշատակին: Սակայն, աւելի՝ անցած տարիներուն, ընդդիմացող յուշերուն: Ովքե՞ր եկան այս տունը, ովքե՞ր անցան անկէ: Շամփանելի բաժակին մէջ ծուարած ապրումներ, ջուրի կոտրած գաւաթի մէջ թեւթափումներ... Ա՛խ, հազար գոյնի ներկուած սա գետնառիւծ պատերը լեզու ունենային ու պատմէին:

Այն հին, մանկութեանս օրերէն կը յիշեմ. թաղուր հօբարը երբ տուն կու գար ձեռքերը, թեւերը լեցուն, ինչպէս չուանով զանգակին առանց հպելու, միակ սուլոցով մը դուռը բանալ կու տար Անահիտ մօրքուրին: Դրան հետ կարծես սիրտն էր որ կը բացուէր. թեւերը դէպի երկինք, սէրը սրտին խորը, սէրը անհունին...: Ամէն մէկ օրը գիրքի մը էջին նման էր, սիրոյ նոր խօսքերով չինուած նախադասութիւններու նման...: Փողոցին բնակիչներէն այնպէս ամէն մարդու հետ չէին տեսնուեր անոնք. բայց բոլորը զիրենք այս դրան չեմին վրայ կը տեսնէին: Ծանօթ էին որպէս այս չեմին երջանիկ բնակիչները: Սակայն, ոչ ոք գիտէր թէ Անահիտ մօրքուրը իր հարսնիքին նախօրեակին մայրը հողին յանձնած էր, թէ հօրենական տունէն ողբերով դուրս ելած էր, թէ երջանիկ բայց կոտրած սրտով անցած էր այս չեմէն ներս, հարսնեկան հագուստովը գիշերային ժամու մը: Նոյն գիշերն էր. արիւնը արթնցաւ: Արեան հպարտութիւնը, արշալոյսին ճամբեց զայն: Գիշերներ, միօրինակ գիշերներ էին. անոնց արշալոյսը յղի էր լուսաշող առաւօտներու: Առաւօտները յաջորդեցին գիշերներուն, գիշերները առաւօտներուն: Հաճոյքին ատաղը կարթեց գինքը. նաեւ երկինքը, լուսինը, արեւը, միսը, ոսկորը. մարմնի դէմ մարմնին ու եռա՛նդ, եռա՛նդ: Զաւակը կեանք առաւ երկրային սահմանադիծին վրայ՝ արգանդին մէջ: Առջինեկին՝ Լինուային հետ նորէն այս չեմէն վերադարձաւ: Գեղեցիկ էր այս դուռը. որքան գեղեցիկ, նոյնքան եւ աղնուական:

Բանուորներէն կարճահասակ ու գիրուկը պահ մը ընդմիջեց ըրածը: Ետին դարձաւ ու խօսիլ սկսաւ:

«Կինս չատ հիւանդ է: Կ'ուզեմ գիւղ ղրկել գինքը· բայց ինք բժիշկին երթալ կ'ուզէ: Վիզէն կախ երկու ոսկեդրամ ունի: Այսպէս կամ այնպէս, պէտք է ծախեմ ատոնք»:

Վչտոտ, մտածկոտ էր: Հիմնականը՝ դրամ չունէր: Երկայնահասակը զրպանէն ծխիկները հանեց, ընկերոջն ալ հրացնելէ ետք հարցուց.

«Քանի՞ երախայ ունիս»:

Կարճահասակը ծխիկէն չունչ մը քաշեց: Այնպէս թուեցաւ որ ինքզինքը վեր բարձաւ: Գոհ մնացած էր հարցումէն:-

«Հինգ տղայ»:

Զայնը կենդանացած էր· լռութեան պահ մը եռք ծխիկէն չունչ մըն ալ քաշեց:

«Երեք ալ աղջիկ...»:

Մէկէն ցնցուեցաւ: Ամէն առեներուն վարժութեամբը լիաբերան թքաւ ալ ափին մէջ: Ձեռքերը չփելով թուքը բաժնեց երկու ափին: Ցեղոյ հասակին չափով գերան մը վերցուց, զարկաւ երկփեղկ դրան մէջտեղին: Զայրոյթի չարժումով մը դէպի ետ նետեց գերանը. դլխուն մէջ հազար մտածում, սակայն դէմքին վրայ յաջողածի երջանկութեամբ ներս խոյացաւ: Բրիչը ձեռքը, մէկ-երկու զարկով քննեց փայտաչէն սանդուխին աստիճանները: Այսօր կ'աւարտէ՞ր արդեօք: Եթէ վաղուան մնար, այսօրուան օրականն ու վաղը առնելիքը նոյնը կ'ըլլա՞ր: «Բախտին պէտք չէ ձգել» մտածեց: Այսօր պէտք է աւարտէր:

Հին օրերուն, մանկութեանս, տակաւին երբ այս դուռը այս գոյնը չունէր, երբ կը զարնէի ու կը սպասէի որ բացուի, դրան տախտակին կոճերուն նայելով կ'երազէի. դրան վրայ տասնեակ կոճերուն ամէն մէկը ծառ մըն էր անտառին խորքերուն մէջ: Ուժգին հով մը պիտի փչէր ու աջով-ձախով ծառերը ճամբայ պիտի բանային ինծի. թէ հովը ե՞րբ պիտի սկսէր փչել. այն առեն երբ Անահիտ մօրքուրը դուռը բանար: Ու հովը գիս ներս, սանդուխին գլուխը պիտի նետէր:

Պատին վրայ որ կը կորանար աստիճաններուն հետ, իւղաներկ նկարներ կային: Երեք կիներու նկարներ. բարեհոս, նուրբ եւ գեղեցիկ: Ցայտնի էր որ սիրուած, գնահատուած կիներ էին. Անահիտ մօրքուրն ալ յարգանքի զգացում ունէր անոնց նկատմամբ: Թաղուր հօբարին մեծ-հայրը գծել տուած էր առենին: Ո՛վ գիտէ ինչ յուշեր ունէր այդ նկարներուն կապուած:

Կարճահասակ ու գիրուկը քերիչը թեթեւակի քսեց պատին. խաւ-փաւ, գոյն-գոյն թափեցան ներկերը: Կնոջական պարանոց մը յայտնուեցաւ. վիզին վրայ մանեակով կարապի մը կը նմանէր: Պահ մը կնոջը, Ռէնտիհանին պարանոցը կենդանացաւ աչքին առջեւ: Արդեօք ոսկեդրամները չծախէ՞ր: Մինչ այս մտածումներով տարուած էր, առաջին սանդուխը աւարտեցաւ: Սանդուխին գլուխէն ետ դարձուց գլուխը· պատին անկըլուխ ու անմարմին կնոջական պարանոցին նայեցաւ կրկին. «Ռէնտիհան» ըսաւ: Այլեւս փակ պատշգամին յարկն էին:

Աստիճաններուն վերի ծայրն էի: Ոչ ոք կ'երեւէր: Հովը զաղջութեամբ չոյեց այս երեք կիներուն դէմքերը եւ խռպոտ մռլտոցով մը դիմեց փակ պատշգամով յարկը: Կիներուն այտերը կարմրեր էին: Շիկնած էին, բայց հաճոյք զգացած:

Որքա՛ն կը սիրէին այդ փակ պատշգամը նստած, սուրճ խմել ու չաղակրատել: Մանաւանդ Կիրակի երեկոները, արեւմարին դիմաց, պատուհաններուն ժանեակէ վարագոյրներուն հրեշտակի կերպարներուն ընկերակցութեամբ: Շատերու համար հետաքրքրութեան նիւթ էր թէ այդ պատշգամին վրայ յարդարական ձեւաւորումը ի՛նչպէս եղած էր: Զանազան տարիի արճադոյն ադիւներէ հիւսուած էր փակ պատշգամը: Վրան միւս պատշգամին երկաթէ ճողերը կը բարձրանային: Այն դեղեցիկ պատշգամին որուն ձողերուն արանքէն վարդեր ու բաղեղներ կը յորդէին դուրս...: Անահիտ մօրքուրը առաջին անգամ հոն փռած էր դեղեցիկ աղջկանը Լինուային չորերն ու չապիկները:

Պատշգամին վրայ էին: Կարճահասակը բրիչին ծայրովը թեթեւ հարուած մը տուաւ: Կրաղիւսը ծակեցաւ, բրիչին ծայրը թիթեղին դպաւ:

«Տակը թիթեղ կայ եղեր»:

«Աստուած տայ որ մեզ չատ չյոգնեցընէ»:

Քառորդ ժամէն արեւը զենիթ կը հասնէր: Լոյսը անոնց դէմքին վրայ կ'իյնար. կոպերու ամէն բացխփումին անոնց թարթիչները սեպ-սեպ կ'երկարէին դէպի վար, փողոցը:

«Եթէ փակ պատշգամը փլցնենք, մինչեւ ժամը եօթը չի տեւեր. վեցին կը թօթվենք մեր վրան-գլուխը»:

Ապա սանդուխ մը եւս. պատշգամին վրայ էին:

Պատին տակ չարուած թաղարներ կային: Անոց մէջ վարդ, դափնեվարդ, ցայգածաղիկ. դեղին, կարմիր, մանիշակագոյն, սպիտակ: Բոսորագոյն իրիկուններու ուղեցոյց եղան այդ պատշգամին վրայ: Մուգ կարմիր գիշերներուն երգուեցան ամէնէն գեղեցիկ երգերը, անյայտ ձայնանիշերով: Երգեր որոնք ամպերու թեւերով այլ աշխարհներ փոխադրուեցան: Ցեղոյ գացին իրենց տեղը գրաւելու երկնային տոմարին մէջ: Օդիներ խմուեցան այդ պատշգամին վրայ, ծովուն դէմ: Երբ օդին չիչին յատակին կը մօտենար, նաւերուն լոյսերն ու աստղերը իրարու հետ մրցումի կը հանէին: Դափնեվարդին գայրոյթն էր հանօրէն որ գիշերուան մէջ կ'աւարտէր ցայգածաղիկին գունաւոր նրբին կեանքը: Այդ գիշերներէն մէկուն այդ մըրցումին չտակաց Թաղուր հօբարին սիրտը· երեք կարճաթոյր չունչ քաշեց...

Առաջինը անխոնջին բոյրն էր· օդիի բաժակը ձեռքէն ինկաւ մինչ վերջին ումպը կը քամէր:

Երկրորդը դափնեվարդինն էր· բոյրը լեցուց ներսդին:

Երրորդը վարդին բոյրն էր. «Անահիտ» ըսաւ ու գլուխը ինկաւ Անահիտ մօրքուրին ամէնէն սիրած վարդին թաղարին քովը:

Ցաղթուեցաւ ինք իրեն ու ամէն բանի: Փուլ եկաւ այնքան սիրած պատշգամին դեմնին վրայ:

Անահիտ մօրքուրը սեւեր հագած էր, դէմքին վրայ թախիծ կար: Նստանք փակ պատշգամը: Ըսաւ թէ թաղուր հօբարը հեռու տեղ մը գացած էր: Պատմեց թէ զինքն ալ չտանելուն չատ վշտտած ու այդ պատճառով սեւեր հագած էր: Առեցի Թաղուր հօբարը: Ինչ հանելով երդում ըրի որ անգամ մըն ալ ձեռքի տոպրակը պիտի չկրէի, իրեն պիտի չօգնէի երբ չուկայէն գար:

«Ահա, հոս է», ըսաւ կարճահասակ գիրուկը: Սկսաւ իջեցնել գլունքը ճիչդ հոն ուր Թաղուր հօբարը փուլ եկած էր: Ղեղիկ էր լուսինը: Մտածեցի որ ան այսքան դեղեցիկ պիտի չմնար քան վայրկեան, կամ կէս ժամ վերջ: Պիտի բարձրանար դէպի երկինք՝ փրթելով այս տանիքներուն ու ծառերուն դրացութենէն, պիտի բարձրանար դէպի վեր, հեռզհեռէ պիտի պզտիկնար ու առանձին պիտի մընար երկնակամարին վրայ: Մինչդեռ հիմա իր սա վիճակին մէջ հազար անգամ աւելի դեղեցիկ էր ան:

Նայեցայ լուսնի պայծառ ու լուսաշող պատկերին: Պիտի ըսէի արծաթեայ պատկերին, բայց արծաթեայ չէր: Թերեւս աւելի ոսկեայ էր, քան թէ արծաթեայ: Այո՛, յատակօրէն այդպէս էր: Աւելի դեղին, քան ճերմակ: Բայց ո՛չ թէ իրական դեղին մը: Դեղին մը ոսկիին ու արծաթին միջեւ:

Այն առեն ես ինծի հարցուցի թէ ինչ գոյն ներկ պիտի գործածէի եթէ նկարիչ մը ըլլայի եւ ուզէի սա լուսինը նկարել ճիշդ իր այս վիճակին մէջ: Ի՞նչ գոյն էր սա: Աւելի ճիշդ՝ այս գոյնը անուն մը ունէ՞ր:

Երկար ու երկար նայեցայ լուսնին: Լուսինը այս պիչեր կարծես գամուած էր իր տեղը ու չէր չարժեր: Թերեւս ինծի այդպէս կը թուէր: Թերեւս, քիչ մը հեռանալէ առաջ, կը սպասէր որ ես գտնէի իր ունեցած գոյնին անունը: Բայց ես պիտի որ պիտի չկարենայի գտնել այդ անունը: Մայր Բնութիւնը չէ կրցած մեզի տալ այնքան սուր աչք մը, որպէսզի կարենայինք նշմարել գոյներու իւրաքանչիւր նայիլն: Այն դեղեցիկ պատշգամին որուն ձողերուն արանքէն վարդեր ու բաղեղներ կը յորդէին դուրս...: Անահիտ մօրքուրը առաջին անգամ հոն փռած էր դեղեցիկ աղջկանը Լինուային չորերն ու չապիկները:

Պատշգամին վրայ էին: Կարճահասակը բրիչին ծայրովը թեթեւ հարուած մը տուաւ: Կրաղիւսը ծակեցաւ, բրիչին ծայրը թիթեղին դպաւ:

«Տակը թիթեղ կայ եղեր»:

«Աստուած տայ որ մեզ չատ չյոգնեցընէ»:

Քառորդ ժամէն արեւը զենիթ կը հասնէր: Լոյսը անոնց դէմքին վրայ կ'իյնար. կոպերու ամէն բացխփումին անոնց թարթիչները սեպ-սեպ կ'երկարէին դէպի վար, փողոցը:

«Եթէ փակ պատշգամը փլցնենք, մինչեւ ժամը եօթը չի տեւեր. վեցին կը թօթվենք մեր վրան-գլուխը»:

Ապա սանդուխ մը եւս. պատշգամին վրայ էին:

Պատին տակ չարուած թաղարներ կային: Անոց մէջ վարդ, դափնեվարդ, ցայգածաղիկ. դեղին, կարմիր, մանիշակագոյն, սպիտակ: Բոսորագոյն իրիկուններու ուղեցոյց եղան այդ պատշգամին վրայ: Մուգ կարմիր գիշերներուն երգուեցան ամէնէն գեղեցիկ երգերը, անյայտ ձայնանիշերով: Երգեր որոնք ամպերու թեւերով այլ աշխարհներ փոխադրուեցան: Ցեղոյ գացին իրենց տեղը գրաւելու երկնային տոմարին մէջ: Օդիներ խմուեցան այդ պատշգամին վրայ, ծովուն դէմ: Երբ օդին չիչին յատակին կը մօտենար, նաւերուն լոյսերն ու աստղերը իրարու հետ մրցումի կը հանէին: Դափնեվարդին գայրոյթն էր հանօրէն որ գիշերուան մէջ կ'աւարտէր ցայգածաղիկին գունաւոր նրբին կեանքը: Այդ գիշերներէն մէկուն այդ մրցումին չտակաց Թաղուր հօբարին սիրտը· երեք կարճաթոյր չունչ քաշեց...

Առաջինը անխոնջին բոյրն էր· օդիի բաժակը ձեռքէն ինկաւ մինչ վերջին ումպը կը քամէր:

Երկրորդը դափնեվարդինն էր· բոյրը լեցուց ներսդին:

Երրորդը վարդին բոյրն էր. «Անահիտ» ըսաւ ու գլուխը ինկաւ Անահիտ մօրքուրին ամէնէն սիրած վարդին թաղարին քովը:

Ցաղթուեցաւ ինք իրեն ու ամէն բանի: Փուլ եկաւ այնքան սիրած պատշգամին դեմնին վրայ:

Անահիտ մօրքուրը սեւեր հագած էր, դէմքին վրայ թախիծ կար: Նստանք փակ պատշգամը: Ըսաւ թէ թաղուր հօբարը հեռու տեղ մը գացած էր: Պատմեց թէ զինքն ալ չտանելուն չատ վշտտած ու այդ պատճառով սեւեր հագած էր: Առեցի Թաղուր հօբարը: Ինչ հանելով երդում ըրի որ անգամ մըն ալ ձեռքի տոպրակը պիտի չկրէի, իրեն պիտի չօգնէի երբ չուկայէն գար:

«Ահա, հոս է», ըսաւ կարճահասակ գիրուկը: Սկսաւ իջեցնել գլունքը ճիչդ հոն ուր Թաղուր հօբարը փուլ եկած էր: Կրաղիւսը տնքաց: Տարիներով քնացած մնացած կղմինարները պիտի արձագրեցին հարուածներուն, իրարու աւելի ամբօրէն կառչեցան: Երջանկութիւնները թախիծի վերածուած, ապրուածը՝ չապրուածի, օրերը՝ չաբաթներու, ամիսները տարիի, որպէսզի իրարմէ չբաժնուէին: Երկար չտեւեց· պատշգամը վար առին: Փակ պատշգամը այլեւս առաստաղ չունէր: Զորս պատերը իրենց ամբողջ մերկութեամբ մէջտեղն էին: Միայն մարդի՛կը կ'ամչնան իրենց մերկութենէն որմէ պէտք չէ ամչնալ. տուները չե՞ն ամչնար արդեօք:

Անահիտ մօրքուրը նախ Լինուան Ջրբանալ հարս ղրկեց: Իր կնոջական բնազդին ամբողջ զգայնութեամբ չանաչ յուշերը վերապրեցնել այս տան մէջ: Ցեղոյ ուզեց առաջին թոռնիկը տեսնել: Երբ Ֆրանսա կը մեկնէր, տունը ծախեց ու այլեւս չվերադարձաւ:

Պատշգամը պասպարտպ էր: Թաղարներուն ծաղիկները կարծես հազար դարչ ի վեր չորցեր էին: Երկինքը այս պատշգամին հետ բոլոր կապերը խզեր էր ու գետինը ճայերու ծիրտով, աղաւնիի փետուրներով ծածկուեր էր: Հովը այդ վայրերը լքած էր ու այլեւս հետս չէր խաղար: Սիրտս կոտրած էր. աւելին՝ գայրացած էի: Կակորդիս ամբողջ ուժովը գոռալ կ'ուզէի:

«Երբ վերադառնան, այլեւս ո՛չ թաղուր հօբարին տոպրակը պիտի կրեմ, ոչ ալ Անահիտ մօրքուրին անուշով հացերը ուտեմ»...:

Զայրոյթս, աղաղակս հրաւէր էին հովուն: Սակայն, ոչ մէկը եկաւ. ո՛չ հովը, ոչ ալ մխիւները: Ոչ այդ օրը, ոչ ալ անկէ ետք...:

Ժամը հինգն էր. հիմերուն հասած էին: Բոլոր իրիկուններէն չտարբերող, սովորական իրիկուն մըն էր: Իրենց վրան-գլուխը թօթվեցին:

«Պիտի չղրկեմ» ըսաւ կարճահասակը: Միւսը չհասկցաւ:

«Ռէնտհհանը դիւղ պիտի չղրկեմ, վըղնոյն ալ պիտի չծախեմ: Ան Ռէնտիհանին պարանոցին կը վայելէ»:

Թարգմանեց՝
Ա. Թ.

(*) Կարճ պատմուածքներու հեղինակ այս երիտասարդուհին որ թրբերէն կը գրէ, սկսած է գրական շրջանակներու ուշադրութիւնը գրաւել: Աշխատակցած է թրբերէն թերթերու. նաեւ շրջան մը մաս կազմած է Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթին խմբագրութեան:

Ծնած է 1968-ին Տիյարպէքիր, փոքր տարիքին ընտանիքը փոխադրուած է Պոլիս ուր յաճախած է Մեսրոպեան նախակրթարանը, ապա աւարտած բրեական միջնակարգ մը:

Այս պատմուածքը առնուած է Պոլսոյ «Արաս» հրատարակչականէն 2000-ին լոյս տեսած «Գումքափըն աւազի ժամացոյցին մէջ» հատորէն ուր խմբուած են աւելի 13 պատմուածքներ:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՈՑՆԻՆ ԱՆՈՒՆԸ

Ա.

Սեպտեմբերի առաջին օրն էր տակաւին եւ օրը արդէն իրիկուն եղած էր: Դեռ մութ չէր, բայց հազիւ թէ քառորդ մը վերջ պիտի մթնէր: Սա իմ ամենասիրելի ժամերէս մէկն էր, լոյսն դէպի խաւար անցքը, երբ լոյսերը կը վառէին կանխահասօրէն եւ կը ստեղծէին երազային դեղեցկութիւն մը:

Պատուհանէն դուրս նայեցայ ու ալ կողմէն յանկարծ տեսայ լուսինը: Լուսինը՝ այս կանուխ ժամուն: Հրաշալի լիալուսին մը: Հրաշալի լիալուսին մը որ չէր սպասած որ մութը ամբողջովին իջնէր եւ մեր աշխարհէն ներս մուտք գործած էր լոյս աչքով: Ան խոշոր ու կսկծոր ափսէի մը նման կը վայլէր ղրացի երկու չէնքերու տանիքներուն, տանիքներուն վրայէն բարձրացող արբանեակային անձնիներուն, անոնց մէջտեղ մնացած ծառերուն վերեւ: Պահ մը չկրցայ չարժիլ: Իր այդ դիրքին մէջ արտակարգօրէն դեղեցիկ էր լուսինը: Մտածեցի որ ան այսքան դեղեցիկ պիտի չմնար քան վայրկեան, կամ կէս ժամ վերջ: Պիտի բարձրանար դէպի երկինք՝ փրթելով այս տանիքներուն ու ծառերուն ղրացութենէն, պիտի բարձրանար դէպի վեր, հեռզհեռէ պիտի պզտիկնար ու առանձին պիտի մընար երկնակամարին վրայ: Մինչդեռ հիմա իր սա վիճակին մէջ հազար անգամ աւելի դեղեցիկ էր ան:

Նայեցայ լուսնի պայծառ ու լուսաշող պատկերին: Պիտի ըսէի արծաթեայ պատկերին, բայց արծաթեայ չէր: Թերեւս աւելի ոսկեայ էր, քան թէ արծաթեայ: Այո՛, յատակօրէն այդպէս էր: Աւելի դեղին, քան ճերմակ: Բայց ո՛չ թէ իրական դեղին մը: Դեղին մը ոսկիին ու արծաթին միջեւ:

Այն առեն ես ինծի հարցուցի թէ ինչ գոյն ներկ պիտի գործածէի եթէ նկարիչ մը ըլլայի եւ ուզէի սա լուսինը նկարել ճիշդ իր այս վիճակին մէջ: Ի՞նչ գոյն էր սա: Աւելի ճիշդ՝ այս գոյնը անուն մը ունէ՞ր:

Երկար ու երկար նայեցայ լուսնին: Լուսինը այս պիչեր կարծես գամուած էր իր տեղը ու չէր չարժեր: Թերեւս ինծի այդպէս կը թուէր: Թերեւս, քիչ մը հեռանալէ առաջ, կը սպասէր որ ես գտնէի իր ունեցած գոյնին անունը: Բայց ես պիտի որ պիտի չկարենայի գտնել այդ անունը: Մայր Բնութիւնը չէ կրցած մեզի տալ այնքան սուր աչք մը, որպէսզի կարենայինք նշմարել գոյներու իւրաքանչիւր նայիլն: Այն դեղեցիկ պատշգամին որուն ձողերուն արանքէն վարդեր ու բաղեղներ կը յորդէին դուրս...: Անահիտ մօրքուրը առաջին անգամ հոն փռած էր դեղեցիկ աղջկանը Լինուային չորերն ու չապիկները:

Պատշգամին վրայ էին: Կարճահասակը բրիչին ծայրովը թեթեւ հարուած մը տուաւ: Կրաղիւսը ծակեցաւ, բրիչին ծայրը թիթեղին դպաւ:

«Տակը թիթեղ կայ եղեր»:

«Աստուած տայ որ մեզ չատ չյոգնեցընէ»:

Քառորդ ժամէն արեւը զենիթ կը հասնէր: Լոյսը անոնց դէմքին վրայ կ'իյնար. կոպերու ամէն բացխփումին անոնց թարթիչները սեպ-սեպ կ'երկարէին դէպի վար, փողոցը:

«Եթէ փակ պատշգամը փլցնենք, մինչեւ ժամը եօթը չի տեւեր. վեցին կը թօթվենք մեր վրան-գլուխը»:

Ապա սանդուխ մը եւս. պատշգամին վրայ էին:

Պատին տակ չարուած թաղարներ կային: Անոց մէջ վարդ, դափնեվարդ, ցայգածաղիկ. դեղին, կարմիր, մանիշակագոյն, սպիտակ: Բոսորագոյն իրիկուններու ուղեցոյց եղան այդ պատշգամին վրայ: Մուգ կարմիր գիշերներուն երգուեցան ամէնէն գեղեցիկ երգերը, անյայտ ձայնանիշերով: Երգեր որոնք ամպերու թեւերով այլ աշխարհներ փոխադրուեցան: Ցեղոյ գացին իրենց տեղը գրաւելու երկնային տոմարին մէջ: Օդիներ խմուեցան այդ պատշգամին վրայ, ծովուն դէմ: Երբ օդին չիչին յատակին կը մօտենար, նաւերուն լոյսերն ու աստղերը իրարու հետ մրցումի կը հանէին: Դափնեվարդին գայրոյթն էր հանօրէն որ գիշերուան մէջ կ'աւարտէր ցայգածաղիկին գունաւոր նրբին կեանքը: Այդ գիշերներէն մէկուն այդ մրցումին չտակաց Թաղուր հօբարին սիրտը· երեք կարճաթոյր չունչ քաշեց...

Առաջինը անխոնջին բոյրն էր· օդիի բաժակը ձեռքէն ինկաւ մինչ վերջին ումպը կը քամէր:

Երկրորդը դափնեվարդինն էր· բոյրը լեցուց ներսդին:

Երրորդը վարդին բոյրն էր. «Անահիտ» ըսաւ ու գլուխը ինկաւ Անահիտ մօրքուրին ամէնէն սիրած վարդին թաղարին քովը:

Ցաղթուեցաւ ինք իրեն ու ամէն բանի: Փուլ եկաւ այնքան սիրած պատշգամին դեմնին վրայ:

Անահիտ մօրքուրը սեւեր հագած էր, դէմքին վրայ թախիծ կար: Նստանք փակ պատշգամը: Ըսաւ թէ թաղուր հօբարը հեռու տեղ մը գացած էր: Պատմեց թէ զինքն ալ չտանելուն չատ վշտտած ու այդ պատճառով սեւեր հագած էր: Առեցի Թաղուր հօբարը: Ինչ հանելով երդում ըրի որ անգամ մըն ալ ձեռքի տոպրակը պիտի չկրէի, իրեն պիտի չօգնէի երբ չուկայէն գար:

«Ահա, հոս է», ըսաւ կարճահասակ գիրուկը: Սկսաւ իջեցնել գլունքը ճիչդ հոն ուր Թաղուր հօբարը փուլ եկած էր: Կրաղիւսը տնքաց: Տարիներով քնացած մնացած կղմինարները պիտի արձագրեցին հարուածներուն, իրարու աւելի ամբօրէն կառչեցան: Երջանկութիւնները թախիծի վերածուած, ապրուածը՝ չապրուածի, օրերը՝ չաբաթներու, ամիսները տարիի, որպէսզի իրարմէ չբաժնուէին: Երկար չտեւեց· պատշգամը վար առին: Փակ պատշգամը այլեւս առաստաղ չունէր: Զորս պատերը իրենց ամբողջ մերկութեամբ մէջտեղն էին: Միայն մարդի՛կը կ'ամչնան իրենց մերկութենէն որմէ պէտք չէ ամչնալ. տուները չե՞ն ամչնար արդեօք:

Անահիտ մօրքուրը նախ Լինուան Ջրբանալ հարս ղրկեց: Իր կնոջական բնազդին ամբողջ զգայնութեամբ չանաչ յուշերը վերապրեցնել այս տան մէջ: Ցեղոյ ուզեց առաջին թոռնիկը տեսնել: Երբ Ֆրանսա կը մեկնէր, տունը ծախեց ու այլեւս չվերադարձաւ:

Պատշգամը պասպարտպ էր: Թաղարներուն ծաղիկները կարծես հազար դարչ ի վեր չորցեր էին: Երկինքը այս պատշգամին հետ բոլոր կապերը խզեր էր ու գետինը ճայերու ծիրտով, աղաւնիի փետուրներով ծածկուեր էր: Հովը այդ վայրերը լքած էր ու այլեւս հետս չէր խաղար: Սիրտս կոտրած էր. աւելին՝ գայրացած էի: Կակորդիս ամբողջ ուժովը գոռալ կ'ուզէի:

«Երբ վերադառնան, այլեւս ո՛չ թաղուր հօբարին տոպրակը պիտի կրեմ, ոչ ալ Անահիտ մօրքուրին անուշով հացերը ուտեմ»...:

Զայրոյթս, աղաղակս հրաւէր էին հովուն: Սակայն, ոչ մէկը եկաւ. ո՛չ հովը, ոչ ալ մխիւները: Ոչ այդ օրը, ոչ ալ անկէ ետք...:

Ժամը հինգն էր. հիմերուն հասած էին: Բոլոր իրիկուններէն չտարբերող, սովորական իրիկուն մըն էր: Իրենց վրան-գլուխը թօթվեցին:

«Պիտի չղրկեմ» ըսաւ կարճահասակը: Միւսը չհասկցաւ:

«Ռէնտհհանը դիւղ պիտի չղրկեմ, վըղնոյն ալ պիտի չծախեմ: Ան Ռէնտիհանին պարանոցին կը վայելէ»:

Թարգմանեց՝
Ա. Թ.

(*) Կարճ պատմուածքներու հեղինակ այս երիտասարդուհին որ թրբերէն կը գրէ, սկսած է գրական շրջանակներու շադրութիւնը գրաւել: Աշխատակցած է թրբերէն թերթերու. նաեւ շրջան մը մաս կազմած է Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթին խմբագրութեան:

Ծնած է 1968-ին Տիյարպէքիր, փոքր տարիքին ընտանիքը փոխադրուած է Պոլիս ուր յաճախած է Մեսրոպեան նախակրթարանը, ապա աւարտած բրեական միջնակարգ մը:

Այս պատմուածքը առնուած է Պոլսոյ «Արաս» հրատարակչականէն 2000-ին լոյս տեսած «Գումքափըն աւազի ժամացոյցին մէջ» հատորէն ուր խմբուած են աւելի 13 պատմուածքներ:

ՀՈՒՇԱՐՁԱՆԱՑ ՕՏԱՆԻ

ՖԻՐՄԱ 17

ՊԱՀԱՆՋ Ի.Ա.

ՄՈՒԽԱՐ ՄԿԱՅ ՇՏՈՒԵԼ ՄԵՋ

– Էհ՛մ, ախո՛ր, գուշեց Թորոսեն։ – Երբ՛որ, գրածդ ոչնչանա՜, պատասխան մի՛ տար։

Ինչ-որ մի ֆիրմա էր։ Ես ոչինչ չհասկացա։ Ինչ-որ ֆիրմա էր, որ ինչ-որ բան էր ուզում ինձնից։ Ինչ-որ բան էր ուզում, որ ես ինչ-որ բան անեի

(Շար. Ա. Էջէն)

կարիքը կը զգացուի ընկերային խաղաղութեան, ա՛յս է որ կը վայելէ մեր երկրին, որ ուրիշ երկիրներու նկատմամբ ժողովրդավարական և լաւ կարգավիճակի չատ աւելի մեծ փորձառութիւն ունի»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ՖՐԱՆՍԱ ԶԻՆՈՒՈՐ ՂՐԿԵՁ

ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԸ ԴԵՌ ԿԸ ԴԻՄԱԴՐԵՆ

Ֆրանսա 60 վայրաչրու ղրկեց Աֆղանիստան, Նոյեմբեր 16–ին: Ասոնց գլխաւորը պաշտօնը պիտի ըլլայ ապահովութեան գօտի մը հաստատել Մազար – է - Շարիֆ եւ ամէն բան ընել որպէսզի բնակչութեան կեանք մը վերսկսի: Ֆրանսայի մասնակցութիւնը կրնայ մինչեւ 400 զինուորի հասնիլ:

Ամէն պարագայի մէջ, կռիւները չեն դադրած եւ թալիպանները կը դիմադրեն որոշ տեղեր, ինչպէս Քանտահար որ դեռ ինկած չէր Նոյեմբեր 16–ին: Այդ չրջանն է, գլխաւորաբար, ուր կռիւները սաստիկ են, ամերիկեան օդուժն ալ կը չարունակէ իր ռմբակոծութիւնները, ուր ըստ ամերիկեան աղբիւրներու, թալիպանները կը կռուին ապստամբած քնակիչներուն հետ ալ: Պաշտօն երեւելիներ հարաւային Աֆղանիստանէն, յայտարարած են որ թալիպաններ տէրը կը մնան Քանտահարի եւ թէ պատուիրակութիւն մը պիտի ղրկեն, որպէսզի անձնատուութիւն մը չուրջ բանակցին, առաջքն առնելու համար արիւնահեղութեան: Հիւսիսի Զինակցութիւնն ալ, որ կը համախմբէ տաճիկ եւ ուզբեկ ցեղախումբեր կոչ ըրած է պաշտօն հրամանատարներու որ անյապաղ բանակցին «քաղաքական կարգադրութեան մը համար»:

Ապահովութիւն տալով հանդերձ որ առանձին կառավարութիւն մը չի կազմեր, Հիւսիսի Զինակցութիւնը չեշտած է որ «ՄԱԿ-ի ուժերու կարիքը» չի տեսներ ներկայիս եւ թէ Քապուլ կը ղեկավարուի զինուորական բարձրագոյն խորհուրդի մը կողմէ մինչեւ որ կարգադրութիւն մը ըլլայ աւելի ընդլայնուած վարչական մարմնի մը մասին:

***

Ամերիկեան ռմբակոծութիւններէն մեռած են թալիպան պատասխանատուներ եւ Ալ Քաիտայի անդամներ չաբթուս ըստկիզբը, Քապուլի եւ Քանտահարի չէնքերուն վրայ ինկած ռումբերէն: Գալով Պէն Լատէնի, թալիպաններու բանբեր մը ըսած է թէ ան որոշած է որ աւելի լաւ է մեռնիլ քան ձերբակալուիլ Ամերիկայի կողմէ: ԱՄՆ-ու Պաշտպանութեան նախարարը կ'ըսէ թէեւ թէ իր վախն այն է որ փախուստ տայ եւ այդ պատճառաւ չատ ուշադիր են եւ կը հետապնդեն Ալ Քաիտայի ղեկավար շրջանակները:

***

Մոլլա Օմար, թալիպաններու պետը, Պի – Պի – Սի-ի տուած հարցազրոյցի մը մէջ, յայտարարած է թէ կը պատրաստէ «Ամերիկայի քանդումը»: «Ծրագիր ընթացք իմէջ է, ըսած է եւ ինչալլա'հ կը գործադրուի»:

***

Պէն Լատէնի մօրենական ընտանիքին համար, Պէն Լատէն բարի, երկչոտ, մեղմակեաց եւ բարեպաշտ պատանի մը եղած է: Այս վկայութիւնը, տեսերիզի մը վրայ կը չրջի Դամասկոս եւ տեսերիզը իրագործուած է սուրիական երիթասարդ չարաթաթերթին՝ Աստոմարիի մէկ լրագրողին կողմէ: Պէն Լատէնի մօրենական ընտանիք Լաթաքիա կը բնակի:

***

Արեւմտեան ոչ կառավարական գերման քրիստոնեայ կազմակերպութեան ութ անդամները, որոնք ձերբակալուած էին եւ պիտի դատուէին, կրօնական մարդասիրութեան յանցանքով, ազատ արձակուեցան: Թալիպանները իրենց հետ տարած էին Նոյեմբեր 12–ին, երբ Քապուլէն կը հեռանային, բայց, ճամբան ձգած էին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇՕԼՆԻ ՄԷՋ է, Սոմի Նահանգ, որ պիտի չինուի Փարիզի երրորդ օդակայանը, թեթեւցնելու համար Օրլիի եւ Ռուասիի երթեւեկներու խճողումը: Շօլն 125 քիլոմէթր է Փարիզի հիւսիսը, Փիքարտիի ծոցը, ինչ որ պատճառ է չրջանին (Սոմ, Էն, Ուազ) երեք ընդհանուր խորհուրդներու բողոքին: Դեռ աւելին, նահանգին 25

CNRS EDITIONS

KRIKOR BELEDIAN

CINQUANTE ANS DE LITTÉRATURE ARMÉNIENNE EN FRANCE

Du même à l'autre

A travers l'étude de la presse et des œuvres littéraires de la diaspora arménienne en France, Krikor Beledian propose l'histoire littéraire d'une communauté et engage une réflexion sur les problèmes soulevés par une littérature d'exil. Notices biographiques de plus de 50 poètes et romanciers. Un ouvrage de référence

15,5 x 24 - 512 p. dont 16 p. d'illustrations.

br. 35,00 € soit 229,58 FF

BON DE COMMANDE

à retourner à LA LIBRAIRIE de CNRS ÉDITIONS
151 bis, rue Saint-Jacques - 75005 Paris - Tél 01 53 10 05 05

NOM

PRENOM

ADRESSE

CODE .VILLE

COMMANDE !.....! EXEMPLAIRES DE CINQUANTE ANS DE LITTÉRATURE ARMÉNIENNE EN FRANCE

AU PRIX UNITAIRE DE 35,00 € (229,58 FF) soit

UN TOTAL DE !.....!

CI-JOINT : ☐ UN CHÈQUE BANCAIRE ☐ UN CHÈQUE POSTAL

FRAIS DE PORT OFFERTS PAR L'ÉDITEUR CNRS EDITIONS

քաղաքապետները վճռած են հրաժարիլ, եթէ կառավարութիւնը յամառի իր ընտրութեան մէջ եւ, խորհրդանշական ձեւով, արդէն իսկ իրենց հրաժարականը պիտի ներկայացնեն Փիքարտիի նահանգապետին: Շինութիւնը կրնայ սկսիլ 2010–ին եւ պիտի արժէ նուազագոյն 30 միլիառ ֆրանք (4,57 միլիառ եւրօ): Երեք կազմաբերպութիւններ Փոխադրամիջոցներ Օգտագործողներու ազգային դաշնակցութիւնը, Երկրի բարեկամները եւ Ֆրանսա – բնութեան հակա–երթորդ օդակայան ճակատ մը հիմնած են եւ խիստ բողոք բարձրացուցած են որոշումի մը դէմ, զոր քաղաքական կը նկատեն: Կռիւը կրնայ երկար տեւել, նոր օդակայանին ծնունդը կը նախատեսուի հազիւ 2020–ին:

ԻՍՐԱԷԼԵԱՆ ուժերը անգամ մը եւս ներխուժած են պաղեստինեան հողամասերը եւ նոր զոհեր կան: Մէկ պաղեստինցի սպաննուած է եւ 15 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են: Մինաց որ Սրաֆաթ ալ դժուարութիւններ ունի իր ժողովուրդին հետ, չատեր համաձայն չեն իր վարած քաղաքականութեան հետ, մանաւանդ կատարած ձերբակալութիւններուն իսլամական դործօն չրջանակներուն մէջ:

ՏԱՂԱՍՏԱՆի մէջ, Նոյեմբեր 15–ին բացուած է դատը չէչէն նախկին պատերազմիկ ղեկավար՝ Սալման Ռադուեւի, որ պատասխանատու է աւելի քան 2000 պատանդներու առեւանգումին 1996ին: Սրարքը գործած էր Տաղստանի մէկ հիւանդանոցը եւ ահաւոր չարդով մը վերջ գտած էր, չուրջ 200 մեռեալներով: Ռադուեւ, 34 տարեկան, կ'ամբաստանուի ահարեկչութեան, սպանութեան եւ ապզակութեան յանցանքներով:

ՎԵՆԵՏԻԿի չուրերը կրկին բարձրացած են, մրցանիշ իսկ կտրելով: Նոյ. 14–ին 1,24 մեթրի հասած էին: Քաղաքին 40%–ը ողողուած է եւ կամուրջները ռոնք անցքը պէտք է ապահովեն, չուրերուս մէջն են, որովհետեւ ծովէն 1,20 մ. բարձրութեան վրայ չինուած են:

ԳՐՈԶՆԻի (Չէչէնիա) հեռատեսիլի չէնքին վրայ յարձակում գործուած է Նոյ. 14–ին, բայց ոչ մէկ վիրաւոր կայ: Հինգ ոստիկաններ, սակայն, վիրաւորուած են ականի մը պայթումէն:

ԱՒԻՆՔի Ամերիքըն էքսփրէս դրամատան մէկ մասնաճիւղին չէնքին մօտ ռումբ մը պայթած է, Նոյ. 15–ին, անդորդ մը վիրաւորելով: Արարքին տէր եղող չէ եղած:

ՖՐԱՆՍԱՑի գիշերային պահակութիւն ընող ընդհանուր հիւանդութեանց բժիշկները գործադուլի դիմեցին Նոյ. 16–ին եւ չսահմանուած ժամանակաշրջանի համար: Այցեգինի յաւելում կը պահանջեն: Ներկայիս 115 Ֆր. է, կ'ուզեն որ 131,20–ի բարձրանայ եւ տուները այցելութիւններու գինն ալ 135 Ֆր.էն 197–ի:

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Աչէի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաչտօն կատարել կու տայ էր ողբացեալ ընկերուհիներու յիչատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 25, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիչատակը յարգողներուն:

301 - 2001

Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնի հռչակման 1700–ամեակի առիթով

ՀԱՅՑ · ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ դասախօսութիւններու չարք մը երկու հանդրուանով՝

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23–էն Կիրակի, Նոյեմբեր 25

եւ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30–էն Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

ԼՈՒՐ

Մարսէյլի Պուրվար Օտտոյի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղի տարեկան լուծօն կիրակի, Նոյեմբեր 25, ժամը 15–ին Հայ Մչակոյթի Տունը
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Թրանսահայ Կապոյտ Աչէի Ալֆորվիլի էլէն Բէճանեղ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմբեր 11–ի հոգեճաշին առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մկրտչեան, Տիկին Հարիքնազ Զերչեան, Ոմն 100–ական ֆրանք, Տիկին Բերկրուհի Ալթունեան, Տէր եւ Տիկին Բարխեան, Տէր եւ Տիկին Մամիկոն Առաքելեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գուլումճեան 150–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարօ Թորոսեան, Պիւսիւզեան եղբայրներ, Պր. Սարգիս Մուրատեան, Տիկին Ժանին Պարսումեան, Տիկին Մարիամ Պեհիկեան, Տիկին Անայիս Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Շահմիրեան 200–ական Տէր եւ Տիկին Կարօ Շահմիրեան, Տիկին Ֆիլի Ալթունեան, Տիկին Ալիս Շաքոֆ, Տիկին Տընիզ Քոճաղիկեան, Տիկին Անէթ Յարնեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Յարութ Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Անաեան, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեան, Ոմն, Ոմն, Ոմն 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մաարլեան, Տիկին Մայսա Փափազեան, Օր. Պէրճուհի Մինասեան 250–ական Ֆրանք:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CHENE CHENE CHENE

Grande Braderie de Noël

Donnez un sens à vos cadeaux

Les samedis 1er et dimanche 2 décembre de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...
livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne, brocante, cadeaux...

— bar • restaurant • tombola —

Pour la poursuite des activités de **CHENE** en Arménie, en Artsakh et au Djavakhk

au **Collège Samuel Moorat** —
26, rue Troyon, 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres — Parking assuré

SABERATOURS

PARIS•EREVAN•PARIS
PARIS•EREVAN•PARIS

VOLS DIRECTS

ASSISTANCE A L'AÉROPORT
ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
RÉSERVATION D'HÔTEL
LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
EXCURSIONS GUIDÉES
VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

2 VOLS HEBDOS CARGO

SABERATOURS
19 RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48 COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26

EREVAN
10 RUE VARDANANTS - 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 / 52 85 48 - FAX 50 56 86

ARMENIAN AIRLINES

Sabera@wanadoo.fr
A votre service pour toutes destinations dans le monde!
www.saberatours.com

SEVANVOYAGES

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20
MARDI
20 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·300 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·300

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա. ՃԱՂԱՆԻՄԱՆ

ՀԻՒՍԻՍԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՕՏԱՐ ՁՕՐՔ ՁՈՒԶԵՐ

ՊԷՆ ԼԱՏԷՆԸ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԷՐ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19–ԻՆ

Ո՞ւր է Պէն Լատէն։ Ամերիկացիք լաւատես էին Նոյեմբեր 18–ին եւ կը յայտարարէին որ թաքստոցը ճշդուած է եւ ֆանտահարէն 130 քիլոմեթր արեւելք Մարուֆ անուն դիւղ մըն է։ Այս է նաեւ Հիւսիսի Զինակցութեան տեղեկութիւնը։ Եւ պտնելու համար, ան որ «աշխարհի թիւ մէկ թշնամին» է Ուաշինկթընի որակումով, տոլարներով լեցուն ճամպրուկներ առած, հետազօտողները կը չրջին տեղեկութիւններ, այսինքն մտտնութիւններ ժողվելու համար։ Բրիտանական մամուլն ալ լաւատես է, մինչ Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարը՝ Գոլին յայտարարած է.– «Շարժելու իր կարելիութիւնը չատ քիչ է։ Իրեն համար երթալով աւելի դժուար է պահուըտիլ»։ Թալիպաններն ալ կ'ըսեն թէ Պէն Լաատէն այլեւս Աֆղանիստան չի գտնուիր։

Ռմբակոծութիւններն ալ կը չարունակուին եւ Նոյեմբեր 17 եւ 18–ին ամէնէն աւելի թիրախ բռնուած էին Քունտուզ եւ ֆանտահար, ուր կը կարծուի որ Պէն Լաատէն կը գտնուի։

Քաղաքական դետնի վրայ, նախկին նախագահը՝ Ռապպանի Քապուլ վերադարձած է, բայց, իշխանութեան մը հաստատման հարցը դեռ անորոշ է։ Հիւսիսի Զինակցութիւնը ընդունած կ'ըլլայ որ ազգին բոլոր դեղախումբերը ժողովի մը մասնակցին Եըոպա, կառավարութիւն մը կազմելու հեռանկարով։

*
**

Հիւսիսի Զինակցութեան մարտիկները կը պատրաստուէին չարձակման անցնիլ Քունտուզի (Հիւսիս) վրայ, մինչ քաղաքին չուրջն ալ ռումբեր կը տեղան։ Կ'ըսուի թէ թալիպանները առաջարկած են յանձնուիլ, պայմանաւ որ Հիւսիսի Զինակցութիւնը երաչխաւորէ արաբ, փաքիստանցի եւ չէչէն «վարձկաններու» ապահովութիւնը։

*
**

Հիւսիսի Զինակցութիւնը բացարձակապէս դէմ է օտար զօրքերու ներկայութեան եւ Ներքին նախարարը՝ Քանունի յայտարարած է թէ անոնց անհրաժեշտութիւնը չի տեսներ, «այլ ուժերը, կ'րսէ, թերեւս համաձայնութիւն մը ունին ՄԱԿ–ի հետ, բայց՝ ոչ մեզի»։ Զինակցութիւնը դէմ է նաեւ մարդասիրական առաքելութեանց վերադարձին։ Արդէն, ֆրանսական զօրքը եւ մարդասիրական օգնութիւնը Ուզբեկիստան կը մնան եւ չեն կրնար Աֆղանիստան անցնիլ։

Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը չատ անորոշ է եւ իշխանութեան կռիւը սկսած է, առայժմ թաքուն կերպով։ Քապուլի մէջ, բնականոն կեանք մը կը վերսկսի, հեռատեսիլը, որ 6 տարի է արգիլուած էր, վերսկսած է իր սփոռումները, այրերը կրնան ածիլել իրենց մօրուքը, կիներն ալ հանել պիւրքաները։

*
**

Լոնտոնի մէջ, 10 հազար հոգի ըստ ոստիկանութեան եւ 50 հազար ըստ կազմակերպիչներուն, ցոյց մը ըրին Նոյեմբեր 18–ին Աֆղանիստանի վրայ եղած յարձակման դէմ։

ԵԻՐՈՊԱՑԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի հայկական Ֆորումը Նոյեմբեր 16–ի հաղորդագրութեամբ մը կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ կողմէ Հայաստանի կիլոմետրուած ութ տարուան չրջափակումին հետեւանքներուն։ Միջազգային օրէնքներու բռնաբարումի այդ արարքը խոչընդոտած է բարգաւաճումը չրջանի մը որ 1991–էն ի վեր անկում կ'արձանագրէ։ Միջազգային դրամատան տուեալներով չրջափակումին վնասը 577 – 722 միլիոն տոլարի միջեւ է։ տակաւ երկրին արտադրութեան 30 – 38%–ը, կամ Եւրոպական Միութեան կողմէ կատարուած օժանդակութեան 14–18 անգամը կը կազմէ։

Ֆորումին տեղեկագիրը կը մատնանշէ նաեւ Եւրոպական Միութեան ամէնէն մեծ ու խնդրայարոյց երկրին՝ Թուրքիոյ իր դրացիին՝ խորհրդային ամենափոքր հանրապետութեան, Հայաստանի հանդէպ վարած քաղաքականութեան վնասը Կովկասի կայունութեան. քաղաքականութիւն որ հակասական է Կովկասի ու Միջին Ասիոյ մէջ Թրքական ու արեւմտեան չահերուն։

Ֆորումի վարչութեան նախագահ Նիքոլա Դաւիթեան Թուրքեւհայ սահմանագիծը երկաթէ վարագոյրին վերջին մնացորդացը կոչած է, ըսելով որ եթէ Եւրոպական Միութիւնը իսկապէս կ'ուզէ Կովկասի կայունութեան մասնակից ըլլալ, պէտք է մղէ Թուրքիան Հայաստանի հետ կապ հաստատելու։

ԴԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՋԱՑԻ գօտիին մէջ, երկու Պաղեստինցի սպաննուած են, մինչ Եւրոպական Միութեան պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէ Պելժիոյ վարչապետը, սառն ընդունելութեան կ'արժանանար Շարոնի կողմէ։ Զայնափիւռի կայանի մը վրայ ալ, Երուսաղէմի քաղաքապետը «սրիկայ» որակած է պելժիացի նախարարապետը եւ թելադրած Շարոնի որ չհեռնուի հետը։ Այս ընթացքը հետեւանք էր պելժիական հեռատեսիլի մէկ սփոռումին, Նոյեմբեր 16–ին։ Այս սփոռումը կը վերաբերէր Պի. Պի. Սի.ի մէկ փաստանկարին որ ցոյց կու տայ Շարոնի դերը Սապրա եւ Շաթիլայի ջարդին մէջ (Լիբանան, 1982)։ Եւրոպական Միութեան արտաքին քաղաքականութեան պատասխանատուն՝ Խաւիէր Սոլանա հաստատելով Իսրայէլի թշնամանքը Եւրոպայի դէմ, խաղաղութեան գործընթացին առընչութեամբ «չիմար դիրք» որակած է։ Շարոն պահանջած է Եւրոպայէն որ դադրեցնէ իր օգնութիւնը պաղեստինեան իշխանութեան, որովհետեւ, ըստ է Շարոն, այդ դրամը զէնք գնելու կը ծառայէ եւ կ'օգտագործուի Իրայէլի դէմ։

ԱՅԱՋԻՈՅԻ (Գորսիքա) պատժական Աւետման առջեւ, Նոյեմբեր 19–ին բացուեցաւ նախկին նահանգապետ՝ Պերնար Պոնէի եւ եօթը ուրիշներու դատավարութիւնը։ Ամբաստանութիւնը կը վերաբերի 1999 Ապրիլին, Ծովեզերեայ ճաշարանի մը (փայոթ) հրկիզման, որու հրբահանգը ինք տուած կ'ըլլայ, ինչ որ բացարձակապէս կ'ուրանայ։ Ինք չէր ուզեր նաեւ որ դատավարութիւնը Գորսիքա

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 17 / 19)

ԼՂՀ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՆԱԽԿԻՆ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ 5,5 ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Ստեփանակերտի քաղաքային դատարանի Նոյեմբեր 16–ի վճիռով նախկին քաղաքապետ Կարէն Բաբայեան դատապարտուած է 5 տարի 6 ամսուան բանտարկութեան։ Ան մեղադրուած էր պաշտօնական դիրքի չարաչահումով եւ ապօրինի դէնք պահելով։ Մեծ եղբայրն է Սամուէլ Բաբայեանի. քաղաքապետութենէն առաջ զլխաւորած էր ԼՂՀ Ներքին գործերու նախարարութիւնը։ 1999 Մարտ 23–էն ի վեր բանտարկուած է։

*
**

ԻՐԱՔ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՊ ՀԱՍՏԱՏԵԼ Կ'ՈՒԶԷ

Իրաքի Երեւանի գործավարը ալ Պաղդատ Նոյեմբեր 16–ին հանդիպում ունենալով Սորհրդարանի հայ – իրաքեան երեսփոխանական խումբին անդամներուն եւ գործարարներու հետ փափաք յայտնած է որ երկու երկիրներուն միջեւ տնտեսական կապեր եւ գործակցութիւն ըլլայ։ Արտաքին գործերու նախարարութեան ներկայացուցիչը իրեն յիշողցուցած է որ Հայաստանի կողմէ կարեւոր քայլեր առնուած են. Պաղտատի մէջ հայկական դեսպանատուն բացուած է, նախարար Վ. Օսկանեան Իրաք այցելած է, եւ այլն։ Գործավարը ըսած է թէ պահը յարմար է գործակցութիւնը զարգացնելու եւ իրաքեան կողմը պատրաստ է առար։ Ան մամուլի ասուլիսին չէ պատասխանած քաղաքական ենթախորքով հարցումներուն, նաեւ տեսակէտ չէ յայտնած Ղարաբաղի հարցին, Հայաստանի կողմէ ԱՄՆ–ու օդային տարածք տրամադրելու մասին։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՄԵԿՈՒՍԱՑՆԵԼՈՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Մարմարա (Նոյ· 17) կը տեղեկացնէ թէ Թուրքիոյ Նախագահը Սէզէր կը փափաքի իրականացնել կովկասեան կայունութեան եւ ապահովութեան ծրագիրը մը որ առաջարկուած էր իր նախորդին՝ Ս. Տէմիրէլի կողմէ։ Սակայն, այդ չրջանին խնդրոյ առարկայ երկիրները չհաղորդուեցան ցոյց չէին տուած այդ առաջարկին։ Թուրքիոյ չանքը կը միտի Հայաստանը մեկուսի ձգելով երբեակ համաձայնութիւն մը առորակրել Վրաստանի ու Ազրպէյճանի հետ։ Նախագահ Սէզէր այդ մասին հեռաձայնի խօսակցութիւններ ունեցած է արդէն Շեվարնաձէի ու Ալիեւի հետ։ Կողմերը համաձայն գտնուած են որ հարկաւոր պատրաստութիւնը ըլլայ եւ Թուրքիոյ մէջ առորակրուի համաձայնագիրը։

Թերթը կ'աւելցնէ որ նպատակը կ'անուանէ Հայաստանը, ինչ որ դէմերու համաձայն անհանդուրժելի պատճառած է Մոսկուայի։ Այս վերջինը որ արդէն վրաստանի հետ հարցեր ունի, չի փափաքիր որ նման համաձայնագրով մը Հայաստան կղզիացած մնայ Կովկասի մէջ։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԱՆԳԱՐԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԿՑԵԼ ԿԻՊՐՈՍԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՍԸ

Դեկտեմբերի սկիզբը, առաջին անգամ ըլլալով 1997–էն ի վեր, հանդիպում մը տեղի պիտի ունենայ Կիպրոսի նախագահ՝ Կլաֆքոս Գլերիտէսի եւ Թրքական բաժնի նախագահ՝ Ռաուֆ Տէնքթաշի միջեւ։ Այս տեսակցութիւնը հետեւանք է Անգարայի յայտնած վերջին մտադրութեան՝ կցել կղզիին Թրքական բաժինը։

1974 Յուլիսին էր, որ Թրքական բանակը գրաւեց Կիպրոսի հիւսիսը, ի պատասխան յոյն զինուորականներու ճնշթային, այն ատեն իշխանութեան գլուխ Աթէնքի մէջ։

«Ֆիկարո»յի Պոլսոյ թղթակիցը՝ Էրիք Պիէկալա, յօդուած մը ստորագրած է այս առընչութեամբ (Նոյեմբեր 17/18) եւ հակիրճ պատմականէ մը ետք, կ'արտայայտուի Թուրքիոյ ներկայ տրամադրութիւններու մասին։ Ամսուն սկիզբը, Պ. Էճեվիթ, «Միլիյէթ»ի մէջ հարցազրոյցի ընթացքին, յայտարարած է որ պիտի չվարանի կցելու «Կիպրոսի Թրքական Հանրապետութիւնը», եթէ Կիպրոսի անդամակցութիւնը ընդունուի Եւրոպական Միութեան կողմէ։ Միաժամանակ, Արտաքին Նախարարը կը տեղեկացնէր Խորհրդարանին որ «Թուրքիա պարտի վճռական որոշում մը տալ, սուղի նստող որոշում մը»։ Թղթակիցը կ'աւելցնէ, տակաւին, թէ նման որոշում մը վերջնապէս Եւրոպական Միութեան դուռը կը փակէ Անգարայի առջեւ։ Եւրոպական Միութիւնը «կը ցաւի Թուրքիոյ այս ծայրայեղ ոճին» համար, խորհելով որ նախարարապետին ելոյթը կը ձգտի պարզապէս ճնշում բանեցնելու։ Նախապէս, Ռ. Տէնքթաշ մերժած էր չարունակել բանակցութիւնները յոյն Կիպրացիներուն հետ Նիւ – Եորքի մէջ, հիմա, Թուրքերը կ'առաջարկեն գլուխ գլխի տեսակցութիւն մը Տէնքթաշի եւ Գլերիտէսի միջեւ, այս վերջինը ընդունած է պայմանաւ որ ՄԱԿ–ի ներկայացուցիչ մը ներկայ ըլլայ։ Թուրք կառավարութեան ազգայնական թեւը հաւատայ սա հանդամանքը ունի՝ «Կիպրոսը չենք տար Եւրոպական Միութեան փոխարէն»։ Գալով ազատական հանրին սա հարցումը կու տայ.– «Արդ, ինչո՞ւ համար Կիպրոս ենք։ Թուրք Կիպրացիները պաշտպանելո՞ւ համար թէ ոչ որովհետեւ կղզին ռազմավարական կարեւորութիւն մը ունի»։ Այդ հարցումն է զոր կ'ընէ, օրինակ, Կիւլայ Կէօքթիւրք «Ապպահ»ի մէջ։ Պաշտպանութեան նախարար կը պատասխանէ.– «Կիպրոս արեւելեան Միջերկրականի այն գօտին է, ուր Թուրքիա, չրջապատուած յունական կղզիներով, կրնայ ազատ չունչ քաշել»։

Անգարա կ'ուզէ որ Եւրոպական Միութիւնը առկախէ Կիպրոսի անդամակցութիւնը, յոյնական կղզիին բաժանումը չէ վարդադրուած։ Գալով Եւրոպական Միութեան, եթէ նոյնիսկ կը նախընտրէ կարգադրութիւն մը նախքան Կիպրոսը ընդունելը, տեղեկացուցած է որ իրեն համար նախապայման չէ։ Աթէնք ալ հաղորդած է որ եթէ Եւրոպական Միութիւնը Կիպրոսի անդամակցութիւնը յապաղեցնէ, Յունաստան իր վեթօն կը դնէ որեւէ ուրիշ անդամակցութեան, արգելք հանդիսանալով ընդլայնումի գործընթացին իր ամբողջութեան մէջ։

«ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ»

ՅԱԿՈԲ ԿԻՒԼԼԻՒՃԵԱՆ

Երրորդ հազարամեակը սկսող դարագլուխը քիչ մը ամէն կողմ պատահումներ թէ պատրուակ հանդիսացաւ այլազան նախաձեռնութիւններու։ Պարբերականներու բացառիկներ եւ ակադեմական հրատարակութիւններ ծրագրուեցան եւ իրագործուեցան ամբողջ աշխարհի մէջ, տարբեր լեզուներով։ Հայկական մակարդակի վրայ եւս որոշ ծրագիրներ գործադրուեցան («որոշ»ը լոկ նրբաբացութիւն մըն է. կախում ունի թէ ինչի՞ կ'ակնարկէ՝ դիրքերո՞ւ թէ աւելի չօչափելի սնունդներու), թէեւ անոնց մեծ մասէն անտեղեակ ենք, ինչպէս պիտի ըսէր Ցարոնեան։ Ցարգելի բացառութիւններ եղան, այնուամենայնիւ, ուրոնցմէ ամենակարեւորներէն է հայ գրականութեան քառահատոր հատընտիր մը, սկիզբէն մինչեւ օրերս, անգլերէն թարգմանութեամբ, լուրջ խմբագրութեամբ, ներածականներով եւ ծանօթութիւններով։ Ըսենք միայն թէ այս պարագային հրատարակիչները մոռցած են սկսուած յանդուգն ծրագիրը կապելու «մոդալիկ» թելահանին։ Քանի եւ քանի մը դարերու վրայ երկարող հարուստ գրական ժառանգութիւն մը արժանի էր անգամուան մը համար դուրս գալու դարաններէն եւ ամբողջական ճաշակ մը հրամցնելու միջազգային չուկային։

«The Heritage of Armenian Literature» (*Հայ Գրականութեան Ժառանգութիւնը*) *ընդհանուր խորագրին տակ անգլիախօս հասարակութեան մը կը ներկայացուի չորս հատորներու չարք մը, որուն առաջին գիրքը լոյս տեսած է անցեալ տարի.* **From the Oral Tradition of the Golden Age** (*Բերանացի Աւանդութենէն մինչեւ Ոսկեդար*, Wayne State University Press, Տիթրոյթ, 2000)։ *Խմբագիրներն են Ցակոբ Խաչիկեան (համադրիչ), Գաբրիէլ Պասմաճեան, Էտ. Ս. Ֆրանչուք եւ Նուրհան Ուզունեան։* 388 *էջերու տարածքին անոնք ջանք չեն խնայած հայ գրականութիւնը ներկայացնելու հանրամատչելի վեզուով, որպէս մտասեւեռում ունենալով ընտրուած հատուածներու դիւրընթեռնելիութիւնը։*

Հայ գրականութեամբ հետաքրքրուած անգլիախօս ընթերցողները հաւանաբար ամէնէն բախտաւորներն են ինչ կը վերաբերի հայ դասականներու թարգմանութեանց տրամադրելիութեան, եւ այս հրատարակութիւնը կու գայ այդ թարգմանութիւններէն ամէնէն ներկայացուցչականները քով քովի բերելու։ Անգլերէն թարգմանութիւնները ընդհանրապէս ունին յեռնեալ առաւելութիւն մը. անգլերէնի համատարած ներկայութիւնը կը ստեղծէ որ հայագիտութենէն հեռու մնացած այլալեզու մշակոյթներ եւս կարենան անուղղակիօրէն կապ հաստատել հայ գրականութեան հետ։

Քանէորս յաջորդական գլուխներու մէջ բաւական լայն զաղափար մը կը տրուի հայ գրականութեան ակունքներուն եւ մինչեւ Ոսկեդար անոր կտրած ճանապարհին մասին։ Արդէն իսկ ներածականին մէջ կը յայտարարուի թէ այս աշխատութիւնը չի նպատակադրեր նոր բան մը ըսել գիտական – ակադեմական գետնի վրայ, այլ կը փորձէ ոչ – հայ՝ այս պարագային անգլիախօս ընթերցողին առջեւ դնել համապարփակ հատընտիր մը։

*Այսուհանդերձ աշխատութիւնը հատընտիրի իր յատկանութենէն քիչ մը անդին ալ կ'երթայ։ Կարճ ներածականէ մը եաք, իւրաքանչիւր գլուխ սկիզբը կամ գանազան վերնագրուած հատուածներու միջեւ տրուած բացատրութիւններն ու խմբագրական ծանօթագրութիւնները ընթերցումը կը պարարդրեն Հայոց մշակոյթի պատմութեան, քաղաքական անցուդարձերու, զաղափարական միտումներու եւ գրական զարգացներու ծիրէն ներս։ Արդիւնքն է թէ հանրամատչելի եւ թէ հետազօտողներու ու համալսարանական ուսանողներու գործածութեան պատրաստ դիրք մը ուր, հակառակ երբեմն առատ ծանօթագրութիւններուն, ապահովուած է դիւրասահ ընթերցում, ի մաս ունենալով խնդրոյ առարկայ հեղինակները ըմբռնելնելու տիրական նպատակը։ Հայ դասական գրականութիւնը «պէտք չէ մնայ միայն ակադեմական շրջանակներու մենաշնորհը», կ'ըսեն խմբագիրները իրենց ներածականին մէջ։ Ներբերուած կտորները համադրութիւն մըն են հայ դասական գրականութեան տարբեր յատկանիշներու դրսեւորումներուն՝ գեղարուեստական ճըկունութեան, պատկերաւոր լեզուի, յզուկուած ոճի եւ ինքնատպութեան։ Այս պատճառով ալ, կարելիութիւնը եղած պարագային, ընդհանրապէս նախընտրուած են գեղարուեստական միտում ունեցող թարգմանութիւնները քննական – գիտականներուն դիմաց։ Ի վերջոյ, ընթերցողը ընդհանուր գաղափար մը կազմելէ ետք հայ գրականութեան մասին, միշտ ալ կարելիութիւն ունի դիմելու մասնագիտացած հրատարակութիւններու։ Ցետոյ քիչ մը յատկնոտ, եթէ ոչ՝ անիմաստ պիտի ըլլար քննական մասնակի բնագիրներու խառնափնթոր հատաքածոյ մը հըրմըշտիլ մէկ հատորի մէջ։

Հատընտիրի պոնէ այս առաջին գիրքը դրեթէ ամբողջութեամբ համադրութիւնն է նախապէս հրատարակուած եւ ընդհանրապէս ալ սպառած զանազան թարգմանութիւններու։ Տարբեր գլուխներու մէջ իրենց բաժինը բերած են Ռ. Թոմսըն (որ այս հատորին, ինչպէս նաեւ հայ միջնադարեան գրականութեան անգլերէնով ծանօթացման գլխաւոր երախտաւորներէն է), Տ. Տէր – Յովհաննէսեան ու Մարգպետ Մարկոսեան, Պետրոս Նորհատ, Արամ Թէօլէկեան, Նինա Կարսոյեան, Եդուարդ Կիւլպէնկեան, Յովհաննէս Ծոլիկեան եւ Տիգրան Պօյաճեան, Թոմաս Սամուէլեան, Պրիտճէթ Քէնաըլ, Խոմոնա Ազատեան եւ Տենիս Փափազեան, Զարլզ Տաուսէթ, Սամուէլ Մկրտչեան, եւ ի վերջոյ խմբագիրները, այս վերջիններս Ալիշանի Սոփերք Հայկականքէն Սրբուհի Շուշանիկի վկայաբանութեան թարգմանութեամբ։

Ակնյայտ է, որ մեծ աշխատանք տարուած է որոշ չափով միաւորելու այլազան թարգմանութիւններու ոճերը, տառադարձութիւնը (փառք Աստուծոյ՝ հանրամատչելի եւ աչք չծակող ընտրութիւն մը), եւ այլն, այլապէս փոքր կամ ծաւալուն ներածականներու միջոցաւ թել մը ստեղծելով քանեակ մը կտորներուն միջեւ։ Այսուհանդերձ, ուշադիր ընթերցողը կրնայ նկատել խմբային, մաս – մաս կատարուած աշխատանքի որքան ալ յաջողապէս համադրուած, սակայն երբեմն ինքզինք մատնող նշաններ՝ մերթ երիցս կրկնուած խմբագրային ծանօթագրութիւններ («Տարօն», Արա Գեղեցիկ, Վահազն, Հայկ եւայլն), եւ այլն։

Աւարտին զետեղուած է ամփոփ ժամանակագրութիւններու բաժին, որ օգտակար է այն իմաստով որ նիւթին անծանօթ ընթերցողներուն թոյլ կու տայ զուգահեռներ գծել հայկականին նման «հեռաւոր» մշակոյթի մը զանազան փուլերուն եւ «ծանօթ» ու պաշտօնական պատմութեան միջեւ։ Այստեղ կարելի է տեսնել ընդհանրապէս ընդունուած ցանկերը Ուրարտական թագաւորութեան (Ք. Ա. 880 – 590), Աքեմենեան Հարստութեան (Ք. Ա. 546 – 331), Երուանդեան (Ք. Ա. 570 – 175), Արտաշէսեան (Ք. Ա. 201 – Ք. Ե. 11) Հարստութիւններուն, Պարթեւներու Արշակունիներուն (Ք. Ա. 248 – Ք. Ե. 225), հայկական Արշակունեաց թագաւորութեան (52 – 428), Սասանեաններու (226 – 651) եւ Բիւզանդիոնի կայսրերուն (մասնակի՝ 330 – 641)։ Մատենագրութիւնը ճոխ է եւ ինքնին ուղեցոյց մը կը հանդիսանայ հին հայ հեղինակներու մասին օտարալեզու գրականութեան։

Թերեւս միջնադարեան մատենադիրներէն մեզի հասած լեզուատճ մը կայ, ապագաղեդրոն, յոգդական ու քնարերգական, որ տակաւին ներկայ է նոյնիսկ առարկայական ըլլալու կոչուած արդի գրութիւններու՝ Հայոց պատմութեան կամ լրագրութեան մէջ, եւ երբեմն գլուխը կը ցցէ նոյնիսկ ոչ – հայ ընթերցողներուն ուղղուած գործերու մէջ։ «Հայ գրականութեան ժառանգութիւն»ը իր ներածական – բացատրական մասերով (որոնք գրքին մէկ երրորդէն աւելին կը գրաւեն) յաջողած է այդ փորձութենէն խուսափիլ, եւ միայն բացառիկ էջերու վրայ է որ կարելի է հանդիպիլ խմբագրային «հերոսաբար ինկաւ», «քաջ զեկավար»ի նման արտայայտութիւններու։

Հատորի առաջին մասը՝ գրեթէ մէկ երրորդը յատկացուած է Խորենացիի եւ Գրիգոր Մագիստրոսի միջոցաւ մեզի հասած հայ բերանացի աւանդութեան նմոյշներուն։ Հայկ եւ Բել, Արամ, Արա Գեղեցիկ եւ Շամիրամ, Տիգրան եւ Աժդահակ, Արտաշէս թագաւորի մահը, Արտաւազդ։ Որպէս քնարերգական քերթուածքան նմոյշ կը ներկայացուին Սաթենիկի հարսանիքը եւ Վահագնի ծնունդեան փոքր թէեւ անզուգական հատուածը։ Այս վերջինէն միատեղ բերուած զոյգ թարգմանութիւնները ընթերցողին անգամ մը եւս կը յիշեցնեն թէ թարգմանութիւն մը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ա՛յդ միայն, այսինքն բնագրին մօտենալու միշտ ալ անաւարտ փափաք մը, զոյն վերատին ներկայացնելու խղճամիտ սակայն ենթակայական փորձ մը։

Ամբողջ գլուխ մը բացառաբար յատկացուած է համառօտ եւ միաժամանակ խիտ տեղեկութիւն տալու հայկական դիցաբանութեան մասին։ Ընթերցողը կը ծանօթանայ հին օրերու հայ աստուածութիւններուն՝ Խալդիի, Հայկի, Արայի, Վահագնի, Արամազդի, Անահիտի, Նանէի, Միհրի, Աստղիկի, Տիրի եւ յունական, հռոմէական ու պարսկական դիցաբանութեան հետ անոնց ունեցած առընչութիւններուն եւ փոխազդեցութեանց։ Թէեւ այս գլուխը ոչ մէկ թարգմանածոյ հատուած կը ներկայացնէ, սակայն ինքզինք կ'արդարացնէ հանդիսանալով հայ դիցաբանութեան ամփոփ դասագիրք մը, զաղափար մը տալով նաեւ հայկական տոմարի մասին։

Ցաջորդական գլուխներու մէջ հանդամանօրէն կը բացատրուին պարագաները, համադիրը եւ պատմամշակութային հեռանկարները հայկական պետութեան եւ ապա ժողովուրդի քրիստոնէացման, հայ գիրերու ստեղծման եւ առաջ արդիւնք Ոսկեդարին։ Կը ներկայացուին Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը, աւազ ու կրասեր թարգմանիչները, յունաբան դըպրոցը եւ սեփական գրականութեան տկըզբնաւորութիւնը։ Հակառակ գլուխներու հեղինակներու անուններու վրայ հիմնուած բաժանումին, յատնէի չանք թափած է պատմական չարունակականութիւն մը տալու թարգմանուած կտորներու ընդմէջէն, ինչ որ հատորը կը վերածէ Հայաստանի ոչ միայն գրական, այլեւ պատմամշակութային հովոլոյթին նուիրուած ներածական աշխատութեան մը։ Միաժամանակ փորձ կատարուած է իւրաքանչիւր մատենադիրի ամէնէն առանձնայատուկ հատուածները տալ, կրկնութիւններէ խուսափելու համար։ Այսպէս է որ Խորենացիէն թարգմանութիւններու կը հանդիպինք գիրքի երկայնքին, համաձայն ընդգծուած պատմական ժամանակաշրջանին։ Սահակ Պարթեւ եւ Մեսրոպ Մաշտոց ներկայ են չարականներով մինչ Ագաթանգեղոսի կը վստահուի Հայաստանի քրիստոնէացման եւ կրօնքի տարածման պատումը, չօշափելիօրէն երկար հատուածով մը։ Կորիւնի լրիւ «Վարք Մաշտոցի»ն կուտայ հայ գիրերու ստեղծման եւ տարածման պատմութիւնը՝ Ոսկեդարի սկիզբը։ Փաւստոս Բիւզանդէն տրուած են Պարսից պատերազմէն դրուագները, Ղազար Փարպեցիէն քերուած հատուածը հետաքրքրական եւ մօտիկ զաղափար մը կու տայ Ե. դարու հայ կղերի բարքերուն մասին։ Եղիշէէն քանի մը գլուխներ կը պատմեն Վարդանանց պատերազմը, իսկ Եզնիկ Կողբացի (եղծ Աղանդոց) ու Դաւիթ Անյաղթ (Գիրք Սահմանաց) կու գան հայ փիլիսոփայական մտքի այդ կանուխ սակայն խակապէս արժէքաւոր արտայայտութիւնները ծանօթացընելու։

Հեղինակները անաչառ վերպով կը պատկերեն Խորենացիի չուրջ բացուած վէճերը եւ կու տան Բ. Գիրքի՝ Խոմոնա Ազատեանի եւ Տենիս Փափազեանի դեռ անտիպ թարգմանութիւնը։ Այս հատուածի տակ երեւցող բազմաթիւ ծանօթագրութիւնները, սակայն, կը նախընտրեն ծանրանալ ընթերցողին համար հատանաբար յայտնի օտար կայսրերու եւ տեղանուններու վրայ, մինչ Խորենացիի եւ Հայոց պատմութեան անծանօթ ընթերցող մը թերեւս պիտի գերադասէր քիչ մը եւս փարատել հայ իշխանաւորներու անուններու եւ թուականներու մասին խորհնացիական չփոթը։

Որպէս նորութիւն, հատորի խմբագիրները Ալիշանի «Սոփերք Հայկականք»էն թարգմանած են Սրբուհի Շուշանիկի վկայաբանութիւնը, որպէս այդ լայնօրէն մշակուած սեռին մէկ օրինակը։ Ի վերջոյ, վկայաբանութենէն եւ կրօնական զաղափարախօսութենէն անդին, հետաքրքրական է ամերիկեան ընթերցողին առջեւ դնել կիներու ազատագրութեան մղումներ ցուցանշող գրութիւն մը, կամ գոնէ մատնանշել գրութեան ա՛յդ երեւոյթը։ Գիրքը կ'աւարտի ուշ հինգերորդ դարէն երկու հատուածներով. Ցովհան Մանդակունիէն չարական մը եւ Գիւտ Կաթողիկոսի աղուանաց վաչէ իշխանին ուղղուած Թուղթը (առնուած Մովսէս Դասխուրանցիի Աղուանաց պատմութենէն)։

Հայ գրականութեան համար պատասխանատու երկասիրութիւն մըն է մեր ձեռքը ունեցածը, որակաւոր տպագրութեամբ, ճաշակաւոր ձեւաւորումով եւ էջադրութեամբ։ Սկսուած ծրագրին բուն կարեւորութիւնը սակայն երեւան պիտի գայ չորրդական փուլերու իրագործման զուգահեռ։ Երկրորդ գիրքը, որ արդէն պահեռ։ Երկրորդ գիրքը, որ արդէն պատրաստ է, կ'անդրադառնայ Զ.-Ժէ. դարերու հայ գրականութեան, չատ աւելի մեծածաւալ հրատարակութեամբ։ Երրորդ գիրքը պիտի ընդգրկէ Ժէ. դարէն մինչեւ նախահեղեղեան շրջան, իսկ վերջին հատորը՝ քսաներորդ դարու հայ գրողները, հատանաբար ամէնէն դժուարը գրողները, հատանաբար ամէնէն դժուարը հատընտիր մը կազմելու համար, տրուած ըլլալով որ դեռ ընդհանրապէս ընդունուած ու չերտաւորուած պատմութիւն մը չէ գրուած վերջին չորսուն տարիներու հայ գրականութեան մասին։

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՈՑՆԻՆ ԱՆՈՒՆԸ

Բ.

Մայր Բնութիւնը արդէն առաջին օրէն, թերեւս մէկ հարուածով ստեղծած ու իր աւարտին բերած էր իր տասնեակ հազարաւոր գոյներու երանդապնակը։ Ան մեր նկարիչներուն չէր նմաներ։ Մեր նկարիչները նախ առարկան կը ստեղծեն, յետոյ գոյն կու տան անոր։ Մայր Բնութիւնը այդպէս չէր ըրած։ Ան մէկ անգամէն տիեզերքը ստեղծած էր իր բոլոր գոյներուն հետ միասին։ Տիեզերքի մէջ ամէն ինչ ծնունդ առած էր ու այսօր ալ կ'առնչէ իրեն հետ բերելով իր սեփական գոյնը։

Մենք՝ սովորական մահկանացուներս, Մայր Բնութեան ստեղծած գոյներուն կը նայինք, բայց չենք հասկնար թէ որքան դժուար է զանոնք նկարագրել կամ անոնց նոյնը ստեղծել։ Ենթադրենք որ դիչերային սքանչելի տեսարան մը դիտած էք եւ հիմա կ'ուզէք զայն նկարագրել մէկու մը որ զայն չէ տեսած։ Շատ բան կրնաք պատմել, բայց կրնա՞ք նոյնութեամբ նկարագրել գոյները։

Մօտիկ բարեկամներէս մէկը իր տան մէջ հիանալի իւղանկար մը ունի։ Նկարիչ Ճիվանեանին անմահ գործերէն մէկն է ան։ Ես մօտաւորապէս հարիւր գործ տեսած եմ Ճիվանեանի վրձինէն։ Բայց այս մէկուն դիմաց կրնամ ժամերով կանգ առնել։ Այդպէս ալ կ'ընեմ ամէն անգամ որ այցելութեան կ'երթամ բարեկամիս։ Անպայման միջոց մը կը կանգնիմ այդ իւղանկարին դիմաց ու կը նայիմ։ Զկարծէ՛ք որ կը նայիմ ամբողջ իւղանկարին։ Ո՛չ։ Կը նայիմ այդ իւղանկարին ձախ կողմը, վարը նկարուած տնակի մը։ Իրիկուն է։ Ծովեզերեայ այս տեսարանին վրայ կիսամութը իջած է։ Ծովուն վրայ հեռուէն նաւակներ կ'երթեւեկեն եւ հեռուր հորիզոնն ալ յղի է գիչերուան խորհուրդներով։ Ձախ կողմը, ծովեզերքը, փոքրիկ փայտաչէն տնակ մը կայ։ Խարխուլ, համեստ տնակ մը, խրճիթ մը։ Խրճիթին մէկ պատուհանը լուսաւորած է Ո՛չ թէ ելեկտրական լոյսով։ Այլ հանարար կապի լապտերով մը։ Այդ լապտերին թեթեւապէս դեղին, կամ կարմրախառն դեղին գոյնն է որ կը տեսնուի պատուհանէն։ Այդ լոյսին է որ կը նայիմ երկար ու երկար։ Կը նայիմ ու չեմ յագենար այդ լոյսին գեղեցկութենէն, այդ լոյսին իրականութենէն, այդ լոյսին հարազատութենէն։ Այդ լոյսը ինչերու մասին մտածել կու տայ ինծի։ Ինծի մտածել կու տայ այդ խրճիթին մէջ բնակողներուն մասին։ Ա՛յն ապրուստի մարդոց մասին, որոնք հիմա իրենց խոնարհ խրճիթին մէջ գիչերը կը դիմաւորեն փոքրիկ լապտերով մը։ Կը բոլորուին անոր չուրջ, թերեւս կը ճաչեն, կը խօսակցին, վարդապետական ոճով մը կը քննադատեն քաղաքական գործիչներու գործերը, կը գանգատին կեանքի դառնութիւններէն, կը մխիթարուին իրարու հետ, կը մոռնան իրենց դժբախտութիւնները, կը մոռնան որ աղքատ են, կը մոռնան որ ամէն օր հացի համար պայքարելու դատապարտուած են։ Կը մոռնան որ ամէն օր ստիպուած են ապրելու համար մեռնելու չափ աշխատելու

թերեւս կը գանգատին որ այդ համեստ լապտերին լոյսը չատ տկար է, բաւական չի լուսաւորեր այն փոքրիկ սենեակը ուր անոնք նստած են հիմա: Կը գանգատին, բայց բնաւ ալ գաղափար չունին թէ իրենց այդ համեստ լապտերին լոյսը դէպի դուրս ցոլանալով երազային ինչպիսի գեղեցկութիւն մը կ'աւելցնէ տեսարանին վրայ: Գաղափար չունին թէ նկարիչ մը որքան պիտի հիանար այդ լոյսին դիմաց եւ որքան ալ դժուարութեան պիտի մատնուէր այդ լոյսը պատառ մը վրայ կրկնելու համար: Եւ անոնք քիչ մը վերջ կանխահասօրէն պիտի մարեն իրենց լապտերը եւ անկողին պիտի մտնեն: Խրճիթը պիտի թաղուի մութին մէջ, պիտի անհետանայ գիշերւան խաւարին մէջ: Լաւ որ նկարիչ մը տեսաւ այդ լոյսը եւ զայն նկարեց անոր չիմացին առաջ:

Ինծի համար հիմա ամբողջ կտաւը դլուխ-գործոց մը դարձած է միայն այդ պատուհանէն տեսնուող լոյսին չնորհիւ: Նկարիչը չէր գիտեր անչուշտ որ բնաւ ալ պէտք չունէր մնացեալը նկարելու: Այդ խրճիթը կը բաւէր: Ան թերեւս չէր գիտեր նաեւ թէ ինչպիսի վարպետութեամբ մը յաջողած էր այդքան իրականին մօտեցնել այդ լոյսը:

Ինչ անուն ունի խրճիթի պատուհանէն ցոլացող այդ լոյսին գոյնը: Անուն մը չունի: Որովհետեւ աչխարհի ամենագեղեցիկ գոյները անուն չունին: Միայն կան: Եւ ես պիտի ըսեմ որ անոնք կան միայն մեզի համար, մարդոց: Մայր Բնութիւնը միայն մեզի համար է որ ստեղծած է այդ գոյները: Որովհետեւ Մայր Բնութիւնը գիտէր թէ ամբողջ տիեզերքը ստեղծելէ վերջ, պիտի ստեղծէր նաեւ արարած մը, որ գոյն պիտի փնտռէր իր չուրջ,

Որ պիտի երջանկանար իր չուրջը գոյն տեսնելով,

Որ պիտի կարենար թափանցել գոյներու խորհուրդներէն և իմաստներէն ներս,

Որ պիտի կարենար հետեւիլ բոլոր այն փոփոխութիւններուն, որոնց ամէն օր ու ամէն վայրկեան կ'ենթարկուին տիեզերքին գոյները,

Որ միայն այդ գոյներուն նայելով իսկ պիտի հիանար Մայր Բնութեան ստեղծագործական անօրինակ վարպետութեան վրայ,

Որ իր կառուցած արուեստական աչխարհն ալ պիտի ներկէր Մայր Բնութեան ստեղծած գոյներէն ներչնչուելով,

Մայր Բնութեան յաւերժական գոյներով,

Գոյներով՝ որոնք անուն չունին,

Բարեբախտաբար,

Քանի որ որեւէ անուն պիտի գեհկացնէր, պիտի լղճէր գոյնին խորհրդաւոր գեղեցկութիւնը:

Ռ. Հ.

Ռ. ՀԱՏՏԷՃԵԱՆ, Վ. ՇԻԿԱՀԵՐ, Զ. ԽՐԱԽՈՒՆԻ ԿԸ ՄԵԾԱՐՈՒԻՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Գրողներու Միութեան հրաւէրով, Նոյեմբեր 2-ին Պոլսէն Երեւան մեկնած են Ռ. Հատտէճեան, Զարեհ Խրախունի եւ Վարդ Շիկահեր իրենց 75-ամեակին առթիւ, որ կը նշուէր Երեւանի մէջ Նոյեմբեր 7-ին: Իրենց կ'ընկերանային «Մարմարա»յի փոխ – խմբագրապետուհի՝ Մաքրուհի Պ. Ցակոբեան, արտասանող Սիլվա Կոմիկեան, ինչպէս նաեւ տիկիններ Հատտէճեան եւ Ճիւմպիւշեան:

Նոյեմբեր 5-ին, Երեւանի «Մաշտոցեան Աբովեան մանկավարժական համալսարանի երդիքին տակ «Սփիւռք» գիտա – ուսումնական կեդրոնի կողմէ, նախաձեռնութեամբ փրոֆէսէօր Սուրէն Դանիէլեանի կազմակերպուած էր մեծարան – քի երեկոյթ մը, որու ներկայ եղած են 300 ուսանողներ եւ ուսանողուհիներ: Հաւաքոյթին բացումը կատարած է վերատեսուչ Միհաք Դաւթեան, որ յարդանքի իր խօսքը ըսած է երեք մեծարեալներուն, դիտել տալով որ անոնք առաւել եւս հաըլատացուցած են Հայոց լեզուն եւ թէ դժուար է պատկերացնել Հայոց լեզուի զարգացումը առանց գրագէտներու գոյութեան:

Գրականագէտ Տիկին Այլիտա Տոլուխանեան իր գնահատանքը արտայայտած է հիւր գրագէտներուն նկատմամբ: Ճշդելով թէ Պոլիսը իր յատուկ տեղն ունի հայ գրականագիտութեան մէջ, յիշած է թէ որքան չատ գիրք կայ մատենադարաններու մէջ, Պոլիս ստեղծուած: Ապա, խօսք առած է Սուրէն Դանիէլեան, որ ներկայ ուսանողներուն եւ ուսուցիչներուն մի առ մի ներկայացուցած է Ռ. Հատտէճեանը, Զ. Խրախունին եւ Վ. Շիկահերը:

Այնուհետեւ ուսանողուհիներ խումբ – խումբ քեմ ելած ու հատուածներ ներկայացուցած են իւրաքանչիւր հեղինակէ:

Պոլսահայ գրագէտներուն մասին մեծարանքի իր խօսքը ըսած է ակադեմական Սեւակ Արզումանեան, որմէ ետք, յաջորդաբար արտայայտուած են Ռ. Հատտէճեան, Զ. Խրախունի եւ Վ. Շիկահեր: Հանդիսութեան վերջաւորութեան հիւրասիրութիւն մը տեղի ունեցած է «Սփիւռք» կեդրոնին մէջ, ուր պատերը զարդարած էին մեծարեալներու մեծադիր նկարներով:

Նոյեմբեր 6-ին, պոլսահայ երեք գրագէտները ներկայ եղած են Երեւանի Պետական Համալսարանի Բանասիրական Ճիւղին կողմէ իրենց ի պատիւ կազմակերպուած հաւաքոյթին:

Բացումը կատարած է տեսուչ վրոֆէսէօր Արծրուն Աւագեան, որ ողջունած է հիւր գրագէտները, ընդգծելով սփիւռքահայ գրականութիւնը ճանչնալու կարեւորութիւնը: Նշած է թէ որքան դժուար է Հայոց գրականութիւնը մշակել սփիւռքահայ պայմաններուն մէջ, ապա, խօսք առած է Սուրէն Դանիէլեան, որ մի առ մի ծանօթացուցած է երեք գրագէտները: Փրոֆէսէօր Վ. Գարբիէլեան, իր կարգին, խօսած է սփիւռքահայ գրականութեան մասին, ծանրանալով պոլսահայ երեք հեղինակներու վաստակին վրայ: Խօսք տրուած է համալսարանի Թրքագիտութեան բաժնի վարիչ Ալեքսանդր Սաֆարեանին, որ չատ լուսնդատիտ եղոյթ մը ունեցած է, առանձնապէս արտայայտուելով Ռոպէր Հատտէճեանի «Ստատտաղ» վէպին մասին, զոր սփիւռքահայ վիպագրութեան ամէնէն յաջող գործերէն մէկը նկատած է:

Պոլսահայ երեք գրագէտներու ելոյթներէն ետք, տեղի ունեցած է հարցում - պատասխանի բաժին մը:

Նոյեմբեր 7-ին ալ, Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը նչած է երեք գրագէտներուն 75-ամեակը, Միութեան դահլիճին մէջ: Հանդիսութեան ներկայ եղած են Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք՝ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան, Պատրիարքական Փոխանորդ՝ Շահան Արք., Ներսէս Արք., Սիլվա Կապուտիկեան եւ բազմաթիւ գրողներ, մտաւորականներ, ուսանողներ:

Հանդիսութեան բացումը կատարած է Գրողներու Միութեան նախագահ՝ Լեւոն Անանեան, որ վեր առած է երեք գրագէտներուն կատարած ծառայութիւնը գրական մարզին ներս եւ յայտնած թէ Գրողներու Միութեան նոր կանոնագրութեան համաձայն պատուակալ անդամ կը դառնային Զարեհ Խրախունի եւ Վարդ Շիկահեր եւ կը նորոգուէր նաեւ Ռոպէր Հատտէճեանի անդամակցութիւնը: Դարձեալ, Սուրէն Դանիէլեանն է, որ մի առ մի վերլուծած է երեք մեծարեալներուն գրական գործունէութիւնը, յատկապէս ծանրանալով անոնց յատկանչական գիծերուն վրայ: Ապա, երեք հեղինակներուն մասին արտայայտուած է Մաքրուհի Պ. Ցակոբեան, որ ծանօթացուցած է անոնց ոչ միայն գրական գործունէութեան, այլեւ անոնց մարդկային դիմագծութեան մէջ: Սիլվա Կոմիկեան արտասանած է երեք գրագէտներու գործերէն: Իրեն յաջորդած է կամօ Տէր – Պետրոսեան, որ նոյնպէս արտասանած է երեք հեղինակներու գործերէն: Այս վերջիններու ելոյթներէն ետք, Խրախունի մէկ գործին վրայ, իր յօրինած երգը երգած է Կատարինէ Ծովհաննիսեան: Սիլվա Կապուտիկեան ալ խօսք առնելով իր զարմանքը յայտնած է պոլսահայ գրականութեան որակին մասին, դիտել տալով որ «ճիշդ է որ պոլսահայ գրականութիւնը լաւ չենք ճանաչում, բայց լաւ ճանաչում ենք պոլսահայ դասական գրականութիւնը»: «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Մեսրոպ պատրիարք եւ «Պահպանիչ»ով փակուած է հանդիսութիւնը:

Աւելի վերջ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է Միութեան հիւրասրահին մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԻՐՔ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՈՒՄԻՆ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լոյս տեսած է ցեղասպանութեան թանգարան – հիմնարկի տնօրէն Լ. Բարսեղեանի «Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումն ու ժամանակագրութիւնը 1915 – 2000-ի ընթացքում» հատորը: Ըստ հեղինակին ամէն տարի չուրջ 80 երկրէ 20 հազար հոգի կ'այցելէ թանգարանը: Կատարուած հաչուառման համաձայն, Հայաստանի մէջ 1914-էն առա ջնուած եղեռնի ականատես չուրջ 4600 հոգի եղած է. սակայն, վերջին երկու տարուան մէջ անոնցմէ մէյայն 1200-ը մնացած է:

*
**

«ՀԱՅՊԵՏՀՐԱՏ»Ի 80-ԱՄԵԱԿԸ

Նոյեմբեր 12-ին հանդիսութեամբ մը նչուած է Ա. Միասնիկեանի հրովարտակով 1921-ին հիմնուած Հայաստանի պետական հրատարակչութեան 80-ամեակը: Այդ հրատարակչութենէն է որ լոյս տեսած են հայ ու օտար գրողներու գործերը, հազարաւոր, տասնեակ հազարաւոր տպաքանակներով: Հանդիսութեան ելոյթ ունեցած են Գրահրատարակչութեան վարչութեան պետ Լ. Միլիտոնեան, այլ հրատարակիչութիւններու պատասխանատուներ, գրողներ: Վարչապետը եւ կառավարութիւնը չնորհաւորութիւններ ղրկած են:

*
**

Ա. ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Նոյեմբեր 11-ին երգահան Ա. Բաբաջանեանի մահուան 18-րդ տարելիցին առնոր դամբանին այցի գացած են երաժշտութեան մարզի ծանօթ անուններ որոնք եղած են անոր ընկերը, գործակիցը: Անոնք յուչեր պատմած են Ա. Բաբաջանեանի մասին, արտասանած, ծաղկեպսակ զետեղած են գերեզմանին:

ԹԻՒ 17

ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ՄՈՒԹԻՆ ՄԷՋ ՆՇՈՅԼ ՄԸ

– Դժբախտաբար քու կարծածիդ պէս չէ, այս միլոցս զրամական նեղութիւն ալ ունի, պատերազմը ամէն գործերուն ալ վնաս տուաւ. ինչ ըսաւ, որ եթէ զրամ ունենայի՝ վայրկեան մը չէի մնար Պոլիս:

Նոյն միլոցին տարտամ քայլերով գըլխարկաւոր երիտասարդ մը ներս մտաւ, որուն անորոչ նայուածքը տեսակ մը մըտածկոտ ապշութիւն կ'արտայայտէր:

Այս երիտասարդը տաղանդաւոր բանաստեղծ Եդուարդ Գօլանճեանն էր:

– Վահան Թօշիկեանն ալ ձերբակալեր են, – ըսաւ դանդաղ խօսուածքով մը:

– Նոր բարի լոյս, – դոչեց Արշակ, – այդ լուրը դեռ նո՞ր լմացար դուն:

– Այս առտու ձերբակալուեր է:

– Գիտենք, գիտենք, եթէ ուրիշ բան մը ունիս՝ ան ըսէ:

– Չէ՛, ուրիշ բան չունիմ, – պատասխանեց Գօլանճեան միամիտ դէմքով մը, – բայց ինչո՞ւ Թօշիկեանը կը ձերբակալեն կոր, արդեօք անունին համար. գինքը Վահան Մամիկոնեա՞նը կարծեցին, թէ՞ Վահան անունէն վախցան, այն առեն թող պալըք Բազարիէն վահանաճուկերը ժողվեն ու տանին բանտարկեն:

Գօլանճեան կը սպասէր, որ իր այս սըրամտութիւնները հիացողական գնահատութիւններու պիտի արժանանային, բայց ընդհակառակը, կատարեալ անտարբերութեամբ ընդունուեցան:

– Գօլանճեա՛ն, այսօր – վաղը քեզի ալ պիտի բռնեն տունէն, – ըսաւ Արշակ, – չատ մը երեւար հրապարակին վրայ:

– Թող ուրիշները մտածեն, ինծի ինչո՞ւ պիտի տանին, – պատասխանեց երիտասարդ բանաստեղծը, – ես սիկուրթաճի եմ, յեղափոխական չեմ, քաղաքականութեամբ չեմ զբաղիր:

– Գրագէտ չե՞ս, ատիկա բաւական է կասկածելի ըլլալու համար:

– Ես միայն բանաստեղծութիւն կը գրեմ, – պատասխանեց Գօլանճեան:

– Մի՛ վախնար, քեզի դպչող չըլլար, – միջամտեց Անտոնեան, – քեզի բռնեն նէ՝ ալ բանտ չեն տանիր:

– Հապա ո՞ւր կը տանին, – հարցուց Պետրոս, որ Անտոնեանի միտքը հասկըցած էր, բայց կ'ուզէր բաց խօսեցնել տալ:

– Անոր տեղը ուրիշ է, – պատասխանեց Անտոնեան, – ամէն մարդ կը ճանչնայ Գօլանճեանը եւ գիտէ, թէ անպատասխանատու խառնուածք մը ունի:

– Անպատասխանատո՞ւ... այս բացատրութիւնը կ'ընդունի՞ս – հարցուց Արշակ՝ բանաստեղծին դառնալով:

– Կ'ընդունիմ, – ըսաւ այս վերջինը, – նախատական բան մը չեմ տեսնար ասոր մէջ, Աստուած ալ անպատասխանատու է:

Այս փիլիսոփայական խորհրդածութիւնը ընելով՝ Գօլանճեան նայեցաւ իր խօսակիցներուն երեսը տեսնելու համար, թէ հիացողական արտայայտութիւն մը կ'երեւա՞ր անոնց դէմքերուն վրայ:

Բայց այս անգամ ալ յուսախաբ եղաւ:

– Պատերազմէն ի՞նչ լուր ունիս, – հարցուց Անտոնեան:

– Գերմանացիները Փարիզի մօտեցեր են...

– Ա՛տ ուրկէ՞ հանեցիր:

– Գերմանացի մը ըսեր է Լաֆօնթէնին, – պատասխանեց Գօլանճեան, – հիմակ ալ տեսայ, որ գերմանական դրօշակ պարզած էին Եիւսէկ Քալտրըմ...

– Ատկէ՞ց կը հետեւցնես, թէ Փարիզի մօտեցած են:

– Գերմանական դրօշակ պարզուած ըլլալը ապացոյց մըն է, որ նոր յաղթանակ մը չհաած են:

– Ծօ ապո՛ւշ, այսօր Գերմանիոյ կայսրուհիին ծննդեան տարեդարձն է, անոր համար ամէն տեղ գերմանական դրօշակ պարզած են, – դոչեց Արշակ, – դուն լրա.դի՞ր ալ չես կարդար, այսօր բոլոր թերթերը գրած էին,

– Ես թերթ չկարդացի տակաւին, – տրամանեցաւ բանաստեղծը, – ուրեմն ենթադրութիւնս սխալ է:

– Արդէն ե՞րբ չիտակ խօսք մը ըսած ունիս:

– Եղբա՛յր, թերթ չկարդալը յանցա՞նք է, ըսաւ Գօլանճեան ինքզինք չքմեղացընելու համար:

– Անչուշտ յանցանք է, մանաւանդ քեզի պէս մէկու մը համար, որ ինքզինքին դըրադիտի հովեր կու տայ:

– Ես գրագէտ ըլլալէ առաջ սիկուրթաճի եմ, – յայտարարեց Գօլանճեան տեսակ մը հպարտութեամբ: – Գրականութիւնը փոր չկշտացներ, փարա վաստկելուն միջոց դտնելու է:

Ցետոյ երիտասարդ բանաստեղծը մեքամաղճութեամբ աւելցուց.

– Այսօր տակաւին գործ մը չկրցանք ընել, երթամ քանի մը դանձումներու պըտտիմ, օրականս հանեմ:

– Գնա՛, գնա՛, – քաջալերեց Արշակ:

Գօլանճեան մեկնումի տարտամ չարժում մը ըրաւ, յետոյ ժամացոյցը նայեցաւ, քիթին տակէն «դեռ կանուխ է եղեր» փըսփսաց:

– Կանուխ չէ, ուշ անգամ մնացեր ես, – դիտել տուաւ Արշակ:

Գօլանճեան խանութին դրան առջեւ պահ մը կեցաւ, կրկին ժամացոյցը նայեցաւ եւ վերջապէս դանդաղօրէն հեռացաւ «մնաք բարով» մը մռմռալով, որ սակայն առանց արձագանգի մնաց:

– Ուրեմն այսպէս, Զօհրապն ալ ինքզինք ապահովութեան մէջ չդգար կոր, – ըսաւ Պետրոս՝ Արամ Անտոնեանի դառնալով:

– Երէկ իրիկուն «Ազատամարտ»ի խմբագրատունը հանդիպեցայ, անոնք ալ իրարանցումի մէջ էին, Զարդարեան մանաւանդ չատ վրդոված էր այդ ցանկին պատճառաւ:

– Բայց ո՞վ կրնայ պատրաստած ըլլալ այդ ցանկը կամ ցանկերը, Թուրքե՞րը:

– Թուրքերը իրենք իրենցմէ բան մը չեն կրնար ընել, – պատասխանեց Արամ Անտոնեան, – բայց Հայեր կան, որոնք «անձնուիրաբար» կ'օգնեն իրենց. հայ լրտեսները այս միլոցիս նորէն գործի վրայ են, աթպարէզը դարձեալ իրենց մնացած է:

Եւ Արամ Անտոնեան քանի մը անուններ տուաւ, որոնց համար հաւաստեց, թէ բաժին ունէին ցանկի պատրաստութեան մէջ:

– Ձգելու – հեռանալու է Պոլիսէն, – ըսաւ Պետրոս մտածկոտ եւ տխուր:

(Շար. 105)

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21

Ընծայատուն Սուրբ Աստուածածնի՝ երից ամաց ի տաճարն:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Շաւիլի Ա. Տէր-Դաւթեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը նեղկայացնէ Տիկին Ֆէօվրիէի եւ պաւակներուն, Տիկին Պուքէի եւ պաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն ընկերուհի Շնորհիկ Փափազեանի մահուան առթիւ:

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ

HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

Հանդիսում

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ հետ

ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՅԻՄ

"CINQUANTE ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE"

(Ed. CNRS)

ԳՐՔԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30,
ժամը 20·30-ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է Երեցկին Սելմա Գալէնտէրեանի (Պիւիւքճալէնտէր) մահուան առթիւ Տիկին Ովսաննա Գալէնտէրեանէ (Պիւիւքճալէնտէր), 300 Ֆր.:

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Նոյեմբեր 11-ի հոգեճաշի առթիւ՝ Ոմն, Ոմն 200-ական Ֆր.:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզոնդ մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանէ 500 Ֆր.:

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, կիրակի, Նոյեմբեր 25, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

301 - 2001

Քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնի հռչակման 1700-ամեակի առիթով

ՀԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպէ
դասախօսութիւններու շարք մը երկու հանգրուանով՝

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23-էն
Կիրակի, Նոյեմբեր 25
եւ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30-էն
Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

présente

"Welcome to Glendale"

Une comédie musicale,
d'expression arménienne,
imaginée sur la vie quotidienne
de nos compatriotes à Los Angeles

Musique, adaptation et mise en scène
NAREG DOURIAN

Avec l'un des comédiens les plus populaires d'Arménie :
RAPHAEL KOTANDJIAN
La jeune et talentueuse
KRISTIN HOVHANISSIAN
et
Le célèbre et hilarant
NAREG DOURIAN

Samedi 24 novembre à 20 heures 30

— P.A.F.: 60 F —

ԼՈՒՐԵՐ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղի տարեկան լոթոյն կիրակի, Նոյեմբեր 25, ժամը 15-ին Հայ Մշակոյթի Տունը
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՆԻՄԵԱՆԻ

(ծնած Լիբանան, 1928-ին)

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 15-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շորեքշաբթի, Նոյեմբեր 21; ժամը 15-ին, Իսի Ս. Մարիամ Աստուածածնի եկեղեցին, 6, avenue Bourgain:

Փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ ընել ազգային հաստատութեանց:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայիս իբրեւ այդ նկատել:

(Շար. Ա. էջէն)

տեղի ունեցայ, նոյնիսկ ինքզինք վտանգուած կը զգար: Իրեն հետ, կը մեղադրուին նաեւ իր գրասենեակին պետը, Գորսիքայի վինուորական ոստիկանութեան նախկին հրամանատարը եւ հինգ ոստիկաններ: Այս հրկիզումը նաեւ կառավարական տագնապ մը ստեղծեց, որ ցարդ կը տեւէ Գորսիքայի հարցին կապակցութեամբ:

ՉԻՉԻՆԻՈՑ նախագահ՝ Մասխադովի մէկ բանագնացը Մոսկուա գացած է, լուրջ երկխօսութեան մը ձեռնարկելու համար Ռուսերուն հետ: Առաջին հանդիպումը ուուս պաշտօնատարի մը հետ, Նոյեմբեր 18-ին, երկու ժամ տեւած է եւ տեղի ունեցած է Շերեմետեւոյի օդակայանը: Ռուսաստանի ներկայացուցիչը՝ Վ. Կազանցեւ Չէչէնիոյ փոխ-վարչապետ՝ Ա. Զակայեւի հետ տեսնուելէ ետք, յայտարարած է որ «լուրջ երկխօսութեան մը սկիզբն էր»: Չէչէնը, ապա, Պուիս մեկնած է:

ՓԱՓՐԻՔ ՏԻՎԻՃԵԱՆ լաւատես է ինչ կը վերաբերի Շիրաքի վերընտրութեան: Գրեթէ էջ մը գրաւող հարցազրոյցի մը մէջ (Ժուռնալ տիւ Տիմանշ, Նոյ. 18), ԷՒ – ՓԷ – ԷՒ-ի բանբերը որ կը ներկայացուի որպէս յենարաններէն մէկը կուսակցութեան ղեկավար կազմին, կը յայտարէ որ իրենց առաջարկները, Դեկտեմբեր 16-ին, պիտի զարմացնեն: Թերթը, որ նկարն ալ հրատարակած է, կը դրէ թէ Փաթրիք Տիվիճեան, 56 տարեկան, էլիզէի մօտ, պայքարող եւ հնարամիտ փաստաբան մըն է որ վճռական դեր պիտի խաղայ Շիրաքի ընտրապայքարին մէջ:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ նախագահական ընտրութեան, Բ. շրջանէն ետք, յաղթական էր նախկին համայնավար Կուսակցութեան պետը՝ Գէորգի Պարվանով, ինչ որ կը հաստատէր հրաժարեալ նախագահին պարտութիւնը:

ՓՈՒԹ-ՊՈԼ

Նոյ. 18-ին, ՀՄՄ Վալանթոնի 4 – 1 յաղթած է այս մէկուն դաշտին վրայ: Ներկայիս ՀՄՄ դասաւորման մէջ կը դրաւէ երկրորդ դիրքը 18 կէտով, Քաշանի եռին, որ ունի 20 կէտ: Ցաջորդ մրցումը Նոյեմբեր 25-ին, Շուազիի թիւ 4 դաշտը, Քրեմլէն Պիսէթրի դէմ:

CDCA

LANCEMENT DU PRIX DU CDCA

Communiqué

Le CDCA lance un prix qui récompensera l'auteur d'un travail universitaire ayant abouti à l'obtention d'un diplôme durant l'année 2001.

Ce concours, ouvert à toutes les disciplines, récompensera les meilleurs travaux dont le sujet porte, directement ou indirectement, sur l'Arménie ou les Arméniens.

Toutes les disciplines sont concernées: histoire, géographie, sociologie, économie, science de la vie ou de la terre, arts, sciences politiques, sciences physiques, droit, littérature, psychanalyse, architecture, cinéma etc...

Prix?

Trois prix ainsi qu'une possibilité de publication, récompenseront les meilleurs travaux :

— **1er prix:2300 euros (envrion 15090F)**
— **2ème Prix:1500 euros (environ 9800F)**
— **3ème Prix:765 euros (environ 5020F)**

Pour qui?

Tout étudiant titulaire d'un diplôme Bac+3 (niveau Licence ou équivalent) juisqu'à Bac+5 (DEA-DESS ou équivalent).

Type de document?

Tout document rédigé en français ou en anglais ayant donné lieu à la délivrance d'un diplôme par des organismes d'enseignement français : rapport de stage, mémoire, document de fin d'études, film etc...

Jury

Un jury pluridisciplinaire composé de chercheurs, professeurs et universitaires déterminera les trois œuvres jugées les meilleures tant sur le plan de l'originalité du thème que de la forme.

Inscription, remise de documents et des pièces justificatives :
avant le 31 janvier 2002.
Remise des prix: **1er mai 2002.**

Règlement et formulaire d'inscription à retirer auprès du Comité de Défense de la Cause Arménienne (C D C A), 17, rue Bleue, 75009 Paris,
Tél. : 01 44 83 07 02
Règlement du concours disponible sur **http://www.cdca.asso.fr**

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Thé-Dansant

La Section «ASTRIG» d'Arnouville organise un **THE-DANSANT le dimanche 25 novembre** à partir de 15 heures, à la salle Garvarentz (Espace Charles Aznavour, avenue Paul Vaillant-Couturier, 95400 Arnouville-les-Gonesse).

***

SECTION D. MISSAKIAN de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour du 28 décembre 2001 au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante pour le réveillon.

Date limite d'inscription : 30 Novembre

Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :
— **01. 42. 36. 33. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

SUR LE DIVAN avec NORA ARMANI

Pièce écrite et interprétée par
NORA ARMANI

Samedi 8 décembre à 20 heures précises

au **Yan's Club** — 5, avenue Reille, 75014 PARIS

Nombre de places limité.

• **Réservation Ecole Tebrotzassère: ☎ 01 43 81 01 72**

— DINER ET SPECTACLE : 350F —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21
MERCREDI
21 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·301 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 77e ANNEE — N° 20·301

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա. Ֆ. Ղ. Ա. Ն. Ի. Ս. Տ. Ա. Ն

ՋՈՐՍ ԼՐԱԳՐՈՂ ԵԻՍ ՍՓԱՆՆՈՒԱԾ

ԴԺՕՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԻՒՍԻՍԻ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Նոյեմբեր 19–ին, 4 լրագրող եւս սպանուեցան Աֆղանիստան ճալալապատէն ֆապուլ ճամբուն վրայ, ըստ երեւոյթին աւազակախումբի մը կողմէ: Երկու լրագրողներ, մէկ Աւստրալիացի եւ մէկ Աֆղան, Ռոյթըրս գործակալութեան թղթակիցներ էին, երրորդ մը՝ սպանական «Էլ Մունտո» թերթին թղթակիցն էր, չորրորդն ալ կին մը, որ «Գոուիէոէ Տէյլա Սեռա»ի համար կ'աշխատէր: Իրենց թաքսին է որ յարձակումի ենթարկուած է աւազակներու կողմէ: Նոյեմբեր 19, ժամը 14–ի չուրջ է որ փաքիստանցի լրագրող մը կը հասնի ճալալապատի կառավարիչին տունը եւ օգնութիւն կ'ուզէ, յայտնելով թէ իրենց չարաբախտը յարձակման ենթարկուած է, աւազակներ կեցուցած են առաջին երկու կառքերը, բռնի դուրս քաշած չորս ճամբորդները եւ ծեծի տակ ձեռցուցած ու հեռացուցած: Փոքրիկ բանակ մը կը զրկուի, բայց, ճար չկայ, կը յիշուին 1992 – 1996–ի մութ օրերը: Վերադարձի ճամբուն վրայ, հարց կը տրուի պաշտօնի դիմուորներու՝ նման բան մը կրնար պատահի՞ թալիպաններու օրով, ու չեչտ պատասխան մը կը ստացուի «Ո՛չ: Այդ կարելի չէ ուրանալ: Երբ թալիպանները դեռ իշխանութեան գլուխ էին, կրնայիք ամէն կողմ չրջագայիլ, դիչեր – ցերեկ, վստահ ըլլալով որ բան մը չէր պատահեր»: Բոլոր այն օտարները, որոնք գանազան պատճառներով տեղւոյն վրայ կը գտնուին չատ մտահոգ են եւ ապահովի մէջ կ'ապրին:

***

Նախագահ Շիրաք, Նոյեմբեր 16–ին, իր յաուկ ելոյթին մէջ, որ սփոուեցաւ հեռատեսիլէն, բացատրեց այն դերը զոր պիտի խաղայ Ֆրանսական առաջին ուժերը, որ մեկնած էին նոյն օրը: Իրենց պաշտօնը պիտի ըլլար պաշտպանել Մազար Շարիֆի օդակայանը, ապահովելով մարդասիրական օգնութեան ժամանումն ու բաչխումը: Արդ, չորս օր յետոյ, Նոյեմբեր 20–ին, Ֆրանսացիք եւ ուրիչներ Ուզբեկիստան կը սպասեն, որ Հիւսիսի Զինակցութիւնը արտօնէ իրենց Աֆղանիստան մտնել: Միւս կողմէ, ըրիւտանական գունդի մը ժամանումը Քապուլ լուրջ դժուարութեանց բախած է: 85 բրիտանացի պինուորներու ներկայութիւնը «կը խանդարէ»: Հիւսիսի Զինակցութեան քաղաքագլուխը կը դժգոհի, առարկելով որ անոնք «եկած են յանուն մարդասիրական օգնութեան, բայց, առանց նախապէս մեզի հետ խորհրդակցելու»: Ու կը պահանջեն որ 15 պինուորական մնան, միւսները մեկնին, բայց, Անգլիացիք կը մերժեն այս որոշումը: Քապուլի նոր ղեկավարները անգիջող են եւ բաւական ծիծաղելի կացութիւն մը ստեղծուած է:

Աֆղան նախկին նախագահը՝ Ռապպանի ըղձալիով ոչխմ է օտար ուժերու ներկայութեան Աֆղանիստանի մէջ: Իրեն համաբ, երկրին ապագան կ'որոշուի աֆղան ժողովուրդին կողմէ, առանց օտար միջամտութեան:

***

Բուռն կռիւներ կը չարունակուին Քունտուզ, որ թալիպաններու վերջին բերդը կը նկատուի, երկրին հիւսիսը: Բայց եւ այնպէս, Նոյեմբեր 20–ին, պէն Լատէնը դեռ չէր գտնուած: ԱՄՆ–ու Արտաքին նախարարը՝ Գոլին Փաուըլ լաւատես կը մնայ եւ կ'ըսէ· – «Ուշ կամ կանուխ, իր ծակէն դուրս պիտի հանենք, ձեռք պիտի ձգենք»:

Ռմբակոծութիւնները ալ կը չարունակուին Քունտուզի վրայ եւ, ըստ ամերիկեան աղբիւրներու, ռումբեր ինկած են թալիպաններու դիրքերուն վրայ:

***

Թմրեցուցիչի չահատակութիւնը գտալի յաւելում կրած է Աֆղանիստանի եւ Տաճիկստանի միջեւ Սեպտեմբեր 11-էն ի վեր: Ռուս սահմանապահները 1200 քիլօ թմրեցուցիչ դրաւած են, որու 750 քիլօն Էոոյին:

***

Ուչինկթըն կը սպասնայ «ահաբեկիչ» երկիրներուն: Քանի կը կարծեն որ ձեռք պիտի դնեն Ուսամա պէն Լատէնի վրայ, այնքան Ամերիկացիք կը չեչտեն իրենց ճնշումը այն երկիրներուն վրայ, զրս ահաբեկիչներու «մեզսակից» կը նկատեն: Պաշտպանութեան նախարարին կցորդը յայտարարած է· – «Կը խորհիմ որ որեւէ կառավարութիւն որ զօրավիղ է կամ կ'ընդունի ահաբեկիչներ, պէտք է չատ մտահոգ ըլլայ այս միջոցին»: Արտաքին նախարարն ալ իր կարգին չուրջ 50 երկիրներ նչած է, ի չարս որոնց Սուրիա, Իրաք, Իրան, Լիբանան եւ այլն:

***

Հնդկաթի Մազլաք գաղթակայանը (դէպի պարսկական սահմանապլուխ, 3 քիլոմեթրի վրայ) ահաւոր պատկեր մը կը պարզէ 150–էն 300 հազար թչուառներով, որոնք անօթի ծարաւ, կը չանան տեսակ, թէեւ օրս 15–էն 20 մահ կայ: Առաջ անօթի էինք, կ'ըսեն, այսօր թէ՛ անօթի ենք, թէ՛ կը վախնանք, քանի թալիպաններու հալածանքը կայ:

Պարզուած կացութիւնը աւելի քան ծանրակչիռ է: Սնունդի պակասը չատ մեծ է եւ, Համաչխարհային Սննդական Ծրագրի բահանաները չեն բաւեր: Եւ դեռ, Նոյեմբեր 1–էն ի վեր 15 հազար հոգի եւս հասած է որ ոչինչ կը ստանայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՈՐՍԻՖՈՒՅԻ նախկին նահանգապետը՝ Պէրնար Պոնէ, դատավարութեան առջեւ օրէն իսկ յարձակողականի անցաւ: Ըստ իրեն քաւութեան նոխազ մըն է և ամէն ինչ կու գար Մաթիւնեոնի, այսինքն Ժոսփէնի անմիջական չրջանակէն մասնաւորաբար խորհրդականը՝ Ալէն Քրիսթնախթէն որ «ապահոված է գործողութեան նիւթական բաժինը»: Ընդունիր որ ինք հրահանգած ըլլայ Ֆրանսիի Փայոթիճ (ծովեզերեայ ճաչարան) հրկիզումը: Միւս ամբաստանեալները կը պնդեն որ ինք տուած է հրահանգը, հինգ ոստիկանները պարզ գործադրողները եղած են: Պոնէ, իրմէ անբաժան հեզնական ժպիտով, կը չանայ ուչադրութիւնը գրուել: Փորձ կ'ըլլայ նաեւ յետաձգելու դատը, բայց, ընթացք չի տրուիր:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արտաքին նախարարներ մերժած են Քոսովոյի ալպանախօս չափաւոր ղեկավարին՝ Ռուկովայի անկախութեան կոչը: Կը խորհին սակայն թէ պէտք է կարգադրել Սերպիոյ հարաւային գաւառի կարգավիճակը: Ներկայիս ՄԱԿ–ի առժամեայ վարչութեան ներքեւ է: Ռուկովա ձայներու 46,29%–ով ընտրուած է երեսփոխանական ընտրութիւններուն, որոնք տեղի ունեցան Նոյեմբեր 17–ին:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ոստիկաններու պատուիրակութիւն մը ընդունուեցաւ, Նոյեմբեր 19–ին, Ներքին նախարար Տանիէլ Վայյանի կողմէ, բայց, եօթը ժամ տեւող հանդիպումէ մը եւք կարելի չեղաւ համաձայնութեան գալ: Նախարարին առաջարկած 300 միլիոն ֆրանքի յաւելեալ պիւտճէ մը, անբաւարար կը նկատուի եւ ցոյցերը պիտի չարունակուին:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ տեղատարափ անձրեւներու եւ ողողումներու զոհերու թիւը կը չարունակէ բարձրանալ, Նոյեմբեր 10–էն ի վեր միչտ նոր դիակներ կը յայտնաբերուին: Նոյեմբեր 20–ին մեռեալներու թիւը 733–ի հասած էր, բայց, դեռ 170 անհետացածներ կան:

ԱԼԺԻՒ հանրակառքերու կայարանին մէջ ռումբ մը պայթած է, երեքչաբթի, Նոյեմբեր 20, առաւօտեան 9–ին: Պայթումը չատ զօրաւոր եղած է եւ կ'ըսուէր թէ զոհերու թիւը մեծ պէտք է ըլլայ, բայց նոյն առաւօտուն թիւ չէր տրուեր:

ՍՊԻՏԱԿ ՏՈՒՆՆ ալ Ռամազանի բացումը կատարած է, երկուչաբթի, Նոյեմբեր 19–ին, մայրամուտէն յետոյ: Ճ. Պուշ մահմետական երկիրներու յիսուն դեսպաններ ընդունած է: Ծոմին վերջ տալով, Պուշի հետ, անոնք արմաւ կերած են եւ պտուղի ջուր խմած, ապա հիւրասրահին մէջ, ծնրադիր իրենց աւանդական աղօթքը լրած են, որու միացած է Պուշ: Հուսկ ,ԱՄՆ–ու նախագահը ճաչի (իֆթարի, այսինքն այն ճաչն է որ կը խզէ ծոմապահութիւնը) հրաւիրած է: Պուշ կ'ուզէ փաստել որ մահմետականներու դէմ չէ իր մղած պատերազմը:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ Իլ – 18 օդանաւ մը չախչախուած է, Նոյեմբեր 19–ին, Իարոսլաւլ չրջանը, Մոսկուայէն 250 քիլոմեթր հիւսիս, 24 ճամբորդներով: Օդանաւը Խաթանկա–Մոսկուա դիծը կ'ապահովէր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄԱՀ ԲԱԳՐԱՏ ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆԻ

Նոյեմբեր 19–ին, Երեւանի մէջ, 76 տարեկանին մահացած է դրող, պատմաբան Բ. Ուլուբաբեան: Ծանօթ էր առաւելաբար պատմագիտական աչխատութիւններով որոնք նիւթ ունէին հայ ժողովուրդի, յատկապէս Ղարաբաղի պատմութեան տարբեր չրջանները:

Ծնած էր Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունիի չրջանի Մուչկապատ գիւղը, աւարտած Շուչիի ուսուցչանոցը եւ Բաքուի մանկավարժական հիմնարկը: 1949–1967 իմբագրած է «Սովետական Ղարաբաղ» թերթը, եղած է մարզին մչակութային վարչութեան պետ, մարզային սովետի գործադիր կոմիտէի փոխ–նախագահ: 1968–ին փոխադրուած էր Երեւան: Հեղինակ է նաեւ բանաստեղծութիւններու, պատմուածքներու, վէպերու:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՆԻՒԹ

Ձարտարապետական համալսարանին հայերէն լեզուի ու գրականութեան ամպիոնին եւ Հայագիտութեան կաճառին կողմէ Նոյեմբեր 19ին ընդլայնուած նիստ մը գումարուած է, օրակարգին վրայ ուշնենալով ուղղագրութեան նիւթը: Ներկայ գտնուած են մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձին հետամուտ չարք մը մտաւորականներ, մամուլի ներկայացուցիչներ: Հայագիտութեան կաճառի նախագահ փրոֆ. Զանի Միրզաբեկեան չեչտած է հարցին ազգային միասնութեան տեսանկիւնէն ունեցած կարեւորութիւնը, ըսելով որ ուղղագրութեան արհեստական տարանջատումը կը հեռացնէ հայութեան երկու հատուածները եւ կը խոչընդոտէ Հայաստան – Սփիւռք կապերու ամրապնդումը: Ուրիչներ այն կարծիքը յայտնած են թէ հարցը քաղաքականէն աւելի ազգային է: Տարիներէ ի վեր ձգձգուող հարցին լուծումի տարբերակներ առաջարկած են Գիտութեան Ակադեմիայէն ազգագրութեան բաժնի վարիչ Դերենիկ Վարդումեան, բանաստեղծ Լեւոն Մխիթարեան, «Սփիւռք» կեդրոնի տնօրէն Սուրէն Դանիէլեան: Այս վերջինը առաջարկած է նաեւ համահայկական յանձնաժողով մը ստեղծել հարցին նախանձախնդիր մտաւորականներով ու Հայաստանի եւ Սփիւռքի կարեւոր գործիչներուն մէջ նիստեր գումարել, գիտաժողով կազմակերպել, համահայկական թերթ հրատարակել:

Որոչուած է առաջարկները ներկայացնել Հայաստանի նախագահին, խնդիրին վարչական լուծումներ ունենալու ակնկալութեամբ:

«ՃՐՄՔՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 19 / 20)

Վ. ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱՎԻՃԱԿԷՆ ՁՐԿՈՒԱԾ

Խորհրդարանը Նոյեմբեր 19–ին 67 թեր, 8 դէմ, 4 ձեռնպահ քուէներով որոչած է Վանօ Սիրադեղեանը զրկել երեսփոխանական օրինավիճակէն: Պատճառը այն է որ ան 4–րդ նստաչրջանի քուէարկութիւններուն կէսէն աւելիին ներկայ չէ գտնուած:

***

ԻՒՆԷՍԿՕՅԻ ՏՆՕՐԻՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 19–ին Երեւան հասած է ԻՒՆԷՍԿՕՅի տնօրէնը Կ. Մացուրա, մասնակցելու «Վերածնունդ մչակոյթի միջոցով» նուիրատուներու համագումարին: Անոր որպէս վայր Երեւանի ընտրութիւնը կը մեկնի այն հանգամանքէն որ Հայաստանի մչակոյթի ժառանգութիւնը, յատկապէս ճարտարապետական, մեծապէս վտանգուած է: Մացուրա նոյն ընթացքին հանդիպում կ'ունենայ Ռ. Քոչարեանի, Ազգային Ժողովի նախագահին, վարչապետին, նախարարներու հետ: Նաեւ ան կ'այցելէ Մայր Աթոռ, Եղեռնի յուչահամալիր:

ԱՆԳԼԻԱՎԱՐԻՒՆ «ՆՈՐ ԹԱՂԱՐԱՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀՆԱՐԵԼ» ԿԱՄ՝ ԶՔՄԵՂԱՆՔԷՆ ՄԵԾ ՑԱՆՑԱՆՔԸ

Որքան ալ գրուի, քննադատուի, ցաւ վամ զայրոյթ յայտնուի «պետական լեզու» որակուած մարզին Հայաստանի մէջ անխնայ կեղեքումին մասին, իրականութեան պատկերը միշտ անկատար պիտի մնայ: Ըսուածը լայնօրէն ու ամենայն դիւրութեամբ փաստելու կը բաւէ տեղական մամուլը: Բնական է որ կան թացատուներ, սակայն ջախջախիչ մեծամասնութիւն մը հայաստուերէնի նորօրեայ ապուր մը կը ներկայացնէ. հոն բառերը մեծ մասով հայերէն են, նախադասութիւնները հայերէնանման, շարայարութիւնը հայաստաներէն, իսկ մտածողութիւնը որ «պէօ՛օ» կ'ընէ նոյնիսկ ամէն ստորակէտի տակէն, ռուսերէն: Հաւանօրէն, «ռուսերէն» որակել այդ մէկը, անարդանքներու մեծագոյնը ընել է փառաւոր լեզուի մը որ չես գիտեր ո՛ր մեղքը կը քաւէ, այլանդակուած խրտուիլակով մը քաշկռտուելով հայաստանեան մէկ էջէն միւսը: Եւ արդէն, ամէն անգամ որ նիւթին մասին խօսակցութեան մը ներկայ գտնուի ռուսերէնի քալածանօթ մը, անմիջական կ'ըլլայ հակազդեցութիւնը. «չկարծէք որ այսօրուան հայաստաներէնին որպէս կաղապար գործածուած ռուսերէնը Պուշկինին, կամ Դոստոյեւսկիին ռուսերէնին հետ որեւէ կապ ունի»: Աւտր հերքակացութիւնը այն է որ կա՛մ Ռուսերն ալ իրենց լեզուին համար նորելուկ կաղապար մը ճարած են, կա՛մ հայաստանցի «ռուսագէտ»ները իրենց գիտութեան սահմանագիծը դրած են չուկայիկին ու մանկապարտէզին միջեւ:

Գործածուած լեզուն գիտնալ – չգիտնալու, նաեւ չգիտնալուն գիտակցութիւնը ունենալ – չունենալ հարցը որոշ է որ հայաստանեան չրջանակներու, ինչպէս՝ մամուլին, մենաշնորհը չէ: Հետաքրքրական պիտի ըլլար ճչդել թէ ընդհանրացումին մէջ բացատութիւններու համեմատութիւնները, Հայաստանէն Սփիւռք, որքա՛ն կը տարբերին իրարմէ: Այսուհանդերձ, առանց չքմեղանքի արդարացումին տուրք տալու, պէտք է ընդգծել անպայմանն կարեւոր տարբերութիւնը. այն որ Հայաստան հայերէնին պետական լեզուի կարգավիճակով ապրած երկիրն է: Կարգավիճակ որ օրէնքով արձանագրուած ու ենթադրելի պարտադրանքներու ամբողջութիւն մը կը պարունակէ: Ինչպէս փառերգը, դրօշակը: Կարելի՞ է երեւակայել որ մէկը հայկական Եռադոյնին մէկ անկիւնը իր նախընտրութեամբ նկար մը, կամ արձանագրութիւն մը կարկտէ, կամ փառերգին մէկ տունը երգէ իր ճաշակով «բարեփոխուած» բառերով: Եւ քիչ մը տարօրինակ է տեսնել որ կարկտանի ու «բարեփոխութեան» հասկնալի ու յարգելի անհանգուրժողութիւնը չի գօրեր լեզուին պարագային. աւելին՝ այն տպաւորութիւնը կը ստացուի որ կարկտանն ալ, «բարեփոխութիւն»ներն ալ, ի՛նչ ճաշակի ու նպատակի ալ պատկանին, մեծապէս խրախուսելի են պետական լեզուին համար:

Ինչ կը վերաբերի Սփիւռքին, հոն մամուլի գործ տանողներուն համար հայերէնին գլխաւոր կարգավիճակը մայրենի լեզուինն է, բոլոր միւս յատկանիշներէն առաջ եւ վերջ: Հայկական դպրոցը, կամ առանց դպրոցի ուսուցումը, այդ մարզին մէջ ինքնապատրաստութեան թափը, չըլլանէ չըլլան, անհատէ – անհատ տարբերող պարագաներ են. պարագաներ որոնք բնականաբար իրենց հետքերը կը ձգեն խմբագրուած թերթին լեզուին վրայ: Այսուհանդերձ, սփիւռքահայ մամուլը, նոյնիսկ լեզուական բծախնդրութեան ամէնէն քիչ մտահոգութիւնը ունեցողը, հայաստանեան մամուլէն ամբողջ էջեր (երբեմն նաեւ առանց ուղղադրական սըրբագրութեան) արտատպողը, եւ այլն նըկատի առած, կարելի չէ ըսել որ կը մօտենայ լեզուն այլանդակելու հայաստանեան մակարդակին: Անշո՛ւշտ, տեղական լեզուներու ազդեցութիւնը մեծ է, մանաւանդ թարգմանուած էջերու մէջ, սակայն այլանդակութիւն կոչելի տարրերը հեռու են ընդհանուր նկարագիրը պարզելէ: Ցետոյ, կայ նաեւ լեզուականին նախանձախնդրութիւնը, զոր, ճիշդ է, ամէն մարդ իր կանգունով կը չափէ, բայց եւ այնպէս տեւական ջանքի, փնտռտուքի մղող ազդակ է: Այսօր երբ կը գործածենք լրատփուռը, թղթարարութիւնը, ժխտղակաւութիւնը, ֆինապաշտութիւնը, համացանցը, համակարգիչը, տեսոյցը, տեսերիզը, համասերտումը, ու շատ մը այլ նորարարութիւններ, փոխանակ անոնց միջազգային եզրերը իւրացնելու, փաստը կը տրուի այդ նախանձախնդրութեան: Բնական է որ նորակերտ բառերը բոլորն ալ նոյնքան յաջող ձըլլան, թայց ատիկա ըստածէն բան չի փոխեր, այնքան ատեն որ այլանդակութեան օրինակներու չվերածուին, ինչպէս՝ «զինասիրաբանութիւն», «անդամահամակրական», «անուշապուրասեղան», եւ այլն: Օրինակներ որոնք մարտահրաւէր կը կարդան անթոյլատրելիի խորհրդանիշ «երկայնակլոր-համորածակ»ին, առանց անոր հեգնական ներկայ չեշտն ալ ունենալու:

Այս ցաւոտ խնդրին անդրադառնալու մղեց քանի մը տողնոց նշում մը որուն կատարելապէս կը պատշաճի «չքմեղանքը յանցանքէն աւելի ծանր» օսմանեան ասացուածքը: Ցարութիւն Խաչատրեան անուն լրագրող մը կը գանգատի գրելով. «Դարձեալ մի լեզուական ծուղակ, որի մէջ ըսկել ենք ամենայն օտար տերմին անպայման հայերէն թարգմանելու սովորութիւնից» («Ազգ» Նոյեմբեր 14): Շարունակութիւնը նոյնպէս, ինչպէս՝ «չըքմեղանքը յանցանքէն աւելի ծանր»ի պատմութիւնը: Ըսուածը այն է որ ամէն «տերմին» հայերէնի թարգմանելու «սովորութիւնը» (որ «մոլութեան» իմաստ կը թելադրէ) չէօթ ստեղծած է «խօսնակ» բառին գործածութեան մէջ: Կը նշուի երկու պարագայ որուն ո՛չ մէկուն, ո՛չ ալ միւսին համար ճիշդ եղրն է տարաւունկ բոյսի վերածուած խեղճ «խօսնակ»ը: Այդ բառը հոն կը գործածուի թէ՛ «խորհրդարանի նախագահ»ի իմաստով, թէ նախարարութեան մը «բանբեր»ին: Ատկէ ալ չէօթը. արդէն նշումին խորագիրն է. «Արմէն Խաչատրեա՞նն է խօսնակ, թէ՞ Զիւնիկ Աղաջանեա՞նը»: գալ կ'ուզէ. խորհրդարանի նախագահը առաջի՞նն է, թէ երկրորդը (որ բանբերն է Արտաքին գործերու նախարարութեան):

Նման չէօթի մը մատնանշումը յարմար առիթ կ'ըլլար խառնակիչ «խօսնակ»ը իր սահմաններուն վերադարձնելու եւ մինչեւ այսօր ունեցած իմաստով վերապահելու. նաեւ անհրաժեշտ սրբագրութիւնը ընելու, ըսելով թէ Խորհրդարանի նախագահը բառարար անուանում է, հարկ չկայ միակ բառով փոխարժէքը գտնելու համար խըռոմբելու «խօսնակ»ին հանգիստը. նոյն ձեւով, լաւ կ'ըլլար այդ խեղճին բեռցըւած միւս պաշտօնն ալ յանձնելու բուն տիրոջը՝ «բանբեր»ին, որ նշանակած է ու կը նշանակէ մէկու մը, խումբի մը, պաշտօնական կազմաւորումի մը խօսքը բերող, փոխանցող. ինչպէս Զիւնիկ Աղաջանեանը որ մամուլին կը հաղորդէ նախարարութեան այս կամ այն յայտարարութիւնը, տեղեկատուութիւնը:

Սակայն, փոխանակ այս ընթացքը բըռնելու, Ց. Խաչատրեան տրտնջալէ ետք ամէն բան անպայման հայերէնի թարգմանելու սովորութենէն, կը մատնանշէ չէօթին պատճառն ալ. «խօսնակ»ին մեղքը անգլերէն Speaker և Spoksman որակումներուն որպէս համարժէք գտնուիլն է եղեր: Լրագրողը որպէս ճար, կ'առաջարկէ, մեզաւոր «խօսնակ»ը փոխանակ բեռնաթափելու, աւելի՛ եւս ծանրաբեռնել, անոր վերագրելով «մամուլի քարտուղար»ի իմաստն ալ:

Որպէս վերջաբան, կ'ըսէ թէ եթէ անպայման խորհրդարանի նախագահները «անգլիավարի» կոչելու փափաքը կայ, կամ պէտք է «նոր թարգմանութիւն հնարել» (այսպէս սահմանուած արարքն ալ «անգլիավարի»ի ուրիշ օրինակ է կ'երեւի), կամ «հայերէն ասել «սպիկեր», աւելի լաւ կը լինի, քան խառնել մամլոյ խարտուղարի հետ»:

Ե՞րբ վճիռ կ'արձակուի արդեօք այս մասին. ո՛չ անպայման գիտնալու համար թէ խորհրդարանի նախագահը «խորհըրդարանի նախագա՞հ, «խօսնա՞կ», «մամուլի քարտուղա՞ր», «սպիկեր» թէ այլ բան պիտի կոչուի. ո՛չ: Պարզապէս գիտնալու համար թէ նոյն «բծախնդրութենէն» բաժինը առնելու կարգը ե՛րբ կը հասնի ուրիչ «անգլիավարի»ի մը որ «Հայաստանի առաջին տիկնի»ի չուք մը կը պատրաստէ հանդէսէ հանդէս, երկրէ երկիր...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒՕՐՆԵՐ

ՎԼԱՏԻՍԼԱՒ Բ.Ի ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՆ՝

ԼԵՀԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ ԹԱԶՄԱՑՈՒՄՆ ՈՒ ԹԱՐԳԱՒԱՃՈՒՄԸ

ՎԼԱՏԻՍԼԱՒ Բ. ԵԱԿԱՅԼՈՅ
ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐ

Լուսվիկ Թագաւորի մահէն ետք, 1382–ին, Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ միջեւ մխութիւնը վերջ գտաւ, որովհետեւ Հունգարիա անոր մեծ աղջիկը՝ Մարիան Թագուհի ընտրեց, մինչ լեհ ազնուականութիւնը անոր փոքր աղջիկը՝ տասնամեայ Եաւուիկան (Հունգարերէն՝ Հետուիկ) 1384–ին Թագուհի ընտրեց: Եաւուիկա եղաւ Լեհաստանի առաջին ընտրեալ իշխանաւորը. ան ծնած էր 1373 –1374–ին եւ 1384 Հոկտ. 15–ին Թագուհի օծուեցաւ: Լեհ ազնուականութիւնը ուզեց, որ ան Լիտուանիոյ մեծ դուքս Եոկայլայի հետ ամուսնանայ, որպէսզի Լեհաստանի, Լիտուանիոյ, Ռութենիոյ և Փոտոլիոյ միջեւ միութիւն հաստատուի: Լեհ ազնուականութեան առաջարկին ընդառաջելով՝ Եոկայլա (լեհերէն հնչումով՝ Եակայլօ) Լեհաստան ուղղուեցաւ: Ան ծնած էր 1351–ին եւ Լիտուանիոյ մեծ դուքս Օլկէրտի (կամ Ալկիրտաս) տասներկու զաւակներէն մէկն էր. հօր մահէն ետք, 1377–ին, ան Լիտուանիոյ մեծ դուքս հռչակուած էր, չէզոքացուցած էր հօրեղբայրը՝ Քեյթութիս, զոր ձերբակալած, եւ ապա սպաննած էր: Քեյթութիսի զաւակը՝ Վիթոթաս (լեհերէն՝ Վիթոլտ) Տեւտոնեան միաբանութեան միացած էր՝ ընդդէմ Եոկայլայի: Լեհաստան հասնելով՝ Եակայլօ 1386 Փետր. 2–ին Թագաւոր ընտրուեցաւ, Փետր. 15–ին հռոմէական կաթողիկէ մկրտուեցաւ եւ Վլատիսլաւ Բ. անունը առաւ, Փետր. 18–ին Եաւուիկայի հետ ամուսնացաւ եւ Մարտ 4–ին Քրաքովի մէջ Թագաւոր օծուեցաւ: Ան դարձաւ հիմնադիրը Եակելլոն հարստութեան, որ Լեհաստանը եւ Լիտուանիան կառավարեց մինչեւ 1572:

Վլատիսլաւ Բ. Եակայլոյի պետութիւնը պատմական Լեհաստանի մօտաւորապէս քառապատիկը կ'ընդգրկէր՝ իր մէջ առնելով նաեւ հին ռուսական մայրաքաղաք Կիեւը, որ 1366–ին Լիտուանիոյ գերիշխանութեան տակ անցած էր եւ սահմանային քաղաք կը նկատուէր: Այս չրջաններէն դէպի հարաւարեւելք մօտաւորապէս 150 հազար քմ. քառակուսի տարածութեամբ ամայի եւ անբնակ երկրամասեր կային, որոնք անուանապէս Լիտուանիոյ ենթակայ էին: Լիտուանիոյ հետ միութիւնը Լեհաստանի ապահովութիւն կու տար մնղոլ եւ թաթար ցեղախումբերու, ինչպէս նաեւ Մոսկուայի մեծ իշխանութեան յարձակումներէն պաշտպանուելու համար. Լեհաստանի համար Լիտուանիան նաեւ նեցուկ մըն էր Տեւտոնեան միաբանութեան դէմ պայքարին մէջ: Լիտուանիան ձեռք ձգելով՝ Լեհաստան կրցաւ միաճուլել կարմիր Ռութենիան եւ Փոտոլիան եւ Մոլդաւիոյ իշխանութեան վրայ ալ հակակշիռ հաստատեց. ասիկա կարելիութիւն տուաւ Լեհաստանի Կաֆայի եւ Աքքերմանի ճամբով Արեւելքի հետ առեւտրական աչխոյժ կապեր հաստատելու:

ԼԵՀԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

Լեհաստանի մէջ նոր հարստութեան հաստատման, անհամեմատ զօրացման, ընդարձակման եւ այլ երկրամասերու վրայ գերիշխանութեան հաստատման այս պայմաններուն տակ լեհահայութեան համար նոր գոյավիճակ ստեղծուեցաւ: Այս ժամանակ ալ Թէոդորոս կաթողիկոս 1384–ին կոնդակ ուղղեց լեհահայոց թեմին: Այնուհետեւ թեմական կեանքին ներս փոփոխութիւններ տեղի ունեցան: Գրիգոր Մեծ եպիսկոպոս, որ 1379–ին, Յովհաննէս եպիսկոպոսի առաջնորդ նըշանակումէն ետք քաշուած էր, 1388–ին վերահաստատուեցաւ առաջնորդի իր հանդամանքին մէջ, թէեւ յետոյ, 1398ին ետք քաշուեցաւ եւ կրկին անդամ Յովհաննէս եպիսկոպոսի յանձնուեցաւ թեմին ղեկավարութիւնը: Գրիգոր Մեծ եպիսկոպոս, որ այնքան տիրական դերակատարութիւն ունեցած էր լեհահայոց կեանքէն ներս, վախճանեցաւ 1414–ին կամ 1420–ին:

Լեհահայ գաղթօճախը այս ժամանակ այլեւս մեծապէս ստուարացած էր. անոնց մեծամասնութիւնը գիւղացիներ էին, մնացեալները՝ քաղաքաբնակ արհեստաւորներ եւ առեւտրականներ. կային նաեւ կալուածատէրեր: Ցակոբ կաթողիկոս լեհահայերուն ուղարկած իր 1410–ի կոնդակին մէջ կը յիշէ քահանաներ, պարոններ, աւագորդիներ, խոճաներ, պուռճիներ (պուրժուա – –ազնուական), վաճառականներ, տանուտէրեր, արուեստագէտներ եւ հողագործներ:

Գիւղացիները մեծ մասամբ Լվովի եւ Կամենեցի չրջակայ գիւղերուն մէկ կեդրոնացած էին. անծայրածիր դաշտերու մէջ տարածուած եւ ընդհանրապէս մարգագետիններով, անտառներով ու ճախճախուտներով չրջապատուած եւ յաճախ գետերու ու գետակներու ափերուն տարածուած այդ գիւղերը հայ, լեհ, ռութէն (ներկայ ուկրանացի), երբեմն նաեւ հրէայ խառն բնակչութիւն ունէին: Օտար հողիպաններու տակ հայ գիւղացիները իրենց ընտանեկան ու ընկերային դարաւոր կեանքը կ'ապրէին նահապետական բազմանդամ ընտանիքներով, գերդաստանական օճախին չուրջ բոլորուած: Անոնք սկիզբը ազատ վիճակի մէջ էին, բայց այն ժամանակներէն սկսեալ, երբ լեհ ազնուականներ տէր դարձան չրջանի կալուածներուն, գիւղացիները անոնցմէ կախեալ դարձան, իսկ ամանք ալ ճորտի վիճակին հասան օրն ի բուն ազնուականի կալուածներուն մէջ, ամէն ազնուականի կալուածներուն մէջ, ամէն ծառայութիւն մատուցելով անոր եւ անհրաժեշտ անունդ մը միայն առանալով:

Հողազուրկ հայ գիւղացիները մեծամասնութեամբ խաչնարած էին։

Հայ աղքատ ու թշուառ գիւղացիներուն օգնելու համար ժամանակի ընթացքին գրեթէ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ աղքատախնամ անուանկներ հաստատուեցան, որոնք «բանկ» կը կոչուէին։

Գիւղացի աղքատ բնակչութեան հակառակ, յատկապէս Լվովի քաղաքային հայերը բարեկեցիկ էին. այս ժամանակ արհեստները եւ յատկապէս ոսկերչութիւնը կարեւոր մասամբ Հայերու ձեռքերուն մէջ կեդրոնացաւ։ Լեհ գիտնական Լոզինսքի, որ խորապէս ուսումնասիրած է Ժե. – ԺԸ. դարերու Լվովի ոսկերչութիւնը, կ'ըսէ. «Լվովի ոսկերչութեան զարգացման մէջ մենք պարտական ենք Հայերուն»։ Անոր հաղորդած տեղեկութիւններուն համաձայն, Լվովի ոսկերիչներուն մէջ իշխող դիրքը կը գրաւէին հայ արհեստաւորները։ Ժե. դարու սկիզբի տուեալներով, Լվովի մէջ գործող 18 ոսկերիչ վարպետներէն վեցը Հայեր էին, մէկը՝ Լեհ, վեցը՝ Գերմանացի, եւլն.։ Ցետագային, սակայն, քաղաքին մէջ գործող ոսկերիչներուն կէսէն աւելին Հայերը կազմեցին։

Քաղաքային Հայերուն մէջ կային արծաթագործներ, կաշեգործներ, վերմակագործներ, ջուլհակներ, վրանագործներ, օճառագործներ, ներկարարներ եւայլն. Սիմէոն Լեհացի խօսելով Լվովի աւելի ուշ շրջանի հայ արհեստաւորներու մասին՝ կը յիշէ՝ «Ախֆանճիք, եօրղանճիկ, սախդիանճիք, պօյաճիկ խաւիք, չեմպերճիք, եւ ազգի եւ ազգի ջուլճակիք, չատըրճիք եւ այլն, պասմաճիք, ոսկի հալոդիք, ոսկի ծեծոդիք նախչայ, այլ եւ պատկերագործիք, նկարագիրիք, պատկերահանիք, պասմագիրիք հանոդիք Լեհաց, Ըոզաց, եւ Հայոց»։

1407-ի տուեալներէն, Լվով քաղաքի պարիսպներէն ներս 63 հայ ընտանիք՝ մօտաւորապէս 300 հոգի կը բնակէր։

Լեհաստանի մէջ այս ժամանակ ազդեցիկ դարձան Գրիգորովիչ եւ Նուրիճան գերդաստանները, որոնք արքունիքէն ազնուականի տիտղոս ստացան եւ կալուածներու տիրացան։ Լեհաստանի եւ Լիթուանիոյ միջեւ միութեան շնորհիւ անոնք ընդարձակ կալուածներ ձեռք ձգեցին նաեւ Լիթուանիոյ մէջ, ուր անոնցմէ ընտանիքներ գացին հաստատուեցան։ Երկու գերդաստաններն ալ նշանաւոր գործեր Լիթուանիոյ մէջ, ուր մինչեւ 1732 անոնց մասին յիշատակութիւններ պահուած են։

ԱՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆԻ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՅԻՇԱՄԵԱՑ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՐԻՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒԻՄԸ

Վերջերս Սէ – Էն – Էռ – Էմ հրատարակչականէն լոյս տեսաւ Գրիգոր Պըլտեանի «Ֆրանսահայ յիշամեայ գրականութիւնը» հատորը որ արդիւնքն է աւելի քան երկու տասնամեակի պրպտումներու. աշխատասիրութեան։ Նոյեմբեր 14–ի երեկոյեան անոր ծանօթացման նուիրուած հաւաքոյթ մը տեղի ունեցաւ Փարիզի 20-րդ թաղամասի «Վա մարոքինըրի» սրճարանին մէջ որ յաճախ վայրը կ'ըլլայ նման ձեռնարկներու։

Հրատարակչականին տնօրէնուհիին Տ. Սաֆարի ողջոյնի խօսքէն ետք, հատորին առաջնորդող հետաքրքրութիւններուն. ընթերցումներուն, ուսումնասիրութիւներուն մասին ամփոփ ելոյթ մը ունեցաւ հեղինակը։ Շնորհակալութիւն յայտնեց հրատարակիչներուն ցուցաբերած հետաքրքրութեան, հոգածութեան։

Գ. Պըլտեան 1968–ին Փարիզ հաստած օրերէն սկսած էր հետաքրքրուիլ Ֆրանսահայ գրողներով որոնցմէ ոմանց հանդիպելու առիթն ալ ունեցած էր։ Նախ մենագրութիւններ գրած էր անոնցմէ ոմանց մասին, առանց հատորի մը նպատակը ունենալու։ Ցետոյ երբ սկսած էր Սփիւռքի գրականութիւն դասաւանդել համալսարանը, աշխատանքը բնոյթ փոխած էր, ներգրաւելով փոխանցումի գործն ալ։

Գ. Պըլտեանի հատորին տանող պրպտումներուն մէջ կարեւոր տեղ ունեցած էր 1920 – 30-ական թուականներու Փարիզի Հայ մտաւորականութեան դիմանկարի, Փարիզի հայ մտաւորականութիւնը։ Ամիկա առիթ կուտար գրական մարդիկը հետաքրքրող նիւթերուն, վէճերուն, ծանօթանալու, այդ ճամբով զանոնք չրջանակի մը մէջ դնտեղելու։ Գ. Պըլտեան հատորին համար նկատի առնուած յիսնամեակին (1920 – 1970) սկիզբի չրջանէն յիշեց Փարիզի տղաքը որոնք արձակին ու բանաստեղծութեան համար նոր ձեւեր կը փնտռէին։ Ըսաւ թէ իր աշխատասիրութեան մէջ հետեւողական եւ առարկայական ըլլալ չանացած է, երբ նոյնիսկ նկատի ունեցած է ղէմքեր որոնց գործը նախընտրածներուն չափ սիրած չէ։

Իր ներկայացումէն ետք հեղինակը ըսաւ թէ պատրաստ է հարցումներու պատասխանելու, սակայն, հակառակ խուռն հետաքրքրութեան, հոգածութեան։

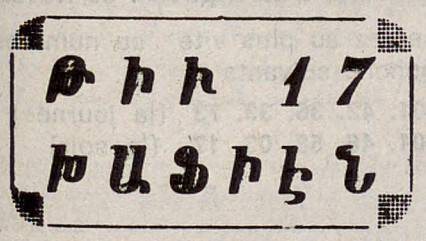
Գ. Պըլտեան 1968–ին Փարիզ հաստած օրերէն սկսած էր հետաքրքրուիլ Ֆրանսահայ գրողներով որոնցմէ ոմանց հանդիպելու առիթն ալ ունեցած էր։ Նախ մենագրութիւններ գրած էր անոնցմէ ոմանց հետաքրքրական նկատածներուն մասին, առանց հատորի մը նպատակը ունենալու։ Ցետոյ երբ սկսած էր Սփիւռքի գրականութիւն դասաւանդել համալսարանը, աշխատանքը բնոյթ փոխած էր, ներգրաւելով փոխանցումի գործն ալ։

Գ. Պըլտեանի հատորին տանող պրպտումներուն մէջ կարեւոր տեղ ունեցած էր 1920 – 30-ական թուականներու Փարիզի Հայ մտաւորականութիւնը։ Ամիկա առիթ կուտար գրական մարդիկը հետաքրքրող նիւթերուն, վէճերուն, ծանօթանալու, այդ ճամբով զանոնք չրջանակի մը մէջ գետեղելու։ Գ. Պըլտեան հատորին համար նկատի առնուած յիսնամեակին (1920 – 1970) սկիզբի չրջանէն յիշեց Փարիզի տղաքը որոնք արձակին ու բանաստեղծութեան համար նոր ձեւեր կը փնտռէին։ Ըսաւ թէ իր աշխատասիրութեան մէջ հետեւողական եւ առարկայական ըլլալ չանացած է, երբ նոյնիսկ նկատի ունեցած է ղէմքեր որոնց գործը նախընտրածներուն չափ սիրած չէ։

Իր ներկայացումէն ետք հեղինակը ըսաւ թէ պատրաստ է հարցումներու պատասխանելու, սակայն, հակառակ խուռն

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԷՍԻ «Եունիվերսըլ Հիլթըն» պանդոկին մէջ, ներկայութեամբ 700 հրաւիրեալներու՝ համալսարանականներ, ընտանիքի անդամներ թէ կազմակերպութեանց, հաստատութեանց ու միութեանց ներկայացուցիչներ հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 9–ին ի պատիւ հայ կրթական հիմնարկութեան Հայոց Արդի Պատմութեան ամպիոնի վարիչ փրոֆէսէօր Ռիչըրտ Ցովհաննէսեանի, իր գործունէութեան 40–ամեակին առթիւ։ Այդ իրիկուն, միաժամանակ կը նշուէր 40–ամեակը ՈՒՔԼԱյի հայագիտական ուսմանց հաստատման եւ 15–ամեակը Հայ Կրթ. Հիմնարկութեան Հայոց Արդի Պատմութեան ամպիոնին։ Գալիֆորնիոյ Թուլարէ քաղաքի ծնունդ հայազգի գիտնականը, ուսումնասիրողն ու հեղինակը արժանավայել կերպով գնահատուած է ո՛չ միայն Գալիֆորնիահայութեան, այլեւ համայն հայութեան կողմէ։ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ արժանացած է «Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ» չքանշանին, իսկ Մեծի Տան Կիլիկիոյ Ա-րամ Ա. Կաթողիկոսին կողմէ՝ «Կիլիկեան Ասպետ»ի չքանշանին, որոնք փոխանցուած են Վաչէ Արք. Ցովսէփեանի եւ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանի կողմէ կարդացուած կոնդակներով։ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան նախագահ՝ Նշան Փիրումեան հիմնարկութեան անունով յուշանուէր մը փոխանցած է յոբելեարին։ Ցուշանուէր տրուած են նաեւ ՀՀ Լոս – Անճըլըսի գլխաւոր հիւպատոս Վալէրի Մկրտումեանի կողմէ։ Փրոֆէսէօր Ցովհաննէսեան, լսելէ ետք իր հասցէին ուղղուած բազում գնահատականները, ելոյթ ունեցաւ իր խօսքին մէջ բախտաւորը ու բաւարարուած համարած է ինքզինք, ի տես հետզհետէ ճիւղաւորուած իր ընտանիքին եւ բազմացող իր աշակերտներուն։ Ռիչըրտ Ցովհաննէսեան յատկապէս բաւարարութիւն յայտնած է այն իրագործումին համար, որ չնորհիւ՝ ՈՒՔԼԱի մէջ, 15 տարի առաջ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան կողմէ հիմնադրուած Հայոց Արդի Պատմութեան Ամպիոնին, համալսարանէն ներս կը յաւերժանայ Հայկական Ուսմանց ծրագիրը, հիմնուած ըլլալով «հաստատեր հիմնադրամ»ի մը կողմէ։ Ցօբելեարը ըսած է «երբ հայ ըլլալու դիտակցութիւնը կը զարդանար մէկը եւ հետաքրքրութիւն կը ծնէր հայագիտական նիւթերու նկատմամբ, այդ պահուն էր, որ հայագիտական նիւթերու ուսուցումը կը սկսէր ՈՒՔԼԱի մէջ։ Ձիւղ պահուն, ճիւղ վայրին մէջ էի, իմ նախասիրածս ընելու համար»։ Փրոֆ. Ցովհաննէսեան յայտնած է, թէ ռուսական եւ մերձաւոր արեւելեան պատմութեան կը հետեւէր ՈՒՔԼԱ–ի մէջ Միացեալ – Նահանգներու ամբողջ տարածքին չկար համալսարան մը, որ հայկական ուսմանց կեդրոն ունենար։ Բախտաւոր համարած է ինքզինք նաեւ այն փաստին համար, որ ՈՒՔԼԱ–ի նման գըլխաւոր համալսարանի մը մէջ, չնորհիւ համալսարանի Մերձաւոր – արեւելեան Ուսումնասիրութեան բաժնի տնօրէն Կիւրեղ Փոն Կրունեպաումի, նախագահ Ցըրէնքլին Տ. Մըրֆիի տնօրէն Փօլ Տաոի, համալսարանէն ներս սկսած է իր լեզուական ու պատմական բաժինները։ Ձայնին բացման ու փակման արարողութիւնները կատարած են Վաչէ Արք. Ցովսէփեան եւ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան։ Հանդիսութեան բացման խօսքը արտասանած են յանձնախումբին առենապետները՝ տոքթոր Սահակ Պաղտասարեան եւ Մինա Շերվանեան։ Ելոյթ ունեցած են ՈՒՔԼԱի պատմութեան բաժնի նախորդ առենապետ փրոֆ. Սթէնլի Ա. Ուոլփըրթ, Արտաչէս Քացախեան եւ Վիչալ Ակարուալ, տոքթոր Վահրամ Շէմմասեան, Նարեկացի ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Փիթըր Քաուէ, տոքթ. Ռուբինա Փիրումեան, Արամ Գալուստեան, տոքթ. Աչոտ Մելքոնեան, մեծարեալին որդին՝ Արմէն Գ. Ցովհաննէսեան։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ՄՈՒԹԻՆ ՄԷՋ ՆՇՈՂԱԼ ՄԸ

– Ինչպէ՞ս կարելի է հեռանալ Պոլսէն, երբ ճամբաները գոցուած են, – դիտել տուաւ Արշակ, – պատերազմի առաջին օրերուն, երբ Թուրքերը տակաւին չէին մասնակցած, կարելի էր, բայց հիմա ճար չի կայ, ծուղակին մէջ բռնուած ենք։

– Պարապ խօսք, – գոչեց Արամ Անտոնեան, – փախչելու մէջոց կայ, դուն դրամէն լուր տուր... նոյնիսկ մարդ փախցնելու համար գործակալութիւններ հաստատուած են։

– Այսչափ խիստ հսկողութեան մէջ ինչպէ՞ս կ'ընեն կոր...

– Հազար տեսակ մէջոցներ ունին, բայց ամէնէն պարզը պուլկարական անցագիրն է... այդպիսի անցագիր մը ձեռք ձգեցի՞ր մի՝ հանգիստ կերպով կրնաս Պուլկարիա անցնիլ։

– Այո՛, բայց անցագիրը ինչպէս կարելի է ձեռք ձգել, ո՞վ խենթեցեր է, որ այս մէջոցիս իր անցագիրը հանէ, քեզի տայ։

– Դրամի համար ամէն բան կ'ընեն։ Ամէն պատ անցագիրին տէրը բան մը չի կորնցներ, քանի որ անգամ մը որ Պուլկարիա հասնիս, անցագիրը կրնաս իրեն վերադարձնել։ Ես գիտեմ, որ մէկ պուլկարական անցագիրով չորս հոգի հետզհետէ փախան։

– Եւ ոստիկանութիւնը չկրցա՞ւ հասկընալ։

– Անցագիրը քննող ոստիկանին ձեռքը քանի մը մէճիտիէ դրի՞ր մի՝ ալ բարակը չի նայիր, – պատասխանեց Արամ Անտոնեան։ – Ամէն պատ գործակալութիւնները հաստատուած են ոստիկանութեան հետ, այնպէս որ եթէ փախուստդ անոնց մէջոցաւ կատարուի, ապահով կերպով կրնաս ուզած տեղդ երթալ... այդ գործակալութիւնները սարսափելի դրամ կը շահին կոր այս մէջոցիս, որովհետեւ բոլոր հարուստ յոյն եւ թուրք երիտասարդները զինուորական ծառայութենէ ազատելու համար արտասահման կ'երթան կոր։

– Այդ գործակալութիւններուն մէջ Հայեր ալ կա՞ն, – հարցուց Պետրոս։

– Ամէն ազգէ մարդ կայ, – պատասխանեց Անտոնեան, – պուլկար, հայ, յոյն, թուրք եւ հրեայ... չէնք–չնորհք կազմակերպութիւն է։

Արամ Անտոնեան մանրամասն տեղեկութիւններ տուաւ մարդ փախցնելու պաշտօն ունեցող այդ գործակալութիւններուն վրայ եւ ի վերջոյ յայտնեց, թէ ինքն ալ կը պատրաստուէր կծիկը դնելու Պոլիսէն։

– Ո՞ր երթալու միտք ունիս, – հետաքրքրուեցաւ Արշակ։

– Նախ՝ բնականաբար Պուլկարիա, անկէ ալ Եգիպտոս կ'անցնիմ եւ մինչեւ պատերազմին վերջանալը հոն կը մնամ... ինտոր է նէ՝ գործ մը կը գտնեմ։ Հոտեղի կացութիւնը անտանելի դարձած է... ամէն օր ձերբակալուելու սարսափին մէջ կարելի չէ ապրիլ։

Եւ Արամ Անտոնեան մեկնեցաւ դրատունէն՝ տխուր տպաւորութեան մը ներքեւ թողլով իր խօսակիցները։

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵԻ

Վահան Թօշիկեանի բանտարկութիւնը, ինչպէս տեսանք, իր ծանօթներու եւ բարեկամներու չրջանակին մէջ բաւական յուզում առաջ բերած էր։

Ամէն կողմ դիմումներ կ'ըլլային իրեն սպառնացող փորձանքէն ազատելու համար։

Ազդեցիկ անձնաւորութիւններ մինչեւ Թալէաթի ու ապահովութեան պետ Պէրի պէյի բարեխօսած էին իր մասին։

Երկու իթթիհատական պետերը խուսափողական պատասխաններ տուած էին։

– Մենք տեղեկութիւն չունինք այդ ձերբակալութենէն, կ'երեւայ, որ խնդիրը կարեւոր բան մը չէ, քիչ մը համբերէ – ցէք, թող քննութիւնը աւարտի ու անկէ ետքը, եթէ պէտք ըլլայ, կը միջամտենք։ Առ այժմ չենք կրնար բան մը ընել։

Այս տեսակ խօսքերով պատասխանած էին իրենց դիմողներուն։

Գալով Թօշիկեանի՝ ան կը չարունակէր խիստ հսկողութեան մը առարկայ ըլլալ Քըսմը սիասիի մէջ։ Ցարաբերութենէ բոլորովին դարրեցուցուած էր, եւ ո՛չ ոք կրնար մօտենալ իրեն։

Առաջին հարցաքննութենէն ետքը երկրորդ անգամ Րէչատ պէյ պինքը կանչել տուած էր քովը եւ կրկին խիստ հարցաքննութեան մը ենթարկած։

Դարձեալ խնդիրը ծանօթ այցաքարտին չուրջը կը դառնար։

Թօշիկեան դիտեց, սակայն, որ Քըսմը սիասիի տնօրէնը իրեն հանդէպ աւելի քաղաքավար ընթացք մը ունէր, քան առաջին հարցաքննութեան մէջոցին, ընթացք, որ չէր համապատասխաներ հարցումներու խստութեան հետ։ Երիտասարդ խմբագիրը ի զո՞ւր կը չանար այս երեւոյթին պատճառը գչուչակել։

– Ուրեմն կը պնդէք, որ այս գիրը ձեր կողմէ չէ գրուած, – ըսաւ Րէչատ պէյ։

– Բնականաբար կը պնդեմ, – պատասխանեց Թօշիկեան։

– Կրնա՞ք ձեր ըսածը ապացուցանել։

– Կարծեմ թէ չատ դիւրին է։

– Ինչպէ՞ս...

– Իմ գիրս կրնաք բաղդատել այցաքարտին վրայ գտնուած գիրին հետ եւ պիտի տեսնէք, որ բոլորովին տարբեր է։

– Այդ ըսածդ խելքի մօտ է, – պատասխանեց Րէչատ։

– Արդէն դիտեցի որ, – չարունակեց Թօշիկեան, – այցաքարտին մէկ քանի տող գիրերն ալ իրարու չեն նմանիր։

– Ատիկա ես ալ նշմարեցի, – պատասխանեց Րէչատ պէյ, – յետոյ կարծես թէ այդ գիրերը աղջկայ գիրեր են կամ կնոջ, բայց ո՛չ էրիկ մարդու։

– Նոյն բանը ես ալ նշմարեցի։

– Ասոր ի՞նչ բացատրութիւն կու տաս։

– Ես ի՞նչ բացատրութիւն կ'ուզէք, որ տամ, միակ բացատրութիւնը այն է, որ այդ տոմսակը կեղծ է եւ յատկապէս ըրած են գլխուա փորձանք բերելու համար։

– Ուրեմն թշնամիներ ունիս։

– Բնական է, որ թշնամիներ ուրնենամ։

– Մանաւանդ այդ մէկու մը վրայ կը կասկածի՞ս։

Վահան Թօշիկեան պահ մը մտածեց, յետոյ խուսափողական ձեւով մը պատասխանեց.

– Ո՛չ..

– Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլայ, որ քու այցեքարտ թշնամիներուդ քով կը գտնուի։

– Ատիկա անկարելի բան մը չէ, ասկէ զատ ո՛վ որ ուզէ կրնայ ուզած մարդուն այցեքարտը չինել տալ որեւէ տպագրիչի մը։

(Շար. 106)

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

301 - 2001

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՕՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Salle «N. Fringhian»
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23

17·30–ին, *Կրօնական Ընկերակցութեան Ներկայացուցչական ժողովի Ատենապետ՝ Պարոն Գեղամ ԹՈՐՈՍԵԱՆ եւ Վարչական Խորհուրդի Ատենապետ՝ Պարոն Ժապ ԳՈՒՄԻՆԵԱՆ կ'ընդունին մասնակիցները*

18·15–ին, *Ողջոյնի խօսք՝ Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ*
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ

1·– 18·30–ին, «*Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ վարչական կառոյցին ներկայ վիճակը*» (*Հայերէն*)
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ
Ռոմ – Ալփի
Կաթողիկոսական
Պատուիրակի Փոխանորդ

19·45–ին՝ *Ընդմիջում*,

2·– 20·45–ին, «*1700–ամեակի տօնակատարութեանց արարողութիւններ Հայաստանի մէջ*» (*տեսերիզներով*) (*Հայերէն*)
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
Հարաւային Ֆրանսայի
Կաթողիկոսական
Պատուիրակի Փոխանորդ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 24

3·– 9·30–ին, «*Հայ Եկեղեցին Խորհ. Միութեան մէջ, 1920–էն 1938 մարտիրոս մը՝ Լուսթեան գոհ*» (*Ֆրանսերէն*)
ՍԱՀԱԿ ՍՐԿ. ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ
Լիոնի «Ժան Մուլէն» համալսարանի դասախօս

4·– 11–ին, «*Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութիւնը*» (*Հայերէն*)
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Ալֆորվիլի
Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ

12·30–ին՝ *Ընդմիջում*,

5·– 14–ին, «*Հայ Եկեղեցւոյ Պատարագը*» (*Հայերէն*)
ՅՈՎՀ. ՍՐԿ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

6·– 15·30–ին, «*Քրիստոնէութիւնն ի Հայաստան, առաքելական քարոզութիւն եւ պետական կրօն հռչակումը*» (*Հայերէն*)
ԱՒԵՏԻՍ Ա. ՔՀՆԱ. ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Մայր Տաճարին

7·– 17–ին, «*Աւետարանը՝ Խօսք եւ Ներշնչում*» (*Հայերէն*)
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԼՎԸԳԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Իսի-լէ-Մուլինոյի
Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ

Կիրակի, Նոյեմբեր 25

10·30–ին, *Պատարագ* (*Ա. Կիրակի Ճեմնակի*),

12·30–ին՝ *Ընդունելութիւն*,

8·– 14·30–ին, «*Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը*» (*Հայերէն*)
ՃԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆԱ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Շաւիլի
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ

9·– 16–ին, «*Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ իրաւական կառոյցը*» (*Հայերէն*)
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

10·– 17·30–ին, «*ԳԻՈՐԳ Ե. "Վչտալի" Տարաբախտ Կաթողիկոսի կեանքը* (1911–1930)» (*Ֆրանսերէն*)
ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
Պատմագէտ, Փարիզ
Սորպոն 1 Համալսարանի պատուոյ դասախօս։

(*Շար.*)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Շնորհիկ Փափազեանի *մահուան ի յիշատակ «Յառաջ»ին եղած են հետեւեալ նուէրները.* – *Տիկին Լուիզ Ֆէօվրիէ եւ Տիկին Լիլիան Պուլչ 500 Ֆր., Տիկին Աննիկ Հոթոթեան (Սէն–Մօրիս) 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 500 Ֆրանք, Վիգէն – Նատին – Վանիկ եւ Վահէ Դարբինեան 200 Ֆր.։*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Ժիրայր եւ Արշալոյս Մուրատեանէ 500 Ֆր.։

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Հանդիպում
ԳՐԻԳՈՐ ՊԼԸՏԵԱՆԻ *հետ*
ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՄ
"CINQUANTE ANS
DE LITTERATURE ARMENIENNE
EN FRANCE"
(Ed. CNRS)
ԳՐՔԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30,
ժամը 20·30–ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21

Ընծայատուն Սուրբ Աստուածածնի՝ Երից ամաց ի տաճարն։

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԼՎԸԳԵԱՆ

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
MARSEILLE

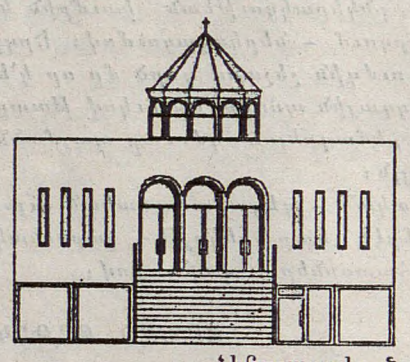
12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09
présente
"Welcome to Glendale"
Une comédie musicale,
d'expression arménienne,
imaginée sur la vie quotidienne
de nos compatriotes à Los Angeles

Musique, adaptation et mise en scène
NAREG DOURIAN

Avec l'un des comédiens les plus populaires d'Arménie :
RAPHAEL KOTANDJIAN
La jeune et talentueuse
KRISTIN HOVHANISSIAN
et
Le célèbre et hilarant
NAREG DOURIAN

Samedi 24 novembre à 20 heures 30

— P.A.F.: 60 F —

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
1700–ԱՄԵԱԿ

Կը խօսի՝ ՎԵՐ. ԺՈՐԺ ՏԱՊՈ

Նիւթ՝
ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԵՏ ԱՊՐԻԼ ԱՅՍՕՐ

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 29, ժամը 20·30–ին
ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ
8, կրուպ Մանուշեան փողոց, 94140 Ալֆորվիլ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30, ժամը 20·30–ին
եւ
Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը 20·30–ին
ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ
28, ավընիւ Պուրկէն – 55, ավընիւ Վիքթոր Քրեսոն, 92130 Իսի–լէ–Մուլինօ
Գեղարուեստական յայտագիր՝
երգ եւ երաժշտութիւն

Հայաստանի Հանրապետութեան Առաջին Տիկին Պելլա ՔՈՉԱՐԵԱՆի
բարձր հովանաւորութեամբ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Ի նպաստ Ոսկրածուծի Պատուաստի Հայկական Հիմնադրամի

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՓԻՎԱԿՈՎ (*ջութակ*)
ԷԼԷՆ ՄԵՐՍԻԷ (*դաշնակ*)

Ցայտագիր՝ Պախ, Պէթհովընի, Ֆրանք

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի

եւ աջակցութեամբ՝
Ֆրանսահայ կազմակերպութիւնները Համակարգող Խորհուրդին

ՈՒՐԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7, ժամը 20·30–ին

Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie, 75008 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
— *Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ* Հեռ. 01 46 57 42 35 • 06 14 74 92 97
01 48 24 46 57
— *Կալօ Սրահ* Հեռ. 01 49 53 05 07
— FNAC Հեռ. 08 92 68 36 22

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիլի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 25, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ԼՈԹՕ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէոլա Սաուրնի մասնաճիւղի տարեկան լոթօն կը տրակի, Նոյեմբեր 25, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տունը
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

Thé - Dansant

La Section «ASTRIG» d'Arnouville organise un **THE-DANSANT le dimanche 25 novembre** à partir de 15 heures, à la salle Garvarentz (Espace Charles Aznavour, avenue Paul Vaillant-Couturier, 95400 Arnouville-les-Gonesse).

***

SECTION D. MISSAKIAN
de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour
du 28 décembre 2001
au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante
pour le réveillon.

Date limite d'inscription : 30 Novembre

Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :
— **01. 42. 36. 33. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

***

Séjour d'hiver pour les enfants

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du16 au 23 février pour les enfants nés entre 1986 et 1994.

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01. 48. 24. 46 57

Nombre de places limité.
Date limite d'inscription: 15 janvier
Voyage en car.

***

Recherche

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 16 au 23 février à Bellefontaine (Jura)

- **Animateurs diplômés BAFA** ayant bon niveau de ski.
- **Cuisinière.**
- **Aide Cuisiniers.**

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Date limite de candidature:
15 décembre.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22
JEUDI
22 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում) 1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·302 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·302

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա. Ֆ Ղ. Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ԺՈՂՈՎ ՄԸ ՊԷՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԷՆ ԼԱՏԷՆԸ ՁԵՌՔ ԿԸ ՁԳՈՒԻ ԱՄԻՍԷ ՄԸ, ՏԱՐԻԷ ՄԸ ԿՂԱՍ ՊՈՒՇ

Հիւսիսի Զինակցութիւնը իր համաձայնութիւնը տուաւ, որ ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան տակ ժողով մը գումարուի Պէրլինի, որուն յօժարեցաւ մասնակցիլ: Այս ժողովը պէտք է իշխանութեան առժամեայ (երկու տարուան կառավարութիւն մը կեանքի կոչէ բոլոր ցեղախումբերու մասնակցութեամբ, ինչ որ այնքան ալ դիւրին բան մը չէ, քանի իշխանութեան կռիւը սկսած է եւ երկրին մէջ ահաւոր քաոս մը կը տիրէ: Քանտահարի եւ Քունդուզի թալիպանեան բերդերը դեռ կը մնան անոնց ձեռքը, մինչեւ կ'ուզեն յանձնուիլ, բայց, այդ յանձնումին պայման – ներուն չուրջ բանակցութիւններ կը պահանջեն, ինչ որ կը մերժուէր, գոնէ մինչեւ Նոյեմբեր 21: Մինչ այդ ռմբակոծութիւնները կը չարունակուին:

Քապուլի մէջ, խօսակցութիւնները կը չարունակուին, գլխաւորաբար կազմուելիք առժամեայ կառավարութեան մասին: Ան պէտք է համախմբէ, ինչպէս ըսինք, բոլոր ցեղախումբերը եւ նկատի առնէ ամէն մէկուն չահերը, բայց թալիպաններէն, յայտարարած է ռուս բանագնացը՝ Ալեքսանդր Օրլով, տեսնուելէ առք նախկին նախագահ Ռապպանիի հետ: Միւս կողմէ սակայն, նախկին արքայ Զահեր Շահի անձնական քարտուղարը յայտարարած է Հռոմի մէջ, որ որեւէ փորձ Զահեր Շահը դուրս ձգելու յետագայ կառավարութիւն մը կազմելու քաղաքական դործընթացէն, վ'առաջնորդէ նեբքին բախումներու: «Թագաւորին դերը, չեչատ է, աւելի քան երբեք դերակչիռ է»:

***

Ցեղային վրայ անապահովութիւնը կ'ահի, ամէն կողմ անիշխանութիւն կը տիրէ: Սպանուած չորս լրագրողներու դիակները դտնուեցան եւ կարմիր Խաչի միջոցաւ փոխադրուեցան: Մազար – է – Շարիֆի մէջ, ՄԱԿ-ի կեդրոնավայրը ամբողջութեամբ թալանի ենթած է: Սնունդ փոխադրող կառքերու վարորդները կը մերժեն ճանապարհ երթալ, որովհետեւ ճամբաները ապահով չեն, ամէն կողմ աւազակախումբեր կը վխտան:

***

Ուշչինկերը կ'ուզէ անպայման ձեռք ձգել խլամապաշտ ահաբեկիչները, ողջ թէ մեռած եւ դէմ է որեւէ բանակցութեան յանձնումի համար: Գալով Պուշի, վստահ է որ Պէն Լատէնը ձեռք պիտի ձգէ, ե՛րբ, չաճապարեր՝ «ամիսէ մը, տարիէ մը»:

Ամերիկեան բանակը Աֆղանիստանի մէջ ժողովուրդին ուղղուած կոչ մը կը պիտի ձայնասփիւռէն, որպէսզի Պէն Լատէնը բռնուի: Կը յիշեցնէ որ 25 միլիոն տոլարի պարգեւ մը կայ որեւէ տեղեկութեան համար, որ կը տանի Պէն Լատէնի ձերբակալութեան կամ դոնէ բնակավայրին ճշդումին:

***

Պուշի տուած ճաշը Սպիտակ Տան մէջ, Ռամազանի առթիւ, բաւական աղմուկ հանած է քանի նախընթաց չունի: Այդ առթիւ, յայտարարած է.– «Կը գնահատեմ ձեր զօրակցութիւնը մեր հեռանկարներուն համար ահաբեկչութեան դէմ մեր պայքարին մէջ, ահաբեկիչները, իրենք հաւատքէ զուրկ են, Զարը նուիրական օր չունի»: ԱՄՆ-ու Փաքիստանի դեսպանուհին ալ՝ Ուէնտի Ջէմպըրլէն որոշած է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՇԻՄԻՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 20 / 21)

ԻՒՆԷՍԿՕՅի ՏՆՕՐԷՆԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐը

*Իւնէսկօ-ի տնօրէն Կ. Մացուրա որ նուիրատուներու «վերադնունդ մշակոյթի միջոցով» եռօրեայ խորհրդաժողովին առիթով Հայաստան կը գտնուի, Նոյեմբեր 20–ին հանդիպում ունեցած է Հայաստանի վարչապետ Ա. Մարգարե

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

FLUCTUAT NEC MERGITUR*

Քառամեայ գերութիւն: Ստորերկրեայ երկունք: Յեղափոխական, դաւադրական խլրտումներ: Ապա կռիւ ճակատ ճակատի, ներքին ու արտաքին ուժերով:

Եւ անգամ մը եւս, այս անգամ եւս փրկուեցաւ Փարիզը: (Ամբողջ Ֆրանսան):

Փարիզը՝ լուսացնցուղ ոստան լպրծուն պողոտաներով.

Բոցավառ հնոց յեղափոխութեան եւ ապստամբութեան:

Վառարան ստեղծագործ աշխատանքի եւ լուսապայծառ իմացականութեան.

Շնորհք: Քմայք: Պչրանք: Համայնապետարան սանձակոտոր վայելքի.

Կապիտոլ եւ Տարպեան ժայռ.

Ներդաշնակութիւն եւ լաբիւրինթոս.

Արդանդ խօլական փորձութեանց եւ խոր վիրապ համայնակուլ.

Պատնէշ հոգեւոր եւ ժամանակակից Անի հազարամեակ եկեղեցիներով.

Մշտավառ ատրուշան գիտութեան եւ արուեստի:

Ծագկաստան ազգային եւ միջազգային մշակոյթի:

Բաբելոն ոսկեթաթախ եւ պանթէոն փառաց:

Բոյն սկեպտիկ անիշխանութեան եւ ակադեմական իմաստութեան:

Հանճար խաղաղական եւ փոթորիկ տիեզերական:

Հորիզոն անծայրածիր եւ բարձունք անվախճան:

Տապան յաւիտենական, որ «կը տատանի, բայց չ'ընկղմիր»:

*
**

Դեռ երէկ չէ՞ր, – 1944 Օգոստոս 19–25:

Կ'ըսես՝ ընտանի երգի մը արձագանգն էր որ կը սարսէր քաղաքը.

Մենք չենք ուզեր ազատ կամքի
բռնութիւն...

Եւ «պատնիչամարտ»: Ըմբոստացում եւ ծառացում բոլոր փողոցներուն մէջ: Սըլացք չանթարձակ եւ գրոհ դէպի մահ: Ճակատամարտ անհաւասար ուժերով: Ճղնաժամ արեան եւ մահուան քրտինքներու մէջ:

Ու պատնէշներ, պատնէշնե՛ր: Բոլոր անցքերուն եւ բանուկ փողոցներուն մէջ: Հրապարակներու վրայ:

Ծառեր արմատախիլ հաստաբուն կոճղերով: Այլազան կահ-կարասիներ, խոհանոց եւ մառան եւ չոեմարան փողոց թափած: Սալայատակներ քարուքանդ: Կիսակործան կառքեր, սայլեր, ինքնաշարժներ, հեծելանիւներ, մեքենաներ, անուակներ, երկաթի կտորներ, ձողեր, դերաններ խառնիխուռն: Գամեր: Ցիցեր: Պայթուցիկներ: Ու գնդացիր:

Սպառազէն, սպառնալի ցանց մը ամէն տեսակ խոչընդոտներու, որպէսզի թըշնամին չկարենայ ճամբան չարունակել: Ամրոց: Թաքստոց: Նշանառութեան կայան: Խարխափ:

Allons enfants de la Patrie !

Եթէ հայերէ՛ն գիտնային.

Ցառաջ ընթանաք եղբայրներ,
Մարտի հրաւէր կարդալով...

Շատո՞նց արձակուած էր հրամանը, հատու եւ անդիմադրելի: Մարտակոչ՝ բերնէ բերան: Լեռնէն: Անտառէն, – այլեւս պատմական «մաքի»էն: Ազդանշան ճայնասփիւռ ալիքներով: Բազմալեզու թռուցիկներով: Ականջ ականջի եւ աչք աչքի:

Դեռ Ցունիս-Ցուլիսին խանգարուած էր առօրեայ կեանքը: Երկաթուղիները կրճատուած: Ցետոյ յանկարծ դադար ամբողջ գիծերու վրայ: Փապուղին կանգ առած: Թղթատարը պատահական: Ոստիկանութիւնն իսկ ձեռնթափ: Գործադուլ: Օգոստոս 18–ին՝ վերջին թերթերը դեմանաչունչ:

Իսկ չաթաթներէ ի վեր՝ անվերջ կարաւաններ իրարու հետեւ, նահանջի ճամբուն վրայ: Հրասայլերով, թնդանօթներով, սպաներով եւ զինուորներով: Լեռնակուտակ բեռներով: «Կ'ելթա՞ն կոր»...

Եւ Օգոստոս 18–ի գիշերն իսկ՝ յարձակում նախաձեռնութեամբ Ներքին Ուժերու: Գրոհ դէպի Ոստիկանութեան վերատեսչութիւն եւ Քաղաքապետարան: Ապստամբութիւն: Եռագո՛յն: Մարտագոռ կանչեր Փարիզի քսան թաղամասերուն մէջ: «Կռուեցէ՛ք, տղե՛րք»:

Տարերային էր շարժումը եւ վարակիչ: Խմորուած՝ նախնական միջոցներով: Խրախուսուած ներսէն եւ դուրսէն: Ե՛ւ բարոյապէս, Ե՛ւ նիւթապէս: Հեռագիրէ յարաճուն, ծաւալուն ալիքի մը վերածուած: Գիւղէն լեռը, լեռնէն քաղաքը: Ծայրագաւառէն մինչեւ կեդրոնը, հազարումէկ չօշափուկներով: Դպրոցէն, պահականոցէն, դարբնոցէն մինչեւ պետական պաշտօնատունն ու առեւտրական գրասենեակը: Զօրանոցէն մինչեւ չուկան: Ակադեմիայէն, թատրոնէն, Օփերայէն, Թանգարանէն մինչեւ ընտանեկան բոյները եւ Շան գ'Էլիզէի «գիշերաթոյները»: (Քանի՛ հերոսուհիներ, ըմբոստներու բազմութեան մէջ):

Ոչ մէկ բացակայ որեւէ հոսանքէ: Բացական իրաւունք չունի:

Եւ ատոր համար ալ՝ ազգային միութիւն: Միաբանութիւն խօսքի եւ գործի:

Երբեք այսքան միախառնուած չէին թացն ու չորը: Աչն ու ճախը: Կաթողիկէն ու բոլշեւիկը: Բանաստեղծն ու քահանան: Կոչկոռ կապած ափերով բանուորն ու ճերմակ ձեռնոցներով քաղքենին: Գիւղացին եւ գիտունը: Զօրավարն ու ակադեմականը:

Ու երբեք այնքան սրտառուչ համերաշխութեամբ արտասանուած չէին սովորական կանչեր ու նշանախօսքեր, – Ազգ եւ Հայրենիք: Ժողովուրդ եւ Ազատութիւն: Ազգային ճակատ եւ «անցուկը մոռցուկ»: Հաւասարութիւն եւ եղբայրութիւն...

Եւ բազմազգի բազմութիւններ՝ կրակի դիծերուն վրայ: Անոնք որ «օտար» կը կոչուին ամէն երկրի մէջ: Ու նաեւ Հայեր:

Պատահա՞ծ է որ հայկական արիւնը եւի չելլէ, որեւէ յեղափոխութեան մէջ: Որեւէ ճակատի վրայ:

Ճմչկածագոյն Աչոտ մը չէ՞ր որ Ամերիկայէն Սպանիա թռաւ 1936–ին, զոհուելու համար յեղափոխութեան կրակին մէջ:

Ու դեռ Հայաստանեայց զերիներ, – «լեգէոնական» – բնազդաբար լեռը բարձրացած, թեւ թեւի մաֆիականներուն հետ, մինչ կը կարծէին թէ զանոնք թեւատելու պիտի ծառայեն:

*
**

Լրագրական ցիրուցան տեղեկութիւններն ու զանազան գրքոյկներ դեռ չեն պարզեր Ֆրանսայի Դիմադրական ճակատին գործունէութեան ամբողջ պատկերը: Ջեռնհաս պատմագիրներու յանձնախումբ մը հում նիւթեր կը հաւաքէ, լրացնելու համար անոր վաւերական յիշատակարանը:

Այստեղ ալ միայն բազուկը չէր որ ճակատ ճեղքեց անհնարին յանդգնութեամբ, այլ եւ գրիչը: Ինչպէս ամէն յեղափոխական չարժումի ատեն:

Ամբողջ գաղտնի գրականութիւն մը իմորուեցաւ թաքստոցներու և թաւուտքներու մէջ: Երգեր տառապանքի,ատելութեան ու վրէժի: Տաղեր, որ յաճախ կը յիշեցնեն մեր նախնական չրջանի ազգասիրական, հայրենասիրական, յեղափոխական տենչերն ու խոյանքները. –

Դպրոցականի տետրակներուս վրայ,
Գրասեղանիս եւ ծառերուն վրայ,
Աւազին եւ ձիւնին վրայ
Քու անունդ կը գրեմ, –
Ազատութիւն (*Փօլ Էլիւառ*).

Զա՛յն տուր, Միքայէլ (Նալբանդեան):

Ես անբարբառ մի մանուկ՝
Երկու ձեռս պարզեցի,
Եւ իմ անզօր թեւերով
Ազատութիւն գրկեցի:

Սրբազան ատելութեան եւ ցասումի գեղարգոյն պահու մը, Պետրոս Դուրեան կը մռնչէր (երգ պատերազմի).

...Արդ բաջալուրջ
Նետուինք յառաջ:
Սուր մը յագուրդ
Վատ եւ անգութ՝
Թող թշնամւոյն
Խմէ արիւն...

*
**

1942 – նոյնպէս օտարի լուծին տակ ըմբոստացած Ֆրանսայի բանաստեղծն է որ

ՀՕՑԿԱԿԱՑՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՎԼԱՏԻՍԼԱՒ Բ.Ի ԳԱՀԱԿԱԼ ՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՆ՝

ԼԵՀԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ ԿԱԶՄԱՑՈՒՄՆ ՈՒ ԿԱՐԳԱԻԱՃՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԿԱՄԵՆԵՑԻ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԲԱՐԳԱԻԱՃՈՒՄԸ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Կամենեց (Կամենեց – Փոտոլսք) քաղաքը, Լեհաստանի թագաւորութեան հարաւ – արեւելեան սահմանին վրայ, Տնիեսթըր գետի ափին (ներկայ Ուկրանիոյ հանրապետութեան համար – արեւմուտքը, Ռումանիոյ եւ Մոլդաւիոյ սահմաններուն մօտ), առեւտուրի, արհեստներու եւ ռազմավարական կարեւոր կեդրոն դարձած էր. Լվովէն ետք անիկա հարկական ամէնէն կարեւոր գաղութն էր եւ, Լվովի հայութեան նման, Կամենեցի Հայերն ալ ինքնավարութեան իրաւունք ունէին: Կամենեցի եւ Արեւելքի միջեւ առեւտուրը ղէխաւորաբար Հայերուն ձեռքերուն մէջ կեդրոնացաւ եւ այս ժամանակներէն ըսկըսեալ օտար կարաւաններու առաջնորդները Հայերը դարձան:

Կամենեցի Հայերը այս ժամանակ զարկ տուին նաեւ ներքին առեւտուրին եւ ռութէն ու լիտուանացի իշխաններու հետ առեւտրական կապեր հաստատեցին, որոնց չնորհիւ զանազան իրաւունքներ ըստացան: Հայերը բազմաթիւ էին յատկապէս Կամենեցի չրջակայ գիւղերուն մէջ, եւ մինչեւ Մոլդաւիոյ իշխանութեան սահմանները, Տնիեսթըր գետի հովիտին մէջ, հայկական հոծ բնակչութեամբ գիւղեր կազմաւորուեցան:

Կամենեցի Հայերը Խուլթուբէյի զաւկին՝ Սինայի միջոցներով 1394–ին ձեռնարկեցին Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ կառուցման (եկեղեցւոյ չէնքը կանգուն է մինչեւ հիմա): Նախապէս անոնք փայտաչէն աղօթատեղի մը ունէին:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԱՇԽՈՒԺ ԿԱՊԵՐ ԵՒ ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀՈՍԱՆՔՆԵՐ՝ ԴԷՊԻ ԼԵՀԱՍՏԱՆ

Լեհաստանի անհամեմատ զօրացման եւ ընդարձակման պայմաններուն տակ չորջակայ երկիրներ ու իշխանութիւններ Վլատիսլաւ Բ.ի ազդեցութեան սկսան ենթարկուիլ. բան մը, որ նպաստեց առեւտրական կապերու ծաւալման, որուն չնորհիւ ալ Հայեր Մոլդաւիայէն ու այլ չրջաններէ գացին ու հաստատուեցան Լեհաստանի սահմաններէն ներս:

Վլատիսլաւ Բ. սկզբնական տարիներուն օտար նկատուելով՝ միշտ կ'աշխատէր թագուհիին նեցուկը ապահովել. եաուիկա թագուհին հովանաւորեց կրօնական ու կրթական հաստատութիւններն ու արուեստները եւ Լիտուանացիներուն համար գարոց բացաւ Փրակայի մէջ, Քրաքովի համալսարանը բարեկարգեց եւ գայն Փարիզի համալսարանին հիմամբ կազմակերպեց, որուն չնորհիւ անիկա լեհական մշակոյթի կեդրոն դարձաւ (թագուհիին մահէն ետք Եակելլոնեան համալսարան կոչուեցաւ). Եաուիկա մահացաւ 1399 Յուլիս 17–ին, Քրաքովի մէջ. ան զաւակ չունէր եւ վախճալաւ մնաց Լեհաստանի միակ գեկավարը:

Վլատիսլաւ Բ.ի զարմիկը՝ Վիթոթաս, թաթարները հարուածելու եւ Մոսկուան չէզոքացնելու համար Սամոկիթիայի դըքսութիւնը եւ Քուրլանտը 1398–ին Տեւտոնեան միաբանութեան չանձնեց: Թաթարները 1399–ին մեծ ուժերով չարձակեցան եւ Վորսքլա գետի ափին մղուած արիւնահեղ ճակատամարտին չախչախեցին Վիթոթասի բանակը: Վլատիսլաւի համար ասիկա կրկնակի չաղթանակ էր. թաթարները տկարացան եւ Վիթոթասի նպատակը՝ աւելի հզօր Լիտուանիոյ տիրակալը ըլլալու, վերջ գտաւ:

Վիթոթաս այնուհետեւ Տեւտոնեան միաբանութեան հետ համաձայնելով՝ չարձակեցաւ Լեհաստանի վրայ, բայց Վիլնիուսի 1401–ի դաչինքով հաչտութիւն դոյացաւ. Վլատիսլաւ Բ. Վիթոթասը Լիտուանիոյ կառավարիչ եւ չետագային ալ մեծ դուքս հռչակեց:

Վլատիսլաւի գերիչանութեան ամրապնդումը՝ Լեհաստանի եւ Լիտուանիոյ մէջ, մեծապէս նպաստեց հայ գաղութի զարգացման, առեւտրական վաչերու աչխուժացման եւ Մոլդաւիոյ հետ կապերուն պատճառով:

Այսպէսով, ԺԴ. դարու առաջին տարիներուն Լեհաստանի եւ չրջակայ առեւտրական կեդրոններուն միջեւ կապը աչխուժացաւ. արդէն Ղրիմի վրայ՝ Կաֆայի մէջ, Դանուբի տելթային վրայ՝ Զիլիայի մէջ եւ Տնիեսթըրի տելթային վրայ՝ Աքքերմանի մէջ հայ վաճառականները աչխուժ գործունէութիւն ունէին եւ մըցակցութեան մէջ էին յոյն եւ հրեայ վաճառականներուն հետ: Ղրիմի ու Մոլդաքէն առաջ լեռն էր որ պոռթկաց, – այն որ «մաքի» կը կոչուի, փոխ առնելով Գորսիքայէն:

«Լեռնե՛ր, սէգ լեռնե՛ր» Հոթ Սավուայի եւ Իզէրի, Իոնի եւ Ռոտէզի, անդնդախոր ձորերով եւ անմատչելի բարձունքներով, ինչպէս մեր հայրենի աչխարհին մէջ: (Ողջո՛յն ձեզ, Սասուն կամ Զէյթուն կամ Սիւնիք): Վերքո՛ր: Թաւուտք: Մացառուտք: Անտառ ամեհի եւ անթափանց:

Լեռներ, ուր, ինչպէս ամբողջ Եւրոպայի տարածութեան վրայ, բոլոր ապըստամբ երկիրներուն մէջ, ազատութեան կանչերը կ'ուռէին, կ'աճէին, կ'արձագանգէին սահմանէ սահման: Ուր, փոխան ամենակալ այլ անկար Աստուծոյ մը, օդանաւերն ու անկարգելներն էին որ երկիր կ'իջնէին, ահեղ եւ արդիական սպառազինութիւններով: (Մեր հայրերուն Աստուածը ո՛չ օդանաւ նստիլ գիտէր, ո՛չ ալ անկարգել):

Fluctuat nec mergitur: *Միայն Սէնի՛ վրայ:*

Նոյն գաղտնիքը չունի՞ն մեր գետերն ալ, – Արա՛քս, Եփրատ, Արածանի...

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

1944

(*) Ալիբիները կը գարնեն, բայց ճաւը չընկղմիր. կը տատանի, բայց չընկղմիր: Փարիզ բաղաբին խորհրդանշանը:

ւիոյ Հայերը, իրենց կարգին, կարեւոր կապ գործան Լեհաստանի եւ շրջակայ երկիրներուն միջեւ առեւտուրին մէջ:

Մոլդաւիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ յարաբերութիւնները բարեկամական դառնալով՝ մոլդաւացի իշխաններէն շատեր Լեհաստանի ազդեցութեան ենթարկուեցան. անոնցմէ շատեր տակաւին 1386-էն սկսեալ արդէն լեհական արքունիքին աւատական երդումներ ընելով իրաւունքներ ստացած էին. այս ժամանակներէն սկսեալ անոնցմէ ոմանք լեհ եւ լիտուանացի աղնուականներու հետ խնամիական կապեր հաստատեցին:

Այսպէսով, Մոլդաւիոյ եւ Լեհաստանի ու Արեւելքի միջեւ՝ Մոլդաւիոյ միջոցով առեւտրական յարաբերութիւնները զարգացան Մոլդաւիոյ Միրչա եւ Ալեքսանտր Բարի վոյվոտները իրենց կարգին Լվովի հայ ու գերմանացի վաճառականներուն չնորհագիրներ ստորագրեցին: Առեւտրական այս կապերուն չնորհիւ Մոլդաւիայէն ու Մերձաւոր Արեւելքէն հայ առեւտրականներ գացին եւ Լվովի մէջ բնակութիւն հաստատեցին:

Նոյն ժամանակ Վլատիսլաւ Բ. Թագաւոր 1402-ին հայ առեւտրականներուն իրաւունք չնորհեց մասնակցելու ներքին առեւտուրին՝ ամբողջ Կալիցիոյ, Լիտուանիոյ ու լեհական հողերուն վրայ:

Ալեքսանտր Ա. Բարի վոյվոտ Մոլդաւիոյ առեւտուրը քաջալերելու նպատակով վաճառականները մաքսատուներու չարաչահութիւններուն դէմ պաշտպանեց եւ առեւտրականներու գործունէութեան վերաբերեալ 1408-ին յատուկ հրովարտակ հրապարակեց: Այսպէսով, Մոլդաւիոյ վաճառականութիւնը ծաղկեցաւ Լեհաստանի եւ շրջակայ երկիրներուն հետ: Ջեռնովիցկեն Սուչաւա, Սիրէթ, մինչեւ Թրանսիլվանիա եւ աւելի հեռուները հայ առեւտրականները աշխուժացուցին իրենց գործունէութիւնը. անոնք արեւելեան լուկայէն այս ճամբաներով Լեհաստան կը բերէին մետաքս, խունկ, կիտրոն, համեմներ, ձի, ճուկ, իսկ Մոլդաւիայէն՝ գինի եւ եզ:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ազդակ»

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ
ԵՒ
ՎԵՐԱԾՈՒՄՆԵՐ

Ա. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Վաղանս

ՋԼՌԵԼՈՒ ՀՐԱՒԷՐ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Հայ եւ Գերմանացի Ուխտատրներ
Շիրակ Հիւրանոց, Երեւան
Հայաստանի Հանրապետութիւն

Ուղղեալ Դաշնակցային
Գերմանիոյ Խորհրդարանին
ի ձեռին Խորհրդարանի նախագահ
Վոլֆկանկ Թիէրզէ, Պէրլին

Նիւթ. – Հայ ժողովուրդի 1915-ի ջարդերուն մասին յայտարարութիւն

Երեւան, 2001, Հոկտեմբեր 2

Ցարգսրժան Պրն. Նախագահ,
Ցարդելի Տիկնայք եւ պարոնայք,

Շուրջ 30 Գերմանացի եւ Գերմանիոյ մէջ ապրող 20 Հայերէ բաղկացեալ խումբով մը Սեպտեմբեր 18-էն մինչեւ Հոկտեմբեր 2, Հայաստանի մէջ մասնակցեցանք Քրիստոնէութեան Հայաստանի մէջ պետական կրօնք հռչակման (301 – 2001) առթիւ կազմակերպուած հանդիսութիւններուն:

Սեպտեմբեր 21-ին Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադրման 10-րդ տարեդարձին, 1915-ի ցեղասպանութեան յիշատակին համար Երեւանի մէջ կառուցուած յուշարձանին մէջ կազմակերպուած հոգեհանգստեան պաշտօնին մասնակցեցանք, ինչ որ մեզի համար ապրում մը եղաւ: Նոյն հանդիսութեան Սեպտեմբեր 26-ին մասնակցեցաւ նաեւ Հռոմի Պապը՝ Յովհաննէս Պօղոս Բ., որ այդ օրերուն երկրի պետական հիւրն էր:

Հոն գանուող վիճակարանին մէջ ցեղասպանութեան յիշողութեան ակնարկող սարսափազդու նկարներ տեսանք, որոնց մէջն էին սպաննուած մարդոց, առեւանգուած կիներու եւ անօթութենէ ու ծարաւէն տառապող երախաներու նկարները: Մենք այցելեցինք նաեւ Սարդարապատի այն յուշարձանը, որ կանգնած էր հայ – թրքական պատերազմին եւ առաջին հայկական հանրապետութեան հիմնումին ի յիշատակ: Վերջապէս մենք եղանք նաեւ Մուսա Լերան յուշատօնին, որ ամէն տարի կը կազմակերպուի ի յիշատակ «Մուսա Լերան 40 օրերուն» երբ 1915-ին դիմադրական պատերազմ մղուեցաւ եւ դրական ելք մը ունեցաւ: Մեզ խորապէս տպաւորեցին Հայերու երկարամեայ տառապանքը, իրենց պիմադրելու ուժը, ապրելու կամքը եւ այսօրուան հայ երիտասարդութեան ապրելու տենչը:

1915-ի դէպքերուն մէջ խորանալով, խօսակցութիւններով եւ այս մասին յատնի գրականութեան տեղեակ ըլլալով, մեզի աւելի յստակ դարձաւ վերոյիշեալ դէպքերու մէջ գերմանական մեղսակցութիւնը: Այս մեղսակցութիւնը, ի մէջ այլոց, կը կայանայ թրքական բանակի պատրաստութեան, զէնք տալու՝ թուրք ոճրագործներուն պիտնալով հանդերձ, որ անոնք Հայերու դէմ պիտի գործածուին, պետական հովանաւորութեամբ թերթերու մէջ լոյս տեսած հակահայկական յօդուածներուն եւ հանրութեան առջեւ այս ոճրագործութիւնը ծածկելուն մէջ:

Գերմանիոյ հակահայ այս կեցուածքը այսօր փաստաթուղթերով ապացուցուած, տեղ գտած է Արտաքին Գործոց Նախարարութեան թղթածրարներուն մէջ, որոնք ապահովուած են պատուելի Եոհաննէս Լէփսիուսի՝ 1914 – 1918 թուականներուն, ինչպէս նաեւ առողջապահական կազմի գինուոր Արմին Թ. Վէկնէրի կողմէ:

Այս վաստաթուղթերուն հիման վրայ կը ներկայացնենք Ձեզի խնդրանքը՝ Գերմանիոյ Հանրապետութեան յարգարժան ներկայացուցիչներուդ՝ Տիկնայք եւ Պարոնայք, որ 86 տարիներ ետք, 1700-ամեակի հանդիսութիւններուն եւ հայկական հանրապետութեան հիմնումի 10-րդ տարեդարձին առիթով հանրութեան առջեւ քաջաբար յայտարարութիւններ կատարելու 1915-ի դէպքերուն մասին: Մեր կարծիքով, ան պէտք է պարունակէ ցեղասպանութիւն բառը, գործուած՝ Հայերու դէմ, խոստովանութիւն՝ գերմանական պատասխանատուութեան մասին այս ոճրագործութիւններու մէջ եւ ներողութեան խնդրանք՝ հայ ժողովուրդէն: 1987-ին Եւրոպական Խորհրդարանը ու յետոյ բազմաթիւ եւրոպական երկիրներ 1915-ի դէպքերու մասին յստակ յայտարարութիւններ կատարելէ ետք, կը սպասենք, որ մեր երկրին քաղաքական ներկայացուցիչները եւս, Թուրքիոյ այդ ժամանակուան պատահարներուն աչքոյժ մասնակցութիւն բերուած ըլլալու մասին տակաւին երկար ժամանակ յոռետիս չպահեն: 1939 Օգոստոս 22-ին Հիթլէրի՝ «Այսօր ով կը խօսի Հայոց բնաջնջումին մասին» խօսքերը պէտք չէ որ 62 տարիներ ետք իրաւունք ստանան:

Կը խնդրենք, որ քաղաքական ներկայացուցիչներու լռութիւնը 2001-ին եւս չշարունակուի 1915-ի պատասխանատուներու հրապարակային լռութեան պէս, թեկուզ անդիտակցաբար, անտարբերութեան պատճառով կամ ալ այն սխալ կարծիքով որպէս դիւրութիւն, տնտեսականի, ինքնապաշտպանական կամ քաղաքական շահերու: Ունեցէք քաջութիւնը Հայերու բնաջնջման մէջ գերմանական պատասխանատուութիւնը յայտարարելու. ատոր չնորհիւ 1,5 միլիոն զոհերը 86 տարի ետք մարդկային իրենց արժանապատուութեան գոնէ մէկ մասին արժանանան, մեզի՝ Գերմանացիներուս բաժին ինկած այդ մասը գոնէ մենք հատուցանենք:

Ցանուն Հայ – գերմանացի
ուխտատուրներու խումբին՝
Սերովբէ Վրդ. Իսախանեան, Պէրլին
Ներկայացուցիչ՝
Գերմանահայոց Թեմի Առաջնորդութեան

Տոքթ. Հանս Կէօրկ Լինք, Քէօլն
Քէօլն քաղաքի
Աւետարանական Եկեղեցւոյ
Էքիւմէնիք հարցերու
պատասխանատու Հոգեւորական

Մոնսէնյէօր Վիլմ Սանտէրս, Համպուրկ
Համպուրկի Արքեպիսկոպոսարանի
Էքիւմէնիք հարցերու պատասխանատու

Ց.Գ. – Կը խնդրենք, որ սոյն գրութիւնը փոխանցէք նաեւ բոլոր երեսփոխաններուն, որպէսզի այս տարի իսկ Դաշնակցային Գերմանիոյ Խորհրդարանի օրակարգին նիւթ ըլլայ:

Մեր կողմէ ուղարկուած հետեւեալներուն.

Տոքթ. Եոհաննէս Ռաու, Պէրլին,
Գերմանիոյ Դաշնակցային
Հանրապետութեան Նախագահ,

Եւրոպական Խորհրդարանի
Նախագահուհիին՝ Սթրազպուրգ –
Ֆրանսա,

Գարեգին Արք. Պեքճեան՝
Գերմանահայոց Թեմի Առաջնորդ,

Փրոֆ. Տոքթոր Ալասթաիր Քալիս,
Միւնսթէր Վեսթֆալըն, Գերմանիոյ
Ուղղափառաց Ցանճնախոմբի նախագահ.

Տոքթ. Վալթէր Եպիսկոպոս Քլայպէր,
Ֆրանքֆուրթ – Մայն, Գերմանիոյ
Քրիստոնեայ Եկեղեցիներու աշխատանքի
Յանճնախոմբի տեղապահ,

Փրէզէս Մանֆրէտ Քոք, Գերմանիոյ
Աւետարանական Եկեղեցւոյ
Խորհուրդի տեղապահ,

Փրոֆ. Տոքթ. Տոքթ.
Քարլ Քարտինալ Լէհման, Մայնց,
Գերմանիոյ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ
Եպիսկոպոսաց Խորհուրդի Նախագահ:

ԹԻ 17 ԹԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

– Իսկ ինչպէ՞ս պիտի ապացուցանես, որ Շէրլիֆ փաշայի հետ յարաբերութիւն չես ունեցած:

– Կարծեմ, ըստ օրինի, ամբաստանողին պարտականութիւնն է իր ամբաստանութիւնը հաստատել եւ ո՛չ թէ ամբաստանեալին՝ ինքզինք արդարացնել, – պատասխանեց Թօչիկեան, որ հետզհետէ կը քաջալերուէր հարցաքննութեան առած ուղղութենէն:

– Քաղաքական այսպիսի ծանրակչիռ խնդիրներու մէջ տարբեր կերպով կը վարուինք, – պատասխանեց Րէչատ պէյ, – եւ պարզ կասկած մը բաւական է զըլխուղ մեծ փորձանք մը բերելու, ուստի լաւագոյն է, որ դուն ինքզինքդ արդարացընելու աշխատիս:

– Բայց ինչպէ՞ս ապացուցանեմ:

– Ամէն բան խոստովանելով, նոյնիսկ եթէ յանցապարտ արարքներու մէջ գըտնուած ես, պէտք է անմիջապէս ճշմարտութիւնը խօսիս եւ կրնաս վստահ ըլլալ, որ այդ կերպով միայն կարելի է ազատիլ:

– Խոստովանելու բան մը չունիմ:

– Այն ատեն պիտի ստիպուինք մեր քննութիւնը առաջ տանիլ, – եզրակացուց Րէչատ պէյ:

Ցետոյ մէկ քանի անկարեւոր հարցումներ եւս ուղղելէ ետքը իր հարցաքննութիւնը աւարտեց, եւ երիտասարդ խմբագիրը կրկին վերադարձուցին իր խցիկը:

Բայց Թօչիկեան այս անգամ կազդուրուած վերադարձաւ իր բանտը:

Րէչատ պէյի վարմունքին մէջ, ինչպէս ըսինք, բարեացակամութիւն մը նշմարած էր: Սակէ զատ հարցաքննութիւնը յաջողած էր, եւ իրեն այնպէս կը թուէր, թէ իր տուած պատասխանները համոզած էին հարցաքննիչը:

«Կ'երեւայ, որ համոզում գոյացուցած են իմ անմեղութեանս մասին, – կը մտածէր, – եւ պարզ ձեւակերպութեան համար միս տակաւին կը պահեն կոր...»:

Իր քըմբռ սխասիլ բաժնին մէջ մնալն ալ բարեբախտ նշան մը կը նկատէր: Եթէ զինքը իրապէս յանցաւոր դատէին՝ պէտք էր որ պատերազմական ատեան ղրկէին:

Բոլոր այս մտածումները զինքը սրտապնդեցին ու հանդարտեցուցին:

Ջերբակալուելէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով՝ հանգիստ քունով քնացաւ: Իրեն այնպէս կը թուէր, թէ վերջին դիւերն էր, որ կ'անցընէր այդ դժնդակ բանտին մէջ:

Առտուն դուարթ տրամադրութեան ներքեւ արթնցաւ եւ սպասեց: Վայրկեանէ վայրկեան կը կարծէր, թէ դուռը պիտի բացուէր եւ կարճ գործողութենէ մը ետք զինքը ազատ պիտի թողուին:

Ամէն անգամ, որ դուրսը ոտնաձայն մը կը լսէր, սրտատրոփ ուրախութիւն մը կը զգար եւ կը յուսար տեսնել վրկարար հրեշտակը, որ ոստիկանի մը կերպարանքով պիտի երեւնար:

Երկար սպասումէ մը ետքը արդարեւ բանտին դուռը բացուեցաւ, եւ ոստիկանը մը ներս մտաւ:

«Վերջապէ՛ս», – խորհեցաւ ինքնին հրիտասարդ խմբագիրը, որ բոլորովին իր լաւատես երազներուն անճնտուր եղած էր:

Բայց յանկարծ դէմքը մթագնեցաւ, եւ յուսահատութիւնը պատեց իր ճակատը:

Ոստիկանը իր ձեռքին մէջ բռնած էր քէլէփճէ մը:

– Երկնցո՛ւր ձեռքերդ, – ըսաւ դաժան ձայնով մը:

Թօչիկեան սարսռաց:

– Ի՞նչ կայ, – թոթովեց չուարած:

– Պիտի երթաս, – գոչեց ոստիկանը:

– Ո՞ւր...

– Պատերազմական ատեանը:

– Պատերազմական ատեա՞նը, – ըսաւ Թօչիկեան յուսակտուր, – բայց երէկ այդպիսի բան մը չըսաւ Րէչատ պէյ:

– Ձեմ գիտեր, թէ Րէչատ պէյ քեզի ի՞նչ ըսաւ, բայց ինծի հրաման ըրին, որ քեզ պատերազմական ատեան տանիմ... օն, ժամանակ չկորսնցնենք, ուրիշներ ալ կան, քեզի կը սպասեն կոր:

– Մէյ մը Րէչատ պէ՞յը չեմ կրնար տեսնել:

– Րէչատ պէյը դեռ չէ եկած, ասկէ զատ, ի՞նչ պիտի ընես. ինք հրաման ըրած է, որ քեզ տանինք, իրեն հետ տեսնուիլդ օգուտ մը չունի:

– Բայց այս քէլէփճէն ի՞նչ պիտի ըլլայ, ես ոճրագո՞րծ եմ:

– Հրամանը այսպէս է... ես առանձին չորս հոգի առանց քէլէփճէի չեմ կրնար տանիլ, երկնցո՛ւր ձեռքերդ:

Թօչիկեան ստիպուեցաւ համակերպիլ:

Իր ամբողջ գեղեցիկ երազները, այսպէս, ոստկալի մղձաւանջի մը կը փոխուէին:

Ինք կը սպասէր ազատ արձակուելու եւ ահա պատերազմական ատեանի բանտը կ'առաջնորդուէր:

Տրտում տխուր, ուրիշ մէկ քանի բանտարկեալներու հետ, որոնք իրեն պէս ձեռնակապներ կը կրէին, ճամբայ ելաւ երկու հրացանակիր ոստիկաններու հսկողութեամբ:

Երիտասարդ խմբագիրը ամօթահար կը քալէր՝ գաղտագողի նայուածքներ ուղղելով չուրջը:

Կը վախնար, որ իր այս վիճակին մէջ ծանօթի մը կը հանդիպի ճամբան:

«Գոնէ սա քէլէփճէները չղնէին», – կը խորհէր դառնութեամբ:

Բարեբախտաբար ճամբան չատ երկար չէր, եւ քառորդ ժամ ետքը կը մտնէին պատերազմական նախարարութեան ընդարձակ բակը:

Քիչ յետոյ խմբագիրը բանտարկուած էր պատերազմական ատեանի բանտը:

Բարեբախտաբար այս անգամ զինքը առանձին չբանտարկեցին:

Հաղիւ թէ մտած էր մեծ գովուշը, անմիջապէս չրջապատուեցաւ Հայերէ:

Ատոնք իրեն ծանօթ հնչակեաններ էին՝ Փարամազ, տոքթոր Պչնէ, Պօղոս Պօղոսեան, Վարազդատ, Գագիկ Օհանեան, Արծրունի, Աչիքպաչեան, Գըլըճեան, Գեղամ Վանիկեան եւ այլն. ամէնքն ալ մտանիչ Արշաւիրի զոհերը:

Թօչիկեանի ընկճուած վիճակը հակապատկեր մը կը կազմէր հնչակեաններու անհոգ, գրեթէ զուարթ վիճակին հետ:

Անոնք, ամիսներէ ի վեր բանտին մէջ, ընտելացած էին այս կեանքին, անկէ զատ, իրենցմէ չատեր, արդէն քանի՛ – քանի անգամներ ճաչակած էին թրքական բռնակալութեան հաճոյքները:

(Շար. 107)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Ծաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 25, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er

☎ 04 91 50 15 09

présente

"Welcome to Glendale"

Une comédie musicale,
d'expression arménienne,
imaginée sur la vie quotidienne
de nos compatriotes à Los Angeles

Musique, adaptation et mise en scène
NAREG DOURIAN

Avec l'un des comédiens les plus populaires d'Arménie :
RAPHAEL KOTANDJIAN
La jeune et talentueuse
KRISTIN HOVHANISSIAN
et
Le célèbre et hilarant
NAREG DOURIAN

Samedi 24 novembre à 20 heures 30

— P.A.F.: 60 F —

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

Super Loto

le Dimanche 2 décembre à 15 heures

au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado - 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

UN GROS LOT
et de nombreux lots de valeur

VENEZ NOMBREUX !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

INFORMATIONS ARTISTIQUES

BATEAU DAPHNE

le Dimanche 25 novembre à 18 heures

«Musique au siècle des Lumières»

Henri Alécian, violoncelle
Harumi Kinoshita, clavecin

Oeuvres de Marcello, Vivaldi, Bach, Marin Marais.

Concert-cocktail : 100 F — enfant 50F

réservations impératives: 01 30 36 18 88

Le Bateau «Daphné» est amarré quai Montebello, Pont de l'Archevêché, Notre-Dame, Paris 5e.
M° Maubert-Mutualité, St-Michel,
Parking : Lagrange.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՑԻՒ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց հաւատք եւ աւանդութիւն
Ճանճնախառնմբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
Հանդիպումներու ծիրին մէջ

կը հրաւիրէ

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ԵՒ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒՄ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

Ներածական չարքի Բ. Հանդիպման, որ տեղի կ'ունենայ
Ջորեբշաբթի, Դեկտեմբեր 5
ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

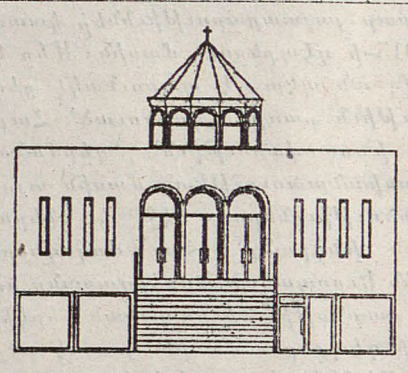
ՍԱՀԱՊ - ՄԵՍՐՈՊ
Մաշտոցեան Կեդրոնի Ազգրուեան Ջրթաչեան սրահին մէջ
339, ave du Prado — 13008 Marseille

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

Հանդիպում
ԳՐԻԳՈՐ ՊԼԻՏԵԱՆի հետ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
"CINQUANTE ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE"
(Ed. CNRS)
ԳՐՔԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30,
ժամը 20·30–ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

1700e ANNIVERSAIRE DE L'ARMENIE CHRETIENNE

3 Soirées d'évangélisation avec le pasteur GEORGES DABBO sur le thème

Vivre Jésus-Christ Aujourd'hui

le Jeudi 29 novembre à 20 heures 30
EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
8, rue du Groupe Manouchian, 94140 Alfortville

le Vendredi 30 novembre à 20 heures 30
et **le Samedi 1er décembre à 20 heures 30**
EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
28, ave Bourgain / 55, ave Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Animation vocale et musicale — Entrée libre —

FORUM

Dans le cadre de la 3e Conférence contre le Racisme, la Discrimination Raciale, la Xénophobie et l'Intolérence, qui s'est tenue récemment à Durban, Afrique du Sud, lors de laquelle le sujet épineux des réparations a été constamment abordé;

Dans un contexte d'antagonisme «politique» aux plus hauts niveaux de l'Etat Français où règne un climat nouveau d'intolérence intellectuelle entre les défenseurs du modèle républicain et l'idéologie multiculturaliste;

Le C.D.C.A. & le C.D.C.A. EUROPE organisent
un **FORUM INTERNATIONAL** sur le thème de

«La société française et la cause arménienne au XXIème siècle»

à la **Maison de la Chimie**
28, rue Saint Dominique, 75007 Paris
le Vendredi 14 décembre de 14h30 à 17h45,
le Samedi 15 décembre de 9h30 à 17h45,
et **le Dimanche 16 décembre de 9h30 à 16h15**

autour de deux grands thèmes :

IDENTITES PLURIELLES ET RECONNAISSANCE DE LA DIVERSITE CULTURELLE DANS L'ESPACE PUBLIC FRANCAIS

L'IMPUNITE FACE A LA RESPONSABILITE JURIDIQUE ET POLITIQUE DE L'ETAT TURC ACTUEL DANS LE GENOCIDE DES ARMENIENS

Ces deux thèmes, nouveaux fers de lance de la Cause Arménienne de France, suite à la reconnaissance du Génocide des Arméniens par l'Etat Français, seront développés par :

ANTIMO LUIGI FARRO,
professeur en Sociologie, Université de Rome «La Sapienza», Italie
MICHEL WIEVIORKA,
directeur du CADIS, Centre d'Analyse et d'Intervention Sociologique, Paris, France
ALFRED M. DE ZAYAS,
professeur en Droit International, Université DEPaul, Chicago, USA
GARO ARMENIAN,
responsable mondial du C.D.C.A., Washington D.C., USA

Renseignements au **04 78 49 42 97**
cdca_lyon@yahoo.fr — www.cdca.asso.fr

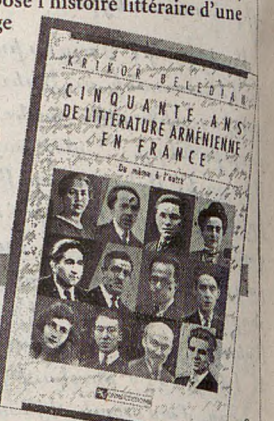
CNRS EDITIONS

KRIKOR BELEDIAN

CINQUANTE ANS DE LITTÉRATURE ARMÉNIENNE EN FRANCE

Du même à l'autre

A travers l'étude de la presse et des œuvres littéraires de la diaspora arménienne en France, Krikor Beledian propose l'histoire littéraire d'une communauté et engage une réflexion sur les problèmes soulevés par une littérature d'exil. Notices biographiques de plus de 50 poètes et romanciers. **Un ouvrage de référence**

15,5 x 24 - 512 p.
dont 16 p. d'illustrations.
br. 35,00 €
soit 229,58 FF

BON DE COMMANDE

à retourner à LA LIBRAIRIE de CNRS ÉDITIONS
151 bis, rue Saint-Jacques - 75005 Paris - Tél 01 53 10 05 05

NOM
PRÉNOM
ADRESSE
CODE . VILLE

COMMANDE !....!....! EXEMPLAIRES
DE CINQUANTE ANS DE LITTÉRATURE ARMÉNIENNE EN FRANCE
AU PRIX UNITAIRE DE 35,00 € (229,58 FF) soit
UN TOTAL DE !.....
CI-JOINT : ☐ UN CHÈQUE BANCAIRE ☐ UN CHÈQUE POSTAL

FRAIS DE PORT OFFERTS PAR L'ÉDITEUR CNRS EDITIONS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Thé-Dansant

La Section «ASTRIG» d'Arnouville organise un **THE-DANSANT le dimanche 25 novembre** à partir de 15 heures, à la salle Garvarentz (Espace Charles Aznavour, avenue Paul Vaillant-Couturier, 95400 Arnouville-les-Gonesse).

⁂

Section «NAIRI» de Beaumont

LOTO

Le Dimanche 2 décembre à 15 h :
LOTO ANNUEL
dans la Salle des Fêtes de l'Eglise Arménienne de Beaumont, 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.

⁂

SECTION D. MISSAKIAN de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour
du 28 décembre 2001 au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante pour le réveillon.

Date limite d'inscription : 30 Novembre

Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :
— **01. 42. 36. 33. 73** (la journée)
— **01. 46. 58. 03. 17** (le soir)

ԼՈՏՈ

Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէոլա Սաուսնի մասնաճիւղի տարեկան լոթօն կը կատարէ, Նոյեմբեր 25, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տունը
12-14, rue St-Bazile — 13001 Marseille

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23
VENDREDI
23 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·303 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·303

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՕՐՄԷՆՓՐԷՍ»,

(Նոյեմբեր 21/22)

ԻՆՆԷՄՈՑԻ ՏՆՕՐԻՆԸ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ ԵՒ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ԱՑՑԵԼԱԾ

Կ. Մայուրա Նոյեմբեր 21ին այցելած է եղեռնի զոհերուն յուշարձանը եւ ցեղասպանութեան թանգարանը: Ան ուանդուներ գործած կարգով ծառ մը տնկելէ ետք ըսած է. «Այս ծառը զոր տնկեցի, պարզապէս փոքր նշան մըն է որ մենք կ'ընդունինք ցեղասպանութեան փաստը· իսկ յուշամատեանին մէջ ստորագրած եմ թէ՛ անդրերկնով, թէ՛ մայրենի լեզուովս, ցաւակցելով ցեղասպանութեան զոհերուն»:

Նոյն օրը Մայուրա այցելած է Մատենադարանը ուր տնօրէնը Ս· Արեւշատեան իրեն ներկայացուցած է հայկական հնատպոյն մատեաններն ու մինիատիւրեան մանրանկարչութեան լաւագոյն նմոյշները: Ցոյց տալով ծաւալով հայկական ամենամեծ ձեռագիրը որ Մշոյ Ճառընտիրն է, անօրէնը պատմած է թէ ան 1915–ին ինչպէ՛ս փրկուած է երկու հայ գեղջկուհիներու կողմէ: Մայուրա մեծ տպաւորութիւններով ու գնահատական արտայայտութիւններով բաժնուած է Մատենադարանէն:

Այցերէն ետք ԻՒՆԷՄՈՑի տնօրէնը Մոնրէալի ասուլիս մը տուած է, արդիւնաւէտ եւ չատ օգտակար որակելով հայաստանեան իր երկօրեան: Անդրադառնալով նուիրատուներու խորհրդաժողովին որ տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ, ըսած է թէ նպատակն էր օգնել Հայաստանի մշակութային արժէքներուն պահպանման, քանի որ անոնց մեծ մասը հասմշխարհային նշանակութեան տէր է: Մայուրա յայտնած է թէ ԻՒՆԷՄՈՑի մօտ Հայաստանէն արձանագրուած են եօթը կոթողներ· էջմիածնի տաճարը, Գեղարդավանքը եւ Սանահինի վանքը:

Կազմակերպութիւնը որոշած է 2003–ին ալակերլ Հայաստանի կառավարութեան, նշելու Ա· Խաչատրեանի ծննդեան 100–ամեակը:

Հայաստան ԻՒՆԷՄՈՑի անդամ է 1992–էն ի վեր, տարեկան 15 հազար տոլար անդամավճարով: Կազմակերպութեան տարեկան պիւտճէն 270 միլիոն տոլար է:

*
**

ՑՈՒՐՏԸ ՁԱՄԲԱՆԵՐ ՓԱԿԱԾ

Առատ ձիւնին եւ բուքին պատճառով փակուած է Երեւան – Մեղրի ճամբան Սիսիան – Գորիս մօտ 5 քմ·նոց հատուածը: Դժուարանցանելի դարձած են նաեւ Ապարան – Արագած, Մարտունի – Վարդենիս, Աբովեան – Մարալիկ, Երեւան – Սեւան հատուածները:

*
**

Բ. ՈՒԼՈՒԲԱԲԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 21ին երեւանցիները վերջին հրաժեշտը տուած են բանաստեղծ, արձակագիր, պատմաբան փրոֆ· Բաղրատ Ուլուբաբեանին: Դագաղը դրուած է Գիտութեան ակադեմիային սրահը ուր ներկայ եղած են երեսփոխաններ, նախարարներ, պատմաբաններ, գրականութեան, արուեստի ոլորտի գէմքեր, դասախօսներ, ուսանողներ: Ծաղկեպսակներ ղրկուած են նախագահին, վարչապետին, ԼՂՀ նախագահին, Երեւանի համալսարանին, Գրողներու միութեան, Մշակոյթի նախարարութեան, կազմակերպութիւններու, անհատներու կողմէ:

Դամբանական մը խօսած է Գիտութեան ակադեմիային փոխ–նախագահ Վլ· Բարխուդարեան: Թաղումը կատարուած է Երեւանի Պանթէոնին մէջ ուր խօսք առած են ակադեմականներ, գրողներ: Կարգացուած են ցաւակցական հեռագիրներ:

*
**

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Ս· ԽԱՉ ՏԱՃԱՐԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԳ ԱՌԱԾ

Դաղրած է Մոսկուայի մէջ կառուցուող Ս· Խաչ տաճարին եւ հայկական կեդրոն–համալիրին շինութիւնը· պատճառը այն է որ նիւթականը տրամադրող «Լուսինէ» հաստատութիւնը դժուարութիւններ ունեցած է· կը կարծուի որ աշխատանքը երկու ամիսէն կը վերսկսի: Նախատեսուած է որ համալիրը ունենայ հայկական դպրոց, գեղարուեստական աշխատանոց, մշակոյթի կեդրոն, դահլիճ, կառատուն եւլն·:

*
**

ՑՈՒՇԱԳԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ ՄԻՋԵԻ

Նոյեմբեր 20–ին Կլէնտէյլի մէջ Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարարին եւ նահանգապետին կողմէ ստորագրուած է յուշագիր մը որուն նպատակն է առեւտրական եւ մշակոյթի կապերու առաւել ամրապնդումը: Ստորագրութեան ներկայ գտնուած են հայ եւ ամերիկացի բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, հայկական կազմակերպութիւններու եւ լրատուիներու ներկայացուցիչներ:

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՁԱԿԱՏԸ ԴԷՄ Է ՉԻՋՈՒՄԻ

ԱՄՆ–ու Բաքուի դեսպանը յայտարարած է որ Ռուսաստան – ԱՄՆ յարաբերութիւններուն ջերմացումը բարենպաստ պայմաններ կը ստեղծէ Ղարաբաղի կնճիռին լուծումին համար եւ կողմերը պէտք է այդ կարելիութիւնը օգտագործեն:

Ատոր հետ աղբիւրներ կ'արձագանդեն ժողովրդական ճակատի վոխ – նախագահ Ա· Ալիեւի յայտարարութիւններուն. ան ուզած է որ Ադրբեջան լինք նախաձեռնարկ ըլլայ կարգաւորումին, քանի որ մեծ ակրութիւնները կ'ուզեն բաժան – բաժան ընել Կովկասը: Ան Ադրբեջանին անհրաժեշտ նկատած է հզօր բանակ ունենալ, քանի որ «արդարացի է ան որ ուժեղ է»: Ան իր երկրին իշխանութիւններուն կոչ ըրած է ամէն դիջում մերժելու եւ փորձելու փոխել ուժի յարաբերութիւնները Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ, այն յոյսով որ այդ պարագային մեծ ակրութիւնները Հայաստանի վրայ իրենց ճնշումը կը ատատկացնեն:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա. ՓՂԱՆԻՄՏԱՆ

ՓՈՒՆՏՈՒՋի ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԸ ԻՐ ՁԱՆՁՆՈՒԻՆ ԿԸ ՅԱՆՁՆՈՒԻ՞Ն

ՍՈՎ ԵՒ ԿՈՒԻՆԵՐ ՔԱՊՈՒԼԻ ՄԷՋ

*Քապուլի մէջ եւ 20 քմ· հարաւ ներքին բախումներ ծայր տուած են եւ կացութիւնը չատ ծանր է, քանի իշխանութիւն չկայ, սով կը տիրէ եւ անմիջական ելք ալ չի տեսնուիր: Եթէ առաջին օրը, բնականէ՛ն իսկ, պատասխանատուները ազատութեան ձեռքբերումներու պատճառաւ որոշ զոհողութիւններ ընէին, ինչպէս կառավարութեան մը կազմութեան ատեն ընդունուած է «խորհրդարանական ուժերու համեմատական ներկայացուցչութեան» սկզբունքը, ամէն ինչ կրնար աւելի դիւրին ըլլալ: Ներկայ կառավարութիւնը, որ կը գլխաւորէ Ռապպանիի կուսակցութեան անդամ Ահմատ Շահ Մասուտի եղբայրը՝ Ահմատ Ուալի Մասուտ, ինքզինքը կը տեսնէ ամէն կողմէ շրջապատուած: Ան կը վերահսկէ միայն Քապուլի մէկ մասը, մինչդեռ Հեզպի Իսլամի ուժերը կը գտնուին քաղաքի հիւսիսային մասերը, իսկ Թալիպանները՝ հարաւային եւ արեւմտեան մասերը: Ամէն կողմ ալ ռմբակոծումներ կը տեղան, որոնք ամէնէն աւելի կը տուժեցնեն խաղաղ բնակչութիւնը: Ռապպանիի կառավարութիւնը կը մեղադրուի նաեւ ամերիկացի զինուորական խորհրդականներ ունենալու համար: Ան կը պնդէ որ ասոնք ներկայ են միայն հակաահաբեկչական գործողութիւններու համար

ԱՐՑԱԽԵԱՆ

«ԱՐԻՒՆՈՑ ՕՐԵՐ»-Ը

Մեր իրականութեան մէջ ուր եսակեդրոն չհախնդրութիւնը լեցուցած է մթնոլորտը, ամէն բացառութիւն ուրախութեան, հպարտութեան պատճառ կ'ըլլայ: Այդպէս է պարագան արտադաղթողներու յորձանքն ի վեր թիավարելով դժուար կեանքին կուրծք տուողներու, ապարանք ու պանդոկ կառուցողներու քով 5 – 6 ամսուան աշխատավարձի առնելիք ունենալով հանդերձ հանրային սպասարկութեան գործը չարունակողներու. նոյնն էր նաեւ պարագան զինուորական ծառայութենէն փրկուելու համար ամէն միջոցի դիմողներուն դէմ առանց կոչի, հրաւէրի ռազմադաշտ մեկնողներուն:

Այս վերջին խումբին կրկնակի պատկանող մըն է երեւանաբնակ բժիշկ մը՝ Արցախ Բունիաթեան. զինուորական ծառայութեան ալ, պատերազմի մասնակցութեան ալ տարիքը եռին ճգած մէկը, արդէն համալսարանական գաւկի տէր, որ պատերազմին առաջին օրէն գացած է տէր կանգնելու Մարտակերտի ճակատին իրեն վիճակած չերտին: Գացած է վիրաւորուելու, բուժելու վիրաւոր զինուորները եւ ոչ ոք կրնայ երեւակայել թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ: Այսքանով արդէն ան ղրկանի իր պարտքն ալ կատարած մէկն է, պատերազմի իրողութիւնն իսկ եսակեդրոն չհախնդրութեան առիթ դարձնողներու քով:

Կայ սակայն աւելին. Ա. Բունիաթեան ոչ միայն անկարելի պայմաններու մէջ, ցուրտին ու ձեխին, ադրբեջանական հրթիռներու ցանած կրակին տակ կեանք փրկելու լծուած մէկն է, նաեւ կատարած է ժամանակագիրի պարտականութիւնը. բան մը որ յաճախ կ'անտեսուի մեր իրականութեան մէջ: Մենք մեր հաւաքականութիւններով չատ անգամ կ'ապրինք «օրը չհոգ, օրը ուտող»ի մտայնութեամբ, առանց պահպանելու, փոխանցելու մտահոգութիւնը ունենալու: Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ ժամանակակից չրջանի գլխաւոր երկու անցքերը՝ Ղարաբաղեան չարժումն ու պատերազմը, պաշտօնական ժամանակագրութեան նիւթ եղա՞ծ են: Կա՞ն ատենագրութիւնները, փաստաթուղթերը ըստկրզնական հանդրուաններուն. ժողովներ, տրուած որոշումներ, վիճարկումի նիւթեր, եւլն.: Կամ կա՞յ լման արձանագրութիւնը պատերազմին փուլերուն, անոնց մասնակիցներուն ու բացականերուն: Վաղը, միւս օր, Ի. դարու վերջին տասնամեակին հայկական էջը ճանչնալու, հետազօտելու, մեկնաբանելու ձեռնարկող մը պիտի գտնէ՞ գոհացուցիչ առաղձ:

Այս կարգի հարցականներու դրական չօչափելի պատասխան են վիրաբոյժ Ա. Բունիաթեանի օրագրութեան էջերը. անոնք գրուած են պատերազմական նոյն պայմաններուն մէջ, հանդիսատի, քունի ակնթարթի չափ կարճ պահերէ կատարած «գողութիւններ»ու չնորհիւ: Ան մանրամասնօրէն նշած է օրական մինչեւ իսկ երկրորդական, երրորդական թուղթ անցքեր, անոնց մասնակից անձերը –գործակից, զինուոր, զինուորի հարազատներ, այցելուներ, եւլն.–, կեանքին ու մահուան, նուիրումին ու չահարկումին, հերոսականին ու վատութեան մչտատեւ մրցումի մէջ: Պատերազմական իրողութիւնը ամէնէն պարզ ձեւով, այլ ամենայն մերկ դիծերուն մէջ կը յայտնուի անոր օրագրային հում, թարմ, տրպաւորիչ էջերով: Անոնց ամէն մէկով կը տողանցեն տիպարները. անձնազոհը, դասալիքը, միամիտը, դաւադիրը, բո՛լորը: Անցքէ անցք գոյն կը փոխեն յղացքներն ալ. քաջը, քաջութիւնը, քաջագործութիւնը կը յայտնուին կարելի ու անկարելի տարբերակումներով:

Պատերազմ. «չկայ»ներու հարստութիւն. Ա. Բունիաթեանի պատերազմական յուշագրութիւններու Բ. հատորը(*) կ'ընդգրկէ 1992–93 ամեռը որ անկախութեան տասնամեակին ամէնէն սարսափելին եղաւ, յատկապէս ուժանիւթի ծանրածանր նեղութիւններով. եւ ոչ միայն Արցախի մէջ: Հատորին պատումները ծայր կ'առնեն Հայաստանէն ուր նոյեմբերեան խաւարն ու ցուրտը մտած են մինչեւ ծննդատուները. «Ցուրտ էր ծնընդատանը: Տներից էին բերում ելեկտրականի տաքացուցիչներ: Իւրաքանչիւր ծնընդաբերութիւն, բարդութիւններով թէ առանց, հարազատների համար հազարներ էր արժենում: Ծանր էին մեր մանկիկները աշխարհ գալիս եւ նրանց համար մեր պայմանները շատ էին սուղ, անհամեմատելի... Փորձութիւնները նրանց այցելում էին ներարգանդային կեանքում, իսկ ծնուելուց յետոյ արդէն անկարագրելի դժուար էր... բայց կեանքը շարունակւում էր... փոքրիկներն էլ պիտի կոփուէին: Նրանք մեծ անելիքներ ունէին: Այլ ճանապարհ չկար» կը գրէ ան, Ախովեանի մէջ Նոյեմբեր 27–ին ծնած աղջնակի մը առընչութեամբ: Բայց ռազմաճակատէն նոր վերադարձածի ակնարկով դժուար չէ նաեւ նչմարել թէ «Հայաստանում շատ է փոխուել իրավիճակը. քանկութիւն, ծաղկող ծայրայեղ ադեմատութիւն, որի վրայ բայլեղով հասակ է առնում ազգից կտրուած, դրամի պարկեշտից գլուխները կորցրած միլիոնատէրերի բանակը»: Այդ բանակին պատկանողները դրամի պարկերուն տուած ամբարտաւանութիւնը հասցուցած են օրհասական պատերազմին աղաղակներն ու դոռոմ–գոչոմը չլսելու, աւելին՝ անոնց տեղ հարսնիքի խրախճանքով յղփանալու աստիճանին. հարսնիք որ զղուելիին ամէնէն թանձր գոյներով կը ներկայանայ պատերազմի ժամանակագրին, անոր արձանագրել տալով. «Սեղանների ճոխութիւնը, խմիչքների բազմատեսականին, խորտիկները, ոչինչ չէր փոխուել. իսկ դրանք հիմա առասպելական գումարներ էին... Անճաշակ, ռաքիսային, գուցէ 20 տարի առաջ արդարացուած նուագը սիրտխառնոց էր առաջացնում: Ոչ մի հայրենասիրական երգ, ոչ մի յիշատակում Արցախի, նրա արդար պատերազմի մասին: Պարում էին անհոգ երիտասարդները, եւ ինչ՝ «շաբաշ»ը առաջուայ պէս չէին բռնում ձեռքերում, այլ 100–անոցների խրձերը թռուցիկների նման թափում էին յատակին եւ նրանց առաջացրած գորգի վրայ ինքնամոռաց պարում էին...»: Իսկ այդ տեսարանին առջեւ ինք ուտող–խմող–պարողներէն անջրպետ մը անդին՝ ձեխին մէջ դիւղն է, «վիրաւորների, շարուած դիակների հետ»:

Հակադրութեան այս պատկերին մէջ ո՞ւր գտեղել «Նախկին մարտակերտցի, Ֆրանսիայում երկար ժամանակ բնակուող յաղթանդամ, 70ին մօտ հայրիկը»: Ան մեծ ծախքեր ընելով գացած է հոգ չէ թէ գերուած իր հողը վերջին անգամ տեսնելու: «Ահա՛, ես երազած Մարտակերտը այս բլուրներից ներքեւ է գտնւում» կ'ըսեն իրեն ու ան երկար ատեն կը մնայ ակնարկը յառած այդ ուղղութեամբ, յագեցնելու համար հայրենաբաղձութիւնը:

Ֆրանսաբնակ այս հայրիկին զուգահեռին վրայ են «քարի, իր հողին, տանը կարօտ գիւղացի վիլէները», որ կը սպասէ իր գիւղին՝ Հաթերքին ազատագրումին, հոն վերադառնալու համար. նաեւ անոր բոլոր նմանները որոնք ծուարած ատաժամեայ պատսպարաններու մէջ, կը սպասեն իրենց հողին հետ ընդհատուած համակեցութեան վերահաստատումին: Մինչ այդ, պատերազմը իր օրէնքը կը պարտադրէ ու գերուած ժողովուրդ մը ամէն չունչին կը ճգնի գայն չրջանցել: Ստեփանակերտի փողոց մը. սեւ պաստառներու վրայ գրուած է. «Մհեր–25», «Սամուէլ–24»: Թարմ գոհերու նչումն է: «Վիշտ կար փողոցի տներում որ միշտ նորոգւում էր: Զոհւում էին տղաները որ կեանքը կանգ չառնէր, չխարանար, լիներ շարժում, հոդը ապրէր: ... Փողոցներում ցերեկը աշխուժութիւն էր: Կարօտած փողոցները յագեցում էին երեխաների ծիծաղով: Գործում էին դպրոցները...: Բոլորն իրենց ուսերին եղած կարողութիւնների չափ կրում էին ազատութեան բեռը, որի մէջ էր ամբարուած ներքանց փրկութիւնը: Մօտակայ գիւղերում ելեկտրական լոյսեր կային, համատարած սգոյ մոմեր...»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Առաջինը՝ «Արիւնոտ Օրեր. Մարտակերտ 92» (տե՛ս՝ «Ծառայ» 2001 Յունուար 9, 10)

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԳՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՈՑՆԸ ՑԱԻԵՐԺԱԿԱՆ Է

Իմաստուն ըլլալու պէտք չունինք պիտնալու համար որ երկրագունտը որքան բան կը կորնչնէր եթէ միայն սեւ ու ճերմակէ բաղկացած ըլլար: Միայն սեւ ու ճերմակ: Ո՛չ կապոյտը գոյութիւն ունենար երկնքին կամ ծովուն համար, ո՛չ կանանչը գոյութիւն ունենար մարգագետիններուն եւ ծառերուն համար, ո՛չ կարմիրը գոյութիւն ունենար մեխակներուն, վարդերուն կամ տանիքի մը կղմինտրներուն համար: Միայն սեւ ու ճերմակ: Նոյնիսկ գոյութիւն չունենայինսեւին ու ճերմակին միջեւ բոլոր նրբերանգները: Պիտի սիրէի՞նք այդ անգոյն աշխարհը:

Հաւանաբար պիտի սիրէինք եթէ անկէ առաջ քնաւ պզտիկար ունեցած չըլլայինք գունաւոր աշխարհի մը մասին: Ինչո՞ւ անհանգստանայինք, եթէ մեր կեանքին մէջ քնաւ պզտիկար չէինք ունեցած կապոյտին, կանանչին կամ կարմիրին մասին: Բայց այդպէս չէ պատահած: Մայր Բնութիւնը մարդուն առջեւ մէկ անգամէն եւ տակաւին առաջին վայրկեանէն փռեց իր հրաշագեղ հարիւրաւոր գոյները: Մարդը գիտէր թէ ի՞նչ է գոյնը, եւ պիտէր թէ որքա՜ն գեղեցիկ է գոյնը: Ուստի մարդուն համար աշխարհ յանկարծ ամբողջ իր գեղեցկութիւնը կը կորնչնէր, եթէ այդ հարիւրաւոր գոյները յանկարծ իրենց տեղը ձգէին միայն սեւին ու ճերմակին:

Օր մը աչքերը բանա՛լ եւ տեսնել թէ գոյները գացեր են, գոյները անհետացեր են: Աւիկա մեզի համար այլեւս միայն երեւակայան խաղ մըն է, մտքի մարզանք մըն է, որովհետեւ գիտենք թէ երբեք այդպիսի բան մը պիտի չպատահի, գոյները երբեք պիտի չմեկնին: Թերեւս նոր գոյն մը պիտի չստեղծուի, բայց մեզ չըրջապատող հարիւրաւոր գոյներուն մէկէն մէկ հատ իսկ պիտի չպակսի:

Կը զարմանամ որ ոեւէ չարժանկարիչ չէ մտածած գըլի առնել այդպիսի սէնարիօ մը եւ չէ զարձուցած ժապաւէն մը որուն հերոսները օր մը յանկարծ պիտի տեսնէին որ գոյները չանկարծ կորսուած են երկրագունտին վրայէն: Անդամ մը որ երեւակայես այդպիսի աշխարհ մը, անկէ վերջ կրնաս թափ տալ երեւակայութեանդ եւ յանգիլ ինչ ինչ հետեւութիւններու: Օրինակ, մարդոց մտածելակերպը կը փոխուի՞ գոյներու անհետացումին առջեւ, մարդոց հոգեբանութեան մէջ բան մը կը խախտի՞, մարդուն առողջութիւնը կը խանգարուի՞ գոյնի չգոյութեան հետեւանքով, մարդիկ իրեղէնները, աննդեղէնները, լմպելիները կրնա՞ն իրարու հետ չփոթել գոյնի բացակայութեան պատճառաւ:

Բայց պէտք չունինք վախնալու: Գոյները բնութեան յաւերժական ընկերներն են: Մնայուն են: Մեր գործածած իրեղէնները կրնան ժժգունիլ, գունատիլ, կրնան իրենց գոյնին առաջին թարմութիւնն ու փայլը կորսնցնել, բայց ատիկա գոյնին մահը չէ, իրեղէններուն մահն է: Գոյնը Մայր Բնութեան չտեմարանին մէջ կը սպասէ որպէսզի տրուի նոր իրեղէնի մը: Գոյնը յաւերժական է: Գոյնը տիրապետող է: Գոյնը չլացուցիչ է:

Բայց գոյնը մեծ թչնամի մը ունի: Աւիկա խաւարն է: Մթութիւնն է: Խաւարին մէջ գոյնը ամբողջ իր հմայքն ու տեսանելիութիւնը կը կորնչնէ: Գոյութիւն ունենալէ չէ դադրած, կայ, բայց չի տեսնուիր: Չի՛ տիրապետեր: Չի կատարեր իրեղէնները գունաւորելու իր պարտականութիւնը: Գոնէ արուեստական լոյսի մը կը կարօտի որպէսզի ինքզինքը մասամբ զգալի դարձնէ:

Տարիներ առաջ Տիթրոյիթ գացած էի եւ մեր բարեկամները միս դէպի պանդոկ կ'առաջնորդէին: Միջոց մը ըսին. Զախ կողմը մեր Հայոց Եկեղեցին կայ: Նայեցայ: Մութին մէջ տեսայ չէնքին ուրուագիծը: Բայց այդքան: Անցանք գացինք առջեւէն:

Յաջորդ օր, կէսօրուան ժամերուն դարձեալ անցայ հոնկէ: Դարձեալ նայեցայ եկեղեցիին: Բայց չուարեցայ: Եկեղեցիին գմբէթը ոսկեզօծ էր: Ոսկիի նման կը փայլէր չքեղօրէն: Հոյակապ էր: Եւ մտածեցի որ ոսկին իսկ մութին մէջ չի փայլիր:

Միայն ոսկի՞ն: Ո՛չ մէկ գոյն կը փայլի, կը նչմարուի մութին մէջ: Աչխարհի բոլոր գոյները կը սպասեն որ մութը փարատի, արեգակը ծագի, երկինքը լուսաւորուի, որպէսզի իրենք ալ յարութիւն առնեն, կամ վերահաստատեն իրենց տիրապետութիւնը բնութեան մայր հողին վրայ:

Ասիկա մեզ կը հրաւիրէ մտածելու որ խաւարը գոյներուն ոխերիմ թչնամին է: Ասիկա կրնայ մեզ հրաւիրել մտածելու թէ խաւարը գոնէ քանի մը ժամ վրէժ կը լուծէ աչխարհի բոլոր գոյերէն: Խաւարը դժբախտ է եւ կ'ուզէ որ գոյներն ալ դժբախտանան իրեն պէս, անգոյն դառնան, սեւ դառնան:

Բայց ես երբեմն կը տարակուսիմ ալ: Կը հարցնեմ: Արդեօք կը սխալի՞նք: Արդեօք խաւարը գոյներուն թչնամին չէ: Արդեօք խաւարը, ընդհակառակը, գոյներուն բարեկա՞մն է: Արդեօք խաւարը պահ մը գոյները իր ծոցին մէջ կ'առնէ որպէսզի այդ հրաչալի գոյները գոնէ քանի մը ժամ հանգչի՞ն: Գոյները այդ քանի մը ժամերու ընթացքին կը քնանա՞ն, կը կազդուրուի՞ն, կը վերանորոգի՞ն իրենց թանձրութիւնն ու փայլը, որպէսզի առաւօտուն յայտնուին նոր թարմութեամբ ու կենսունակութեամբ:

Ո՛վ գիտէ:

Ր. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

«ՊԷՆ ԼԱՏԷՆԻ ԳԼԽԱՒՈՐ ԹԻՐԱԽԸ ՍԱՒՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻԱՆ Է»

ԿԸՍԷ Ռ. ՖԻՍՔ

Ռոպէր Ֆիսք այն ղէմքամիտ հրապարակագիրն է, որ անգլիական Ինտէփէնտընթ օրաթերթին մէջ, յօդուածներ կը տողարկէ որոնք կը տարբերին մեծ մասնագիտական ընթացիկ յանկերգներէն: Անոնցմէ մէկը կարելի է նկատել այն գրութիւնը որու արձագանգած էր «Գուրիէ Էնթէրնասիոնալ» Նոյեմբեր 15 / 21–ի իր թիւին մէջ: Ան, նախ դիտել կու տայ որ, ցարդ, Պէն Լատէն ոչ մէկ սխալ գործած է: Եթէ, իսկապէս ինք ծրագրած էր Ա.Մ.Ն.–ու Սեպտեմբեր 11–ի ոճրափորձերը – միշտ կը սպասենք այն խորտակիչ փաստերուն որոնց մասին մեղի խօսեցաւ Թոնի Պլէյրայն առեն վարչապետը կ'ընդմանուն իր ուղածին պէս: Նախագահ Պուշ վրէժ կը պռոայ եւ կը կատղեցնէ մահմետական աչխարհը Աֆղանիստանը ռմբակոծելով, այսինքն աչխարհի ամէնէն աղքատ խլամական երկիրը: Աւելի քան հազար մահմետականներ հարցաղնդուած են ամերիկեան ոստիկանութեան կողմէ եւ ոմանք բրտութեանց ենթարկուած են իրենց պզելափակման առեն: Միեցեալ – Նահանգները, անկարող՝ ռումբերով ծռնկի բերելու թալիպանները, կը գործակցին Հիւսիսի Զինակցութեան մարդասպաններուն եւ բռնաբարողերուն հետ:

Ճիշդ է որ, Զինակցութեան ամէնէն արիւնարբու պատերազմական զեկավարը, զօրավար Ռաչիտ Տոսթոմ, որ առաջին անգամ Ուաչինկթըն գացած էր 1996–ին, զրաւեց Մազար – է –Շարիֆը: Բայց, այս յաղթանակը բարկութիւն եւ վախ պիտի պատճառէ միլիոնաւոր պաշտօն (երկրին ամէնէն կարեւոր ցեղախումբ) Աֆղաններու, որոնք թալիպան չեն: Ու լրագրողը կը պատմէ փաքիստանցի լրագրող՝ Ահմետ Ռաչիտի եւ զօրավարին առաջին հանդիպումը: «Առաջին անգամ որ ամբոցը հասայ զօրավար Տոսթոմը տեսնելու համար, արեան հետքեր եւ մարդկային միսի կտորներ կային ցեխոտ բակին մէջ: Պահակները բացատրեցին որ ժամ մը առաջ Տոսթոմ պատժած էր գողութեամբ ամբաստանուած զինուոր մը: Մարդը կապած էին հրապարակի մը անիւներուն, որ չրջած էր բակին չուրջ, մարդը վերածելով քաչուած մսի Տոսթոմի աչքին առջեւ»: Թերեւս, Ամերիկայի հերոս, կ'ուեւլցնէ Ռ. Ֆիքս, բայց, ոչ այնպիսի անձ մը որ ամբոխներ ոտքի հանէ պէն Լատէնի դէմ: Եթէ կայ մէկը, որ վախ կրնար պատճառել թալիպաններուն, Մասուտն էր, բայց, սպանուեցաւ երկու արար ահաբեկիչներու կողմէ Նոյեմբեր 9–ին: Ապա, Ամ.Ն.–ու նախընտրածը՝ Ապտիլ

բոլոր գոյները կը սպասեն որ մութը փարատի, արեգակը ծագի, երկինքը լուսաւորուի, որպէսզի իրենք ալ յարութիւն առնեն, կամ վերահաստատեն իրենց տիրապետութիւնը բնութեան մայր հողին վրայ:

Ասիկա մեզ կը հրաւիրէ մտածելու որ խաւարը գոյներուն ոխերիմ թչնամին է: Ասիկա կրնայ մեզ հրաւիրել մտածելու թէ խաւարը գոնէ քանի մը ժամ վրէժ կը լուծէ աչխարհի բոլոր գոյերէն: Խաւարը դժբախտ է եւ կ'ուզէ որ գոյներն ալ դժբախտանան իրեն պէս, անգոյն դառնան, սեւ դառնան:

Բայց ես երբեմն կը տարակուսիմ ալ: Կը հարցնեմ: Արդեօք կը սխալի՞նք: Արդեօք խաւարը գոյներուն թչնամին չէ: Արդեօք խաւարը, ընդհակառակը, գոյներուն բարեկա՞մն է: Արդեօք խաւարը պահ մը գոյները իր ծոցին մէջ կ'առնէ որպէսզի այդ հրաչալի գոյները գոնէ քանի մը ժամ հանգչի՞ն: Գոյները այդ քանի մը ժամերու ընթացքին կը քնանա՞ն, կը կազդուրուի՞ն, կը վերանորոգի՞ն իրենց թանձրութիւնն ու փայլը, որպէսզի առաւօտուն յայտնուին նոր թարմութեամբ ու կենսունակութեամբ:

Ո՛վ գիտէ: *Ր. Հ.*

ԱԳԱՐԱԿԻ ՄԷՋ ՀՆԱՎԱՑՔ ՄԸ ՅԱՋՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Գիտութեան ակադեմիայի հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկի հնախոյզները Պ. Աւետիսեանի գլխավարութեամբ, երեք ամիսէ ի վեր պեղումներ կը կատարեն Ագարակի մէջ: Վերջերս, այդ պեղումներէն յայտնաբերուած են վաղ պրոնզէ շրջանի սրբատաններ: Անոնք տարածուած են 200 հեկտարի վրայ: Կան բազիններ, բացօթեայ տաճարներ: Ցեւտագայ շրջաններուն այդ տարածքները դարձած են բնակավայր: Ագարակ գիւղէն հիւսիս եւ հարաւ, մինչեւ Ոսկեհատ գիւղը հասնող տարածքը նոր տեղեկութիւն կը հաղորդէ Ք. ա. մինչեւ 3 – 4-րդ դարամեակներու պատկերացումներուն մասին: Պեղումներուն գլխավարին համաձայն, գտնուած հնութիւնները կարելի է համեմատել սումէրական, եգիպտական, չինական հրաշալիքներու հետ: Այդ քաղաք – տաճարէն հանուած են կմախքներ, արձանիկներ, խեցեղէն, աշխատանքի գործիքներ, պրոնզէ առարկաներ, Օպսոտոս կայսեր դրամներ: Հնավայրին ամբողջական հետազօտութեան համար տարիներու աշխատանք անհրաժեշտ կը նկատուի:

Նոյեմբեր 17-ին նախագահ Ռ. Քոչարեան Արագածոտնի մարզպետին եւ պաշտօնեայ այլ դէմքերու ընկերակցութեամբ այցելած է պեղումներու վայրը:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆԵՐՈՒ ՍԻՆՈԴՈՍ՝ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակի առիթով, Հոկտեմբեր 9-էն 17-ին Հռոմի մէջ կայացաւ հայ կաթողիկէ եպիսկոպոսներու սինոդոսը, նախագահութեամբ Ներսէս Պետրոս ԺԹ. Թարմունի կաթողիկոս – պատրիարքին եւ մասնակցութեամբ կաթողիկէ առաջնորդներու:

Սինոդոսին մասնակցողները քննարկեցին կարգ մը հարցեր եւ տուին համապատասխան որոշումները: Այս հարցերուն կարգին սինոդոսին մասնակցողները որոշեցին չարունակել 1915-ին նահատակուածներուն երանացման դատը: Այդ առընչութեամբ խնդրուեցաւ Ցովսէփ եպիսկոպոս Առնաուտեանէն՝ ամբողջացնել նախապէս իր պատրաստած ցանկը նահատակ Զմմառեան, Մխիթարեան, Թեմական հայրերու, Անարատ Յղութեան Միաբանութեան քոյրերու եւ աշխարհականներու: Ինչպէս նաեւ ընդհանրական նամակով մը կոչ ուղղուեցաւ հայ հաւատացեալներուն եւ հաստատութիւններուն, որ իրենց վկայութիւնները ու արխիւները դնեն երանացման դատի պատասխանատուներուն տրամադրութեան տակ: Ժողովականները կ'ուզէին Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակման 1700-ամեակին առիթով Ներսէս Շնորհալին հռչակել «Եկեղեցւոյ վարդապետ», սակայն այդ առընչութեամբ աշխատանքներուն անհաւարտ մնալուն պատճառով ժողովը Ներսէս Շնորհալիի դրութիւններու թարգմանութեան եւ այդ գծով տարուած աշխատանքի հետապնդման պատասխանատուութիւնը յանձնեց Ներսէս Արք. Տէր – Ներսէսեանի: Սինոդոսի մասնակցողները նաեւ իրենց ծրագիրներուն մէջ ունէին քրիստոնէական դաստիրքերու հրատարակութիւնը, եւ այս առնչութեամբ ալ քրիստոնէական յանձնախումբին նախապատրաստութիւնը յանձնեցին Ցովհաննէս Եպիսկոպոս Թէյրուզեանի: Աշխատանք պիտի տարուի պատշաճ դաստիրքեր ունենալու համար, եւ կաթողիկէ եկեղեցւոյ քրիստոնէական վիրքին հայերէն թարգմանութիւնը վերատեսութեան պիտի ենթարկուի:

Ժողովականները վերատեսութեան ենթարկեցին եկեղեցւոյ ծիսական հարցերը եւ պատարագը, խորհուրդներու մատակարարութիւնը եւ առանձնական ժամասացութիւնը: Մանուէլ Եպիսկոպոս Պաթմագեան յանձն առաւ այս աշխատանքները հետապնդել ու վերջնական ձեւ մը տալ անոնց՝ զանոնք պատշաճեցնելու համար ժամանակի պահանջներուն: Հայ կաթողիկէ սինոդոսը որոշեց իր երկրորդ համագումարը կայացնել Հայաստան, Ծաղկաձորի մէջ, 2002 Սեպտեմբեր 4-էն 7-ին, նիւթ ունենալով «Հայ կաթողիկէն երրորդ հազարամեակի սեմին»: Սինոդոսի մասնակցող հոգեւորականները փափաք յայտնեցին «Ասետիֆ» եւ «Մասիս» թերթերու հրատարակութիւնը քաջալերել, առաջինը՝ իբրեւ պատրիարքական պաշտօնաթերթ, իսկ երկրորդը՝ իբրեւ պատրիարքական թեմի թերթ: Ժողովականները նաեւ որոշում տուին համացանցին վրայ ունենալու կայքով՝ համայնքին լուրերն ու գործունէութիւնները միջազգային հանրութեան հասցնելու համար: Ժողովին ընթացքին քննարկուեցաւ նաեւ թեմական հարցեր:

ԳՈՂՈՒԹԻՆ ԳՈՂՈՒԹ

Ֆէրիգիւղի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 11-ին, տեղի ունեցած է մատաղօրհնութիւն, որու յաջորդած է Սիրոյ Սեղան մը, Շիրինօղլու սրահին մէջ: Պատարագած ու քարոզած է Մեսրոպ պատրիարք, բայց, չէ կրցած մասնակցիլ Սիրոյ Սեղանին, որ տեղի ունեցած է ջերմ մթնոլորտի մը մէջ: Ներս առնելով Թաղային Խորհուրդի ատենապետ՝ Էրոլ Սեհէրելտրըզը յայտարարած է որ որպէսզի գալրոցը կարենայ չարունակել իր առաքելութիւնը ժողովուրդի նիւթական օժանդակութեան կարիքն ունի: Յատնած է որ իւրաքանչիւր դասարանի մէջ կ'ուսանին 25 աշակերտներ, եւ ընդհանուր թիւը կը հասնի 260-ի: Այս տարեշրջանին 50% խնայողութիւն ապահովուած է, բայց եւ այնպէս պիւտճէի բաց կայ: Ներս առնելով, Պ. Նալպանտեան յայտնած է թէ ներկաները պէտք է լայն բանան իրենց քսակները: Մէկ ժամուան մէջ հաւաքուած էր ակնկալուած դրամին աւելի խակ: Գործադրուած է պեղարւեստական բաժին մը: Վերջաւորութեան Պ. Նալպանտեան անդրադարձած է այն պատուոյ հանդիսութիւններուն որոնք տեղի ունեցած էին Երեւան ի պատիւ պոլսահայ երեք գրադէտներու՝ Ռ. Հատտէճեան, Զ. Խրախունի եւ Վ. Շիկահեր իրենց 75-ամեակին առիթով:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵԿՄԱԼԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Նկարիչ Ց. Եկմալեան իր նկարները կը ցուցադրէ Espace ARTAIM-ի(*) մէջ, Դեկտեմբեր 5–12: Ամէն օր ժամը 15–19:

(*) 7, rue Liancourt, 75014 Paris

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԴ·

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

Արծրունի ժպտուն դէմքով մը հարցուց նորեկին.

– Ի՞նչ լուր, տեսնենք, արտաքին աշխարհէն:

– Այդ աշխարհին հետ յարաբերութիւններս խզած եմ արդէն երեք օրէ ի վեր, – պատասխանեց Թօչիկեան:

– Դուն վերջին անգամ դուրսէն հոս եկող մէկն ես, հետեւաբար քու լուրերդ միշտ նորութիւն են մեզ համար:

– Ձմարիտը՝ աղէկ բաներ չունիմ ձեզի հաղորդելիք... վացութիւնը չատ ծանրացած է, եւ խտութիւնները աւելցած Հայերուն դէմ, ասոր մէկ ապացոյցը ահասասիկ իմ ձերբակալութիւնս եւ բանտարկութիւնս է:

– Իրա՛ւ, ինչո՞ւ համար քեզ հոս բերին: Վահան Թօչիկեան մանրամասնօրէն պատմեց իր ձերբակալութեան պարագաները եւ կրած հարցաքննութիւնը:

– Մի՛ վախնար, – ըսաւ Արծրունի, – եղածը այնքա՛ն անճոռնի ամբաստանութիւն մըն է, եւ զրպարտութիւն ըլլալը այնքա՛ն յայտնի, որ կարելի չէ քեզ դատապարտել:

– Բայց այն տեղն ինչո՞ւ զիս հոս ղրկեցին:

– Որովհետեւ ուրիշ կերպ չէին կրնար ընել, ամբաստանութիւնը այնքա՛ն ծանր էր, որ առանց պատերազմական տեղանքի առջեւ ելլելու՝ չէիր կրնար ազատիլ: Բայց նորէն կը կրկնեմ, վախնալու բան մը չունիս, քու խնդիրդ չատ թեթեւ բան մըն է... մեր կացութիւնը չատ աւելի ծանր է, որովհետեւ մեզի դէմ որոշ եւ ապացուցուած փաստեր կան, թէեւ մէջերնիս կը գտնուին անձեր, որոնք բոլորովին անմեղ են, այսուհանդերձ մենք բնաւ յոյսը չենք կտրած, ընդհակառակը, մեծ յոյս ունինք, որ օձիքնիս պիտի ազատենք: Քեզի համար աշխատող մարդ չունի՞ս դուրսը:

– Անչուշտ ունիմ եւ կը յուսամ, որ պարապ չեն կեցած:

– Հոգ մի՛ ըներ ուրեմն, քանի մը օր հազիւ հիւր կը մնաս այստեղ:

Այս խօսքերը բաւական ազդեցին Թօչիկեանի վրայ, եւ դէմքը քիչ մը զուարթացաւ:

– Պատերազմէն ի՞նչ լուր, – հարցուց Արծրունի:

– Ամենակարեւոր իրողութիւնը այն է, որ Թշնամին սկսած է ամբակոծել Տարտանէլը, – ըսաւ Թօչիկեան, – օրուան մեծ դէպքն է այս, եւ կառավարութիւնը իրարանցումի մէջ է:

– Մենք ալ իմացանք եւ չատ ուրախացանք... երկու օրէ ի վեր կը խօսուի ատոր վրայ, դժբախտաբար որոշ բան մը չենք դիտեր, բանտապահները կգկտուր տեղեկութիւններ կու տան՝ բնականաբար իրողութիւնները խեղաթիւրելով... ուրեմն ճի՞շդ է այդ լուրը:

– Բնականաբար, ըսաւ Թօչիկեան, – թերթերը քանի մը օրէ ի վեր այս մասին պաշտօնական զեկոյցներ կը հրատարակեն... այս անգամ եղածը պարզ յոյս մը չէ, այլ լուրջ կռիւ մը Տարտանէլէն ներս մտնելու համար:

Ամէնքը ժողվուած էին երիտասարդ խմբագրին չուրջը եւ անյագօրէն մտիկ կ'ընէին:

– Ռմբակոծումին մանրամասնութիւնները դիտե՞ս, – հարցուց չուրջիններէն մին:

– Իմ գիտցածս երեք օր առաջուան դէպքերն են, – դիտել տուաւ Թօչիկեան...

– Հոգ չէ, մեզի համար միշտ նոր են:

– Անգլիական եւ Ֆրանսական մարտանաւերը ութը ժամ չարունակ ռմբակոծած են Տարտանէլի դուրսը եւ ասիական ներքը գտնուղ չորս ամրոցները: Թէեւ պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ, թէ ռմբակոծումը չատ քիչ վնաս տուած է, բայց լուր կայ, թէ ընդհակառակը, ամրոցները ստիպուած են իրենց վրակը դադրեցնել: Այդէն կառավարութեան ցոյց տուած իրարանցումն ալ կ'ապացուցանէ, թէ խընդիրը չատ լուրջ է:

– Ուրեմն կրնայ ըլլալ, որ Անգլիացիները եւ Ֆրանսացիները քիչ օրէն Պոլիս մտնեն:

– Այդն բան կարելի է:

– Այն ատեն ամէնքս մէկ կ'ազատինք բանտէն, – դոչեց հնչակեաններէն մէկը խնդալով:

– Բայց տեսնենք մեզի ոդջ կը թողո՞ւն, – պատասխանեց Փարամազ:

– Ինչո՞ւ պիտի չթողուն:

– Անոնք ներս չմտած, մեզի անդիի աշխարհ կը ղրկեն թուրքերը:

– Թող անոնք մտնեն, ու մենք ալ անդիի աշխարհը երթանք, – դոչեց հնչակեաններէն մին:

– Կ'ըսուի թէ, – չարունակեց Թօչիկեան, – կառավարութիւնը պատրաստութիւններ կը տեսնէ Պոլսէն մեկնելու, եթէ Տարտանէլի յարձակումը աւելի լուրջ հանգամանք մը ստանայ:

– Իրա՞ւ կ'ըսես, – դոչեցին մէկ քանիները ուրախութեամբ:

– Այո, – հաստատեց Թօչիկեան, – նոյն-իսկ յատկապէս խոշոր սնտուկներ պատրաստուած են, որպէսզի պաշտօնաթուղթերը Գոնիա փոխադրուին պէտք եղած ատեն, նոյնիսկ ուրիշ բան մըն ալ լսեցի:

– Ի՞նչ բան, – հարցուցին հետաքրքիր:

– Իբրեւ թէ Հայտար փաշայի կայարանը, չոգիի ներքեւ, պատրաստ կը սպասէ եղեր կառախումբ մը, որպէսզի պէտք եղած ժամանակ նախարարները եւ բոլոր բարձրաստիճան պաշտօնէութիւնը փոխադրէ Պոլսէն հեռու, վերջապէս քաղաքական կացութիւնը չատ ծանրակշիռ հանգամանք մը առած է, դժբախտաբար բոլոր ատոնք պատճառ կ'ըլլան կոր, որ կառավարութիւնը իր խստութիւնները աւելցնէ Հայերուն դէմ:

– Ատիկա կարեւորութիւն չունի, – դիտել տուաւ Արծրունի, – խնդիրը այն է, որ Թշնամիները կարենան ներս մտնել Տարտանէլէն ... հոս հասած օրերնին մենք արդէն ազատած կ'ըլլանք: Նոյնիսկ եթէ իրենք չուզեն մեզի թողուլ, մենք դուռները խորտակելով դուրս կ'ելլենք:

Այս խօսքերը ընդհանուր խանդավառութիւն յառաջ բերին հայ բանտարկեալներու վրայ, որոնց դէմքերը ուրախութեամբ կը ճառագայթէին:

Խօսակցութիւնը չարունակուեցաւ նոյն նիւթին վրայ· կը վիճաբանէին, թէ ո՞րքան հաւանականութիւն կար Տարտանէլէն անցնելու: Ամէնքը այն համոզումը ունէին, որ անիկա մեծ դժուարութիւն մը չէր ներկայացներ անգլեւֆրանսական միացեալ նաւատորմին համար: Ցետոյ սկսան հաշուել, թէ քանի օրէն նաւատորմը պիտի երեւար Պոլսոյ ջուրերուն մէջ, եւ այսպէս անցուցին մինչեւ իրիկուն:

Այդ ընկերական շրջանակին մէջ երիտասարդ խմբագիրը իր մտմտուքները մոռցաւ եւ հիմա չատ աւելի զուարթ էր, քան Քրամբ սիասիի բանտին առանձնութեան մէջ:

(Շար· 108)

(Շար· Ա· էջէն)

սպաննուած էին Ճալալապատ – Քապուլ ճամբուն վրայ:

*
**

Գոնէքթիքըթի մէկ փոքրիկ գիւղին մէջ, Օքֆորտ, 94 տարեկան կին մը մեռած է ածխախտէ, ինչ որ հինգի կը բարձրացնէ ածխախտէ մեռնողներու թիւը Միացեալ–Նահանգներու մէջ: Այս պարագան աւելի խորհրդաւոր կը թուի, քանի ենթական ոչ մէկ յարաբերութիւն ունեցած է թղթատարի կամ որեւէ գրասենեակի հետ: Առանձին կ'ապրէր ագարակի մը մէջ, դուրս կ'ելլէր հազուագիւտ պարագաներուն, եկեղեցի կամ վարսայարդարի երթալու համար:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԻՐԱՔԻ ՀԱՄԱՐ ՓԱՍՏ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Թուրքիոյ Ուաշինկթընի դեսպանը ԱՄՆ–ու պաշտպանութեան չրջանակի թերթին տրուած հարցազրոյցի մը պատասխանելով այն հարցումին թէ Թուրքիա ի'նչ դիրք կը բռնէ եթէ ահաբեկչութեան դէմ տարուած պատերազմը Իրաքն ալ ընդգրկէ, պատասխանած է. «կտրականապէս չենք նախընտրեր որ պատերազմը մեզի դրացի երկիր մը ընդգրկէ: Նման բան Միջին Արեւելքի խաղաղութեան հոլովոյթին վրայ ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենայ եւ շրջանին արդէն փափուկ հաւասարակշռութիւնը կը խախտէ: Սակայն, եթէ ԱՄՆ–ու դէմ Իրաքի գործած ահաբեկչական արարքներուն մասին անվիճելի փաստեր տրուին, Թուրքիա չի կրնար անտեսել զանոնք: Այդ պարագային իր դիրքը վերատեսութեան կ'ենթարկէ»:

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

25–ԷՆ 30 ՀԱԶԱՐ ՕՍՏԻԿԱՆՆԵՐ Նոյեմբեր 21–ին ցոյցեր ըրին Ֆրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ: Փարիզի մէջ, ասոնց թիւը 9000 էր եւ նոր ցոյց մըն ալ տեղի կ'ունենար յաջորդ օրը մայրաքաղաքին մէջ: Ոստիկաններուն այլեւս չեն հանդուրժեր եւ բուռն լոզունգներ ալ կը գործածեն պահանջելով Ներքին նախարարին հրաժարումը: Պահանջները բազմաթիւ են՝ աշխատավարձի յաւելում, 35 ժամերու կիրարկման անկարելիութիւն, ոստիկաններու անբաւարարութիւն եւ այլն, եւ այլն: Ցոյց ըրին նաեւ զինուորական ոստիկաններու կիները, քանի անոնք իրաւունք չունին ցոյցի:

ՊՈՒՇ Դեկտեմբեր 3–ին եւ 4–ին պիտի ընդունի Իսրայէլի վարչապետը՝ Շարոն: Նախապէս, ԱՄՆ–ու Արտաքին նախարարը յայտարարած էր որ ԱՄՆ կը փափաքի վերսկսիլ Մերճաւոր – Արեւելքի խաղաղութեան գործընթացը:

ԱՅՍՐՑՈՐԴԱՆԱՆԻ պաղեստինեան ինքնավար մէկ գիւղը մոնելով, իսրայէլցի 50 զինուորներու դունտ մը առեւանգած է երկու պաղեստինցիներ, որոնց դէմ կասկած կար որ «թշնամական գործունէութիւն» կը տանին: Միւս կողմէ, Իսրայէլ յեռաձգած է պաղեստինեան ձեռնին ինքնավար քաղաքին պարպումը, այն պատճառաբանութեամբ որ «անձնասպանական ոճրափորձերու ապառնալիք կայ»: Նոյեմբեր 22–ի առաւօտուն ալ, հրասայլով իսրայէլցիք պաղեստինցի 2 մանուկներ սպաննած են եւ զոլրոցի մըն ալ վնասած:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ թեկնածու է նախագահելու համար եւրոպական ապագայ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց հաւատք եւ աւանդութիւն
Ճանճախտումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիպումներու ծիրին մէջ

կը հրաւիրէ

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ
ԵՒ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒՄ
ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

ներածական չարքի Բ· հանդիպման,
որ տեղի կ'ունենայ
Շորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 5
ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ
Մշակութային Կեդրոնի Աթթունի
Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, ave du Prado — 13008 Marseille

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առիթով, հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ըստացած է հետեւեալ նուէրները.– Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր·, Իսի լէ Մուլինոյի Ս· Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր·, Առնուվիլ լէ Կոնէսթ Վարագայ Ս· Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր·, Շատիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն 500 Ֆր·, Միսաք Պարտադ, Լուսինէ Զքնաւր, Մուրատ Սարհոսեան, Էլմաս Աղլաեան, Կագաւ Նիոէնի, Տարաքճեան ընտանիք 100–ական Ֆր·:

(Շար·)

ժողովին, որու պաշտօնն է պատրաստել Եւրոպական Միութեան հիմնարկութեանց մէկ նոր բարեկործութիւնը: Էլիզէ իր համաձայնութիւնը տուած է այս թեկնածութեան համար: Այս մասին պիտի խօսուի նաեւ Նոյեմբեր 23–ին, Նանթի Ֆրանքեւպերման 78–րդ վեհաժողովին:

ՄԱԼԵԶԻՈՑ թագաւորը՝ Ապտիւլ Ազիզ Շահ մեռած է, Նոյեմբեր 21–ին, 75 տարեկանին: Մալեզիոյ 11–րդ արքան դարձած էր 1999 Սեպտեմբեր 23–ին: Յաջորդ թագաւորը կը նշանակուի մինչեւ չորս չաբաթ:

ՍԱՆԿԱԹԻ (Փա – տը – Գալէ) կարմիր Խաչի գաղթականային մէջ ծանր թախտներ տեղի ունեցած են, Նոյեմբեր 21–ին, աֆղան եւ քիւրտ գաղթականներու մէջեւ: Կարմիր Խաչը արտասուաբեր ճեռնոտումբեր գործածած է հանդարտութիւնը վերահաստատելու համար: Միջադէպը ծայր տուած է երբ Աֆղան մը ջուր խմած է ուղղակի ծորակէն եւ քիւրտ մը չէ հանդուրժած եւ վրան յարձակած: Հարիւր մեծ համեմատութիւններ առած է եւ ծեծուըտուք սկսած է 300 Աֆղաններու, 200 Քիւրտերու միջեւ:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
1700–ԱՄԵԱԿ

Կը խօսի՝ ՎԵՐ· ԺՈՐԺ ՏԱՊՊՕ

Նիւթ՝

ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԵՏ ԱՊՐԻԼ
ԱՅՍՕՐ

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 29, ժամը 20·30–ին
ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ
8, կրուպ Մաճուշեան փողոց, 94140 Ալֆորվիլ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30, ժամը 20·30–ին
եւ
Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը 20·30–ին
ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ
28, ավընիւ Պուրկէն – 55, ավընիւ վիքթոր Քրեսոն, 92130 Իսի–լէ–Մուլինօ
Գեղարուեստական յայտագիր՝
երգ եւ երաժշտութիւն

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

Noël pour les enfants
de la communauté
arménienne de Serbie

APPEL A VOS DONS

Ils ont besoin de chaussures
Ils ont besoin de vêtements
Ils ont besoin de matériel scolaire

Merci pour eux.

Envoyez vos chèques à la C.B.A.F. :
17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 01. 48. 24. 46. 57

Section «NAIRI» de Beaumont

LOTO

Le Dimanche 2 décembre à 15 h :
LOTO ANNUEL
dans la Salle des Fêtes de l'Eglise Arménienne de Beaumont, 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.

SECTION D. MISSAKIAN
de SEVRAN LIVRY

Après le succès remporté par le réveillon de l'an 2000, nous vous invitons à nous rejoindre à Bellefontaine pour fêter la nouvelle année.

Séjour
du 28 décembre 2001
au 2 janvier 2002

Un accueil familial et une ambiance arménienne vous seront réservés.
Dîner et soirée dansante
pour le réveillon.
Date limite d'inscription : 30 Novembre
Réservez au plus vite au numéros de téléphone suivants :
— 01. 42. 36. 33. 73 (la journée)
— 01. 46. 58. 03. 17 (le soir)

Séjour d'hiver pour les enfants

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour d'hiver à Bellefontaine (Jura) du16 au 23 février pour les enfants nés entre 1986 et 1994.

Renseignements et inscriptions :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. : 01. 48. 24. 46 57

Nombre de places limité.
Date limite d'inscription: 15 janvier

Voyage en car.

Recherche

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour d'hiver du 16 au 23 février à Bellefontaine (Jura)

- Animateurs diplômés BAFA ayant bon niveau de ski.
- Cuisinière.
- Aide Cuisiniers.

Ecrire à :
C.B.A.F. — Conseil d'Administration :
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Date limite de candidature:
15 décembre.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

301 - 2001

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՇԱՐՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՕՆ ՀԻՋԱԿՄԱՆ
1700–ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Salle «N. Fringhian»
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՂՑ
ԱՒԱԶԻՆ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 23

17·30–ին, Կրօնական Ընկերակցութեան Ներկայացուցչական Ժողովի Առաջնորդ՝ Գարեգին Գեղամ ԹՈՐՈՍԵԱՆ եւ վարչական Խորհուրդի Առաջնորդ՝ Գարեգին Ժաղ ԳՈՒՄՈՒՇԵԱՆ կ'ընդունին մասնակիցները

18·15–ին, Ողջոյնի խօսք՝ Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ
ԳԻՒՏ ՍՐԲԵՊ· ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ

1·– 18·30–ին, «Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ վարչական կառոյցին ներկայ վիճակը» (Հայերէն)
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔՈՐԵԱՆ
Ռոճ – Ալփի
Կաթողիկոսական
Պատուիրակի Փոխանորդ

19·45–ին՝ Ընդմիջում,

2·– 20·45–ին, «1700–ամեակի տօնակատարութեանց արարողութիւնները Հայաստանի մէջ» (տեսերիդներով) (Հայերէն)
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ· ՃԷՐԻՃԵԱՆԻ
Հարաւային Ֆրանսայի
Կաթողիկոսական
Պատուիրակի Փոխանորդ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 24

3·– 9·30–ին, «Հայ Եկեղեցին Խորհ· Միութեան մէջ, 1920–էն 1938 մարտիրոս մը՝ յուսոյ տէր» (Ֆրանսերէն)
ՍԱՀԱԿ ՍԲՐ· ՍՈՒԲԻԱՆԵԱՆ
Լիոնի «Ժան Մուլէն» համալսարանի դասախօս

4·– 11–ին, «Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութիւնը» (Հայերէն)
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Ալֆորվիլի
Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ

12·30–ին՝ Ընդմիջում,

5·– 14–ին, «Հայ Եկեղեցւոյ Պատարագը» (Հայերէն)
ՅՈՎՀ· ՍԲՐ· ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

6·– 15·30–ին, «Քրիստոնէութիւնն ի Հայաստան, առաքելական քարոզութիւն եւ պետական կրօն հռչակումը» (Հայերէն)
ԱԻԵՏԻՍ Ս.. ՔՀՆՑ· ՊԱԼԸԳԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Մայր Տաճարին

7·– 17–ին, «Աւետարանը՝ Խօսք եւ Ներշնչում» (Հայերէն)
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ· ԳԼՎԸԳԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Իսի–լէ–Մուլինոյի
Ս· Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ

Կիրակի, Նոյեմբեր 25

10·30–ին, Պատարագ (Ա· Կիրակի Ճխնակի),

12·30–ին՝ Ընդունելութիւն,

8·– 14·30–ին, «Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը» (Հայերէն)
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՑ· ԹԱՇՃԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Շաւիլի
Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ

9·– 16–ին, «Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ իրաւական կառոյցը» (Հայերէն)
ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ

10·– 17·30–ին, «ԳԷՈՐԳ Ե· "Վչտապի" Տարաբախտ Կաթողիկոսի կեանքը (1911–1930)» (Ֆրանսերէն)
ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
Պատմագէտ, Փարիզ

Սրտիկն 1 Համալսարանի պատուոյ դասախօս:

(Շար·)

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24-25
SAMEDI - DIMANCHE
24-25 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·304 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·304

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 22 / 23)

ԱՅՐԱԾ ՍՐՏԻ «ՅԱՂԹԱՆԱԿ» ՈՒ ՅԱՊԱՂԱԾ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

Նախագահ Ռոպէր Քոչարեան երեւանի բարձրագոյն ուսմանց հաստատութիւններու ուսանողներուն հետ հանդիպումին արտայայտուած է ԱՄՆ–ու գոնկրէսին 907 թիւ բանաձեւին ջնջումին մասին։ Ըսելով որ Ադրբեջանի օժանդակութիւնը արգելակող այդ բանաձեւին ջնջումին համար 1995–էն սկսած են ջանքերը, նախագահը մինչեւ այսօր անոր կիրարկումը վերագրած է աւելի ԱՄՆ–ու հայ համայնքին տարած աշխատանքին, քան Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան։ Ապա անդրադառնալով ջնջումին ընկերացած պայմանին, թէ Ադրբեջան սառնալիք օդնութիւնը չի կրնար գործածել «Կովկասի հայ համայնքներուն դէմ», ըսած է թէ տակաւին հայկական մտահոգութիւնները փարատող ոգին է։ «Ինչ–որ չափով բաւարարուած ենք, կամ գոնէ դէմ չենք» աւելցուցած է նախագահը, եզրակացնելով։ «Սա էլ յաղթանակ է»։

Ռ· Քոչարեան խօսած է նաեւ Թուրքիոյ, Վրաստանի ու Ադրբեջանի մէջ հայկական յուշարձաններու պահպանելիութեան խեղաթիւրումներուն մասին։ ըսած է թէ այդ առումով Վրաստանի հետ լուրջ խնդիրներ չկան, ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, յատկապէս Անիի յուշարձաններուն, պետութիւնը կը փորձէ հարցը լուծել Ֆրանսայի ու միջազգային կազմակերպութիւններու միջոցով ահազանգ հնչեցնելով։ Ծօսելով նաեւ Հայաստան պտնուող պատմական ժառանգութիւնը պահպանելու հարցին մասին, ան ունեցած է, թէեւ յապաղած, այլ ուշագրաւ անդրադարձ մը, ըսելով։ «քաղմաթիւ եղեգիներ են կառուցուել եւ կառուցւում վերջին տարիներին։ Մի գուցէ, այսօր շատ աւելի գնահատելի կը լիներ մեր ժողովրդի պատմութեան մէջ կարեւոր դերակատարութիւն ունեցող կոթողների վերականգնումը»։

⁂

1700–ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՆ

Անթոնիօ Վիվալտիի «Տիգրան Մեծ» օփերայի ներկայացումով վերջ գտած են Հայաստանի քրիստոնէացման 1700–ամեակի տօնակատարութիւնները։

Համերգին ներկայ եղած են նախագահ Ռ· Քոչարեան, Ազգ· ժողովի նախագահ Ա· Ծաչատուրեան, 1700–ամեակի պետական յանձնախումբի փոխ – նախագահ՝ Ծուրով Յարութիւնեան եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ։ Ողջոյնի իր խօսքին մէջ, Ծ· Յարութիւնեան չեշտած է որ նկատի ունենալով է Վիվալտիի ըստեղծագործութիւններուն արժէքը, որ անով եզրափակումը կը կատարուի տօնակատարութեանց ծրագրին։ «Մենք հարուստ մշակոյթ ունեցող ազգ ենք։ Եւ այս միջոցառումները մեր երկար ճանապարհի մէկ քայլն են։ Մաղթենք մեր մշակոյթին մեծ ապագայ» եզրափակած է Ծ· Յարութիւնեան։

Վիվալտիի «Տիգրան Մեծ» օփերան միայն մէկ անգամ ներկայացուած է Հռոմ 1724–ին, Փեոեերիքօ Գաիբարինա թատրոնը։ Նոթատետրը յայտնաբերած է մեներպչուհի Մարիճա Սանոսեան 1989–ին, Վենետիկ, ապա յանձնուած է Զարենց թանգարանը։

⁂

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Նոյեմբեր 22–ին, դատավարութեան 93–րդ նիստին, առեանը աւարտած է Հոկտեմբեր 27–ի ոճիրին գլխաւոր ամբաստանեալ Ն· Ցունանեանի հարցաքննութեան արձանագրութիւնը։ Ան պատասխանելով իր փաստաբանին հարցումներուն, ըսած է թէ ծանօթ չէ եղած սպանուածներէն Հենրիկ Ազրահամեանին, Հայկ Քոթանեանին եւ Արմենակ Արմենակեանին։ Ցաջորդ նիստին (Նոյ· 26) կը հրապարակուի միւս ամբաստանեալներուն հարցաքննութեան արձանագրութիւնը։ Եթէ միջամտութիւններ չըլլան, կրնայ սկսիլ կարէն Ցունանեանի հարցաքննութիւնը։

ՀԱՑԵԻՔՈՒՐՔ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՑԱՆՋՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԱՒԱՐՏԱԾ

Նիւ – Եորքի մէջ ատարած է Հայեցքուրք հաշտութեան յանձնախումբին հանդիպումը։ մասնակիցները որեւէ հաղորդագրութիւն չեն հրապարակած առայժմ։ Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարը Վ· Օսկանեան որ լոս – Անճըլըս կը գտնուէր, հոն մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ըսած է թէ ներկայիս, յանձնախումբին աշխատանքի սկսելէն 6 ամիս ետք, Հայաստանի իշխանութիւնները կը թելադրեն յանձնախումբին հայ անդամներուն որ արժեւորեն տարուած գործունէութիւնը եւ ըստ այմ որոշեն թէ պէ՞տք է շարունակեն աշխատանքը, թէ ոչ։ Վ· Օսկանեան կրկնած է նաեւ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը չի խառնուիր յանձնախումբին աշխատանքին, քանի որ ան անհատական ակզբունքով կը գործէ։

«ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Հայերու տարագրութեան նիւթին նըւիրուած նոր հատոր մը լոյս տեսած է Թուրքիոյ Պատմութեան հիմնարկին կողմէ, այս խորագիրով, Եուսուֆ Հալաչօղլուի ստորագրութեամբ։ Ինչպէս կը գրէ «Ակօս» (Նոյեմբեր 16), հատորին հիմնական մօտեցումները կարելի է գտնել հետեւեալ նախադասութեան մէջ։ «Կրնայ ըսուիլ թէ դարասկիզբին Հայաստան մը հիմնելու հեռանկարով Թուրքիան ոչպէս ցեղասպան մտածողները կերպով մը անցեալի իրենց ճախողութեան վրէժը կը լուծեն, այս անգամ զօրակցելով Քիւրտերուն։ Հեղինակը մեծ նմանութիւն կը նըշմարէ անցեալին հայկական բարեփոխումներ եւ ներկայիս Քիւրտերուն համար քրտական հեռատեսիլ, քրտերէնով կրթութիւն, մշակութային իրաւունքներ պահանջողներուն միջեւ։

Ասպա կը կրկնուին պաշտօնական նոյն տեսակէտները։ Հայերու տեղահանութիւնը հետեւանք էր պետութեան ինքնապաշտպանութեան մտահոգութեան, օսմանեան դիւաններըը ամէնուն տրամադրելի են, եւ այլն։ Հատորը միջուկին վայել վերջաբանով մըն ալ կ'աւարտի։ «եթէ պնդումներով ըսուածին պէս մէկուկէս միլիոն զոհ տրուած է, պէտք չէ՞ր որ աւնոնք հաւաբական գերեզմանոցներու մէջ թաղուած ըլլային։ ո՞ւր են այդ գերեզմանները։ Մինչ Թուրքերու պատկանող նման գերեզմանոցներ կը յայտնաբերուին, վանի բաղուած ու հրկիզուած աւերակները իրենց ամբողջ մերկութեամբ աչքի առջեւ են, ինչո՞ւ Հայերու պատկանող հաւաբական գերեզման մը չկայ»...։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

400–ԷՆ 600 ԴԻՒԿ ՄԱԶԱՐ–Է–ՇԱՐԻՓԻ ՄԷՋ

Հանդոյզ լուրերը միշտ հակասական են եւ Քունտուզի ճակատագիրն ալ անորոշ կը մնար Նոյ· 23–ին։ Մինչ սկիզբը կ'ըսուէր թէ քաղաքը ինկած է, յետագային կը ճշդուէր որ կռիւները կը շարունակուին եւ թալիպանները կը դիմադրեն։ Ուզած են յանձնուիլ, բայց, կար օտար մարտիկներու պարագան, չուրջ տասը հազար վարձկան զինուոր։ Ընդհ· ճեւով չփոթութիւն կը տիրէ։ Հիւսիսի Զինակցութիւնը վերջնագիր տուած էր թալիպաններուն որ յանձնուին առանց նախապայմանի։ Ամերիկացիք ալ կը շարունակեն ռմբակոծել չրջանը եւ կ'ուզեն որ բոլորը յանձնուին։ Իրենց մտավախութիւնն այն է որ «օտար վարձկանները» կը յաջողին խոյս տալ եւ կ'երթան կը զօրացնեն Քանտահարի թալիպաններու չարքերը։ Այդպէս, ՕԹԱՆ–ի ընդհանուր քարտուղարն ալ յայտարարած է որ թալիպանները «դեռ պարտուած չեն, բայց, պիտի պարտուին»։

⁂

Քապուլի չուրջ, 20 քիլոմեթր հարաւ բուռն կռիւները կը շարունակուին Հիւսիսի Զինակցութեան եւ թալիպաններու միջեւ։ Իրականին մէջ, Հիւսիսի Զինակցութեան ուժերը կը կռուին պաշտուն ուժերու դէմ, որոնք այլեւս թալիպաններու ղեկավարութեան տակ չեն, բայց, կը մերժեն միանալ Հիւսիսի Զինակցութեան։

⁂

Մազար–է–Շարիֆի մէջ, կարմիր Խաչը 400–էն 600 դիակ յայտնաբերած է, բայց չի կրնար ճշդել որ այդ թալիպանները կռուելո՞վ մեռած են թէ ջարդուած են։ Այս վերջին վարկածը աւելի հաւանական կը նկատուի։

⁂

Պոնի ժողովէն առաջ (Նոյեմբեր 26) Պուտին յայտարարած է որ Հիւսիսի Զինակցութիւնը պէտք է «գլխաւոր դեր»ը ունենայ մէկը խաղայ Աֆղանիստանի նոր կառավարութեան մէջ։ Զինակցութեան մուճահեատինները զօրավիգ էին Խորհ· Միութեան 1979–89 պատերազմի ատեն, մինչ Ամերիկացիք թալիպանները եւ Պէն Լատէնը կը զինէին։

⁂

Ֆրանսա հաղորդեց Նոյեմբեր 22–ին, որ 5000 ֆրանսացի զինուորներ զօրակոչի պիտի ենթարկուին Աֆղանիստանի գործողութիւններուն համար։ Պաշտպանութեան նախարարը այս ձեւով կ'ուզէ պատասխանել բոլոր անոնց որոնք կը ծաղրեն Ֆրանսայի մասնակցութիւնը եւ դերը։ Ըստ նախարարին «ոչ յապաղում կայ, ոչ հապճեպ, ոչ յետաձգում»։ Հարցը այն է սակայն, որ Նոյեմբեր 23–ին, Ֆրանսայի 58 վայրաչուները կը սպասէին (Նոյեմբեր 16–էն է վեր) Ուզբեկիստան, որ արտօնութիւն ստանան Աֆղանիստան մտնելու։

Այդ նպատակով է արդէն, որ Գործակցութեան նախարարը՝ Շառլ Ժոսըլէն Տաշկենտ գնաց առջի օրը, բայց, չկըրցաւ իսկ անձնական ֆրանսական օժանդակութիւնը տեղը հասցնել։ Ուզբեկիստան սահմանը դոց կը պահէ, նաեւ Աֆղանիստան, ուր պատերազմը կը չարունակուի եւ օտար զօրք չեն ուզեր։

⁂

Իսլամապաշտներու պաշտպան եպիսկոպոսի փաստաբանը՝ Մոնթազէր ալ–Զայաթ յայտարարած է որ Պէն Լատէնի եւ անոր ալ քազուկին՝ Զավահիրին անհետացումը իրենց կողմնակիցներուն կատաղութիւն կը պատճառէ եւ հետեւանքներ կ'ունենայ։

⁂

Հռոմի մէջ Զահեր Շահ թագաւորը, 87 տարեկան, յայտարարած է որ պատրաստ է իր առողջութիւնը եւ կեանքին մնացած մասը զոհելու ծառայելու համար իր երկրին։

⁂

Պուշի համար պատերազմին մէյն ըսկիզբն է։ Ան, խօսելով ամերիկեան բանակի ամէնէն մարզուած, ամէնէն անվախ եւ ամէն բան աչք առած զինուորներուն առջեւ յայտարարած է։ «Ինչ որ մեզի կը սպասէ մեր առաքելութեան ամէնէն դժուար հանդրուաններն են։ Թշնամին պահուըտած է ընդյատակեայ բարդ ցանցերու պաշտպանութեան տակ, ամէնէն լեռնային եւ ամէնէն անհիւրընկալ վայրերուն մէջ։ Մոլեռանդներ են, որոնք ցմահ կը կռուին։ Բայց, պիրենք կը գտնենք, իրենց օձիքը չենք ձգեր»։ Եւ Պուշ, դեռ կը սպասնայ։ «Ամերիկա ուղերձ մը ունի աշխարհին՝ եթէ ապաստան տաք ահաբեկիչներու, ահաբեկիչ էք»։

ԳԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐՈՒ դժգոհութիւնները օրէ օր աւելի ծաւալ կ'առնեն եւ Նոյեմբեր 22–ի Փարիզի ցոյցը մօտ 20 հազար ոստիկան համախմբած էր Նասիոնէն Օփերա։ Յուցարարները ժողովուրդին համակրութիւնը կը վայելեն եւ անցորդները կը ծափահարէին ցոյցին առեն։ Ոստիկանները վճռած են ճնշումով պահել Ներքին նախարարին հետ բանակցութիւններու ճախողութենէն ետք։ Մթնոլորտը չատ ծանր է, քանի հաղորդուեցաւ մէեւնոյն օրը, որ պատանեկան յանցագործութիւնը 6,8% յաւելում կրած է Իլ–տը–Ֆրանս մէջ եւ բռնութեամբ կողոպուտներն ալ 21%։

ԳԱԶԱՑԻ գօտիին մէջ, Նոյեմբեր 22–ին հինգ մանուկներ 6–էն 14 տարեկան գոհ դացին պայթումի մը։ Կը պատկանէին նոյն ընտանիքին եւ դպրոց կ'երթային, երբ իրենցմէ մէկը ոտքի հարուած մը տուած է հրազունդի մը զոյն պայթեցնելով։ Իսրայէլացի բանքեր մը յաւակնութիւն յայտնած է, ըսելով թէ պարագաները չեն լուսաբանուած։

ՕՊԱՆ–ի ընդհ· քարտուղարը՝ Ճորճ Ռոպըրթսըն կը գտնէ որ Ռուսաստան եւ Ատլանտեան Ուխտը պարտին այսօր միանալ ամբողջէն, դէմ դնելու համար «համաղգային ահաբեկչութեան»։ Քարտուղարը յայտնած է նաեւ իր խոր մտահոգութիւնը ,ոչ միայն Ռուսաստանի Չէչէնիոյ մէջ գործողութեան նպատակներուն մասին այլ գործածուած միջոցներուն եւ

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՐՑԱԽԵԱՆ «ԱՐԻՒՆՈՏ ՕՐԵՐ»Ը

(Բ. եւ վերջին մաս)

Արցախ Բունիաթեանի «Արիւնոտ էջեր»ը (*) պատերազմին ամէնօրեայ զարգացումներուն արձանագրութեան հետ կու տան այդ անհեթեթ կռիւները պարփակող մթնոլորտը. ի՛նչ պայմաններու տակ, ի՛նչ զրահաններով ու ի՛նչ ժխտականներով տարուեցաւ այդ պայքարը: Կային յարակից պարագաներ որոնք դիւրութեամբ ենթադրելի էին հեռուէն ալ. առաջինը զերուած հող ազատագրելու, անոր կրկին տէր դառնալու նպատակն էր անշուշտ: Բան մը զոր չէին յայտնած անթեղել ո՛չ խորհրդային մտայնութիւնները, ճնշումները, ո՛չ ալ ստեղծուած համեմատական բարօրութիւնը: Արդէ՛ք բան չի փոխեր անդրադառնալ թէ ինքզինքը վերի արտը զետեղած խաւ մը դուրս մնաց այդ ընդհանրականէն. նաեւ դուրս պահեց իր զաւակը, եղբայրը: Ցայտնի են նաեւ ժխտական կողմերը. անբաւարարութիւնը, չզօրութիւնը, ասոնց հետ կապմակերպութեան թերիները, նպատակին հասնելու համար միջոցներու մէջ խիղճ չդնողներու ընթացքը, մանաւանդ երբ այդ նպատակը հարստանալն է...: Բազմաթիւ մէջբերումներ կարելի է ընել մեծապէս այս երեսը ցոլացնող հատուածներէ: Ծմակուտ զիւղին պիւութեան քոյր թամարային ճարահատութիւնը այս մասին բաւական բան կ'ըսէ. եկած է բժշկական օգնութիւն ուզելու զինուորներուն համար, բայց «Ոչինչ չկար, որ տաներ: Արեան ճնշում չափելու յարմարանք էր ուզում. "Բարձրանում են դիրքերը, իջնում են, բոլորի գլուխները ցաւում են" ասում էր: Ցետոյ թէ. "Ինչ են ուտում, որ չցաւի, օրերով սնունդ չեն ստանում, ծանր վիճակ է, ուտելու բան չկայ: Զարմանալի չէ, որ ասում էին, թէ տղաները շուն են մորթել": Ընկճուած էր թամարան որ գանգատուողները շատ էին, իսկ ինքը օգնելու հնարաւորութիւն չունէր, կամ դա իրենից չէր կախուած»: Զի՞չէ՞ Երեւանի մէջ թղթածրամէ գործին վրայ պարող հարսնեւորները:

Կայ Թալիչայի Եդուարդին արդար տըրտունջն ալ. «Զինուորները շաբաթներով հագուստ չեն հանում: Կօշիկներ, ոտքերը տաքացնող յարմարանքներ չեն տալիս...: Հրամանատարների հայհոյանքներն էլ մի կողմից: Դրանից էր որ շատերը թբել-հեռացել են այստեղից: Իսկ սընո՞ւնդը, անասունին այդպէս չեն կերակրում: Ճակատամարտից առաջ "սուփ"ի ծրարներ են ուղարկում, որ եփէինք, ուտէինք: Որտե՞ղ եփէինք... ծիծաղելի է, չէ, արկերի տակ պիտի ճաշ պատրաստէինք: Հագուստ չեն բաժանում, եթէ չլինէր, ուրիշ է. կարմիր Խաչի ուղարկած շոտլատը, հագուստը իրենք են վաճելում: Կամ երբ պահանջում են, ասում են որ համազգեստը պահում են գոհուածներին հագցնելու համար»:

Ի՞նչպէս բացատրել պատերազմի մէջ զոհուածը ապրողէն նախընտրելու այս մտայնութիւնը, կամ աւելի ճիշդը՝ պատճառաբանութիւնը: Ա. Բունիաթեանի հետեւեալ տողը կը յստակացնէ անհասկրնալին. «Մարդիկ կային որ մարտիկների համար բերած նուէրների իւրացումով միլիոնատէրեր էին դառնալու...». անցքերու ականատեսին համար վստահաբար դժուար չէր այս դուշակութիւնը: Ցետ-պատերազմեան շրջանին Արցախի ու Հայաստանի դլխուն վտանգի ամպեր կուտակած չատ դրուագներ այդ դուշակութեան իրականացման փուլերը կը կազմեն:

Սխալ է թէեւ կարծել որ պատերազմը միակ առիթն էր միլիոնատէր դառնալու. այդ նպատակը առաջին օրէն նըպատաւ չատ չատերու ամէն մէկ բջիջին մէջ, վերածուեցաւ առաջնորդի: Ան որ պատերազմին ընձեռած կարելիութիւնները չունէր, չահարկեց այն ինչ որ իր հակոզութեան տակ էր. նման՝ օրինակ, արուեստագէտ այն պաշտօնեային որ կը յամառի պատերազմիկ զինուորի մը նըրատինը մօրը մականունով արձանագրել, այն պատճառով որ ծնողքը պաշտօնապէս ամուսնացած չեն: Ճարահատ հայրը կ'ըսէ. «Իմ երեխան է, վաղը ես ետրից յետ եմ դառնում Ղարաբաղ, հնարաւոր է որ մի գնդակ կպնի ինձ եւ չլինեմ, բա գոնէ երեխաս իմ ազգանունը չկրի՞»: Պաշտօնեան անդրդուելի կը մնայ, մինչեւ որ զինուոր հայրը կը դիմէ սկզբնական ու վերջնական միակ ճարին. «Օգնեց 500 ռուբլին որ տուեցի»:

Այս կարգի էջերուն ամենաախուռնէրն է այն մէկը ուր հողի ազատագրութեան գործին կեանք նուիրածներու պայքարին զուգահեռ, այն նո՛յն հողը հարըստահարողներու գործունէութիւնը կը պատմուի: «Ֆրանսիայում բարեգործական ընկերութիւնների գումարները դարձել էին դեղօրայք, եւ ի՜նչ գոհաբերութիւնների գնով բերուել էին հայրենիք, յոյսով որ նպատակին կը ծառայի: Բայց փաստօրէն լուռ, աննկատ պակասում էր... : Ստեղծուած հոգեւոր – բարոյական մեւնոյնութիւնները սկզբնաւորւում են Լաչինի ճանապարհի բացուելուց յետոյ երբ մի պահ մոռանալով ազգային – ազատագրական պայքարի ծաւալման մասին, սկսեց իրականանալ գործարար մարդկանց երազածը՝ կոնեակի, օղու, սպիրտի, անասունների, ալիւրի, ընկոյզի թալանը: Պետականօրէն ոչ մի նախաձեռնութիւն այդ առումով չեղաւ, որն ի վիճակի էր շուտափոյթ կազմակերպուած ապրանքափոխանակութեամբ հոգալ պատերազմական վիճակում գտնուող տարածքի շատ հոգսեր: Այդ բացը լրացրին մարդիկ որոնք արդէն զգում էին հարըստանալու լայն հնարաւորութիւնները: Նրանք ընկան Արցախի գիւղերը, երեւանեան շուկայի համեմատութեամբ չընչին գումարներով, օգտուելով տեղաբնակների անելանելի, ծանր վիճակից, սկսեցին թալանել նրանց: Սկսեցին դուրս հանել արցախեան հարստութիւնները, եւ ոչ միայն դա, այլեւ տրակտորները, մեքենաները: Բարոյականութեան անկախ-դէպ անկումը յանգեցրել էր նրան, որ Արցախից դուրս էր հանւում դրսից բերուած օգնութիւնը· ալիւրը, պէնզինը, ոդինիսկ որպէս օգնութիւն ազատամարտիկների համար բերուող դեղերը: Երեւանի փողոցներում սեղանիկների վրայ էլ կարելի էր ծանօթանալ նրանց տեսակցութուն...»:

Այսօր, 7–8 տարուան հեռաւորութենէն կարելի չէ վկայութեան կանչել Երեւանի փողոցներուն սեղանիկները. արդէն անոնք այլեւս գոյութիւն ալ չունին: Բայց ըսուածին որպէս փաստ, նուազ «արժէքաւոր» չեն ամէն կողմ հասակ առած չքեղ ապարանքները, պանդոկները, վաճառատուները: Եւ ըսել որ տակաւին կան մարդիկ որոնք կրնան զարմանալ, նոյնիսկ զայրանալ որ Սփիւռքի Հայը բաւարար օժանդակութիւն չի կատարեր Հայաստանին, կամ Արցախին: Իրենց համար յարգելի պատճառներով կամաւոր կոյր այդ կարգի անձեր կրնան իրենց զայրոյթէն բաժին մըն ալ հանել Ա. Բունիաթեաններու որոնք տաք ապուրներու մէջ պաղ ջուր կը լեցնեն նման պարագաներու հրապարակումով:

Պատերազմի այս ժամանակագրին էջերուն մէջ զանազան դրուագներով մատնանշուած ցաւալի այլ երեւոյթ մըն ալ անփորձութեան տուած ապուշ ինքնավստահութիւնը եւ հեղինակութեան բացակայութեան պարագաներն են: Բոլորն ալ աւելորդ, ըմբոստացնող մահերու պատճառ անցքերով տրուած: Մէկուն վայրը Ստեփանակերտն է. կռուող երիտասարդ մը արտօնութիւն առած, եկած է հոն ընտանիքը տեսնելու. մեկնումի օրը մինչ կը սպասէ որ զինքը դիրք տանելու համար կառքը գայ, պարեհներու վաչտէն տղաք կը մօտենան անոր, հրաւիրելով ոստիկանատուն. մարտիկը արտօնագիրը ցոյց կու տայ, կրկնելով որ տեղը վերադառնալու համար փոխադրամիջոցի կը սպասէ. «սակայն ալբոյի ազգեցութեան տակ գտնուող "ամենակարող" տղաները ոչինչ հաշուի չեն առնում, սկսում են նրա արժանապատուութիւնը վիրաւորել, հայհոյել: Ի վերջոյ վէճը հասնում է գագաթնակէտին եւ անկարող լինելով իրեն տիրապետել, հանում նռնակն ու նետում է նրանց վրայ: Մի քանի հոգի վիրաւորւում է, իսկ ազատամարտիկին տեղում մահացու կրակոցով սպանում են»:

Աւելի զարհուրելի է Խոջալուի մօտիկ վաղուհաս գիւղը պատահածը. հայր ու տղայ զաղթականները իրենց քանի մը անասունը կ'արածեն. օր ցերեկով զինեալ երեք «ազատամարտիկ» կը յայտնուին ու առանց տէրերուն խօսք ուղղելու կը ջանան քշել անասունները. երբ տղան կը միջամտէ, փորձելով արգելք ըլլալ, կը կրակեն ու կը սպանեն 13 տարեկան պատանին ու կը տանին անասունները:

Քանի մը էջ անդին կայ «քաջագործութեան» նոյնատիպ մարմաջ մը որուն անհեթեթութեան արդիւնքը կը կրէ այնքան նեղ պայմաններու մէջ թշնամիին դիմադրողը: Ականատես մը կը պատմէ բժիշկին որ զարմացած է վիրաւորներու մեծ թիւին. Թուրքերը ականապատելէ ետք կը նահանջեն իրենց դիրքերէն. «Մերոնք փոխանակ զգոյշ լինեն, լաւ սակրաւորներին թէ ինչ ուղղութեամբ շարժուեն, իմիջոցին, ժամ առած ծրգտում են տուեալ բնակավայր մտնել: –Եւ գիտէ՞ք ինչու–, շտապում են աւարի տիրանալ: Ով շուտ հասնի, նա է տիրանում: Եւ չեն էլ սպասում մեր պատասխանին թէ որտեղ է ականապատուած: Հէնց դրա արդիւնք են այսքան վիրաւորները: Միանգամից շարքից դուրս են եկել չորս սակրաւորներ: Հիմա նրանց փոխարինողներ չունենք...»:

Նաեւ նման պատճառներով է որ արդէն 1992 – 1993 տարուան արձանագրութեան մէջ տեղ գտած է «13 հազար կռուողներից Ղարաբաղում 7 հազար վիրաւոր ենք ունեցել, որից 1618–ը՝ զոհ» նշումը զոր Ա. Բունիաթեան քաղած է լաւատեղեակ աղբիւրէ:

Պատերազմի ժամանակագրութեան այս հատորին ընթերցումէն ետք, մտքի մէջ չատ մը զրուագներու հետ կը յամենան տիպարները. հեղինակը անոնց հանդիպած է մեծ մասով այն վրան – հիւանդանոցին մէջ ուր կը բերուին վիրաւորները: Կ'արժէ, որպէս նշուած ու չնշուած բոլո՛ր ժխտականներուն հզօր հակազդութիւն, ճանչնալ անոնցմէ երկուքը. մէկը 17 տարեկան պատանի մըն է. Նոր Երզնկայէն Ջաւէն Թորոսեանը. կոկորդի ցաւով եկած է բժիշկին. արդէն ութ ամիսէ ի վեր կռիւներու մասնակից է: «Նրա դեռեւս պատանեկութեանը հրաժեշտ չտուած դէմքը հոգիս հպարտութեամբ էր լցնում» կը դրէ բժիշկը, աւելցնելով. «Ահա հայրենի հողը պաշտպանող, կորածը յետ բերող երդուեալ մարտիկը, ի հակադրութիւն իր այն հասակակիցների, որոնք գուցէ պարապ թրեւ էին գալիս կամ առաւօտից մտածում փող կուտակելու մասին»: Ան, ապարանցի Ազատը (ծնած 1966) որ Շահումեանէն սկսեալ մասնակցած է բոլոր մարտերուն ու բոլոր իրենց նմանները «կերտում են Հայոց պետականութիւնը:... Իրենց ներկայութեամբ կարծես կոչ են անում որ ազգովի տէր կանգնենք, մեզ քոնի պարտադրուած հայրենական պատերազմին»:

Նոյն չարքէն եզակի դէմք է 14 տարեկան պատանին որ անզգուշութեամբ ինքնիրեն կը գտնէ ականապատ դաշտի մը մէջ: Ոտքը դրած է ճիշդ ականի մը վրայ եւ իսկոյն հասկցած որ մահուան բերանն է. եթէ ոտքը վերցնէ ականին պայթումը անմիջական կ'ըլլայ. «Զորս ժամ ձեռն մէջ կանգնած, մի ոտով ականի վրայ, երբ ամենաչնչին շարժումը մահ էր· դիմացել էր, մինչեւ մասնագէտ էին բերել ու ականազերծել...»: Ա. Բունիաթեան «մահուան յաղթելու» արարք կը նկատէ պատանիին համբերութիւնը. արդարեւ, քիչ անգամ այդ սահմանումը ա՛յքան տառացի օրինակով կը ներկայանայ:

Որքան ալ անմարդկային, անընդունելի թուի 14 – 17 տարեկան պատանիներու ռազմադաշտին վրայ ներկայութիւնը, կարդալէ ետք 400 էջնոց ժամանակագրութեան սեւն ու ճերմակը, մարդ չի կրնար անտարբեր մնալ անոնց ընթացքէն թելադրուածին. Թէ բոլոր ժխտականներուն դէմ կայ կեանքին, հողին համար անկրելիին յանձնառումը, զոհուելու գնով: Խարեբային, չահախնդիրին, այլասերածին գով այդ յանձնառուին ափերը կը մնան յիշուելու, սիրուելու, մեծարումի արժանի. ռազմադաշտէն վերադարձած ըլլան, թէ ինկած անկիւն մը, ինչպէս այն չատ չատերը որոնցմէ մէկն էր, ինչպէս կը յիշէ Ա. Բունիաթեան, չարժումին մէջ կանգնած, մի ոտով ականի վրայ, երբ ամենաչնչին շարժումը մահ էր· դիմացել էր, մինչեւ մասնագէտ էին բերել ու ականազերծել...»: Ա. Բունիաթեան «մահուան յաղթելու» արարք կը նկատէ պատանիին համբերութիւնը. արդարեւ, քիչ անգամ այդ սահմանումը ա՛յքան տառացի օրինակով կը ներկայանայ:

Որքան ալ անմարդկային, անընդունելի թուի 14 – 17 տարեկան պատանիներու ռազմադաշտին վրայ ներկայութիւնը, կարդալէ ետք 400 էջնոց ժամանակագրութեան սեւն ու ճերմակը, մարդ չի կրնար անտարբեր մնալ անոնց ընթացքէն թելադրուածին. Թէ բոլոր ժխտականներուն դէմ կայ կեանքին, հողին համար անկրելիին յանձնառումը, զոհուելու գնով: Խարեբային, չահախնդիրին, այլասերածին գով այդ յանձնառուին ափերը կը մնան յիշուելու, սիրուելու, մեծարումի արժանի. ռազմադաշտէն վերադարձած ըլլան, թէ ինկած անկիւն մը, ինչպէս այն չատ չատերը որոնցմէ մէկն էր, ինչպէս կը յիշէ Ա. Բունիաթեան, չարժումին

ԼՈՅՏ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒ Ս. ԳՐԱՑԻՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԵՐԿԱՄՍԱԹԵՐԹ ԳԱՆԱՏԱՑԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

(Մոնրէալ, Գանատա)

Արդարեւ, հոպելուր զրականութեան ընթերցասէր հանրութիւնը կը սպասէր նոր պարբերագիրք կամ ամսաթերթ մը՝ ԱՐՄԱՇ պարբերագիրքին զաղրեցումէն ետք: ԱՐՄԱՇ պարբերագիրքը առաջին անգամ լոյս տեսած էր 1984–ին եւ չարունակուեցաւ մինչեւ 1993 Թուականը, Մոնրէալի մէջ, Գանատա: Այս տասը տարուան չրջանին լոյս ընծայեց 20 թիւեր, այսպէս, ամէն տարի երկու թիւեր: Հրատարակիչն ու խմբագիրն էր վաստակաւոր եկեղեցագէտ Բարգէն Թօփճեան, որուն անխոնջ ջանքերուն չնորհիւ իւրաքանչիւր թիւին համար նոր մեկենաս մը կը ճարէր: Դժբախտաբար 1993–ին, նիւթական պատճառներով դադրեցաւ պարբերագիրքը: Այսպէս, 2000 Սեպտեմբեր – Հոկտեմբեր, 1700–ամեակի սեմին, կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Գանատայի Թեմի Առաջնորդական Փոխանորդութեան կողմէ լոյս տեսաւ ԼՈՅՏ նոր երկամսաթերթը, հովանաւորութեամբ՝ Առաջնորդական Փոխանորդ՝ Խաժակ Եպիսկոպոս Յակոբեանի: Առաջնորդարանի պաշտօնական երկամսաթերթն է, որ կը բովանդակէ – ինչպէս գրուած է կողքին վրայ – Կրօնական, եկեղեցապիտական եւ Ս. Գրային նիւթեր: Բարգէն Թօփճեան ԱՐՄԱՇ–ի լոյսը եւ ոգին դարձեալ կը տարածէ այս ամսաթերթով, որուն պաշտօնական խմբագրապետն է:

Վստահ եմ որ հոպելուր գրասէրները դարձեալ հետաքրքրութեամբ եւ մեծ հաճոյքով պիտի կարդան զայն, որմէ պիտի ստանան հոգեւոր սնունդ, Աւետարանին պատգամները, պիտի սորվին մեր Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ պատմութիւնը եւ կրօնապիտական դիտելիքները, որպէսզի մեր բարեպաշտ գրասէրները աստնցմով լուսաւորուած եւ զարգացած՝ կարող ըլլան ամէն տեսակի աղանդաւորներուն ծուռ ու սխալ եւ քանդիչ հերեթիկոսական ուսուցումներուն դէմ պայքարիլ: Մանաւանդ այս օրերուն, որքան ազանդաւորական չարժումներ կը վխտան ամէնուրեք մանաւանդ մեր Մայր Հայաստանին մէջ, Քրիստոնէութեան պետական կրօն հռչակման 1700–ամեակի յոբելեանին առթիւ:

Արդ՝ կը մաղթենք ուժ եւ կորով, նորանոր յաջողութիւններ ի փառս Աստուծոյ, ի պատիւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ ի վայելումն Հայ ժողովուրդի զաւակներուն:

ՎԱՉԻ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Մարսէյլ

առաջին ու ամէնէն մաքուր, ամէնէն նըւիրեալ դէմքերէն Սամուէլ Շահմուրատեանը:

Երաժշտութեան անակնկալ, փոքր վկայիճ մըն է որ անկախութեան առաջին չրջանի այդ երեսփոխան զոհը կը յիշեցնէ հեղինակին: Պատերազմի իրականութեան մէջ դհոլով, զուռնայով, դուդուկով, երգերով բարձրացող երաժշտութիւն մը որ մոռցուած զգայարանքներ կ'արթնցնէ ոտքերու, արկերու դղրդիւնէն կոպտացած ականջներու.«Օրիկը, նուրաց աւտոմատները գլխներից վեր պարզած պարում էին: Միշտ մտախոհ, տխուր մեծաշէնցի Բոգդան Աճեմեանը եւս, իր տարիքը մոռացած պարում էր երիտասարդական ուրիւնով:...Հնչում էր երաժշտութիւնը... կապոյտ երկնքում արեւ, անամպ ապագան խորհրդաւորող ջերմ շողեր...»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

Մարսեյլ

(*) «Արիւնոտ էջեր», 1992–1993 Գիրք Բ., 2001, Երեւան «Ասողիկ» հրատարակչութիւն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԹԵՐԹ
ՕՐՎԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՑՈՎՀՈՎՆԱՆՑ
ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ
ՏԵՂ ԴԱՐՁԱՒ

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԱՀԱԶԻԶ

ՎԱՃԱՌՔՈՒՆ ՆԵՐՔԻՆ ՀԱՒԱՔ

ՊԱՀԱՐԿ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԹԵՐԹ
ՀԱՐԿԱՎՈՐ
ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԱՀԱԶԻԶ

Տիկին Ռոժէ Թազուրեան,

Տէր եւ Տիկին Ակսել Փէյքէ եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ալարիա կերնիկու եւ զաւակները

Ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր վշտով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՌՈԺԷ ԹԱԳԻՈՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 21–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 26, ժամը 15–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Անկէն լէ Պէնի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չընդլայով, կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

ՀԱՅԱՍՏԱՆՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՐՍԷՑԻԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց հաւատք եւ աւանդութիւն
Յանձնախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»
հանդիպումներու ծիրին մէջ
կը հրաւիրէ

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ԵՒ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒՄ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

ներածական չարքի Բ. հանդիպման, որ տեղի կ'ունենայ
Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 5
ժամը 19–ին

Ուղեկցութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆԻ

ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ
Մշակութային կեդրոնի Ագծրունի Զրբաչեան սրահին մէջ
339, ave du Prado — 13008 Marseille

(Շար. Ա. էջէն)

անոնց հետեւանքները:

Լ. ԺՈՍՓԷՆ, Նոյեմբեր 22–ին, ճաշի հիւրը եղած է Ֆրանսայի Կրան մ'Օրիանի կեդրոնատեղին ազատ որմնադիրներուն: Երկու օր առաջ ալ Շիրաք Էլիզէ ընդունած էր ազատ որմնադիրները: Ուրանալով հանդերձ, քանի դեռ պաշտօնապէս չեն յայտնած նախագահական իրենց թեկնածուութիւնը, երկուքն ալ ընտրապայքարի մէջ են արդէն:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Մարզկային Իրաւանց Միութիւնը յայտարարած է որ չարչարանքները 50% յաւելում կրած են եւ թարմացած են նաեւ արտայայտութեան ազատութեան դէմ բարձրացած արգելքները վերջին 9 ամիսներուն: Լուրը տալով, «Ֆիկարօ» կը գրէ թէ մարզկային իրաւանց կացութիւնը գլխաւոր խոչընդոտն է Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան:

«ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԶՈՀ» նկատուեցաւ Մոհամէտ Կարն, որ ծնած էր մօրը հաւաքական բռնաբարումէ մը: Այս վճիռը արձակեց Փարիզ Թոչակառուներու Շրջանային Վերաքննիչ Ատեանը, Նոյեմբեր 21–ին: Ենթական, ծնած է 1960–ին Ալժէրիա եւ տարիներ վերջ իհայն կրցած է մայրը գտնել, ապա դատական հետապնդումի դիմած է հայրը գտնելու համար, երբ տեղեկացած է թէ ծնունդն է անծանօթ բռնաբարողի մը: 16 տարեկանին մայրը ամիսներու երկայնքին հաւաքական բռնաբարումներու ենթարկուած է Ֆրանսայի զինուորներու կողմէ: Դատական այս վճիռը նախընթաց մը կը ստեղծէ, որ վրնայ հետեւանքներ ունենայ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ Դեկ. 1, Տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ առաջին Լուսաւորչացն մերոց ԹԱԴԷՈՍԻ եւ ԲԱՐԴՈՒՂԻՄԷՈՍԻ Առաքեալներուն:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ս. ԿԱՀՆ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍԷՆ–ԼՈՒ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը առ ի երախտագիտութիւն նախկին առաջնորդ հայրերու, եկեղեցւոյ չինուածքեան սատարողներու, պայծառութեան նպաստաւորներու, ծառայողներու եւ համայն թաղեցիներու ննջեցեալներու համար հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ՝ կիրակի, Դեկտեմբեր 2:

Սկիզբը պատարագի ժամը 10–ին:
Հոգեհանգիստ ժամը 11·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ԿԱՀՆ. ՏԻՏԷԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առիթով, հոգարարձութիւնը շնորհակալութեամբ ընդունած է հետեւեալ նուէրները.

Տիկին Արաքսի, Տիկին Թաչան, Սեդա Էօզդուլ, Իսկուհի Գառնիկեան, Լեւոն Մաղալաճեան, Լուիզ Պէրպէրեան, Զարթուհի Թաչճը, Սիմա Քէրէհեան, կարսիա Թոթոսեան 100–ական ֆրանք, Արշալոյս Թուրաչ 120 ֆրանք, Սանիկ Սուադեան 130 ֆրանք, Վերժին Սարգիսեան – Սեւան Էքմէքճեան 150 ֆրանք, Նուարդ Տալըսաթրանօղլու, Յակոբ Սկաճեան, Արտեմիս Աչըք, Ոմն, Սաթենիկ Քէլէչ, Կի Բէնդիէր, Գլօա Կէրնի, Խորէն Քէշիշեան 200–ական Ֆր.:

(Շար.)

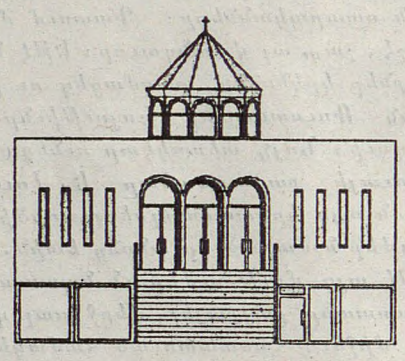
MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

JEAN PIERRE MAHE
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres
présentera et dédicacera
la traduction de l'œuvre de
Grégoire de Narek
Tragédie
LE LIVRE DES LAMENTATIONS
(Editions Peeters-Louvain)
le Vendredi 30 novembre à 20 h 30
Entrée libre

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un
Super Loto
le Dimanche 2 décembre à 15 heures
au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado - 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70
UN GROS LOT
et de nombreux lots de valeur
VENEZ NOMBREUX!
Encouragez le développement culturel de nos élèves

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
Հանդիսպում
ԳՐԻԳՈՐ ՊԱԼԼԵԱՆԻ հետ
ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՄ
"CINQUANTE ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE"
(Ed. CNRS)
ԳՐՔԻՆ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30,
ժամը 20·30–ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ
POUR LA PREMIERE FOIS:
ՆԿԱՐԶԱԿԱՆ
ՅՈՒՅԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
Exposition de peinture
des élèves de l'Ecole d'Arts Plastiques de la M.C.A.
RETROSPECTIVE des OEUVRES de leur professeur
ԽԱՉԻԿ ԳԱԶԱՆ
KHATCHIG KAZAN, sculpteur
du samedi 1er au vendredi 8 décembre
de 14h à 19h
Espace Culturel «LE 148»
148, rue P.-V. Couturier, Alfortville
— Entrée libre —
9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

1700e ANNIVERSAIRE DE L'ARMENIE CHRETIENNE
3 Soirées d'évangélisation avec le pasteur GEORGES DABBO sur le thème
Vivre Jésus-Christ Aujourd'hui
le Jeudi 29 novembre à 20 heures 30
EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
8, rue du Groupe Manouchian, 94140 Alfortville
le Vendredi 30 novembre à 20 heures 30
et **le Samedi 1er décembre à 20 heures 30**
EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
28, ave Bourgain / 55, ave Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux
Animation vocale et musicale — Entrée libre —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Noël pour les enfants de la communauté arménienne de Serbie
APPEL A VOS DONS
Ils ont besoin de chaussures
Ils ont besoin de vêtements
Ils ont besoin de matériel scolaire
Merci pour eux.
Envoyez vos chèques à la C.B.A.F. :
17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 01. 48. 24. 46. 57
⁂
Section «NAIRI» de Beaumont
LOTO
Le Dimanche 2 décembre à 15 h :
LOTO ANNUEL
dans la Salle des Fêtes de l'Eglise Arménienne de Beaumont, 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Տէր – Եղիայեանէ (Պէլֆոր) 200 Ֆր.:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27
MARDI
27 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·305 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·305

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ԱՓՈՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆՏԻ ՄԸ ՄԷՋ, ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՄԵԹՈԴՆԵՐ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԶՕՐԲԵՐԸ ՔԱՆՏԱՀԱՐԻ ՄՕԳ

Քունտուզի անկումէն ետք, որ Թալիպաններու հիւսիսային վերջին բերդն էր, Հիւսիսի Զինակցութեան ուժերը եւ նոր ժամանած ամերիկեան զօրքերը համախմբուած են Քանտահարի չուրջ:

Միւս կողմէ, սակայն, Մազար – Է – Շարիֆի մօտ գտնուող արգելափակման կայանի մը մէջ, ապստամբութիւն մը ծագած է, 300-էն 500 բանտարկեալներ կրցած են ձեռք ձգել պահակներու եւ բանտապահներուն զէնքերը, ձեռնառումբերը, կալաշնիկովները եւ քունն բախումներ ծայր առած են, որոնց ընթացքին առնուազն 400-էն 500 հոգի մեռած է: Այս բանտարկեալները, զլխաւորաբար Թալիպաններու կողքին կռուող օտարներն են: Ըստ Ռօյթըրս գործակալութեան մէկ թղթակիցին, ամերիկացի զինուորական խորհրդական մըն ալ սպանուած է եւ ուրիշ մըն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած բախումներու ընթացքին:

Սկզբունքով, Աֆղանիստանի «ընտրուած նախագահը» երաշխաւորած է օտար, այսինքն վարձկան զինուորներու կեանքը եւ այդ առընչութեամբ հրահանգներ տրուած է Հիւսիսի Զինակցութեան: Այդ վարձկանները զլխաւորաբար Փաքիստանցի, Արաբ կամ Չէչէն են: Պէտք է մարդկային վերաբերումի արժանանան, բայց, աւելցուցած է Զինակցութեան հրամանատարը «եթէ Միացեալ – Նահանգները կամ ՄԱԿ–ը կամ իրենց երկիրը պահանջեն, կը յանձնենք»:

*
**

Նոյեմբեր 26-ին, ուրեմն, ուժերը Զինակցութիւն եւ Ամերիկացի համախմբուած են Քանտահարի չուրջ: Հոն կը գտնուին 12 հազար թալիպան զինուոր եւ Պէն Լատէնի անմիջական չրջանակէն 4–էն 5000 հոգի: Կը կարծուի որ հարկ եղած ին չափ զինամթերք ունին դիմադրելու համար: Թալիպաններու հոգեւոր պետը՝ Մոլլա Օմար երդում ըրած է որ չի լքեր Քանտահարը, բայց, կ'ըսուի թէ Մլ Քաթտայի հրամանատարներ Փաքիստան փախած են: Ըստ պաշտօն պետի մը, առաջքն առնելու համար արիւնահեղութեան, պատուիրակութիւն մը ղրկուած է Թալիպան ղեկավարներու մօտ ներում առաջարկելու համար, որպէսզի անձնատուութիւնը դիւրանայ:

Կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, Պէն Լատէնի թաքստոցը յայտնաբերուած կ'ըլլայ Թորա Պորայի մօտ, Ճալալապատէն 50 քիլոմեթր արեւմուտք: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Պէն Լատէն կը տեղափոխուի օրուան մէջ ձիով, դիչերն ալ նկուղներու մէջ կը քնանայ:

*
**

Ամէն պարագայի մէջ, բանական չափութիւնն կը սիրէ երկրին մէջ, տարակարծութիւնները չատ են ցեղախումբերու միջեւ եւ արդէն իսկ յստակ է, որ Պոնի ժողովը բանական դժուարութիւններ պիտի առեղծէ: Ժողովը որ խորագրուած է «Աֆղանիստանի մասին վիճաբանութիւններ» կազմակերպուած է ՄԱԿ-ի կողմէ եւ պիտի մասնակցին աֆղան չորս խմբակցութիւններ. – 11 հոգիէ (մէկ կինէ) կը բաղկանայ Հիւսիսի Զինակցութիւնը 24 մասնակցողներու վրայ, Զահեր Շահի ներկայացուցիչները, «Կիպրոսի գործընթաց» մկրտուած պատուիրակութիւն մը (ուր կան չիլի հազարներ, որոնց զօրավիղ է Թեհրան), հուսկ «Փեշավարի գործընթաց»ի պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէ Փեր Սայէտ Ահմատ Կայլանի, եւ որ կը ներկայացնէ պաշտօն մեծամասնութիւնը եւ որու զօրավիղ է Իսլամապատ: Արդէն այս թուումը կը բաւէ պաղպաղար մը տալու համար ծագելիք բարդութեանց մասին: Մնաց որ այս ժողովին յաջողութենէն ալ կախում ունի ամերիկեան զինուորական գործողութիւններու արդարացումը: Առաջին առթիւ, հարկ է որ երկու չաբաթներու ընթացքին առաջանայ խորհուրդ մը կազմուի, ապա, երկու – երեք ամիսներու ընթացքին փոխանցման չրջանի կառավարութիւն մը հաստատուի: Այս ժողովին կը մասնակցի նաեւ ԱՄՆ-ու ներկայացուցիչ մը՝ Ձէյմս Տոպպինս, որու գլխաւոր առաքելութիւնն է ամէն չանք թափել որպէսզի մասնակցողները համաձայնութեան գան: Ուաչինկթընի վախն այն է որ ներքին մրցակցութիւնները բազմանան եւ կայունութիւնը վտանգուի: Հիւսիսի Զինակցութեան մերժումը անդլիացի եւ ֆրանսացի զինուորներու ներկայութեան լաւատեսութեան չի մղեր: ԱՄՆ մտահոգ են նաեւ անոր համար որ Հիւսիսի Զինակցութեան ուժերու յաղթանակները պատճառ չըլլան, որ ան վտարձէ իր տեսակէտները պարտադրել Պոնի ժողովին:

*
**

Ճալալապատէն Քապուլ տանող ճամբուն վրայ ՄԱԿ–ի անդղեղէնի չարասիրմը յարձակման ենթարկուած է: 47 բեռնակառքեր թալանի ենթարկուած են եւ ամէն բան կողոպտուած: Գաղթականաց Գրասենեակի պատասխանատուն ըսած է թէ ապահովութիւն չկայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՍԻ (պղեստինեան իսլամապաշտ հոսանքի գինեալ թեւը) մէկ ղեկավարը՝ Մահմուտ ապու Հանհուտ սպանուած է Նոյեմբեր 23-ին Նապլուսի մօտ Իսրայէլացիներուն կողմէ: Իր կառքը քարուքանդ եղած է Իսրայէլացիներու կողմէ արձակուած հրթիռներէ: Միւս կողմէ, բուռն բանավէճ մը ծագած է հինգ պաղեստինցի մանուկներու մահուան հետեւանքով (6–էն 14 տարեկան նոյն ընտանիքէն): Բանավէճ մըն ալ կայ պաղեստինցի ղեկավարին սպանութեան պատճառու. Իսրայէլեան մամուլն իսկ գըրգռութիւն որակած է արարքը եւ կը սպասուի փոխ վրէժի: Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 26-ի առաւօտուն, անճնաստանան արարք մը կը գործէր երիտասարդ Պաղեստինցի մը, Գազայի գօտիի մուտքին, Իսրայէլացի երկու զինուոր վիրաւորելով: Այս լարուած մթնոլորտին մէջ է, որ կը ժամանեն Միացեալ – Նահանգներու բանագնացները: Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւնն ալ խստօրէն քննադատած է Ապու Հանհուտի սպանութիւնը չեչտելով թէ ան յստակապէս անեղի եւ անպատասխանատու արարք մըն է:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ձեռնարկութիւն մը յայտարարած է թէ յաջողած է մարդկային սաղմը համասերել: Այդ ճամբով ձեռք ձգուած սաղմերը պիտի գործածուին դիտական փորձարկումներու համար: Անոնք պահուած են երեք օրուան վիճակին մէջ եւ առիթ չէ տրուած իրենց զարգացումին չարունակուելուն: Կը գտնուին վեց րոպէներէ բաղկացած վիճակի մէջ: Գիտնականներու նպատակն է համասեր այդ սաղմերը վերածել մարդկային մարմնին համար «պահեստի կտոր»ներու, դարմանելու համար Ալցհայմերի կամ Փարքինսոնի հիւանդութիւնները: Բուժումի հեռանկարով մարդկային համասերումը արդիլուած չէ ԱՄՆ-ու մէջ: Ֆրանսայի Խորհրդարանը հարցը օրակարգի պիտի բերէ տարուան սկիզբին: Իսկ Վատիկան կրկնած է թէ դէմ է մարդկային ամէն համասերումի:

ՋՈՒԻՑԵՐԱԿԱՆ ԳՐՈՍԷր օդանաւային ընկերութեան մէկ օդանաւը չախչախուեցաւ Նոյեմբեր 24–ին, երբ կը մօտենար Ցիւրիխի օդակայանին: 24 մեռեալ կայ, 9 հոգի ազատած է, բայց երկուքը չատ ծանր վիճակի մէջ են եւ երեքն ալ բաղմաթիւ այրուածքներ ունին:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀԸ պաշար ալ – Աասաո երկրորդ անգամ ըլլալով իշխանութեան գլուխ դալէն ի վեր, ներում չնորհեց քաղաքական բանտարկեալներու: Շաբաթէ մը ի վեր 122 բանտարկեալներ, գլխաւորաբար իսլամապաշտ, ազատ արձակուած են:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ոչ պետական Ա. կայանն է (թէ – էֆ 1) որ պիտի դնած է 2002–ի Ֆութպոլի Համաչխարհային Բաժակի մրցումներու սփոռումին մենաչնորհը, 1,1 միլիառ Ֆրանքի: Կայանը, հասանելաբար, չահաւոր ալ ելլէ քանի նըման յայտագիրը տուղ եւ առատ ծանուցում կ'ապահովէ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԿԱՐԳՈՎ, ԻՐ ԱՏԵՆԻՆ, ԱՆԻԻ ՄԱՍԻՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆ ԱԼ...

Հայաստանի նախագահը ուսանողութեան հետ հանդիպումի մը խօսելով Թուրքիոյ հայկական յուչարձաններուն պահպանութեան հարցին մասին, առանձնացուցեր է Անիի պարագան: Հաւանօրէն մեկնելով հոս ու հոն պարբերաբար արձագանգող տրտունջի չանկերգներէն թէ Թուրքերը կը քանդեն հայկական կոթողները, եւայլն, Ռ. Քոչարեան ըսեր է թէ պետութիւնը կը փորձէ ճար գտնել ու ահազանգ կը հնչեցնէ Ֆրանսայի ու միջազգային կազմակերպութիւններու միջոցով:

Բաւական տարօրինակ ու քիչ մըն ալ փուչիկային կը հնչէ այս մտահոգութիւնը, այսօր, Երեւանի Մայր տաճարին մեծաժխոր բացումէն ետք: Ժխոր որ անտես առաւ տեղին բոլոր մտահանգումները, արդար դժգոհութիւնները ու արեւուն տակ ձգեց միայն խանդավառութեան, հպարտութեան խրտուիլակները: Մինչդեռ, նախագահէն մինչեւ զռնապան երկարող կատարեալ համախոհութեամբ մը անտեսուածներուն մէջ կար Անիի մասին անկեղծ մտահոգութիւններու բաժին մըն ալ:

Ան կը վերաբերէր Երեւանի տաճարին չինանիւթ ունենալու համար Անիէն հատիս քանի մը քիլոմեթր անդին բացուած հայաստանեան քարհանքին մէջ կատարուած պայթումներուն, անոնց ենթադրելի ու նաեւ տեսանելի հետեւանքներուն: Անոնց, օրինակ՝ Անիի կոթողներէն ինկած քարերուն, անոնց վրայ բացուած նոր ճեղքերուն ականատես ու այդ մասին ձայն բարձրացնողները միայն Թուրքերն ալ չէին եղած: Ձիշդ է որ անոնք չփախցուցին Հայաստանէն իրենց մատուցուած առիթը, յայտարարելով որ Հայերը իրենք կը փլցնեն իրենց կոթողները. նոյնիսկ տրամադրութիւն յայտնեցին միջազգային կազմակերպութիւններու դիմելու, եւ այլն:

Սակայն, նոյն բնոյթի արձագանգներ բարձրացան նաեւ Անիի մէջ գտնուած օտարներէ որոնք ականատես ու ականջալուր եղած էին նոյն պայթումներուն, անոնց անմիջական հետեւանքներուն: Քրանսացի մտաւորականներ ալ կային անոնց մէջ: Իրենց վերադարձէն ետք անոնք թէ՛ անհատական կապերով, թէ կիսապաշտօնական ճամբով չանացին կանգնեցնել չարիքը: Դիմումներ, խնդրանքներ ղրկեցին Երեւան, որպէսզի քարը հանուէր գոնէ առանց պայթումի: Ու ներկայի մտահոգութեան տէր նոյն Ռ. Քոչարեանին անգօրութեան խոստովանութիւնը պատասխան եղաւ բոլորին. Երեւանի տաճարը պէտք է աւարտէր որոշուած թուականին, իսկ քարը պայթումէն տարբեր միջոցով ձեռք ձգել, կը յապաղեցնէր գործը...:

Այսօր, երբ տաճարը աւարտած է որոշուած թուականին, 1700–ամեակի հանդիսաւորութեան մէջ իրեն չանձնուած դերը կատարած, Ռ. Քոչարեան կը խօսի Անիի յուչարձաններուն համար Քրանսայի միջոցով ահազանգ հնչեցնելու մասին...:

Արդեօք Փարիզէն դէպի Երեւան ու Երեւանէն Փարիզ հնչած ահազանգները իրար խաչաձեւած են պահ մը Անիի վրայ, «տիրութեան» ներկայի ողբերգութեանէն երկու չիթ արցունք սահեցնելով անոր անթիւ ճեղքերէն մէկէն ներս...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՕՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 24 / 26)

ԱՄՆ–ՈՒ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ Ձ· ՕՐՈՒՀՅ

ԱՄՆ–ու Երեւանի նոր նչանակուած դեսպանը Ձ· Օրուհյ Նոյեմբեր 23–ին իր հաւատարմագիրը յանձնելէ ետք նախագահ Ռ· Քոչարեանի, մամուլի ասուլիս մը տուած է: Ան խօսելով Հայաստանի վրան արտաքին քաղաքականութեան մասին, ըսած է թէ լաացուցիչ այդ քաղաքականութիւնը կ'ենթադրէ լաւ յարաբերութիւններ թէ՛ Ռուսաստանի, թէ՛ ԱՄՆ–ու հետ եւ աւոր մէջ որեւէ հակասութիւն չի կրնար ըլլալ:

Դեսպանը խօսած է Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւններուն մասին ալ, ըսելով թէ ինք կը սատարէ անոնց հաստատումին· իր կարծիքով, Հայաստանի չահն է որ սահմանները բացուին եւ Թուրքիոյ հետ լաւ յարաբերութիւններ հաստատուին. «կը կարծեմ որ դժուար է երեւակայել Հայաստանի տնտեսութեան զարգացումը եւ փափաքելի մակարդակի հասնիլը, առանց նման շփումներու: Ի վերջոյ, շատ ուելի դիւրին է ապրիլ այնպիսի մթնոլորտի մը մէջ որ դրացիները մտահոգութեան պատճառ չեն: Թէ հնչպէս պէտք է իրականացնել այդ պայմանները, ատիկա դժուար խնդիր է» ըսած է Ձ· Օրուհյ:

Ան եզրակացուցած է թէ երկու կառավարութեան միջեւ ուղղակի շփումներ, երկխօսութիւն, ինչպէս նաեւ անհատներու միջեւ շփումներ կրնան օգտակար ըլլալ այդ ուղղութեամբ:

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՆԵՐՈՒՄ

Նախագահ Ա· Ղուկասեանի հրամանագրով ներում չնորհուած է 6 դատապարտեալի որոնք իրենց պատիժին գէալի մասը կրած են, ընտանեկան եւ առողջական ծանր պայմաններ ունին: 16 ուրիշներու ալ մասնակի ներում չնորհուած է, իսկ 12 հոգիի ներման խնդրագիրը մերժուած:

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ – 1951, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27 –

ՌՈՒԲԷՆ

Ա՛յսպէս կոչուեցաւ։ Ա՛յսպէս ալ պիտի արձանագրուի պատմութեան մէջ։

Ոչ մականունը բան մը պիտի աւելցնէր իր համբաւին վրայ, ոչ ալ որեւէ ածական պիտի կրնար իր արժէքը խտացնել մէկ բառով։

Ռուբէն – թանձրացեալ յեղափոխու – թիւն եւ գիտութիւն։ Մէկը միւսին լրացուցիչ։ Երկուքն ալ միս ու ոսկոր դարձած մէկ մարդու մէջ։

Բացառապէս ինքնուրոյն՝ մտածումով թէ գործքով։ Մինչեւ անգամ լեզուով եւ դրչով։

Իր տիրական գիծը՝ սուր եւ անողոք որամաբանութիւն մը, որ կը բխէր հայրենի հողէն։ Գիւղէն եւ գիւղացիէն։

Ուսանողութեան շրջանին հետեւած ըլլալով բնագիտութեան, ամէն զարգացած էր այդ գիծը։ Յեղափոխութիւնը ի վերջոյ իրեն համար զարձած էր ոչ միայն անձնազոհ քաջութիւն եւ յարատեւ պայքար յանուն ազատութեան եւ հայրենիքի, այլեւ գիտութիւն, բառին ամենալայն առումով։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այն հրաշագործ հնոցն է, ուր ինքնաբերաբար կը թրծուին, կը կազմաւորուին բազմազան արժէքներ։

Կազմակերպութիւնը իր էութեամբ կը խրախուսէ բոլոր ընդունակութեանց ներդաշնակ զարգացումը։ Մէկնոյն ատեն թեւ կուտայ բացառիկ տաղանդներու ազատ գործունէութեան։

Արդարեւ, համրանք չունին բացառիկ դէմքերը մեր վաթսուն տարուան փոթորկածային պատմութեան մէջ։

Այդ եզական դէմքերէն մէկն ալ՝ Ռուբէն Տէր Միսեանեան, որուն մահը կ'ողբանք այսօր, այնքան տաժանելի պայմաններու մէջ։

Ազատագրական պայքարի փոթորիկներուն մէջ նետուած իբրեւ հասարակ զինուոր, ողբացեալ ընկերը չուտով կը դրաւէր առաջաւոր դիրքեր՝ չնորհիւ իր քաջութեան, սրատեսութեան եւ հմտութեան։

«Յեղափոխականի մը Ցուշեր»ուն մէջ պիտի գտնէք ոչ միայն համառօտ ալեկոծութեան մը յորձանքը, այլեւ իր յեղափոխական – քաղաքական կեանքի զարգացման ելեւէջները։ Ուղենիշեր՝ որոնք մօտաւոր նպատակներէն կ'առաջնորդեն դէպի հեռաւոր բարձունքները։

Իրեն համար զաղտնիք չունէին հայրենի երկրին աշխարհագրութիւնն ու պատմութիւնը, սահմանէն սահման թէ անդին։

Ոչ ոք իրեն չափ տիրապետ սերտած, ուսումնասիրած, թարգմանած է Հայաստանի լեռներու եւ ջուրերու, կիրճերու կամ դաշտերու խորհուրդը։

Երբ կը խօսի Տարօնի, Վասպուրականի, Բագրեւանդի, Գուգարաց կամ Սիւնեաց աշխարհի մասին, ձեր աչքին առջեւ կ'ունենաք փաստացի, կենդանի պատկեր մը ներքին թէ արտաքին բովանդակութեամբ։ Եւ անմիջապէս կ'ըմբռնէք, թէ ինչ արժէք ունի այս կամ այն երկրամասը՝ քաղաքական, տնտեսական, ջրագրական եւ ռազմագիտական տեսակէտով։ Կը համոզուիք, թէ ինչու դժուար է հայկական անկախ պետութիւն հաստատել առանց Վասպուրականի, Արարատի, Բագրեւանդի կամ Սիւնիքի։

Շատ ենք ունեցած եւ դեռ ունինք – բարեխառնաբար – քաղաքական գրականութեան վարպետներ։

Բայց, դժուար է գտնել հեղինակութիւն մը, որ այնքան բազմակողմանի եւ հասուն, տակաւին նիւթ ճարած ըլլայ մեր ազատագրական պայքարին եւ քաղաքական գործունէութեան համար, որքան Ռուբէնը։

Աւելով կ'առէր գրողները, բայց ի վերջոյ ինքն ալ դարձաւ գրող։ Ոչ թէ աստղի մը պէս երեւալու, այլ յարատեւօրէն աքնելու, հատորներ դիզելու համար։

Որքան հոմ նիւթեր՝ իր «Ցուշեր»ուն մէջ, գոյս կ'ուճապարէր լրացնել, խորացնել զգալով թէ վախճանը կը մօտենայ։

Քանի մը ամիս առաջ, ի պատասխան պաշտօնական նամակի մը, կը յայտնէր թէ ինք զբաղած է «մեռելները ողջնցնելով, խօսեցնելով»։

Քիչեր կրցած են այդ «մեռելները» – յայտնի եւ մանաւանդ անյայտ հայդուկները – ողջնցնել, խօսեցնել այնքան հարազատօրէն, որքան Ռուբէն։ Դուք իր «Ցուշեր»ուն մէջ պիտի գտնէք բազմազան հոմ նիւթեր, որոնց մշակումը նոր էջ մը պիտի բանար մեր ժամանակակից գրականութեան մէջ։ Եւ բացառիկ տիպարներ, եւ համամարդկային աշխարհահայեացք։

Ռուբէն մնաց միշտ նոյն քննական միտքը, իբրեւ գործիչ, լիազօր կամ բիւրոյի անդամ։ Ճաճախ բազմապատկելով տրամաբանութեան խաղերը, անելի կը մատնէր դիմացինը, հիմնական հարցի մը լուծումը գտնելու համար։ Ինք հանգոյցը քակած կ'ըլլար, բայց տեսակ մը քննութեան կ'ենթարկէր դիմացինը։

Յեղափոխութեան շրջանէն մինչեւ Հայաստանի Հանրապետութեան հաստատումը, Ռուբէն երբեք չօրօրուեցաւ պատրանքներով։ Խորապէս կը հաւատար ուժերու հաւասարակշռութեան օրէնքին եւ այդ ուղղութեամբ ալ գործեց Հանրապետութեան կազմաւորման շրջանին։

Իր քաղաքական հանգանակին մաս կը կազմէր, նաեւ, Մօտաւոր եւ Միջին – Արեւելքի ժողովուրդներուն սերտ եւ միակամ գործակցութիւնը, իբրեւ հիմնական ելք Հայկական Դատի լուծման։ Ճաճախ վիճելի լաւատեսութիւն մը կը մատնէր այս գետնին վրայ, հակառակ համօրէն դաստւորուած տեսութեանց եւ աշխարհագրական – պատմական փաստերու, որոնք նոյնպէս կը կազմեն հոմ նիւթեր՝ ապագայ գործունէութեան համար։

Իր առողջական վիճակը լրջօրէն խանգարուած էր վերջին տարիներու ընթացքին։ Այնպէս որ, հեռու մնաց գործօն կեանքէ, նուիրուելով իր յուշերուն խմբագրութեան, փարիզի մէջ։

Անցեալ տարի, Հ. Յ. Դաշնակցութեան 60–ամեակին առթիւ, Փարիզի տօնակատարութեան կը նախագահէր գրաւոր ճառով մը։ Երկրորդ գրաւոր ուղերձ մըն ալ կ'ուղղէր Մարսէյլ, միեւնոյն առիթով։ Այս երկու ճառերը կը կազմեն տեսակ մը կտակ՝ իբրեւ յեղափոխական գիտակցութիւն եւ իբրեւ քաղաքական վերլուծում։

Կրնանք վկայել թէ Ռուբէն մեռաւ նոյն անսասան հաւատքով։ Իր մահով հուժկու ձայն մը եւս կը պակսի Դաշնակցութեան «հին պահակախումբէն», որուն անդամները մատներու վրայ կը համրուին այլեւս...

1951 Դեկտեմբեր 5

—•—

ՉԱՅՆ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ

Անոնք որ ոչ Հայաստանի լեռներն ու ձորերը, ոչ ալ գետերն ու դաշտերը տեսած են, չեն կրնար պայծառ գաղափար մը կազմել Ռուբէնի էութեան մասին։

Իր ամբողջ գործունէութեան ընթացքին, աշխարհագրութիւնը եւ աշխարհահայեացքը մնացին անբաժան։ Ներշնչեցին եւ գործի մղեցին զինքը՝ իբրեւ մէկ ամբողջութիւն։

Մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ, դժուար է գտնել հեղինակ մը, որ այնքան մատնագիտօրէն քննած, սերտած, բանաձեւի մը վերածած ըլլայ Հայաստան աշխարհին լեռներուն խորհուրդը եւ գետերու լեզուն։

Իր դրչէն ելած որեւէ ուսումնասիրութեան մէջ, կարմիր թելի մը պէս կ'երեւայ այս պիծը։ Եւ ամէնէն չոր ու ցամաք, հոմ նիւթին ալ կը դառնայ խօսուն, չօշափելի պատկեր։

Ճարտարապետական հիւսուածքներ են իր քաղաքական եւ ընկերային տեսութիւնները։ Մէկը միւսէն ինքնուրոյն եւ տոկուն։

Յեղափոխական ալացքին հետ, գիտական – քննական միտքն է որ անդադար կը դործէ։

Իւրաքանչիւր վերլուծման հետ, նոր լոյս մըն է որ կը ժայթքէ Հայոց պատմութեան եւ աշխարհագրութեան ելեւէջներուն վրայ։

Եւ ամէնէն համբակն ալ դիւրաւ կ'ըմբռնէ մեր մեծութեան եւ անկումի, փառքի եւ պարտութեան պատճառները։

Միեւնոյն ատեն կը տեսնէ հեռանկարները որոնք անմատչելի կը համարուէին։

Տարօնցի ընկեր մը վերջերս կը դրէր, հեռաւոր Իրանէն, թէ Ռուբէնի պապերուն պապը Սասունցի էր, ինչպէս ինքն իսկ պատմեր է, հպարտօրէն։

Ուրեմն ինք «դրսեցի» չէր Տարօն աշխարհին համար, զոր այնքան պաշտամունքով սիրեց ու սերտեց, որուն ազատութեան համար իր երակներուն արիւնը քամեց, երբ դեռ հասարակ զինուոր էր։

վրէժ, ընկերներ, դիմենք դէպի մահ,
Պարոն Ռուբէնը մռնչեց անահ,
Ա՛լ չվախենանք թշնամու սրից,
Ազատ մեռնելը բաղդր է ամէնից։

Ոչ մէկ տեղական հայրենասիրութիւն՝ իր յեղափոխական թէ քաղաքական գործունէութեան ընթացքին։

Պարծանք, հասուն հայրենասիրութիւն մըն էր որ կ'առաջնորդէր իր քայլերը։ Խորաթափանց ոգի մը որ կը ներշնչէր ամբողջ բազմութիւններ՝ խօսքով թէ գործքով։

Զայնը, որ կը բխէր սրտին խորերէն – «Զայն հայրենեաց» – դարձած էր թանձրացեալ հանգանակ, չնորհիւ իր հատուտրամաբանութեան եւ մշտանորոգ վերլուծումներուն։

Այս տեսակէտէն, ոչ մէկ վկայութիւն պիտի կրնար այնքան հաստատօրէն պարզել իր մտածումներն ու եզրակացութիւնները, որքան իր անմահ «Ցուշերը», որոնք բոլորովին անտիպ էջ մը բացին մեր ժամանակակից գրականութեան մէջ։

Հակառակ վերջին տարիներու յոգնութեան եւ տառապանքին, Ռուբէն միշտ ալ մնաց կորովի եւ լաւատես։

Մինչեւ վերջին պահուն, անմկուն յեղափոխականի ոգին էր որ կը խօսէր իր մէջ։

Դեռ քանի մը ամիս առաջ էր որ կը գրէր, ի պատասխան պաշտօնական նամակի մը.

– Իսկ եթէ փոթորիկ մը պայթի, թող իմ չորցած ոսկորներս ալ խառնուին ձեր երիտասարդ ոսկորներուն...

Որեւէ փոթորիկ մազաչափ չէր ազդած իր վրայ, սահմանէն սահման թէ անդին։

Այդ պատճառով ալ, անխռով կը սպասէր գալիքին։

Պիտի կրնա՞ր իրապէս «հայացնել» նեկայ Հայաստանը, առանց այդ վճռական սրատեսութեան։

1952 Յունուար 12

Շ.

ՌՈՒԲԷՆ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(1882 – 1951)

– 1903–ի վերջերն էր, երբ ինձ հրահանգեցին գնալ Կարս։ Առաջին անգամն էր, որ յեղափոխական հրահանգ կը ստանայի։

Ահա՛ անդրանիկ հանդրուանը մեր ոչ հեռաւոր անցեալի էջերը փառաւորած փառահեղ դէմքի մը, – ՌՈՒԲԷՆ։

Գուցարաց աշխարհի՝ պատմական Ջաւախքի ծնունդ Մինաս (1), «Կարսի հնոց»ին մէջ Ռուբէն մկրտուած, ծննդավայրին՝ Ախալքալաքի ծխական դպրոց աւարտելէ ետք, չնորհիւ իր բարեկեցիկ և, միաժամանակ, դիտակից ծնողին, բարեբախտութիւնը կ'ունենայ յաճախելու Գէորգեան ճեմարան, Էջմիածին։ Ո՛չ մէկ կասկած, թէ կրթական այս պատկառելի յարկին տակ է, որ կը ճեւաւորուի անոր ալեպէս հայրենասէր, հայրենատէր դէմքը։ Երիտասարդին միտքն ու հոգին մշակող կաղապարողներուն մաս կը կազմեն ասդանիշ անուններ, – Յակոբ Մանանդեան, Հր. Աճառեան, Կոմիտաս, Աբեղեան եւ ուրիշ դաստիարակներ։ Ընթացաւարտ՝ ժամանակ մըն ալ կը հետեւի Լազարեան ճեմարանի, Մոսկուա, դասընթացքներուն։ Ազատ ունկնդիրի հանգամանքով կը չօշափէ հայագիտական նիւթեր, առհասարակ։

Միանգամայն, ժամանակակիցներու վկայութեամբ, մեծ կ'ըլլայ Զանգեզուրցի Արամի ազդեցութիւնը Ռուբէնի վրայ։ Իրօք, «Կարսի հնոց»ին մէջ, այս վերջնոյն արտակարգ կարողութիւնը յայտնապէս կազմակերպչական քնոյթի աշխատանքներուն մէջ, ուսանելի եւ, հետեւաբար, ընդօրինակելի դպրոց կը դառնայ անոր համար։

Այլ նաեւ պէտք չէ անտեսել Նիկոլ Դումանին ազդեցութեան լայն ոլորտը։ Յեղափոխականի մը յիշատակներուն մէջ, ան անվարան կը վկայէ, թէ բոլորը՝ համեստ մարտիկներէն մինչեւ մեծերը, բոլորն ալ անխտիր, հասասար սիրով կ'ենթարկուէին այդ «Ղարաբաղցի լեռնականին պողպատէ կամքին»։

Այո՛, Դերեկի եւ Խանասորի անմոռանալի հերոսին հետ անոր հանդիպումը եւ գործակցութիւնը ծայր կ'առնէ դեռ 1904–ին, երբ միասին կ'անցնին Պարսկաստան։ Զէյն – վինամթերքի հայթայթում, ռազմամթերքի փոխադրութիւն զինակիր խումբերու միջոցաւ դէպի երկիր եւ այլն։ Ահա պլուսուր աշխատանքը։ Անդքան կենսական սահմանէն այն կողմ գտնուող ինքնապաշտպանութեան դաշին նուիրուած մարտիկներուն համար։ Այսպէս, գործակից եւ աջակից մեծ հայդուկապետին։

Կարս եւ Խոյ-Սալմաստ։ Արամ եւ Դուման։

Աչխոյժ, եռուն հնոցներ։ Եւ, երկու կախարդիչ, հրապուրիչ դէմքեր։ Մեր ազատագրական երկնակամարին տակ։

Յեղափոխականի, գործիչի եւ զեկավարի ճեւաւորում։

Այնուհետեւ դէպի երկիր։ Այս անգամ արեան մկրտութիւն։

Ո՞վ հաշուած է թիւը այն նուիրեալներուն, որոնք Խենթին երազով մաղնիսացած, օրերէն օր մը իրենց նախատածը յաղելով այն կողմ, կ'անցնին սահմանը՝ խելացնոր վազքով։

Ո՞վ նստած հաշուած է թիւը այն հայորդիներուն, որոնք օրերէն օր մը վշտաբեկ եւ սարսափահար ռանչպարներուն կանչին արձագանգելով, անոք եւ անօգնական աչխատաւորին ճիչին անսալով, յօժար եւ հաւան, անճնուրաց նուիրումով մը այնան դէպ՝ այն կողմ։ Միշտ խելացնոր վազքով։

Այո՛, հաստատապէս հոն է ժողովուրդը մերազնեայ, որ կը հիւծի, կը գալարուի արեան ճապաղիքներու մէջ։ Կը յօշոտուի, կը բզքտուի։ Վարագէն Մարութեայ սար, Վասպուրականէն Դուրան – Բարձրաւանդակ եւ, դեռ այլուր, մերձ թէ՛ հեռու։

Լման տասնամեակներ հոգին անուղղող, հոգին պարարող լիացնող իրականութեան մը վկայութիւնը կը գտնենք Ռուբէնի սա կարճ եւ անզարդ տողերուն մէջ, – ... Մտածում էի, թէ քանի՛ հայ նիւներ այդպիսի կարօտով մեկնել են այս մեծ ճանապարհով, գնացել են էլ յետ չվերադառնալու պայմանով։ Գնացել են,

գնում են եւ պիտի գնան: Այդ ժամանակ հայ երիտասարդութիւնը տգորուած էր մի տեսակ մեռնելու, զոհաբերուելու ոգով. ամէնը գնում էին, գնում էին հաստատ գիտնալով, որ պիտի ընկնին սահմանագլխին, բայց գնում էին էնց մեռնելու... Քանիներ իմ աչքի առջեւ գնացին կարսի գծով. դա ընդհանուր «հիւանդութիւն» էր. բո՛ղ հասարակագէտները, մանաւանդ մեր «նիւթապաշտները» ուրիշ բացատրութիւն տան, բայց մենք մեր ճամբան այդպէս էլ կը շարունակենք (2):

1905: *Կարճ դեղերումներ՝ Վան, Ախտահեւ Լեռնապար, մեր պատմական Ռշտունեաց աշխարհը, իր նոյնքան վաղեմի ժողովուրդով, Վոլշեւիկները* (3): *Եւ դեռ անդին՝ Կեցան, Շնիճոր, Սպարկերտ, Ասահկ, Ղարասու, այսինքն Տարոնէն հարաւ երկարող չրջանը մեծաւ մասամբ կապուած Պիթլիսի:*

1906: *Տարօն:*

Դեռ նախնեաց ժամանակներէն դիւցազուներու օրրան նկատուած այս փոքր հողաշերտը, մեր պատմական տարածուն հայրենիքին, իր հին երկին արժան, իր նախնի անցեալին վայել դիւցազնավէպ մը կեանքի կը կոչէ, այս դեռ չատ հեռու օրերուն:

Դաւթի ծառերուն հարազատ զարմերը, այս անգամ նոր անունով կ՚յայտնուին, – ՖԼՏԱՅԻ: Դիմագիծ արձանացնող, նկարագիրը պարզող պարզ, այլ տպաւորիչ տողեր, ահա՛, Ռուբէնէ, –

– Մշոյ փէտային ճեմելով կը խալէ, երբ կը ճայի՝ կարծես վիշապի նման ձեր վրայ պիտի ցատկէ: Արագաշարժ ու ճարպիկ է իր շարժումներուն մէջ: Անոր կնճռոտ երեսը ո՛չ կարմիր ունի եւ ո՛չ ալ սպիտակ. տաճով ու պաղով թրծուած պղինձի գոյնով է ներկուած: Ոմանք փախչելէ ետք, մօրուսները ածիլուած: Դէմքերնին լուրջ են եւ խոհուն, ո՛չ լացի եւ ո՛չ հրճուանքի հետք կը նշմարէիր անոնց վրայ: Շատերը կարծես պողպատէ շինուած արձաններ են, բիչ մը զայրոյթ եւ բիչ մըն ալ դաժանութիւն՝ գծագրուած ծնօտներուն վրայ եւ աչքերուն մէջ: Ծիծաղելու կամ ուրախանալու ժամանակ անէչ կր պահէ եւ սառն ազդեցութիւն կը թողու ձեր վրայ:

Իրօք, Փէտայիները կամ հայդուկները, մեր ժամանակակից պատմութեան Սասնայ Ծռերն են՝ իսկական չառաւիղները «Սասնայ տան ճրագ» Դաւիթի: Հայրենի հողի պաշտպանութեան ծառայող Թուրքկեծակը կը փոխարինեն Մոսինով: Ապաչկա փամփչտակալներ՝ պզպզուն փամփուշտներով: Եւ, դեռ կեռ խենչալ «Մըսրի կամ Դամասկոսի»:

Շքե՛ղ, լեռնական տիպարներ: Ասոնք կը կոչուին Արաբօ, Սերոբ, Հրայր, Գէորգ Զաւուշ, Սպաղանաց Մակար, Շէնրկի Մանուկ, Փեթախի Պեսիկ, Գալէ, Զօլա եւ, այսպէս հարիւրներ ու հարիւրներ: Անուանի թէ չուքի մէջ մնացած անուններ: Ա՛յս կամ ա՛յն սահմանումով, Փէտայիի կոչումն իսկ ամբողջական պատկերացումը կու տայ դիտակից նուիրումին, անշահ զոհողութեան, անբաւ զոհաբերութեան: Ազատութիւն կամ մահ նշանաբանով:

Իսկական դիւցազնավէպ մըն է, որ կը ստեղծուի, կ՚արձանագրուի՝ փառաւոր, փառապանծ:

Շա՛տ – չա՛տ են հերոսական դուպարները, մահաչունչ մարտնչումները, մահարեր ոտրտումները: Նոր ժամանակներու հերոսապատումին էջերը կը հարստացնեն Սուլուխի առասպելական մարտը, Փեթա-ըի վիպային կռիւը եւ, դեռ հարիւր – հարիւր մեծ ու փոքր ճակատումներ: Բոլորն ալ սխրալի: Եւ, միշտ սա իրողութիւնը՝ «գնդակով մեռնելու գաղափարը իտէալական էր դարձած»: Եւ, ահ ու վախ՝ չքացած:

Շէմեեուկի՛չ մեծութիւններ: Ապչեցուկի՛չ սխրալորձութիւններ:

Ասոնք՝ կարգ ու չարքով մենք կը գրանենք անոր «Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները» խորագրուած եօթը հատորներուն մէջ (4):

Անզարդ, անսեթեւեթ, առանց պունաւորող քովընտի յարդարանքի, առանց ինքզինք դրացնել տալու, ուրեմն, առաւելաբար, պարզ լեզուով ու պարզունակ ոճով է, որ կը ներկայանան դէմքերն ու անցքերը ընթերցողին: Այլ, սակայն, անտաչ խօսքերուն տակ ինչքա՜ն կ՚ուզէք յանկուցիչ տող: Ինչքա՜ն կ՚ուզէք զրաւիչ խօսք՝ տխուր թէ ուրախ: Անպայման անջնջելի տպաւորութիւն ձգելով կարգացողին վրայ: Հա՛, անպատճառ պէտք է ըսել, թէ եթէ բնութիւնը մայր երակը կը նկատուի չրջապատի մարդոց դիմագիծերու կերտումին եւ պահպանումին մէջ, ապա ասոնք լոյս աշխարհ հանելու եւ սերունդներու հիացիկ սեւեռումին ենթարկելու ճիրքն ալ ինքնին արժէք մըն է, անկասկած: Ռուբէնի մօտ մարտիկ թէ գործիչ, չինական թէ ուրիշ, իրենց բնական նկարագիրներովը կը ներկայանան: Ընդհանրապէս, պարզ ու խոհուն մարդիկ են ասոնք, յամառ, տոկուն, ինչպէս իրենց չրջապատը. ժլատ՝ արտայայտութիւններու մէջ, բառը ասոնց բերնին՝ լմա՛ն միտք եւ լմա՛ն տրամադրութիւն է, կամ ալ՝ այս երկուքին բնական, վերջնական խտացած խօսքը:

Միասնաբար հետեւինք սա յուզում եւ մտածում արտաբերող երկխօսութեան:

... Սոված ինկած էինք Հարսնգոմերի ծառերուն տակ, ես նկատեցի, թէ Մաւուկր կր տատապի ֆաղցէն, եւ հարց տուի. «Ա՛յ մարդ, դու ինչո՞ւ համար կը տանջուիս, ինչո՞ւ փէտայի ես եղած»: «Պարոն, պատասխանեց ան, ռոմը (թուրքը) գուլում է»: «Լաւ, թէ ռոմը գուլում է, ըեզի ի՞նչ, ձեր տուներ հարուստ է, ռումի գուլումութիւնը Շէնըկ չի հասնի, դուք ազատ էիք այդ գուլումից»: «Ճիշդ կ՚ասես, պարոն, մենք աշխր էինք, մենք ուժեղ էինք, մենք հարուստ էինք եւ ենք. էնից դրա համար էլ մենք ամէնից առաջ եւ ամէնից շատ պիտի չարչարուինք»:

Երբ զարմանքս մարց տուի՝ «ինչո՞ւ», ան ցոյներան զարմացած պատասխանեց. «Պարոն, դու ինձ փորձութեան կ՚առնես, երբ Մարաթուկ կամ Սուրբ Կարապետ ուխտի գնան, մատաղցուն համար չեն ընտրեր բոստոտ այծերին, անընդունելի է սուրբին համար. միշտ պիտի ընտրել զոչ եւ ղլաւ խոյերին՝ ուխտի ընպատակին հասնելու համար: Մեր Աստուած դառած է հայու ազատութիւնը. աշխր եւ հարուստ Հայերը ամէնից առաջ պիտի մատուցուին այդ զոհարանին»:

Մանուկ այդ պատասխանէն գոհ կ՚երեւար. բայց ես հանգիստ չթողի զինքը. «Լա՛ւ, ըսի, մատաղցու խոյը գոնէ մի բան կր ստանայ. նախ լաւ կը կերակրեն, կը շոյեն ամէնքը, յետոյ՝ տարբերելու համար նախատը կը ներկեն կարմիր, խաչ կը բաշեն մէջքին: Դու այդ հանոյքներէն ալ զրկուած ես, փորդ աւօթի, բոլորն ալ կր հալածեն, յաճախ ֆու մօտիկներդ. նշան էլ չկայ վրադ, միշտ հասարակ գիւղացի ես, ինձ նման պարոն էլ չես ճանաչուի:

– Էհ, դատարկ բաներ են դոխա, թէ որ ամէնիխս վերջը մի գերեզման է, մի տաբ դուշուն (գնդակ), աշխարհի վարձ՚ը ամիսս բան է:

Երբ Մանուկ սպանուեցաւ բանի մը օր ետք, ես ինձ հարց կուտայի, թէ այդ հսկան նահատակուեցաւ իրօք իբր «բարխ խոյ» (առողջ եւ կռուան խոյ). ան աշխարհի վրայ ոչինչ չստացաւ եւ ոչինչ ալ չէր սպասեր. ան կը հաւատար միւս աշխարհին եւ Հայաստան Աստծուն, արդեօք անոնք ճանչցա՞ն այդ մարդը եւ անոր զոհաբերութեան մեծութիւնը (5):

Մեր նոր ժամանակներու Դիւցազնավէպը հարուստ է այսպիսի գրաւիչ դէմքերով եւ, այսպիսի գրաւոցներ՝ էջեր ու էջեր կը լեցնեն հատ հատորներու: Ռուբէնի գլխաւոր նպատակներէն էր արդէն ասիկա: Անոր խօսքն է, թէ կ՚ուզէ «ապրեցնել եւ խօսեցնել մեռելները», որովհետեւ, ասոնք կը պատկանին այն սերունդին, որուն «համն ու հոտը տարբեր էր, ինչպէս Արտամետի խնձորը, թէկուզ մէջը որդ ինկած լիներ»:

Ռուբէնի Ցիշատակները, իրաւամբ, առատաբուխ աղբիւրի պէս կենարար ջուր կրնան պարգեւել թէ՛ պատմագիրներու, թէ՛ բանասէրներու, թէ՛ ալ բնակավայրեր ուսումնասիրողներու, հաւասարապէս: Արդէն թելադրութեան միջոցաւ ներչնչումի յանկուցիչ աղբիւր կը հանդիսանայ Կոստան Զարեանի «Տատրագոմի հարսը» չատ ծանօթ վիպերգին: Ռուբէնի յիշատակած դրուագներէն մէկուն ճամբով ստեղծագործուած այս երկին մէջ է, որ լոխոմի, ընդհարումի ուղիներով դէմ յանդիման կուգան հայրենական պաչտամունքին առընչակից, վաղեմի կարգ-կանոնին ամուր կառչած մարդոց սկզբունքները, համոզումները եւ ամբողջ էութիւնն իսկ՝ ներկայացուած իրենց ամենէն ներկայացուցիչ տիպարներով:

Ռուբէնի Ցիշատակները, իրաւամբ, ստեղծագործական աղբիւրի պէս կենարար ջուր կրնան պարգեւել թէ՛ պատմագիրներու, թէ՛ բանասէրներու, թէ՛ ալ բնակավայրեր ուսումնասիրողներու, հաւասարապէս: Արդէն թելադրութեան միջոցաւ ներչնչումի յանկուցիչ աղբիւր կը հանդիսանայ Կոստան Զարեանի «Տատրագոմի հարսը» չատ ծանօթ վիպերգին: Ռուբէնի յիշատակած դրուագներէն մէկուն ճամբով ստեղծագործուած այս երկին մէջ է, որ լոխոմի, ընդհարումի ուղիներով դէմ յանդիման կուգան հայրենական պաչտամունքին առընչակից, վաղեմի կարգ-կանոնին ամուր կառչած մարդոց սկզբունքները, համոզումները եւ ամբողջ էութիւնն իսկ՝ ներկայացուած իրենց ամենէն ներկայացուցիչ տիպարներով:

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹ

Թրիփոլիի (Լիբանան) «Նաչիտ Քարամէ» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 1-ին տեղի ունեցած է երգի մրցում մը, որու մասնակցած է Համազգայինի «Պարոյր Սեւակ» մանկաճիւղի Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պարգեւ Թասլաքեանի: Հինգ երգչախումբերու մէջ, «Կոմիտաս» երգչախումբը առաջնութիւնը չահած է, մեկնաբանելով Աւէ Մարիան, արաբերէն երգ մը եւ հայերէն երեք երգեր: Այս մրցումը չահելով, Կոմիտաս երգչախումբը իրաւունք կը ստանայ գալ տարի մասնակցելու Թրիփոլիի միջազգային փառատօնին:

*
**

Դամասկոսի մէջ, Հոկտեմբեր 8-էն 18, տեղի ունեցած է «Արաբական դիրքի 17-րդ գուցահանդէս – վաճառք» կազմակերպութեամբ Սուրիոյ Մչակոյթի Նախարարութեան եւ Ասատի Ազգ. Մատենադարանին: Մասնակցած են կառավարական եւ անհատական 300 հրատարակչատուներ, որոնք ներկայացուցած են չուրջ 30 հազար դիրքեր: Այս ցուցահանդէսին մասնակցած է նաեւ Հալէպի ՀԵՄ-ի հրատարակչական յանձնախումբը (Արեւելք տպարան) իր հրատարակած մօտ 65 դիրքերով պանդագան հեղինակներէ: Ներկայացուած են նաեւ Լիբանանի Հայկական Ուսումնասիրութեան Կեդրոնի հրատարակած դիրքերէն տասը:

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

– *Ես ատոր չեմ հաւատար, – յայտարարեց էրզրումցի վաճառական մը, – ամրացած քաղաք մը ինչպէ՞ս կամաւորական խումբի մը կողմէ կրնայ գրաւուիլ:*

– *Վերջապէս իրողութիւնը այն է, որ կովկասի ճակտին վրայ Թուրքերուն վիճակը չատ դէշ է:*

– *Ո՞ր ճակտին վրայ ազէկ է որ արդէն:*

Եւ խօսակցութիւնը չարունակուեցաւ քաղաքական կացութեան չուրջ:

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

ԱՐՀԱՒԻՐՔԻ ՕՐԵՐԸ

Լրտես Արշակի անակնկալ անյայտացումը բնականաբար մեծ յուզում յառաջ բերած էր ոստիկանութեան մէջ:

Ոստիկանութիւնը համոզուած էր, որ Արշակ գոհ գացած էր ոճիրի մը: Եւ յայտնի էր, որ այդ ոճիրը գործուած էր վրէժխնդրական նպատակով:

Գիտէին, որ օրերէ յ վեր հայ լրտեսը կը հետապնդէր Տրդատն ու իր ընկերը, ուստի կ՚ենթադրէին, թէ այդ հետապնդումի միջոցին տեղի ունեցած էր ոճիրը:

Եւ սակայն ոճրագործը կամ ոճրագործները դտնելու համար որեւէ հետք կարող չէին դտնել:

Շաբաթ մը անընդհատ փնտռտուքներէ ետք ոստիկանութիւնը յուսահատ հրաժարեցաւ իր խուզարկութիւններէն:

Այսուհանդերձ այս խորհրդաւոր անյայտացումը կը չարունակէր խորին մտատանջութիւն պատճառել ապահովութեան պետ Պէտրի պէյի:

«Եթէ Արշակը հնչակեանները սպաննած են, – կը խորհէր, – ուրեմն այդ մարդիկը տակաւին զօրաւոր կազմակերպութիւն մը ունին Պոլսոյ մէջ եւ հակառակ մեր կատարած ձերբակալութիւններուն՝ կրնան իրենց մտադրած դաւադրութիւնը գործադրել»:

Եւ այս հաւանականութիւնը կը սարսափեցնէր զինքը, որովհետեւ իբրեւ Իթթիհատական կուսակցութեան պետերէն մէկը, կ՚ենթադրէր, որ ինքն ալ կրնար գոհ երթալ այդ դաւադրութեան:

Պէտրի պէյ մտային այդ տրամադրութեան ներքեւ կը գտնուէր, երբ առաու մը Աստիկ Մարկոսեան եկաւ իրեն այցելութեան: Հազիւ թէ ներս մտած էր, ապահովութեան պետը դաժան դէմքով մը ըսաւ.

– *Աղէկ որ եկար, ես ալ քեզ կանչել պիտի տայի:*

– *Արդեօք ձեր վսեմութիւնը իմ ծառայութեանս պէտք ունի՞, – պատասխանեց Աստիկ մէկ քանի թէմէննահներ ընելով:*

– *Քու մասիդ անախորժ բաներ կը լսեմ կոր:*

– *Անախո՞րժ, ի՞նչ ըսել կ՚ուզէ ձեր վսեմութիւնը, ես չեմ կարծեր, որ քննադատելի արարքներու մէջ գտնուած ըլլամ:*

– *Ընդհակառակը, չա՛տ ու չա՛տ քննադատելի գործեր կ՚լսենս կոր:*

– *Չեր վսեմութիւնը կը հաճի՞ այս մասին աւելի յստակ բացատրութիւն մը տալ:*

– *Քիթդ ամէն տեղ կը խօթես կոր, – բսաւ Պէտրի պէյ՝ միշտ իր դաժանութիւնը պահելով:*

– *Չեմ հասկնար, – կմկմաց Աստիկ, որ կը սկսէր վրդովիլ այս խօսքերէն:*

– *Պուլկարիա մարդ կը փախցնես, զինուորական ծառայութենէ մարդ կ՚պահես, գործերնիդ պիտի տեսնեմ լսելով՝ ասդիէն – անդիէն դրամ կը չոթթես, ես ի՛նչ դիտնամ, վերջերս ամէն տեսակ պատառ գործերու մէջ մատ ունիս:*

– *Չեր վսեմութեան սխալ տեղեկութիւն տուած են: Ես միշտ օրինաւորութեան սահմանի մէջ կը գործեմ եւ երբեք եպերելի արարք մը չեմ ըրած: Այս մասին կրնաք ապահով ըլլալ:*

– *Ես իմ ըսածս դիտեմ:*

– *Իմ մատուցած ծառայութիւններս մէջտեղն են, եւ դուք ալ մօտէն ծանօթ էք անոնց:*

(Շար. 110)

ՅՕԴՎԱԾՔ

ՀՐԱԳԻՐ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԵՀԱՆՈՑՇ ԹԵՔԵԱՆ

«Նոր դար» հրատարակչութիւն,

Երեւան 2000

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅՈՑ ԱՍՏԱՆԵԱՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

301 - 2001

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՕՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Salle «N. Fringhian»
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑ
Բ. ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30

11։– 18։30–ին, «Պատմական Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Միջեկեղեցական յարաբերութիւններուն» (Ֆրանսերէն)
ԳԵՂԱՄ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

19։45–ին՝ Ընդմիջում,

12։– 20։45–ին, «Հայ եկեղեցական երաժշտութեան առանձնայատկութիւնը» (Հայերէն)
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ
Դպրապետ Մայր Եկեղեցւոյ
Ակն Ընկերակցութեան նախագահ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1

10։30–ին, Պատարագ (Տօն Սրբոց Առաքելոցն եւ Առաջին Լուսաւորչացն՝ Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի),

12։30–ին՝ Ընդմիջում,

13։– 14–ին, «Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութիւնը» (Հայերէն)
ՊԵՐՃ ՍՐԿ. ՄԱՒԼԱՔ

14։– 15։30–ին, «Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Քրիստոսաբանութիւնը» (Ֆրանսերէն)
Տիկին ԳՈՀԱՐ ՃԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ – ԹՈՄԱ
Աստուածաբանութեան մագիստրոս

15։– 17–ին, «Խաչքարերը» (Ֆրանսերէն, լուսապատկերներու օժանդակութեամբ)
Տիկին ԱՆՆԱ. ԼԻԼՈՑԱՆ
Արուեստի պատմութեան տոքթոր

Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

10։30–ին, Պատարագ (Բ. Կիրակի Ճխնակի),

12։30–ին, Ընդունելութիւն,

16։– 14։30–ին, «Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Ճաշոցի կազմաւորումը» (Ֆրանսերէն)
Հայր ՇԱՒԼ ՌԸՆՈՒ
Պէնէտիքթեան Միաբան,
Հայ Կրօնական Մատենագրութեան
մասնագէտ

17։– 16–ին, «ՆԱՐԵԿԸ (1001), հազար տարի ետք այժմէականութիւնը միշտ պահող մատեան մը», (Ֆրանսերէն)
Փրոֆ. ԺԱՆ – ՓԻԷՌ ՄԱՀԷ
Ակադեմական,
Վարիչ Գործնական Գիտութիւններու
Բարձրագոյն Ուսմանց Վարժարանի

18։– 17։30–ին, «Անի՝ կաթողիկոսական քաղաքամայր», (Ֆրանսերէն)
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ
Փարիզ Սորպոն Նուվէլ 3 Համալսարանի
Հետազօտութիւններու Բաժնի Վարիչ

19։– 19–ին, Համադրում եւ Փակում համաժողովի։
Ցաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Եկեղեցւոյ Քարտուղարութեան՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Հեռաձայն՝ 01 43 59 67 03
Ֆաքս՝ 01 42 56 46 08
e-mail : eglise.apostolique.armenienne@wanadoo.fr

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան եւ Անիէրի Սկիւռնկի մանուճիները հոգեհանդիստ կատարել կուտան Կիրակի, Դեկտեմբեր 2, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ իրենցմէ յուէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին։

Ի պիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Ապա հոդեճաշ կը տրուի, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Մոսկուա Քհնյ. Գալէնտէրեանի, Գրիգոր Գալէնտէրեանի, ընկերուհի Եւփիմէ Գալէնտէրեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց կնոջ եւ մօր՝ երեցկին Պերճուհի Գալէնտէրեանի մահուան առթիւ։

***

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Լիզէթ Մուրատեանի, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ աղգականին՝ Սիմոն Մուրատեանի մահուան առթիւ։ Փոխան ծաղիկի, մասնաճիւղս 300 Ֆր. կը նուիրէ Վիէնի Հայ Մարզականին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Noël pour les enfants de la communauté arménienne de Serbie

APPEL A VOS DONS

Ils ont besoin de chaussures
Ils ont besoin de vêtements
Ils ont besoin de matériel scolaire

Merci pour eux.

Envoyez vos chèques à la C.B.A.F. :
17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 01. 48. 24. 46. 57

***

Section «NAIRI» de Beaumont

LOTO

Le Dimanche 2 décembre à 15 h :
LOTO ANNUEL
dans la Salle des Fêtes de l'Eglise Arménienne de Beaumont, 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.

CHENE **CHENE**

CHENE

Grande Braderie de Noël

Donnez un sens à vos cadeaux

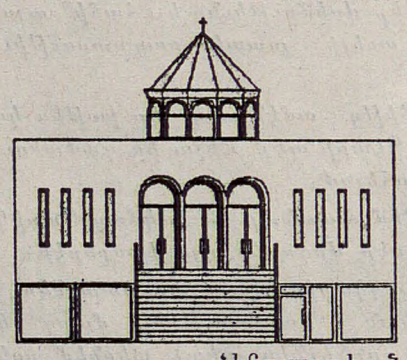
Les samedis 1er et dimanche 2 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...
livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne, brocante, cadeaux...

— bar • restaurant • tombola —

Pour la poursuite des activités de **CHENE**
en Arménie, en Artsakh et au Djavakhk

au **Collège Samuel Moorat** —
26, rue Troyon, 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres — Parking assuré

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
1700–ԱՄԵԱԿ

Կը խօսի՝ ՎԵՐ. ԺՈՐԺ ՏԱՊՈ

Նիւթ՝

ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԵՏ ԱՊՐԻԼ ԱՅՍՕՐ

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 29, ժամը 20։30–ին
ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ
8, Կրուպ Մանուշեան փողոց, 94140 Ալֆորվիլ
Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30, ժամը 20։30–ին
եւ
Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը 20։30–ին
ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ
28, ավընիւ Պուրկէն – 55, ավընիւ Վիքթոր Քրեսոն, 92130 Իսի–լէ–Մուլինօ
Գեղարուեստական յայտագիր՝
երգ եւ երաժշտութիւն

Ս. ՃԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ Դեկ. 1, Տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ առաջին Լուսաւորչացն Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի Առաքեալներուն։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ճակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍԷՆ–ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Մարմնոյն կը հրաւիրէ զանազան առաջնորդ Հայրերու, եկեղեցւոյ հինուքեան սաղմոսողներու, պատմաուքեան նպաստաւորներու, ծառայողներու եւ համայն թաղեցիներու ննջեցեալներու համար հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 2։

Սկիզբ պատարագի ժամը 10–ին։
Հոգեհանդիստ ժամը 11։30–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԻՏԻԵԱՆ

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ HAMASKAÏNE ՓԱՐԻԶ

Հանդիսում
ԳՐԻԳՈՐ ՊԱԼԱՏԵԱՆԻ հին
ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄ
"CINQUANTE ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE"
(Ed. CNRS)
ԳՐՔԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30,
ժամը 20։30–ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

JEAN PIERRE MAHE
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

présentera et dédicacera
la traduction de l'œuvre de

Grégoire de Narek
Tragédie
LE LIVRE DES LAMENTATIONS
(Editions Peeters-Louvain)

le Vendredi 30 novembre à 20 h 30

Entrée libre

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

Super Loto

le Dimanche 2 décembre à 15 heures

au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado - 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

UN GROS LOT
et de nombreux lots de valeur

VENEZ NOMBREUX !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28
MERCREDI
28 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·306 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20·306

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Ա. Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ՊՈՆԻ ԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՎԱՅՐԱԶՈՒՆԵՐԸ ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ...

Նոյեմբեր 27–ին, Պոնի մէջ բացուեցաւ այն ժողովը որ, գոնէ առժամեայ, լուծում մը պիտք է գտնէ Աֆղանիստանի իշխանութեան մը հաստատման կապակցութեամբ:

Պատուիրակութիւնները ժամանած են Հեռնոսի եւ Պոնի վրայ իշխող փեթերսպերկ պանդոկը, ուր կ'ինչեւանէին Գերմանիոյ բարձրաստիճան հիւրերը, երբ Պոն մայրաքաղաքն էր Գերմանիոյ:

ՄԱԿ-ի հովանիին տակ բացուող ժողովը պիտք է յաջողի, բայց, չատ յոյս չկայ: Աֆղաններու ներքին մրցակցութիւնները լաւատեսութեան չեն մղեր: Մասնակցողներն ալ «պատմական հանդիպում» որակած են ժողովը, հակառակ սիրող անորոշ մթնոլորտին:

Պատերազմը չէ վերջացած, Նոյեմբեր 27–ին Քանտահար դեռ կը դիմադրէր, թէեւ ամերիկացի մարինզները, միացած Հիւսիսի Զինակցութեան զանգուածային յարձակման անցած են: Այն կասկածը կայ նաեւ որ հոն են Մոլլա Օմար եւ Պէն Լատէնի:

Ինչպէս գրեցինք մեր նախորդ թիւով, աֆղան չորս պատուիրակութիւններ կը մանակցին ժողովին եւ հարկ է հասարակ յայտարար մը գտնել: Զորսէն երկուքը առաւելաբար կարեւորութիւն կը ներկայացնեն: Մէկը Հիւսիսի Զինակցութեան պատուիրակութիւնն է (11 անդամ) եւ Զահեր Շահի պատուիրակութիւնը, մկրտուած «Հռոմի պատուիրակութիւն», նաեւ 11 անդամներէ բաղկացած, զոր կը գլխաւորէ Թագաւորին խորհրդականը, բայց, գլխաւոր դէմքը Թագաւորին թոռն է: Անոնք մեծամասնութեամբ պաշտուն են:

*
**

Քալաժանկիլի (Մազար – է – Շարիֆի մօտ) բանտին ապստամբութեան ընթացքին մեռեալներու թիւը աւելի քան 400 է: Առնք ուղղակի սպաննուած են Հիւսիսի Զինակցութեան կողմէ եւ ամերիկեան ռմբակոծութիւններէն: Ամերիկացի խորհրդական մըն ալ մեռած էր: Միւս կողմէ ամերիկացի հինգ զինուորներ վիրաւորուած են Մազար – է – Շարիֆ ամերիկեան ռումբէ մը, որ չեղած է իր ուղղութենէն, յայտարարած է ԱՄՆ–ու Պաշտպանութեան նախարարութիւնը:

*
**

Ֆրանսական զօրքը, որ ճամբայ ելաւ Նոյեմբեր 16–ին (58 վայրաչու) միչտ Ուզբեկստան է: Սկզբունքով, պէտք է Մազար – է – Շարիֆ երթային, ապահովելու համար մարդասիրական օժանդակութիւնը:

*
**

Պուշ, անգամ ը եւս, արտայայտուելով չծածկեց որ դեռ չատ գժուարութիւններ կան եւ որքան ալ փափաքելի չըլլայ, Ամերիկա մարզկային կորուստներ պիտի ունենայ: «Երկար ճամբայ մը կայ մեր առջեւ, չեչտեց նախագահը, պէտք է համբերատար ըլլալ»:

*
**

Նուէտացի լրագրող մը սպաննուած է, հիւսիսային չրջանը, երբ կը կողոպտուէր տունը, ուր կը բնակէր:

*
**

Աֆղանիստանի ընդդիմադիր պարագլուխ՝ հրամանատար Մասուտի սպանութեան կապակցութեամբ, Թէհրան կապակցութեամբ, Թրանսայի մէջ 2 եւ Պելժիոյ մէջ 12 կասկածելիներ ձերբակալուեցան Նոյեմբեր 26–ին: Մահափորձին (Սեպտեմբեր 9) երկու հեղինակները զոհցուած պելժիական անցագրեր ունէին եւ որպէս լրագրող ներկայացած էին Մասուտի, տալով մէկ հարցում միայն. – «Ի՞նչ կ'ընէիք Պէն Լատէնի, եթէ կրկին իշխանութեան գլուխ գայիք» եւ Մասուտի քահ – քահ խնդալէն առաջ զամերան կը պայթէր եւ Մասուտ քիչ եաք կը մեռնէր: Նոյեմբեր 26–ին ձերբակալուած կասկածելիները հաւանաբար դեր ունեցած էին մահափորձին պատրաստութեան մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐՈՆ յայտարարեց որ կը մերժէ քաղաքական որեւէ բանակցութիւն Պաղեստինցիներուն հետ, այն պահուն, երբ կը ժամանէին ԱՄՆ–ու երկու բանագնացները զինք համոզելու համար եւ զարկ տալու՝ խաղաղութեան գործընթացին: Ապահով ըլլալու համար, որ իր հրահանգները կը հետեւին, Շարոն անդիջող տարր մը ընտրած է, պահեստի զօրավար Մէյր Տաքան, բանակցութիւնները վարելու համար Ամերիկացիներուն հետ, ինչ որ պարտութիւն մըն է Արտաքին նախարար՝ Փերէսի համար: Մէյր Տաքանի անձը միչտ խնդրոյ առարկայ եղած է: Իսրայէլեան մամուլը յայտնած էր 1997–ին, որ այս սպան 1970–ին զօրագունդերու գաղտնի միաւոր մը ղեկավարած էր որ անմիջապէս կը զնդակահարէր կասկածելի Պաղեստինցիները (Գազայի գօտիին): Այն ատեն, կը գործէր Շարոնի հրամանին տակ:

ՓԱՐԻԶի Պատժական Ատեանին առջեւ կը գտնուի զօր· Օսարէս, այն ամբաստանութեամբ որ իր գիրքին մէջ գրուա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ԱՅՑԸ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՆՔ

ՎԻԵՆՆԱ («Յառաջ», Նոյեմբեր 23)

Աւստրիոյ համայնքին տուած հովուական այցելութեան առիթով, Գարեգին Բ. հրաւէր ստացած էր այցելելու նաեւ Մխիթարեան Վանք· պատմական եղելութիւն մըն էր կատարուածը, քանի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գերագոյն հովուապետի մը առաջին այցելութիւնն էր Մխիթարեան Միացեալ Միաբանութիւններու այս պատմական կեդրոնին մէջ:

Կէսօրուան ժամը ճիշդ մէկին, կը ժամանէր Ամենայն Հայոց Հայրապետը, ընկերակցութեամբ, գաղութի հովիւ Մեսրոպ Արք· Գրիգորեանի եւ չքախումբին, եւ Եկեղեցիին մուտքին կը զգենուր չուրջառ եւ ձեռաց խաչ, եւ Վենետիկէն մէկ օր առաջ ժամանած, Ընդհանուր Աբբահայր Հ· Եղիա Վրդ· Քիլազպեանի, Հ· Ցարութիւն Վրդ· Պապիկեանի եւ ընդհ· քարտուղար Հ· Վահան Օհանեանի եւ վանաբնակ հայրերու ընկերակցութեամբ, կ'առաջնորդուէր դէպի խորան, ՀՐԱՇԱՓԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ չարականի երգով:

«Առաջնորդեա՛ մեզ Տէր Աստուած մեր» աղօթքէն եւ «Պահպանիչ»էն վերջ Գարեգին Բ. Հայրապետը, համառօտ բայց իմաստալից քովանդակութեամբ, կը յայտնէր իր ուրախութիւնը Մխիթարի այս պատմական Վանքին մէջ գտնուելու, քաղաք մը, որ անծանօթ մը չէր իրեն համար, քանի հոն անցուցած էր ուսանողական տարիներ, եւ ներկայ հայրերուն ծանօթ էր այդ տարիներէն: Վստահութիւն ունիմ – ըսաւ – որ Մխիթարեան Միաբանութեան հետ սկսուած մեր դործակցութիւնը Հայաստանի մէջ, օրէ օր պիտի սերտանայ, զարգանայ եւ նոյնանայ գաղափարական դետնի վրայ, քանի մխիթարեանները միշտ սրտանց նուիրուած եղած են հայ ազգի ծառայութեան, հաւատարիմ մնալով իրենց հիմնադրին աւանդած ժառանգութեան:

Ապա Կաթողիկոսը եւ իր չքախումբը առաջնորդուեցան, Աբբահօր ընկերակցութեամբ, դէպի Թանգարան ուր պատրաստուած կար 300–ամեակի նուիրուած ընդարձակ ցուցահանդէս մը, անցեալի զոյգ միաբանութիւններուն վաստակը ընդգրկող:

Ճաշի նստելէ առաջ, տեղի ունեցաւ նաեւ փոքրիկ ախորժարեր հիւրասիրութիւն մը, ուր ընտանեկան խօսակցութեանց ընթացքին, յիշատակներ փոխանակեցին Հայաստանի դեսպան Պ· Ճիւան Թապիպեան, ինչ եւս նախկին Միխիթարեան սան (Պէյրութ), Փրո–Օրիէնթի ներկայացուցիչներ, Հայագէտ փրոֆ· Տէր եւ Տիկին Պուշ Հաուզըն եւ այլն:

Հուսկ հիւրերը հրաւիրուեցան վանքին սեղանատունը, ուր Հ· Անդրէաս Վարդապետի հովանաւորութեամբ, ճոխ սեղան մը կը սպասէր ամէնուն:

Ընդհ· Աբբայ՝ Հ· Եղիա Քիլազպեան, խօսք առնելով չեչտեց թէ որքան ուրախութիւն կը պատճառէ իրեն եւ իր միաբանութեան բոլոր անդամներուն, ամէն անգամ որ Հայոց Հայրապետը մուտք կը գործէ Միխիթարի յարկէն ներս, քանի Միխիթարեանները երբեք չեն մոռցած, երբեք հարիւր տարիներու ընթացքին, թէ իրենց կոչումը ծառայել է հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանեայց Եկեղեցիին, աղօթքի, միտքի եւ գրիչի ճամբով:

ՀՑՊ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 26 / 27)

ՀԱՊ–Ի ՄԻՋԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ

Ս· Պետերբուրգի մէջ Նոյեմբեր 22 – 25 դումարուած է ՀԱՊ–ի երկիրներուն մէջ – խորհրդարանական վեհաժողովին նիստը որուն Հայաստանէն մասնակցած է Խորհրդարանի նախագահ Ա· Ծաղկատրեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Ան իր ելոյթին մէջ վերջին տարիներուն ընդունուած փաստաթուղթերէն Հայաստանի համար առանձնացուցած է ազատ առեւտուրի գօտիի ստեղծումին համաձայնագիրը, հաւատալով որ յառաջիկային ալ անհրաժեշտ կարեւորութիւնը կը տրուի բեռներու ազատ փոխադրութեան, ծառայութիւններու եւ աշխատանքի ուժին տեղաշարժին, իսկ յետագային, նաեւ դրամագլուխներու: Յոյս յայտնած է որ ուժանիւթի, փոխադրութեան ու այլ ոլորտներու իրաւական կարգաւորման համար կարելի է յաջող գործակցութիւն զարգացնել:

*
**

ԵՐԿՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նախագահները Ռ· Քոչարեան եւ Ա· Ղուկասեան Նոյեմբեր 26–ին քննարկած են ԼՂՀ տնտեսական կացութիւնը: Երկու նախագահները անդրադարձած են նաեւ զարգացման կնճիռին կրագաւորման ընթացքին:

*
**

«ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՌԱԿ»ԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ՀԱՊ–ի միջխորհրդարանական վեհաժողովին աւարտին հանդիպում մըն ալ տեղի ունեցած է Հայաստանի, Ադրբեջանի, Վրաստանի, Ռուսաստանի Խորհրդարանի նախագահներուն մասնակցութեամբ: Հանդիպումին նիւթ եղած են Կովկասի իրավիճակը, միջազգային ահաբեկչութեան դէմ պայքարը: Մասնակիցները համաձայն գտնուած են որ Կովկասեան հակամարտութիւններուն հարկաւոր են խաղաղ, արդարացի, միջազգային իրաւունքի ծանօթ սկզբունքներուն եւ չափանիշներուն համապատասխան մնայուն լուծումներ: Կողմերը որոշած են նման հանդիպումներ ունենալ տարին երկու անգամ:

*
**

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆ «ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ» ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

ՊԷյրութ – Երեւան օդանաւային ճամբորդներէն Մ· Խայեանի մօտ մաքսային հսկիչները գտած են աւելի քան 6 միլիոն դրամի արժէքով ադամանդեայ քարեր զոր տէրը չէ յայտարարած: Իսկ Երեւան – Պոլիս թռիչքին ճամբորդներէն Ա· Սիմոնեանի պարտասկներուն քննութենէն յայտնաբերուած է որ ան ունեցած 13·500 տոլարէն 3500–ը չէ յայտարարած:

Բազրատաչէնի չուկային մէջ կատարուած քննութիւններուն ընթացքին ալ ձեռք անցած են մաքսանենգութեան ապրանք իտալական գոլպաներ, ինքնաշարժի անիւներ, կաշիէ բաճկոն, եւ այլն:

*
**

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՄԱՄՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Ռուանտայի մէջ Նոյեմբեր 26–ին իր աշխատանքները աւարտած է ցեղասպանութենէն վերապրած ժողովուրդներու նուիրուած միջազգային համագումարը, զոր կազմակերպած էին Իպուքա (Ռուանտայի ցեղասպանութենէն վերապրողներու միութիւն) եւ Նիւ–Եորքի «Հոլոքոստէ վերապրողներն ու անոնց երախաները» կազմակերպութիւնը: Այս համագումարին մասնակցած են 250 պատուիրակներ՝ ի չարս որոնց Հայեր, Հրեաներ, Գամպոճցիներ, Պոսնիացիներ: Ժողովականները քննարկած են ցեղասպանութեան զոհերու յիշատակը միասնաբար նչելու եւ վերապրողներու կեանքը բարելաւելու կարելիութիւնները:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՊԷՏՔ Է ԱՐԹՆԱՆԱՆ ՆԱԵԻ ՅԱՐԹՈՒՆՍ ՔՆԱԾՆԵՐԸ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Ցառաջ»). – *Բնական երեւոյթ է, որ քնածները արթնանա՛ն՝ թէ ուղակի եւ թէ՛ փոխաբերական իմաստով: Հակառակն ի չարէն է:*

Այս տարրական ճշմարտութիւնն ամէն մարդ գիտէ, բացի հասարակական գիտութիւնների մանաւանդ որոշ կարգի ակադեմիկոսներից: Եւ սա՝ նոյնիսկ այն դէպքում, երբ Հայաստանի Գիտութիւններ Ակադեմիան, Անկախութեան բերումով, կոչւում է Ազգային:

Արդեօք, մեզանի՞ց կը լինենք արդարութեան առջեւ, եթէ ասենք, որ բաղձալի այս բառը «ԱԶԳԱՅԻՆ» տպաւորիչ է դարձրել Ակադեմիայի աւելի շատ ցուցանակը, քան թէ էութիւնը: Շատ բան նոյնն է, ինչ որ երէկ, երբ Ակադեմիան Ազգային չէր: Այն ժամանակուայ իրավիճակը հասկանալի էր, անհարկի պահանջներն աւելորդ էին, քանի որ ազգայինը ենթակայ էր համամիութենական խորհրդային դաղափարաբանութեանը: Իսկ այսօ՞ր՝ Անկախութեան 10-րդ տարո՞ւմ...

Փակագծեր չբանանք, մանրամասների մէջ չմտնենք: Միայն յիշենք ժողովրդական ասացուածքը՝ «Էլըմ զան Կիկօն, էլըմ զէն Մրտօն»: Եթէ, մինչեւ իսկ, հաշտուենք այն մտքի հետ, որ Կիկօն ու Մրտօն, մաթեմատիկայի լեզուով ասած՝ հաստատուն մեծութիւններ են, դարձեալ անհասկանալի կը մնայ մի հանգամանք՝ մի՞թէ նրանց գործունէութեան մէջ Անկախութիւնը ոչ մի բան չսրբագրեց: Հասարակակարգը լիովին չուռ եկաւ, փոխուեց: Ուրիշ դարձան ժողովրդի ըմբռնումները՝ ճորտականից վերածելով ազատ, անկաշկանդ մտածողութեան: Թուում էր, թէ, ինչպէս որ նախկին խորհրդային բոլոր հանրապետութիւններում, Հայաստանի Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայում նոյնպէս պիտի վերանայուէին հասարակական (հումանիտար) գիտութիւնների ասպարէզում տիրապետող կաղապարուած սահմանումները, օրէնքի ուժ ձեռք բերած սին կարգախօսները: Սուաղ, այդպէս չեղաւ: Մեր գիտնական այրերից ոմանք բաւականին յամառ դուրս եկան:

Եւ այսօր ստեղծուած է մի կացութիւն, երբ, ինչպէս կ'ասեն, «Սայլը չի ճոռոում, սայլուորն է ճոռոում»...

Ահա, խնդրեմ, Հրաչեայ Աճառեանի անուան Լեզուաբանութեան ինստիտուտի տնօրէն, Լեզուի Պետական տեսչութեանց Հայոց լեզուի բարձրագոյն խորհրդի նախագահ, ակադեմիկոս Գէորգ Ջահուկեանի հարցազրոյցը («Գրական Թերթ», 2001 Նոյեմբեր 2): Այդ հարցազրոյցի «Լեզուաքաղաքականութեան մասին» բաժնում յարգելի ակադեմիկոսը դանդաւում է՝ ասելով. «Ես (գոնէ այս պահին) չեմ տեսնում որեւէ «քաղաքականութիւն»: Օրէնսդիրներն ովքե՞ր էին՝ լեզուի հետ կապ չունեցող մարդիկ: Օրէնքի հաստատման ժամանակ «անմտութիւններ էին» ասում»...

Այս յայտարարութիւնը մեզ ստիպում է ընթերցողին յիշեցնել «Լեզուի մասին Հայաստանի Հանրապետութեան Օրէնքի» այն յօդուածը, որը կրում է «Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուական քաղաքականութիւնը» վերնագիրը: Դա Օրէնքի թիւ 1 Յօդուածն է, որը մէջբերում ենք ամբողջութեամբ.

«Հայաստանի Հանրապետութեան պետական լեզուն հայերէնն է, որը սպասարկում է հանրապետութեան կեանքի բոլոր ոլորտները: Հայաստանի Հանրապետութեան պաշտօնական լեզուն գրական հայերէնն է:

Հայաստանի Հանրապետութիւնն ապակղում է իր սահմանիներից դուրս բնակուող Հայերի շրջանում Հայոց լեզուի պահպանմանն ու տարածմանը:

Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը:

Հայաստանի Հանրապետութիւնն իր տարածքում երաշխաւորում է ազգային փոքրամասնութիւնների լեզուների ազատ գործածութիւնը»:

Այսպիսին է Լեզուի մասին Օրէնքում ամրագրուած «Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուական քաղաքականութիւնը» Յօդուածը: Ամէն ինչ ձեւակերպուած է միանգամայն յստակ, պետական, ազգային եւ լեզուագիտական մտածողութեան անհրաժեշտ մակարդակի վրայ: Յայտարարութիւնն այն մասին, թէ օրէնսդիրները եղել են «լեզուի հետ կապ չունեցող մարդիկ», որոնք «անմտութիւններ էին ասում», քնաւ համոզիչ չէ:

Ուրեմն ինչո՞ւմն է բանը: Ինչո՞ւ է զայրացած պարոն Ջահուկեանը Լեզուի մասին Օրէնքի վրայ:

Այս հարցը պարզուում է մի քանի տող անց, երբ ակադեմիկոսը չարունակում է լեզուի քաղաքականութիւն չտեսնելու վերաբերեալ իր դատողութիւնները եւ ասում հետեւեալը. «Այսօր ոլորտներ կան (գործարարութիւն, սպորտ, բանկային համակարգ), որոնց տերմինոլոգիան (լեզուի ինստիտուտի տնօրէնն ուզում է ասել եզրաբանութիւնը – Լ. Մ.) բարձիթողի վիճակում է: Այս եւ նման խնդիրների մասին մտածելու փոխարէն ճի՞շ գարթնում եւ առաջարկում են՝ փոխե՛նք ուղղագրութիւնը: Իմ կարծիքով, գիտական տեսանկիւնից ուղղակի անմտութիւն է դասական ուղղագրութեանը վերադառնալը»:

Ահա եւ ամէն ինչ պարզ է. պարոն Ջահուկեանին դուր չի գալիս Լեզուի մասին Օրէնքի այն դրոյթը, համաձայն որի «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»: Հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացման մասին Ազատ Անկախ Հայաստանի Օրէնքը նշանակում է դասական՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնում: Իսկ դա՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումը, ակադեմիկոս Ջահուկեանը ոչ մի կերպ հանդուրժել չի կարողանում եւ անուանում է «գիտական տեսակէտից ուղղակի անմտութիւն»:

Իր այս տեսակէտը ակադեմիկոս Գէորգ Ջահուկեանը կարող էր արտայայտել՝ առանց իրականութեան դէմ մեղանչելու: Արդէն ութերորդ տարին է, ինչ գործում է Լեզուի մասին Օրէնքը: Ինչպէ՞ս կարելի է յայտարարել, թէ չկայ որեւէ լեզուաքաղաքականութիւն:

Եթէ այսպիսի յայտարարութիւն անողը կողմնակի անձնաւորութիւն լինէր, կարելի էր անտեսս առնել: Բայց պարոն Ջահուկեանն այն անձն է, ով ի պաշտօնէ պարտաւոր է առաջինը յարգել օրէնքը եւ գործել ըստ այդմ:

Հարցազրոյցի յաջորդ մասերից մէկում ակադեմիկոս Գէորգ Ջահուկեանը հարկ է համարել իր մասին նշել. «այսօր դեկավարում եմ Հայոց լեզուի ամբողջ համակարգը»: Ստիպուած ենք պարոն Ջահուկեանին հարցնել. «ինչպէ՞ս էք դեկավարում Հայոց լեզուի ամբողջ համակարգը՝ առանց Լեզուի մասին Օրէնքի հետ հաշուի նստելու: Եւ եթէ հանրապետութիւնում լեզուաքաղաքականութիւն չկայ, դա Ձեր վատ աշխատանքից չէ՞»:

Պարոն Ջահուկեանին կ'ուզէինք նաեւ ասել, որ ութը տարի չարունակ Օրէնքին հակառակ գնալով մայրենի լեզուի՝ ուղղագրութեան միասնականացման գործը խափանելը, մեղմ ասած՝ ներելի բան չէ: Դա մանաւանդ գործ չէ, որ ուզես՝ անե՛ս, չուզես՝ չանե՛ս: Դա պետական եւ ազգային, աւելին՝ համազգային, եւ այն էլ՝ հրատապ կարեւորութեան գործ է: Դա

ՌՈՒԲԷՆ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(1882 – 1951)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Օսմանեան Սահմանադրութիւն 1908, Յուլիս 11/24:

Ատալէք, Մուսավաք, Հիւրրիյէք: Արդարութիւն, Հաւասարութիւն, Ազատութիւն:

Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութենէն փոխառեալ հիմնական ուղենիշեր՝ նուիրականացած կարզախօսք: Փառած կայսրութիւն մը փրկելու յուսահատ ճարով:

Առհասարակ չատ է գրուած այս մասին: Սահման չճանչցող յոյսեր եւ ակնկալութիւններ: Անթաւ խանդավառութիւն, անչափ ցնծութիւն: Պոլիս եւ մերձ վայրեր:

Բարեբախտ դիպուածով, ասոր հարազատ արձագանգը կը գտնենք Ռուբէնի Յիշատակներուն մէջ: Այս անգամ բուն մայր հողին վրայ՝ Տարօն – Տուրուբերան աշխուժութեան մէջ: Իրր սպրուած եղերութիւն, իր վաստակի վկայութիւն:

Թատերախեղճ նոյնն է, այլ սակայն մէկէն ի մէկ փոխուած է թատերախաղը: Ելլտըզը խորհրդանշող Թուրք Վէհիպ պէյ, Սալիհ փաշա, թնդանօթաձիգներով եւ, հեծելազօրքով պատուի կը կենան, կը տողանցեն մեր լեռնացի մարտիկներուն եւ անոնց առաջնորդին առջեւ: Եւ, ի՜նչ փաղաչնական խօսքեր, կեղծ ու պատիր գովեստներ... պարկերով ցանցնուած...

– Պու կիւն էն պէօյիւք կիւն տիր (այսօր, ամէնէն մեծ օրն է):

– Եաշասըն Էրմէնի վաթանտաշլար, Էրմէնի վաթան փէրվէրլար (կեցցեն հայ հայրենակիցները, հայ հայրենասէրները):

Եւ, դեռ Սալիհ փաշան է, որ ճոճուայ, – Ահա ֆէտայիները, մեր աչքերը կապուած են եղել, եղբայր Եղբօր կուրծքին սուին ենք ուղղել, մեղքը մեր չէ, հին ռեժիմին (վարչակարգին) է. կեցցէ՛ Սահմանադրութիւնը, կեցցե՛ն յեղափոխականները»:

Պատրանքներու, խաբկանքներու ժամանակաշրջան:

Ազդի մեծերուն (հոն այդ անկիւնները՝ Առաջնորդ, Էպիսկոպոս, Գերապայծառ եւ այլք) հաւատիացումներուն առջեւ, ի՞նչ կ'արժեն խօսքերը հազար փորձութիւններէ անցած, կեանքին աւելի պաղը, քան տաքը ճաշակած մեր ֆէտայիներուն:

– Ձէ՛, հայու հիւֆիւմէք (կառավարութիւն) չլինի, հայու զօրք չլինի, ֆէտայիներս Օսմանցուն պիտի չհաւատանք. իրանց հիւրրիյէք, Սահմանադրութիւն իրանց գլուխ թո՛ղ ուտի (1):

Սակայն, մեծամասնութիւնը համաձայն է, որ այլեւս կարելի չէ անտեսել նոր կացութիւնը:

***

Անդրկովկաս:

Մեծ Եղեռնին յաջորդող անմիջական տարիները յայտնապէս վճռական կը դառնան մեր հին ժողովուրդին համար: Ուղղակի որոշիչ թէ՛ Երկրի Մնացորդացին, թէ՛ ազգին միւս հատուածին՝ Արեւելահայութեան, հաւասարապէս: Ապրիլ – սուրբ եւ լաստ ամենայնի պարտաւորեցնող գործ է, որն արհամարհելը ոչ մի «գիտական» բացատրութիւն ունենալ չի կարող:

Բոլոր հիմքերը կան ենթադրելու, որ ակադեմիկոս Գէորգ Ջահուկեանը լրիւ չի կարդացել «Լեզուի մասին Հայաստանի Հանրապետութեան Օրէնքը»: Այլապէս, տեղեակ պիտի լինէր Օրէնքի նաեւ 5-րդ Յօդուածին, որտեղ տուած է. «Հայաստանի Հանրապետութեան օրէնսդրութեամբ սահմանուում է պատասխանատուութիւն սոյն օրէնքի պահանջները խախտելու համար»:

Վերջում կ'ուզէինք ակադեմիկոս Գէորգ Ջահուկեանին նկատել տալ, որ ամենեւին վատ չէ, երբ մարդիկ, ինչպէս ինքն է ասել, «ճի՛նչ զարթնում եւ առաջարկում են՝ փոխե՛նք ուղղագրութիւնը»: Սա նշանակում է, որ մարդիկ արթնանում են խորհրդային ուղղագրութեան մղձաւանջային քնից, սթափւում են, ուշքի եւ ազգային ու քաղաքացիական ինքնագիտակցութեան են գալիս:

Պէտք է արթնանան նաեւ յարթունս քնածները...

2001, Նոյեմբեր 7

չապրելու մղձաւանջի տարիներ, արդարեւ:

Ահաւասիկ սեղմ տողեր՝ պարզ յիշեցումի ծառայող, – Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւն, իր քայքայիչ դեղի տուն կարլ լախօսով: Նայտառակ ամօթալի խուճապ ռուս յաղթական բանակի եւ, դեռ երէկ ջարդ ու փշուր ու պարտեալ՝ մէկէն ի մէկ կենդանացած թրքական ուժերու յառաջընթաց: Կրկին դժբախտ օրեր մեր ազնիւ այլ խաչեալ ժողովուրդին համար: Անդին՝ քաղաքական գետնի վրայ, Սէյմի կազմութիւն եւ քայքայում, Հայոց Ազգային Խորհուրդ՝ Թիֆլիս եւ ելեւէջներ: Ռուբէն անդամ է ասոնց: Ինչպէս կ'ըսեն՝ պատնէշին վրայ է ան: Բարեբախտաբար, քանի իր վաղեմի մեծ ընկերոջ, կարսի «ցաւոտ աչքերով տղուն» Արամ Մանուկեանի հետ, Պատմութիւն կը կերտէ, հրաշքի համարօր գործեր կը տեսնէ: Երկուստեք Ֆէտային, Տարօնի Պարոնը, այժմ պետական գործիչ է, – Զինուորական հմտութիւն, գործնապաշտ գործելակերպ եւ իրապաշտ գործունէութիւն, վերջապէս՝ անվհատելի հեղինակութիւն: Ահա՛ Ռուբէնի վերապրուող ստորոգիչները:

Պետական դէմքի չրջանակին մէջ, իբր Խորհրդարանական, իբր Բիւրօ – կառավարութեան Ներքին եւ Զինուորական նախարար եւ այլ, կարեւոր դեր կը ստանձնէ հայկական նորաստեղծ բանակի կազմութեան եւ կազմակերպական գործին մէջ: Կը գործակցի Զինուորական նախարարներ Զօրավար Թ. Հախվերդեանի եւ, մանաւանդ, Զօրավար Ֆ. Արարատեանի հետ: Պարտինք մատնանշել, թէ այդ օրերու հիմնական առաջադրութիւններէն մին կ'ըլլայ, ինչպէս նկատել կու տայ Ս. Վրացեան, վերակազմել զինուորական ուժերը՝ նպատակ ունենալով ստեղծել թիւով ոչ մեծ, բայց ոգիով եւ կարգապահութեամբ ուժեղ բանակ: Կէտ մըն ալ կը յանձնենք ուշադրութեան, – բանակը պարտի չարժիլ ապակուսակցական, ապաքաղաքական սկզբունքներով: Բանաձեւն է, – Զինուորականութիւնը դուրս է բաղաբականութիւնից, եւրաւ են զինուր, որոնք ենթակայ են զօրակոչի, ընրանք են դեկավար, որոնք աւարտած են զինուրական դպրոց:

Բայց չմոռնանք դիմաւորը՝ Հայաստանի Հայացումը:

Պատկերացուցէք Հայաստանի Հանրապետութիւն մը սա ձեւով եւ դիմագիծով, – Հողատարածքին երկու – երրորդը եւ ազգաբնակչութեան գրեթէ մէկ – երրորդը կը գտնուին «կիսանկախ» վիճակի մէջ... Այս ձեւի 21 չրջան, – մօտաւորապէս, – անկարելի կը դարձնէ հիմնական կերպով բարեկարգելու եւ բարելաւելու ժողովրդեան անտեսութիւնը եւ վերջ տալու մերոնց գաղթական վիճակին Անկախ Հայաստանի ծոցին մէջ:

Մէկ-երկու մանրամասնութիւն: «Փոքր Պետութիւն» մը Ղամարլու – Էջմիածին – Երեւան միջին եռանկիւնի տարածքին, Զանգիբասար անունով: Այդ չրջանակին մէջ կը կեդրոնանայ 30·000 Թաթար (իմա՝ Ազերի): Եթէ յաջողէին մաքրապրծել Ղամարլուի հայաթափ չրջանը, կրնային չատ դիւրութեամբ կապուիլ Վէդի – Բասարի «անկախ Թաթարիստանին»: Քար եւ նման տժգոյն, չըսելու համար խիստ վտանգաւոր վիճակներ, պատկերներ այլ չրջաններու մէջ եւս, ինչպէս, օրինակ, Սեւանայ լիճին հիւսիսը, ուր օր աւուր կ'ամրապնդուի Ազերիներու եւ, հետեւաբար, Ադրբեջանի պետական ներկայութիւնը, հակակշռ՝ պրաւումը: Եւ, դեռ Զանգեզուրի, Շարուրի, Նախիջեւանի Թաթարները (իմա՝ Ազերիները), որոնք նոյնպէս վաստօրէն չէին ճանչնար Հայաստանի իշխանութիւնը ու յենարան ունենալով Թուրքիա, Մակուի եւ Թաւրիզի կրօնակից հայատեացները, հազար ու մէկ դաւ կը նիւթէին մեր փոքր հայրենիքին դէմ:

Հաստատ ու բացորոշ էր, – Հայաստանի Թաթար ժողովուրդը կազմելով երկրին ազգաբնակչութեան 30 առ հարիւրէն աւելին, ո՛չ միայն չէր կատարեր իր քաղաքացիական պարտականութիւնները, այլեւ կը մերժէր ճանչնալ գոյութիւնը նման իշխանութեան մը: Աւելին կը դաւէր: Դամոկլեան սուրի նման մեր վզին վրայ ճօճող ահարկու վտանգ մըն էր ասիկա, անկասկած:

Մեր Հանրապետութեան ամրապնդման եւ զօրացման համար Ռուբէն՝ համախոհ եւ զօրակցութեամբ, կորովի եւ մեծ ու փոքր գործակիցներով, կորովի եւ վճռակամ քաղաքականութիւն մը իր գործ կը դնէ: Իրատես՝ կը սրբէ, կը մաքրէ այլազգի դաւադիր զանգուածները եւ, մեր պատառիկ մը հողը կը դարձնէ հայադիրոշմ, կարելի առաւելագոյն չափով:

Բայց ձգենք որ խօսի գործակիցներէն

մէկը՝ Սասունցի խմբապետ Մուշեղ Աւետիսեան, – Ռուբէն այդ օր մեր առջեւ դրաւ գործունէութեան ամբողջ ծրագիր մը... Սեղանին վրայ փռած էր իր ճշգաւոր բարտէսը, որուն վրայ յետին մանրամասնութեամբ նշանակուած էին Հայաստանի գիւղերն ու բաղաքները՝ իրենց ունեցած բնակչութեան տեսակներովն ու այլազանութեամբը: ... Հայաստան ուենցաւ, կ'ըսէր Ռուբէն, սակայն ատիկա առայժմ տկար ու ապրելու հնարաւորութիւններէ զրկուած մանուկի մը կը նմանի: Սովն ու հիւանդութիւնները գիս չեն մտահոգեր, կառավարութիւնը շուտով կը յաջողի ատոնց առջեւն առնել· մեր ժողովուրդն ալ սակաւակեր է եւ կրնայ բար ծամել, բարէն հարց հանել, ի'նչ որ մտահոգիչ է ապագայի համար, ատիկա Հայաստանի բնակչութեան ներկայ դիմագիծն է, արուեստական կերպով ստեղծուած: Ապա ցոյց կուտար բարտէսին վրայ շրջաններ, որտեղ Թուրքն ու Թաթարը եկած տեղաւորուած էին, քոնագրաւելով հայ գիւղացիութեան հողերն ու ինչերը: Այս անարդարութիւնը պէտք է վերջ գտնէր, Հայուն երկիրը, Հայուն հողը պէտք էր իր ժողովուրդին զաւակներուն սեփականութիւնը դառնար· գաղթականութիւնը պէտք էր տեղաւորուէր անոնց վրայ, որպէսզի իրաւունք ունենայինք ըսելու որ երկիր ունինք, ու աւելի վստահութեամբ ճայելու ապագային վրայ: ... Ու անիկա ահա կրկին ճայեցաւ իր բարտէսին վրայ: Տեսանք որ մասը շրջան կ'ընէ՝ Ձոնի ձորի, Միլիտէրէի, Ջիմէնիէնտի եւ Պէյուր Վէդիի ընդարձակ տարածութիւններուն վրայ: Ռուբէն ճայուածքը բարձրացուց եւ մեզի հասկցուցած, թէ անիկա ինչ ըսել կ'ուզէր... եւայլն (2):

Ցեղափոխական եւ պետական դէմք, անկասկած:

Ռազմիկ, Խորհրդարանական եւ Նախարար, կրկին անկասկած:

Ատոնց առընթեր եւ, այն ալ ցայտուն գիծերով, աչքի կը զարնէ անոր ընդարձակ ծանօթութիւնը հայրենի երկրին կազմին, եւ անցեալին:

Իրօք, անոր Ցիչատակներուն մէջ յաճախ է, որ ընթերցողը կը հանդիպի մանրամասն տողերու՝ մեր երկրին ա'յս կամ ա'յն շրջանին կառոյցին մասին, նոյնիսկ կլիմային եւ բերքին, բնական հարստութիւններուն, ատիպ ենթադրեալ: Նկարագրութեանց մէջ աչքը պարզ դիտող մը չէ, խօսքը չոր ու ցամաք ներկայացումի ու պարզաբանումի սահմաններուն մէջ չի մնար: Այսինքն՝ ընթացիկ առումով աշխարհագրութեան դասագիրք չէ կամ ալ՝ ասոր նման աշխատասիրութիւն մըն է: Լայն ծանօթութիւններու ու պատմական իրադարձութիւններու քալատեղեակ գրիչ մըն է, որ իրապաշտ այլ դէպուն, գործնական այլ թաթաւուն տողերով բնակչաիար(ներ) կը բանայ ձեր առջեւ: Ո'ւր չատ անգամ հանդ ու դաշտ, ծերպ ու խորխորատ, լեռու ձոր եւ դեռ կկլան ապրիւր ու հոսուն ջուր եւ այլ, իրենց կարեւոր մանրամասնութիւններովը կը ներկայանան: Իսկ ամբողջը՝ շրջանն ու շրջանները՝ իրենց լման արժէքով, իրենց ամբողջական դիմագիծով: Այսինքն՝ ռազմական, տնտեսական եւ քաղաքական:

Այսպէս՝ կենսական թոլորիս համար ալ անհատիր:

Աւելի տարածուելով՝ մեր բնաշխարհը իր մուտքի եւ ելքի ճամբաներով հաստատ կը կապուի դուրսի աշխարհին հետ: Այս առումով չահեկան աշխատութիւն մը կրնանք նկատել անոր «Հայաստան՝ միջ – ցամաքային ուղիներու վրայ» չուրջ 200 էջնոց ծաւալուն գիրքը, երկու մեծ քարտէսներով: Այս նկարագրով այլ տքնաջան աշխատասիրութիւն մըն է «Կիլիկիա, Ամանոս, Անտիոք, որպէս միջազգային ճամբաներու հանգոյց»[1], բաղկացած իր առանձին գլուխներէ (3):

Անցեալի խօսուն հետքերով ծանրաբեռն եւ, կուռ տրամաբանութեամբ չարադրուած այս աշխատութիւնները, հիմա' ալ նոր ժամանակներու բոլորովին տարբեր ճամբաներու այս օրերուն, իրենց դեռ ուսանելի էջերով, կրնան անպայման հարըստացնել մեր հայրենագիտական մխաքը:

*
**

Վերջին մեծ պատերազմի տարիներուն, դեռ հարիւր տարուս պատանի եւ, արդէն Հ.Յ.Դ. երիտասարդացի անդամ (ֆէտայի խումբ), ի'նչ սրտաչարժ քայլերով կը դիմէինք մեր մեծ Առաջնորդին տունը, պարզ եւ անշուք յարկաբաժին մը ի Հելիոպոլիս: Եւ ի'նչ բախտ հպարտանալու յաջորդ օրն իսկ, թէ արժանացած էինք ֆէտայիներու մեծաւորին խոհուն ժպիտին, քանի մը քաջալեր խօսքերու կարգին:

Ռուբէնի մահուան 50–ամեակին առթիւ ղբչլն յանձնուած այս տողերը, թո'ղ եւ բախտագիտական յարգանքի խօսք նկատուին հանդէպ մեծանուն դէմքի մը, որուն (եւ նմաններուն) չնորհիւ հայ ապրելու հպարտութիւնն ունեցանք ցայսօր:

ԺԻՐԱՑՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Գաղուած 4–րդ հատորէ, էջ 394–95:

(2) Այս մասին չահեկան կէտեր կը գտնէ ընթերցողը կարդալով Կ. Սասունիի «Տաճկահայաստանը ռուսական տիրապետութեան տակ, 1914 – 1918» հատորը, էջ 78:

(3) Առաջին Հր. Պէյրութ, 1948: Երկրորդը՝ Պատմա – Բաղաբական ընդարձակ ուսումնասիրութիւն, շուրջ 300 մեծադիր էջ:

Ժ. Մ.

Օրուան Հարցեր

ԵՐԲ ԻՍՐԱՅԷԼ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՏՈՒՆԵՐԸ ԿԸ ՓԱՆԴԷ

— • —

Քանդողներու խումբը վաղ առաւօտեան Երուսաղէմ ժամանած է: Մինչ ոստիկանութեան նշանառուները դիրք կը բռնեն շրջապատող տանիքներուն վրայ, պիւլդոզէր մը կպտօրէն կը ծակէ Ապու Նիայի տան տանիքը: Դրացիները սարսափած են: «Այլեւս ոչինչ կայ» կ'ըսէ Ապու Նիա, դեռ չհաղուած իսկ: Դեղագործ հայրը կուլայ: Այս տունը որ երկու տարի դրած էր չինելու համար, երկու ժամէն քարուքանդ է:

Այս տողերով կը սկսի իր թղթակցութիւնը Սիւզան Կոլընպերկ անգլիական «Կուարտիըն» թերթին մէջ, ու կը շարունակէ նկարագրել Իսրայէլի կատարած քանդումները: Ան, կը գրէ, օգտուելով միջազգային լարուածութենէն, տարուըն սկիզբէն ի վեր, պաղեստինեան 32 տուներ քանդեց արեւելեան – Երուսաղէմի, այսինքն նախորդ տարուան կրկնապատիկը:

Արեւելեան – Երուսաղէմի քաղաքային դօտին ճակատի կը ծառայէ ազգագրական այն պատերազմին մէջ, որ դէմ առ դէմ հանած է Իսրայէլացիք եւ Պաղեստինցիք: Զէնքը վարչարարական բնոյթ ունի: Կառուցանելու արտօնութիւն, արդարադատութեան ունկնդրութիւններ եւ քանդումի հրահանգ: Զեւակերպութիւններ, որոնց հետեւանքով, վերջերս փողոց նետեց ութ հոգինոց ընտանիք մը:

Ըստ Մէյր Մարկալիթի, Մերէցի (ձախ կուսակցութիւն) թաղապետական խորհրդական, – «Երուսաղէմը թաքուն պատերազմ մը կը մղէ արաբ բնակիչներուն դէմ»: Թաքուն, որովհետեւ ամերիկեան եւ բրիտանական կառավարութիւնները կ'ընդդիմանան, բայց, լուրջ հակազդեցութիւններու չդոյութեան պատճառաւ, Իսրայէլի Պետութիւնը սիտի չարունակէ, անպատիժ կերպով, քանդել արաբական տուները:

*Քաղաքաշինութեան ծրագիրը նոյնքան նուրբ է որքան լաբիւրինթոսական եւ իրրեւ հետեւանք, 1967–էն (արեւելեան – Երուսաղէմի գրաւում Իսրայէլի կողմէ) ի վեր, արաբ բնակչութիւնը նեղ չրջանակի մը մէջ կը սեղմէ: Հակառակ բնակարանի տագնապին, Երուսաղէմի թաղապետութիւնը տարեկան միայն 300 արտօնագիր կուտայ արաբական թաղամասերուն համար: Արտօնագիր մը ձեռք ձգելու համար, հարկ է 34·000 եւրօ (223·025 ֆրանք) վճարել, առանց յաջողութեան ապահովութեան: Յաջողութեան հաւանականութիւնը բարելաւելու համար, թեկնածուն կրնայ կաշառել չինարարութեան քննիչ պատասխանատուները: Կանոնաւոր կերպով տեղական իր տուրքերը 5 տարի վճարած ըլլալով, Ապու Նիա փորձած է հարցը կարգադրել: Ապարդիւն: «Շինած են առանց արտօնագրի եւ դատարանը քանդումը որոշեց» կ'ըսէ Ներքին նախարարութեան բանբերը: Ու կ'աւելցնէ. – «կացութիւնը պարզ է: Շինած է գօտիի մը մէջ, որ սահմանուած էր կանաչութեան»: Դրացիները դիտել կուտան «Հոս Արաբներու տուները կը քանդուին եւ հոն Հրեաներուն համար տուն կը չինեն»:

Երուսաղէմի թաղապետութիւնը կ'ուրանայ նման ամբաստանութիւններ: Կը պնդէ սր, քաղաքին երկու կողմերը, օրէնքը կը գործադրէ: Քանդումի արշաւը նոր զարկ ստացաւ Ա. Շարոնի իչխանութեան դլուխ գալով: Բնակութեան եւ Ներքին նախարարութիւնները յանձնուած Շասի (Ծայրայեղ ուղղափառ կուսակցութիւն) զօրավիդ են այս գործընթացին:

Ըստ Իսրայէլի, արաբական ազգագրական ճնչումը, կ'ամրապնդէ Պաղեստինցիներու պահանջները արեւելեան – Երուսաղէմի վրայ, որպէս մայրաքաղաք պաղեստինեան Պետութեան մը: Քանդումները Իսրայէլի երեւակայած լուծումն է պարփակելու համար արաբ նոր սերունդները: 670 հազար բնակիչներուն 30%–ը արաբ է, 10 տարեկանէն վար եղողներու պարագային, համեմատութիւնը 44% է:

Ապու Նիայի տունը կը տապալի, ալջիվը կը փլի վերջին պատին հետ: «Ո՞ւր պիտի երթանք, Ո՞ւր պիտի երթանք: Ի՞նչ պիտի ընենք հիմա: Նոր տուն մը չինել, որպէսզի ա՞ն ալ քանդեն»:

Թ. Ա. Թ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԲԱ'Յ ՄԻԱՑՆ ԻՄ ԴԻՄԱՑ ՁԱՄԲԱՆԵՐՆ ԱՐՄԵՆԻՈՑ»

ԺԱՆԻՆ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Թարգմանութիւն՝ կարին Զոհրաբեան
Գրիգոր Շահինեան

Հրատարակութիւն՝ Խաչեր Գալուստեան Մանկավարժական կեդրոնի, Անթիլիաս (Լիբանան) 2001

(Դիմել՝ Հ. Սամուէլեան դրատուն, 51, rue Monsieur le Prince, 75006 Paris)

ԹԻ՛ 17 ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԵ·

ԱՐՀԱՒԻՐՔԻ ՕՐԵՐԸ

– Ճիշդ այդ ծառայութիւններուդ համար մինչեւ հիմա աչք գոցեցի, բայց այլեւս պէտք չէ, որ չափը անցընես, այս անգամ կը նեղեմ քեզի, միայն թէ աչխատի', որ նորէն քու մասիդ անախորժ բաներ չիմանամ, որովհետեւ այն ատեն տարբեր կերպով պիտի վարուիմ:

– Ցանցանքի մը մէջ չեմ գտնուած, որպէսզի պէտք ըլլայ ինծի ներել, – պատասխանեց Աստիկ, որ ներողութեան խօսքերէն քաջալերուած էր:

– Ինչ որ է, դուն իմ լաճածներս կը հասկընաս, ա'լ կարճ կապենք, – ըսաւ Պէտրի պէյ:

– Հիմա կը բարեհաճի՞ք ինծի մտիկ ընել, – պատասխանեց Աստիկ:

– Նորէն ի՞նչ խնդիր ունիս:

– Ոչինչ բան մը... փոքրիկ չնորհ մը: Ձեր կողմէ տրուելիք պարզ հրաման մը բաւական է:

– Բայց խնդիրը ի՞նչ է...

– Հայ բանտարկեալի մը մասին, որ սխալմամբ կարծեմ ձերբակալուած է իրեւ հնչակեան, թէեւ որեւէ կուսակցութեան չպատկանիր... Աղքար անուն երիտասարդ մը:

– Ձեմ յիշեր կոր անանկ մէկը:

– Վերջերս ձերբակալուած է, հազիւ քանի մը չաբաթ կայ:

Պէտրի պէյ գրասեղանին գզրոցը բացաւ, թուղթերու դէզ մը դուրս հանեց, աչքէ անցուց եւ ըսաւ.

– Այդ քու անկարկած մարդդ զուտ հնչակեան մըն է եւ իր մասին երկար ժուռնալ մըն ալ կայ... խե'ղճ Աբշակ էֆէնտիին կողմէ գրուած:

– Աբշակ էֆէնտին սխալած ըլլալու է:

– Ձեմ կարծեր, Աբշակ էֆէնտին թեթեւօրէն գործ տեսնող մէկը չէր:

– Ես եթէ անգամ մը զինքը տեսնամ, կրնամ համոզել, որ սխալած է:

– Ո՛վ պիտի տեսնէք, – հարցուց Պէտրի պէյ:

– Աբշակ էֆէնտին:

– Բայց Աբշակ էֆէնտին 10 – 12 օրէ ի վեր մէջտեղ չկայ եւ հաւանօրէն ոճիրի մը զոհ գացած է:

– Ի՞նչ կ'ըսէք, – գոչեց Աստիկ զարմացած:

– Չէի՞ք դիտեր, օրերով խուզարկութիւն կատարեցին հետքը գտնելու համար, բայց ի զո՞ւր:

– Բայց ես զինքը այս օրերս տեսայ:

– Տեսա՞ր մի, – գոչեց Պէտրի պէյ, – ո՞ւր, ե՞րբ:

Աստիկ պահ մը մտածեց, յետոյ պատասխանեց.

– Ձեր վսեմութիւնը իրաւունք ունի, 10 – 12 օր առաջ իրիկուն մը իրեն հանդիպեցայ Բերա, դինեւտան մը մէջ: Բայց անկէ ետքը չտեսայ:

– Կը յիշե՞ս, թէ ի'նչ խօսեցաք, – հարցուց Պէտրի պէյ:

– Կատարելապէս, – պատասխանեց Աստիկ, – ես հոն նստած էի, ներս մտաւ եւ չորս կողմը նայեցաւ մարդ մը փնտռելու պէս: Հարցուցի, թէ ով կը փնտռէր, պատասխանեց՝ թէ Տրդատ անուն երիտասարդ մը, որ ես ալ ճանչցած էի իր մէջնցաւ...

– Է'յ, – ըրաւ Պէտրի պէյ չափազանց հետաքրքրուած, – չարունակէ', տեսնենք:

– Իրեն ըսի, որ Տրդատ եւ իր ընկերները նախորդ օր տեսած էի Շիշլիի կողմերը, ասոր վրայ չուզեց նստիլ եւ իսկոյն մեկնեցաւ, հաւանօրէն Շիշլի երթալու համար:

– Իրաւցընէ տեսա՞ծ էիր Տրդատը:

– Եթէ տեսած չըլլայի՝ ինչո՞ւ սուտ պիտի խօսէի, – պատասխանեց Աստիկ:

– Ահա այդ իրիկուընէ ի վեր Աբշակին հետքը կորսնցուցած ենք:

– Ի՞նչ կ'ըսէք, արդեօք դժբախտութի՞ւն մը պատահած է իրեն:

– Հաւանօրէն, կ'երեւայ, որ Շիշլիի կողմը կրցած է գտնել Տրդատի եւ իր ընկերոջ հետքը, եւ թշուառականները տեսնելով, որ գլխերնին փորձանք մը պիտի գայ, որեւէ կերպով սպանած են խեղճ մարդը:

– Ուրեմն ես անուղղակի պատճառ եղայ այդ Աբշակ էֆէնտիին մահուան, – պատասխանեց Աստիկ՝ տխուր դէմք մը առնելով:

– Ինդիրը ասոր վրայ չէ, դուն գործին մէջ որեւէ պատասխանատուութիւն չունիս, դուն ուզած ես ծառայութիւն մը մատուցանել իրեն:

– Բնականաբար, – ընդմիջեց Աստիկ:

– Շատ գոհ եմ, որ եկար, եւ դիպուածով այս խօսքը բացուեցաւ, – ըսաւ Պէտրի պէյ, որ այլեւս դաժան չեչտով մը չէր խօսեր Աստիկի հետ:

– Շատ երջանիկ եմ, որ անդիտակցաբար ձեզի հաճոյք մը պատճառեցի:

– Հիմա ալ տարակոյս չի կայ, թէ Աբշակ Շիշլիի կողմերը գոհ գացած է իր անձնուիրութեան:

– Ես ալ այդպէս կը կարծեմ:

– Հիմա կրնանք մեր խուզարկութիւնները վերսկսիլ աւելի արդիւնաւոր կերպով, քանի որ որոշ չրջանակի մը մէջ պիտի կատարուին անոնք:

– Կը կարծէ՞ք, որ այդ երիտասարդները երթք եթէ սպանած են Աբշակը, միչտ կը մնան Շիշլիի կողմերը:

– Եթէ յաջողեցան դիակը անհետացնել առանց որեւէ հետք մը թողլու, ինչո՞ւ համար տեղափոխուին, այժմ ինքզինքնին բոլորովին ապահով զգալու են:

– Իրաւունք ունիք:

Գահ մը լռութիւն տիրեց: Աստիկ ուզեց օգտուիլ Պէտրի պէյի իր հանդէպ ցոյց տուած բարեացակամութենէն:

– Սա Աբզարի մասին քան մը չէ՞ք կրնար ընել արդեօք, – հարցուց:

– Աստիկա թո'ղ հիմակուհիմա մնայ, – պատասխանեց Պէտրի պէյ, – պէտք է, որ թուղթերը լաւ մը քննեմ, եթէ իրեն դէմ ծանր բան մը չի կայ, կը հանենք, քանի մը օրէն մէյ մը անցիր հոսկէ, քեզի պատասխան մը կուտամ:

(Շար· 111)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վարդիվաո Կանիմեանի մահուան առթիւ, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ միջոցաւ եղած են հետեւեալ նուէրները.– Էմմաեան ընտանիք (Պէյրութ) 500 Ֆր. Հ.Բ.Ը.Մ.–ին, Փարիզ 15-րդ Տիւթօ փողոցի առեւտրականները 800 Ֆր., եկեղեցիին (Իսի), Իպատ Թեհրանի 300 Ֆր., Արամ, Սրա, Ալին, Փիւլիէն եւ Մարի 500 Ֆր., Բարեգործականին, Տէր եւ Տիկին Թերար Տէտէեան 400 Ֆրանք Հայաստան հիմնադրամին, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Էմմաեան 300 Ֆրանք Թարգմանչաց դպրոցին, Մխիթան Էմմաեան 500 Ֆր. «Ծառայ»ին:

La Section UGAB-Paris
et la Bibliothèque Nubar
organisent
le mercredi 5 décembre à 20 h 30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
une
PRESENTATION — SIGNATURE
du dernier ouvrage
de KRIKOR BELEDIAN
«CINQUANTE ANS
DE LITTERATURE ARMENIENNE
EN FRANCE»
publié par CNRS-Editions
Entrée libre

(Շար. Ա. Էջէն)

տիքը ըրած է չարչարանքի կիրարկումին Ալժերիոյ պատերազմի առեն: Ինքնավստահ, զօրավարը իր հատորին մէջ՝ «Ալժերիա. յաւուրկ սպասարկութիւնները 1955–1957», մանրամասնօրէն կը նկարագրէ այն չարչարանքներն ու տեղն ու տեղը գնդակահարումները զոր ըրած է Ալժէի ճակատամարտի ընթացքին: Ինք կ'ըսէ թէ հրահանգներու հնազանդած է, չի զղջար, կը յիշէ էֆ – էվ – էն–ի (Ալժերիոյ Ազատագրութեան Ազգ. Ճակատ) ահաբեկչական արարքները: 83 տարեկան է այսօր եւ կրնայ 5 տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ: Կը հետապնդուի ոչ թէ ըրածին համար այլ «չարչարանքի դրուագի մեղսակցութեան», իր հատորին մէջ:

ՄԻՈՅԵԱՀ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Աբտալքին նախարարութիւնը Հեզպոլլան ալ ուելցուցած լլլալով ահաբեկչական կազմակերպութիւններու ցանկին վրայ, որոնց ունեցածը պէտք է արգելքի տակ առնուի, բանական իրաւանցումի առիթ տուած է: Լիբանան եւ արաբական երկիրները կը մերժեն ընթացք տալ: Պէյրութի համար Հեզպոլլան իսրայէլեան գրաւման դէմ դիմադրութեան խորհրդանիշն է, ոչ թէ ահաբեկչական կազմակերպութիւն մը:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ ոդողումներու գոհերու նոր հաշուեկիռ մը հրապարակուած է, ըստ որուն մեռեալներու թիւը 725 է, որոնց 701–ը՝ Ալժէի մէջ իսկ:

ԱԻՍՏՐԻՈՑ գաւառները 18 միլիոն եւրօ հատուցում պիտի վճարեն հրեայ համայնքին, նացիներու կատարած կողոպուտներուն համար, յայտարարած է իսրայէլեան ժողովին նախագահը Վիէննայի մէջ: Ուելցուցած է որ նոր բանակցութիւններ պիտի տանի կառավարութեան հետ յաւելեալ հատուցումներ ձեռք ձգելու համար:

ԷԼԻԶԷ բաւական ազդուած է ի լուր Ընկերվարական կուսակցութեան կարգ մը հանրապետներու ծրագրին: Շիրաք, Նոյեմբեր 29–ին, 69 տարեկան պիտի ըլլայ եւ ծրագրուած որմնադրը պիտի ներկայացնէ Շիրաքը եւ Բրեժնեւը կողք կողքի եւ տակը սա տողերը.– «1976–ին, արդէն իրարու ծանօթ էին»: Ընկերվարականներու բանբերը հերքած է: Մնաց որ Ժոսփէն ալ 65 տարեկան է, այսինքն սերունդի տարբերութիւն չկայ: Դեռ վախ կայ, որ որպէս տարեդարձի նուէր օգանաւի կեղծ տոմսերու եւ կեղծ թղթադրամներու ծրար մը ղրկուի:

ԳՈՐԲԱՉՈՎ Մոսկուայի մէկ բուժբանը փոխադրուած է Նոյեմբեր 26–ին: 70 տարեկան, նախկին ղեկավարը չափազանց յոգնութեան պատճառով է որ խնամքի եւ հանգիստի կը կարօտի, ըստ իր բանբերին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ Դեկ. 1, Տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ առաջին Լուսաւորչացն մերոց ԹԱԴԷՈՍԻ եւ ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍԻ Առաքեալներուն:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրհնան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE ՓԱՐԻԶ

Հանդիսում
ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆի հետ
ՆԵՐԿԱՑՄԱՑՈՒՄ
"CINQUANTE ANS
DE LITTERATURE ARMENIENNE
EN FRANCE"
(Ed. CNRS)
ԳՐՔԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30,
ժամը 20·30–ին
Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Noël pour les enfants de la communauté arménienne de Serbie

APPEL A VOS DONS
Ils ont besoin de chaussures
Ils ont besoin de vêtements
Ils ont besoin de matériel scolaire

Merci pour eux.

Envoyez vos chèques à la C.B.A.F. :
17, rue Bleue 75009 Paris
Tél. : 01. 48. 24. 46. 57

*
**

Section «NAIRI» de Beaumont

LOTO

Le Dimanche 2 décembre à 15 h :
LOTO ANNUEL
dans la Salle des Fêtes de l'Eglise Arménienne de Beaumont, 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

Super Loto

le Dimanche 2 décembre à 15 heures
au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado - 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

UN GROS LOT
et de nombreux lots de valeur

VENEZ NOMBREUX !
Encouragez le développement culturel de nos élèves

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Կազմոյց Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղդէոսեան եւ Անիէրի Ակնունի մասնաճիւղերը հոգեհանգիստ կատարել կուտան կիրակի, Դեկտեմբեր 2, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ իրենցմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Ապա հոգեճաշ կը տրուի, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

POUR LA PREMIERE FOIS:
ՆԿԱՐԶԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
Exposition de peinture
des élèves de l'Ecole d'Arts Plastiques de la M.C.A.
RETROSPECTIVE des OEUVRES de leur professeur
ԽԱՉԻԿ ԳԱԶԱՆ
KHATCHIG KAZAN, sculpteur
du samedi 1er au vendredi 8 décembre
de 14h à 19h
Espace Culturel «LE 148»
148, rue P.-V. Couturier, Alfortville
— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

ՍԷՆ–ԼՈՒԻ — Ս. ԳԷՈՐԳ

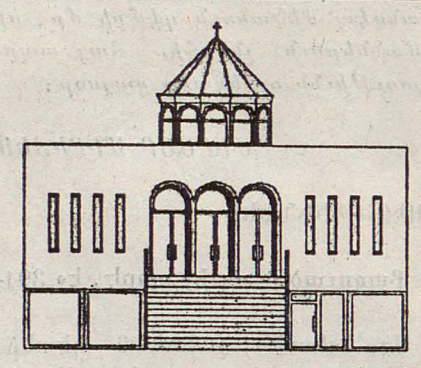
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Մարմնոյն ու եւ եպարխատութիւն նախկին առաջնորդ հայրերու, եկեղեցւոյ հիմնադրութեան սատարողներու, պայծառութեան նպաստաւորներու, ծառայողներու եւ համայն թաղեցիներու ննջեցեալներու համար հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ՝ կիրակի, Դեկտեմբեր 2:

Սկիզբ պատարագի ժամը 10–ին:
Հոգեհանգիստ ժամը 11·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile — Marseille 1er
☎ 04 91 50 15 09

JEAN PIERRE MAHE
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres
présentera et dédicacera
la traduction de l'œuvre de
Grégoire de Narek
Tragédie
LE LIVRE DES LAMENTATIONS
(Editions Peeters-Louvain)
le Vendredi 30 novembre à 20 h 30
Entrée libre

1700e ANNIVERSAIRE
DE L'ARMENIE CHRETIENNE

3 Soirées d'évangélisation avec
le pasteur GEORGES DABBO sur le thème
Vivre Jésus-Christ Aujourd'hui

le Jeudi 29 novembre à 20 heures 30
EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
8, rue du Groupe Manouchian, 94140 Alfortville

le Vendredi 30 novembre à 20 heures 30
et le Samedi 1er décembre à 20 heures 30
EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE
28, ave Bourgain / 55, ave Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux

Animation vocale et musicale — Entrée libre —

CHENE CHENE
CHENE

Grande Braderie de Noël

Donnez un sens à vos cadeaux

Les samedis 1er et dimanche 2 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...
livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne, brocante, cadeaux...

— bar • restaurant • tombola —

Pour la poursuite des activités de CHENE
en Arménie, en Artsakh et au Djavakhk

au Collège Samuel Moorat —
26, rue Troyon, 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres — Parking assuré

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29
JEUDI
29 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻԻ 20·307 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20.307

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆ

ՊՈՆԻ ԺՈՂՈՎԸ ՅՈՅՍԵՐ ԿԸ ՆԵՐՇՆՉԷ

ՔԱՆՏԱՀԱՐԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Պոնի ժողովը, առաջին օրը գոնէ, որոշ յոյսեր ներշնչեց, այսինքն համաձայնութեան մը յանգիլը անկարելի չէր թուեր այլեւս, Աֆղաններըը կ'ուզէին բարձի թողի ընել իրենց ներքին տարակարծութիւնները եւ լուծում մը գտնել: ՄԱԿ–ի բանբերն ալ յայտարարած է որ «բացումին ներկայ անճնաւորութիւնները բոլորն ալ տպաւորուած են զանազան զեկուցբերներու հաչցարար ոճէն: Աֆղան չորս պատուիրակութիւններու ղեկավարնե – րուն ելոյթները քաջալերական էին: Բոլորն ալ նոր դարաշրջանի մը սկիզբին մասին խոսած են: Բոլորն ալ ոգեկոչած են խաղաղութեան իրենց ծարաւը: Մխաճան եղած են խաղաղութիւնը վերահաստատելու իրենց խոր փափաքին մէջ»: Կը կարծուի որ Զահեր Շահը կեդրոնական դեր մը կրնայ խաղալ փոխանցման շրջանի կարգադրութիւններուն մէջ:

*
**

Ամերիկեան զօրքերը (Մարինզներու 26–րդ եւ 15–րդ միաւորներ) գործողութեան կացան մը հաստատած են անգործածելի օդակայանի մը մէջ, Քանտահարէն 120 քիլոմեթր հարաւ – արեւմուտք: Անոնք օր նոր ուժեր կը հասնին, բայց եւ այնպէս ամերիկացի 1000 զինուոր չեն բաւեր 20 հազար թալիպաններու դէմ, որոնք Քանտահարի դիմադրութիւնը կ'աջակցին: Ամերիկեան ապայակոյտի պետին կցորդը յայտարարած է· – «Կը թուի որ Մոլլա Օմար կը չանայ դիմադրութիւնը կազմակերպել, մինչ Պէն Լատէն, ամէն բանէ առաջ, իրեն թաքստոց մը ապահովելով զբաղած է»:

*
**

Պուշ պատրաստել էաք իր ժողովուրդը երկար ճակատամարտի մը եւ մարդկային կորուստներու, չէ մոռցած ազդարարութիւն մըն ալ ընել Իրաքի: Ան չեչտած է·– «Աֆղանիստան միայն սկիզբ մըն է: Եթէ երկիր մը պանդուխտային քանդումի գէնքերու արտադրութիւնը զարգացնէ, աշխարհը ահաբեկելու մտադրութեամբ, այն ատեն պէտք է հաշիւ տայ: Ինչ կը վերաբերի Իրաքի, իր չահը կը պահանջէ որ Թոյլ տայ ՄԱԿ–ի քննիչներուն Իրաք երթալ, փաստելու համար մեզի որ քանդիչ գէնքեր չի պատրաստեր»:

*
**

Գանատայի լրագրող մըն ալ պատանդ ըռնուած է Նոյեմբեր 27–ին: Սկիզբէն վեր ութ լրագրողներ զոհ գացած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ, Պէրլուսքոնի եւ Ժոսփէն հանդիպում ունեցան, Նոյեմբեր 27–ին, Փերիկէօյի մէջ եւ կարելի չէ եղած ծածկել իրենց խոր տարակարծութիւնները, որքան ալ Շիրաք չանայ Տանթէի լեզուով ողջունել Իտալիան որպէս «ուն փաէզ ամիքօ է ամաթօ» (բարեկամ եւ սիրելի երկիր մը): Նոյն չանքը թափած է Պէրլուսքոնի ապահովելով որ երկու երկիրներու միջեւ երկինքը երբեք ամպոտ չէ եղած: Տարակարծութեան մաս կը կազմէ Պէրլուսքոնիի Սթամփա թերթին ըրած յայտարարութիւնը ինչ կը վերաբերի Արեւմուտքի դերակայութեան:

ԳԱԶԱՑԻ գօտիին մէջ, Ա–Քարարա նոր ճնշափորձ մը գործուած է Պաղեստինցիներու կողմէ, իսրայէլացի կին մը մեռած է: Ա· Շարոն յայտարարած է որ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 27 / 28)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՌՈՒՍ ՍԱՀՄԱՆԱՊԱՀՆԵՐԸ

Հայաստանի ռուսական սահմանապահ զօրքերու ղեկավարը զօրավար Վլադիմիր Պանկով Նոյեմբեր 27–ին մամուլի ասուլիսի մը խոսած է Հայաստանի սահմաններուն վրայ իրենց տարած գործունէութեան մասին: Անդրադառնալով Հայաստան – Թուրքիա սահմանին, ան ըսած է թէ հոն կացութիւնը միշտ բարդ եւ լարուած է, սակայն 2001–ի ընթացքին սադրիչ գործողութիւններու առընչուած միջադէպեր, սահմանը բռնաբարելու դէպքեր չեն արձանագրուած: Վերջին երկու տարուան ընթացքին սահմանապահ առաքելութեամբ Հայաստան եկած են 120–էն աւելի ռուս երիտասարդ սպաներ, այդ զօրքերուն 50%–ը Հայեր են: Պանկով ըսած է որ այդ զօրքերը անհրաժեշտ թէքնիք սարքաւորումները, կենցաղային պայմանները ունին:

Ռուսական սահմանապահ զօրքերը Հայաստանի մէջ կը գործեն 1992–ին եւ 1994–ին կնքուած համաձայնագրերով: Իսկ ընդհանուր առմամբ ռուս սահմանապահները կը հսկեն Հայաստանի սահմաններուն 1828–էն ի վեր: Այդ սահմաններըը 370 քիլոմեթր երկարութիւն ունին· 328 քիլոմեթրը Թուրքիոյ հետ է, 54–ը՝ Իրանի հետ:

*
**

Ս· ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ՄԵԿՆԱԾ

Հաւաքական ապահովութեան պայմանագրի անդամ պետութիւններու Արտաքին գործերու նախարարներու նիստին մասնակցելու համար Մոսկուա մեկնած է Սերժ Սարգսեան: Որպէս նախագահին առընթեր Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդի քարտուղար, վինքը հրաւիրած է հաւաքական Ապահովութեան Խորհուրդին գլխաւոր քարտուղարը:

ցորչափ ահաբեկչութիւնը չարունակուի, անկարելի կը դառնայ խաղաղութեան յանգիլ: Իսրայէլի վարչապետը կը գանէ որ ամերիկացի բանագնացներու առաքելութիւնը համաձայնութիւն մը չի կրնար յառաջացնել:

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՊԱՃՐՈՒ, հակառակ անոր որ, բոլոր հարցախոյզները ձայներու 4% իսկ չեն տար իրեն, պաշտօնապէս իր թեկնածութիւնը դրաւ նախագահական ընտրութեան: Իր – Տէ – Էֆ–ի նախա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՅԱՒՅՏԱԳԻՐ

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ԱԾՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ ՏԷՐ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ-ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀՈՎՈՒԱՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ Ի ՖՐԱՆՍԱ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6-ԷՆ 18

(Փարիզեան Շրջանին՝
Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 6–էն մինչեւ երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 11,
Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանին՝
երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 11–էն մինչեւ Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15
եւ Ռոն–Ալփի Շրջանին՝
Շաբաթ, Դեկտեմբեր 15–էն մինչեւ երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 18)

ԾՐԱԳԻՐ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԷՆ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 11

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6

Ժամը 10–ին, Նորին Սրբութիւնը Փարիզ կը ժամանէ Երեւան – Փարիզ Հայկական Ընկերութեան հերթական թռիչքով եւ կ'ընդունուի Պաշտօնական Պատուոյ Հիւրերու սրահը՝ Պետական եւ Համայնքի ներկայացուցիչներու կողմէ:

Երեկոյեան ժամը 6–ին՝ Վեհափառ Հայրապետը «Հրաշափառ»ով մուտք կը գործէ Առաջնորդանիստ Ս· Ցողհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճար: Ներս ժողովուրդին եւ Ակմամբոյր,

ՈՒՐԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7

Ճիշտ առկի օր՝ Գիմբրիի երկրաշարժի աղէտեալներուն· – Վեհը իր խօսքը պիտի ուղղէ անոնց յիշատակին,

Ժամը 11–ին՝ Վեհը կ'այցելէ Սէն–Սէրժ Ռուս Օրթոտոքս Աստուածաբանական ճեմարանը (ռիւ տը Գրենէլ),

Ժամը 12·30–էն մինչեւ 14·30, Վեհը կ'այցելէ Լը Ռէնսի՝ ուր հանդիպում կ'ունենայ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի աշակերտութեան, այնտեղ հաւաքուած Շրջանի մեր հայրենակիցներուն հետ, նաեւ տեղւոյն քաղաքապետութեան ու նախկին նախարար քաղաքապետին հետ բացումը պիտի կատարէ «Հայաստան խաչմերուկ»ին,

Ժամը 15–ին՝ Վեհափառը կ'այցելէ Առնուվիլ – լէ – Կոնէսթ Վարագայ Ս· Խաչ Եկեղեցին եւ Քաղաքապետին,

Ժամը 16·30–ին՝ Վեհափառը Օրհնութիւնը պիտի տայ Մոնմորանսիի Հանդիստեան Տան եւ պատսպարեալներուն ու Շրջանին մէջ բնակող հայրենակիցներուն եւ պետական պաշտօնական անձնաւորութիւններուն,

Ժամը 19·30–ին, Վեհափառը հանդիպում պիտի ունենայ Մերակոյտի նախագահ՝ Պր· Քրիստիան Փոնտպէնի հետ,

Ապա, ժամը 20·30–ին, Վեհափառ Հայրապետը իր ներկայութեամբ կը պատուէ Սալ Կաւոյի մէջ Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի նախաձեռնութեամբ եւ փարիզահայ Ընկերակցութիւններու օժանդակութեամբ կազմակերպուած նուագահանդէսը:

ՇԱԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8

Ժամը 10–էն մինչեւ կէսօր, Վեհափառ Հայրապետը կը հիւրընկալուի Ալֆորվիլի Քաղաքապետ – Երեսփոխանէն, որու հետ կ'այցելէ Ս· Պողոս–Պետրոս մեր եկեղեցին եւ անոր յարակից եղող Ս· Մեսրոպ Կրթարանի աշակերտութեան ու հոն համախմբուած Շրջանին մէջ բնակող մեր հայրենակիցներուն,

Ժամը 14–էն 16, Վեհափառը հիւրը կ'ընդունի Իսի – լէ – Մուլինոյի քաղաքապետութեան, ապա կ'այցելէ Իսիի Սուրբ Մարիամ մեր եկեղեցին, ուր կ'ողջունէ այնտեղ համախմբուած աշակերտութիւնները, Իսիի դրացի քաղաքներու Պետական անճնաւորութիւններն ու համայնքային միութիւնները եւ մեր ժողովուրդը:

Ժամը 16·30–ին, Վեհափառը «Հրաշափառ»ով մուտք կը գործէ Շաւիլի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ մեր եկեղեցին, ուր կ'ողջունէ եւ կ'օրհնէ այդտեղ հաւաքուած աշակերտութեան հետ Շրջանի բոլոր իր հոգեւոր զաւակներն ու Շրջանին Պետական պաշտօնական անձնաւորութիւնները,

Ժամը 20–ին, Վեհափառ Հայրապետը ընթրիքի հիւրը կ'ըլլայ Փարիզի Արքեպիսկոպոսին՝ Կարդինալ Ժան – Մարի Լիւստիժէին:

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 9

Ժամը 10–ին, Փարիզի Ս· Ցողհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ Վեհափառ Հայրապետը պատարագ կը մատուցանէ, ի ներկայութեան Քրիստոնեայ եկեղեցիներու Հոգեւոր Առաջնորդներուն եւ Պետական պաշտօնական անձնաւորութիւններուն,

Ժամը 13–ին՝ Վեհափառ Հայրապետը իրեն սեղանակից կ'ընտէ «Ակափ»ի (Սիրոյ Սեղանի) մը չուրջ պատարագին ներկայ եղող հրաւիրեալները,

Ժամը 16–ին, Փարիզի Նոթրը Տամ Տաճարին մէջ, Միասնական ազօթք եւ Ժամերգութիւն կատարինալ Լիւստիժէի հետ,

Ժամը 20·30–ին, ի յարգանս Վեհափառ Հայրապետին համայնքի ընթրիք Սէրքըլ Ինթէրալիէի մէջ, բոլորին կարելիութիւն տալով շրջապատել Վեհափառ Հայրապետը (հրաւէրները հարկ է փութով ապահովել Առաջնորդարանէն):

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10

Կէսօրին, Վեհափառը հիւրը կ'ըլլայ Արտաքին Գործոց Նախարարութեան,

Ժամը 18–ին, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը կ'ընդունուի Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին՝ Պր· Ժակ Շիրաքի կողմէ, Էլիզէի մէջ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 11

Կէսօրին, Օրլիի օդակայանէն, Վեհափառ Հայրապետը կը մեկնի դէպի Մարսէյլ եւ ընդհանրապէս Ֆրանսայի Հարաւային Շրջանը, ուրկէ՝

ՇԱԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 15–ին, յետ մէջօրէին կ'ուղեւորի Լիոն եւ Ռոն – Ալփի Շրջան ու՝

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 18–ի երեկոյեան, Լիոնի Սաթոլաս օդակայանէն կը մեկնի դէպի Մայր Աթոռ:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՄԵԿՆՈՂՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԵՐԷՆ

Ֆրանսական լրատվիւմներու, յատկապէս հեռատեսիլին հետաքրքրութիւնը յաճախ կանգ կ'առնէ ընդհանրապէս Ծայրագոյն Արեւելքի երկիրներու պատկանելութեամբ ներկայացուած նիւթի մը վրայ. դեռահասակ աղջնակներու սեռային չհադործումն է ան. ներկայի տնտեսական, ընկերային, բարոյական, անտիրութեան, չհարկումի անսանձութեան ու շատ մը այլ ազդակներով «բացատրուած» երեւոյթ մը որուն առընչութեամբ փրկութեան ջանքերու մասին ալ կը խօսուի: Սակայն, ատիկա ոչ կը յաջողի այդ յայտագիրներուն միջուկին դառնութիւնը մոռցնել, ոչ ալ քանի մը փրկուածներով լուծումի տպաւորութիւն մը գործել: Հարցը բաց վէրքի պէս կը կիպի ու դառնութիւն կը պատճառէ, նոյնիսկ անոնց որոնց անմիջական միջավայրին, մտերմութիւններուն մաս չեն կազմեր ամբողջ մարդկութեան ամօթը բեռցած այդ անչափահասները:

Պարզ է որ երեւոյթը, նշուած սահմանագիծերով, մեր իրականութեան հետ որեւէ կապ չունեցող բան կը թուի, եթէ մէկդի ձգուի մարդկայնական ցաւի մը բաժնեկիցը ըլլալու բնական, այլ չէզոք կեցուածքը: Անկէ անդին, ցոյց տրուածին մասին ամբաստանել աշխարհի տնտեսական կարգերը, բարոյականի անանկութիւնը, մարդոց հարստանալու անսահման կիրքը, եւլն. ժամանակավրէպ բարոյախօսի մը աւելորդ դերը կրկնել կ'ըլլայ մէկայն: Բան մը որ ներկայի իրականութեան մէջ ծիծաղ իսկ չի պատճառեր:

Այսուհանդերձ, նիւթը նոյնիսկ ամէնէն հեռաւոր տարբերակովը, անկարելի է որ անտաքրքր ձգէ Հայն ալ երբ ան Հայաստանի նկատմամբ 1700-ամեակ – չքանըչան –խորովածի մակարդակէն քիչ մը տարբեր հետաքրքրութիւններ ալ ունի: Այլ խօսքով՝ տեղեակ է որ չհադործումին, կեղեքումին այդ տեսակը հայկական իրականութենէն բոլորովին դուրս մնացած բան չէ:

Կը գայթակղեցնէ՞ մատնանշումը. կամ լսելը, ապա կարդալը Հայաստանեան մամուլին այս, կամ այն անունին էջերուն մէջ թէ պատահականին, անձնականին սահմաններէն եռած է մարմնավաճառութեան մարզը: Տեղեկատուութեան աղբիւրները երկակի են. կայ տեղականը, կան միջազգայիններըը: Իրլորն ալ գրեթէ նոյն բանը կ'ըսեն: Կարելի է միշտ թերթը անկիւն մը նետել, ձայնասփիւռը կամ հեռատեսիլը փակել, լրատու գործակալութեան այդ մասին լուրը աղբաման ղրկուելիքներուն մէջ ձգել: Բայց ոչինչ պիտի փոխուի ցաւցնող իրականութենէն:

Նիւթը անտեսութեան չմատնելու տեսակէտով չարժածներէն են Երեւանի «Ազգ»ը, «Հայկական ժամանակ»ը: Առաջինը երկու կարճ պարբերութեամբ անդրադարձած է հարցին, առաջին էջէն (Նոյ. 10). երկրորդը տեղ տուած է ներսի էջերու լման սիւնակի մը մէջ, առնելով «Նոյեան Տապան» լրատու գործակալութենէն (Նոյ. 15): Ըսուածը այն է որ Հայաստանէն ապօրինի ճամբով ելած, կամ հանուած կիներու մէջ որոշ տոկոս մը կը կազմեն մարմնավաճառութեան անդունդը լինկողները: «Ազգ»ը ՄԱԿ-ի տուեալներով կ'ըսէ թէ մեկնող կիներու երեք քառորդը այդ քայլին կը դիմէ դուրսը աշխատանք գտնելու յոյսով, կամ հաւատքով: Իսկ 18%-ը մեկնումի պահուն գիտէ թէ «ապրուստը վաստակելու է մարմնավաճառութեամբ»: Կան ամուսնութեան նպատակով մեկնողներն ալ որոնք նիւթէն դուրս կը մնան անշուշտ:

Մեկնողներու այս խումբին մեծ մասը Երեւանէն եւ մօտիկ չրջաններէն են, 18%-ը Վանաձորէն, 30-ը Գիւմրիէն: Մինչեւ հոս ըսուածներէն հաւանօրէն աւելի ծանրակչիռ է վերջին նախադասութեամբ նշուածը. «դուրս»ի գլխաւոր հասցէներն են Թուրքիան ու Արաբական Էմիրութիւնները: Անոնց վիճակած կացութիւններէն են անհատոյց աշխատանքը, չհադործումը:

«Հայկական Ժամանակ»ի սիւնակը բառական մանրամասնութեամբ կու տայ նախորդ օրը (Նոյ. 14) ՄԱԿ-ի Երեւանի ներկայացուցչական գրասենեակին կողմէ պատրաստուած ուսումնասիրութեան արդիւնքը. ան խորագրուած է «Կիներու եւ երեխաներու ապօրինի փոխադրութիւնը Հայաստանէն»: Սակայն, անկէ առաջ կը ներկայացուին տեղական տուեալները: Ներքին գործերու նախարարութեան Քմրեցուցիչի եւ մարմնավաճառութեան դէմ պայքարի վարչութեան պետը Աշոտ Մկրտչեան կ'ըսէ թէ վերջին չորս տարիին տարեկան 20 կաւատի դէմ քրէական հետաքննութիւն բացուած է. սակայն, ատիկա արդելիչ բնոյթ ունեցող բան չէ, քանի որ քանի մը ամիս բանտարկութեան դատապարտուելէ եաք երբ ազատ կ'արձակուին, կը չարունակեն իրենց «չհաւաբեր պիզնէս»ը: Շատ աւելի զարմացնող է հաղորդած երկրորդ տեղեկութիւնը թէ «եթէ ամբողջ աշխարհում կաւատները տղամարդիկ են, ապա Հայաստանում այդ գործով զբաղւում են հիմնականում 2–3 երեխայ ունեցող կանայք»: Տեղեկութիւն մը որ վստահաբար զարմանք պիտի պատճառէ նոյնիսկ անոնց որոնք կը կրկնեն թէ այլեւս ոչինչ կրնայ զիրենք զարմացնել:

Ա. Մկրտչեանի արտայայտութեան մէջ կայ զարմանի մասն ալ. ան կ'ըսէ թէ նախ պէտք է անտեսական իրավիճակը փոխուի, որպէսզի մարդկային չհադործումին ամէնէն զզուելի այս ձեւը վերջ գտնէ. կամ գոնէ երեւոյթը նուազագոյնի մը զեղչուի: Սակայն, արդէն որպէս զարմանի տեսնուածը ամբողջ համակարգի մը ամէնէն փխրուն կէտերէն է. Հայաստանի մէջ տնտեսութեան վիճակին բարելաւումով չատ ժխտականներ գոյութենէն կը դադրին: Ամբողջ հարցը, այսօրուան համար, վստահութիւնը ունենալն է թէ հարկաւոր ուշադրութենէն, ջանքէն զրկուած չէ մարդը: Անկարելիութիւնները, անբաւարարութիւնները ներսին ու դուրսին, բոլորի'ն ծանօթ են: Մնացածին՝ ուշադրութեան, ջանքին ապահովութիւնը կարելի՞ է ունենալ: Հակառակ վերջին չրջանին տնտեսութեան մասին յուսադրող լուրերու, անցնող տասնամեակին բեւեռացումները, անոնց երջանիկ խմբակի մը ու մնացեալ բազմութիւններուն միջեւ բացուած անդունդը կրնա՞ն դիւրութեամբ լաւատեսութիւն ներշնչել: Ու նոյնիսկ դրական պատասխանի պարագային, որքա՞ն սպասել պէտք պիտի ըլլայ մինչեւ որ կարգը գայ կիներու, անչափահասներու չահադործումին:

«Հայկական Ժամանակ»ն ալ կ'արձանագրէ ՄԱԿ-ի գրասենեակին տուեալները. արտասահմանէն վերադարձած 59 կիներէ 43-ը ըսած են թէ տուժած են ապօրինի ճամբաներով կազմակերպուած իրենց մեկնումէն: 28-ը մղուած են մարմնավաճառութեան: Մեծ մասին ճամբորդութիւնը կազմակերպուած է ծանօթ – բարեկամի, նաեւ մամուլի ծանուցումներու միջոցով: Այս վերջին կէտը բառական մտածել տուող է. արդարեւ, Հայաստանեան թերթերու մէջ միշտ կարելի է հանդիպիլ ծանուցումներու որոնք երիտասարդուհիներ արտասահմանեան «վաւ վճարումով աշխատանք»ի կը հրաւիրեն...: ՄԱԿ-ի Երեւանի պատասխանատուն նիւթ ըրած է տակաւին, միջնորդով ամուսնութիւնները որոնք կ'ըլլան երիտասարդ Հայուհիներու եւ ուրիշ երկիրներէ տարեց այրերու միջեւ, պիւերօթիկ երախաներու վիճակը եւ «արտերկրացի»ներու կողմէ հայ երախաներու որդեգրումի պարագաները: Այս վերջին մարզին թիւեր ալ տրուած են. 2000 Ծուլիսէն Դեկտեմբեր 93 որդեգրութեան արձանագրութիւն տրուած է. կ'ըսուի թէ անոնցմէ 26-ին պարագային որդեգրողները «օտարերկրացի» եղած են: Իսկ 2001-ի առաջին երկու ամսուան համար այդ թիւը միայն 3 է:

Տարիքի մեծ տարբերութեամբ ամուսնութիւններէն, պիւերօթիկներու պարագան եւ որդեգրումներէն վստահաբար առաջինը միակն է որ մտահոգութեան տեղի չի տար, դոնէ մարդկային տարրական իրաւունքի եւ այլն տեսակէտէն. Սփիւռքի մէջ տեղնուածը ընդհանրապէս այն է որ այդ ամուսնութիւնները Հայաստանցի կիներու առնուազն կատարեալ հաւանութեամբ կը կնքուին, երբեմն նաեւ միանական կեանքէ մը բաւական տարբեր հեռանկարներով: Ինչ կը վերաբերի պիւերօթիկներու, ճիշդ է որ իրենց գտնուած հաստատութենէն բաժնուելէ եաք այդ տղաքն ու աղջիկները հոգածութեան կարօտ խումբ մը կը կազմեն ընկերութեան մէջ: Իսկ որդեգրումներու մասին ըսուածին մէջ անհրաժեշտ է դիտնալ թէ ի՛նչ պէտք է հասկնալ «արտերկրացի»էն եւ «օտարերկրացի»էն: Անկախութեան առաջին օրէն առաջինը գործածուեցաւ Սփիւռքի Հայը որակելու համար: Եթէ բառը տակաւին կը պահէ այդ իմաստը, ինչ որ շատ հաւանական է, խօսքը այն երախաներուն մասին է որոնք հայ ընտանիքի մը մէջ կը գտնուին: Մինչ «օտարերկրացի»ն բացայայտ է որ կապ չունի ո՛չ ներսի, ո՛չ ալ դուրսի Հայուն հետ: Եւ քանի որ այդ տեսակի որդեգրումներ ալ կ'արտօնուին, այդ տղաքը կորուստներու ցանկը գլխաւորելու ամէնէն մօտիկ տարրն են:

Եւ մտածել որ երկրին հետաքրքրութեան, խնամքի կարօտ մարդերէն մէկը միայն կը կազմեն կիներու, երախաներու չհադործումի պարագաները: Ճիշդ է ըսուածը թէ տնտեսական համակարգին բարեփոխումէն չատ բան կախուած է. բայց, նոյնքան կարեւոր է պիտնալն ալ թէ մինչեւ այդ բարեփոխումը ընկերային, յատկապէս բարոյականի ոլորտը մնացած պիտի ըլլա՞ն դիւրութեամբ փոխուելու վիճակին մէջ:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԷՆ ԻՆՉ ԿԸ ՀԱՇՈՒԵԿՇՈՒԻ

ԱՅՍՕՐ ԼՐԱՆՈՒՄ Է ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆԻ 55-ԱՄԵԱԿԸ

Առում են, 1998-ի Փետրուարի սկզբին, երբ աւարտում էին իշխանութիւնը յանձնելու-ընդունելու բանակցութիւնները, Տէր-Պետրոսեանը ոչ այն է խնդրեց (նա չի սիրում դա անել), այլ պարզապէս հարցրեց իշխանութիւն վերցնողներին՝ ի՞նչ է, պատրաստում էք Վանոյին հետապնդե՞լ: Եւ փուչխտները, ասում են, դէմքերի յատուկ անմեղ արտայայտութիւններով, պատասխանեցին՝ ոչ, ի՞նչ էք ասում: Իշխանութեան գալու յաջորդ իսկ օրը նրանց գլխաւոր գործը եղաւ Վանոյի դէմ գործ սարքելը եւ իրենց վերահսկողութեան տակ գտնուող քարոզչամիջոցներով հիստերիա բարձրացնելը՝ նախկինների դէմ ընդհանրապէս եւ Վանոյի դէմ առաջին հերթին: Հիստերիա, որը չարունակւում է 3,5 տարուց աւելի, եւ, մեղմ ասած, չի նպաստում մեր պետութեան հեղինակութեանը, որովհետեւ լուրջ պետութիւն-ներում կայ իշխանութեան ժառանգականութիւն, կայ յարգանք անցեալում կատարած բարի, պետական գործերի նկատմամբ: Միայն բոլշեւիկեան մթագնած ուղեղներում է նախորդ ժամանակաշրջանը ներկայանում բացարձակապէս սեւ գոյներով:

Այս ընթացքում հասարակական-քաղաքական «վերնախաւում» Վանոյին փնտռելը դարձել է գործունէութեան պարտադիր աւրիթուառ: Ուզո՞ւմ ես դուր գալ Քոչարեանին եւ Սերժին, մի երկու բոցաչունչ ելոյթ ունեցիր «Վանոյի յանցագործութիւնների» մասին, եւ նիւթական ու կարիերային յաջողութիւններդ ապահովագրուած են: Ճիշդ է, այստեղ կայ ոչ միայն պրագմատիկ հաշուարկ, այլեւ փոքր ու անպէտք հոգիների ինքնահաստատման հրճուանք՝ ես անդամն եմ ուժեղի չահերը պաշտպանող վոհմակի եւ իմ փոքրիկ հարուածն եմ հասցնում երբեմնի հզօր մարդուն, որը հիմա ընկած է: «Ամէն մի կատուի ձագ ուժային նախարարի կողքին իրեն առիւծ է ըզգում», – ժամանակին ճիշդ նկատեց վաղպէն Մանուկեանը:

Պատմութիւնն, ի հարկէ, ամէն ինչ կը հաշուեկշռի: Հիմա դժուար է ասել, թէ արցախեան ճակատում տարած յաղթութիւնների ո՞ր տոկոսն է ապահովել Սէրաժեղեանի ղեկավարած ՆԳ նախարարութիւնը՝ իր նիւթական ու մարդկային ռեսուրսներով: Բայց որ դա կար, ցանկացած բարեխիղճ մարդ պէտք է հաստատի: Այո, այդ նիւթական ռեսուրսների մի մասը անօրինական էր հաւաքագրւում: Գուցէ դրա համա՞ր էլ դատենք Վանոյին: Չեմ կարող ասել, նաեւ, թէ ինչ կը լինէր մեր վիճակը, եթէ պատերազմի թիկունքում (նախեւառաջ՝ Երեւանում) կարգ ու կանոն չհաստատուէր, եթէ քրէական տարրերը այդ ընթացքում չսկսուէին: Այո, դա չատ աւում էր կամայականութիւնների գնով, բայց կա՞ր արդեօք ուրիշ ճանապարհ: Ես չեմ պատկերացնում, թէ 1995-ին ինչ ճակատագիր կ'ունենար «Ա1» անկախ սղոսիան, եթէ Վանոն չարգիլէր ՆԳ-ին միանալ մեր դէմ ծաւալուած հետապնդումներին: (Այն ժամանակ իշխանութիւնը մեզ համարում էր «դաշնակ», ինչպէս հիմա՝ «ՀՀՇ-ական»):

Ճիշդ եմ այդ ամէնը՝ պնդելու համար, որ Վանոն, իր բոլոր թերութիւններով հանդերձ, պետական մարդ է, եւ իր արած գործերի մեծ մասը վերջին հաշուով ի նպաստ պետութեան էր: Այսօր խօսել Վանոյի դղեակի մասին, լուրջ չէ, որովհետեւ Քոչարեանի գլխաւոր թիկնապահ Գրիշայի կամ թէկուզ ներկայիս ՆԳ նախարարի առանձնատների հետ համեմատած՝ այդ չարչրկուած տունը բաւականին համեստ է երեւում: Այսօր ծիծաղելի է խօսել նաեւ Վանոյի բերած գորչական «Հիւնտայ»ների մասին, քանի որ այժմ ՆԳ-ի վերնախաւը երթեւեկում է դրանցից առնուազն տասն անգամ աւելի թանկ «ճիփ»երով:

Վերջապէս, մեղա՞ր է Վանոն այն յանցագործութիւններում, որոնք իրեն վերագրւում են, թէ ոչ. ես չգիտեմ: Նրա հարցերի պատասխանը կարող է տալ միայն դատարանը: Բայց ոչ այն դատարանը, որը Քոչարեանի գրպանում է եւ որը կը թխի նրա թելադրած յանկացած դատավճիռ՝ այն իր հերթին կը հիմնուի Սերժ Սարգսեանին «առընթեր» դատախազ Աղուան Յովսէփեանի սարքած «ապացոյց»ների վրայ: Գործը պէտք է քննի այնպիսի դատարան, որը դուրս է քաղաքական խաղերից եւ որեւէ չահադրգռութիւնից: Նման դատարան այսօրւայ Հայաստանում չկայ:

Իսկ մեծ՝ քաղաքական-փիլիսոփայական առումով Վանոյի մեղքերը (ինչպէս ինքը կ'ասէր՝ «զալաթ»ները) չատ են: Բայց ճիշդ է նաեւ այն, որ ներկայիս իշխանաւորների հետ համեմատած՝ նա պարզապէս Սանթա Գլաուս է, հին, բարի Սանթա Գլաուս՝ ճմեռնային հեքեաթից:

ԱՐԱՄ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

«Առաւօտ», Նոյեմբեր 13

LIVRES REÇUS

VOSKAN YEREVANTSI
CENDRES DE REVES
Roman — Ière Partie

HOVHANNES GHOUKASSIAN

Traduit, édité et diffusé par
LE CERCLE D'ECRITS CAUCASIENS
27, rue de Tanqueux, Chamigny
77260 La Ferté-s/Jouarre

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆԻ ՌՈՒՄ ՎԱՐՁԿԱՆՆԵՐԸ

Ռուսաստան մէկէ աւելի անգամներ յայտարարեց թէ Աֆղանիստանի կռիւնեըն իր զինեալները պիտի չմասնակցին: Այսուհանդերձ, կան Աֆղանիստանի իրենց պատերազմին մասնակիցները որոնք հակառակ անցած 12 տարուան, չեն յաջողած քաղաքացիական կեանքին ոտք յարմարցնել: Անոնք այսօր պատրաստ կ'երեւան իրենց ապրուստը չահելու համար ճակատ երթալու: Մանաւանդ, այսօր, համացանցի միջոցով կռուելու կը կ'անչուին Ռուսեր, որպէս վարձկան զինուոր:

Այս մասին Մոսկուայի «Վրեմիա» թերթին մէջ գրած է Արմէն Ուրիխանեան, որուն յօդուածը արտատպած է միջազգային մամուլի քաղուածքներու «Գուգիէ էնթէրնասիոնալ» չարաթաթերթը: Ան կ'ըսէ թէ ուզբեկ պատասխանատուներ ըսկսած են Ռուսեր զինուորագրել զօրավար Տոխթամի բանակին համար: Նոյնիսկ, մամուլը գրած է թէ Ուզբեկստան Մոսկուայի մէջ զինուորագրութեան գաղտնի կեդրոն մը կը պահէ: Ռուսական Պաշտպանութեան նախարարութիւնը հերքած է կատարուած տեղեկատուութիւնը: Սակայն, Աֆղանիստանի նախկին մարտիկ – ներու միութիւնը իր կարգին յայտարարած է որ ռուսական տարածքին վրայ այդ գործով զբաղող Ամերիկացիներ կան: Կ'ըսուի թէ լեռնային գօտիներու մէջ պատերազմելու փորձառութեան տէր նախկիններ կը վնտռուին: Նոյն ընթացքին մէջ է Ապահովութեան համաշխարհային կազմակերպութիւնն ալ որուն կեդրոնը Նիւ – Եորք կը գտնուի: Ան բարձր վճարումով եւ այլ առաւելութիւններու խոստումով կամաւորներու միջազգային առաջին ջոկատին մասնակից կ'արձանագրէ: Վարձկանները նախ երկրորդ երկիր մը մուտքի արտօնագիր կը ստանան ուրկէ պիտի հասնին իրենց «աշխատանքի վայրը»: Կ'ըսուի թէ տասնեակներով Ռուսեր համաձայնած ու մեկնած են արդէն:

Միջազգային իրաւագիտական բազմաթիւ յօդուածներ կ'արդիլեն ու կը դատապարտեն վարձկանի գործունէութիւնը: Կայ ՄԱԿ-ի յայտարարութիւնը, 1989–ի Միջազգային համաձայնութիւնը որ կ'արգիլէ վարձկաններու գործածութիւնը որ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ ՄԱՄՈՒԼ

«ԿԱՆՉ»Ի ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԳՐԻՉԷՆ

ՊԱՏԺԵԼ ՉԻ ԿԱՐԵԼԻ ՆԵՐԵԼ

Վերջին մէկ տարուայ ընթացքում կատարուած իրադարձութիւնները էլ բաւական են, որպէսզի տեսնենք, թէ որքան «մեծ» է իշխանութիւնների պատասխանատուութեան զգացումը Հայաստանում:

Դրա վառ ապացոյցներն են Ազգային ժողովի խօսնակ Արմէն Խաչատրեանի թիկնապահի կատարած սպանութիւնը, որ մնաց անպատիժ, ՀՀ նախագահ Ռոպերт Քոչարեանի թիկնապահի՝ «Առագաստ» սրճարանում կատարած սպանութիւնը, որը նոյնպէս կը մնայ անպատիժ:

Այն կարծիքն ունեմ, թէ մեզանում պատասխանատուութեան ենթակայ են միայն ոչ պաշտօնաւոր մարդիկ եւ մա՛ս մո՛ւլը՝ պաշտօնեաների ցանկութեամբ:

ՀԱՅԿ ԱՊՐԵՍԵԱՆ
երեւան, թիւ 175 դպրոց,
9–րդ դասարան

*
**

ԱՊՐԵԼ, ԻՆՉՊԷ՞Ս ԱՊՐԵԼ...

Ասում են՝ լաւ է կանգնած մեռնել, քան ծնկաչոք ապրել: Հիմա ոչ թէ ծնկաչոք են ապրում, այլ սողալով ու քծնելով: Տիգրան Նաղդալեանի «Օրակարգ» ծրագիրը ձեղ օրինակ: Ասուա՛ծ իմ, իշխանութիւններին հաճոյանալու էլ ի՞նչ ձեւ կայ, որ այդ լրագրողի վինանոցում չլինի:

Սահմանները անցել ու հասել է գաղթնակէտին:

ԱՐՇԱԿ ՍԵՄԻՐՋԵԱՆ

*
**

ԺԱՄԱՆԱԿԸ Ո՞ՒՄ ՕԳՏԻՆ ԱՇԽԱՏԵՑ...

1994–ին Հայաստանը ուժեղ էր, եւ Ազբբեջանը չէր կարող ասել, թէ պատերազմ կը սկսի...

Իսկ հիմա արդէն զարթնել եւ պատերազմով է սպառնում: Ինչո՞ւ... Ի՞նչ տեղի ունեցաւ, ի՞նչը փոխուեց...

ԼՈՒՍԻՆԷ ԼԱԲՈՑԵԱՆ

*
**

ՇԱ՞Տ ԷՒ ՄՏԱՀՈԳ...

Ասում են՝ ժողովուրդ, մի մտածէք, թոյլ չենք տայ, որ «Արմէնթէլ»ը րոպէ-ավճար մտցնի: Այդքան չա՞տ էք ժողովրդի վիճակով մտահոգ՝ էլեկտրաէներգիայի սակագինն իջեցրէք...

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Երեւան, թիւ 102 դպրոց

*
**

ԱՐԴԵՕՔ ՈՎՔԵ՞Р ԵՆ...

Մի՞թէ հայրենասէրը նա է, ով հայրենիքի վէրքերը բուժելու փոխարէն նոր վէրքեր է աւելացնում կամ հետապնդում է վէրքերի բուժմամբ մտահոգուածներին:

ԼԻԼԻԹ ԽԱԼԱԹԵԱՆ
Երեւան, թիւ 127 դպրոց,
8–րդ դասարան

*
**

«ԿԱՆՉ»Ի ԱՇԽԱՏԱԿԻՑԸ ԿԱՐԵԻՈՐՈՒՄ Է

Այսօր իշխանութիւնները չգիտեն՝ ինչպէ՞ս իշխանութիւնը պահել, իսկ ընդդիմադիրները՝ ինչպէ՞ս իշխանութեան գալ:

Իշխանութիւն – ընդդիմութիւն փոխյարաբերութիւնները յիշեցնում են Պալականով – Պանիկովսկի վէճը.

– Դու ո՞վ ես...

– Բա դո՞ւ ով ես...

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

*
**

ՈՏՆԱՀԱՐԵՑԻՔ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԽՕՍԵԼՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

Այսօր ոմանք չեչտում են, որ Հայաստանում ազատ մամուլ է կայացել: Ի հարկէ, սա անժխտելի փաստ է: Այսպիսի «ազատութիւն» ունի «Կանչ» մանկապատանեկան չաբաթաթերթը, որը կառավարութեան կողմից չֆինանսաւորուելու պատճառով գուցէ եւ չուտով այլեւս լոյս չտեսնի: Բայց ինչո՞ւ: Գուցէ այն պատճառով, որ միայն այս ձեւով կարելի է «Կանչ»ին լռեցնել: Գուցէ վախենում են նրանից, որ արդէն պատանի լրագրողներն էլ դիտակցում ու տեսնում են կառավարութեան թերութիւնները:

Շնորհակալութիւն, որ ոտնահարեցիք երեխաների խօսելու իրաւունքը:

ԼԻԼԻԹ ԱԻԱԳԵԱՆ
Երեւան, թիւ 173 դպրոցի
աշակերտուհի

*
**

ՈՐՔԱ՞Н ԼԵԶՈՒ ԳԻՏԵՍ...

Ասում են՝ որքան լեզու գիտես, այնքան մարդ ես: Ցաւն այն է, որ հիմա անգամ իրենց մայրենի լեզուն չիմացնողներն են մարդ դարձել:

ՃԱ՞Ռ ԱՍԵԼ, ԹԷ ՁԱՆԳ ԿԱՒԵԼ...

Արդէն այն կարծիքին եմ, որ մեր իրաւապահ մարմինները ոչ թէ կատարուած յանցագործութիւնները են բացայայտում, այլ ընդամէնը... խոստանում են բացայայտել:

Ջե՞ն կարող բացայայտել, թէ՞...

ՄԱՐԻԱՆՆԱ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Երեւան, թիւ 104 դպրոց,
10–րդ դասարան

*
**

ՈՒՍՏԻ՞Ց ՋԵՍ ԳԱՑ, ՂԱՐԻԲ ԲԼԲՈՒԼ...

Ի՞նչ կայ զարմանալու, որ գնացողները չեն ուզում ետ գալ: Դէ, ի հարկէ, ո՞վ կը ցանկանայ վերադառնայ ու «Առագաստ» սրճարանում յայտնուել...

ԱՐՇԱԿ ՍԵՄԻՐՋԵԱՆ

*
**

ՊԵՏԱԿԱՆԱՄԷ՞Տ, ԹԷ ԻՇԽԱՆԱՄԷՏ

Զգիտեմ՝ ե՞ս եմ սխալւում, թէ նրբանք, ովքեր իշխանութիւն եւ պետութիւն հասկացութիւնները չփոթում են:

Ախր, իշխանութիւնները փոփոխական են, չէ՞, իսկ պետութիւնը՝ մնայուն...

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Երեւան, թիւ 102 դպրոց,
7–րդ դասարան

*
**

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆԻՑ

– Հը՞, էս «Հոկտեմբերի 27–ի» դատավարութիւնը ո՞նց ա ընթանում...

– Իրա՛ մուգամով ընթանում ա:

Գրի առաւ
ՀԱՅԿ ԱՊՐԵՍԵԱՆԸ

*
**

ՀԵՐԹԱԿԱ՞Н ԽԱՂ

Պարզւում է՝ «Արմէնթէլ»ի հետ վերջնագրով խօսող կառավարութիւնը «Արմէնթէլ»ի հետ, այնուամենայնիւ, բանակցելու բան ունի:

Խաղի կանոնները փոխուեցի՞ն...

ՀԱՅԿ ԱՊՐԵՍԵԱՆ
«Շաւիղ»

*
**

ԹԷ ՉԷ ՀԱՇԻՈ՛ՒՄ ԷՔ, ՀԱՇԻՈ՛ՒՄ...

Մէկ արտասահմանեան մակնիշի չքեղ աւտոմեքենայի գումարով կարելի է մի դպրոց պահել ու պահպանել: Բայց այսօր կառավարութեան անդամները չրջում են ճոխ աւտոմեքենաներով, իսկ դպրոցներում երեխաներից բազմապիսի գումարներ են հաւաքում, որպէսզի դպրոցը քարշ տայ իր գոյութիւնը:

Այս ո՞ւր ենք հասել, որ մի աւտոմեքենան աւելի վեր է դասւում, քան դպրոցը՝ հարիւրաւոր երեխաների ճակատագրով ու ապագայով:

ԱՆԻ ՔՈՉԱՐԵԱՆ
Երեւան,
Դ. Դեմիրճեանի անուան դպրոց,
9–րդ դասարան

*
**

ԽԵ՛Ղ, ԽԵ՛Ղ ԵՈՐԻԿ...

Է՛հ, խեղճ կառավարիչներ, էսքան խնդիրների մէջ էք ընկել, էսքան խնդիրները ո՞նց էք լուծելու,–միտք եմ անում, միտք, ու չեմ հասկանում՝ ո՞նց են լուծելու:

ԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Էջմիածին, թիւ 4 դպրոց

ԹԻՒ 17 ԽԱՖԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԵ·

ԱՐՀԱՒԻՐՔԻ ՕՐԵՐԸ

Ասիկ, առանց աւելի պնդելու, ոտքի ելաւ, չնորհակալութիւն յայտնեց եւ մեկնեցաւ:

Այս տեսակցութեան օրուան իրիկունն իսկ ոստիկանական անսովոր հսկողութիւն մը կը տեսնուէր Շիշլիի կողմերը: Այդ թաղի բնակիչները զարմանքով կը տեսնէին ամէն փողոցներու մէջ ոստիկաններու եւ լրտեսներու ներկայութիւնը, որոնք կ'երթային, կուգային, իրարու հետ կը փսփսային խորհրդաւոր ձեւերով:

Այս երեւոյթը ամէնուն հետաքրքրութիւնը արթնցուցած էր եւ զանազան մեկնութիւններու տեղի տուած:

Տրդատ միշտ կը բնակէր իր ընկերոջ հետ այն տունը, ուր մեր ընթերցողները առաջնորդեցինք արդէն, եւ ուր տեղի ունեցած էր Արշակի եղերական վախճանը:

Այդ օրը ինք դուրս չէր ելած եւ իրիկունը, ուշ ատեն, սեղանին քով նստած լամպարին լոյսովը գիրք մը կը կարդար՝ սպասելով Վահէին, որ թաւական ժամանակէ ի վեր դուրս ելած էր:

Վերջապէս դուռը զարնուեցաւ, եւ Վահէ երեւցաւ:

Խոռված կերպարանք մը ունէր, որ իսկոյն Տրդատի ուշադրութիւնը գրաւեց:

– Ի՞նչ կայ, – հարցուց:

– Գէշ բաներ, – պատասխանեց միւսը:

– Նօսէ՛, տեսնենք:

– Վտանգի մէջ ենք:

– Ինչպէ՞ս, ինչո՞ւ համար:

– Կարծեմ ոստիկանութիւնը իմացած է, որ Շիշլի կը գտնուինք:

– Ինչո՞ւ համար այդպէս կը հետեւցնես:

– Զեմ հետեւցներ, այլ պարզապէս իրողութիւնն է, որ կ'ըսեմ: Ամբողջ թաղը ոստիկաններով եւ լրտեսներով լեցուած է:

– Բայց թերեւս ուրիշ գործի մը համար է:

– Ես ալ առաջ այնպէս ենթադրեցի – պատասխանեց Վահէ, – եւ նպարավաճառ Նիքօլիին հարցուցի, թէ ի՞նչ էր ոստիկանական այս իրարանցումին պատճառը: Նիքօլի պատասխանեց, թէ ոստիկանութիւնը երկու հայ երիտասարդներ կը փնտռէ կոր, որոնք 10 – 12 օր առաջ այս կողմերը հայ լրտես մը սպաններ են: Հիմա հասկացա՞ր, թէ ինչո՛ւ վրդոված եմ եւ կ'ըսեմ, թէ վիճակնիս ծանր է:

– Արդարեւ իրաւունք ունիս, – պատասխանեց Տրդատ՝ ինքն ալ մտածկոտ դէմք մը առնելով:

– Պէտք է, որ օճիքնիս ձեռք չի տալու համար մը մտածենք:

– Բարեբախտաբար ոստիկանները եւ լրտեսները անձնապէս մեզի չեն ճանչնար, – դիտել տուաւ Տրդատ:

– Ատիկա բարեբախտութիւն մըն է, բայց թաւական չէ մեր ապահովութեան համար:

– Այնուհետ, – պատասխանեց Տրդատ, – ինչ որ ալ ըլլայ, պահենք մեր պաղարիւնութիւնը եւ այնպէս գործենք:

– Միայն թէ չուտով ընենք, ինչ որ պիտի ընենք:

– Նախ՝ պէտք չէ, որ դուրս ելլենք մէկ քանի օր, մինչեւ որ խուզարկութիւնները քիչ մը մեղմանան:

– Կը կարծե՞ս, որ նոյնիսկ տուները խուզարկելու ճեռնարկեն:

– Ինչու չէ, ամէն բան հաւանական է, մանաւանդ որ հիմա զինուորական փաստաբանները պատրուակ բռնելով՝ կրնան ազատօրէն տուները մտնել, եւ ոչ ոք կրնայ դիմադրութիւն մը ընել:

Երկու երիտասարդները մինչեւ առտու մտատանջութեան մէջ անցուցին:

Առտուն կանուխ Տրդատ արթնցուց իր ընկերը եւ ըսաւ.

– Գիշերը երկար ժամեր մտածեցի եւ սա որոշման յանգեցայ, որ իսկոյն պէտք է թողունք այս տունը եւ ուրիշ տեղ մը ապաստանինք, լաւագոյնը կրկին Բերա երթալն է, հոն աւելի դիւրաւ կրնանք ծածկուիլ:

– Շատ իրաւունք ունիս, – պատասխանեց Վահէ, – միայն թէ ո՞ւր պիտի երթանք:

– Նախ սա ըսեմ, որ ասկէ ետքը պէտք չէ միասին բնակինք, այս կերպով եթէ մէկերնիս ձերբակալուինք, գոնէ միւսը կ'ազատի:

– Ինդիրը ապահով տեղ մը գտնելու վրայ է:

– Այս մասին ալ ես խորհեցայ, քարեկամներէս մին ինծի տուն մը յանձնարարած էր Թառլա պաշիի կողմերը, նոյնիսկ տունն ալ այցելեցինք, բայց վարձքին համար չկրցանք համաձայնիլ, քիչ մը շատ դրամ ուզեցին, բայց հիմա շատ բարակը նայելու առեն չէ:

(Շար· 112)

A.A.A.S.

COMMUNIQUE

L'Association Arménienne d'Aide Sociale a été créée à Paris en 1890 et déclarée d'Utilité Publique par le Gouvernement Français le 8 juin 1956.

C'est une organisation apolitique qui œuvre sous le contrôle des Ministères de l'Intérieur et des Affaires Sociales.

Le Bureau de l'Association s'élève contre les attaques —ad nomine— qui se développent contre Monsieur Alexis Govciyan, Vice Président de l'Association.

Elles sont indignes de personnes qui se disent responsables et sont censées œuvrer pour l'union communautaire alors qu'elles semblent défendre des intérêts sectoriels.

Alexis Govciyan a toujours été uniquement le représentant de l'Association Arménienne d'Aide Sociale au sein du Comité du 24 Avril et ses élections successives ne doivent qu'à sa valeur, son talent et son sens du concensus.

Que la majorité des organisations, diverse dans la composition, lui accorde un ferme soutien n'en fait pas pour autant l'otage de quelque organisation que ce soit.

Il est indécent de faire transcender les intérêts de toute la communauté par des objectifs sectoriels et vouloir asseoir une hégémonie qui va à l'encontre de l'esprit démocratique tant proné et de la tolérance.

LE BUREAU DU CONSEIL
D'ADMINISTRATION

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առիթով, հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ըստացած է հետեւեալ նուէրները.

Յովիկ Վարդանեան, Վիքթորիա Քօնօղեան, Ֆիլոր Անդրանիկեան, Լուսին Էրսին, Տիկին Մէնէքչէ, Լուսին Պալճըօղլու, Դանիէլեան ընտանիք, Կարպիս Գահվէճիօղլու, Զուլհաօղլու ընտանիք, Տիկին Պետիկեան, Արշալոյս Գապագ 200-ական Ֆր., Տալմաս ընտանիք, Գրիգոր Ինճարպաշը, Շաքէ Յարութիւնեան, Յովհաննէսեան ընտանիք 250-ական Ֆրանք, Գոքին Պարզեան, Յակոբ Պէրպէրեան, Մինաս Աճէմեան, Անդրանիկ Պարտագ, Վաղարշակ Քավճեան, Միհրան Աչըք, Տիկին Զիլինկիրեան, Անթռեան Սապա, Ժագ Գարաքեօր, Շահմիրեան ընտանիք, Թորոս Գեմազ 300-ական Ֆր., Հաճը Օրագ, Տիկին Վօլիանդ, Տիկին Տէյիրմէնճեան 400-ական Ֆր., Ռուբէն Գաչհան, Տէր եւ Տիկին Գույումճեան, Թորոս Տէտէեան, Կարապետ Սանկոսեան, Տէր եւ Տիկին Տիզմէ, Պօղոսեան ընտանիք, Սիմոնեան ընտանիք, Քրիսթիան Փիլիպոսեան, Աննա Գարաճէփէ, Թիւթիւնճեան ընտանիք 500-ական Ֆր.:

(Շար.)

(Շար. Ա. էջէն)

գահը օթոպիւսով Ֆրանսայի չրջանին ձեռնարկած է: Ինք չյաջողեցաւ «3-րդ մարդ»ն ըլալ, այլ տեղը կը գրաւէ Ժ.-Փ. Շեվէնմանի, որ այլէն, ճախէն, կեդրոնէն ձայներ կը հաւաքէ: Պէ – Վէ – Ա. հարցախոյզի ընկերութեան համաձայն, Ֆրանսացիներու 33%-ը տրամադիր է իրեն ի նպաստ քուէարկելու:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ առեւտրական բացը սկսած է նուազիլ եւ վերջին լինը ամիսներուն այդ նուազումը 60,8%-ի հասած է (7,4 միլիառ տոլար): Ներածումներն ալ պակսած են եւ յաւելում կրած են արտածումները:

ՊԵԼՃԻՈՑ արդարադատութեան առջեւ, որ «ընդհանրական ձեռնհասութիւն» ունի, 30 Իսրայէլացիներ եւ Պելճիր քողոք բարձրացուցած են Արաֆաթի դէմ: Բողոքը կը վերաբերի Թէլ-Աւիվ եւ Երուսաղէմ գործուած ոճրափորձերուն:

ՆԻԺԵՐԻԱՑԻ մէջ, աւելի քան 600 հոգի մեռած է քոլեռայէն: Հիւանդանոցները լճացողած են եւ վարակուածներու թիւը հազարաւորներու հասած է:

ՆԵՓԱԼԻ մէջ, չորս ոստիկան սպաննուած է եւ վեց ուրիշներ ալ վիրաւորուած, Նոյեմբեր 26-ին, մաօիստներու նոր յարձակման մը ընթացքին: Վերջին չորս օրերուն, մաօիստներու յարձակումներու հետեւանքով 280 հոգի մեռած է:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

301-2001

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԿՐՕՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Salle «N. Fringhian»
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑ
Բ. ՀԱՆԳՐՈՒՄԱՆԻՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30

11.– 18.30–ին, «*Պատմական Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Միջեկեղեցական յարաբերութիւններուն*» (Ֆրանսերէն)
ԳԵՂԱՄ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

19.45–ին՝ Ընդմիջում,

12.– 20.45–ին, «*Հայ եկեղեցական երաժշտութեան աւանդումը*» (Հայերէն)
ԱՐԱՄ ՔԵՐՈՎԲԵԱՆ
Դպրապետ Մայր Եկեղեցւոյ
Ակն Ընկերակցութեան ղեկավար

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1

10.30–ին, Պատարագ (*Տօն Սրբոց Առաքելոցն եւ Առաջին Լուսաւորչացն՝ Թադէոսի եւ Բարթուղիմէոսի*),

12.30–ին՝ Ընդմիջում,

13.– 14–ին, «*Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութիւնը*» (Հայերէն)
ՊԵՐՃ ՍՐԿ. ՄԱԼԼԱՔ

14.– 15.30–ին, «*Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ Քրիստոսաբանութիւնը*» (Ֆրանսերէն)
ՏԻԿԻՆ ԳՈՀԱՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ – ԹՈՄԱ
Աստուածաբանութեան մագիստրոս

15.– 17–ին, «*Աչքարերը*» (Ֆրանսերէն, լուսապատկերներու օժանդակութեամբ)
ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱ ԼԵՎՈՆԵԱՆ
Արուեստի պատմութեան տոքթոր

Կիրակի, Դեկտեմբեր 2

10.30–ին, Պատարագ (*Բ. Կիրակի Յիսնակի*),

12.30–ին, Ընդունելութիւն,

16.– 14.30–ին, «*Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Ճաշոցի կազմաւորումը*» (Ֆրանսերէն)
ՀԱՅՐ ՇԱՒՈՂ ՈՒՐՆՈՒ
Պէնէտիքթեան Միաբան,
Հայ Կրօնական Մատենագրութեան
Մասնագէտ

17.– 16–ին, «*ՆԱՐԵԿը (1001), հազար տարի ետք այժմէականութիւնը միշտ պահուղ մատեան մը*», (Ֆրանսերէն)
Փրոֆ. ԺԱՆ – ՓԻԷՌ ՄԱՀԷ
Ակադեմական,
Վարիչ Գործնական Գիտութիւններու
Բարձրագոյն Ուսմանց Վարժարանի

18.– 17.30–ին, «*Անի՝ կաթողիկոսական քաղաքամայր*», (Ֆրանսերէն)
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ
Փարիզ Սուրբ Նուիէլ 3 Համալսարանի
Հետազօտութիւններու Բաժնի Վարիչ

19.– 19–ին, *Համադրում եւ Փակում համաժողովի:*

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել Փարիզի Եկեղեցւոյ Քարտուղարութեան՝

15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Հեռաձայն՝ 01 43 59 67 03
Ֆաքս՝ 01 42 56 46 08
e-mail : eglise.apostolique.armenienne@wanadoo.fr

ՊՈԼՍԷՆ ԵՐԵՒԱՆ

ԿԱՂԱՆԴԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 28 – ՅՈՒՆՈՒԱՐ 4
8 օր – 7 գիշեր

Հրաշդան պանդոկ (****)

Շրջապտոյտներ, Ամանորի հանդէս
Լիւքս օթօպուսներով փոխադրութիւն

675 ամերիկեան տոլար

Այս գինին մէջ են Իսթանպուլ – Երեւան – Իսթանպուլ օդանաւի տոմսը, օդային հարկերը, պանդոկը՝ նախաճաշ եւ ընթրիք, օդակայան–պանդոկ փոխադրութիւն, շրջագայութիւններ, համերգ, կաղանդի հանդէս, Հայաստանի մուտքի վիզա: Գինին դուրս են Փարիզ – Իսթանպուլ – Փարիզ թռիչքը, ցերեկուան ճաշերը:

Մանրամասնութիւններու համար հեռաձայնել՝

ԲԱԳՐԱԴ ԷՍՊՈՒԻԳԵԱՆ
90 (212) 24 17 991 *Իսթանպուլ*
ԱՐԹՕ ԽԱՉԻԿՕՂԼՈՒ
90 (212) 52 71 024 *Իսթանպուլ*

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Շաբաթ Դեկ. 1, Տօն Է Սրբոց Առաքելոցն եւ առաջին Լուսաւորչացն մերոց ԹԱԴԷՈՍԻ եւ ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍԻ Առաքեալներուն:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա. ԲՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ – Ս. ԳԷՈՐԳ

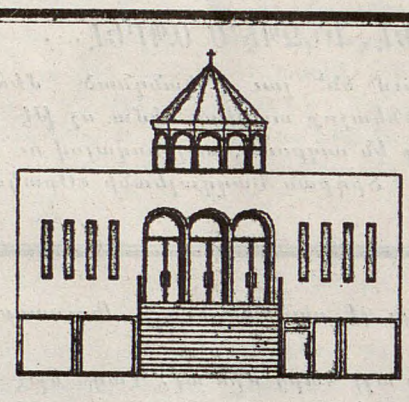
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը առ ի երախտապիտութիւն նախկին առաջնորդ Հայրերու, եկեղեցւոյ չինուածեան սպասարդներու, պայծառութեան նպաստաւորներու, ծառայողներու եւ համայն թաղեցիներու ննջեցեալներու համար հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարէ՝ կիրակի, Դեկտեմբեր 2:

Սկիզբ պատարագի ժամը 10–ին:
Հոգեհանգիստ ժամը 11.30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ԲՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
1700–ԱՄԵԱԿ

Կը խօսի՝ ՎԵՐ. ԺՈՐԺ ՏԱՊՈ

Նիւթ՝

ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԵՏ ԱՊՐԻԼ ԱՅՍՕՐ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 30, ժամը 20.30–ին
եւ
Շաբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը 20.30–ին
ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ
28, ավընիւ Պուրկէն – 55, ավընիւ Վիքթոր Քրեսոն, 92130 Իսի-լէ-Մուլինօ

Գեղարուեստական յայտագիր՝

երգ եւ երաժշտութիւն

FORUM

Dans le cadre de la 3e Conférence contre le Racisme, la Discrimination Raciale, la Xénophobie et l'Intolérence, qui s'est tenue récemment à Durban, Afrique du Sud, lors de laquelle le sujet épineux des réparations a été constamment abordé;

Dans un contexte d'antagonisme «politique» aux plus hauts niveaux de l'Etat Français où règne un climat nouveau d'intolérence intellectuelle entre les défenseurs du modèle républicain et l'idéologie multiculturaliste;

Le C.D.C.A. & le C.D.C.A. EUROPE organisent
un **FORUM INTERNATIONAL** sur le thème de

«La société française et la cause arménienne au XXIème siècle»

à la **Maison de la Chimie**
28, rue Saint Dominique, 75007 Paris
le Vendredi 14 décembre de 14h30 à 17h45,
le Samedi 15 décembre de 9h30 à 17h45,
et **le Dimanche 16 décembre de 9h30 à 16h15**

autour de deux grands thèmes :

IDENTITES PLURIELLES ET RECONNAISSANCE DE LA DIVERSITE CULTURELLE DANS L'ESPACE PUBLIC FRANCAIS

L'IMPUNITE FACE A LA RESPONSABILITE JURIDIQUE ET POLITIQUE DE L'ETAT TURC ACTUEL DANS LE GENOCIDE DES ARMENIENS

Ces deux thèmes, nouveaux fers de lance de la Cause Arménienne de France, suite à la reconnaissance du Génocide des Arméniens par l'Etat Français, seront développés par :

ANTIMO LUIGI FARRO,
professeur en Sociologie, Université de Rome «La Sapienza», Italie
MICHEL WIEVIORKA,
directeur du CADIS, Centre d'Analyse et d'Intervention Sociologique, Paris, France
ALFRED M. DE ZAYAS,
professeur en Droit International, Université DEPaul, Chicago, USA
GARO ARMENIAN,
responsable mondial du C.D.C.A., Washington D.C., USA

Renseignements au **04 78 49 42 97**
cdca_lyon@yahoo.fr — www.cdca.asso.fr

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30
VENDREDI
30 NOVEMBRE
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·500 Ֆ· — Վեցամսեայ : 800 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·750 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում) 1·600 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

77ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·308 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 77e ANNEE — N° 20.308

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ա Ֆ Ղ Ա Ն Ի Ս Տ Ա Ն

ՊՈՆԻ ՄԷՋ ԼԱԻԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ՏԻՐԵՐ

Առաջին յոյսերը արագօրէն մարեցան եւ Պոնի ժողովին բացման յաջորդ օրն իսկ (Նոյեմբեր 28) Աֆղանները ներքին տարակարծութիւնները, աւելի ճիշդ աթոռամարտը չուշացան: Հիւսիսի Զինակցութիւնը վճռապէս դէմ է զինեալ բազմազգեան ուժերու ներկայութեան, ինչպէս նաեւ նախկին թագաւորին վերադարձին: Համաձայնութիւն մը գոյացած էր միայն առժամեայ խորհուրդի մը կազմութեան չուրջ, բայց, անոր հաստատման մանրամասնութիւնները չէին ուսումնասիրուած:

— Տեղւոյն վրայ հազարաւոր նոր մարդիներ ժամանած են սաստկացնելու համար Քանտահարի յարձակումները եւ հալածելու Ալ Քաիտայի ցանցին անդամները ու ղեկավարները:

— Ամերիկացիք պաշտօնապէս հաստատեցին որ ՍԻԱ–ի գործակալ մը ըսպանուած է Մազար է Շարիֆի մերձաւոր բանակին սպաստամբութեան ընթացքին:

— Մինչ Ֆրանսայի 58 վայրաչունները կը սպասեն Ուզբեկստան, որ արտօնութիւն ստանան Աֆղանիստան մտնելու (Ֆրանսայի վիճակը ծիծաղելիին անկին է), Ռուսերը տեղաւորուած են Քապուլ, որ 400 բեռնակառքերով եւ 12 օդանաւերով ժամանած են, թեքնիք առաքելութեան մը եւ աննդեղէնի օգնութեան համար: Պիտի վերաբացուի դեսպանատունը:

— Պէն Լատէնը միշտ կը փնտռուի, հակասական լուրեր կան: Ոմանց համար Թորա Պորա է, ուրիշներու համար երկրէն հեռացած է:

— Գերմանիոյ վարչապետը զգուշացուցած է Ամերիկան, պատերազմը տարածելու իր նպատակներու առընչութեամբ, ինչպէս Իրաք կամ Սոմալիա:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆ – ՋԷՋԷՆԻԱ. *սահմանագիծը Նոյեմբեր 27–ին ամբակոծուած է անյայտ պատկանելիութեամբ օդանաւերու կողմէ, առանց զոհ պատճառելու: Թիֆլիս կ'ամբաստանէ Ռուսաստանը որ վրացական օդուժին հակակշռին ենթակայ Աբխազիան կը ռմբակոծէ. Մոսկուա ալ փոխադարձ ամբաստանութեամբ կը գանգատի որ վրացական իշխանութիւնները մուտքի արտօնութիւն կու տան ապրտոմաններու որոնք կ'երթան կռուելու Չէչնիոյ մէջ:*

ՄԱԿ–ի Սիտայի (Օնիւսիտա) վերաբերող վերջին տեղեկագիրը որ հրապարակուած է Նոյ· 28–ին, սահմռկեցուցիչ պատկեր մը կը պարզէ: Համաճարակին ըսկիզբէն ի վեր 20 միլիոն հոգի մեռած է, ներկայիս 40 միլիոն է վարակուածներու թիւը: Ամէնէն աւելի թիւով զոհերն են Աֆրիկէի բնակիչները, բայց, Հարուստ երկիրներու մէջ ալ որոշ թուլացում մը կայ եւ համաճարակը ծաւալ կ'առնէ:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Նոյեմբեր 28/29)

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ՀԱՊ–Ի ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ

Նորհ· Միւթեան քայքայումէն եռք կազմաւորուած «Հասարակապետութիւն Անկախ Պետութիւններու» (ՀԱՊ) ղեկավարներու խորհուրդին Նոյեմբեր 30–ի Մոսկուայի նիստին կը մասնակցի Ռ· Քոչարեանի գլխաւորած հայաստանեան պատուիրակութիւնը: Անոր մաս կը կազմեն վարչապետը, Արտաքին գործերու, Պաշտպանութեան նախարարները, կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավար – նախարարը, ՀԱՊ–ի մօտ մշտական ներկայացուցիչ Ս· Յարութիւնեան եւ այլ պաշտօնատարներ: Նիստին օրակարգը կազմուած է տասնամեայ զօրծունէութիւնն, հեռանկարներէ: Նախագահ Ռ· Քոչարեան Մոսկուայի մէջ հանդիպումներ կ'ունենայ Վրաստանի, Բելառուսիոյ նախագահներուն հետ, կը մասնակցի Ռուսաստան – Հայաստան – Վրաստան – Ադրբեջանի նախագահներուն քառակողմ հանդիպումին, նաեւ Ռուսաստան – Հայաստան – Ադրբեջանի նախագահներուն եռակողմ հանդիպումին: Պատուիրակութիւնը Նոյեմբեր 30–ին Երեւան կը վերադառնայ:

*
**

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՀԱՊ–Ի ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի նախագահը ռուսական ԻԹԱՌ–ԹԱՍ գործակալութեան հարցումներուն պատասխանելով արժեւորած է ՀԱՊ–ի անցած տասնամեակը: Այդ ժամանակաշրջանին արձանագրուած յաջողութիւններէն նկատած է փոխադարձ չհու վրայ հիմնուած գործակցութեան աւանդութիւններուն պահպանումը, անոնց անհրաժեշտ ձեւերուն ստեղծումը, ապահովութեան եւ կայունութեան ամրապնդումին ուղղութեամբ միասնական գործունէութիւնը: Այսուհանդերձ, Ռ· Քոչարեան ըսած է թէ կան լուծելի խընդիրներ, որոնց կարգաւորումին համար անհրաժեշտ է ժամանակ, համբերութիւն եւ հետեւողական աշխատանք:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՄԷՆԷՆ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐՆԵՐԷՆ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԹՈՄԱԿԱՅԱՆԸ

Վիէննայի Բնապահութեան Հիմնարկը ցուցակ մը հրապարակած է ուր ապահովութեան մակարդակի, վայրի եւ գործածութեան տարիներու տեսակէտէն դասաւորուած են Եւրոպայի ամէնէն վտանգաւոր նկատուած աթոմակայանները: Այդ ցուցակին մէջ առաջին դիրքին վրայ են Հայաստանի (13 ժխտական կէտով) եւ Պուլկարիոյ աթոմակայանները: Մնացեալներէն վեցը ռուսական կայաններ են, նաեւ նախկին խորհրդային այլ Հանրապետութիւններու –Ղազախստան, Լիտանիա, Ուկրանիա– պատկանողներ: Կան նաեւ բրիտանականներ (8), սպանական մը եւ սլովակեաններ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE COURRIER INTERNATIONAL»

(29 novembre/5 décembre)

UN PAYS QUI SE VIDE
PAR L'EMIGRATION
ET SURVIT PAR LA DIASPORA

Le Chassé-Croisé des Arméniens

Շաբաթաթերթը, որ ամէն չաբաթ կ'արձագանգէ միջազգային մամուլի յատկանշական յօդուածներուն, իր վերջին թիւին մէջ թարգմանաբար հատուածներ կու տայ զուիցերական Նոյէ Ցիւրխըր Ցայթունկի մէկ յօդուածէն: Գրութիւնը կը վերաբերի առաւելաբար Հայաստանի պարզած ներկայ կացութեան, մանաւանդ արտագաղթին:

Կը նկարագրէ Երեւանը, որ այսօր կը նմանի հարաւային Եւրոպայի աշխարհաքաղաքական զբօսաշրջութեան կեդրոններէն մէկուն: Լաւ հագուած կիներ ու այրեր կը թափառին Աբովեան փողոցին վրայ, լուսաւոր ծանուցագրեր կը նչեն խաղարաններու ճամբան: Անցորդները Ֆրանսերէն, արաբերէն, անգլերէն կամ հայերէն կը դօսին: Սփիւռքը կը սիրէ երեւնալ Երեւանի մէջ:

Թերթին աշխատակիցը հանդիպած է դանատահայ կնոջ մը, որ յաճախ Հայաստան կ'այցելէ տասը տարիէ ի վեր:

Սփիւռքին համար, կ'ըսէ, «երկիրը» (չակերտը թերթին կը պատկանի) ձեւով մը կը ներկայացնէ իր ազգային ինքնութեան երաշխիքը, այդ պատճառով է, որ ճիդ թափած է օժանդակելու երիտասարդ ակնկախ Հանրապետութեան կառուցման, Նորհ· Միւթեան քայքայումէն եռք: Դրամ հայթայթած է հիւանդանոցներու եւ եկեղեցիներու, ճամբաներ, դպրոցներ չինել տուած է եւ համակարգիչներ հայթայթած համալսարաններու:

Քաղաքական գետնի վրայ, Սփիւռքն է, կը զրէ լրագրողը եւ ոչ թէ ներսի Հայերը որ մղիչ ուժը եղած է: Ամերիկա-Հայ փաստաբան Րաֆֆի Յովհաննէսեան երկիր գաղթած է 1988–ին: Ընկերային մեծ վերիվայրումներու չրջանն էր, պատերազմ ծագած էր Ղարաբաղ եւ հին վարչակարգը կը փչրուէր: Վերադարձէն քիչ եռք, Յովհաննէսեան Աչտաքին նախարար կը դառնար անկախ առաջին կառավարութեան: Եւ իրենց խօսակցութեան ընթացքին Յովհաննէսեան ըսեր է լրագրողին որ աւելի քան հարիւր երկիրներու հետ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատեր է եւ Ղարաբաղի խաղաղութեան չրջագիծը պատրաստեր է:

Լրագրողը դեռ կը զրէ որ Սփիւռքը հսկայ ազդեցութիւն ունեցած է մշակութային գետնի վրայ, ինչ որ մեզի համար նորմալ հակառակ յայտնութիւն մըն է: Բայց, այդ տողէն անմիջապէս եռք, կը զրէ թէ ներսի Հայերը յանկարծ սկսած են հաղուիլ այցելուներուն պէս, ինչ որ այն տպաւորութիւնը կը թողու որ թղթակիցին համար մշակոյթը հաղուստեղէնի կը վերաբերի:

Ամէնէն ցաւոտ հարցը, որու չէր կրնար չանդրադառնալ անշուշտ, արտագաղթն է: 2 միլիոն Հայեր կ'ապրին այսօր Ռուսաստան, բայց, Արեւմուտքի ա-

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

«1915-Ը ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԷՐ, ԹԷ ՈՉ» ՀԱՐՑ ԿՈՒՏԱՆ ՀԱՑ ԱՆԴԱՄՆԵՐՆ ԱԼ

Հայեվթուրք հաշտութեան յանձնախումբին վերջին հանդիպումին որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 18 – 20 Նիւ – Եորքի մէջ, ցեղասպանութեան առընչութեամբ որուած որոշում մը կը սպառնայ նորանոր վոթորկումներու պատճառ ըլլալ: Դունփակ ու գաղտնապահութեան մէջ անցած հանդիպումին նախագահած է ամերիկացի դիտնական Տէյվիտ Ֆիլիփս որ յայտնած է թէ հայ եւ թուրք ժողովականները դիմած են միջազգային օրէնքի մասնագէտ իրաւաբաններու խումբի մը որպէսզի ան ճշդէ թէ 1915–ին Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերուն դէմ գործուածը ցեղասպանութի՞ւն էր, թէ ոչ:

Միջազգային օրէնքի մասնագէտներու այս խումբը կը գտնուի Նիւ – Եորք, կը կոչուի Int. Center for transitional justice. ան նաեւ պիտի որոշէ թէ ՄԱԿ–ի 1948–ի «Ցեղասպանութեան պայմանագիր»ը կիրարկելի՞ է 1915–ին:

Տէյվիտ Ֆիլիփս որ կ'ըսուի թէ դասախօս է Վիէննայի համալսարանը, ըսած է նաեւ թէ յանձնախումբը դիմած է Թուրքիոյ ալ որպէսզի վերցնէ Հայաստանի դէմ կիրարկած չրջափակումը:

մէնէն կարեւոր գաղութներն են Միացեալ–Նահանգներ, Ֆրանսա:

Մշակութային մեծ տարբերութիւններ կան, կը զրէ, Ֆրանսայի եւ Իրանի Հայու մը կամ Ամերիկայի եւ Լիբանանի Հայու մը միջեւ: Ինչ որ կը միացնէ եւ իրենց հասարակաց ինքնութիւն մը ուտայ, Ա· Աչխարհամարտին հայ բնակչութեան արմատախիլ ըլլալն էր, Երիտթուրքերու կողմէ գործուած ցեղասպանութիւնը: Ու կը յիչէ Պապին այցելութիւնը եւ զոհերու ոգեկոչումը, Ազնաւուրը, Ֆրանսական երգի իչխանը, եւ անոնց ամէնէն ծանօթ չառաւիղը, որ Աւէ Մարիա երգեր է «Պապին մատուցանած պատարագին ընթացքին»...:

Յօդուածագիրը բաւական կը ծանրանայ արտագաղթին վրայ: Կ'ըսէ թէ ըստ Երեւանի համալսարանի մէկ քննութեան, 800 հազարէն մէկ միլիոն Հայեր արտագաղթած են 1992–էն 1999 եւ 60%–ը համալսարանականներ էին: Արտագաղթի այս նոր երեւոյթը «ազգազրական աղէտ» կը նկատուի: Գլխաւոր պատճառը գործազրկութիւնն է, բայց, կ'աւելցնէ, կը թուի որ Հայերը այլեւս որեւէ յոյս չունին որ ներկայ կացութիւնը, յատկանշուած՝ կաչառակերութեամբ եւ աւազականներու անհետացումով, կը բարելաւուի: Երբ Երեւանէն, մարդ ուղղուի դէպի հիւսիս, կը գիտակցի երկրին աղքատութեան: Հայաստան հինէն ծանօթ է որպէս «Քարերու երկիր»: Վերջալորութեան, լրագրողը կը խօսի Սպիտակի մասին, քարուքանդ եղած 1988ի երկրաչարժէն, բայց որ այսօր թէչտառութեան ծոցը ինկած է: Բնակչութեան կէսը արտագաղթած է: Կը մնան միայն տարեցները, մանուկները եւ հաչմանդամները:

ՎԱՉԳԷՆ Ա.Ի ԳՐԻՉԷՆ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԵՐԿՈՒ ԴԻՄՈՒՄՆԱԳԻՐ

Հայաստանի «Բաներ Հայաստանի արխիւներէ» պարբերականին 2001–ի 1/99 թիւին մէջ շարք մը նամակներ հրատարակուած են որոնց հեղինակը Վազգէն Ա. կաթողիկոս է: Այդ նամակները դիմումներ են երկրին իշխանութեան գլխաւոր երկու դէմքերէն՝ Եկեղեցական Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ս. Գասպարեանին եւ վարչապետ Ա. Քոչհեանին: Առաջինը գրուած է 1958 Օգոստոս 26–ին, երկրորդը՝ 1959 Ապրիլ 6–ին: Երկուքն ալ գրուած են պետական հոգածութեան եւ միութենական մակարդակի պատկան իշխանութեան ուշադրութիւն խնդրելու համար հայկական եկեղեցիներու, վանքերու ողբալի վիճակին, Մայր Աթոռի շինարարութեան կարօտ մարզերուն:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը «խորը վիշտ եւ հիասթափութիւն» կը յայտնէ մատնանշած երեւոյթներուն մասին, ապա իր դիմումներուն համար ազգային–եմ ետ կու տայ այդ ժամանակաշրջանին յարիր պատճառաբանութիւնն ալ, գրելով որ այդ կոթողները կը պատկանին նաեւ Խորհ. Միութեան բոլոր ժողովուրդներուն եւ կը հանդիսանան պետական սեփականութիւն, հարստացնելով Միութեան նիւթական մշակոյթի, պատմութեան գանձարանը:

Ճիշդ է որ նամակներուն թուականները կը նշեն յետստալինեան մեղմացումի շրջանը· սակայն, շատ մօտիկ այդ անցեալին ձգուած յետադարձ ակնարկ մըն ալ լայնօրէն բաւ է յիշելու թէ այնման ալ դիւրին գործ չէր էջմիածնէն ձայն հասցնել իրականութեան մէջ Մոսկուայի մեծերուն, այն ալ հաւատքի մարզին առընչութեամբ: Ատիկա կը կարօտէր պարտքի ու պատասխանատուութեան խոր զգացումի, քաղաքական ու հոգեւոր–րական արիութեան, պահու թոյլտուութենէն օգտուելու իմաստութեան: Յատկանիշներ որոնք մեր իրականութեան մէջ յաճախ չէ որ գոյակցած են, ինչպէս վազգէն Ա.ի օրինակելի պարագային:

*
**

26 Օգոստոսի 1958 թ·

Մեծարգոյ Պարոն Գասպարեան,

Սոյն Մեր նամակով Ձեր ուշադրութեանն ենք յանձնում սորեւ նշուող մի քանի հարցեր, որոնք յուզում եւ լուրջ մտահոգութիւն են պատճառում Մեզ: Շնորհակալ պիտի լինենք, եթէ հաճէիք Մեր այս նամակի բովանդակութիւնը յայտնել Մոսկուայի եւ Հայաստանի Սովետական պատկան մարմիններին:

1· Այս ամառ, Կիսլովոդսկում հանգըստանալիս, տեղի հայ հաւատացեալները Մեզ յայտնեցին, որ տեղական իշխանութիւնների կարգադրութեամբ հիմնովին քանդել են Պեատիգորսկու հայկական եկեղեցաչէնքը, նոյն տեղում այլ չէնք կառուցելու նպատակով:

Պէտք է անկեղծօրէն խոստովանենք, Պարոն Գասպարեան, որ այս խիստ տրտում փաստի նկատմամբ անկարող ենք թաքցնել Մեր խորը վիշտը եւ հիասթափութիւնը: Եւ իրօք, մենք սպասում էինք, որ, Մեզի տրուած խոստումներին իրրեւ հետեւանք, Պեատիգորսկու եկեղեցին չուտով պիտի բացուի՝ մխիթարելու համար Կովկասեան Հանքային Ջրերի չորս քաղաքներում բնակուող բազմահազար հայ հաւատացեալների, մինչդեռ այժմ դժնդում ենք դառն իրողութեան առջեւ, երբ մեր օրերում մեր իսկ աչքի առջեւ քանդման է ենթարկւում ճարտարապետօրէն դեղեցիկ եւ ամրակուռ եկեղեցական մի չէնք:

Ինչպէս յայտնի է, Կովկասեան Հանքային Ջրերի խմբի մէջ մտնող բնակավայրերը – Ժելեզնովոդսկ, Պեատիգորսկ, Կիսլովոդսկ եւ Խսենտուկի քաղաքները – ներկայիս ունեն աւելի քան 25 000 հայ բնակչութիւն, որոնց մի զգալի մասը հաւատացեալներ են: Անցեալում այդ բնակավայրերից երկուսը՝ Պեատիգորսկը եւ Կիսլովոդսկին ունեցել են իրենց եկեղեցիները, որոնք փակուել են չուրջ 30 տարի առաջ:

Ցիշեալ քաղաքներում հայ բնակչութեան թիւը անցեալի համեմատ զգալիօրէն աճել է: Ջունենալով ազգային որեւէ մշակութային հաստատութիւն՝ դըպրոց, ակումբ եւ այլն (մինչդեռ այդպիսիները մինչեւ 1937 թ· գոյութիւն են ունեցել) տեղի Հայերը բազմիցս յանկութիւն են յայտնել ունենալու գոնէ իրենց եկեղեցին՝ ազգային եւ հոգեւոր մխիթարութիւն ստանալու համար:

Ընդառաջելով հայ հաւատացեալների այդ յանկութիւններին, որոնք արտայայտուած են Պեատիգորսկու եւ Կիսլովոդսկու հայ հաւատացեալների համախոհականներով, Մենք, դեռեւս 1956 Թուականին, հիմք ունենալով ՍՍՌՄ Մինիստրների Սովետի նախկին նախագահի հաւաստումները, հարց բարձրացրինք Պեատիգորսկու հայկ· եկեղեցու բացման մասին, եկեղեցի, որը պիտի ոսպառկէր Հանքային Ջրերի խմբի չորս քաղաքների հայ հաւատացեալներին:

Եւ ահա արդիւնքը այդ ամէնի...

2· Ողբալի կացութեան է մատնուած Լեռնային Ղարաբաղի Շուշի քաղաքի Ս· Գր· Լուսաւորիչ եկեղեցու չէնքը, որը ճարտարապետական ու պատմական մի հիասքանչ, հոյակապ կոթող կարելի է համարել: Բարեբախտաբար այս եկեղեցին ամբողջութեամբ դեռեւս կանգուն է, փլուած է միայն կենտրոնական գմբէթը եւ որոշ աւերուածութեան է ենթարկուած չէնքի ներսը:

Անցեալ 1957 Թուականի Սեպտեմբերին, երբ անձամբ այցելեցի այս եկեղեցին, Մենք դառն կսկիծով ականատես եղանք աննկարագրելի մի տեսարանի: Բացի փլուած գմբէթից, եկեղեցու բոլոր դռներն ու պատուհանները հանուած էին, երբեմնի այս աղօթավայրը ուղղակի վեր էր ածուել անասունների ախոռի: Մենք եւ Մեր ուղեկիցները ականատես եղանք, թէ ինչպէս երկու կովեր նիրհում էին եկեղեցու սեղանի վրայ, իսկ եկեղեցու ամբողջ յատակը լեցուն անասնաղբով:

Այդ պահին Մեզ հետ էր նաեւ Ադրբեջանական ՍՍՌ Մինիստրների Սովետին կից Կրօնից Գործերի Լիազօր Պրն· Մամեդովը: Նա եւս Մեզ հետ միասին վրդովուեց այդ տեսարանից եւ համաձայնուեց, որ ճարտարապետական եւ պատմական այդ հոյակապ կոթողի նման ողբալի վիճակը հետեւանք է դատապարտելի անտարբերութեան: Հէնց տեղւոյն վրայ Մենք պայմանաւորուեցինք Պրն· Մամեդովի հետ, որ տեղական իշխանութիւնները ձեռք կ'առնեն ամենատարրական միջոցները եկեղեցու չէնքը յետագայ աւերուածութիւնից պաշտպանելու՝ ներսը մաքրելու եւ չէնքի դռներն ու պատուհանները հասարակ տախտակով գամելու, որպէսզի անասունները ներս չմտնեն, մինչեւ որ հնարաւոր լինի հրնոութիւնների պահպանման պետական պատկան մարմինների միջոցով նորոգելու այդ եկեղեցին, որը իրրեւ պատմական ու ճարտարապետական հնութիւն կարող է միայն պատիւ բերել որեւէ քաղաքի:

Ահա անցել է 1 տարի, սակայն Մեր ունեցած տեղեկութիւնների համաձայն ոչ մի միջոցառում չի կատարուած եւ եկեղեցին մնում է նոյն անմխիթար վիճակում:

3· Նոյն Լեռնային Ղարաբաղումն է գտնուում Գանձասարի հռչակաւոր պատմական վանքը, կառուցուած 12–րդ դարում: Այս վանքը եւս ճարտարապետական մեծ կոթող է, հայկական ճարտարապետական ոճի մեծարժէք մի գործ: Անցեալում, մի քանի դար չարունակ այս վանքը հանդիսացել է հայ ժողովրդի պատմական եւ մշակութային կենտրոններից մէկը: Այստեղ են ապրել, գործել ու թաղուել հայ մեծանուն պատրիարքներ ու մի ամբողջ շարք բարձրաստիճան հոգեւորականներ:

Վանքը, իրրեւ չէնք, գտնուում է շատ լաւ վիճակում, սակայն առանց որեւէ հսկողութեան եւ խնամքի: Անցեալ տարի երբ Մենք այցելեցինք այս վանքը, ականատես եղանք այն անմխիթար եւ անտիրական վիճակին, որին մատնուած էր այն, ենթակայ ճիւնի ու անձրեւների աւերուածութեան:

4· Նման կացութիւն է տիրում բոլոր այն պատմական յուշարձանների նկատմամբ, որոնք գտնուում են Նախիջեւանի Ինքնավար Հանրապետութեան սահմաններում, լինեն դոքա վանքեր թէ եկեղեցիներ, գերեզմաններ թէ քաղաքացիական կառոյցներ: Դրանք բոլորն էլ գըտնուում են անտէր ու անխնամ վիճակի մէջ, ենթակայ ժամանակի եւ տարերքի աւերուածութիւններին: Պատմական մեծ արժէք է ներկայացնում Նախիջեւանի քաղաքային հին գերեզմանատունը իր հազարաւոր զեղարուեստական հիանալի մինջնադարեան խաչքարերով: Սակայն գերեզմանատունը ոչ միայն չի պահպանւում, այլ ընդհակառակը, չրջակայ գիւղացիների կողմից պատմական արժէքի խաչքարերը անխնայօրէն ոչնչացւում են, օգտագործելով շինարարական կարիքների համար:

Կիսաւեր վիճակումն է Թոմա Առաքեալի պատմական յայտնի վանքը Վերին Ագուլիսում, ինչպէս եւ Օրդուբաթի, Աբրակունիսի եւ տասնեակ այլ բնակավայրերում գտնուող պատմական յուշարձանները:

Մեծարգոյ Պարոն Գասպարեան,

Զենք կարող անկեղծութեամբ եւ դառնութեամբ չյայտնել, որ նման երեւոյթներ խորապէս անդրադառնում են Մեր ներքին հոգեկան ապրումների եւ առհասարակ Մեր գործունէութեան վրայ:

Ձեր ուշադրութեանը յանձնելով այս տխուր պարագաները, մի անգամ եւս դալիս ենք խնդրելու, որ հաճէիք այս բոլորի մասին հանգամանօրէն յայտնելու Մոսկուայի եւ Երեւանի պատկան վերադաս մարմիններին, որպէսզի անյապաղ միջոցներ ձեռք առնուեն պահպանելու, խնամելու եւ նորոգելու վերոյիշեալ պատմական – ճարտարապետական յուշարձանները: Վերջի–վերջոյ այդ յուշարձանները պատկանում են ոչ միայն հայ ժողովրդին, այլ Սովետական Միութեան բոլոր ժողովուրդներին եւ. հանդիսանում են պետական սեփականութիւն: Այդ յուշարձանները հակայական չափով հարստացնում են Սովետական Միութեան ժողովուրդների նիւթական կուլտուրայի, պատմութեան վիթխարի գանձարանը: Դոցա պահպանութեան համար Սովետական կառավարութիւնը բաւեղծել է մի ամբողջ շարք հաստատութիւններ եւ այդ հաստատութիւնները պարտաւոր են հոգ տանել ամէն տեսակի յուշարձանների պահպանութեան մասին՝ Սովետական Միութեան որ ծայրումն էլ որ գտնուելիս լինեն այդ յուշարձանները եւ ինչ հաւատքի ու նպատակի որ ծառայած լինեն անցեալում:

Մենք կամենում ենք յուսալ, մեծարգոյ Տիար Գասպարեան, որ Մեր սոյն դրութիւնը, թելադրուած ամենաանկեղծ զգացմունքներից եւ մեր հայրենի բարեխնամ կառավարութեան հանդէպ տածած սիրուց ու յարգանքից, իր պատշաճ արձագանգը կը գտնի պատկան մարմինների մօտ եւ առաջ քաշուած հարցերը իրենց սպառիչ լուծումը կը գտնեն մէկ անգամ ընդմիշտ, որով կը մնանք միշտ երախտապարտ ու չնորհակալ, աղօթող առ Աստուած մեր լայնածաւալ Հայրենիքի բարօրութեան ու ծաղկման համար ամենայերմ բարեմաղթութիւններով հանդերձ:

Օրհնութեամբ՝
ՎԱԶԳԷՆ Ա·
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

*
**

6 Ապրիլի 1959 թ·

Մեծայարգ Պրն· Վարչապետ,

Սոյն Մեր գրութեամբ պատիւն ունենք Ձեր բարձր ուշադրութեան ներկայացնել մի չարք հարցեր Մայր Աթոռ Ս· Էջմիածնի գործունէութեան հետ կապուած, խնդրելով Ձեր բարեացակամ կարգադրութիւնը նրանց բարւօք լուծման համար:

1· Առաջին հարցը, որ կը կամենայինք Ձեր ուշադրութեանը ներկայացնել, գա Երեւան քաղաքում Նորագաւիթի եկեղեցու վերաբացման խնդիրն է, որի նկատմամբ սկզբունքային համաձայնութիւն տրուած էր Մեզ դեռ անցեալ տարի եւ այդ նպատակով 60 000 ռուբլու մի նուիրատուութիւն էլ կատարուեց Հալէպից եկած մի ուխտաւորի կողմից:

2· Դիլիջանի չրջանում գտնուող Հաղարծինի պատմական վանքը խնդրում ենք յանձնել Մայր Աթոռիս, այն վերանորոգելու եւ օգտագործելու համար՝ ամառային ամիսներին իրրեւ հանգստի վայր Էջմիածնի միաբանների համար:

3· Հառիճայ պատմական վանքը եւս կարիք ունի չատ լուրջ վերանորոգման, որ կը կամենայինք իրագործել արտասահմանի Մեր հաւատացեալների նուիրատուութիւններով յառաջիկայ տարի: Մեր նպատակը պիտի լինի Հառիճայ վանքը վերանորոգել, որոշ չափով կարգի բերել չրջապատը եւ պահպանել այն իրրեւ պատմական յուշարձան վանք:

4· Օգտուելով առիթից, կամենում ենք կրկնել Մեր առաջարկութիւնը, այն է Օշականում կազմակերպել Ս· Մեսրոպ Մաշտոցի կեանքին ու գործունէութեանը նուիրուած թանգարան, եկեղեցու կողքին գտնուող դպրոցի չէնքում:

5· Խնդրում ենք Ձեր բարձր հեղինակութիւնը հաճիք ի գործ դնել, որպէսզի առաւել ուշադրութիւն եւ խնամք ցուցաբերուի պատկան իշխանութիւնների կողմից Լեռնային Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի Ինքնավար Հանրապետութեան տնամաններում գտնուող հայկական հնադարեան յուշարձանների նկատմամբ, ինչպիսիք են՝

ա· Գանձասարի վանքը (Լեռնային Ղարաբաղ),

բ· Շուշի քաղաքի Մայր Եկեղեցին,

գ· Դադի կամ Ամառավանքը (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտակերտի չրջան),

դ· Ամարասի վանքը (Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունու չրջան),

ե· Երից Մանկանց վանքը (Լեռնային Ղարաբաղ),

զ· Կարմիր վանքը (Նախիջեւան),

է· Թոմա Առաքեալի վանքը (Վերին Ագուլիս, Օրդուբաթի չրջան),

ը· Հին Ջուղայի գերեզմանատունը (Նախիջեւանի Հանրապետութիւն):

6· Մայր Աթոռիս չինարարական աշխատանքների առաւել յաջող ընթացքի համար խնդրում ենք Ձեր կարգադրութիւնը, որ այդ նպատակով Շինարարութեան Մինիստրութեան կողմից կազմուի յատուկ շինարարական խմբակ (աշխատակութիւն) եւ այս տարուայ Մեր պահուէրի դումարը 1 500 000 ռուբլուց բարձրացուի 2 400 000 ռուբլու:

7· Խնդրում ենք նաեւ, որ չինարարական պատկան կազմակերպութիւնները բարի լինեն ժամանակին ապահովելու Մայր Աթոռիս անհրաժեշտ չինարարական նիւթերը, ըստ ներկայացուած յայտերի, յատկապէս եւ առաջին հերթին՝ մետաղեայ եւ ձեւաւոր պողպատեայ մասեր, էլեկտրական լարեր եւ սարքաւորում, չեռուցման ռադիատորներ, կաթսայատան սարք, օդափոխութեան սարքաւորում եւ միւս նիւթերը:

8· Պիտի խնդրէինք, որ Էջմիածնի նոր Վեհարանի չէնքի դռների եւ լուսամուտների պատուէրը ընդունէին երեւանի կահոյքի գործարաններից որեւէ մէկը, կատարելու համար այդ աշխատանքը մեր անտառանիւթով, յառաջիկայ 6 ամիսների ընթացքում:

9· Թոյլ տուէք յիշել նաեւ 2 ատոմնեքենաների Մեր պատուէրը, որոնց խիստ կարիքը ունի Մայր Աթոռը այս տարուայ ընթացքում: Այդ մեքենաներն են՝

ա· Զիլ–150 բեռնատար (բոռտաւտ) կողքից թափող,

բ· տիպէլ աւտոբուս 32 տեղանոց:

10· Ի նկատի ունենալով, որ 1–2 ամիս յետոյ Ս· Էջմիածնում կը վերաբացուի Արիմեանի անուան պատմական թանգարանը, խնդրում ենք, որ Երեւանի Պետական Պատկերասրահից եւ Պատմական Թանգարանից Մայր Աթոռիս յանձնուեն փոխանակման կարգով այն 30–40 հայկական սրբանկարները, որոնք գեղարուեստական մասնաւոր արժէք չեն ներկայացնում եւ մնում են նրանց պահեստներում առանց օգտագործման:

Այդ սրբանկարների թուին են պատկանում Յովնաթանեան եղբայրների չուրջ 10 նկարներ, Ֆեթխաճեանի 5–6 սրբանկար եւ հայ անանուն հեղինակների մօտ 20 նկարներ, որոնք նախկինում պտնուելիս են եղել գանազան եկեղեցիներում: Այս սրբանկարների փոխարէն Մայր Աթոռը պարտաւորւում է Պատկերասրահին եւ Պատմական Թանգարանին տրամադրել այլ նկարներ եւ գեղարուեստական ալպոմներ, որոնք առաւել կարեւորութիւն են ներկայացնում նրանց համար:

11· Վերջապէս, յատուկ կարեւորութեամբ կը խնդրենք, որ այս տարի եւս պատկան իշխանութիւնները բարի լինեն ընթացք տալու Մեր դիմումներին չուրջ 20–30 ուխտաւորներ եւ հիւրեր ընդունելու անոտասահմանի մեր գաղութներից, հոգեւորական եւ աշխարհական գործիչներ, որոնց այցելութիւնը Սովետական Հայաստան եւ Էջմիածին մեծապէս օգտակար կը լինի մեր ընդհանուր գործին:

Ցոյս յայտնելով, որ պիտի հաճիք բարեացակամութեամբ ի նկատի առնել Մեր վերոյիշեալ առաջադրանքները, խնդրում ենք, Մեծարգոյ Պրն· Վարչապետ, ընդունել Մեր յարգալիր ողջոյնը եւ լաւագոյն ցանկութիւնները, ուղղուած Ձեզ եւ մեր հայրենի բարեխնամ կառավարութեան:

Օրհնութեամբ՝
ՎԱԶԳԷՆ Ա·
Ծայրագոյն Պատրիարք
եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԼԷՍԻ ՄԷՋ

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԿԱՐՍԻՆ ԵՒ ԱՆԻԻՆ

Եռ. Սի. էլ. էյ. Համալսարանի «Տէքսըն» հանդիսասրահին մէջ, Նոյեմբեր 10-ին եւ 11-ին, տեղի ունեցած է երկօրեայ գիտաժողով մը, նուիրուած՝ Կարսին եւ Անիին, մասնակցութեամբ Արժանթինի, Հայաստանի, Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Իսրայէլի եւ Միացեալ – Նահանգներու համալսարաններէն 23 մասնագէտներու: Բացումը կատարած է վրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, յետադարձ ակնարկ մը նետելով նախորդ գիտաժողովներուն վրայ, որոնք սկսան Վան – Վասպուրական-նով եւ չարունակուեցան ընդգրկելով պատմական Հայաստանի գրեթէ բոլոր չրջանները: Գիտաժողովին զեկուցաբերները համապարփակ կերպով ներկայացուցած են Անիի եւ Կարսի պատմութիւնը, արուեստը, ճարտարապետութիւնը, մարզարտնութիւնը, հնագիտութիւնը, լեզուն, կրօնքն ու գրականութիւնը:

*
**

Հ. Յ. Դ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ Հ.Հ. ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԵՏ

Հայաստանի Արտաքին նախարար Վարդան Օսկանեան, որ Լոս – Անճլըս ժամանած է իբրեւ գլխաւոր բանախօս Հայաստանի անկախութեան 10-ամեակի հանդիսութեան, Նոյեմբեր 18-ին ընդունած է Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի կեդր. կոմիտէի պատուիրակութիւնը, կլենտէյլի «Հիլթըն» պանդոկին մէջ: Հանդիպումին ներկայ եղած են նաեւ Հայաստանի Ուսումնական Նախարարութեան գլխաւոր Արման Կիրակոսեան եւ Լոս – Անճըլըսի առաջ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան: Խօսակցութեան նիւթ դարձած են 907-րդ պարբերութեան եւ հայ-թրքական հաշտեցման յանձնախումբին, Հայաստանի եւ Գալիֆորնիոյ միջեւ առեւտուրի յուչագրին վերաբերող հարցեր, ինչպէս նաեւ ամերիկահայութեան քաղաքական դերակատարութեան առընչուող խնդիրներ: Պատուիրակութիւնը նախապարին փոխանցած է իր մտահոգութիւնները եւ կեցուածքները նշուած հարցերուն նկատմամբ, իսկ Վարդան Օսկանեան բնութագրած է Հայաստանի պաշտօնական վերաբերումը արծարծուած հարցերուն նկատմամբ:

*
**

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ «ԳՈՒՍԱՆ» ԵՐԳԱՀՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Կլենտէյլի «Օքսիտենթըլ» դոլէճի հանդիսասրահին մէջ, Նոյեմբեր 11-ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի «Գուսան» երգչախումբին տարեկան համերգը: Ներկայ եղած են 800 հոգի: Բացման խօսքը արտասանած է Արմէն Տօնոյեան: Փրոֆ. Արա Մանուչի ղեկավարութեամբ եւ Լեւոն Աբրահամեանի երգէոնի ընկերակցութեամբ 70 հոգինոց երգչախումբը մեկնաբանած է թացատապէս եկեղեցական բնոյթ ունեցող գործեր՝ տաղ, չարական, պատարագէն հատուածներ, այսպէսով իր մասնակցութիւնը բերելով 1700-ամեակի տօնախմբութիւններուն: Ցայտագրի դարձին, Վազգէն Քհնյ. Աթմաճեան, խմբավարին ներկայացուցած է յուշագիր մը, ուր առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան իր գնահատանքը յայտնած է համերգին առթիւ:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱՐՑԱԽ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽԻ ԸՆԴԵՐՔԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին տարիներուն Լեռնային Ղարաբաղի ընդերքին հետազօտումը օգտակար հանածոներու նոր հանքեր յայտնաբերած է: Մարտակերտի մէջ գտնուած են գունաւոր մետաղներու եւ քարածուխի հանքեր: Հադրութի, Մարտունիի, Ասկերանի շրջաններուն կարգ մը թնականայրերը հարուստ են մարմարի ու կրանիթի պաշարներով. Խաչենի եւ Թարթառի հովիտներուն մէջ կան գինկի, կապարի, պղինձի, ոսկիի, ծծումբի հանքեր: Նորութիւն կը նկատուի Ննգի գիւղին մէջ ոսկիի յայտնաբերումը: Կը նախատեսուի յատկապէս կրաղիւսի, աղիւսի եւ կղմինտրի գործատուներ բանալ հանրապետութեան մէջ:

*
**

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆ - ԱՐԵՒԵԼԱՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Լոյս տեսած է բանասիրական գիտութիւններու դոկտոր Ռուբէն Սաքապետեանի «Արեւմտահայերէն – արեւելահայերէն ուղղախօսական – բացատրական բառարան»ը: Հեղինակը օգտուած է գրականութենէն, մամուլէն, տեսական ձեռնարկներէ: Բառարանին մէջ ընդգրկուած է 16 հազար բառ ու դարձուած:

ԳՂՁՈՒԹԷ ԳՂՁՈՒԹ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Մայր տաճարին մէջ, Նոյեմբեր 25-ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է Հաուըրտ Գարակէօզեան հաստատութեան 80-ամեակին առիթով ազգային բարերար Միհրան Գարակէօզեանի, Լէյլա Գարակէօզեանի եւ ընտանիքին անդամներուն յիշատակին, նախագահութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Կաթողիկոսին: Արարողութեան ատենին, յարգանքի հատոյթ մը տեղի ունեցած է, որու ընթացքին յաղորդարար խօսք առած են Գարակէօզեանի խնամակալութեան կողմէ տոքթոր Զորպաճեան հաստատութեան տնօրէնութեան անունով՝ վերապատուելի Ռոպէր Սարգիսեան: Փակման խօսքը արտասանած է Արամ Ա. Կաթողիկոսը, որ մեծ յարգանքով արտայայտուած է Գարակէօզեան ընտանիքի կատարած ծառայութեան, յատկապէս Լէյլա Գարակէօզեանի մասին:

*
**

ՏՊՊԱՅԷԻ (Լիբանան) «Սիրան Մանուկեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 4-ին կազմակերպութեամբ Համազգայինի Լիբանանի Շրջ. վարչութեան գաշնակից ընկերութիւն մը տուած է Հայաստանցի արուեստագէտ՝ Արեգ Սարգսեան: Քսանեւհինգամեայ երիտասարդին յայտագրին մաս կազմած են Սքարլաթթի, Սեզար Ֆրանքի, Տէպիւսիի, Վակների, Շոփէնի, Մուսորգսկիի, Ռախմանինովի, Է. Միրզոյեանի, Ա. Բարաջանեանի գործերը:

*
**

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒՆԻ Մայր եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Նոյեմբեր 17-ին, Սիրոյ Սեղան մը տեղի ունեցած է Գալֆայեան Տան հիմնադրութեան 135-րդ տարեդարձին առթիւ: Օրուան հանդիսութիւնները սկսած են առաւօտեան պատարագով, զոր մատուցանած է Մեսրոպ պատրիարք:

Ց ընթացս պատարագի կատարուած է դպրական ձեռնադրութիւն: Կրօնական արարողութեան աւարտին, ներկաները համախմբուած են Պէզճեան Ամիրա սրահին մէջ, ուր Գալֆայեան Տան Տիկնանց յանձնախումբը պատրաստած էր Սիրոյ սեղան մը, աւելի քան 500 հոգիի համար: Սեղանին հանդիսավարը եղած է Գրիգոր Ա. Քհնյ. Տամատեան: Բացման խօսքը արտասանած է վարժարանի աշակերտուհիներէն՝ Մարալ Զիլէք, բարի գալուստի խօսքը ըսած է խնամակալութեան ատենապետ Տիգրան Փիլիպոսեան, որ բացատրութիւններ տուած է աշակերտութեան մասին: Վարժարանը կ'ուսանին 128 աշակերտ, որոնցմէ 35-ը գիշերօթիկ է: Ներկայացուցած է նաեւ վարժարանի պիւտճէն որ մեծ բաց մը ունի: Ողջոյնի խօսք մը արտասանած է Մատաղի կարգադրիչ յանձնախումբի ատենապետ Խոսրով Քէօլէկեաթիօղլու, ապա, փօտափօղը յանձնուած է Պ. Նալպանտի, որ ոգեւորիչ արտայայտութիւններով ներկաները հրաւիրած է նուէրներ ընելու: Գեղարուեստական յայտագրի մը գործադրութենէն ետք, Պ. Նալպանտ յայտնած է որ ակընկալուած գումարը չէր հաւաքուած, բայց եւ այնպէս գոհացուցիչ էր:

*
**

ՊՈԼՍՈՆ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան վերանորոգուած սրահին մէջ, Նոյեմբեր 17-ին, Միութիւնը իր գործունէութեանց մասին տեղեկատուութեան երեկոյթ մը կազմակերպած է ճաշով մը: Բացման խօսքը արտասանած է Սանուց Միութեան ատենապետը՝ Զաւէն Ալաքուչ, որ յայտնած է թէ բացի պատերէն, ամէն ինչ փոխուած է չէնքին մէջ, կառուցուած են վարչական նոր աշխատասենեակ, գրադարան, բեմ, ընթերցման սենեակ, խոհանոց, գեղին տախտակամածը եւ այլն, եւ այլն: Այս բոլորը իրականացած են վարչութեան անդամներու եւ Միութեան անդամներու անձնական գոհաբերութեամբ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՓՆՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԵԱՄԲ

Բ. եւ Գ. հատոր

Լ. Գ. ԽԱՉԵՐԵԱՆ (բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր, փրոֆէսէօր)
Հայկական մատենաշար Գ. Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան
Մեծի Տան Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւն
1700-ամեակի մատենաշար
Հրատարակութեան տնօրէն՝ ԶԱՒԷՆ ԵԿՄԵԱՆ
Անթիլիաս, Լիբանան

ԹԻՒ 17 ԽԱՓԻԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

ԱՐՀԱՒԻՐՔԻ ՕՐԵՐԸ

– Հայո՛ւ տուն մըն է, – վահէ հարցուց:

– Այո՛, մայր մը եւ իր երկու աղջիկներն են, մայրերնին կարուձի է, շատ շրջնորհքով ընտանիք մըն են:

– Ուրիշ վարձակալներ կա՞ն տանը մէջ:

– կարծեմ թէ մէկ քանի հոգի կան:

– Ատիկա պզտիկ անպատեհութիւն մըն է:

– Ձեմ կարծեր, անոնք ի՞նչ գիտեն իմով ըլլալս, մանաւանդ որ տարբեր անունով մը ներկայացած եմ իրենց:

– Ենթադրենք, որ դուն այդ կերպով պործդ կարդադրեցիր, ես ի՞նչ պիտի ընեմ, – հարցուց վահէ:

– Քեզի համար ալ բան մը կը մտածենք, – պատասխանեց Տրդատ:

– Ուրեմն որոշած ես անմիջապէ՞ս փոխադրուիլ:

– Լաւագոյնը այդ է, – պատասխանեց Տրդատ, – իսկ դուն առ այժմ կրնաս մեր նախկին տունը երթալ, մինչեւ որ աւելի յարմար տեղ մը գտնենք:

Երկու երիտասարդները այսպէս որոշեցին իսկոյն հեռանալ տունէն:

– Նախ ես երթամ, – ըսաւ Տրդատ, – ու կէս ժամ ետքն ալ դուն մեկնէ:

Երիտասարդը դուրս ելաւ եւ ամայի փողոցներէ անցնելով՝ ուղղուեցաւ դէպի Թաթաւլա եւ հոնկէ ալ, միշտ խոտոր ճամբաներէ ընտրելով, հասաւ Թառլապաշի եւ աներեւոյթ եղաւ կոմինակի փողոցի մը մէջ:

Վահէ եւս անվտանգ կերպով կրցաւ հասնիլ այն տունը, ուր երկու երիտասարդները կը բնակէին նախապէս:

Ոստիկանական խուզարկութիւնները շարունակեցին քանի մը օր, Շիշլիի կողմերը, բայց առանց որեւէ արդիւնքի:

– Այդ մարդիկը կ'երեւայ որ Պոլսէն հեռացած են, – վճռեց Պէտրի պէյ եւ այլեւս չզրաղեցաւ անոնցմով:

Ինչպէս ըսինք, Ապրիլ 9-ին Վահան Թոփիկեան արձակուած էր բանտէն, երկու օր ետքը, Շարաթ իրիկուն մը, չարաչուք լուր մը տարածուեցաւ Պոլսոյ կողմերը, պապա Ալիի չրջականները:

– Ձերբակալութիւններ եղած են, – կը փսփսային իրարու:

– Որո՞նք են ձերբակալուածները:

– Ստեփան Քիւրքճեան, «Եփրատ» դրծակալութեան տէրը, յետոյ տպարանատէր Աւտո Շահէն, յետոյ գրաշար մը:

– Բայց ինչո՞ւ ձերբակալուած են:

– Ցայտնի չէ, ո՛չ ոք որոշ բան մը գիտէ, ոստիկանները եկեր տարեր են, դեռ ուրիշներ ալ ձերբակալուած են, կ'ըսուի:

– Այդ լսած անձերդ ամէնքն ալ դաշնակցական են, ուրեմն անոնց դէմ է եղածը:

– Որոշ բան մը չեմ գիտեր:

Եւ որովհետեւ ո՛չ ոք որոշ բան մը չէր գիտեր, ամէն մարդ ուզած ենթադրութիւնները կ'ընէր.

– Հայերը Վանին եւ Էրզրումին տիրեր են, անոր համար կառավարութիւնը այդ ձերբակալութիւնները կ'ընէ:

– Վանին ու Էրզրումին համար ինչո՞ւ կ'ուզես, որ Ստեփան Քիւրքճեանը, Աւտո Շահէնը ձերբակալեն, այդ ի՞նչ խեղթ խօսք:

– Ոստիկանութիւնը մեծ դաւադրութենէ մը կը վախնայ կոր:

– Նորէն հայ մտնիչի մը գործ ըլլալու է, ո՛վ գիտէ, ի՛նչ զրպարտութիւններ ըրած է խեղճերուն համար:

Եւ այսպէս ամէն մարդ իր ուզած ձեւով կը մեկնէր այդ ձերբակալութիւնները, բայց առանց մեծ նշանակութիւն մը ընծայելու անոնց:

Սակայն հետեւեալ առտու, կիրակի, խնդիրը տարբեր հանգամանք ստացաւ:

Ամբողջ դիշերը ձերբակալութիւններ կատարուած էին Պոլսոյ բոլոր թաղերուն մէջ, եւ ձերբակալեալները, ամէնքն ալ, քիչ – շատ ծանօթ անձեր էին:

Հիմա սարսափը կը կարդացուէր ամէնուն դէմքին վրայ:

Փողոցը, սրճարաններուն մէջ, տուները ամէն մարդ այդ ձերբակալութիւններով կը զբաղէր:

– Իմացա՞ր, տոքթոր Թորգոմեանն ալ բռներ են:

– Բայց անիկա յեղափոխական չէ, ասկէ վատ պահապառանդին անձնական բժիշկն է:

– Յեղափոխականի չեն նայիր կոր, չե՞ս գիտեր, Բիւզանդ Քէչեանն ալ տարած են, մարդը ամէն օր յեղափոխականներուն դէմ կը դրէր:

– Զարմանալի բան, ուրեմն ի՞նչ է նպատակնին:

– Ո՛վ պիտէ, փաստաբան, բժիշկ, խմբագիր կուսակցական, վերջապէս մարդ չեն ձգած, ձերբակալած են:

– Քանի՞ հարիւր հոգի են բռնուողները:

– Դեռ ոչ ոք պիտէ, մօտաւոր 200 կ'ըսեն, ուրիշներ 350, մինչեւ իսկ 2000 ըսողներ կան:

– Զափազանցութիւն ըլլալու է:

– Կոմիտաս վարդապետն անգամ բռներ են:

– Պարապ խօսքեր մի՛ ըներ, Կոմիտաս վարդապետը ինչո՞ւ պիտի բռնեն, դուն սխալ լսածներ ես կամ քիմիդ խնդացեր են:

– Տղայ մի՛ ըլլար, իր աշակերտներէն մէկը ըսաւ: Ինչ խմացեր է, քեզի պէս չէ ուզեր հաւատալ, տունը գացեր է եւ տունէն լացեր են, որ գիշերը եկեր, տարեր են:

– Վարդապետը այդպէս կեցած տեղը կը ձերբակալե՞ն:

– Կը կարծես, որ միայն Կոմիտաս վարդապե՞տը ձերբակալուած է, դեռ ուրիշ վարդապետներ ու քահանաներ ալ կան...

– Իրա՞ւ կ'ըսես:

– Հապա՛, Պալաքեան վարդապետը, Ճոլնան վարդապետը, Ֆէրիգեղի Վարդան քահանան, ես ի՞նչ գիտնամ, դեռ ուրիշ չատեր:

– Գոնէ հիմա դադրա՞ծ են ձերբակալութիւնները:

– Դեռ կը չարունակուին եղեր...

Ու այսպէս, ամէն մարդ, իր գիտցածները կը հաղորդէր ուրիշներուն՝ յաճախ չափազանցելով իրողութիւնները: Թէեւ առանց չափազանցութեան ալ սարսափելի էին անոնք:

(Շար. 113)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Պ. Ռոպէր Այտապէրեանէ 2.000 Ֆր. առ ի պնահատութիւն Ժիրայր Մխիթեանի, որ իր յօդուածով վերապրեցուց Ռուբէն Տէր-Մինասեանը իր գործով, մաքով եւ վաստակով:

*
**

ՓԱՐԻԶ. – Հաւատարիմ համակիրէ մը 2500 Ֆր.:

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թաղէոսեան եւ Անիէրի Ամենայն մասնաճիւղերը հոգեհանգիստ կատարել կուտան Կիրակի, Դեկտեմբեր 2, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ իրենցմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին:

Ի դիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Ապա հոգեճաշ կ՚ըլլայ, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

CNRS EDITIONS

KRIKOR BELEDIAN

CINQUANTE ANS DE LITTÉRATURE ARMÉNIENNE EN FRANCE

Du même à l'autre

A travers l'étude de la presse et des œuvres littéraires de la diaspora arménienne en France, Krikor Beledian propose l'histoire littéraire d'une communauté et engage une réflexion sur les problèmes soulevés par une littérature d'exil. Notices biographiques de plus de 50 poètes et romanciers. Un ouvrage de référence

15,5 x 24 - 512 p.
dont 16 p. d'illustrations.

br. 35,00 €
soit 229,58 FF

BON DE COMMANDE

à retourner à LA LIBRAIRIE de CNRS ÉDITIONS
151 bis, rue Saint-Jacques - 75005 Paris - Tél 01 53 10 05 05

NOM
PRENOM
ADRESSE
CODE .VILLE

COMMANDE I....I....I EXEMPLAIRES
DE CINQUANTE ANS DE LITTÉRATURE ARMÉNIENNE EN FRANCE
AU PRIX UNITAIRE DE 35,00 € (229,58 FF) soit
UN TOTAL DE I.....I
CI-JOINT : ☐ UN CHÈQUE BANCAIRE ☐ UN CHÈQUE POSTAL

FRAIS DE PORT OFFERTS PAR L'ÉDITEUR CNRS EDITIONS

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առիթով, հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ըսացած է հետեւեալ նուէրները.

Պէրնար Մանուկեան, Կարապետ Պօղոսեան, Մուրատ Գարօղլու, Արշալոյս Ձամուզօղլու, Գաթըրին Կիւրմէն, Արմենակ Եադա, Անդրանիկ Գարուն, Մարիամ Գարագեան, Ոմն, Ոմն, Ջաքար Հազալմազ, Թաչճըօղլու ընտանիք, Միհնօղլու ընտանիք, Արսէն Գարեան, Շաքէ Ակնալը 500-ական ֆրանք, Արմենուհի Բէհլիվան, Սեւան Գոհարեղէն, Յակոբ Սալմասեան, Գասպարեան ընտանիք, Ոմն, Գէորգ Տէյիրմէնթաշ, Մխրան Տէմիր, Ազատ Ճաչարան 1000-ական Ֆր., Էօզթաչ ընտանիք 2000 Ֆր., Ժիրայր Բէհլիվան 2500 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Communiqué de Presse

PHONETHON 2001 DU FONDS ARMENIEN DE FRANCE :

75% des promesses de dons ont déjà été honorées

Le Fonds Arménien de France est heureux d'annoncer qu'à la date de ce communiqué, il avait reçu 6000 dons représentant 75% des promesses enregistrées lors du Phonéthon 2001 qui s'est déroulé du 8 au 11 novembre. Ce pourcentage est supérieur à celui de 60% qui avait été constaté l'année dernière à pareille époque, après le Phonéthon 2000. Il confirme la générosité des donateurs de notre organisation humanitaire.

Toutefois, les défaillances informatiques subies lors du Phonéthon 2001 font que 200 à 300 promesses de dons n'ont pas pu être enregistrées. Les familles et personnes concernées n'ont donc pas reçu les lettres de relance et les enveloppes «T» qu'elles étaient en droit d'attendre. Nous leur demandons par la présente de bien vouloir nous en excuser et soit de nous contacter au numéro 01 43 68 29 29 aux heures de bureau, soit d'envoyer directement leurs chèques au **Fonds Arménien de France, BP 12, 75660 Paris cedex 14, sous enveloppe affranchie.** Un reçu cerfa leur sera dûment délivré, pour déduction fiscale.

Compte tenu de la fin de l'année qui s'aproche et pour que tous les dons puissent être imputés aux déclarations de revenus 2001, nous prions instamment nos bienfaiteurs d'agir avec diligence. Ils faciliteraient ainsi grandement le travail de nos bénévoles, qui se dévouent pour traiter les milliers de chèques qui affluent.

Le Fonds Arménien de France remercie une fois de plus chaleureusement tous les donateurs de la confiance qu'ils lui témoignent. Grâce à leur générosité, un tronçon supplémentaire de la Route Dorsale du Karabagh pourra être percé, contribuant ainsi au développement socio-économique de plusieurs villages.

Paris, le 27 novembre

La Section UGAB-Paris
et la Bibliothèque Nubar

organisent

le mercredi 5 décembre à 20 h 30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

une

PRESENTATION — SIGNATURE

du dernier ouvrage
de **KRIKOR BELEDIAN**

«CINQUANTE ANS DE LITTERATURE ARMENIENNE EN FRANCE»

publié par CNRS-Editions

Entrée libre

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «NAIRI» de Beaumont

LOTO

Le Dimanche 2 décembre à 15 h :
LOTO ANNUEL
dans la Salle des Fêtes de l'Eglise Arménienne de Beaumont, 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.

CHENE CHENE CHENE

Grande Braderie de Noël

Donnez un sens à vos cadeaux

Les samedis 1er et dimanche 2 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...
livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne, brocante, cadeaux...

— bar • restaurant • tombola —

Pour la poursuite des activités de **CHENE**
en Arménie, en Artsakh et au Djavakhk

au **Collège Samuel Moorat** —
26, rue Troyon, 92310 Sèvres — Métro Pont de Sèvres — Parking assuré

Հայաստանի Հանրապետութեան Առաջին Տիկին Պելլա ՔՈՉԱՐԵԱՆի բարձր հովանաւորութեամբ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Ի նպաստ Ոսկրածուծի Պատուաստի Հայկական Հիմնադրամի

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՍՓԻՎԱՔՈՎ (ջութակ)
ԷԼԷՆ ՄԵՐՍԻԼ (դաշնակ)

Յայտագիրը՝ Պախ, Պէթհովըն, Ֆրանք

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի

եւ ակակցութեամբ՝
Ֆրանսահայ կազմակերպութիւնները Համակարգող Խորհուրդին

ՈՒՐԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7, ժամը 20·30–ին

Salle Gaveau — 45, rue La Boëtie, 75008 PARIS

Տոմսերու համար դիմել՝
— *Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչ* Հեռ. 01 46 57 42 35 • 06 14 74 92 97
01 48 24 46 57
— *Կալֆո Սրահ* Հեռ. 01 49 53 05 07
— FNAC Հեռ. 08 92 68 36 22

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ

POUR LA PREMIERE FOIS:
ՆԿԱՐԶԱԿԱՆ
ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
Exposition de peinture
des élèves de l'Ecole d'Arts Plastiques de la M.C.A.
RETROSPECTIVE des OEUVRES de leur professeur
ԽԱՉԻԿ ԳԱԶԱՆ
KHATCHIG KAZAN, sculpteur
du samedi 1er au vendredi 8 décembre
de 14h à 19h
Espace Culturel «LE 148»
148, rue P.-V. Couturier, Alfortville
— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64
e-mail : MCA.ALFO@wanadoo.fr

L'ECOLE
«KHATCHADOUR ABOVIAN»
de la Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille
organise un

Super Loto

le Dimanche 2 décembre à 15 heures

au Centre Culturel SAHAK-MESROP
339, avenue du Prado - 13008 Marseille
Tél. : 04 91 77 84 70

UN GROS LOT
et de nombreux lots de valeur

VENEZ NOMBREUX!
Encouragez le développement culturel de nos élèves

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Շնորհիկ Փափագեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ժեթար Քիւլչեանէ 200 Ֆր., Տիկիններ՝ Ֆէօլըլչեանէ 200 Ֆր., Տիկին Սերգօ Պէրպէրեանի 500 եւրոյի իրենց նուէրին համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութիւնը ջերմօրէն շնորհակալութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեանի 500 եւրոյի իրենց նուէրին համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Շնորհիկ Փափագեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ժեթար Քիւլչեանէ 200 Ֆր., Տիկիններ՝ Ֆէօլըլչեանէ 200 Ֆր., Տիկին Պուքէէ 500-ական Ֆր., Տէր – Տիկին Մերկերեան եւ Ափիկեան ընտանիքներէն 350 Ֆր., Ռեզիտանս Պարնէ 750 Ֆր.: